T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA (BÖLGESEL COĞRAFYA) ANABİLİM DALI

NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİ VE LOKASYON PLANLAMASI

Doktora Tezi

Emin TOROĞLU

Ankara-2006

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA (BÖLGESEL COĞRAFYA) ANABİLİM DALI

NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİ VE LOKASYON PLANLAMASI

Doktora Tezi

Emin TOROĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mesut ELİBÜYÜK

Ankara-2006

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA (BÖLGESEL COĞRAFYA) ANABİLİM DALI

NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİ VE LOKASYON PLANLAMASI

Doktora Tezi

Hazırlayan: Emin TOROĞLU
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mesut ELİBÜYÜK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	*İmzası*
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarih.....

ÖNSÖZ

Coğrafya, doğal çevre ile insan arasındaki etkileşimleri inceler ve bu etkileşimleri neden-sonuç ilişkisi ile sentezleyerek ortaya koyar. İnsan ile doğal ortam arasındaki etkileşimlerin en iyi göstergelerinden birisi de yerleşmelerdir. Yeryüzünün her bir konumunda hüküm süren doğal şartlar farklı kombinasyonlardan meydana gelmiş olduğundan, her bir mekanda ortaya çıkan yerleşme şekillerinde de farklılıklar görülmektedir. Ancak doğal şartlar, yerleşmelerdeki bu farklı görünümleri ortaya çıkaran tek neden değildir. Yerleşmeler; doğal, beşeri ve ekonomik şartların kombinasyonu ile ortaya çıkan coğrafi bir obje olup, bu şartları iyi organize eden toplumlar sürekli ve yaşanabilir yerleşmeleri ortaya çıkartır.

Ülkemiz yerleşme şekilleri bakımından bir müze görünümündeki zenginliğe sahip olmakla birlikte, yerleşmeler bakımından bazı problemlerin yaşandığı da görülmektedir. Çalışmada Niğde İli'nin coğrafi özellikleri yerleşmeler bakımından incelenerek, bu coğrafi şartların ortaya çıkarmış olduğu yerleşme şekilleri ortaya konmuştur. Çalışmada, Niğde İli yerleşmelerinin mevcut durumu ortaya konmuş olduğu gibi, yerleşmelerin geleceğe nasıl yansıyacağı irdelenmiş, sürekli ve yaşanabilir yerleşmeler olmaları bakımından lokasyon planlaması konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Tez konusunun tespitinden çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen süreç içerisinde her türlü fikir, öneri ve bilgilerini esirgemeyen ve arazi çalışmaları sırasında beni yalnız bırakmayan kıymetli hocam Prof. Dr. Mesut ELİBÜYÜK'e, çalışmam esnasında gerek fikirlerini gerekse yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR'a ve Prof. Dr. E. Murat ÖZGÜR'e, isimlerini burada tek tek zikredemediğim değerli hocalarım ve meslektaşlarıma şükranlarımı sunarım. "Niğde İli Yerleşmeleri ve Lokasyon Planlaması" konusunda beş yıllık bir emeğin ürünü bu çalışmada, çalışma alanı ve konusu ile ilgili verilerin toplanması esnasında yardımlarını esirgemeyen tüm kurum ve kuruluş yetkililerine, arazi çalışmaları sırasında bilgilerini esirgemeyen tüm Niğdelilere minnettarım. Bu çalışmalar yapılırken kendisiyle yeterince ilgilenemediğim biricik kızım Sevilay'dan özür diliyorum.

Emin TOROĞLU

Haziran 2006 - Ankara

İÇİNDEKİLER

Tablolar Listesi V

Şekiller Listesi..... IX

Haritalar Listesi..... XII

Fotoğraflar Listesi ……...….XIV

I. GİRİŞ ……..……. 1

1. ÇALIŞMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI ……. 1

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE ……. 2

3. ARAŞTIRMANIN AMACI ...…….. 5

4. MATERYAL VE YÖNTEM …… 7

II. NİĞDE İLİ'NDE YERLEŞMELERİ ETKİLEYEN COĞRAFİ FAKTÖRLER ……..……..... 9

1. NİĞDE İLİ'NDE YERLEŞMELERİ ETKİLEYEN DOĞAL FAKTÖRLER …….. 11

1.1. Niğde İli'nin Jeomorfolojisi ve Yerleşmelerle İlişkisi ……..... 11

1.1.1. Volkanik dağlar ve platolar .....……. 11

1.1.2. Bor, Misli ve Melendiz Ovaları ……..…….. 17

1.1.3. Üçkapılı ve Ulukışla Platoları …… ……. 22

1.1.4. Ecemiş Koridoru ……..……. 25

1.1.5. Orta Toroslar (Aladağlar ve Bolkar Dağları) .....…….. 27

1.1.6. Niğde İli'nde Morfografik Özelliklerin Yerleşmeler Üzerine Etkileri.. 29

1.2. Niğde İli'nin İklimi ve Yerleşmeler Üzerine Etkisi ...……... 35

1.2.1. İklimi Etkileyen Planetar Faktörler ve İklimin Genel Karakteri ..… 36

1.2.2. Sıcaklık ..……..…….…… 38

1.2.3. Nispi Nem ve Bulutluluk ...…… 43

1.2.4. Rüzgârlar ..……. 45

1.2.5. Yağış 48

1.3. Niğde İli'nin Hidrografik Özellikleri ve Yerleşme İlişkisi …… 52

1.3.1. Yerüstü Suları ..…… 53

1.3.2. Yeraltı Suları ……...…….. 58

1.3.3. Niğde İli Yerleşmelerinin İçme ve Kullanma Suyu Kaynakları ……. 62

1.4. Niğde İli'nin Toprak Özellikleri ve Yerleşme İlişkisi ..……... 67

1.3.1. Niğde İli'nin Toprak Özellikleri ….……. 69

1.3.2. Niğde İli'nde Arazi Sınıfları ..……... 75

1.5. Niğde İli'nin Bitki Örtüsü ve Yerleşme İlişkisi ……..…… 79

2. NİĞDE İLİ'NDE YERLEŞMELERİ ETKİLEYEN BEŞERİ FAKTÖRLER …….. 87

2.1. Niğde İli'nde Yerleşmenin Evrimi ……..……. 87

2.1.1. Paleolitik ve Mezolitik Dönemlerde (M.Ö. 8000 Öncesi) Niğde İli ….. 88

2.1.2. Neolitik Dönemde (M.Ö. 8000 – M.Ö. 5500) Niğde İli Yerleşmeleri ... 90

2.1.3. Kalkolitik Dönemde (M.Ö. 5000 - 3000) Niğde İli Yerleşmeleri ….. 95

2.1.4. Hitit ve Asur Dönemlerinde (M.Ö. 3000 -700) Niğde İli Yerleşmeleri 97

2.1.5. Pers ve Helen Dönemlerinde Niğde İli Yerleşmeleri ….…….. 106

2.1.6. Roma ve Bizans Dönemlerinde Niğde İli Yerleşmeleri ….……..…….. 108

2.1.7. Anadolu Selçukluları Döneminde Niğde İli Yerleşmeleri ..……. 117

2.1.8. İlhanlılar ve Karamanoğulları Döneminde Niğde İli Yerleşmeleri …. 127

2.1.9. Osmanlılar Döneminde Niğde İli Yerleşmeleri ……..…….. 131

2.2. Niğde İli'nin Nüfus Özellikleri ve Nüfus-Yerleşme İlişkisi ..…..…….. 141

2.2.1. Niğde İli'nde Nüfus Miktarları ve Gelişimi ……..……....…….. 142

2.2.2. Niğde İli'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu …….……... 145

2.2.3. Niğde İli'nde Nüfusun Sosyal Nitelikleri ……..……... 160

2.2.4. Niğde İli'nde Nüfusun Ekonomik Özellikleri ….……. 170

2.2.5. Niğde İli'nde Göçler ……...……... 182

3. NİĞDE İLİ'NDE EKONOMİK FAALİYETLER VE YERLEŞMELERE ETKİLERİ ..……. 187

3.1. Niğde İli'nde Toplayıcılık ve Avcılık Faaliyetleri ..……..……. 192

3.2. Niğde İli'nde Yaylacılık Faaliyetleri ……..……. 193

3.3. Niğde İli'nde Hayvancılık Faaliyetleri ……..…….. 195

3.4. Niğde İli'nde Tarım Faaliyetleri ……..…… 211

3.4.1. Tarla Ziraatı …….……. 221

3.4.2. Sebze Ziraatı …..…….……... 227

3.4.3. Bahçe ve Bağ Ziraatı …….……... 229

3.5. Niğde İli'nde Madencilik Faaliyetleri …...……..…… 234

3.6. Niğde İli'nde Sanayi Faaliyetleri ……..……... 236

3.7. Niğde İli'nde Hizmet Faaliyetleri ……..…….. 245

III. NİĞDE İLİ'NDE YERLEŞMELERİN SINIFLANDIRILMASI ……... 257

1. YERLEŞMELERİN SINIFLANDIRILMASINDA KULLANILAN KRİTERLER ……. 257

1.1. Yerleşme Yerinin Kullanım Süresi …….…… 257

1.2. Yerleşmelerin Kuruluş Zamanı ….. 258
1.3. Yerleşmenin Üzerinde Bulunduğu Morfolojik Birimler …… 258
1.4. Yerleşmelerin Konumları …..……... 259
1.5. Yerleşmenin Barındırdığı Nüfus Miktarı …..……..……... 260
1.6. Yerleşmenin Mekânsal Düzeni ……..…….. 261
1.7. Yerleşmenin Fonksiyonları ……..…… 261
2. YERLEŞME SINIFLARI ……. 262
2.1. Kır Yerleşmeleri ...……. 263
2.2. Kasabalar ……..…… 265
2.3. Şehirler …..……..……... 268
3. NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİ ……. 272
3.1. Şehir Yerleşmeleri ….……..…….. 272
3.1.1. Niğde Şehri ……. 272
3.1.1.1. Niğde Şehri'nin Kuruluş ve Gelişimi …..……..……... 273
3.1.1.2. Niğde Şehri'nde Nüfusun Gelişimi ve Nüfus Özellikleri ….…… 290
3.1.1.3. Niğde Şehri'nin Strüktür Özellikleri ve Fonksiyon Alanları ……... 292
3.1.2. Bor Şehri ……..……. 297
3.1.2.1. Bor Şehri'nin Kuruluş ve Gelişimi …….. 298
3.1.2.2. Bor Şehri'nde Nüfusun Gelişimi ve Nüfus Özellikleri …… 307
3.1.2.3. Bor Şehri'nin Strüktür Özellikleri ve Fonksiyon Alanları …….. 309
3.2. Kasaba Yerleşmeleri …….. 313
3.2.1. İlçe Merkezliği Görevi Üstlenmiş Kasaba Yerleşmeleri ……..……. 314
3.2.1.1. Altunhisar Kasabası ……..…… 314
3.2.1.2. Çamardı Kasabası ……..……... 321
3.2.1.3. Çiftlik Kasabası ……..…… 330
3.2.1.4. Ulukışla Kasabası ……..……. 337
3.2.2. Eskiden Bucak Merkezliği Görevi Üstlenmiş Kasaba Yerleşmeleri …. 347
3.2.2.1. Yeşilgölcük Kasabası ……..……... 347
3.2.2.2. Kemerhisar Kasabası …….…… 350
3.2.2.3. Çiftehan Kasabası ……..…… 354
3.2.3. Belediye Teşkilatlı Kasaba Yerleşmeleri .....…… 358
3.3. Kır Yerleşmeleri …….……. 377
3.3.1. Köyler ve Mahalleler ……..…….. 377

3.3.2. Hayvan ve Tarım Çiftlikleri …… 386
3.3.3. Ulaşım ve Ulaştırma Faaliyetleri ile ilgili Sürekli Kır Yerleşmeleri … 388
3.3.4. Dönemlik ve Geçici Kır Yerleşmeleri …… 389
3.3.4.1. Tarım fonksiyonlu dönemlik ve geçici kır yerleşmeleri …….. 389
3.3.4.2. Hayvancılık fonksiyonlu dönemlik ve geçici kır yerleşmeleri ……..... 391
3.3.4.3. Madencilik faaliyetleri ile ilgili dönemlik kır yerleşmeleri ……. 398
3.3.4.4. Ormancılık faaliyetleri ile ilgili dönemlik kır yerleşmeleri ……. 399
3.3.4.5. Sayfiye (Rekreasyon) amaçlı dönemlik ve geçici kır yerleşmeleri ….. 399
IV. NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİNİN LOKASYONU VE PLANLAMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER ……... 401
1. LOKASYON KAVRAMI ve YERLEŞMELERİN LOKASYONUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER …… 401
2. PLANLAMA KAVRAMI ve YERLEŞMELERDE LOKASYON PLANLAMASI ……. 403
3. NİĞDE İLİ'NDE YERLEŞMELERİN LOKASYONU, PLANLAMA VE PLANLAMAYA İLİŞKİN ÖNERİLER ……..…… 404
V. SONUÇ ……..... 418
KAYNAKÇA ……..……. 443
ÖZET ……... 460
ABSTRACT …… 461

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1: Niğde İli'nde yükselti basamaklarına göre yerleşmeler ve bazı özellikleri……. 31

Tablo 2: Niğde İli'nde ana morfolojik üniteler ve bazı özellikleri……..33

Tablo 3: Niğde İli'nde yerleşmelerin kuruluş yerinin bakı yönleri ve oranları……...35

Tablo 4: İstasyonlarda ortalama güneşlenme süreleri ve güneşlenme şiddetleri…… 37

Tablo 5: Niğde ve çevresindeki istasyonlarda aylık ortalama sıcaklıklar……... 39

Tablo 6: Niğde ve çevresindeki istasyonlarda sayılı günler……41

Tablo 7: Niğde ve çevre istasyonlarda ortalama nisbi nem oranları……... 44

Tablo 8: Niğde ve çevre istasyonlarda ortalama bulutluluk oranları…….. 44

Tablo 9: İstasyonlarda ortalama rüzgâr hızları……47

Tablo 10: İstasyonlarda maksimum rüzgâr hızları ve yönleri……48

Tablo 11: Niğde ve çevre istasyonlarda ortalama yağış değerleri…….. 48

Tablo 12: Niğde ve çevre istasyonlarda yağışın mevsimlere dağılışı…… 49

Tablo 13: Niğde ve çevrsinde yağış miktarlarının standart sapma değerleri…….. 50

Tablo 14: Niğde İli sulama suyu projeleri ve sulama alanları……..56

Tablo 15: 1922 ve 2005 yıllarında Niğde İli yerleşmelerin içmesuyu kaynakları…….. 64

Tablo 16: Niğde İli'nde morfolojik ünitelere göre yerleşmelerin içmesuyu kaynakları….64

Tablo 17: Niğde İli'nde konumlarına göre yerleşmelerin içmesuyu kaynakları……65

Tablo 18: Niğde İli'nde sulanan arazi miktarlarının dağılışı……...66

Tablo 19: Niğde İli'nde Arazi Kullanımı…… 67

Tablo 20: Niğde İli'nde arazi sınıfları ve arazi kullanımı……... 79

Tablo 21: Niğde İli'nde Neolitik ve Kalkolitik Dönem yerleşme yerleri ve özellikleri 92

Tablo 22: Niğde İli ve çevresinde Asur-Hitit-Frig Dönemi yerleşme ve buluntu yerleri…101

Tablo 23: Niğde İli'nin Roma – Bizans ve Arap Akınları Dönemi Yerleşmeleri……...116

Tablo 24: Niğde İli'nin Anadolu Selçuklu Dönemi Yerleşmeleri……...122

Tablo 25: Niğde İli'nin Karamanoğulları Dönemi Yerleşmeleri…… 129

Tablo 26: XVI. yüzyılda Niğde İli kırsal yerleşmelerinin gelişimi……. 131

Tablo 27: 1530 tarihinde Niğde İli'nin şehir, kasaba ve kaleleri…… 132

Tablo 28: 1530 tarihinde Niğde İli'nde kırsal yerleşmeler ve nüfus……... 135

Tablo 29: 1530 tarihinde Niğde İli yaylakları……. 135

Tablo 30: Niğde İli'nin çeşitli yıllarda nüfus gruplarına göre yerleşme sayıları…… 143

Tablo 31: 1000-1250 m yükselti basamağında nüfus gruplarına göre yerleşme sayıları…146

Tablo 32: 1251-1500 m yükselti basamağında nüfus gruplarına göre yerleşme sayıları…148

Tablo 33: 1501-1750 m yükselti basamağında nüfus gruplarına göre yerleşme sayıları…149

Tablo 34: Yükselti basamaklarına göre yerleşme ve nüfus miktarlarının gelişimi……. 149
Tablo 35: Morfolojik birimlere göre yerleşme ve nüfus sayılarının gelişimi……. 152
Tablo 36: Konumlara göre yerleşme ve nüfus sayılarının gelişimi ve oranları…….. 152
Tablo 37: Aritmetik nüfus yoğunluklarına göre idari ünitelerin durumu…… 154
Tablo 38: Fizyolojik nüfus yoğunluklarına göre idari ünitelerin durumu……... 156
Tablo 39: Tarımsal nüfus yoğunluklarına göre idari ünitelerin durumu……. 158
Tablo 40: Niğde İli'nde ilçelere göre ortalama hane büyüklüğü……..160
Tablo 41: Ortalama hane büyüklüğüne göre yerleşmelerin dağılışı…… 161
Tablo 42: Niğde İli'nde nüfusun cinsiyet yapısı……. 164
Tablo 43: Niğde İli'nde nüfusun yaş grupları ve cinsiyete göre işe katılma durumu……. 170
Tablo 44: Niğde İli'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı (2000)……. 171
Tablo 45: Niğde İli'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı (1990)……..171
Tablo 46: Çalışan nüfusun sektörel oranlarına göre yerleşmelerin dağılışı (1990)…….173
Tablo 47: Niğde İli'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları (2002)……. 174
Tablo 48: Niğde Merkez İlçe'de tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları……... 175
Tablo 49: Altunhisar İlçesi'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları……... 175
Tablo 50: Bor İlçesi'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları …….. 177
Tablo 51: Çamardı İlçesi'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları……... 178
Tablo 52: Çiftlik İlçesi'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları …….. 179
Tablo 53: Ulukışla İlçesi'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları…… 179
Tablo 54: Niğde İli'nde tarımsal işletme büyüklükleri (1997)…… 180
Tablo 55: Niğde İli köy yerleşmelerinde yaşayan çiftçi ailelerde yoksulluk riski……... 181
Tablo 56: Niğde İli'nde çiftçi ailesi başına düşen ortalama tarım alanları……..181
Tablo 57: Niğde İli'nin göç bilançosu (1975-2000)……. 182
Tablo 58: Niğde İli'nde göç nedenlerine göre verilen ve alınan nüfus……... 185
Tablo 59: Yerleşim yerlerine göre Niğde İli'nin aldığı ve verdiği göç……...186
Tablo 60: Niğde İli'nde farklı yıllarda küçükbaş hayvan varlığı…… 198
Tablo 61: Niğde İli'nde farklı yıllarda büyükbaş hayvan varlığı…… 198
Tablo 62: Niğde İli'nde farklı yıllarda yük hayvanı varlığı…… 203
Tablo 63: Niğde İli'nde farklı yıllarda kümes hayvanı varlığı……206
Tablo 64: Niğde İli'nin bazı yıllardaki arı kovanı varlığı……... 208
Tablo 65: Niğde İli'nde tarım alanlarının ilçelere göre dağılımı…… 211
Tablo 66: Niğde İli'nde kullanım şekline göre tarım alanlarının dağılımı……. 211
Tablo 67: Niğde İli'nde yıllara göre tarımsal işletme büyüklüklerinin dağılımı…… 217
Tablo 68: Niğde İli'nde tarla bitkilerinin ekim ve üretim miktarları ……. 223

Tablo 69: Niğde İli'nde sebze bitkilerinin ekim ve üretim miktarları…… 228
Tablo 70: Niğde İli'nde bahçe ve bağ alanlarının ilçelere göre dağılışı……... 229
Tablo 71: Niğde İli'nde meyve dikili alanlar ve üretim miktarları……. 229
Tablo 72: Niğde İli'nde MTA tarafından rezervleri tespit edilmiş maden yatakları……...234
Tablo 73: Niğde İli'nde taş ve maden ocağı işletmelerinin dağılışı……235
Tablo 74: Niğde İli'nde tekstil sanayi ve çalışan sayıları……241
Tablo 75: Niğde İli'nde gıda sanayi ve çalışan sayıları…….. 242
Tablo 76: Niğde İli'nde taş ve toprağa dayalı sanayi ve çalışan sayıları…… 243
Tablo 77: Niğde İli'nde ağaç işleri ve mobilya sanayi ve çalışan sayıları…….. 243
Tablo 78: Niğde İli'nde hizmet sektöründe çalışan nüfus oranları……. 249
Tablo 79: Niğde İli'nde hizmet sektöründe çalışan nüfus oranlarına göre yerleşmeler…..249
Tablo 80: Niğde İlinde hizmet sektöründe çalışanların faaliyet alanlarına dağılışı…….... 250
Tablo 81: Niğde İli'nde sosyal ve toplum hizmetleri alanında çalışan nüfus oranlarına göre yerleşmelerin dağılışı……...251
Tablo 82: Niğde İli'nde kamu personel sayıları……. 251
Tablo 83: Niğde İli'nde ilk ve ortaöğretim kurumları, öğretmen ve öğrenci sayıları..... 251
Tablo 84: Niğde Üniversitesi'nin Niğde İli'ndeki birimleri ve akademik personel ve öğrenci sayıları …….252
Tablo 85: Niğde İli'nde sağlık kuruluşları ve sağlık personellerinin dağılışı…… 253
Tablo 86: Niğde İli'nde güvenlik personeli……... 253
Tablo 87: Niğde İli'nde ticaret alanında çalışan nüfusun oranlarına göre yerleşmeler..... 254
Tablo 88: Niğde İli'nde karayolu taşıtları varlığı……254
Tablo 89: Niğde İli'nde ulaştırma alanında çalışan nüfus oranlarına göre yerleşmeler ….256
Tablo 90: Niğde Şehri'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı…… 292
Tablo 91: Niğde Şehri'nde fonksiyonlarına göre bina sayıları……... 293
Tablo 92: Bor Şehri'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı…… 309
Tablo 93: Bor Şehri'nde fonksiyonlarına göre bina sayıları……... 310
Tablo 94: Altunhisar Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı……... 318
Tablo 95: Altunhisar Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları…….. 318
Tablo 96: Çamardı Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı…….. 327
Tablo 97: Çamardı Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları…… 328
Tablo 98: Çiftlik Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı……..333
Tablo 99: Çiftlik Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları…….334
Tablo 100: Ulukışla Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı…….342
Tablo 101: Ulukışla Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları……... 343

Tablo 102: Yeşilgölcük Kasabası'nda bulunan ticari işyerleri ve sayıları ……..…….. 349
Tablo 103: Yeşilgölcük Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları……... 350
Tablo 104: Kemerhisar Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları……...353
Tablo 105: Çiftehan Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları……... 358
Tablo 106: Belediye teşkilatına sahip kasabaların ilçelere göre dağılımı……... 359
Tablo 107: Üzerinde bulunduğu morfolojik birimlere göre belediye teşkilatlı kasabalar...359
Tablo 108: Konumlarına göre belediye teşkilatlı kasabalar…… 360
Tablo 109: Kuruluş dönemlerine göre belediye teşkilatlı kasabalar……... 360
Tablo 110: Nüfus büyüklüklerine göre belediye teşkilatlı kasabalar……...361
Tablo 111: Belediye teşkilatlı kasabalarda son 20 yıl içerisinde nüfusun gelişimi…….361
Tablo 112: Faal nüfusun tarımsal faaliyetlerde çalışma oranlarına göre belediye teşkilatlı kasabalar……...…...362
Tablo 113: Yürütülen ekonomik faaliyet türlerine göre belediye teşkilatlı kasabalar…….363
Tablo 114: Köy idari ünitelerinin ilçelere göre dağılımı…….378
Tablo 115: Sahip oldukları idari alanın büyüklüğüne göre köy idari üniteleri……... 378
Tablo 116: İlçelere göre çok yerleşmeli köy idari üniteleri…… 380
Tablo 117: Kuruluş dönemlerine göre köy yerleşmelerinin dağılımı……. 381
Tablo 118: İsminin kaynağına göre köy yerleşmelerinin dağılımı……..382
Tablo 119: Nüfusun gelişim özelliğine göre köy yerleşmeleri……... 383
Tablo 120: Çiftçi ailesi başına düşen tarım arazisi miktarına göre köy yerleşmeleri……..384
Tablo 121: Geçim kaynaklarının önem sırasına göre köy yerleşmeleri…….. 385

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1: Sahadaki volkanik dağların uydu görüntüleri kullanılarak hazırlanmış blokdiyagramı……..12

Şekil 2: Hasan Dağı güneyinde yer alan yerleşmelerin konumları……..13

Şekil 3: Keçiboyduran Dağı çevresinde yer alan bazı yerleşmelerin konumları…… 14

Şekil 4: Melendiz Dağı üzerinde yer alan yerleşmelerin konumları……... 15

Şekil 5: Göllüdağ volkanik kütlesi çevresinde yer alan yerleşmelerin konumları…….. 15

Şekil 6: Misli Ovası doğusundaki volkanik plato sahası ve yerleşmelerin konumları……16

Şekil 7: Hasan Dağı güneyindeki volkanik plato sahası ve yerleşmelerin konumları…… 17

Şekil 8: Sahadaki ovaların uydu görüntüleri kullanılarak hazırlanmış blokdiyagramı…... 18

Şekil 9: Misli Ovası ve bazı yerleşmelerin konumları…… 19

Şekil 10: Bor Ovası ve bazı yerleşmelerin konumları……..20

Şekil 11: Melendiz Ovası ve bazı yerleşmelerin konumları……22

Şekil 12: Üçkapılı yüksek platosu ve bazı yerleşmelerin konumları……. 23

Şekil 13: Ulukışla platosunun blokdiyagramı……. 23

Şekil 14: Ulukışla Havzası'nın blokdiyagramı……24

Şekil 15: Ecemiş Koridoru ve çevresinin blokdiyagramı……26

Şekil 16: Ecemiş Koridoru içerisinde bazı yerleşmelerin konumları……...27

Şekil 17: Aladağlar'ın uydu görüntüleri kullanılarak hazırlanmış blokdiyagramı……..28

Şekil 18: Bolkar dağlarının uydu görüntüleri kullanılarak hazırlanmış blokdiyagramı…..28

Şekil 19: Niğde'de günlük sıcaklıkların analizi…….. 43

Şekil 20: Niğde İli'nde yıllık ortalamalara göre hakim rüzgâr yönleri……... 46

Şekil 21: Niğde İli akarsularının rejimleri……...55

Şekil 22: Niğde İli'nde arazi kullanımının dağılımı……67

Şekil 23: 1530 tarihinde Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı……133

Şekil 24: 1896 yılında Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı……...136

Şekil 25: 1922 yılında Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı……...138

Şekil 26: 1940 yılında Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı……...140

Şekil 27: 1960 yılında Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı……...140

Şekil 28: 1980 yılında Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı……...141

Şekil 29: Niğde İli'nde nüfusun gelişimi ……142

Şekil 30: Niğde İli'nin nüfus yaş piramidi ……..…….. 167

Şekil 31: Niğde İli'nde köy yerleşmelerinin nüfus piramidi ……...……... 168

Şekil 32: Nüfusu 2001-5000 arasında olan kasaba yerleşmelerin nüfus piramidi…….. 168

Şekil 33: Nüfusu 5001-10000 arasında olan kasaba yerleşmelerin nüfus piramidi …….. 169
Şekil 34: Nüfusu 20000'in üzerinde olan şehir yerleşmelerinin nüfus piramidi ……169
Şekil 35: Niğde İli'nin göçle verdiği nüfusun yaş yapısı…… 184
Şekil 36: Niğde İli'nin göç ile aldığı nüfusun yaş yapısı…… 185
Şekil 37: Niğde İli'nin verdiği ve aldığı nüfus içindeki faal nüfusun sektörel dağılımı…. 186
Şekil 38: Niğde İli'nde il içi göçün dönüşümü……187
Şekil 39: Niğde İli'nde sanayi sektöründe faal nüfus oranlarına göre yerleşmeler ……237
Şekil 40: Niğde Şehri'nin konumu……..273
Şekil 41: Niğde Şehri'nin kuruluş yeri……273
Şekil 42: Silahtar Matraki'nin Niğde Şehri gravürü……279
Şekil 43: Niğde Şehri'nde nüfusun gelişimi……291
Şekil 44: Niğde Şehri'nin nüfus piramidi ve çalışan nüfusu……...291
Şekil 45: Niğde Şehri'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı …… 292
Şekil 46: Niğde Şehri'nde binaların fonksiyonlarına göre dağılımı ……...293
Şekil 47: Niğde Şehri'nde fonksiyon alanlarının dağılışı……296
Şekil 48: Bor Şehri'nin konumu……. 297
Şekil 49: Bor Şehri'nin kuruluş yeri……298
Şekil 50: Bor Şehri'nde nüfusun gelişimi…….. 308
Şekil 51: Bor Şehri'nin nüfus piramidi ve çalışan nüfusu ……..308
Şekil 52: Bor Şehri'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı …… 309
Şekil 53: Bor Şehri'nde binaların fonksiyonlarına göre dağılımı……... 310
Şekil 54: Bor Şehri'nde fonksiyon alanlarının dağılışı……... 312
Şekil 55: Altunhisar Kasabası'nın kuruluş yeri…….. 314
Şekil 56: Altunhisar Kasabası'nda nüfusun gelişimi…….. 317
Şekil 57: Altunhisar Kasabası'nın nüfus piramidi ve çalışan nüfusu ……..317
Şekil 58: Altunhisar Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı ……... 318
Şekil 59: Altunhisar Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılışı ……... 319
Şekil 60: Altunhisar Kasabası'nda fonksiyon alanlarının dağılışı…….. 320
Şekil 61: Çamardı Kasabası'nın kuruluş yeri……...321
Şekil 62: Çamardı Kasabası'nda nüfusun gelişimi……..326
Şekil 63: Çamardı Kasabası'nın nüfus piramidi ve çalışan nüfusu……326
Şekil 64. Çamardı Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı……327
Şekil 65: Çamardı Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı……..328
Şekil 66: Çamardı Kasabası'nda fonksiyon alanlarının dağılışı……..330
Şekil 67: Çiftlik Kasabası'nın kuruluş yeri……. 331

Şekil 68: Çiftlik Kasabası'nda nüfusun gelişimi……332
Şekil 69: Çiftlik Kasabası'nın nüfus piramidi ve çalışan nüfusu ……... 333
Şekil 70: Çiftlik Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı ……. 334
Şekil 71: Çiftlik Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı ……334
Şekil 72: Çiftlik Kasabası'nda fonksiyon alanlarının dağılışı……336
Şekil 73: Ulukışla Kasabası'nın kuruluş yeri……. 337
Şekil 74: Ulukışla Kasabası'nda nüfusun gelişimi……. 341
Şekil 75: Ulukışla Kasabası'nın nüfus piramidi ve çalışan nüfusu …… 341
Şekil 76: Ulukışla Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı ……... 342
Şekil 77: Ulukışla Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı ……343
Şekil 78: Ulukışla Kasabası'nda fonksiyon alanlarının dağılışı……. 345
Şekil 79: Yeşilgölcük Kasabası'nın kuruluş yeri…… 347
Şekil 80: Yeşilgölcük Kasabası'nda nüfusun gelişimi…… 349
Şekil 81: Yeşilgölcük Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı ……... 350
Şekil 82: Kemerhisar Kasabası'nın kuruluş yeri…… 351
Şekil 83: Kemerhisar Kasabası'nda nüfusun gelişimi…… 352
Şekil 84: Kemerhisar Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı ……353
Şekil 85: Çiftehan Kasabası'nın kuruluş yeri……. 354
Şekil 86: Çiftehan Kasabası'nda nüfusun gelişimi……. 356
Şekil 87: Çiftehan Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı …… 358
Şekil 88: Bademdere Kasabası'nın konumu……364
Şekil 89: Bademdere Kasabası ve fonksiyon alanları……. 365
Şekil 90: Gümüşler Kasabası'nın kuruluş yeri……366
Şekil 91: Gümüşler Kasabası ve fonksiyon alanları……368
Şekil 92: Edikli Kasabası'nın kuruluş yeri……..369
Şekil 93: Edikli kasabası ve fonksiyon alanları……... 370
Şekil 94: Kitreli Kasabası'nın kuruluş yeri……. 371
Şekil 95: Kitreli Kasabası ve fonksiyon alanları……372
Şekil 96: Darboğaz Kasabası'nın kuruluş yeri…… 373
Şekil 97: Darboğaz Kasabası ve fonksiyon alanları…… 375
Şekil 98: Sazlıca Kasabası ve fonksiyon alanları…… 377
Şekil 99: Nüfus büyüklüğü gruplarına göre köy yerleşmelerinin dağılımı……382

HARİTALAR LİSTESİ

Sayfa No

Harita 1: Niğde İli'nin Lokasyon Haritası……... 1
Harita 2: Niğde İli'nin Fiziki Haritası……. 3
Harita 3: Niğde İli'nin İdari Bölünüş Haritası……. 4
Harita 4: Niğde İli'nin Hidrografya Haritası……... 57
Harita 5: Niğde İli'nin Arazi Kullanım Haritası…….. 68
Harita 6: Niğde İli'nin Toprak Haritası……... 71
Harita 7: Niğde İli'nin Arazi Sınıfları Haritası…… 78
Harita 8: Neolitik ve Kalkolitik dönemlerinde Niğde İli yerleşmeleri…… 93
Harita 9: Hitit, Asur ve Frig dönemlerinde Niğde İli yerleşmeleri……. 102
Harita10: Roma – Bizans ve Arap Akınları Döneminde Niğde İli Yerleşmeleri…… 115
Harita11: Selçuklular Döneminde Niğde İli Yerleşmeleri…….. 123
Harita 12: Karamanoğulları döneminde Niğde İli yerleşmeleri …… 130
Harita 13: 1530 tarihinde Niğde İli yerleşmeleri……. 134
Harita 14: 1896 yılında Niğde İli yerleşmeleri…… 137
Harita 15: 1922 yılında Niğde İli Yerleşmeleri……... 139
Harita 16: Niğde İli'nde idari ünitelere göre 1980-2000 döneminde nüfusun gelişimi….. 150
Harita 17: Niğde İli'nin aritmetik nüfus yoğunluğu haritası……... 155
Harita 18: Niğde İli'nin fizyolojik nüfus yoğunluğu haritası…….. 157
Harita 19: Niğde İli'nin tarımsal nüfus yoğunluğu haritası……. 159
Harita 20: Niğde İli'nde ortalama hane büyüklüğünün dağılışı (1990) …….. 162
Harita 21: Niğde İli'nde ortalama hane büyüklüğünün dağılışı (2000)…….. 163
Harita 22: Niğde İlinde kadın nüfus oranlarının dağılışı (2000)……. 165
Harita 23: Niğde İli'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı (1990)……. 172
Harita 24: Niğde İli'nde toplam aile sayıları ve tarımsal faaliyet oranlarının dağılımı….. 176
Harita 25: Niğde İli'nin göç verdiği iller (1990-2000)…… 182
Harita 26: Türkiye'de Niğde İli doğumluların dağılışı (2000)…… 183
Harita 27: Niğde İli'nin göç aldığı iller (1990-2000)……..... 183
Harita 28: Niğde İli'nde ildışı doğumluların doğum yerlerine göre dağılışı (2000)……... 184
Harita 29: Niğde İli'nde Yayla alanları……... 196
Harita 30: Niğde İli'nde küçükbaş hayvanların dağılışı (1916)…….. 199
Harita 31: Niğde İli'nde mera oranları ve küçükbaş hayvanların dağılışı (2002)…… 200
Harita 32: Niğde İli'nde büyükbaş hayvanların dağılışı (1916)…….. 201
Harita 33: Niğde İli'nde mera oranları ve büyükbaş hayvanların dağılışı (2002)……... 202

Harita 34: Niğde İli'nde yük hayvanı miktarlarının dağılışı (1916)…… 205
Harita 35: Niğde İli'nde kümes hayvanlarının dağılışı (2002)…… 207
Harita 36: Niğde İlinde arı konanlarının dağılışı (2002)……. 209
Harita 37: Niğde İli'nde tarım alanları ve sulama oranlarının dağılışı (2002)…….. 212
Harita 38: Niğde İli'nde tarımsal alan kullanım oranlarının dağılışı (2002)……... 213
Harita 39: Niğde İli'nde işletilen toprak miktarına göre aile sayısı oranlarının dağılışı…. 216
Harita 40: Niğde İli'nde çiftçi ailesi başına düşen ortalama tarım alanı miktarının dağılışı..219
Harita 41: Niğde İli'nde ortalama parsel büyüklüğünün dağılışı (1981)……. 220
Harita 42: Niğde İli'nde tahıl ekim alanları ve üretim miktarlarının dağılışı (2002)…….. 222
Harita 43: Niğde İli'nde Patates ekim alanları ve üretim miktarlarının dağılışı (2002)….. 224
Harita 44: Niğde İli'nde bakliyat üretim alanları ve üretim miktarlarının dağılışı (2002).. 225
Harita 45: Niğde İli'nde elma üretim alanları ve üretim miktarlarının dağılışı (2002)….. 232
Harita 46: Niğde İli'nin Ulaşım Ağı Haritası…….. 255
Harita 47: Niğde İli'nde şehir ve kasaba yerleşmelerinin dağılışı……... 346
Harita 48: Niğde İli'nde kır yerleşmelerinin dağılışı…….. 400
Harita 49: Niğde İli'nde merkezi yer olabilecek yerleşmeler ve etki sahaları…… 417

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Sayfa No

Foto 1: Postallı Dere vadisindeki Postallı Köyü……..25
Foto 2: Başmakçı Deperesyonunda Toraman Köyü……25
Foto 3: Aladağlar'ın batı yamaçları…….29
Foto 4: Bolkar Dağlar'nın sahamızdaki dik yamaçları……29
Foto 5: Alihoca Köyü…….. 31
Foto 6: Ünlükaya Köyü……... 31
Foto 7: Mart ayı sonlarında Ecemiş Suyu……... 56
Foto 8: Postallı Dere üzereindeki Postallı Göleti…… 56
Foto 9: Sirk göllerinden Karagöl (Bolkarlar)..…….. 58
Foto 10: Karstik kaynak göllerinden Humam Gölü…… 58
Foto 11: Niğde İli'nin en büyük gölü olan Nargölü…… 58
Foto 12: Uluören Köyü'nde adi kuyular …… 59
Foto 13: Misli Ovası'nda sondaj kuyuları……... 59
Foto 14: Çiftehan Kasabası'nda kaplıca tesisleri …….... 60
Foto15: Göllüdağ'da Geç Hitit dönemi harabeleri……... 106
Foto 16: Niğde Kalesi (İçkale) ……... 276
Foto 17: Alâeddin Camii……. 276
Foto 18: Sungurbey Camii…….. 276
Foto 19: Hüdavend Hatun Türbesi……... 276
Foto 20: Akmedrese…… 277
Foto 21: Hanım (Afife Hatun) Camii……... 277
Foto 22: Bedesten ve Sungurbey Camii……... 278
Foto 23: 20. yüzyıl başlarında Niğde Şehri……280
Foto 24: 1966 yılında Niğde Şehri…….. 284
Foto 25: 1960'lı yıllarda Beden Semti…… 285
Foto 26: Niğde Hükümet Konağı (1962)…… 287
Foto 27: Belediye Binası (1962)……. 287
Foto 28: Belediye Gazinosu (1962)…….289
Foto 29: Niğde'de halı pazarı (1972)…….. 289
Foto 30: Şehrin doğusundan bir görünüm……...293
Foto 31: Şehrin kuzeybatısından bir görünüm…… 293
Foto 32: Niğde Hükümet Konağı…… 294
Foto 33: Niğde Üniversitesi Kampusu…… 294

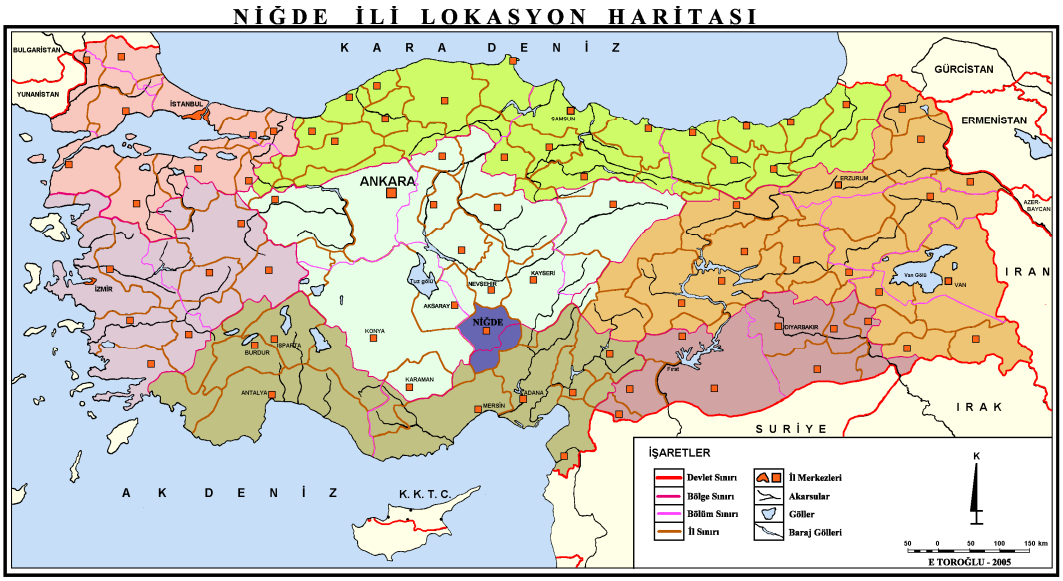
Foto 34: Küçük Sanayi Sitesi ve Çimento Fabrikası …… 295
Foto 35: Şehy İlyas Camii…….. 300
Foto 36: Sokullu Mehmet Paşa'nın 1573'te inşa ettirdiği cami, bedesten ve hamam ……300
Foto 37: 1880 yılında Bor'a getirilen Okçu suyunun bir çeşmesi ……..……... 304
Foto 38: 1960'lı yıllarda şehrin görünümü……. 305
Foto 39: 1960'lı yıllarda şehir merkezi……... 305
Foto 40: Bor'un ortasından akan Kızılcasu……306
Foto 41: Bor tren istasyonu……. 306
Foto 42: 1968 yılında Bor'da iki katlı meskenler …….. 307
Foto 43: 1968 yılında Yenimahalle'de meskenler…….. 307
Foto 44: 1968 yılında demirci atölyeleri……. 307
Foto 45: 1968 ylında ip boyahaneleri……..307
Foto 46: Ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı cadde……. 310
Foto 47: İstasyon Caddesi'nde çok katlı binalar……. 310
Foto 48: Bor'da bir caddeden görünüm ……. 311
Foto 49: Altunhisar'dan bir genel görünüm…… 319
Foto 50: Altunhisar'ın ticari merkezi……. 319
Foto 51: Çamardı Kasabası (1967)……. 325
Foto 52: Kasabanın ticari merkezi (1967)……... 325
Foto 53: Çamardı Kasabası'nın genel görünümü…… 329
Foto 54: Çamardı'nın idari ve ticari merkezinin genel görünümü…….. 329
Foto 55: Çiftlik Kasabası'nın genel görünümü……... 335
Foto 56: Çiftlik'in ticari merkezinden bir görünüm…… 335
Foto 57: Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı…… 339
Foto 58: Ulukışla Tren İstasyonu…… 339
Foto 59: Ulukışla'da hükümet konağı ve haftalık Pazar……. 344
Foto 60: Kasabanın ticari merkezinden görünüm……... 344
Foto 61: Ulukışla'da ulaştırma alanı olarak demiryolu istasyonu ve çevresi……..344
Foto 62: Çiftehan Kasabası'nın genel görünümü…… 357
Foto 63: Bademdere Kasabası'ndan bir görünüm……. 365
Foto 64: Darboğaz Kasabası'nın genel görünümü…….. 373
Foto 65: Darboğaz Kiraz Festivali'nden bir görüntü…….. 374
Foto 66: Sazlıca Kasabası'nın genel görünümü…….. 376
Foto 67: Ekonomisinde hayvancılık faaliyetinin önemli yer tuttuğu Murtaza Köyü……..384
Foto 68: Meyvecilik faaliyetinin yoğun olarak yapıldığı Çukurbağ Köyü……. 384

Foto 69: Okçu Köyü (Bor)…….. 385
Foto 70: Kozluca Köyü (Ulukışla)…….. 385
Foto 71: Balcı Köyü yakınında küçükbaş hayvan çiftliği……... 387
Foto 72: Pınarbaşı Köyü'nde balık çiftliği…….. 387
Foto 73: Şekerpınar dinlenme tesisleri…… 388
Foto 74: Çiftehan yakınında pompa ve bakım istasyonu…… 388
Foto 75: Niğde- Kayardı mevkiinde bahçe evleri……... 389
Foto 76: Çamardı'da geleneksel bahçe evi……. 389
Foto 77: Misli Ovası'nda sondaj sulamasına bağlı olarak ortaya çıkmış olan Evcikler…. 390
Foto 78: Keçikalesi Yaylası ve geride Keçikalesi Kasabası……... 393
Foto 79: Hasan Dağı'nın güney yamacında Karakapı Yaylası……... 394
Foto 80: Kayı Köyü yakınında küçükbaş hayvanların kışı geçirdiği Kışlak…….. 395
Foto 81: Hacıhüseyinler Obası…… 397
Foto 82: Uluören yakınında bir oba yerleşmesi…….. 397
Foto 83: Azatlı yakınlarında bir ağıl yerleşmesi……. 398
Foto 84: Karanlıkdere yakınlarında ağıl yerleşmesi……398
Foto 85: Azatlı Kasabası yakınında bir arılık……..…….. 398
Foto 86: Demirkazık yakınında sayfiye meskenleri……399
Foto 87: Meydan Yaylası'nda sayfiye yaylacılığı…….. 399

I. GİRİŞ

1. ÇALIŞMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI

İç Anadolu Bölgesi'nde Orta Kızılırmak Bölümü'nün güneybatısında, Orta Toroslar içinde yer alan Bolkarlar ve Aladağlar'ın kuzeye doğru kıvrımlanarak sokuldukları alanın kuzeyinde kalan Niğde İli'nin, büyük bir bölümü İç Anadolu Bölgesi dahilinde bulunmakla beraber, güneyde yer alan Çamardı ve Ulukışla ilçeleri Akdeniz Bölgesi sınırları içerisinde kalmaktadır (harita 1). İl, matematik konum itibariyle 37°25' - 38°58' kuzey paralelleri ile 33°10' - 35°25' doğu meridyenleri arasında yer almaktadır.

Harita 1: *Niğde İli'nin Lokasyon Haritası*

Kuzeybatıdan Aksaray, kuzeyden Nevşehir, doğudan Kayseri, batıdan Konya illeri ile sınırlanmış olan Niğde İli, güneyde Bolkar dağları ile Mersin, güneydoğu ve doğuda Aladağlar'ın oluşturduğu doğal sınırlar ile Adana illerinden ayrılır. Güneydoğuda Kayseri İli ile olan sınırlarının bir kısmını Aladağlar teşkil ederken, doğuda aynı il ile olan sınırlarını plato sahası üzerindeki fazla belirgin olmayan tepeler belirler. Kuzeyde Nevşehir ile olan sınırlarında fiziki özellikler belirgin değildir. Kuzeybatıda Aksaray İli ile olan sınırları üzerinde her ne kadar Hasan Dağı önemli bir yer tutsa da, bu dağın kuzeydoğu kesiminde il sınırları fazla yüksek olmayan tepeler sistemini takip eder. Ancak ilin bu kesiminde vadilerin Tuzgölü Havzası'na açılması sınırların teşkilinde problem oluşturmaktadır. İlin batısında yer

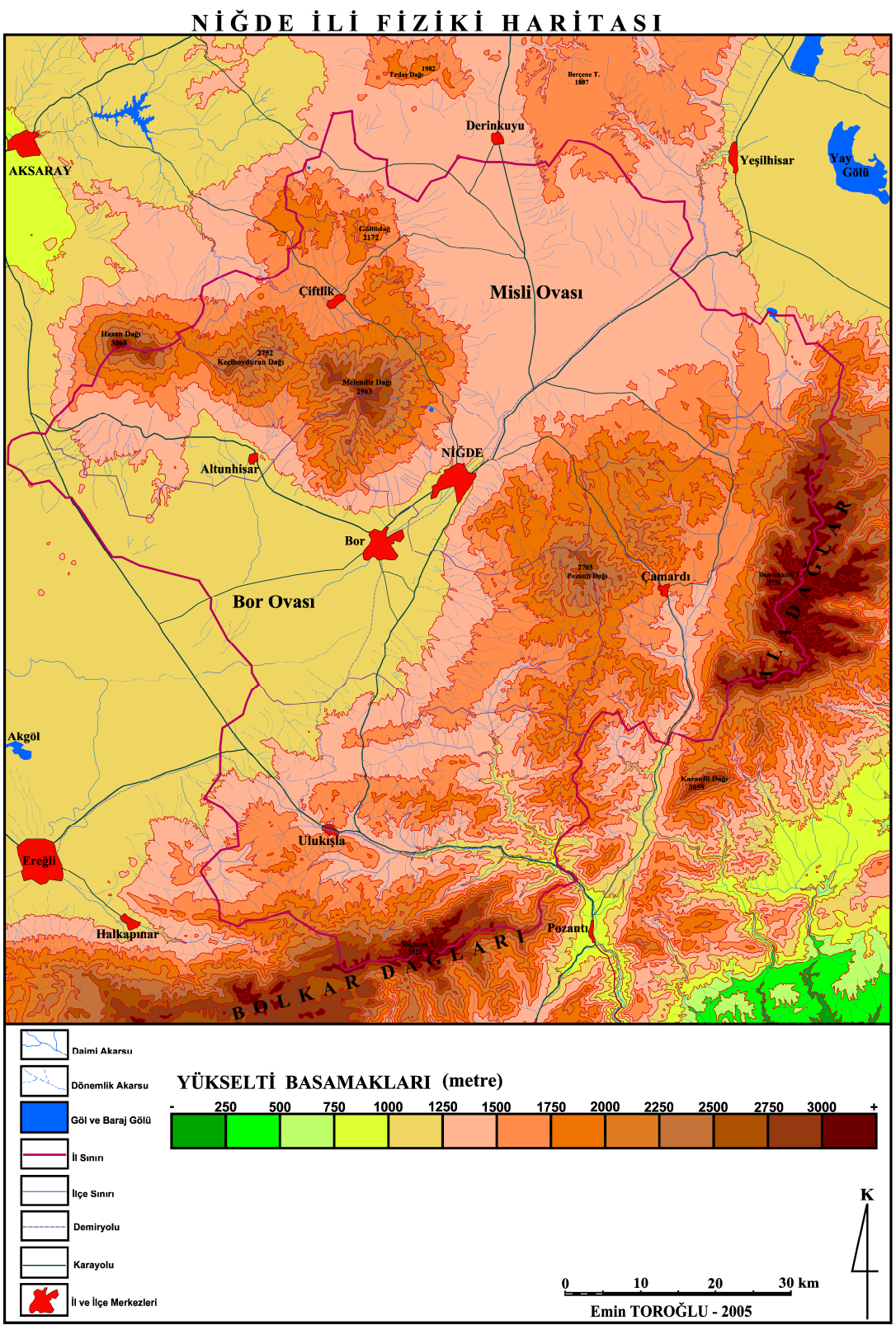
alan Konya İli ile olan sınırları, Bolkarların eteklerinde problem oluşturmadan doğal sınırlarla belirlenebilirken, bu sınır Ereğli-Bor ovalarında doğal bir engebeden yoksundur (harita 2).

Bu sınırlar içinde saha, 7795.2 km² yüzölçümüne sahiptir. Kuzeyde Misli Ovası ve batıda Bor Ovası bir kenara bırakıldığında, yüksek ve engeleli sahalar geniş yer kaplar. Saha dahilinde yükselti, ilin güneyindeki Çiriş Boğazı mevkiinde 870 m ile en düşük seviyede bulunurken, bu değer ilin doğusunda Demirkazık Tepesi'nde 3756 m.'ye ulaşır. Deniz seviyesinden olan yükselti Bor Ovası'nda 1070 m., Misli Ovası'nda 1350 m., Melendiz Ovası'nda 1500 m.'dir. Niğde İli idari bakımdan 6 ilçeye ayrılmış olup, bu ilçeler dahilinde toplam 165 idari ünite bulunmaktadır (harita 3).

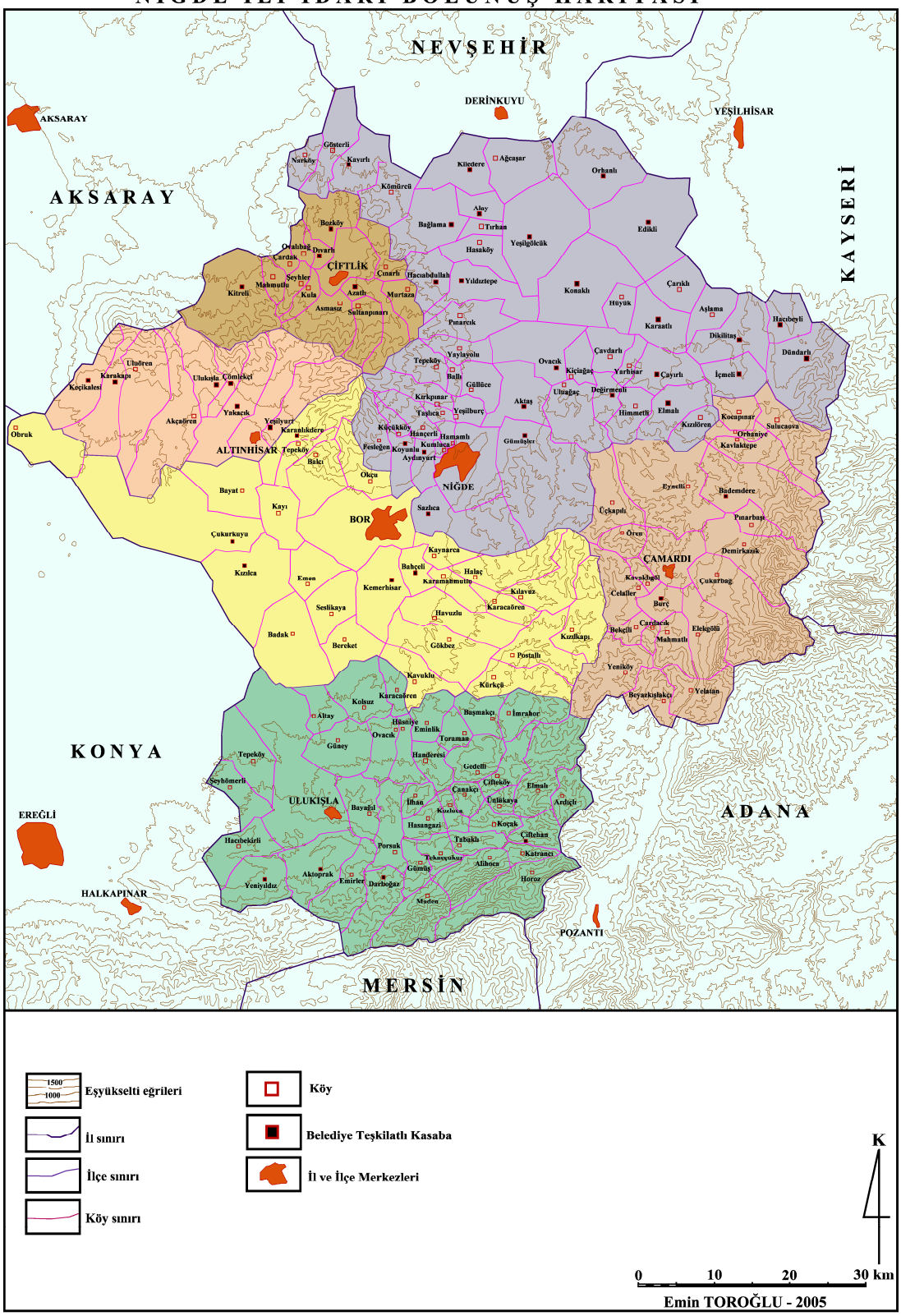
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmada kullanılan "*Niğde İli*" terimi ile İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nce belirlenen Niğde İli idari sınırları ve bu idari sınırlar içerisinde yer alan bütün idari üniteler anlaşılır. Araştırma alanı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nce 2003 yılında belirlenmiş olan Niğde İli'nin idari sınırlarını kapsamakta olup, bu idari sınır çalışmanın bütün aşamaları için sabit tutulmuştur.

Yerleşme, "bir toplumsal kümenin ya da kalabalık bir nüfus topluluğunun, yaşamak ve ekonomik etkinliklerini sürdürebilmek için belli bir yeri seçmeleri eylemi" (Keleş, 1980:127) veya "barınmak, ya da belirli bir faaliyeti sürdürmek amacıyla bir saha üzerine inşa edilmiş bir veya birden fazla sayıda konuttan oluşan üniteler" (Özçağlar, 2003:65) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu nedenle, daimi veya dönemlik olarak insanın içerisinde barındığı veya değişik şekillerde faaliyette bulunduğu bir mesken dahi yerleşme kabul edilmektedir. Bir yerleşme ünitesi, "yerleşim alanı ile bu saha üzerinde insanlar tarafından değişik amaçlara yönelik olarak inşa edilmiş meskenlerden" (Özçağlar, 1997:2) meydana gelmektedir. Yerleşme konusunun ele alındığı Yerleşme Coğrafyası, "insanların ortaya çıkardığı yerleşmelerin; kökenlerini, gelişim ve değişimlerini, kuruluş yeri özelliklerini, görünümlerini, fonksiyonlarını, dağılış ve paternlerini araştıran bir coğrafya alanıdır" (Şahinalp, 2005:1). Bu çalışmadaki "*yerleşmeler*" terimi; belirlenen idari ünite içerisindeki yukarıda genel tanımı verilmiş olan her türden yerleşmeler ifade edilmektedir.

Harita 2: *Niğde İli'nin Fiziki Haritası*

Harita 3: *Niğde İli'nin İdari Bölünüş Haritası*

Coğrafyada başta gelen "nerede?" sorusunun cevabı olan "*lokasyon*" (Tümertekin, 1994:23; Karabağ, 1998:29) terimi, bir coğrafi olay ya da olgunun; mevkii, konumu, yeri, sit ve situasyonu anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Obje veya olayların bir nevi küresel adresi olarak da tanımlanabilen lokasyon kavramı, "bir yerde birbiriyle bağlantılı faaliyetler bileşimi" olarak göz önüne alınır. Bu nedenle her coğrafik oluşum gibi yerleşmeler de kendilerine özgü lokasyona sahiptir ve lokasyondan kazandığı özellikleri yansıtır. Lokasyonun önemi taşımış olduğu fiziki veya beşeri birçok değerle ölçülebilir. Bu değerler lokasyon faktörleri olarak ortaya çıkar ve yerleşmelerin lokasyona negatif veya pozitif anlam kazandırır. Bu faktörlerin detaylıca incelenmesi ve mekânsal yapının ortaya çıkarılması gelecek için tahminlerde bulunulması lokasyonal perspektif bağlamında coğrafyanın çağdaş bakış açısını oluşturur.

"Yapılacak bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uygulanması tasarlanan düzene *plan* denir. Bir işin veya eserin gerçekleşmesi için gerekli olan planın hazırlanmasıyla ilgili eylemlere de *planlama* denilmektedir" (Özçağlar, 2003:200). Coğrafyacılar planlamayı kısaca "mekânın maksada en uygun şekilde düzenlenmesi" (Erinç, 1959:36) "mekânın, bünye ve imkânlarına en uygun ve cemiyet bakımından en faydalı tarzda kullanılmasını sağlamak maksadı ile bir tanzim ve gelişme programı" (Tümertekin, 1960:51) olarak tarif etmektedirler.

Bu çalışmada ifade edilen "*Lokasyon Planlaması*" terimi, süreklilik içerisinde yaşanabilir olan yerleşmelerin bulunması gereken konumun neresi olması gerektiğini ifade eder. Çalışmanın bu bölümünde Niğde İli yerleşmelerinin mevcut lokasyonları incelenerek, bu yerleşmelerin hangi konumlarda yer alması gerektiği yönünde planlamaya yönelik öneriler ortaya konulacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Doktora tezi konusu olarak seçilmiş olan bu çalışmada; sahası itibariyle coğrafi özellikleri henüz yeterli oranda çalışılmamış olan Niğde İli tercih edilmiştir. Böyle bir çalışma ülkemizin coğrafi özelliklerini bütünüyle belirlemek isteyenler için bir eksikliği tamamlayacaktır. Gerçekten, Niğde İli'nin coğrafyası hakkında yapılmış çalışmalar oldukça yüzeysel kalmakta, ülkemiz coğrafyası ile ilgili yazılmış eserlerde de çoğu kez birkaç cümle bulunmaktadır. Çalışma; yerleşme konusu yönüyle Niğde İli'ndeki, lokasyon planlaması yönüyle ülkemizdeki ilk çalışmayı oluşturmaktadır.

Çalışma sahamızı oluşturan Niğde İli, yerleşmeler üzerinde etkili olan çok fazla kontrasları içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca sahada, tarih boyunca çok sayıda yerleşmenin kurulduğu ve bazı yerleşmelerin bir süre sonra terk edilerek harabe haline gelmiş olduğu görülmektedir. Sahada gözlenen yerleşme harabeleri, ören yerleri, höyükler ve yapı kalıntıları bunu doğrulamaktadır. Coğrafya; insan ve doğal çevrenin birbirleri üzerine olan karşılıklı etkilerini incelemektedir. İnsan ve doğal çevre etkileşiminin en önemli göstergelerinden birisi de yerleşmelerdir. Sahada gözlenen kalıntılar geçmişte mekân-insan ilişkilerinde problem yaşandığını ve bu problemleri sahada yaşayan insanların çözemediğini göstermektedir.

Ülkemizin bazı kesimlerinde kır ve şehir yerleşmeleri tümden boşalma tehlikesi ile karşı karşıya iken, bazı yerleşmeler kontrol edilemeyecek derecede hızla büyümektedir. Bu durum ülkede ekonomik ve sosyal açıdan dengesiz bölgelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Coğrafyacılar için böyle bir olay, mekân ile insanlar arasında bir problemin varlığını gösterir. Coğrafyacı, insan ve doğal çevre arasındaki problemleri araştırıp çözüm önerileri sunduğuna göre, böyle bir problemin tespit edildiği Niğde İli'nde yerleşmelerin doğal çevre - insan ilişkileri açısından incelenmesi önemlidir.

Nihayet Coğrafya; "bir birinden farklı doğal beşeri, ekonomik, tarihi ve sosyal ortam ve olgulardan kaynaklanan karmaşık sorunları, kendi ilke ve yöntemlerine uygun olarak araştırıp, özellikle insan ve onun yaşama alanı olan doğal ortamı esas alarak çözümler sunmaya çalışır" (Elibüyük, 2000:33). "Mekânların fiziki-beşeri yapıları, insan ile mekân arasındaki münasebetler ve çeşitli beşeri-iktisadi faaliyetlerin mahiyetini ortaya koymakta olan coğrafyacılar" (Erinç, 1959:42), coğrafi mekandan kaynaklanan problemlerin çözülmesi için öneriler sunmakta ve kendi ilkeleri ile yapılan çalışmalar doğrultusunda karar verici bir konuma gelmektedir. Sonuç olarak; "coğrafya ve planlama ayrılmaz ikili olarak bir birlerini tamamlayan disiplinler olup" (Özçağlar, 2002:345), yeterli bilgi donanımına sahip coğrafyacı olmaksızın mekân ve lokasyona dair planlama yapmak mümkün değildir. Bu nedenle coğrafya bilgileri olmadan yerleşmeler için yapılan mekân ve lokasyon planlamaları başarısızlığa uğramaktadır. Başlı başına bir coğrafya konusu olan "*Yerleşmelerin Lokasyonu*" konusunda, özellikle de lokasyonun planlaması

konusunda, coğrafyacıların çok şey söyleyebileceklerini bu çalışma göstermiş olacaktır.

4. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu tür çalışmalar için coğrafyanın çeşitli veri toplama teknikleri vardır. Öncelikle konu ve saha ile ilgili yerli ve yabancı yayınlar taranmıştır. Buradan elde edilen veriler amaca uygun şekilde değerlendirmek üzere düzenlenmiştir.

Resmi kurumlar tarafından çalışma sahası için tutulmuş olan kayıtlar ve sayım sonuçları toplanarak amaca uygun şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca çalışmanın tarihi boyutunun da bulunması nedeniyle, sahanın yerleşmeleri ile ilgili arşiv bilgileri temin edilmiş ve uygun belgelerin transkripsiyonu yapılarak, bilgiler çalışmada kullanılmak üzere düzenlenmiştir.

Çalışma sahasının çeşitli ölçekteki haritaları saha çalışmalarından önce ilgili kuruluşlardan temin edilmiş, haritalar üzerindeki veriler amaca uygun olarak değerlendirilmiştir.

Bütün bunlardan sonra en gerçekçi veri kaynağını arazi çalışmaları oluşturmuştur. İhtiyaç görülen her konu ve alan için arazi çalışmaları yapılmıştır. Bu arazi çalışmaları sırasında ihtiyaç duyulan konu ve alanla ilgili olarak gözlem, problem tarama ve görüşme çalışmaları yapılmıştır.

Yukarıda bahsedilen veri toplama işlemlerinden sonra, verilerin amacına uygun bir şekilde analiz edilmesine geçilmiştir. Coğrafyacı bu tür verilerden faydalanarak coğrafik olay ve olguların neden-sonuç ilişkisini analiz eder ve sonuçlarını bir sentez olarak ortaya koyar. Bu amaçla uygun görülen konularda dağılışı ve etkileşimleri göstermek amacıyla harita, şekil ve grafikler hazırlanmıştır. Çalışmanın her aşamasında coğrafyanın kendine mahsus ilke ve metotları kullanılmış ve amaca yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde; yerleşmeleri etkileyen coğrafi faktörler ele alınmıştır. Bu bölüm içerisinde, doğal çevre şartları her bir faktör için ele alınarak ve yerleşmeler üzerine etkileri *çevreci determinizm ve davranışsal coğrafya* bakış açısı ile değerlendirilmiş ve sonuçlar ortaya konulmuştur. Mevcut beşeri şartların yerleşmeler üzerine etkileri ifade edilirken, Niğde İli'nde yerleşmenin geçmişi bir coğrafya disiplini olan tarihî coğrafyanın ilke ve metotlarıyla incelenmiş ve tarihi süreç içerisinde meydana gelen olayların yerleşmeler üzerindeki etkileri ve sonuçları

dönemlere ayrırarak incelenmiştir. Bundan sonra sahanın nüfus özellikleri ile nüfusun gelişim ve değişimi yerleşmeler bazında analiz edilmiştir. Bu konunun ana verilerini sayım dönemlerine ait DİE verileri ve arşiv kayıtları teşkil etmiştir. Sahada yerleşmeleri etkileyen diğer bir faktör de ekonomik faaliyetlerdir. Sahadaki ekonomik faaliyet türleri ve bu faaliyetlerin yerleşmeler üzerine etkileri analiz edilerek, sonuçlar çıkarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; Niğde İli yerleşmelerinin mevcut durumu ve özellikleri yerleşme coğrafyasının ilke ve metotları ile ele alınmıştır. Bu bölümde sahada yer alan yerleşmeler; çeşitli özelliklerine göre tiplendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Belirlenmiş her bir yerleşme tipinin gelişim ve değişim süreçleri ile strüktür ve fonksiyon özellikleri ortaya konmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Niğde İli yerleşmelerinin, sürdürülebilir yerleşmeler olması bakımından lokasyonları analiz edilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bölümde, Niğde İli yerleşmelerinin mevcut lokasyon özellikleri göz önünde bulundurularak, yerleşmelerin geleceğe nasıl yansıyacağı belirtilmiş ve Niğde İli'nde sürdürülebilir yerleşmeler için lokasyon planlanması yönünde önerilerde bulunulmuştur.

II. NİĞDE İLİ'NDE YERLEŞMELERİ ETKİLEYEN COĞRAFİ FAKTÖRLER

Yeryüzünde ilk ortaya çıkışı ne şekilde izah edilirse edilsin düşünen bir varlık olarak insan, uzun süre doğal çevre şartlarıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Muhakkak ki doğal ortama uyum süreci uzun sürmüş ve bu süreç içerisinde insan doğayı daha iyi tanıma fırsatı bulmuştur. Yeryüzünün bütünüyle yaşam için uygun şartlar oluşturmadığı gerçeği ihtimal olarak ilk öğrendikleri arasındadır. Çünkü insanın yaşamı için gerekli şartlar yeryüzüne dengeli dağılmış dolmadığı gibi, yeryüzünün hakim doğal şartları çoğu yerde ilkel insanın yaşamı için sınırlandırıcı özelliklere sahiptir.

İklim şartları dünya karaları üzerinde her yerde insanın yaşamasına müsaade etmemektedir. İnsanların tabiatında diğer canlılardaki gibi farklı iklim şartlarına karşı koyacak doğal bir giysi de yoktur. Bu nedenle ilk insanlar yeryüzünde sıcaklık şartlarının yaşamları için uygun olduğu (ortalama +18°C) ve bu şartların gün ve yıl içerisinde fazla değişmediği tropikal kuşak çevresinde yaşamış olmalıdır. Ancak insanın yaşamı için sadece bu şart yeterli değildir.

İnsanlar da diğer canlılar gibi yaşamak için suya ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle insanlar içilebilecek tatlı su kaynaklarından fazla uzak kalamazlar. İnsan yaşamı için temel ihtiyaçlardan bir diğeri de besindir. İnsan, ihtiyacı olan besinleri ancak yıl boyunca temin edebildiği sahalarda sürekli yaşayabilir. Bütün bunların yanında insan, doğası gereği dinlenmeye ve uyumaya ihtiyaç duyar. Diğer canlılar gibi doğal savunma organlarına da sahip olmadığından, insan yaşamı için güvenli bir yer vazgeçilmezler arasındadır. İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde bu ihtiyaç, doğal şartların sunduğu ağaç ve kaya oyukları ile doğal in ve mağaralar gibi olanakların kullanılması yoluyla giderilmiştir. İnsanın yaşamı için gerekli olan iklim, su, besin ve güvenlikten oluşan dört temel unsur, insanlık tarihinin her döneminde önemini korumuştur.

İnsan çevresini tanıdıkça ve bilgi birikimini artırdıkça yaşam alanını sürekli genişletmiş, doğal yaşam ortamından uzaklaştıkça karşılaştığı şartlara uyum sağlamak için yeni davranışlar geliştirmiştir. Bu nedenle öncelikle barınacağı konuta sahip olmak gereğini duymuş, sonra bu konutları bir araya getirerek küçüklü-büyüklü

yerleşmeler tesis etmiştir. Ancak gerek konutların yapımı ve tiplerinin belirmesinde gerekse yerleşme yerlerinin seçiminde, uygarlık seviyesiyle orantılı olarak çeşitli faktörlerin etkisi altında kalmıştır. İnsanlığın ilk devrelerinde vahşi hayvanlar ve bilinen doğa olaylarından korunma faktörlerden en etkilisi olmuştur. İnsan zekâsı gelişip uygarlık düzeyi yükseldikçe, yerleşmesini etkileyen faktörlerde de değişim olmuştur. Ancak, teknik olanakların en yüksek noktasına ulaştığı zamanımızda bile yerleşme yerlerinin seçiminde, tarihi gelişim kadar fiziki coğrafya şartlarının ve bazı ekonomik gereklerin etkisinden kurtulmak mümkün olmamıştır.

İnsan, yaşantısını sürdürebilmek için, her şeyden önce kendisini güvenlik içinde hissettiği, gerekli suyu ve gıdayı kolaylıkla temin edebileceği yerlere yerleşmek ister. Bu nedenle yerleşmek için genellikle yeterli su veren kaynakların çevreleri, akarsu boyları, tarla ve otlaklara yakın, iklimin olumsuz etkilerinden bir dereceye kadar korunaklı yerleri seçmiştir. Güvenliğin sarsıldığı devrelerde bu şartlar arasına savunulması kolay yerler de girmiş veya yerleşme yerleri çeşitli şekillerde tahkim edilmiştir.

Güvenlik endişesi ortadan kalkınca, yerleşmelerin yer seçimi üzerinde fiziki coğrafya şartlarının ve ekonomik faktörlerin etkileri daha belirgin hale gelmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, su kaynakları ve akarsu boyları, yerleşmeye uygun genişçe düzlükler, soğuk rüzgârlarının duldasında kalan, su baskınlarının etkisinden nispeten uzak yerler; ekonomik faaliyet alanlarına (tarla, otlak ve iş yerleri gibi) kolaylıkla erişilebilen, ana yollara oldukça yakın, büyük merkezlere ve pazarlara ulaşılması pek güç olmayan kesimler yerleşme için uygun alanları oluşturmuştur.

Yerleşme yerlerinin seçiminde; heyelan, kaya düşmesi, göçme gibi jeomorfolojik olayların etkisinden ve depremlerin zararlarından nispeten korunaklı sağlam zeminler de göz önünde bulundurulmaktadır. “Ne var ki, bu son ve çok önemli etkiler ancak bilimsel araştırmalar sonunda saptanabilen gerçeklerdir. Yakın zamanlara kadar jeomorfolojik araştırmaların yaygın olmamasından veya tabiat olaylarının yavaş gelişmesi nedeniyle adeta umursanmamasından, zamanında alınacak basit tedbirlerle önüne geçilebilecek iken, çok kez yerine getirilmesi imkânsız kayıplarla karşılaşılmaktadır. Birçok yerleşmenin bu gibi felâketlere uğradığı veya uğramak üzere iken yerlerinin değiştirildiği bilinmektedir. Ancak, jeomorfolojik ve hidrolojik etkilerle bir yerleşmenin yerinin değiştirilmesi, eski

yerleşme yerinin fiziki coğrafya şartları bakımından iyi seçilmemiş olmasının sonucudur" (Akkan, 1971:38-39).

1. NİĞDE İLİ'NDE YERLEŞMELERİ ETKİLEYEN DOĞAL FAKTÖRLER

1.1. Niğde İli'nin Jeomorfolojisi ve Yerleşmelerle İlişkisi

İnceleme alanında yeryüzü şekillerinin belirmesinde ve meydana gelmesinde; sahanın paleocoğrafyası, sahayı etkileyen tektonik hareketler, litoloji ve tektonik hareketlerin kontrol ettiği fluvial olaylar ile iklim şartları önemli rol oynamıştır.

Niğde İli'nde arazinin genel görünüme bir bütün olarak bakıldığında, bir diğerinden kolayca ayırt edilebilecek morfografik ünitelere ayrıldığı görülür. Bu ünitelerin her biri, kendine mahsus yapısal ve morfografik karaktere sahiptir. Orta Anadolu Havzası'ndan başlayarak Akdeniz'e doğru, aşağıdaki morfografik üniteler ayırt edilmektedir;

1-Volkanik dağlar ve platolar

2- Bor, Misli ve Melendiz ovaları

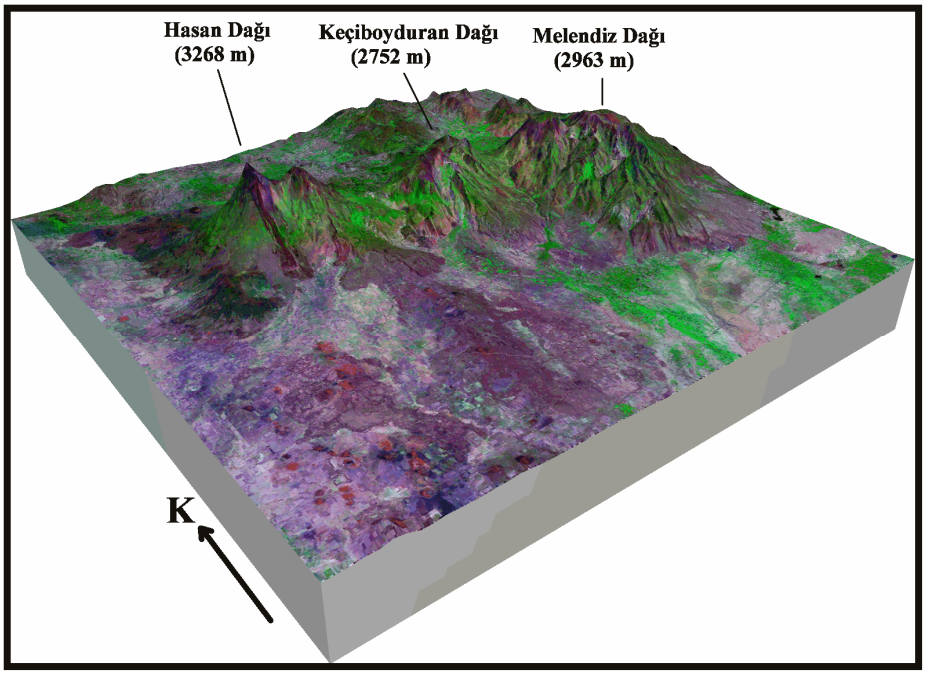
3- Üçkapılı ve Ulukışla platoları

4- Ecemiş Koridoru

5- Orta Toroslar (Bolkarlar ve Aladağlar)

1.1.1. Volkanik dağlar ve platolar

Alp orojenezi esnasında İç Anadolu kratojenindeki oynamalar neticesinde oluşan kırık hatlarında Miosen-Alt Pliosen'den Kuvaterner'e kadar olan devrede vuku bulan volkanik faaliyetler, sahada volkanik dağlar ve platoların oluşmasına imkân sağlamıştır. Püskürme yerlerinden farklı dönemlerde çıkan lav, ignimbrit ve tüf gibi volkanik materyaller değişik morfografik üniteleri oluşturmuştur. Özellikle akıcı olmayan materyaller, bacalar etrafında yığılarak Hasan Dağı (3268 m), Keçiboyduran Dağı (2752 m), Melendiz Dağı (2963 m) ve Göllüdağ (2172 m) gibi volkanik dağları teşkil etmiştir (şekil 1). Bir kısım ignimbrit ve tüfler ise Miosen aşıntı düzlüklerinin üzerini bir yorgan gibi örterek platoları meydana getirmiştir. Ayrıca volkan sahası çevresinde yer alan havzalarda, çevreden gelen materyaller tüflerle birlikte çökelerek, tabanında volkanik ara tabakalı tortular bulunan ova alanlarının oluşmasına olanak sağlamıştır.

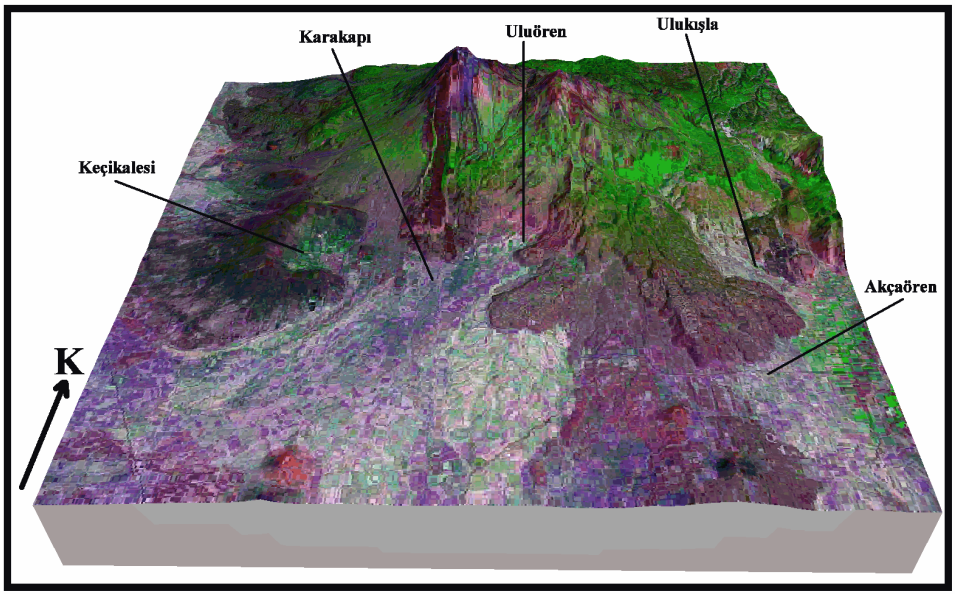

Şekil 1: *Sahadaki volkanik dağların uydu görüntüleri kullanılarak hazırlanmış blokdiyagramı*

Çevresindeki düzlüklere göre 2300 m nisbi yükseltiye sahip *Hasan Dağı* (3268 m), iyi muhafaza edilmiş krateri ve merkez konisi ile genç bir volkan görünüşüne sahiptir. "Miosen-Alt Pliosen'de başlayan volkanik faaliyetlerin, fasılalarla Pleistosen'deki Würm buzul devrine kadar devam ettiği tahmin edilmektedir. Oligo-Miosen jipsli serileri üzerinde yığılan andezit lavları dağın temelini meydana getirirken, merkezi bacadan ihtimalen dört safhada meydana gelen volkanik faaliyet, her defasında baca etrafında yığılarak dağın yükseltisini artırmıştır. Dağı teşkil eden volkanik materyal aflörman verdiği yerlerde eskiden yeniye doğru, küller, andezit lavları ve en üstte de hepsini örten bazalt lavları olmak üzere sıralanır. Üst Pliosen sonu ya da Kuaterner başlarında vuku bulan faaliyetler esnasında çıkan akıcı lavlar, akıntılar halinde yamaçlarda muhtelif diller meydana getirmiştir. Yukarı doğru çıkıldıkça eğim arttığından kuvvetli erozyonun meydana getirdiği uzun oyuklar, yamaçların enine aşılması bakımından, birer engel teşkil etmektedirler. Hasan Dağı'nın (3268 m) zirvesinde ana bacayı temsil eden krater ile onun 900 m kuzeydoğusunda diğer bir krater mevcuttur" (Sür, 1972:18-41).

Niğde İli'nin Aksaray İli ile olan sınırını da oluşturan Hasan Dağı'nın zirvelerinden güneyde kalan kısmı sahamıza dahil olmaktadır. Dağ, geneli itibariyle 1500 m yükselti eğrisinden itibaren yüksek eğim derecelerine sahip olduğundan

yerleşmeye ve yerleşik hayatı sürdürecek ekonomik faaliyetlere müsaade etmez. Eğim derecelerinin azaldığı yerler ise dağın yamaçlarından aşağılara doğru uzanan lav dillerinin üzeridir. Ancak bu alanlarda çıplak bazalt kayaçlarından meydana gelmektedir.

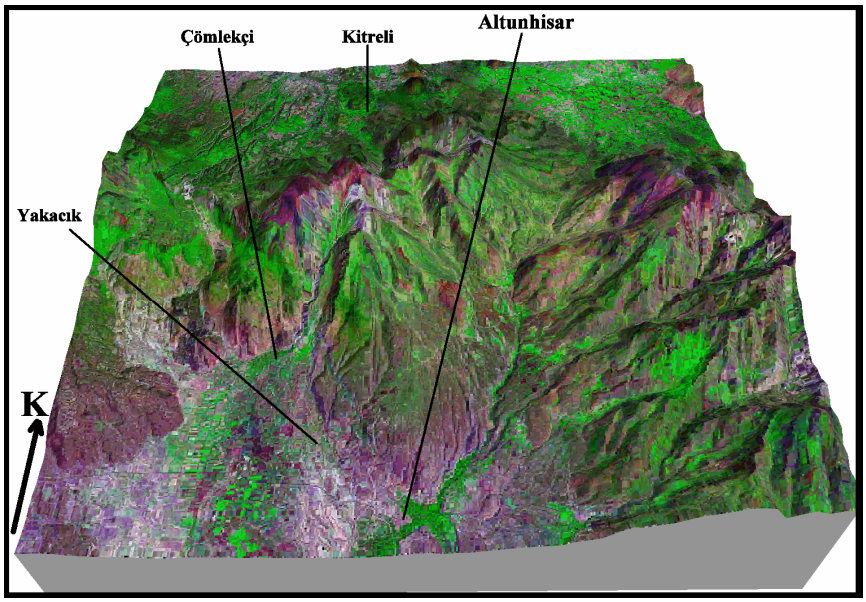

Şekil 2: *Hasan Dağı güneyinde yer alan yerleşmelerin konumları*

Sahada bulunan yerleşmelerden Keçikalesi, açılmış geniş bir kraterin tabanında yer alırken, volkanın ana konisinin güneyinden aşağılara sarkan bir lav akıntısının önündeki ayrışmış volkanik materyallerle kaplı düzlükte Karakapı Kasabası bulunmaktadır. Ekonomisinde hayvancılık faaliyetinin önemli yer tuttuğu Uluören Köyü, volkanik kütlenin yapısında yer alan ve aşınma ile tatlı bir eğim kazanmış ignimbritler üzerinde yer alır. Bu köyün doğusunda Küçükhasan Dağı yamaçlarını örten ve üzerinde hiçbir yerleşme bulunmayan bazalt akıntıları geniş alan kaplar. Bu bazalt akıntılarının bittiği yerde aşınmaya daha az dirençli ignimbritlerin bulunduğu sahalardaki aşınım yüzeyleri cep şeklinde dağa sokulur. Dağın güneydoğu eteklerindeki böyle iki konuma Akçaören Köyü ve Ulukışla Kasabası yerleşmiştir (şekil 2).

Temelini andezit lavlarının meydana getirdiği volkanik dağlardan Keçiboyduran Dağı (2727 m) ve Melendiz Dağı (2395 m) tüf, breşler, andezit ve en üstte de bazalt akıntılarından müteşekkil bir volkanik materyale sahiptirler. Tüf ve andezitler, Melendiz ve Keçiboyduran dağlarının püskürme yerlerinin derin kısımlarında görülür. Tüflerin üzerine gelen volkanik breşler, bazı yerlerde bacaları

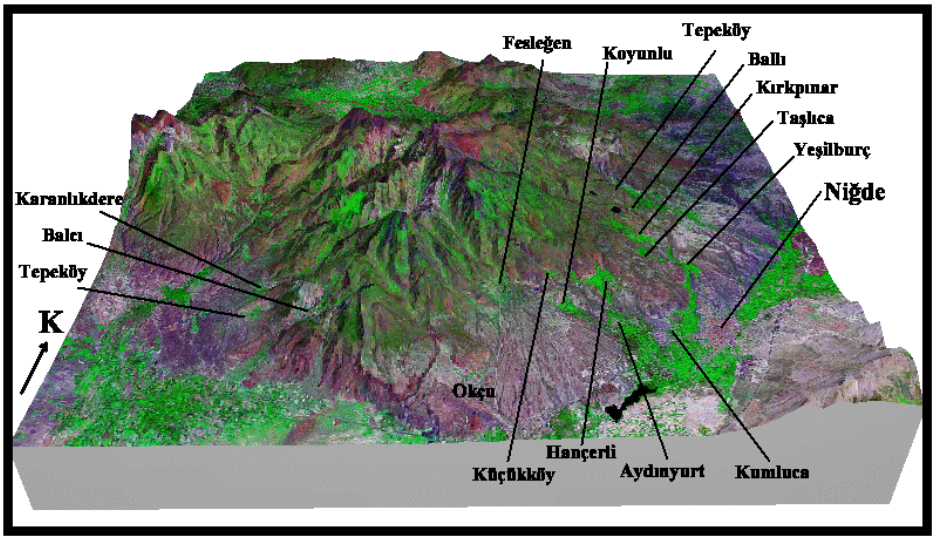
doldurarak, baca breşlerini meydana getirmişlerdir. Breşlerin üzerinde Hasan Dağı bazaltları yer alır (Sür, 1972:20-21). Her iki dağ da Hasan Dağı'na oranla daha fazla aşınmış ve akarsular tarafından yarılmışlardır.

Şekil 3: *Keçiboyduran Dağı çevresinde yer alan bazı yerleşmelerin konumları*

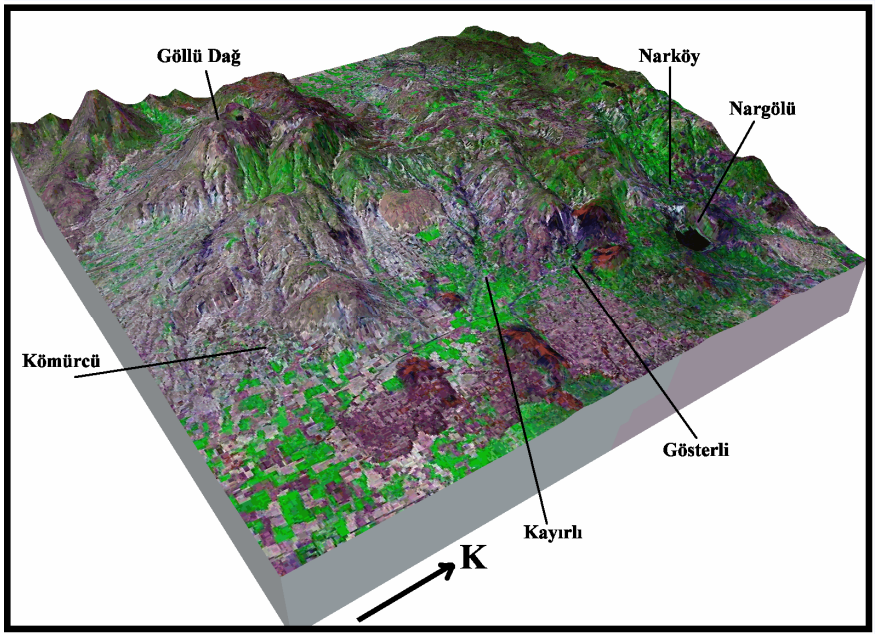
Bütünüyle Niğde İli sınırları içerisinde kalan Keçiboyduran dağının güney yamacına yerleşmiş olan Çiçekli Dere'nin meydana getirdiği birikinti konisinin batı kenarında Çömlekçi, doğu kenarında Yakacık kasabaları yer almaktadır. Dağın kuzey yamacında iki parazit konin dağ yamacında oluşturdukları nispeten az eğimli düzlük üzerine Kitreli Kasabası bulunur (şekil 3).

Çalışma alanında kapladığı alan ve yükseltisi ile önemli bir yer tutan Melendiz Dağı (2395 m), yapısını oluşturan materyalin özelliğine de bağlı olarak hem geniş alana yayılmış, hem de dış kuvvetler tarafından daha fazla işlenmiştir. Dağın zirvelerinden başlayan vadiler, farklı eğim kırıkları ile birlikte çevresindeki ovalara kadar iner. Bazı vadi tabanlarında az da olsa yıl boyunca akışını sürdüren akarsular, eğim azalmasının olduğu yerlerde tabanlarını genişlettiği gibi, taşıdığı bir kısım materyalleri de buralara yığmışlardır. Böyle alanlar dağ yamaçlarında yerleşmeye ve zirai faaliyetlere imkân verecek bir durum arz etmektedir. Dağın yamacında bulunan yerleşmeler, ya bahsedilen nitelikteki vadi içlerini veya eğim azalması ile toprağın az çok korunabildiği alanları yerleşme sahası olarak tercih etmişlerdir (şekil 4).

Şekil 4: *Melendiz Dağı üzerinde yer alan yerleşmelerin konumları*

Bu sahada yer alan yerleşmelerden Karanlıkdere, Balcı, Koyunlu, Aydınyurt, Hançerli, Yeşilburç, Taşlıca, Kırkpınar, Tepeköy (Niğde), Hacıabdullah vadi içlerindeki alanları tercih ederken, Tepeköy (Bor), Okçu, Fesleğen, Küçükköy, Ballı, Yaylayolu, Pınarcık Murtaza ve Çınarlı köyleri eğimin azaldığı yerleri yerleşme yerleri olarak seçmiştir (şekil 4).

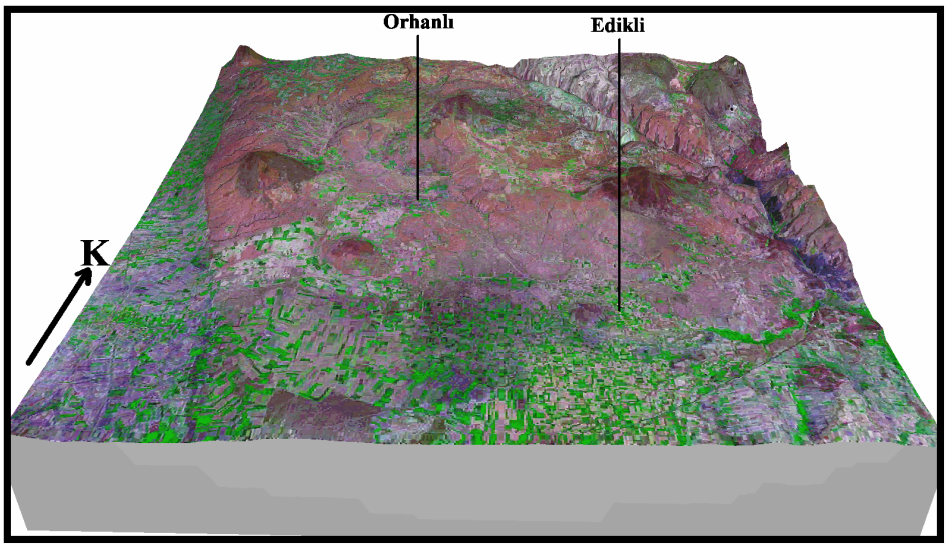

Şekil 5: *Göllüdağ volkanik kütlesi çevresinde yer alan yerleşmelerin konumları*

Üst Pliosen'de vuku bulan volkanik faaliyetlerin eseri olan *Göllü Dağı* (2172 m) üzerinde bir krater gölü vardır. "Dağın kraterinden çıkan volkan külleri ve lapillilerin geniş bir yayılma alanı bulunmaktadır" (Sür, 1972:39). Bu dağın kuzeyine

doğru uzanan saha daha çok ignimbritlerden oluşmuş ve dış kuvvetlerle aşındırılmış volkanik plato görünümündedir. Sahanın kuzey ucunda bir patlama çukuru içerisine yerleşmiş Nar Gölü yer alır. Saha yapı itibariyle su tutma kapasitesi zayıf materyallerden meydana geldiğinden, sahayı yarmış olan vadiler daimi akarsudan yoksundur. Bu nedenle sahadaki (Kömürcü, Kayırlı, Gösterli, Narköy) az sayıdaki yerleşme, vadilerin az çok su bulunabilecek aşağı kesimlerinde yer alır (şekil 5).

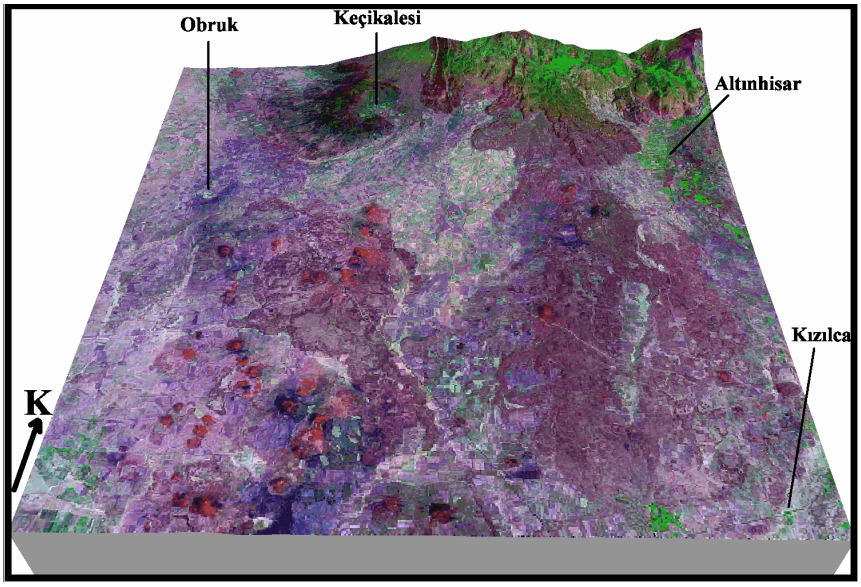
Miosen-Alt Pliosen'deki andezit indifaından sonraki volkanik faaliyet devresinde meydana çıkmış olan ignimbritler, *volkanik platoları* meydana getirmişlerdir. Niğde'den Nevşehir kuzeyine ve Aksaray'a kadar uzanan geniş lav platoları sahası ignimbritlerin yayılma alanıdır. Sahadaki fay sistemi kırıklardan çıkan ignimbritler, Oligo-Miosen arazisi üzerine yayılmış ve sonradan bölgeye yerleşen akarsu sistemi ile parçalanarak platolar ve yer yer derin vadiler meydana gelmiştir. "Tektonik duraklama safhasına tekabül eden Orta Pliosen'de, volkanik faaliyetlerin durmasıyla, yüksek yerlerde aşınma şekilleri oluşurken, havzalardaki birikmelerle dolgu alanlarını meydana getirmiştir. Bu döneme ait aşıntı düzlükleri; hafif dalgalı, fakat az çok yatay duruşlu ignimbrit tabakaları üzerinde yer alır" (Sür, 1972:27-36)

Şekil 6: *Misli Ovası doğusundaki volkanik plato sahası ve yerleşmelerin konumları*

Çalışma sahamızda Misli Ovası'nın doğusunda bu nitelikte bir oluşuma sahip plato sahasında Orhanlı, bu platonun güney eteğinde ise Edikli kasabaları yer almaktadır. Saha su kaynakları bakımından fakir olduğundan yerleşme açısından olumlu şartlar sunmamaktadır (şekil 6).

İnceleme sahasında Hasan Dağı'nın güney kesiminde, Üst Pliosen-Kuvaterner devresi içinde tektonik hareketlerin yeniden başlamasıyla, daha çok bazalt ve kısmen de andezit lavları şeklinde belirli çizgiler boyunca meydana gelen püskürmeler, kül ve piroklastik konileri, maarlar, patlama kraterlerinin oluşmasına neden olmuştur. Muhtelif safhalar arz eden volkanizmanın sonucunda sahayı fazlaca etkilemeyen 60-70 m nisbi yüksekliğe sahip lav tıkaçları halinde tepeler ve yıpranmış koniler, havuz biçimli lav yığılmaları ve taze görünüşe sahip piroklâstik koniler ile patlama kraterleri teşekkül etmiştir. Bu plato sahasında, orijinal görünüşlü kraterlere, maarlara, volkan konilerine, lav platolarına hatta yakın zamanda vuku bulduğu intibaını veren lav akıntılarına kadar eşsiz örnekler müşahede edilebilir (Sür, 1972:37-42).

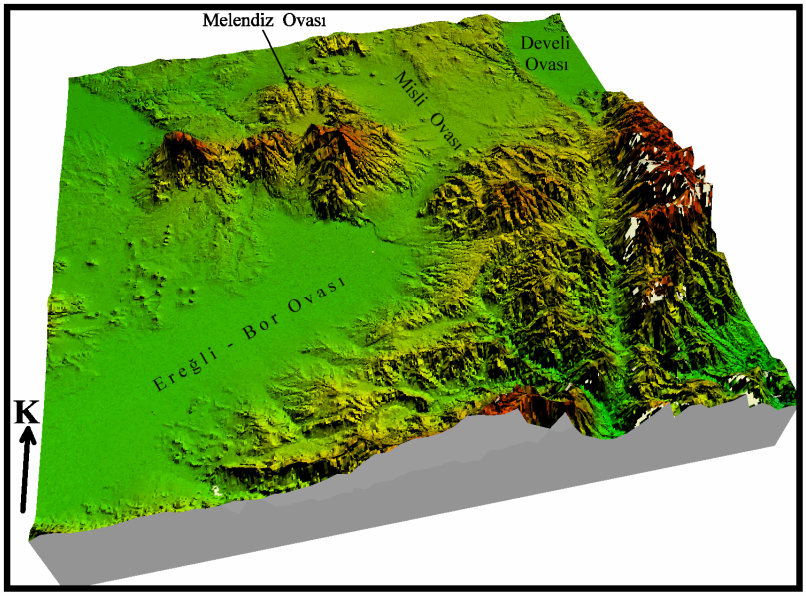
Şekil 7: *Hasan Dağı güneyindeki volkanik plato sahası ve yerleşmelerin konumları*

İnceleme alanımızda Hasan Dağı'nın güneyindeki bu volkanik plato sahası en az yerleşilen alanlardan biridir. Aşınmış bir patlama çukuruna yerleşmiş olan Obruk Köyü haricindeki yerleşmeler, ya Hasan Dağı'nın eteklerine sığınmış ya da Bor Ovası'nın bu plato ile oluşturduğu kenar kısımda ancak ova üzerine yerleşmişlerdir (şekil 7).

1.1.2. Bor, Misli ve Melendiz Ovaları

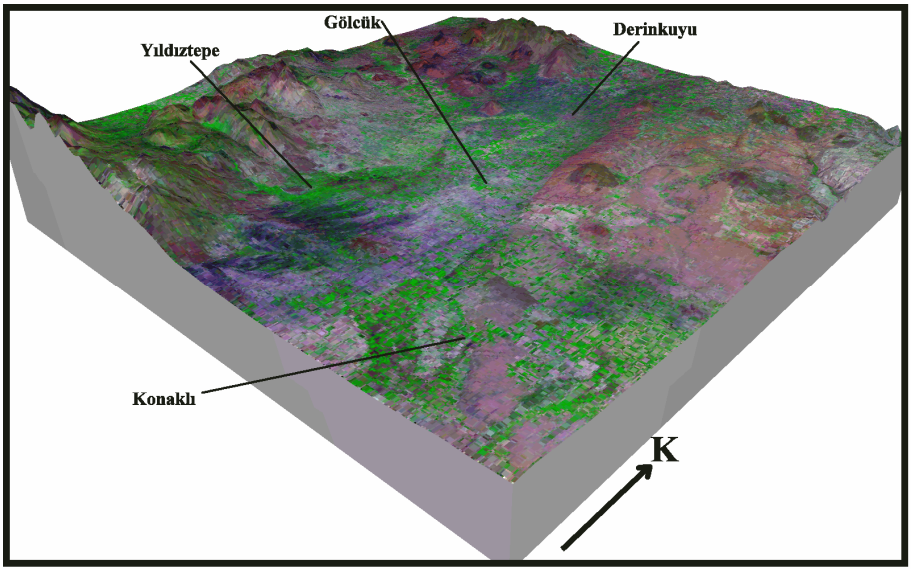
Alpin orojenezin etkisi ile Toros silsilesi şekillenmeye başlarken, iç kesimler henüz bir jeosenklinal alanı olarak denizle kaplı idi. Tersiyer havzası olarak kabul edilen bu sahaya, çevreden taşınmış materyaller çökelmiştir. Miosen sonlarında

meydana gelen tektonik faaliyetlerin oluşturduğu kırık hatlarındaki volkanik faaliyetlerin çıkardığı materyal, bu iç havzada birikerek volkanik dağları ve platoları oluştururken, havza içindeki göl ortamlarında tüf ara katkılı materyal çökelmiştir. Volkanik faaliyetler esnasında oluşmaya başlayan çökme alanları ve çevresine göre çukurda kalmış olan sahalar şimdiki ovaların ana çizgilerini meydana getirmiştir. Bor Ovası'nın Pleistosen'de göl alanı olarak bulunduklarını gösteren deliller izlenebilmektedir. Zira "Würm'de teşekkül eden göl, volkanik örtüyü etkilemiş ve bir takım kıyı şekilleri meydana getirmiştir" (Sür, 1972:43). "Bu iç havzaların örtüsü altında doğuda Niğde Masifi'nin kristalin temeli ve daha güneyde Ulukışla'ya doğru Eosen flişi yer alır" (Blumenthal, 1941:8).

Şekil 8: *Sahadaki ovaların uydu görüntüleri kullanılarak hazırlanmış blokdiyagramı*

Niğde İli'nin kuzeydoğusunda geniş yer kaplayan *Misli Ovası*'nın (şekil 8), oluşumu volkanik faaliyetler sırasında meydana gelen çökmelere bağlıdır. Ortalama 1350 m yükseltisi ile genel olarak kapalı bir havza oluşturmuştur. Ovayı batıdan Melendiz Dağı ve Göllü Dağ yamaçları sınırlar. Ovanın güney kesiminde Niğde masifini örten tüflerin akarsular tarafından yarılmasıyla oluşmuş plato sahası yer alır. Akarsu vadilerinin ovaya kavuştuğu yerlerde ova birer cep şeklinde plato sahasına sokulur. Ovanın doğu sınırını neredeyse düz bir hat şeklinde kuzeye doğru uzanan volkanik platonun yamaçları belirler. Ovanın kuzeydoğu uçları il sınırı dışında kalan Derinkuyu'ya kadar uzanırken, kuzeybatısında ise il sınırı dışında bulunan genç volkan kanilerinin oluşturduğu plato sahası yer alır (şekil 9).

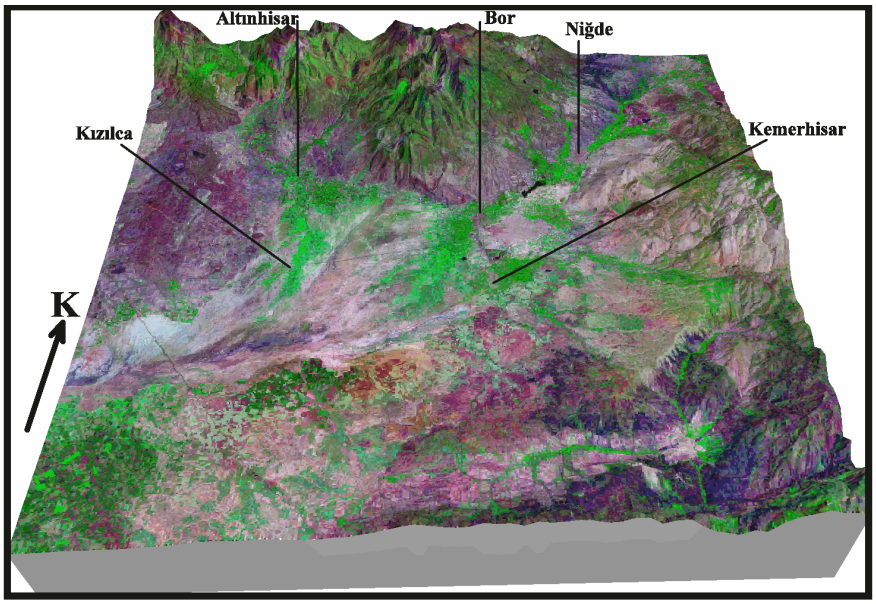

Şekil 9: *Misli Ovası ve bazı yerleşmelerin konumları*

Ova, gözenekli yapıdaki tüf ve ignimbrit gibi volkanik materyallerin oluşturduğu temel üzerinde yer aldığından dolayı akarsular bakımından oldukça fakirdir. Ancak ovayı oluşturan tüflü zeminin zeminin altında Niğde masifinin uzantılarının bulunması ve tüflerin yeraltına sızan sular için iyi bir hazne görevi yapmasından dolayı yeraltı suyu bakımından zengindir. Uzun süre yağışlara bağlı kuru tarım yapılan ovada, yeraltında sondajla su almanın gelişmesiyle birlikte sulu tarım sistemine geçilmiştir. Toprak yapısının uygunluğu nedeniyle ovada patates tarımı ağırlık kazanmıştır. Hasaköy, Tırhan, Ağcaşar, Hüyük köyleri ile Alay, Bağlama, Kiledere, Konaklı ve Gölcük kasabaları bu ovaya yerleşmiş iken, Kiçiağaç Köyü ile Yıldıztepe, Ovacık, Karaatlı ve Edikli kasabaları ova çevresindeki plato sahalarına geçiş kuşağına dizilmiştir.

Sahamızdaki ovalardan bir diğeri de *Bor Ovası*'dır. İlin batısında geniş alan kaplayan Konya Kapalı Havzası'nın bir uzantısı olarak Bor Şehri'ne kadar uzanır. Ova; coğrafya çalışmalarında Ereğli Ovası ile birlikte anılarak Ereğli - Bor Ovası olarak isimlendirilmektedir. Neojen'de belirmiş olan tektonik çöküntü ile oluşmuş havzada, volkanik materyaller ile çevreden taşınmış materyal birlikte çökelmiş ve bunun üzerini sonradan yüksek yerlerden aşındırılarak taşınmış alüvyal dolgular örtmüştür. Genel görünümü ile alüvyal dolgu ovası karakteri göstermekle beraber, Pleistosen'de bir göl alanı olduğu izlenimi veren delillerde yok değildir. Şekil 10'da görüldüğü gibi batısında bir açılmanın ve boşalmanın varlığı dikkati çekmektedir.

Ovadaki bu boşalmaya bağlı taban kaide seviyesi değişimini, özellikle ovanın güney kesimlerinden ovaya inen derelerin yataklarını az çok belirgin şekilde tekrar yarmış olması göstermektedir.

Şekil 10: *Bor Ovası ve bazı yerleşmelerin konumları*

Taban seviyesi ortalama 1070 m olan ovanın, kuzeydoğu sınırını Melendiz Dağı'nın dik yamaçları belirler. Ovanın kuzey kısmı Altunhisar Kasabası'na doğru bir körfez gibi sokulur. Ancak bu kısımda, üç volkan dağını birbirinden ayıran boyunlardan başlayan derelerin taşıdığı materyalleri yığdıkları geniş bir birikinti yelpazesi yer almaktadır. Bunun batısında ovayı, üzerinde fazla yüksek olmayan volkan konilerinin de yer aldığı volkanik plato sahası sınırlandırır. Ovanın güney ve doğusunu kabaca KD-GB istikametinde Ulukışla'dan Niğde masifine doğru uzanan ve ovaya bakan yamaçları kısa boylu dereler tarafından yarılmış plato sahası sınırlandırır. Bor Ovası kuzey doğudan içerisinde Niğde Şehri'nin bulunduğu kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu bir boğaz, aynı zamanda bir eşikle Misli Ovası'na bağlanır.

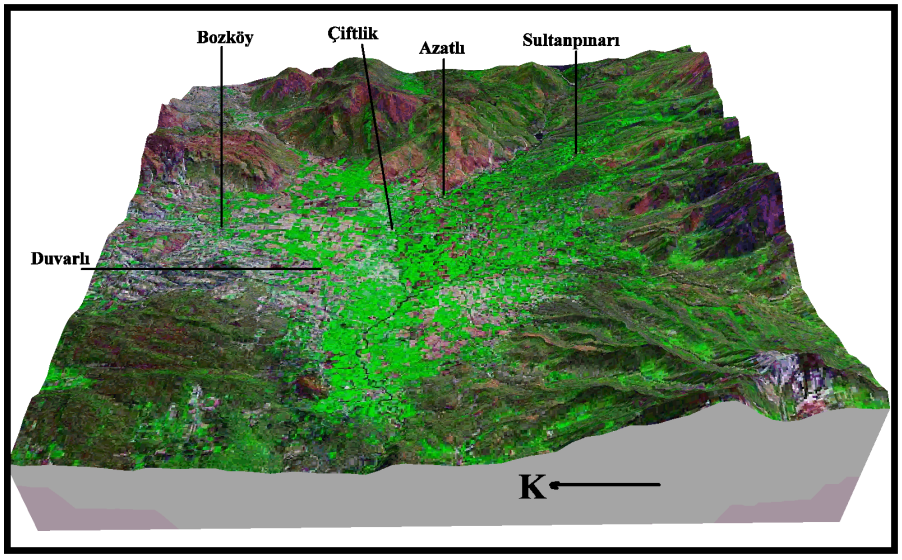
Ova, akarsular bakımından zengin değildir. En önemli akarsu, kaynağını Aktaş ve Gümüşler kasabaları arazisinden gelen dereler ile Melendiz Dağı yamacından gelen Uzandı Deresi sularının oluşturduğu Niğde Çayı'dır. Bu akarsu eskiden yağışlı dönemlerde sularını Ereğli yakınlarındaki Akgöl'e kadar ulaştırmakta iken, kurak devrelerde Bor Ovası'nda kuruyarak yok olurdu. Günümüzde akarsular üzerinde yapılan Gebere, Gümüşler ve Akkaya barajları sayesinde akarsu kontrol

altına alınmış ve sahanın bir kısmının sulanması amacıyla kullanılmaktadır. Ovanın doğusunda Bahçeli Kasabası yakınından çıkan Köşkpınarı ile Kurbanpınarı deresi suları, bu sahanın yeşil bir görünüm kazanmasına imkân hazırlamıştır. Ayrıca Keçiboyduran ve Melendiz dağlarından inen bazı dereler, Altunhisar çevresindeki bir kısım tarım alanını sulamaktadır.

Bor Ovası, sahamız içerisindeki en geniş ova olmakla birlikte, topraklarındaki tuzlanma ve tabansuyu problemleri gibi nedenlerle çok yoğun arazi kullanımına, dolayısıyla yerleşmeye sahne olmamıştır. Mevcut yerleşmeler, çevreden ovaya ulaşan akarsuların sulayabildiği alanlara ve bir kısım kaynak sularının ova kenarındaki sahalardan yeryüzüne çıktıkları yerlere dağılmış durumdadır. Ovanın en önemli yerleşmesi Niğde Çayı'nın ovaya giriş yaptığı Niğde Boğazı girişinde yer alan ve 30000 kadar nüfusa sahip Bor Şehri'dir. Ovanın orta kesiminde az nüfuslu Emen, Seslikaya, Badak, Bereket köyleri yer alırken, su kaynakları bakımından nispeten iyi şartlara sahip Kayı ve Bayat köyleri ile Kemerhisar, Bahçeli, Kızılca, Çukurkuyu ve Altunhisar kasabaları ovanın kenar kısımlarına yakın yerlere dağılmışlardır.

İlin kuzeyinde Keçiboyduran, Melendiz ve Göllüdağ gibi volkanik dağların ortasında yer alan *Melendiz Ovası*, ortalama 1500 m olan taban seviyesi ile ilin önemli ovaları arasında yer alır. Bahsi geçen üç volkanik dağların arasında kalan havzanın önce çevreden taşınan materyallerle dolması ve daha sonra geriye aşımınla batıdan bölgeye sokulan Melendiz Suyu tarafından boşaltılması sonucu oluşmuş bir ovadır. Ovanın sahip olduğu 1500 m.'lik yükselti bir dezavantaj olmakla birlikte, su kaynakları bakımından nispeten zengindir. Ova tabanının genellikle hiç boşluk kalmayacak şekilde tarımsal faaliyetlere ayrılmıştır. Çevresindeki dağlık kesimden kaynaklarını alan ve yıl boyunca tabanlarında su bulunduran dereler, ova içine yerleşmiş olan Melendiz Suyu'nda birleşir. Bu suyun kollarından Azatlı Dere üzerinde bir sulama göleti kurulmuştur. Ayrıca ova kenarındaki yamaçların ova tabanına yakın kesimlerinden bazı kaynak suları bulunmaktadır. Tarım alanlarının sulanmasında, Melendiz suyundan istifade edilemeyen yerlerde sondajla yeraltından su alınabilmektedir. Yakın zamanlarda ilçe merkezi haline getirilmiş olan ve 5000 kadar nüfusu barındıran Çiftlik Kasabası ile Dıvarlı Kasabası ova tabanında yer alırken, Sultanpınarı, Asmasız, Kula, Şeyhler, Çardak ve Ovalıbağ köyleri ile Azatlı

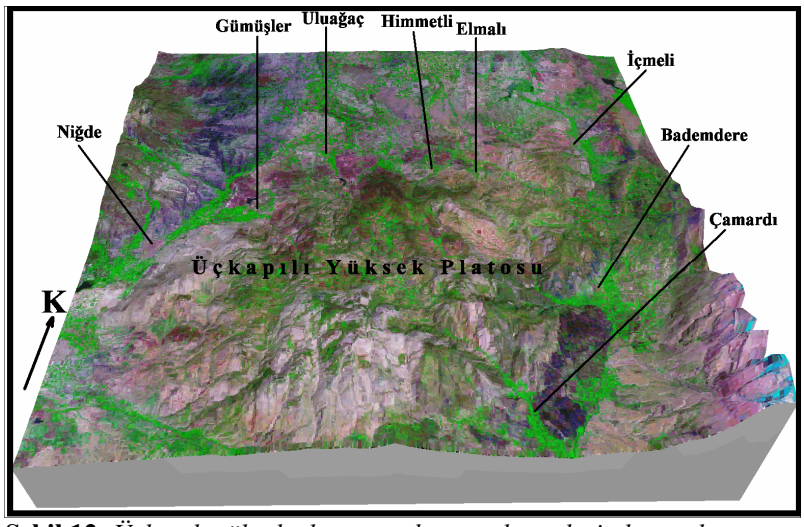
ve Bozköy kasabaları ova kenarlarındaki plato ve dağ yamaçları ile ovanın kesiştiği sahalarda dizilmişlerdir (şekil 11).

Şekil 11: *Melendiz Ovası ve bazı yerleşmelerin konumları*

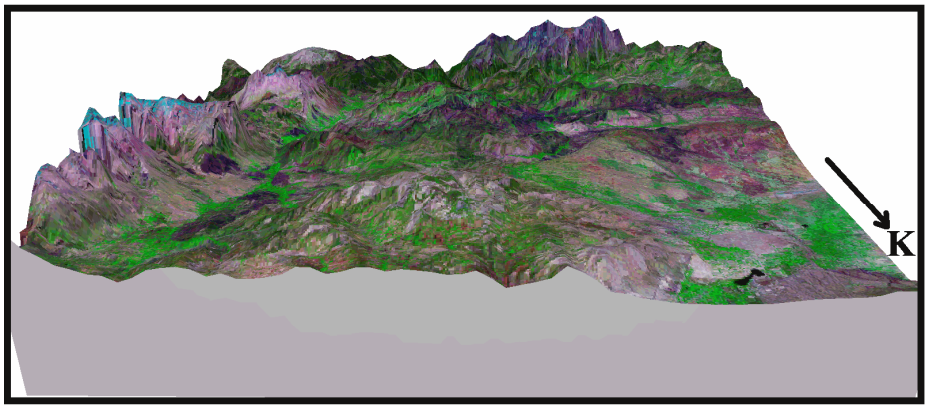
1.1.3. Üçkapılı ve Ulukışla Platoları

Sahamızda Melendiz Dağı ile Aladağlar arasında ana karakterini Niğde masifinin metamorfik kayaçlarının belirlediği *Üçkapılı Yüksek Platosu* yer almaktadır. Bu yüksek platonun, Ecemiş koridoru tarafındaki Çamardı-Bademdere civarında Lütesiyen yaşlı konglomera, mikrobreş veya şistli kalkerlere rastlanır. Ayrıca bu sahanın doğu ve güney kenarlarında yer yer bant ve mercekler halinde metagabro, amfibolit, çeşitli türde şist ve gnayslar gibi metamorfizma geçirmiş bir ofiyolitli karışıklara rastlanır. Platoyu teşkil eden Paleozoik yaşlı kristalin kayaçlardan oluşan kütle, kuzey ve batısından volkanik materyal ile örtmüştür. Platoyu oluşturan masif kütle metamorfik kayaçlardan oluştuğu için yağış sularını kolaylıkla tabana sızdırmaz. Bu nedenle kütlenin orta kesiminden başlayarak çevresindeki havzalara kadar ulaşan akarsular tarafından fazlaca işlenmiş olduğu görülür. Dolayısıyla morfolojisinde diğer yüksek alanlardaki kadar haşin dikliklere rastlanmaz. Akarsuların çevre havzalara açıldıkları vadilerin ağız kısımları alüvyal birikintilerin yığıldıkları yerler durumundadır. Buradan kaynağını alan derelerin tabanlarında da az çok su bulunur ki, böyle alanlar sahada yerleşmeye uygun yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu plato sahasında bulunan yerleşmelerin tamamı vadi içlerinde ya da vadilerin ovaya açıldığı ağız kısımlarında yer almaktadır (şekil 12).

Şekil 12: *Üçkapılı yüksek platosu ve bazı yerleşmelerin konumları*

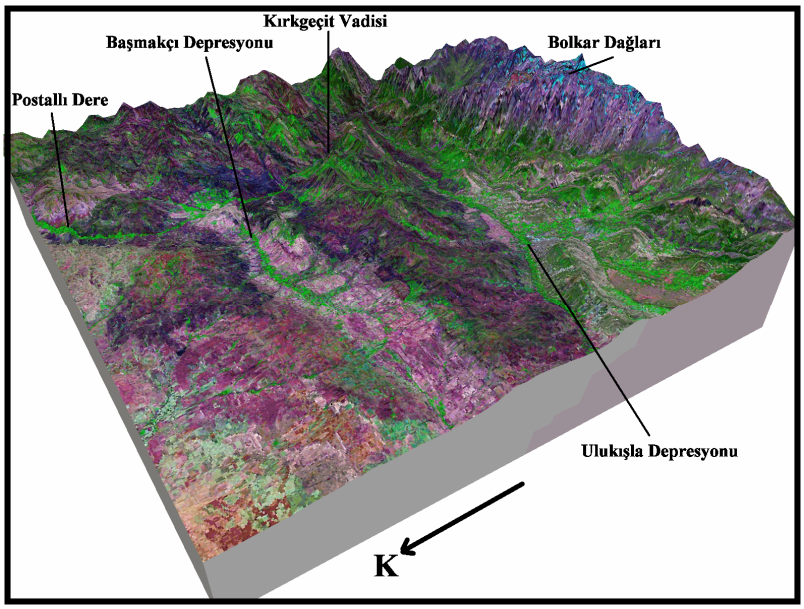
Üçkapılı Yüksek Platosu'nun güneyinde, esas yapısını Senonien-Orta Eosen zaman aralığını temsil eden sedimentler ile volkanik ve derinlik kayaçların oluşturduğu (Gürel, 1997:77) *Ulukışla Platosu* uzanır. Toroslardan, İç Anadolu Havzası'na geçiş unsuru olarak kabul edilen bu iç havza kenar kütlelerinin (şekil 13) yapısı, esas itibariyle oldukça karmaşıktır.

Şekil 13: *Ulukışla Platosu'nun blokdiyagramı*

Bu plato sahasının morfolojisinde dikkati çeken başlıca özellikler şu şekilde özetlenebilir; öncelikle sahayı oluşturan tabakalar genel kıvrım eksenine uygun kıvrımlanmalar göstermekte ve bu kıvrımlanmalar bazı küçük havzaların oluşmasına imkân sunmaktadır. Sahayı örten tabakalar yatay ve dikey yönde genellikle sık değişen ve farklı aşınma dirençliliğine sahip kayaçlardan oluşmaktadır (Sonel ve Sarı, 2004). Saha güneyden, oluşumunu Ecemiş fayına borçlu olan bir boğazla, Akdeniz havzasına açılmıştır. Genel akım istikameti bu boğaza doğru alan akarsular, sahayı oluşturan yapının da yeterince izin vermesiyle, sahayı yer yer derince yarmak

suretiyle aşındırmışlardır (şekil 14). Mevcut vadiler denge profiline ulaşmamış olduğundan aşındırma hızla sürmektedir. Bu nedenle vadiler, dik yamaçlı kertik vadiler şeklinde belirmiştir. Bazı vadi profillerinde görülen eğim kırıklığının bulunduğu yerlerde bir kısım materyaller birikerek küçük parçalar halinde zirai faaliyete müsait yerler oluşturmuştur.

Şekil 14: *Ulukışla Havzası'nın blokdiyagramı*

Sahanın en önemli yerleşmesi olan Ulukışla, kara ve demiryolunun içerisinden geçtiği vadinin yukarı kısmında yer almaktadır. Bu kesimdeki köy yerleşmelerinin çoğu, bu ana vadiye açılan küçük derelerin vadi köklerinde yer alır. Buraların yerleşme yeri olarak seçilmesinde su temini ve dar tarım alanlarının korunması yanında tarihi nedenlerde mevcuttur. Kuruluşu simli kurşun madeninin geçmişte işletilmesine bağlı Maden Köyü, kuruluşunu kaplıcaya borçlu olan Çiftehan Kasabası ile Alihoca Köyü bir istisna olarak dar vadi tabanlarında yamaca yaslanmış olarak bulunur.

Ulukışla depresyonunun kuzeyinde bu depresyona az çok paralel olarak uzanan Başmakçı depresyonu yer alır. Bu depresyona Başmakçı Suyu yerleşmiştir. Kırkgeçit Suyu geriye doğru aşındırma yaparak bu sahaya kadar girmiş ve Başmakçı Köyü yakınındaki bir boğazda meydana gelen kapma ile depresyonda boşalmalar meydana gelmiştir. Tabanı alüvyonlarla örtülü depresyon yamaçları 7 adet köy yerleşmesini barındırır. Bu depresyona açılan Postallı Dere vadisi nispeten uzun profili boyunca dar bir şerit halinde taban oluşturduğundan üç köyün barınmasına

müsaade etmiştir. Bu kesimdeki diğer yerleşmeler, plato sahasının Bor Ovası'na yakın yamaçlarına yerleşmiş ve tabanında bir miktar su bulunduran vadilerin içerisinde bulunmaktadır (foto 1, foto 2).

Foto 1: *PostallıDere vadisindeki Postallı Köyü*

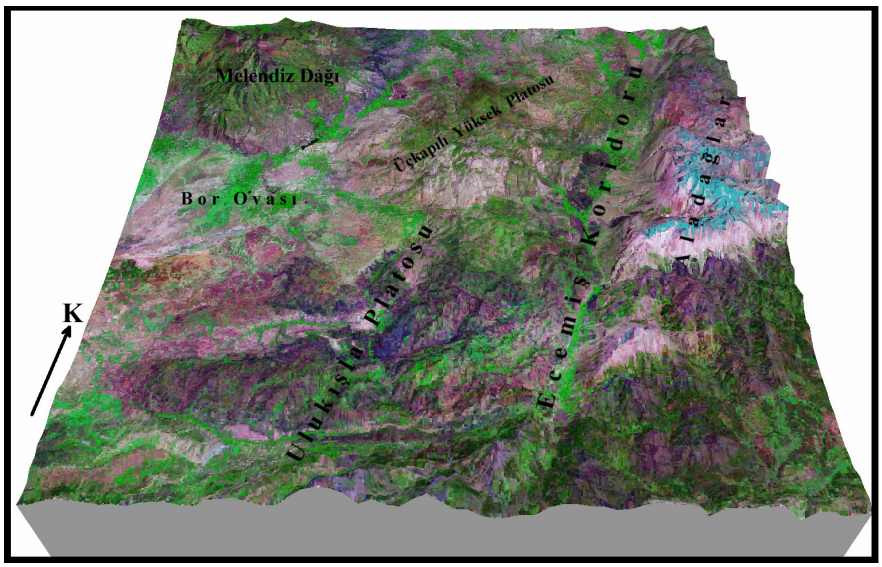
Foto 2: *Başmakçı Deperesyonunda Toraman Köyü*

1.1.4. Ecemiş Koridoru

Sahanın önemli morfografik ünitelerden biri de Aladağlar ile Üçkapılı Yüksek Platosu arasında uzanan Ecemiş Koridoru'dur. Orta-Üst Miyosen'de Orta Toroslar bölgesindeki K-G yönlü sıkışmalı tektonik rejiminin etkisinde oluşan faylanma, kuzeyde Develi Ovası'ndan başlayarak güneyde Mersin kuzeyine kadar uzanan, yaklaşık 300 km uzunlukta, oluk şekilli bir koridorun oluşmasını sağlamıştır. Hacıbeyli Kasabası ile Yelatan Köyü arasında kalan kısmı sahamız içerisinde yer alan koridor, Üçkapılı yüksek platosunu oluşturan Niğde masifi ile Aladağları, nihayet Aladağlar ve Bolkarlar gibi Orta Torosların iki önemli dağ sırasını birbirinden ayırır (şekil 15).

Sahada bariz olarak izlenen Ecemiş Fayı, morfolojide de belirgin izler bırakmıştır. Sahanın Dündarlı-Elekgölü köyleri arasında kalan kesiminde izlenen birikinti yelpazeleri, sıralı tepeler, asılı vadiler, taraçalar, ötelenmiş vadiler, fay façataları ve çöküntü havzaları gibi unsurlar bu morfolojik izlerden başlıcalarıdır. Sahadaki birikinti konileri, Aladağların bir ana fay ile yükseltilip hızla aşındırılması sonucunda, kaba malzemeli materyalin eteklerde çökelmeleriyle oluşmuştur. İlk çökeller yer yer iyi çimentolanma ile birbirine tutturulmuş konglomerlar halinde bulunurken, sonraki dönemlerde gelişen ve ilk çökelleri uyumsuzlukla örten yelpaze çökelleri serbest çakıllardan oluşur. Sonradan gelişmiş faylar ilk çökelleri kesmiş, bunlar üzerinde sıralı tepeler, ötelenmiş dereler ve belirgin çizgisellikler geliştirmiştir. Sonradan gelişen faylanmalarla doğrultu atımın yanı sıra önemli

oranda düşey atım gelişmiş, bu da gerek Aladağların yükselmesinde gerekse Ecemiş çukurluğunun şekillenmesinde etkili olmuştur (Şatır ve Diğ., 2003).

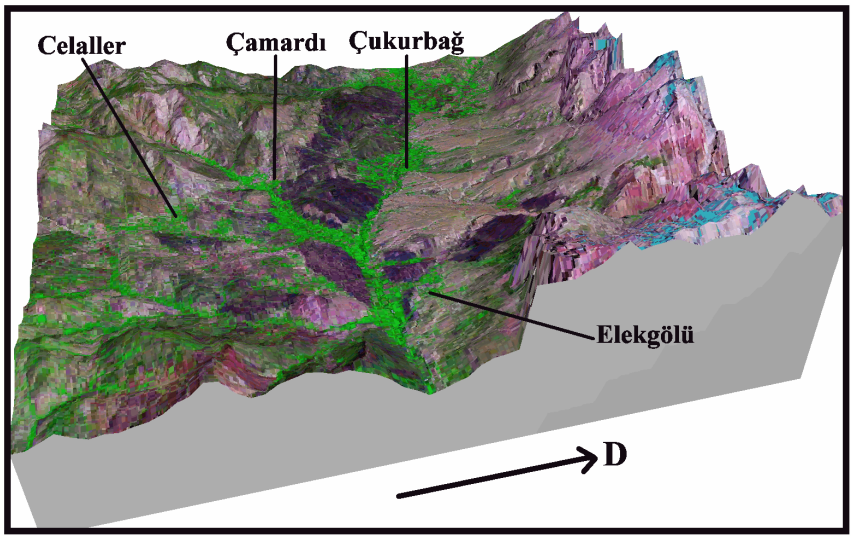
Şekil 15: *Ecemiş Koridoru ve çevresinin blokdiyagramı*

Çukurbağ köyü çevresinde, lütesiyen sonrasında oluşan tektonik kapalı çanak içinde akarsu malzemesinin çökelmesi ile oluşmuş tabakalar yer alır. Bunun güneyinde Burç Köyü çevresinde, tabanda killer, orta seviyelerde çakıltaşı, ince-orta taneli kumtaşı, üste doğru marn ve killi kireçtaşı ardalanmasından oluşmuş tabakalar yayılış gösterir. Marn ve kiltaşı arasında yer yer kömürlü seviyeler gelişmiştir.

Ecemiş koridorunun sahamız içerisinde kalan kısmı iki akarsu havzasına ayrılır. Koridor içerisinde yer alan Bulduruç Beli, bu iki havzayı birbirinden ayırır. Bu belin kuzeyinde kalan kısmının suları Develi Ovası'na boşalırken, güney kısmındaki akarsular, koridorun bu kesimine yerleşmiş olan Ecemiş Suyu vasıtasıyla Akdeniz Havzası'na boşaltılır. Koridorun doğu sınırını Aladağlar'ın yamaçları belirler. Bu yamaçlardan aşınarak koridora yığılan materyaller birikinti konileri şeklinde kendini göstermiştir. Sonradan Akdeniz havzasına açılan koridorun tabanındaki Oligosen çökelleri tekrar yarılmaya uğramıştır.

Saha bütünüyle yerleşmeye uygun şartlar arz etmez. Yerleşmeler genellikle tarım faaliyetlerine uygun toprak birikimlerinin bulunduğu az eğimli vadi içlerinde ve yamaçlarındadır. Koridorun sahamızda kalan kısmının en büyük yerleşmesi olan 4000 nüfuslu Çamardı Kasabası, Niğde masifi üzerinden Üçkapılı Suyu vadisinin koridora giriş yaptığı yerde yamaçlar üzerinde yer almaktadır. Bunun gibi sahadaki

diğer yerleşmeler de koridora açılan vadilerin ağız kısımlarındaki birikinti yelpazeleri üzerinde ya da yakınında yer alırlar (şekil 16).

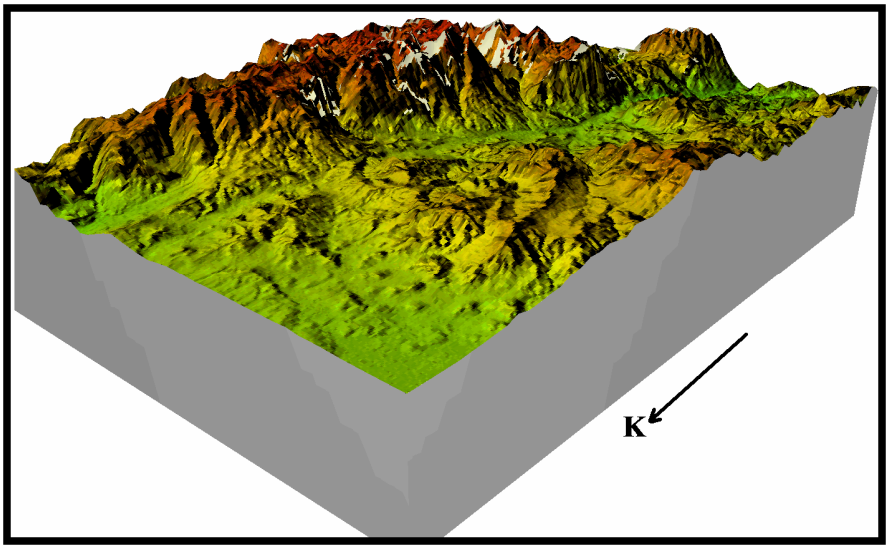

Şekil 16: *Ecemiş Koridoru içerisinde bazı yerleşmelerin konumları*

1.1.5. Orta Toroslar (Aladağlar ve Bolkar Dağları)

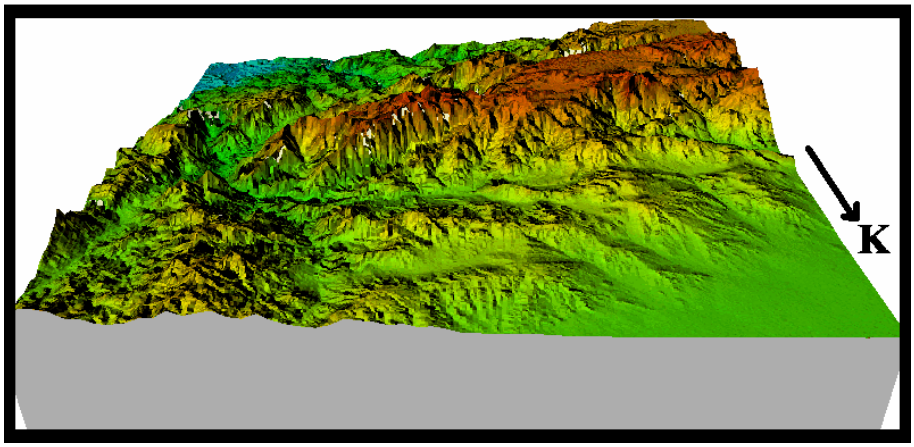
İnceleme alanımızın önemli morfografik ünitelerinden biri de, sahanın güneydoğu ve güneyini sıra halinde saran Aladağ ve Bolkar dağlarıdır. Bu dağ sıraları, saha morfolojisinde yüksek ve kütlevi bir görünüme sahiptir ve il sınırını oluşturmaktadır.

İnceleme sahasının doğusunda kabaca KD-GB yönünde uzanan *Aladağlar*, Ecemiş koridorundan yaklaşık 2500 metrelik nisbi yükseltisi ile ilin doğu sınırında yüksek bir kütle oluşturur (şekil 17). En yüksek zirvesini 3756 m ile Demirkazık Tepe'nin oluşturduğu Aladağlar, bölgenin ana fayı olan Ecemiş Fayı tarafından Develi Ovası'nın güneyinden başlayarak, dağın batı sınırını teşkil edecek şekilde Adana ovalarının kuzey batısına kadar kırmıştır. Bu nedenle Aladağlar, batısındaki Ecemiş Koridoru'ndan oldukça dik yamaçlarla ayrılmaktadır. Bu yamaçlar çok sayıdaki dik profilli vadilerce yarılmıştır. Orta Toroslar'ın doğu kısmının orografik en yüksek kesimini oluşturan bu yüksek silsile, Blumenthal (1941) tarafından iki kısma ayrılmıştır. Bunlar; güneyde Jura-Kretase yaşlı açık renkli kalkerlerin yer aldığı oldukça fazla arızalı topografyaya sahip ve Aladağlar'ın en yüksek zirvelerini oluşturan Beyaz Aladağ, kuzeyde Permokarbonifer yaşlı koyu renkli yer yer kristalize olmuş kalkerlerden oluşan, nispeten yumuşak bir morfolojiye sahip Siyah Aladağ'dır. Bu iki sahayı birbirinden Maden Boğazı ayırır.

Şekil 17: *Aladağlar'ın uydu görüntüleri kullanılarak hazırlanmış blokdiyagramı*

Kuvaterner'deki glasial devirlerde, özellikle Würm'de, Aladağlar'ın zirveleri ve yamaçları buzullar tarafından işgal edilmiş, daimi kar sınırı yer yer 2400 m ye kadar inmiş, sonuçta Aladağlar'ın yükseklerinde buzul morfolojisi meydana gelmiştir. Aladağlar'ın güneye doğru devamını yine kalkerli yapısı ile Ecemiş koridorundan bir duvar dikliği ile ayrılan Karanfil Dağı (3059 m) oluşturur.

Şekil 18: *Bolkar Dağları'nın uydu görüntüleri kullanılarak hazırlanmış blokdiyagramı*

İl sınırının güney sınırını teşkil eden *Bolkar Dağları*, kuzeyde Ereğli-Ulukışla-Pozantı hattının güneyinde ve güneyde Erdemli-Tarsus hattının kuzeyinde kalır. İç Anadolu ve Akdeniz havzaları arasında oroğrafik bir eşik oluştur. İl sınırları dahilindeki en yüksek zirvesi 3524 m ile Medetsiz Tepe olan Bolkar Dağları, Alp orojenezi esnasındaki kıvrılma ve yükselmelerle oluşmuştur. Bu dağların yapısında Permokarbonifer yaşlı dolamitik kireçtaşları geniş yer tutar. Sahamız içerisinde kalan

son derece dik ve dar alanlı kuzey yamaçları, tektonik basamaklar halinde alçalarak dağa paralel uzanımlı oluklar ile kesilir (şekil 18). Maden-Alihoca güneyinde birden yükselen dağın, en yüksek zirvelerin yer aldığı merkezi kesimde belirgin glasiyal izler görülmektedir.

Bahsi geçen her iki yüksek dağ silsilesinin il sınırları içerisinde kalan yamaçları oldukça dik olmasından dolayı yerleşmeler ve ekonomik faaliyetlere müsaade etmez (foto 3; 4). Bununla birlikte sıradağların, ilin coğrafi özellikleri üzerindeki etkisi büyüktür. Öncelikle sahip oldukları yükseklik ve uzanış şekilleri ile Akdeniz üzerinden gelecek nemli hava kütlelerine bir set oluşturarak, iklimin karasallaşmasında önemli tesir yaparlar. Yine aynı nedenlerle ulaşım ve yerleşmelerin etki alanlarında sınırlamalara neden olular. İl sınırları içerisinde kalan kısımları genellikle dik yamaçlardan oluştuğu ve çıplak kayalık alanlar geniş yer kapladığından kısıtlı birkaç yer dışında mera hayvancılığı ve yaylacılık faaliyetlerine de müsaade etmezler.

Foto 3: *Aladağlar'ın batı yamaçları*

Foto 4: *Bolkar Dağlar'nın sahamızdaki dik yamaçları*

1.1.6. Niğde İli'nde Morfografik Özelliklerin Yerleşmeler Üzerine Etkileri

Yeryüzü yeknesak bir görünüme sahip değildir. İç ve dış kuvvetlerin karşılıklı etkileşimi altında yeryüzü oldukça fazla oranda işlenmiş ve her bir konumu değişik şartlara sahip olmuştur. Her bir morfografik ünitenin sahip olduğu özel şartlar, yerleşmelerin kuruluşu ve gelişmesi bakımından farklı anlamlar ifade etmektedir. Gerçekte her morfografik ünite, insan yaşamı ve faaliyetlerine müsaade ettiği oranda yerleşmeye sahne olur. Ancak morfografik ünitelerin sahip olduğu özellikler diğer coğrafi şartlar ile birlikte yerleşmeler üzerinde etkilidir.

Olaya sadece morfoloji açısından bakıldığında, yükselti, eğim, bakı, arazinin yarılma durumu gibi morfografik unsurlar yerleşmelerin kuruluş yeri ve özellikleri üzerinde dolaylı ya da doğrudan etki eden faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Kıyı bölgelerinde deniz seviyesinden başlayan yerleşmeler, orta kuşakta yer alan ülkemizde iç kesimlerde umumiyetle, 2000 m. yüksekliğe kadar yer almışlardır. Daimi yerleşmeler genellikle 2000 metrenin üstündeki yerlerde görülmez ve bu yükseklikten sonra geçici veya dönemlik yerleşmeler görülür" (Yalçınlar, 1967:53). Çalışma sahasında yükseltinin en düşük olduğu yer 870 m. ile Çiftehan Kasabası'nın güneyinde Akköprü Mevkii'dir. Aladağlar'ın zirvesini oluşturan Demirkazık Tepesi 3756 m. ile il sınırları içerisindeki en yüksek noktayı oluşturur. Bu yükselti kuşağı içerisinde yükseltisi 2000 metreye kadar olan sahalarda daimi yerleşmelerin teşekkülünde, yükseltiden ziyade verimli ovaların ve alçak platolardaki verimli toprakların, bir de akarsu vadilerinin mevcudiyetleri birinci derecede rol oynamıştır.

İnceleme alanında yükseltisi 1000 m.'den düşük olan yerler, Çiftehan Suyu'nun taban oluşturmayan vadisinin iç kısmına tekabül eder. Dolayısı ile bu yükselti basamağı içersinde herhangi bir yerleşme ünitesi görülmez.

1000-1250 m. yükselti kuşağı iki farklı özellik gösteren sahada yer alır. İlin güneyinde Ulukışla İlçesi sınırları içerisinde açtıkları vadilerle Pozantı istikametine akan Çiftehan Suyu ve Kırkgeçit Suyu vadilerinin dar tabanı ve yamaçlarına tekabül eden sahadır ki; bu saha yerleşme ve ekonomik faaliyetler için çok da elverişli alanlar değildir. İfade edilen sahadaki 1000-1250 m. yükselti basamağında 1'i kasaba, 6'sı köy yerleşmesi olan 7 daimi yerleşme yer almaktadır. Bunlardan Çiftehan Kasabası, sahip olduğu kaplıca nedeniyle Çiftehan Suyu vadisinin yamacına yerleşmiştir. Alihoca, aynı isimli vadinin aşağı kesiminde, eğim azalmasına bağlı olarak dar alanda oluşan vadi tabanının kuzey yamacına tırmanır şekilde yer alır (foto 5). Horoz Köyü ise aynı isimli vadiye açılan iki tali dere arasındaki bir sırtın yamaçlarına yaslanır. Koçak ve Katrancı köyleri Çiftehan vadisine, Ünlükaya ise Kırkgeçit Vadisi'ne boşalan tali vadilerin yukarı çığırına yerleşmişlerdir (foto 6). Başmakçı Köyü ise Kırkgeçit Vadisi'nin Başmakçı depresyonunu boşaltmaya başladığı yerde, geçmişte vadiyi takip eden kervan yolunda konaklama yeri olarak teşekkül etmiştir. Görüldüğü gibi 1000-1250 m. yükselti basamağının bu kesiminde, yerleşmelerin dağılışında yükseltiden ziyade eğim ve arazinin yarılma şartları önemli rol oynamıştır.

1000-1250 m. yükselti basamağının diğer önemli yayılış alanı, batıdan il sınırlarına sokulan ve Niğde'ye kadar ulaşan Ereğli-Bor Ovası ve bu ovayı

çevreleyen dağ eteği ve plato yamacı sahasını kapsar. İfade edilen yükselti basamağının bu kesiminde 1'i il (Niğde) diğeri ilçe merkezi (Bor) olan 2 şehir, 1'i ilçe merkezi (Altunhisar) olan 7 kasaba ve 14'ü köy olmak üzere 23 yerleşme bulunmaktadır. Bu yerleşmelerden 12'si ovada, 7'si plato sahasından ovaya açılan vadi içlerinde ve 4'ü de dağ eteğindeki vadi yamaçlarındadır.

Foto 5: *Alihoca Köyü*

Foto 6: *Ünlükaya Köyü*

Bu yükselti basamağı sayısal olarak yerleşmelerin %18'ini, il nüfusunun %42'sini, il toplam tarım alanının %19'unu içinde barındırır. İl sebze üretim alanlarının %53.6'sı bu basamakta yer alırken, sebze üretiminin %65.6'sı bu basamakta gerçekleşir (tablo 1).

Tablo 1: *Niğde İli'nde yükselti basamaklarına göre yerleşmeler ve bazı özellikleri.*

	İl Toplamı	1000-1250 m Yükselti basamağı		1250-1500 m Yükselti basamağı		1500-1750 m Yükselti basamağı		1750-1950 m Yükselti basamağı	
		Miktar	Oranı	Miktar	Oranı	Miktar	Oranı	Miktar	Oranı
Yerleşme ünitesi sayısı	165	30	%18	74	%45	56	%34	5	%3
Nüfus	348131	146071	%42.0	120948	%34.7	79595	%22.9	1517	%0.4
Toplam tarım alanı (da)	2757830	527885	%19.1	1421125	%51.5	720173	%26.1	88647	%3.2
Kuru tarım alanı (da)	1734850	357375	%20.6	830385	%47.9	465956	%26.9	81134	%4.7
Sulu tarım Alanı (da)	1022976	170510	%16.7	590760	%57.7	254495	%24.9	7211	%0.7
Tarla alanı (da)	2450070	429220	%17.5	1302243	%53.2	630325	%25.7	88282	%3.6
Meyve alanı (da)	221200	65263	%29.5	81466	%36.8	74156	%33.5	315	%0.1
Sebze alanı (da)	43310	23235	%53.6	13764	%31.8	6261	%14.5	50	%0.1
Bağ alanı (da)	43250	10167	%23.5	23652	%54.7	9431	%21.8	0	%0.0
Büyükbaş hayvan sayısı	51883	9250	%17.8	26249	%50.6	15448	%29.8	936	%1.8
Küçükbaş hayvan sayısı	357363	63150	%17.7	175698	%49.2	110587	%30.9	7928	%2.2
Meyve üretimi (ton)	302694	75226	%24.9	115886	%38.3	111205	%36.7	417	%0.1
Sebze üretimi (ton)	119103	78117	%65.6	33852	%28.4	7080	%5.9	54	%0.1
Tahıl üretimi (ton)	311512	63131	%20.3	172954	%55.5	68418	%22.0	7009	%2.3
Bakliyat üretimi (ton)	19506	2148	%11.0	11393	%58.4	5302	%27.2	663	%3.4
Endüstri bitkileri (ton)	1342622	83695	%6.2	992056	%73.9	258100	%19.2	8771	%0.7
Yem bitkileri (ton)	72553	28049	%38.7	33736	%46.5	10667	%14.7	101	%0.1

1250-1500 m. yükselti basamağı, ilin kuzeydoğusunda kalan Misli Ovası'nı, volkan dağlarının etek kısımlarını, bir kısım volkanik platoları, Ulukışla yüksek

platosunun bir kısım vadi ve yamaçları ile Ecemiş Koridoru'nun bir kısmını kapsar. Bu yükselti basamağında 1'i ilçe merkezi (Ulukışla) olan 28 kasaba ve 46'sı köy toplam 74 daimi yerleşme bulunmaktadır. Ayrıca bu yerleşmelerden 18'i dağ etek ve yamacındaki vadilerde, 40'ı plato üzerindeki vadi içlerinde, 16'sı ovalarda yer almaktadır. Bu yükselti basamağı da sayısal olarak yerleşmelerin %45'ini, il nüfusunun %35'ini içinde barındırır. İldeki tarım topraklarının %51.5'i, sulanabilen tarım alanlarının %57.7'si bu yükselti basamağında yer alırken, meyve alanlarının %36.8'i, sebze ekim alanlarının %31.8'i, bağ alanlarının %54.7'si, büyükbaş hayvan varlığının %50.6'sı, küçükbaş hayvan varlığının %49.2'si bu yükselti basamağındaki yerleşmelere aittir.

1500-1750 m. yükselti basamağı içerisinde Melendiz Ovası, volkanik dağlarının yamaçları, bir kısım volkanik platolar, Üçkapılı ve Ulukışla platolarının bir kısım alanları ile Ecemiş koridorunun yamaçları yer alır. Bu yükselti kuşağı içerisinde 2'si ilçe merkezi (Çamardı ve Çiftlik) olan 15 kasaba ve 41 köyden oluşan 56 daimi yerleşme bulunmaktadır. Bu yerleşmelerden 25'i dağ eteği ve yamacında, 23'ü plato üzerinde vadi içlerinde, 8'i ovada yer almaktadır. 1500-1750 m. yükselti basamağı sayısal olarak yerleşmelerin %34'ünü, il nüfusunun %23'ünü barındırır. Ayrıca tarım alanlarının %26.1'i, meyve üretim alanlarının %33.5'i, hayvan varlığının yaklaşık %30'u da bu yükselti basamağında bulunmaktadır. İldeki meyve üretiminin %36.7'sinin bu yükselti basamağında gerçekleşmesi dikkat çekicidir.

İçerisinde daimi yerleşmeleri barındıran son yükselti basamağını 1750-2000 m.'ler oluşturur. Bu yükselti basamağında yer alan 5 köy yerleşmesinden Sulucaova Aladağlar'ın yamacında yer alırken, Çınarlı, Melendiz Dağı ile Göllüdağ arasındaki yüksek sahada, Üçkapılı, Ören ve Özyurt köyleri ise Üçkapılı Yüksek Platosu'nda yer alır. Son beş köyün ortak olan yanı özellikle hayvan besleyen aileleri barındırmasıdır. Sahada 1930 m yükseklikteki Ören Köyü'nden sonra daimi yerleşmeler yerini periyodik geçici yerleşmeler olan yayla yerleşmelerine bırakır.

Yerleşmelerin %3'ünün ve nüfusun %0.4'ünün bu basamakta bulunmasından anlaşılacağı gibi Niğde İli'nde 1650 metreden yüksek sahalarda yerleşmeler tutunma mücadelesi vermektedir. Aslında geçmiş yüzyıllar boyunca yarı göçebe hayvancı grupların yaylağını oluşturan bu sahalar uzun yıllar daimi yerleşmelerden mahrum olarak bulunmuştur. Son yüzyıl içerisinde yapılan bazı düzenlemelerin sonucu olarak

hayvancı grupların buralara yerleşmeleri ile ortaya çıkmışlardır. Şurası da bir gerçektir ki; bu yerleşmeler genel olarak göç yolu ile nüfus kaybetmektedir.

Sahadaki yerleşmelerin ana morfografik ünitelere dağılışına bakıldığında 51'inin (%31) dağların etek ve yamaç kısımlarında, 37'sinin (%22) ovalarda ve 77'sinin (%47) plato üzerinde yer aldığı görülür.

Tablo 2: *Niğde İli'nde ana morfografik ünitelere göre yerleşmeler ve bazı özellikleri*

	İl Toplamı	Dağlık Alanlar		Ova Alanları		Plato Alanları	
		Miktarı	Oranı	Miktarı	Oranı	Miktarı	Oranı
Yerleşme sayısı	165	51	%30.9	37	%22.4	77	%46.7
Nüfus	348131	70071	%20.1	124468	%35.8	153592	%44.1
Toplam tarım alanı (da)	2757830	580173	%21.0	1028111	%37.3	1524546	%55.3
Kuru tarım alanı (da)	1734850	440860	%25.4	433272	%25.0	860718	%49.6
Sulu tarım Alanı (da)	1022976	139310	%13.6	594842	%58.1	288824	%28.2
Tarla alanı (da)	2450070	505757	%20.6	951959	%38.9	992374	%40.5
Meyve alanı (da)	221200	51737	%23.4	46457	%21.0	123006	%55.6
Sebze alanı (da)	43310	8333	%19.2	20945	%48.4	14032	%32.4
Bağ alanı (da)	43250	14376	%33.2	8770	%20.3	20124	%46.5
Büyükbaş hayvan sayısı	51883	15313	%29.5	21255	%41.0	15315	%29.5
Küçükbaş hayvan sayısı	357363	126576	%35.4	103992	%29.1	126795	%35.5
Meyve Üretimi (ton)	302694	68080	%22.5	40195	%13.3	194419	%64.2
Sebze Üretimi (ton)	119103	12383	%10.4	59484	%49.9	47236	%39.7
Tahıl Üretimi (ton)	311512	60623	%19.5	114085	%36.6	136801	%43.9
Bakliyat Üretimi (ton)	19506	5012	%25.7	6673	%34.2	7821	%40.1
End. Bit. Üretimi (ton)	1342622	41751	%3.1	1165588	%86.8	184283	%13.7
Yem Bit. Üretimi (ton)	72553	15125	%20.8	35028	%48.3	22400	%30.9

Dağ yamaç ve eteklerinde yer alan 51 yerleşmeden 7'si Aladağlar'ın Ecemiş Koridoru'na bakan etek kısmında, 9'u Bolkar Dağları'nın eteklerinde geri kalan 35'i ise iç kesimde yer alan volkanik dağların yamaç ve etek düzlüklerinde yer almaktadır. Bu dağılışta volkanik dağların yapısal özellik nedeniyle kolay aşınabilir materyalden oluşması yanında Aladağlar ve Bolkar dağlarının saha içerisinde kalan kısımlarının faylanmalar nedeniyle oldukça dik yamaçlardan meydana gelmesi de etkili olmuştur. Ayrıca Bolkarlar ve Aladağları oluşturan Paleozoik yaşlı kalkerler aşınmaya da dirençli olduğundan volkanik dağlar kadar yarılmamıştır. Bütün bu nedenlerden dolayı volkanik dağ kütlelerinin yamaç ve etekleri diğer dağ kütlelerine oranla daha fazla yerleşme yeri olarak seçilmiştir. Bu dağlık sahada yer alan yerleşmelerin genellikle vadi içlerini (%59) tercih etmiş olmaları dikkat çekicidir. Dağlık sahalar, yerleşmelerin sayısal olarak %31'ini, nüfusun ise %20'sini barındırır. Ayrıca tarım alanlarının %21'i, büyükbaş hayvan varlığının %29.5'i, küçükbaş hayvan varlığının %35.4'ü de bu morfografik ünite üzerinde yer alır (tablo 2).

Ovalarda bulunan 37 yerleşmenin 16'sı Misli Ovası, 13'ü Bor Ovası ve 8'i de Melendiz Ovası'nda yer almaktadır. Bor Ovası'nın daha geniş alan kaplamakla birlikte nispeten daha az yerleşme barındırmasının nedeni, ovanın bazı problemler arz etmesinden kaynaklanmaktadır. Bunlar arasında içme ve sulama suyu kaynaklarının yokluğu, toprağın sodiklik ve tuzluluk gibi kimyasal yapısı, yağışlı dönemlerden sonra biriken suyun hemen tabana sızmaması gibi doğal nedenler yanında tarihi bazı nedenleri de belirtmek gerekir. Misli Ovası, volkan materyali içerikli toprak yapısı yanında sondaj yardımı ile kolayca taban suyuna ulaşma gibi nedenlerle son 30 yıl içinde değer kazanmıştır. Melendiz Ovası'nın 1500 metre olan taban seviyesinin dezavantajını, çevredeki yüksek alanlardan gelen akarsular ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca volkanik materyal içeren toprakları kimyasal maddelerce de zengindir. Bunun yanında yeraltı suyundan da sulama amacıyla faydalanılmaktadır. Misli ve Melendiz ovaları çoğunlukla ilin en önemli tarım ürünü olan patates üretimine ayrılmıştır.

Niğde ovaları oransal olarak yerleşmelerin %22'sini, nüfusun ise %36'sını barındırır. İl tarım alanlarının %37'si, sulanabilen tarım alanlarının %58'i bu morfografik üniteler üzerindedir. İldeki endüstri bitkileri üretiminin %87'si, sebze üretiminin %50'si, tahıl üretiminin %37'si, yem bitkileri üretiminin %48'i, tahıl üretiminin %37'si ovalar üzerinde gerçekleştirilir (tablo 2).

Geniş alan kaplayan plato sahaları farklı özellikteki mekanları içerisinde barındırması nedeniyle yerleşmelerin sayısal olarak %46.7'lik kısmını, il nüfusunun da %44'ünü barındırır. Genel itibariyle yarı kurak bölgede yer alan Niğde İli'nde, plato sahası su kaynakları bakımından avantajlı bir durum ortaya koyar. Ayrıca yapısal olarak meydana gelmiş olan morfografik ünitelerin akarsular tarafından fazlaca işlenmiş olması nedeniyle yerleşmelerin kuruluş ve dağılışını etkileyecek oldukça fazla faktörü üzerinde barındırır. Bu ana morfografik ünite üzerinde 1'i şehir (Niğde), 15 kasaba (2'si ilçe merkezi) ve 61 köy yerleşmesi yer alır. Yerleşmeye uygun her bir konum hemen hemen bütünüyle değerlendirilmiştir. Sahanın yerleşmeye uygun küçük bölümlerden meydana gelmesi, köy yerleşmelerinin sayısal çokluğunda etkili olmuştur. Saha; il tarım alanlarının %55'i, sulu tarım alanlarının %28'ine sahip iken, il meyve üretim alanlarının %56'sı plato sahasında yer alır. İldeki büyükbaş hayvanların %29.5'i, küçükbaş hayvanların %35.5'i bu morfografik

ünite üzerindedir. Niğde İli'ndeki meyve üretiminin %64'ü, tahıl üretiminin %44'ü, sebze ve bakliyat üretiminin %40'ı bu morfografik ünite üzerinde gerçekleştirilir (tablo 2).

Yerleşmeleri kuruluş yerlerinin konumları değerlendirdiğimizde ise, 24'ünün (%14.6) ova düzlüğünde, 2'sinin (%1.2) volkanik patlama çukuru içinde, 6'sının (%3.6) münferit bir tepe yamacında, 88'inin (%53.3) vadi içinde ve vadi yamacında, 45'inin (%27.3) sırt ya da dağ yamacında yer aldığı tespit edilmektedir.

Yerleşmelerin bulundukları yerin bakısı incelendiğinde; 24'ü düz yerde bulunduğundan herhangi bir bakıya sahip değildir. Yerleşmelerden 70'i güneye, 6'sı güneybatıya, 13'ü güneydoğuya bakan eğimli sahaları tercih etmiştir ki, yerleşmeler %54 oranında güney yönleri tercih etmişlerdir (tablo 3). Ayrıca yerleşmelerden 22'si doğuya, 14'ü kuzeye, 5'i kuzeybatıya, 1'i kuzeydoğuya ve10'u batıya bakan eğimli yamaçlar üzerinde yer alır. Yerleşmelerin 121'i (%73) kuzey sektörlü soğuk rüzgârlara karşı ya güney yamaçlara yerleşmiş ya da dağ, tepe ve sırtları kendisine siper almıştır.

Tablo 3: *Niğde İli'nde yerleşmelerin kuruluş yerinin bakı yönleri ve oranları*

Yönler	**K**	**KB**	**B**	**GB**	**G**	**GD**	**D**	**KD**	**Bakısız**	**Toplam**
Yerleşme Sayısı	14	5	10	6	70	13	22	1	24	165
Oranı	%8.5	%3	%6.1	%3.6	%42.4	%7.9	%13.3	%0.6	%14.6	%100

1.2. Niğde İli'nin İklimi ve Yerleşmeler Üzerine Etkisi

İklim, coğrafi çevrenin şekillenmesini ve insan yaşamını çok yakından kontrol eden bir doğal çevre faktörüdür. İklimin etkisi uzun yıllar boyunca kendisini gösterdiği gibi, cansız çevrede ve özellikle bütün canlıların yaşamındaki yıllık değişmeleri de iklim belirler. Yeryüzünü şekillendiren dış kuvvetlerin dağılışı, etki şekli ve etki süreleri ile akarsuların tipleri ve rejimleri, göllerin dağılışı ve göl sularının özellikleri, doğal bitki örtüsünün tür ve biçim yönünden dağılışı doğrudan doğruya iklimin kontrolü altındadır. Doğal bitki yaşamını düzenleyen iklim şartları, insanın yetiştirdiği kültür bitkilerini de etkiler.

İnsanların ve yerleşmelerin yeryüzündeki dağılışı da doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak iklime bağlıdır. Örneğin; çöllerde ve çok soğuk bölgelerde insanlar yaşayamadığı gibi yerleşmeler de kurmazlar. Modern yapılar ve diğer teknolojik araçlar insanları bir dereceye kadar iklimin etkisinden korumaktadır. Fakat "insanın günlük yaşamı, yaşam biçimlerini, yiyecek ve giyecek şekillerini, hatta sağlık,

karakter ve ruhsal etkinliklerini kontrol eden en belli başlı etmenin iklim olduğu inkâr edilemez. İklim sadece insanın yaşamı değil faaliyetleri üzerinde de büyük etkiye sahiptir. Tarım ve endüstri alanlarının dağılışı, onlara bağlı olarak ticaret şekilleri ve yönleri iklimin kontrolü altındadır" (Erol, 1991:2).

Yerleşmeleri etkileyen faktörlerin başında gelen ikim; sıcaklık, yağış, nem, ışık, basınç ve rüzgâr gibi meteorolojik olayların bütünüdür. Yerleşmeler ve onları oluşturan meskenler iklim elemanlarının ortak etkileri sonucunda şekillenir. Ancak bazen bu elemanlardan herhangi birisi, bulunduğu yere göre, yerleşmeler açısından sınırlayıcı bir rol üstlenebilir. Sahada yerleşmeler ile iklim ilişkilerini ortaya koyabilmek için, inceleme alanı içinde ve çevresinde yer alan Niğde, Ulukışla, Pozantı, Develi, Nevşehir, Aksaray ve Ereğli meteoroloji istasyonlarının verileri kullanılmıştır.

1.2.1. İklimi Etkileyen Planetar Faktörler ve İklimin Genel Karakteri

Bilindiği üzere atmosfer olaylarının esas enerji kaynağını güneş radyasyonu oluşturur. Saha iklimini etkileyen planetar faktörlerden ilki, güneş ışınlarının geliş açısıdır. Sahada güneş ışınlarının 21 Haziran tarihinde geliş açısı Niğde'ye 75°29', Aksaray'a 74°04', Pozantı'ya 76°02''lik açı ile gelirken 21 Aralık tarihinde Niğde'ye 28°35', Aksaray'a 28°10', Pozantı'ya 29°08' açıları ile gelmektedir. Güneş ışınlarının geliş açıları aynı zamanda gün uzunluğu ve güneşlenme süresini de belirlediğinden, güneş ışınlarının dik açı ile geldiği ve güneşlenme süresinin arttığı yaz aylarında birim alanın aldığı ısı miktarı arttığından (tablo 4) yaz ayları sıcak geçmektedir. Kışın ise bunun tam tersi şartlar hakim olduğundan, kış ayları da soğuk geçmektedir.

İklimi etkileyen bir diğer planetar faktör, bölgeyi hakimiyeti altına alan genel hava sirkülasyonlarıdır. Bütünüyle subtropikal iklim kuşağında yer alan saha, sonbahar sonlarıyla kış aylarında Sibirya üzerinden gelen kontinental polar (cP) hava kütlesinin etkisi altında kalır. Bu hava kütlesi düşük sıcaklık değerlerine sahiptir. Sahip olduğu yüksek basınç özelliği, geceleri havanın çok soğumasına neden teşkil eder. Kış boyunca bölgeyi etkisi altına alan bu hava kütlesi sonbahar sonları ile ilkbahar başları arasındaki dönemde uzun ve düşük sıcaklıklara sahip bir kışa neden olmaktadır. Kış mevsiminde gezici depresyonların sahaya zaman zaman sokulmasıyla kış yağışları meydana gelmektedir.

Tablo 4: *İstasyonlarda ortalama güneşlenme süreleri ve güneşlenme şiddetleri*

İstasyon	Met. Elm.	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Y. O.
Aksaray	O.G.Sü.	03:09	04:22	05:55	06:56	08:57	11:17	12:07	11:51	10:12	07:16	04:53	03:02	07:30
	O.G. Şd.	186.1	263.5	348.8	411.0	488.2	541.2	543.7	500.1	422.4	305.7	212.2	161.9	365.4
Niğde	O.G.Sü.	03:40	04:40	05:51	06:56	08:47	10:59	12:06	11:34	10:13	0722	05:08	03:43	07:34
	O.G.Şd.	229.3	302.4	433.9	518.1	570.6	654.0	673.5	609.3	523.7	355.9	246.5	194.4	442.6
Nevşehir	O.G.Sü.	03:08	03:53	05:30	06:28	08:20	10:46	11:57	11:34	09:45	06:36	04 :33	03:06	07:08
	O.G.Şd.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

O.G.Sü.: Günlük Ortalama Güneşlenme Süresi (Saat, Dakika), O.G.Şd.: Ortalama Güneşlenme Şiddeti (cal/cm² dak)
Kaynak: D.M.İ.G.M.

Dünyanın eksen eğikliği ve dönüşüne bağlı olarak ilkbaharın gelmesiyle günler uzamaya ve sıcaklık tedricen yükselmeye başlar. Aynı zamanda İntertropikal Konverjans Zonu'nun kuzeye doğru ilerlemesi ile Sibirya Yüksek Basınç alanı kuzeye doğru çekilir. Bu esnada Asor Yüksek Basınç Alanı'ndan Basra Alçak Basınç Alanı'na doğru olan hava hareketleri sahada etkili olmaya başlar. Bu durum ilkbaharda karışık ve kararsız hava tiplerinin doğmasına sebep olur. Bu gezici depresyonlar ilkbaharda cephe yağışlarının oluşmasına imkân hazırlar. Ayrıca zeminin ısınmasına bağlı olarak nisan ve mayıs aylarında konveksiyonel yağışlar görülür ki bu yağışlara sahada, *kırkikindi yağmurları* adı verilir.

Yazın ise sahada hakim olan kontinental tropikal (cT) hava kütleleri sıcaklıkların iyice yükselmesine ve bu mevsimde sıcak ve kurak bir dönemin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucu yaz mevsiminde yağışsız ve bunaltıcı sıcaklıkların etkili olduğu görülür.

Çalışma sahamızı oluşturan Niğde İli, denizden çok uzak geniş anakaraların içerisinde yer almaz. Nihayet denizden en uzak kesimi Akdeniz'e kuşuçuşu 180 km kadardır. Denize en yakın yeri ise yaklaşık kuş uçuşu 70 km'dir. Buna rağmen ana iklim karakteri üzerinde Akdeniz'in denizel etkisi belirgin olarak görülmez. Öncelikle sahip olduğu 1100 m'nin üzerindeki yükselti yanında, ilin güneyini bir set oluşturacak şekilde çevreleyen Orta Toros silsilesi denizel etkinin iç kısımlara ulaşmasına müsaade etmez. Ayrıca hakim olan genel hava sirkülasyonlarının KB-GD yönlü olmasından dolayı da denizel etki iç kısımlara girmeden zayıflamaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı sahada yağış azamisi ilkbaharda olan "*İç Anadolu karasal iklimi*" hüküm sürmektedir. İnceleme alanının genel iklim karakterini ortaya koymak amacıyla, farklı bilim adamları tarafından geliştirilmiş indisler istasyonlara uygulanmış ve iklim tasniflerindeki yerleri ortaya konmuştur.

Aylık ve yıllık sıcaklık miktarlarına, yağışın sene içindeki dağılışı ve yağış ile sıcaklığın bir arada tabii bitki örtüsü ile olan münasebetlerine dayanan *Köppen İklim Tasnifi*'ne (1921) göre; inceleme sahası bütünüyle "Csa" harfleri ile ifade edilen, kışı ılık, yazı sıcak ve kurak, mezotermik iklim sınıfına dahil olmaktadır.

De Martonne Kuraklık İndis Formülü'ne (1923) göre; istasyonlardan Niğde, Ulukışla, Aksaray, Nevşehir, Develi ve Ereğli'de "*yarı kurak iklim tipi*", Pozantı'da ise "*yarı nemli iklim tipi*" görülmektedir.

De Martonne-Gottmann Yıllık Kuraklık İndis Formülü'ne (1942) göre de istasyonların karakterlerinde bir değişiklik olmayıp, Niğde, Ulukışla, Aksaray, Develi ve Ereğli; "*yarı kurak*", Pozantı ise; "*yarı nemli*" iklim özelliği taşımaktadır.

Torntwaite İklim Tasnifi'ne (1955) göre ise, Niğde, Akasaray, Ulukışla ve Ereğli'de ($DB'_1db'_3$) yarı kurak, birinci dereceden mezotermal, su fazlası olmayan yahut pek az olan ve denizel şartlara yakın iklim tipi, Nevşehir'de ($C_1B'_1sb'_3$) kurak ve az nemli, birinci dereceden mezotermal, kış mevsiminde orta derecede su fazlası olan ve denizel şartlara yakın iklim tipi, Develi'de ($DB'_1sb'_3$) yarı kurak, birinci dereceden mezotermal, kış mevsiminde orta derecede su fazlası olan ve denizel şartlara yakın iklim tipi, Pozantı'da ($C_2B'_2s_2b'_3$) yarı nemli, ikinci dereceden mezotermal, yaz mevsiminde çok kuvvetli su noksanı olan ve denizel şartlara yakın iklim tipi görülmektedir. Bu iklim tasnifinde de sahadaki istasyonların ortak özelliği; *yarı kurak* ve *mezotermal* olmasıdır.

Emberger Metodu'na (1954) göre ise; inceleme sahasındaki istasyonlar kışı çok soğuk, yarı kurak Akdeniz iklimi, Pozantı'da ise kışı çok soğuk, yarı nemli Akdeniz iklimi özelliği görülmektedir.

Farklı iklim tasniflerinin, inceleme sahası ve çevresindeki istasyonlara uygulanması ile elde edilen sonuçlara göre; saha ikliminin genel karakteri *yarı kurak* ve *mezotermal* özellikte olmasıdır. Ancak iklimin bu genel karakteri, yerleşmelerin bulunduğu sahanın genel özelliklerini belirtse de, yerleşme - iklim ilişkilerini ifade etmede yeterli değildir. Bu nedenle iklim elemanlarını tek tek ele alıp yerleşme üzerine etkilerini açıklamak gerekir.

1.2.2. Sıcaklık

Yerleşmelerin yeryüzünde dağılışı üzerinde önemli rol oynayan sıcaklık, yerleşmelerde yer seçimi, mesken tipleri ve ekonomik faaliyetleri düzenler. Sahada

yıllık ortalama sıcaklıklar 10.3°C ile 13.6°C arasındadır. Bu ortalama sıcaklık değerleri ile saha mezotermal sıcaklık şartlarına sahiptir. Ayrıca aylık ortalama sıcaklıklar -1.4°C ile 25.2°C arasında değişmektedir (tablo 5).

Tablo 5: *Niğde ve çevresindeki istasyonlarda aylık ortalama sıcaklıklar (°C)*

İst	Met. Elem.	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Y. O.
Aksaray	Mak. Sıc.	18 .4	21.6	26.8	31.6	33 .8	36.9	40 .0	38.4	36 .5	32.8	26.2	20.6	40. 0
	Ort. Mak. Sıc.	5.1	7.2	12.2	17.8	22.5	26.8	30.4	30.2	26.7	20.6	13.4	7.3	18 .4
	Ort.Sıc.	0.3	1.8	6 .2	11.4	15 .9	19. 9	23.3	22.6	18.2	12.6	6.8	2.5	11.8
	Ort. Min. Sıc.	- 3.9	-2.7	0.9	5 .3	9.2	12.5	15 .6	15.1	10.6	6.1	1.4	- 1.5	5.7
	Min. Sıc.	-26.4	-29.0	-19.0	- 7.5	- 0.2	2.9	6.8	5.9	1.0	- 6 .0	-14 .0	-21.9	-29.0
Nevşehir	Mak. Sıc.	18.6	18.6	24.4	28.8	31.4	34.0	37.6	36.4	33.3	29.5	24.6	21.2	37.6
	Ort. Mak. Sıc.	3.3	5.1	9.6	15.3	19.6	24.0	27.6	27.6	23.8	17.6	11.4	5.8	15.9
	Ort.Sıc.	-0.5	0.5	4.6	9.6	14.1	18.0	21.1	20.6	16.5	11.3	6.3	1.3	10.4
	Ort. Min. Sıc.	-3.6	-3.0	0.2	4.8	8.6	10.9	12.5	12.2	9.2	5.9	2.7	-1.5	4.9
	Min. Sıc.	-21.0	-23.6	-18.0	-12.5	-2.3	1.3	3.8	3.1	-4.0	-7.6	-14.0	-19.5	-23.6
Niğde	Mak. Sıc.	18.6	20.3	26.4	29.0	33.0	35.0	38.0	37.8	33.8	32.0	25.0	21.2	38.0
	Ort. Mak. Sıc.	4.6	6.2	10.5	16.4	21.1	25.3	29.0	29.2	25.3	19.3	12.9	6.9	17.2
	Ort.Sıc.	-0.6	1.1	4.7	10.3	14.7	19.1	22.7	22.1	17.5	12.0	6.4	1.7	10.9
	Ort. Min. Sıc.	-4.9	-3.5	-0.7	4.0	8.0	11.4	14.3	13.9	9.9	5.4	1.1	-2.7	4.7
	Min. Sıc.	-27.0	-24.2	-23.9	-6.7	-2.6	3.5	6.6	6.5	-0.7	-6.2	-19.5	-24.0	-27.0
Ereğli	Mak. Sıc.	20.2	21.4	28.2	32.4	34.4	36.4	41.3	38.2	35.8	32.2	26.6	20.0	41.3
	Ort. Mak. Sıc.	6.2	8.2	12.6	18.1	22.9	27.2	31.0	30.7	27.0	20.2	13.6	7.9	18.8
	Ort.Sıc.	0.8	2.2	6.0	11.5	15.5	19.3	22.2	21.4	17.5	12.3	6.6	2.5	11.5
	Ort. Min. Sıc.	-3.4	-2.6	-0.1	4.9	8.5	11.7	14.3	13.1	9.3	5.0	0.6	-1.9	4.9
	Min. Sıc.	-22.4	-21.3	-22.2	-7.6	-1.4	3.4	3.9	2.4	-0.8	-8.1	-17.0	-20.0	-22.4
Develi	Mak. Sıc.	16.5	18.5	22.4	28.5	32.0	34.6	37.4	38.4	34.2	30.0	24.0	17.3	38.4
	Ort. Mak. Sıc.	3.1	5.0	10.3	16.1	20.7	25.3	29.3	29.3	25.8	19.0	11.9	5.3	16.8
	Ort.Sıc.	-1.4	0.2	4.7	10.2	14.5	18.7	22.3	21.8	17.8	11.8	5.8	0.8	10.6
	Ort. Min. Sıc.	-4.9	-3.5	0.2	4.7	8.0	11.0	13.6	13.3	10.2	6.2	1.5	-2.8	4.8
	Min. Sıc.	-20.8	-22.2	-15.8	-8.4	-1.3	2.0	6.5	5.0	1.1	-7.2	-14.0	-17.5	-22.2
Ulukışla	Mak. Sıc.	16.5	18.5	22.4	28.5	32.0	34.6	37.4	38.4	34.2	30.0	24.0	17.3	38.4
	Ort. Mak. Sıc.	4.8	6.1	9.5	14.8	19.6	24.4	28.2	28.0	24.0	17.7	11.4	6.4	16.5
	Ort.Sıc.	0.0	1.1	3.7	8.7	13.5	17.9	21.5	20.9	16.5	10.6	5.2	1.5	10.3
	Ort. Min. Sıc.	-3.8	-3.1	-1.3	2.9	6.6	9.7	12.5	12.2	8.7	4.5	0.4	-2.3	4.1
	Min. Sıc.	-23.7	-23.1	-19.5	-12.0	-7.0	1.3	3.1	3.0	-1.9	-8.9	-18.1	-22.6	-23.7
Pozantı	Mak. Sıc.	20.0	20.8	23.4	30.4	34.6	36.5	39.2	39.8	36.5	35.2	27.5	19.4	39.8
	Ort. Mak. Sıc.	7.9	9.5	13.8	18.6	23.1	27.8	31.7	31.7	28.4	22.6	15.1	10.3	20.0
	Ort.Sıc.	2.7	4.1	7.7	12.3	16.5	21.3	25.2	24.9	20.5	14.5	8.6	4.6	13.6
	Ort. Min. Sıc.	-1.2	-0.5	2.4	6.5	10.1	14.6	18.4	18.0	13.4	8.2	3.5	0.2	7.5
	Min. Sıc.	-12.5	-12.4	-12.7	-0.7	1.2	7.0	10.0	8.4	6.7	-3.7	-8.0	-12.8	-12.8

Kaynak: D.M.İ.G.M.

Sahada hüküm süren mevcut sıcaklık şartları burada yaşayan insanların yıl boyunca barınabilecekleri bir meskene ihtiyaç duyduklarını gösterir. Çünkü "insan fizyolojik olarak, hava sıcaklığı 18°C'nin altına düştüğü zaman üşür ve ısınma gereği duyar" (Şahin, 1989:39). Sungur (1980); memleketimizde normal giyinmiş, normal enerji harcadığı varsayılan bir insan için, en düşük 16.7°C, en yüksek 24.7°C'lik sıcaklık ortalamasının eşik değer olduğunu, ancak 18.05°C ile 22.8 °C arası ortalama

sıcaklık değerlerinin insan yaşamı için ideal sayılabileceğini belirtmiştir. Konuya bu açıdan bakıldığında Niğde, Aksaray, Develi ve Ereğli'de 4 ay (haziran, temmuz, ağustos ve eylül) Ulukışla ve Nevşehir'de 3 ay (haziran, temmuz, ağustos), Pozantı'da 2 ay (haziran, eylül) sıcaklık ortalamaları ifade edilen eşik değerleri arasında bulunur.

Sahada, ocak ayından temmuz ayına kadar sıcaklıklar sürekli yükselme gösterirken, ağustos ayından ocak ayına kadar olan aylarda, ortalama sıcaklıklarda düşüş gözlenir. Nisan ayı ortalama sıcaklıları, yıllık ortalama sıcaklıklara yaklaşır. Bu aydan itibaren 6 ay boyunca sıcaklık yıllık ortalamaların üzerinde seyreder. Nihayet ekim ayından sonra sıcaklıklar yıllık ortalamaların altındadır. Sahada kış sıcaklıklarının düşük oluşu, hakim hava kütlesinin karakteri yanında, yükselti ve karasallık ile ilgilidir. Yaz sıcaklıklarının 21.1°C ile 25.2°C arasında olması, yaz aylarının sıcak geçtiğini göstermektedir. Buna karşılık kış mevsiminde sıcaklıklar bir hayli düşüktür.

Aylık ortalama sıcaklık değerleri göz önüne alındığında yıllık ortalama sıcaklık farkı (yıllık amplitüd) Niğde'de 23.3°C, Aksaray'da 23°C, Nevşehir'de 21.6°C, Develi'de 23.7°C, Ereğli'de 23°C, Ulukışla'da 21.5°C, Pozantı'da 22.5°C'dir. Yıllık amplitüd'ün 20°C'den fazla olduğu yerler, Erinç (1957:91) tarafından karasallığın (kontinentalite) arttığı yerler olarak belirtilmiştir.

Aylık ortalama sıcaklıklar yanında, maksimum ve minimum sıcaklıkların dağılışı da yerleşmeler açısından önemlidir. Özellikle ortalama minimum sıcaklıkların 0°C'nin altına düştüğü süreler yerleşmelerin yer seçimi ve meskenlerin özelliklerini belirlediği gibi yerleşmelerin kuruluş nedeni olan ekonomik faaliyetlerin türünü de belirler. Aylık ortalama minimum sıcaklıklar Aksaray, Nevşehir ve Develi'de 3 ay (Aralık, Ocak; Şubat); Niğde, Ereğli ve Ulukışla'da 4 ay (Aralık, Ocak, Şubat, Mart); Pozantı'da 2 ay (Ocak, Şubat) 0°C'nin altındadır.

Mutlak ekstrem değerlere bakıldığında ise Niğde, Nevşehir, Develi, Ulukışla ve Ereğli'de 9 ay, Aksaray'da 8 ay ve Pozantı'da 7 ay boyunca mutlak minimum sıcaklıklar 0°C'nin altına düşebilmektedir. Ayrıca -29°C'ye kadar düşebilen mutlak sıcaklıklar meskenlerde ısı yalıtımının iyi yapılmasını zorunlu hale getirdiği gibi, ısınma için yakıt ihtiyacını da artırır. Sahada gerek taş ve gerekse kerpiçten inşa edilmiş geleneksel meskenlerde duvarlar kalın yapılmış, taş ve kerpiçlerin arası

boşluk kalmayacak şekilde çamur harçla doldurulmuştur. Ayrıca mümkün olduğunca duvarlar saman katkılı balçıkla iç ve dıştan sıvanarak düşük sıcaklıklara karşı yalıtım sağlanmıştır.

0°C'nin altıdaki sıcaklıklarda, inceleme alanında toprak yüzeyinin, topraktaki suyun ve bitkilerin donmasına sebep olurlar. Minimum ortalama sıcaklıkların 0°C'nin altına düştüğü ortalama gün sayısı, Niğde'de 99.9 gün, Aksaray'da 85.3 gün, Nevşehir'de 84.7 gün, Develi'de 89.4 gün ve Pozantı'da 60.2 gündür. Bu durum sahada vejetasyon devresini ve açık mekândaki ekonomik faaliyetleri sona erdirir. Ayrıca kırsal alanda yaşayanlar için işsiz geçecek zamanın oluşmasına neden oluşturur.

"Günlük maksimum sıcaklığın 30°C'nin üzerine çıktığı günler tropik gün olarak tanımlanır" (Erol, 1991:64). Niğde'de 31.4 gün, Aksaray'da 48.4 gün, Develi'de 36.6 gün, Pozantı'da 68.4 gün tropik gün yaşanır. "Günlük maksimum sıcaklıkların 25°C'nin üzerine çıktığı günler ise yaz günü olarak ifade edilir" (Erol, 1991:64). Niğde'de 102 gün, Aksaray'da 119.8 gün, Develi'de 104.1 gün, Pozantı'da 135.6 gün yaz günü yaşanır (tablo 6).

Tablo 6: *Niğde ve çevresindeki istasyonlarda sayılı günler*

Sayılı Gün	*Sıcaklık*	*Niğde*	*Aksaray*	*Nevşehir*	*Develi*	*Pozantı*
Tropik Gün Yaz Günü	*+ 30°C*	31.4	48 .4	23.0	36.6	68.4
	+ 25°C	102.0	119.8	84.9	104.1	135.6
	+20 °C	161.4	175.2	148.5	159.8	185.7
Donlu Günler	*-0.1°C*	99.9	85.3	84.7	89.4	60.2
	-5.0 °C	38.8	32.8	38.1	41.4	15.2
	-10.0 °C	14.6	11.1	13.0	16.8	1.0

Kaynak:D.M.İ.G.M.

"Tropik ve yaz günleri buharlaşmayı şiddetlendirerek, canlıların yaşam etkinliklerini yavaşlatmak bakımından sıkıntı verici veya bitki kurutucu etkileri olabilir" (Erol, 1991:64). Ayrıca yüksek sıcaklık değerleri canlıların su ihtiyaçlarını artırdığı gibi, aynı döneme denk gelen yüksek buharlaşma nedeniyle küçük akarsular tamamen kurur. Yarı kurak iklimin hakim olduğu sahada yaz yağışları da nadir görüldüğünden yüksek sıcaklıklar yaz günlerinde su sıkıntısının çekilmesine neden olur. Aynı zamanda step bitki örtüsü de kuruduğundan meraya bağlı hayvancılık yapan aileler su bulunan ve nispeten serin yüksek yerlere çıkarak yaylacılık faaliyetini ortaya çıkarırlar. Step bitki örtüsünün hakim olduğu sahada, yaz mevsimindeki yüksek güneşlenme süresi ve güneşlenme şiddeti nedeniyle insanlar gölge alanlara ihtiyaç duyarlar. Gölge alan ihtiyacının ağaçlar vasıtasıyla

sağlanamadığı birçok yerleşmede meskenler sık dokulu, sokaklar dardır. Bu doku sıklığı ve sokak darlığı üzerinde yüksek sıcaklıklara karşı bilinçli ya da bilinçsiz olarak gölge alan oluşturma çabasının etkisi de bulunmaktadır.

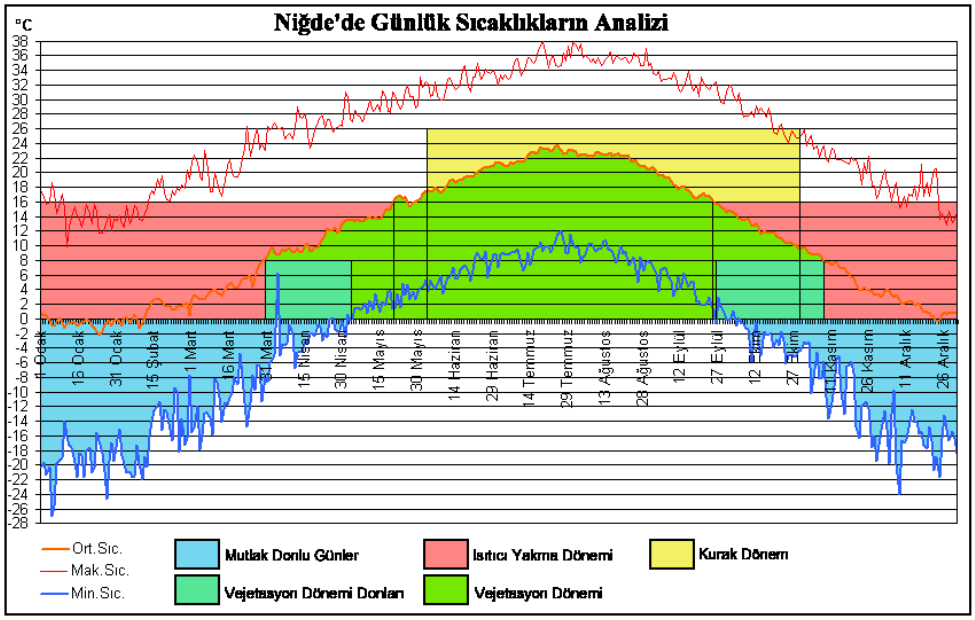
Yerleşme-sıcaklık ilişkilerinin incelenmesinde, günlük ortalama sıcaklıkların incelenmesinin önemli bir yeri vardır. "Uzun süreli rasatlardan elde edilen, günlük ortalama sıcaklıklar kullanılarak çizilen diyagramlar üzerinde, yılı oluşturan 365 günde, sıcaklıkların nasıl bir seyir takip ederek, değiştikleri gösterilebildiği gibi, bir ay içindeki sıcaklık oynamaları da izlenebilir" (Dönmez, 1984:67). Bu tip diyagramlarda, aylara bağlı kalmadan, yıl içerisindeki en sıcak ve en soğuk devreyi, başlangıç ve bitiş tarihleri ile birlikte tespit etmek mümkündür.

"Vejetasyon devresinin başlangıcı ve bitişi için, uç sıcaklık değeri olarak +8°C alınmakta ve bu sıcaklığın başlangıç ve bitiş tarihleri arasındaki devre "Vejetasyon süresi veya devresi" olarak değerlendirilmektedir" (Atalay, 1994:15). Buna göre araştırma sahasında, vejetasyon devresi; Niğde'de 30 Mart - 7 Kasım tarihleri arasında 222 gün, Aksaray'da 25 Mart - 2 Kasım tarihleri arasında 220 gün, Nevşehir'de 1 Nisan - 2 Kasım tarihleri arasında 216 gün ve Develi'de 1 Nisan - 5 Kasım tarihleri arasında 219 gündür.

Vejetasyon devresinin başlangıç ve bitişi için uç sıcaklık değeri +8°C olarak esas alındığında görülmektedir ki; incelene alanındaki tarım alanlarında ortalama 220 günde yetişebilecek tarım ürünlerinin ekimini yapmak gerekmektedir. Ancak bu süre iklim elemanlarının bütünü göz önüne alındığında daha da kısalmaktadır. Öncelikle vejetasyon devresinin başlangıcından itibaren mayıs ayının ortalarına kadar mutlak minimumlar 0°C'nin altına düşebilmekte ve don olayları tarımsal faaliyetleri etkilemektedir. Ayrıca hemen haziran ortasından başlayan ve ekim ayına kadar süren kurak devrede sulama için tedbir almak zorunludur. İnceleme alanında sulamanın mümkün olmadığı yerlerde haziran sonu temmuz başlarında hasat edilen tahıllar ve nohut, mercimek gibi bakliyat ekimi zorunlu hale gelmektedir.

Hava sıcaklığı, binaların ısıtılmasında kullanılan ısıtıcıların yanma sürelerini ve derecelerini yakından etkileyen bir faktördür. "Mevsim olarak hava sıcaklığının 18°C altına düştüğü zamanlarda binalardaki ısıtıcılar yakılmaktadır. 18°C ısınma için kritik bir sıcaklık değeridir. Fizyolojik olarak insan, hava sıcaklığı bu derecenin altına düştüğü zaman üşür ve ısınma gereği duyar" (Şahin, 1989:39). İnceleme

alanımızda günlük ortalama sıcaklıkların 18°C'nin altına düştüğü gün sayısı Niğde'de 24 Eylül - 30 Mayıs tarihleri arasında 251 gün, Aksaray'da 17 Eylül - 31 Mayıs tarihleri arasında 242 gün, Nevşehir'de 10 Eylül -10 Haziran tarihleri arsasında 272 gün, Develi'de 28 Eylül - 31 Mayıs tarihleri arasında 246 gündür. İnsanlar günlük ortalama sıcaklığın 18°C'nin altına düştüğü zamanlarda vücut ısısını korumak için tedbir alırlar. Ancak insanlar günlük ortalama maksimum sıcaklıkların 18°C'nin altına düştüğü günlerde bulundukları mekânda herhangi bir ısıtıcıyı kullanmak zorunda kalırlar. İşte ısıtıcıların yakıldığı bu süreye "yakma süresi" denir. İnceleme alanımızda ısıtıcıların yanma süresi yaklaşık olarak Ekim ayı ortalarından (16 Ekim) başlamak üzere Mayıs ayı başlarına (10 Mayıs) kadar 206 gündür (şekil 19). Kışa tekabül eden devrede görülen 0°C'nin altına düşen sıcaklıklar ısınma giderlerini ve ısıtma için yakıt miktarını artırır.

Şekil 19: *Niğde'de günlük sıcaklıkların analizi*

1.2.3. Nispi Nem ve Bulutluluk

İnceleme sahasında kış mevsimine tekabül eden aylarda yüksek olan nispi nem oranları, ilkbahar aylarında azalarak yaz ortalarında en düşük seviyesine ulaşır. Bilindiği gibi nispi nem oranları ile hava sıcaklığı arasında ters orantı vardır. Hava sıcaklığı arttıkça nispi nem oranı azalmakta, hava sıcaklığı düştükçe nispi nem oranı artmaktadır. İnceleme alanındaki istasyonların yıllık ve aylık nisbi nem oranları incelendiğinde, yıllık ortalama nisbi nemin Niğde'de %57, Aksaray, Nevşehir ve

Pozantı'da %59 Develi'de %60, Ereğli'de %63 ve Ulukışla'da %64 oranında olduğu görülür (tablo 7).

Tablo 7: *Niğde ve çevre istasyonlarda ortalama nisbi nem oranları (%)*

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Y. Ort
Niğde	71	69	62	57	54	48	42	41	46	56	66	71	57
Ulukışla	78	77	71	65	62	53	46	48	53	65	73	79	64
Aksaray	72	68	62	60	57	51	46	47	50	59	66	72	59
Nevşehir	71	70	64	59	57	52	46	46	49	58	65	71	59
Develi	72	69	64	60	58	52	47	47	51	60	67	72	60
Pozantı	68	66	64	63	60	52	46	46	50	59	66	69	59
Ereğli	75	71	65	59	59	54	50	53	57	66	70	76	63

Kaynak:D.M.İ.G.M.

Sahada yerleşme-iklim ilişkileri bakımından nispi nem oranları, bir sınırlandırma ya da avantaj ortaya koymaz. Aynı şekilde yerleşmelerin dağılışı ve meskenler üzerinde de etkileri belirgin değildir. Ancak kurak geçen yaz aylarında nispi nem oranının düşük olması buharlaşmayı artırarak tarımsal ürünlerin su ihtiyacının artmasına neden olur. Ayrıca yüksek buharlaşma nedeniyle meralardaki otlar daha erken kuruyarak, meraya bağlı hayvancılık yapanları hareketli olmaya zorlar.

Çalışma alanındaki istasyonların bulutluluk oranlarını gösteren tablo 8 incelendiğinde ise, yıllık ortalama bulutluluk oranı Niğde, Aksaray ve Nevşehir'de 4.0, Develi'de 3.9, Ereğli'de 4.7, Ulukışla'da 5.1, Pozantı'da 3.6 olduğu gözlenir.

Tablo 8: *Niğde ve çevre istasyonlarda ortalama bulutluluk oranları (10/1)*

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Y.O
Niğde	5.9	5.8	5.5	5.3	4.6	2.8	1.4	1.2	1.8	3.5	4.8	5.8	4.0
Ulukışla	6.6	5.9	6.0	6.5	6.3	3.0	1.4	2.4	2.3	3.5	5.0	7.2	5.1
Aksaray	6.2	5.8	5.2	5.3	4.4	2.6	1.4	1.2	1.6	3.6	4.8	6.4	4.0
Nevşehir	6.0	5.9	5.2	5.2	4.5	3.0	1.7	1.2	1.6	3.4	4.6	5.9	4.0
Develi	5.9	5.6	5.2	5.3	4.4	2.8	1.4	1.2	1.6	3.5	4.6	5.7	3.9
Pozantı	4.9	5.2	5.0	4.9	4.2	2.6	1.5	1.4	1.7	3.2	4.3	4.8	3.6
Ereğli	6.2	5.6	5.0	4.4	4.7	2.1	0.9	0.9	1.0	3.3	4.9	6.8	4.7

Kaynak: D.M.İ.G.M.

Sahadaki tüm istasyonda da kış mevsimi ve çevresindeki aylarda yüksek olan bulutluluk oranı, yaz mevsimi ve çevresindeki aylarda düşerek yeryüzünün daha fazla güneş ışığı almalarına imkân verirken, kuraklığın nispeten artmasına da neden olurlar. Kış mevsimindeki nispeten yüksek bulutluluk oranı yansıma yolu ile ısı kaybını engelleyerek sıcaklığın çok fazla düşmesine de engel olur. Sahadaki mevcut bulutluluk oranları yerleşme üzerinde belirgin şekilde sınırlandırıcı ve şekillendirici niteliklere sahip değildir. Ancak bulutluluk oranın düşük olduğu yaz aylarında güneşlenme şiddetine bağlı olarak açık mekânda bulunan insanlar ve hayvanlar için

gölge alan ihtiyacının şiddetle hissedilmesine yardımcı olur. Yaz aylarındaki düşük bulutluluk oranı, güneşlenme süre ve şiddetiyle bağlantılı olarak tarla gibi açık alanlarda çalışanlar ve mera hayvancılığı yapanlar için gölgelik şeklinde eğreti yapıların yapılmasını zorunlu hale getirir.

1.2.4. Rüzgârlar

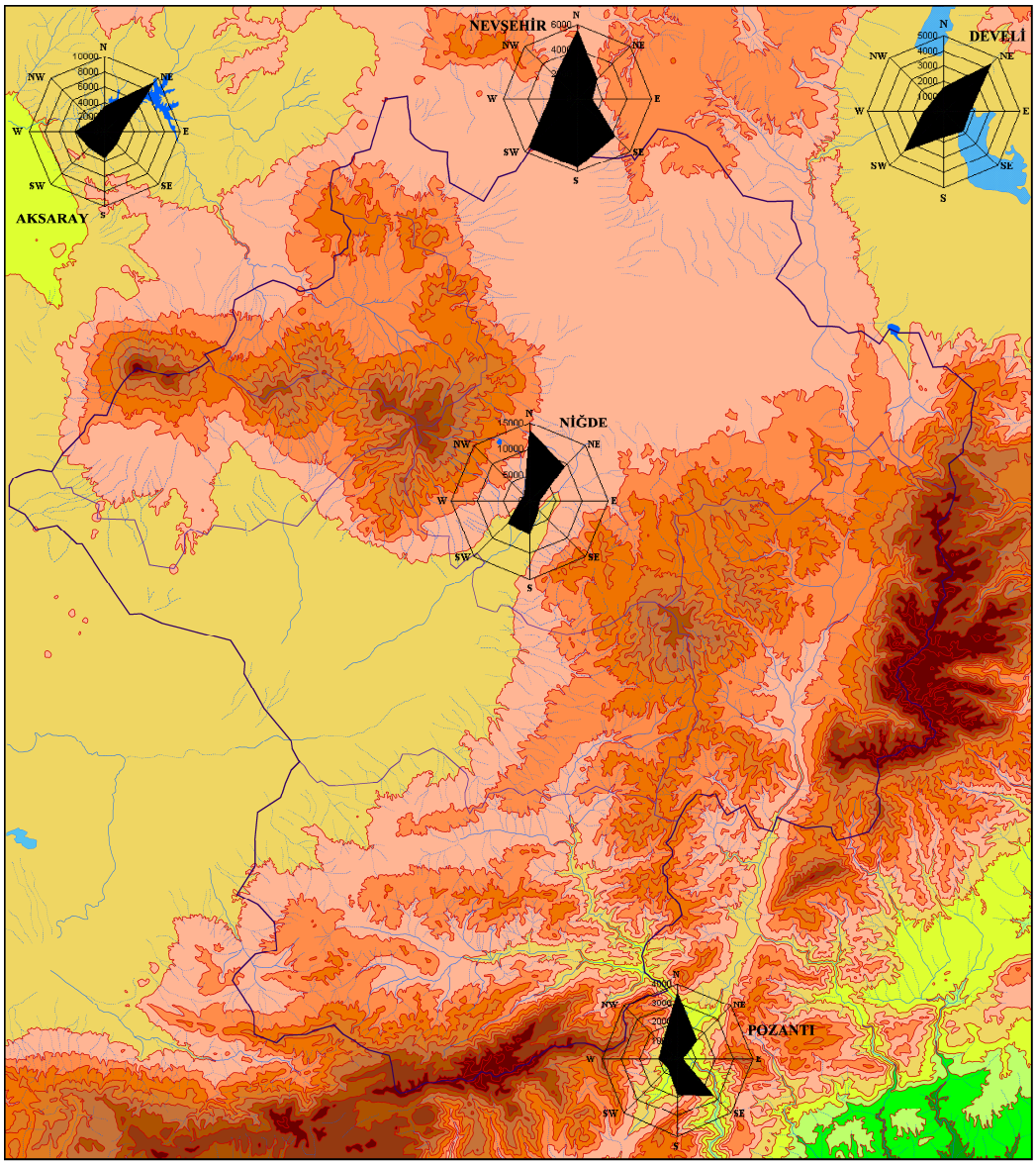
Hava sıcaklığında meydana gelen değişmeler hava kütlelerinin nem oranında ve yoğunluğunda değişmelere yol açar. Bu değişmeler basınç farklılığına neden olur ve hava kütleleri basıncın yüksek olduğu yerlerden basıncın alçak olduğu yerlere doğru hareket eder. Hava kütlelerinin bu hareketine rüzgâr adı verilir. Hava hareketleri genel, bölgesel ya da yerel olabilir.

Hakim rüzgârlar ve etkili rüzgârlar yerleşmenin yer seçimi üzerinde etkili olurlar. Yıl boyunca etkili rüzgârların bulunduğu yamaçlar, sırtlar ve vadilerde insanlar yerleşme kurmazlar ya da zorunlu hallerde bu faktöre karşı tedbirler alırlar. Rüzgârlar geldiği yönlerin özelliklerine bağlı olarak etkin olduğu sahada farklı tesirler yaparlar. Sahada kuzey sektörlü rüzgârlar yazın kurutucu ve serinletici etki yaparken kış mevsiminde dondurucu soğuklara sebep olur. Güney sektörlü rüzgârlar ise yaz mevsiminde nemli ve ısıtıcı etki yaparken, kış mevsiminde iklimi ılımanlaştırıcı etki gösterir.

İnceleme alanının rüzgâr şartlarını ortaya koymak için, Niğde, Aksaray, Nevşehir, Develi ve Pozantı istasyonlarına ait rüzgâr rasatlarından faydalanarak, rüzgârgülü diyagramları hazırlanmıştır. İstasyonların rüzgâr gülü diyagramları incelendiğinde, yıllık ortalamalara göre Aksaray ve Develi'de kuzeydoğu, Niğde ve Pozantı'da kuzey ve Nevşehir'de güney yönlü rüzgârların hakim olduğu dikkati çekmektedir. Ancak her beş istasyonda da hakim rüzgâr yönleri ile istasyonların bulundukları yerin topografik özelliği arasında bir ilişki bulunmaktadır (şekil 20).

Sahada, kış mevsimindeki hakim rüzgâr yönleri yıllık ortalamalarla benzerlik gösterir. Yine Aksaray ve Develi'de kuzeydoğu, Niğde ve Pozantı'da kuzey ve Nevşehir'de güney yönü hakim rüzgâr yönünü oluşturur. İstasyonların kuruluş yerlerinin özellikleri de dikkate alındığında, kış mevsiminde sahada kuzey sektörlü rüzgârların etkili olduğu dikkati çeker. Kış mevsiminde hakim olan bu kuzey sektörlü rüzgârlar bulundukları yere soğutucu bir etki yaparlar ki, düşük sıcaklıkların bulunduğu kış mevsiminde hava sıcaklığını daha da düşürürler ve kış soğukluklarının

daha fazla hissedilmesine neden olurlar. Nihayet yukarıda ifade ettiğimiz gibi Niğde İli'ndeki yerleşmelerin 121'i (%73) kuzey sektörlü soğuk rüzgârlara karşı ya güney yamaçlara yerleşmiş ya da dağ, tepe ve sırtları kendisine siper almıştır.

Şekil 20: *Niğde İli'nde yıllık ortalamalara göre hakim rüzgâr yönleri*

Sahada yaz mevsiminde hakim rüzgâr yönleri Aksaray'da yine kuzeydoğu iken, Nevşehir, Niğde ve Pozantı'da kuzey, Develi'de güneybatıdır. Yaz mevsiminde ise kuzeyden gelen bu rüzgârlar kuru nitelikli olduklarından buharlaşmayı artırarak kuraklığı şiddetlendirir.

Yerleşmeler ve özellikle de şehir yerleşmeleri için rüzgârsız bir ortam arzu edilen bir durum değildir. Halen konutlarda ısınma için katı yakıtları yoğun olarak kullanıldığı sahada, tüm yerleşmelerin %69'u ovalar ve vadi içlerinde yer almaktadır. Rüzgârsız bir ortamda özellikle kış mevsiminde katı yakıtlardan çıkan partikül ve karbonmonoksit gazları yerleşme üzerlerinde birikerek sağlık açısından tehdit oluşturur. Ayrıca yaz mevsiminde de özellikle şehir yerleşmelerinde araçlardan çıkan egzoz gazlarının oluşturduğu kirlilik risk oluştururken, yazın görülen yüksek sıcaklıkların boğucu etkisi daha fazla hissedilir. Bu bakımdan ortalama hızı 3-5 m/sec olan daimi rüzgârlar yerleşmeler için faydalıdır. Bu hızdaki rüzgârlar bitkilerin yapraklarını hafifçe oynatır. Bu sayede hem yerleşmeler üzerindeki kirli havanın dağılmasını sağlar, hem de yazın yüksek sıcaklıkların şiddetle hissedilmesini önler. Ayrıca bu şiddetteki rüzgârlar, zirai faaliyetlerin yoğun olarak sürdürüldüğü sahada bitki hayatı üzerinde olumlu etkiler gösterir. Solunum ve transpirasyonla bitkilerin çevresinde meydana gelen karbondioksit ve nisbi nem mikroklimasını gidererek, bitkiye yeniden havalanma ve transpirasyon olanağı sağlar. Tüm bu nedenlerden dolayı ortalama rüzgâr hızlarının incelenmesi önemlidir. İnceleme sahasında ortala rüzgâr hızları 1.4 m/sec ile 6.3 m/sec arasında değişmekte olup (tablo 9), bu bakımdan olumlu değerler gösterir.

Tablo 9: *İstasyonlarda ortalama rüzgâr hızları (m/sec.)*

İstasyon	**N**	**NE**	**E**	**SE**	**S**	**SW**	**W**	**NW**
Niğde	3.0	3.5	2.6	6.1	6.3	3.8	2.9	2.2
Aksaray	1.9	2.9	1.9	1.4	3.1	3.0	2.5	2.6
Nevşehir	2.1	2.1	1.7	3.0	2.2	1.8	2.0	1.8
Develi	2.2	2.2	2.0	3.1	2.4	2.4	2.2	2.4
Pozantı	4.6	3.3	1.4	3.6	3.3	2.1	1.8	3.2

Kaynak: D.M.İ.G.M.

Ortalama rüzgâr hızları sahada olumlu şartlar arz etse de yerleşmeler için önemli bir konu da etkili rüzgârlardır. Rüzgârın hızı saatte 65-70 km.'yi (rüzgâr hızı ≥17.2 m/sec.) aştığı zaman artık görüldüğü yerlerde canlı ve cansız varlıklar üzerinde zararlara yol açar ve fırtına adını alır. Fırtınanın doğurduğu zararlar ise; insan ve hayvan kaybı, mesken ve işyeri hasarı, tarımsal hasar, ulaşım ve haberleşmenin aksaması, elektrik ve haberleşme nakil hatlarında hasar, yangın çıkmasına neden olma şeklinde belirtilebilir. Sahada her ne kadar hakim rüzgâr yönünü kuzey sektörlü rüzgârlar oluştursa da etkili rüzgârlar güney sektörlüdür. Maksimum rüzgâr hızları,

güney sektörlü rüzgârların fırtına niteliğini kazandığını gösterdiği gibi, yıl boyunca da fırtına niteliğindeki rüzgârlar görülebilmektedir (tablo 10).

Tablo 10: *İstasyonlarda maksimum rüzgâr hızları ve yönleri*

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Maks.
Niğde	S	S	S	S	SE	SE	S	S	S	S	S	S	S
(m/sec.)	32.0	30.4	29.0	38.3	27.3	26.2	20.4	19.3	25.3	21.7	24.8	27.8	38.3
Aksaray	S	S	SW	S	S	S	NW	W	NW	S	S	S	S
(m/sec.)	25.6	25.0	29.5	31.4	28.0	32.0	21.8	23.1	26.5	23.0	29.4	29.5	32.0
Nevşehir	S	S	S	SW	W	S	N	SE	SE	S	SW	S	S
(m/sec.)	30.5	25.5	25.6	26.0	24.5	23.0	19.0	17.3	19.4	20.0	19.9	24.5	30.5
Develi	S	S	S	S	E	N	NE	N	W	E	S	S	E
(m/sec.)	30.8	28.1	26.5	30.2	33.0	23.8	20.8	21.6	19.8	21.6	25.6	28.9	33.0
Pozantı	N	NE	N	NE	NW	NW	NE	N	N	NE	N	N	NW
(m/sec.)	18.5	16.2	16.8	15.2	13.5	22.6	16.2	12.7	17.5	17.8	18.2	18.4	22.6

Kaynak: D.M.İ.G.M.

İnceleme alanında rasat süresi içerisinde maksimum rüzgâr hızı Niğde'de 38.3 m./sec, Aksaray'da 32.0 m/sec, Nevşehir'de 30.5 m/sec ile güney yönü, Develi'de 33.0 m./sec. ile doğu yönü ve Pozantı'da ise 22.6 m/sec. ile kuzeybatı yönünden ölçülmüştür.

1.2.5. Yağış

Yerleşmeler ve ekonomik faaliyetleri için gerekli olan suyun kaynağını yağışlar oluşturur. Yağış şartları, sadece yerleşmelerde yaşayanların ekonomik faaliyetlerinin şeklini değil, aynı zamanda meskenlerin fizyolojisi üzerinde de geniş ölçüde etkilidir. İnceleme alanının yağış şartlarını ortaya koyabilmek için inceleme alanı ve çevresinde yer alan istasyonların yağış değerleri alınarak, yerleşmeler bakımından yorumlanmıştır.

İnceleme alanı genel itibariyle yıllık ortalama 300-400 mm aralığında yağış alan bir sahadır. Yıllık ortalama yağış miktarı Niğde'de 339 mm, Çamardı'nda 395 mm, Ulukışla'da 346 mm, Aksaray'da 327 mm, Nevşehir'de 417 mm, Develi'de 373 mm, Ereğli'de 313 mm, ve Pozantı'da 707 mm'dir (tablo 11).

Tablo 11: *Niğde ve çevre istasyonlarda ortalama yağış değerleri (mm.)*

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Y.O.
Çamardı	43.4	39.1	40.3	59.4	49.4	36.2	12.8	6.8	11.6	30.4	22.4	43.3	395.3
Niğde	38.4	34.0	36.0	43.7	51.4	28.3	3.8	4.8	9.6	24.0	25.7	39.7	339.4
Ulukışla	32.7	30.5	38.2	46.9	52.2	27.9	7.3	10.8	10.2	23.6	28.3	37.2	345.8
Aksaray	34.8	32.1	38.4	47.0	40.7	23.7	4.7	3.0	5.5	23.7	29.8	43.6	327.0
Nevşehir	41.4	41.9	46.7	51.6	60.6	33.4	8.5	4.3	11.3	30.1	35.0	52.3	417.1
Develi	38.7	38.6	44.4	56.8	48.7	19.7	5.5	5.3	9.1	28.9	32.7	44.9	373.2
Ereğli	30.8	27.8	33.2	43.3	39.3	27.1	8.8	7.1	7.1	24.1	27.3	37.3	313.2
Pozantı	106.7	74.7	87.9	64.2	62.5	29.7	8.5	6.1	14.2	55.0	80.6	117.2	707.3

Kaynak: D.M.İ.G.M.

İnceleme alanında, yağışların mevsimlere dağılışı ve bu dağılışın yıllık yağış miktarı içerisindeki oranları incelendiğinde; Pozantı hariç, bütün istasyonlarda en fazla yağışın ilkbahar mevsiminde düştüğü görülür. Buna karşılık tüm istasyonlarda da en düşük yağış miktarı yaz mevsimindedir (tablo 12). Yağış azamisi kontinental tesirle ilkbahara kaymış olan bu yağış rejimi, Erinç (1996:336) tarafından "*İç Anadolu İntikal Tipi*" yağış rejimi olarak belirtilmiştir.

Tablo 12: *Niğde ve çevre istasyonlarda yağışın mevsimlere dağılışı (mm)*

İstasyon	Yıllık Yağış	İlkbahar		Yaz		Sonbahar		Kış	
		Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran
Çamardı	395.3	149.3	%39.0	55.8	%14.0	64.4	%16.0	125.8	%32.0
Niğde	339.4	131.1	%38.6	36.9	%10.9	59.3	%17.5	112.1	%33.0
Ulukışla	345.8	137.3	%39.7	46.0	%13.3	62.1	%18.0	100.4	%29.0
Aksaray	327.0	126.1	%38.6	31.4	%9.6	59.0	%18.0	110.5	%33.8
Nevşehir	417.1	158.9	%38.1	46.2	%11.1	76.4	%18.3	135.6	%32.5
Develi	373.2	149.9	%40.2	30.5	%8.2	70.7	%18.9	122.2	%32.7
Ereğli	313.2	115.8	%37.0	43.0	%13.7	58.5	%18.7	95.9	%30.6
Pozantı	707.3	214.6	%30.3	44.3	%6.3	149.8	%21.2	298.6	%42.2

Kaynak: D.M.İ.G.M.

İnceleme sahasındaki tarımsal ürünlerin yetişme devresine denk gelen bu yağışlı devre, yerleşmelerin ekonomik faaliyetlerinde büyük öneme sahiptir. Niğde İli'nde kuraklık afeti denildiğinde ilk olarak akla gelen, mutlak yaz kuraklığı değildir. Binlerce yıl süren tarım hayatı onlara yaz kuraklığının mevcudiyetini öğretmiştir. Ancak tarımsal ürünlerin yetişme devresinde yağışların yeterince düşmemesi veya zamanından geç düşmesi tam bir kuraklık afeti olarak kendini gösterir. Tablo 13'de de görüldüğü gibi yıllık toplam yağışların standarttan sapma oranı %63 ile %78 arasında değişmektedir ki; bu değerler oldukça yüksektir. Aynı zamanda yağışlara bağlı olarak ziraat faaliyetlerinde bulunan yerleşmelerin ne kadar risk altında bulunduklarını da gösterir. Tabloda dikkati çeken diğer bir husus ta, inceleme sahasında bitkilerin yetişme devresine denk gelen mart, nisan, mayıs ve haziran aylarında yağışların diğer aylara oranla standart sapmasının yüksek olmasıdır. Sonuç olarak, sahada yağışlara bağlı tarımsal faaliyetler daima kuraklık riski ile karşı karşıyadır. Geniş alanları sulayabilecek akarsulardan da yoksun olan sahada, yerleşmelerde yaşayan insanların ekonomik faaliyetleri oldukça çeşitlenmekte, hayvancılık, el sanatları ve geçici göç yolu ile işçilik, tarımsal faaliyetlere eşlik etmektedir.

Tablo 13: *Niğde ve çevrsinde yağış miktarlarının standart sapma değerleri*

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Y.O.
Niğde	21	19	20	22	30	20	6	15	10	19	20	23	67
Ulukışla	21	18	17	22	34	22	8	14	12	22	19	23	71
Aksaray	21	16	19	24	21	21	12	10	8	22	20	24	64
Nevşehir	22	17	21	27	32	25	12	9	12	27	23	25	78
Develi	27	22	25	31	24	14	9	6	8	20	25	22	74
Ereğli	15	14	17	28	26	23	14	9	8	18	17	19	63
Pozantı	150	50	60	55	42	15	11	12	12	50	63	67	239

Yerleşmeler ile yerleşmelerde yaşayanların ekonomik faaliyetlerini toplam yağış değerleri yanında yağışların karakteri de etkilemektedir. Kısa sürede meydana gelen sağanak yağışlar özellikle vadi içi ve ova tabanlarında yer alan yerleşmeler için (%69'u böyle konumlarda yer almaktadır) sel ve su baskınlarına uğrama riskini artırırken, tarımsal alanlara ve ürünlere zarar verir. Tarımsal faaliyetler için en uygun yağışlar, uzun süreli ve bol yağışlardır. Çünkü kısa zamanda bol miktarda düşen yağışların pek azı toprağa geçer, büyük bir kısmı ise akışla kayba uğrar. Sahadaki hakim günlük yağışlar, 25 mm.'nin altındaki yağışlardır. 24 saate isabet eden yağışların yaklaşık %98'i 25 mm.'nin altında olup, sağanak karakterde değildir. 25-50 mm. arasındaki hafif şiddetli yağışların oranları ise; %1.9, 50-100 mm. arasındaki şiddetli sağanak yağışların oranı ise % 0.1'dir. Elde edilen değerler Niğde İli'nde özellikle vadi içlerinde yer alan yerleşmelerin nadir de olsa sel ve su baskınlarına uğrama riskinin varlığını göstermektedir.

Saha ikliminin en belirgin özelliği yarı kurak olmasıdır. İklimindeki bu kuraklık, özellikle ekonomisi tarımsal faaliyetlere dayanan kırsal yerleşmeler için, önemli bir konudur. "Bir sınırlandırıcı olarak kuraklık, yerleşmeyi kısıtlayan faktörlerden biridir. 350-250 mm yıllık yağış eğrisi tarla ziraatının sınırını ve 75-100 mm lik yıllık yağış eğrisi de otlaklara dayanan yerleşmelerin sınırını belirlemektedir. Bununla beraber yalnız yıllık yağış durumu bir yerin iskân edilip edilemeyeceğini belirlemeye yeterli değildir. Büyük akarsuların geçmesi, dağların yamaçlarından inen akarsular, kaynaklar ve yeraltı su kaynaklarının varlığı kurak sahalarda vahaların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Ayrıca kuraklık sınırı, diğer sınırlara göre insanlar tarafından daha fazla değiştirilebilmektedir. Bilinmeyen veya ulaşılamayan su kaynaklarının bulunması ve sulama tekniğinin geliştirilmesi kurak sahalarda ökümenin sınırını genişletir. Örneğin artezyen ve sondaj kuyuları açarak oldukça büyük sahalar ziraata kazandırılmıştır. Ancak, yetersiz yağışlar ve bütünü ile su

noksanlığı insanlar için aşılması imkânsız engeller meydana getirmektedir" (Tolun-Denker, 1977:21).

Kuraklık, yeryüzünün belirli bir yerinde yağışların ortalamanın altına inmesine bağlı olarak bir kaç ay, hatta birkaç yıl sürebilen sürekli bir su açığı periyodudur. "Kuraklık tabii bir afettir ve tesiri altında bulundurduğu sahalarda şiddet derecesine göre çok derin tesirler icra eder. Bu tesirler yalnız tabiat şartları üzerinde kendini göstermekle kalmaz. Aynı zamanda şiddetli kuraklıklar, bilhassa kurak yılların birbirini takip ettiği devreler, ekonomisi ziraata dayalı sahalarda daha bariz olmak üzere, iktisadi bir felâket halini alıp, mali ve sosyal düzende büyük sarsıntılar meydana getirebilir" (Erinç, 1957:186). Böylece kuraklık, "hüküm sürdüğü topraklar üzerinde yıkıcı ve harap edici bir faaliyetin gelişmesine sebep olur" (Karatekin, 1955:90).

Sahada sürekli bir kuraklıktan (meteorolojik kuraklık) bahsedilemez. Ayrıca uzun yıllar ortalamasına göre yaz mevsimine tekabül eden kurak devrenin (mevsimlik kuraklık) varlığı burada yaşayanlar tarafından iyi bilinmektedir. Sahada yaşayanlar tarafından iklimin bu iki özelliği iyi algılanmış ve mevcut düzenlerini bu sisteme göre kurmuşlardır. Ancak bazı yıllarda yılın tamamında ya da yılın kurak devresinin dışındaki bir zamanda iklim, kurak iklim özellikleri taşıyan bir hal almaktadır ki, "*yağış oynaklığı ile ilgili (beklenmeyen) kuraklık*" (Tümertekin, 1994:117) olarak isimlendirilen bu kuraklık sahada yaşayanlar için tabii afet niteliği alır. Yağışların düzensizliği ile ilgili olan bu kuraklık kısa sürede sahanın tabii şartları ve sosyo-ekonomik düzeni üzerinde etkisini göstermektedir.

İnceleme sahasında ortalama yağış miktarı 400 mm'nin altında olup, yaz aylarında mutlak bir kurak devre söz konusudur. Sahada yıllık yağış miktarları Niğde'de (1935-2001) asgari 192.9 mm (1970) ve azami 470.8 mm (1940), Ulukışla'da (1931-2001) asgari 182.4 mm (1989) ve azami 547.2 mm (1931), Çamardı'da (1961-2001) asgari 246 mm (1982) ve azami 544.1 mm (1980) arasında değişmektedir. Rakamlar, yıllık yağış miktarlarının yıllar arasında büyük farklılıklar göstermekte olduğunu ve bazı yıllar sahada kurak iklim şartlarının hüküm sürdüğünü göstermektedir. Yıllık yağışların uzun yıllar ortalamasından sapma oranı (standart sapma) Niğde'de % 67, Ulukışla'da %71 ve Çamardı'da %69'dur. Ayrıca sahada, yıl içerisinde yağışların bol düştüğü ilkbahar ve kış mevsimindeki aylarda yağışların

standarttan sapma değerleri de diğer aylara oranla yüksektir. İfade edilen değerler Niğde İli'nde yağışa bağlı beklenmeyen kuraklık riskinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Gerek ülkemiz ve gerekse inceleme sahası, kuraklık afetin tesirlerine oldukça sık bir şekilde maruzdur ve bütün tarihi boyunca da zaman zaman maruz kalmıştır. Bu hususta özel bir araştırma yapılmamakla beraber "1580, 1584, 1585, 1609, 1611, 1804" (Güçer, 1964:7-9), "1876, 1928" (Erinç, 1957:186) yıllarında görülen şiddetli kuraklık zamanları mahsulün ve hayvanların mahvolmasına, çaresiz kalan bir çok köylülerin yerlerini yurtlarını terk ederek başka sahalara göç etmelerine sebep olduğu belirtilmektedir. Anlaşılacağı üzere nüfusunun büyük bir kesimi kırsal alanda yaşayan ve ekonomisini tarımın yönlendirdiği Niğde İli'nde, yağışların yıllık oynayışları zeminin hidrolojik şartları üzerinde değişiklikler yaparak, gerek üretim miktarları, gerekse verim oranlarında oynamalara sebep olarak zaman zaman bolluklar veya darlıklar ve kıtlıklar meydana gelmektedir. Görünen odur ki; kuraklık, sahanın en büyük bedbahtlığı ve fakirliğinin de başlıca sebebidir.

Sahada kuraklığın arz ettiği bu ciddi problemlerin önemini belirttikten sonra, gerek hidroloji gerekse ziraat bakımlarından mühim sonuçları olan su ihtiyacı problemini daha yakından inceleyebiliriz. Thorntweite Su Blançosu metoduna göre Niğde, Ulukışla, Aksaray, Develi ve Ereğli'de haziran-ekim döneminde 5 ay, Nevşehir'de temmuz-ekim döneminde ve Pozantı'da haziran-eylül döneminde 4 ay yağış, evapotranspirasyondan düşüktür. İfade edilen dönemler içerisindeki toplam su açığı Niğde'de 368 mm, Ulukışla'da 326 mm, Aksaray'da 408 mm, Develi'de 367 mm, Ereğli'de 377 mm, Pozantı'da 379 mm dir. Buna karşılık Ereğli'de mart (1 ay), Niğde ve Aksaray'da şubat ve mart (2 ay), Ulukışla ve Develi'de şubat, mart ve nisan (3 ay), Nevşehir'de ocak, şubat, mart ve nisan (4 ay), Pozantı'da aralık, ocak, şubat, mart ve nisan (5 ay) su fazlası görülen aylardır. Ancak su fazlası, hiçbir istasyonda su açığından fazla değildir.

1.3. Niğde İli'nin Hidrografik Özellikleri ve Yerleşme İlişkisi

Canlı hayatının devamını sağlamada temel unsur olan su, doğal kaynakların en önemlilerinden birisidir. Bir canlı olarak insanın, varlığını muhafaza ve devam ettirebilmek için suya ihtiyacı vardır. İnsanlar bu şarta bağlı olarak, suyun bulunabileceği bölgelerin dışında uzun süre kalamazlar. Su temini bakımından da, su

kaynaklarından çok uzaklara açılamazlar. Bu nedenle "su, insanın dünya yüzeyi üzerindeki dağılışında esas rollerden birini oynar" (Tunçdilek, 1967:5). Görülüyor ki kusursuz ve yeterli su, bir yerde insanların iskân olabilmesi için birinci şarttır. Hidrografik şartların yerleşmelerin kuruluş ve gelişmeleri yanında, dağılışı, büyüklüğü ve şekilleri üzerinde de belirleyici etkileri mevcuttur.

Suyun kullanım şekilleri oldukça çeşitlidir. Bu nedenle mevcut suyun genel özellikleri ihtiyaca göre değişir. Başlıca kullanım yerleri tarım ve endüstri alanlarıyla evsel gereksinimler olan suyun, potansiyel kullanımını kalitesi belirlemektedir. "Evlerde kullanılan su, sağlığa zararlı maddeleri, hastalık yapan ajanları ve ağır metal gibi maddeleri içermemeli, tadı ve kokusu güzel olmalı, tesisatlar ve ev aletlerine zarar vermeyecek nitelikte olmalıdır. Endüstri ve tarımsal alanlarda da kullanılan suyun niteliği, amaca göre farklılıklar göstermektedir" (Akman ve Diğ., 2000:168). Yöresel şartlara ve ihtiyaç derecesine göre insanlar; yağmur sularını, yeraltı sularını ve nihayet akarsu ve göl gibi yeryüzü sularını su temini maksadıyla kullanmaktadırlar.

1.3.1. Yerüstü Suları

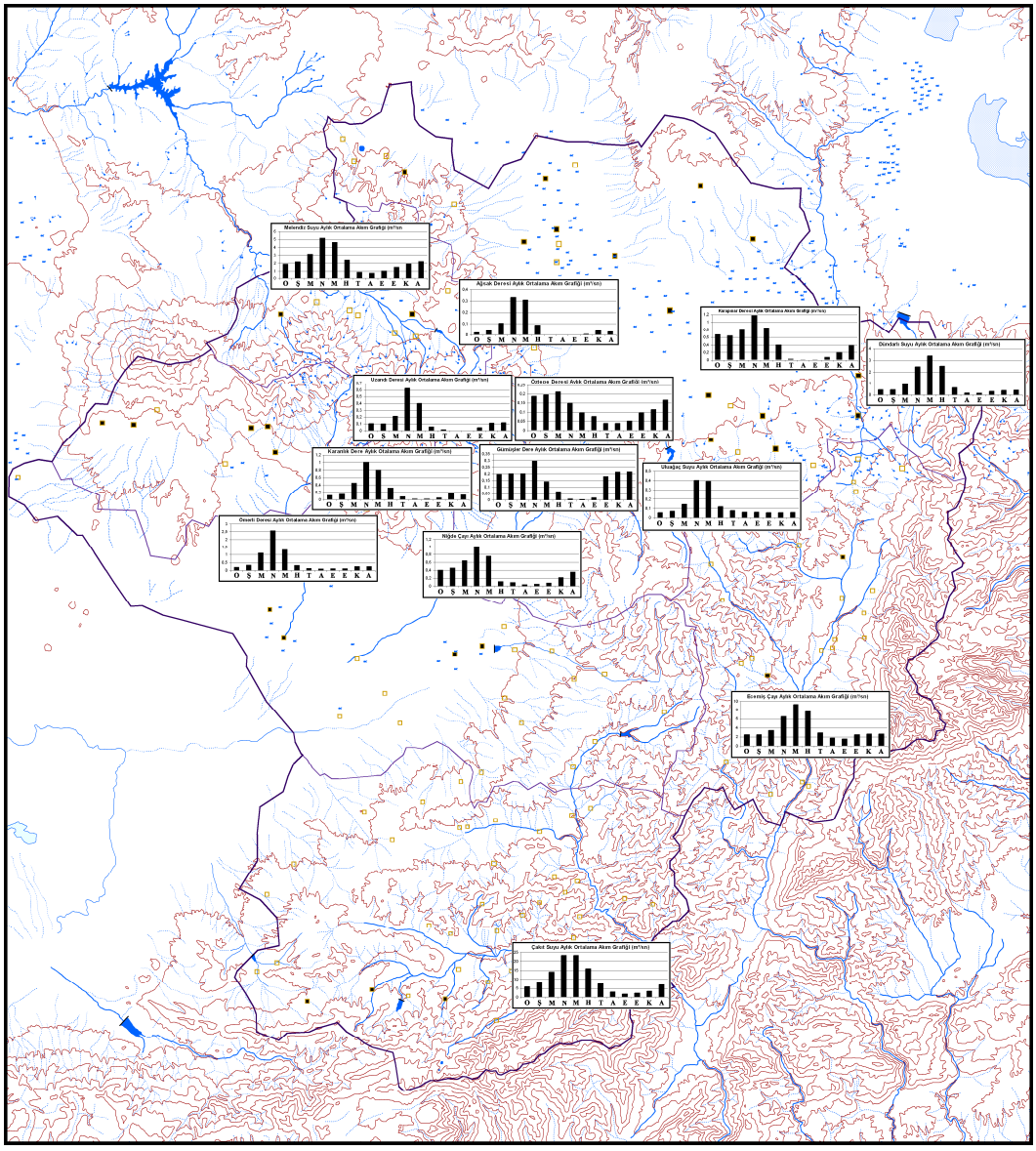
"Niğde İli'nin 889.3 hm³/yıl olan toplam su kaynakları potansiyelinin, %85'lik kısmını (763.8 hm³/yıl) yer üstü suları oluşturmaktadır" (Doğan ve Diğ., 2002:62). Yerleşmeleri yakından etkileyen yerüstü sularından ilkini akarsular oluşturur. Yerleşmelerin kuruluş ve gelişmelerinde "akarsuların büyük ölçüde hatta birinci derecede rol oynadıkları" (Yalçınlar, 1967:59) bilinmektedir. İnceleme sahasının akarsular bakımından zengin olduğu ifade edilemez. Sahanın en şanssız olduğu hususlardan birisi de geniş sahaları sulayabilecek büyük akarsudan mahrum olmasıdır.

Niğde İli arazisinin büyük kısmı "Orta Anadolu Büyük Kapalı Havzası" (Akyol, 1947:8) içerisinde yer alır. Bu havza içerisinde yer almakta olan Tuzgölü, Ereğli-Bor, Misli, Sultan Sazlığı kapalı havzaları bir diğerinden alçak sırtlar ve küçük eşiklerle ayrılmıştır. Sahanın kuzey kesiminde yer alan Hasan, Keçiboyduran ve Melendiz dağlarının kuzey yamaçlarından kaynağını alan küçük akarsular, sularını Melendiz Suyu vasıtasıyla Tuzgölü Kapalı Havzası'na boşaltır. İfade edilen volkanik dağların güney yamaçlarından kaynağını alan Ömerli, Karanlıkdere, Uzandı ve Öztepe dereleri gibi ufak akarsular ile Niğde'nin doğusundaki masifin batı ve

güneybatısından doğan Gümüşler Suyu ve Ören Dere gibi bir kısım küçük akarsular, Ereğli-Bor ovasını teşkil eden kapalı havzada kaybolur. Aladağların kuzeybatı yamaçlarından ve Niğde masifinin kuzeyinden sularını alan Dündarlı Suyu ile Karapınar Deresi sularını Develi Ovası kapalı havzasına ulaştırır. Sahada, Misli Ovası kendi başına bir kapalı havza durumundadır. Bu kapalı havzaya boşalan akarsular ise Uluağaç ve Murtaza dereleridir. Saha içerisinde kalan Aladağlar'ın güneybatı yamaçları sularını Ecemiş Çayı, Ulukışla havzası ve Bolkarların kuzey yamaçları sularını Çakıt Çayı vasıtasıyla önce Seyhan Nehri'ne ve nihayet Akdeniz havzasına ulaştırır.

"İç Anadolu akarsularının rejimleri oldukça şiddetli kontinental sıcaklık ve yağış karakteri gösteren bir iklimin tesiri altındadır. Ayrıca yükselti, yağışların türü ve kar erime devresinin zamanı etkileyerek akarsu rejiminin karakterleri üzerinde rol oynar" (Erinç, 1957:105). Niğde İli'nde tabanında daimi su bulunduran akarsuların en düşük akım seviyesi ağustos ayına rastlar. Bu asgari, akarsu havzalarında yaz mevsiminin en az yağış alan mevsim olması ve buharlaşmanın bu esnada çok kuvvetli olması ile alakalıdır. Buharlaşmanın azalması ve sonbahar yağışları ile akım tedrici bir şekilde yükselir. Bu yükselme ocak ayından itibaren hızlanır. Kaynaklarla birlikte, yağış ve kar erimeleri ile beslenen akarsularda (Dündarlı, Ecemiş, Çakıt gibi) mayıs ayında, yağışlarla beslenenlerde (Ömerli, Karapınar, Gümüşler, Uzandı gibi) nisan ayında azami akım değerine erişilir. Bu devrede eriyen karların sağladıkları su miktarı azami haddi bulmuş olduğu gibi, yağış da azami değere yükselmiştir (foto 7). Fakat bu süratli kabarmayı, ağustos asgarisine doğru aynı şekilde çok süratli bir alçalma takip eder (şekil 21).

İnceleme sahasındaki bu küçük akarsuların rejimleri çok intizamsız, azami ve asgari akımlar arasındaki farklar çok büyüktür. Sularını büyükçe bir kaynağın beslemediği akarsuların tamamı yaz başlarında kurur. Kapalı havzalara boşalan akarsular da çoğu zaman havzanın en çukur yerlerine ulaşmadan ortadan kalkar. Tespit edilen en mühim hususiyetlerden biri de akımın umumiyetle çok az olmasıdır. Akım ölçümleri yapılmış ve yapılmakta olan akarsuların (16 akarsu) akım ortalamalarının toplamı 19.4 m^3/sn eder ki, orta büyüklükte bir akarsu olarak Zamantı Çayı, tek başına bu miktardan daha fazla (30.4 m^3/sn, Yahyalı-Çamlıca Köprüsü istasyonu) akım ortalamasına sahiptir.

Şekil 21: *Niğde İli akarsularının rejimleri*

Niğde İli'ndeki mevcut akarsular gerek akım miktarları ve gerekse rejim tipleri itibariyle sahanın su problemini çözmeye yeterli değildir. Bütün bunlara rağmen bu akarsulardan azami derece de istifade etmek ve yaptıkları sel ve taşkınları önlemek amacıyla bu akarsular üzerinde sulama amaçlı gölet ve küçük barajlar inşa edilmiştir (foto 8). Yerüstü sularından istifade için Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve DSİ tarafından yapılmış olan sulama suyu projesi sayısı 16'dır. Ayrıca 4 projenin inşaatı sürdürülmekte ve 1 proje de yatırım kapsamında yer almaktadır (tablo 14).

Foto 7: *Mart ayı sonlarında Ecemiş Suyu*

Foto 8: *Postallı Dere üzereindeki Postallı Göleti*

Tablo 14: *Niğde İli sulama suyu projeleri ve sulama alanları (hektar)*

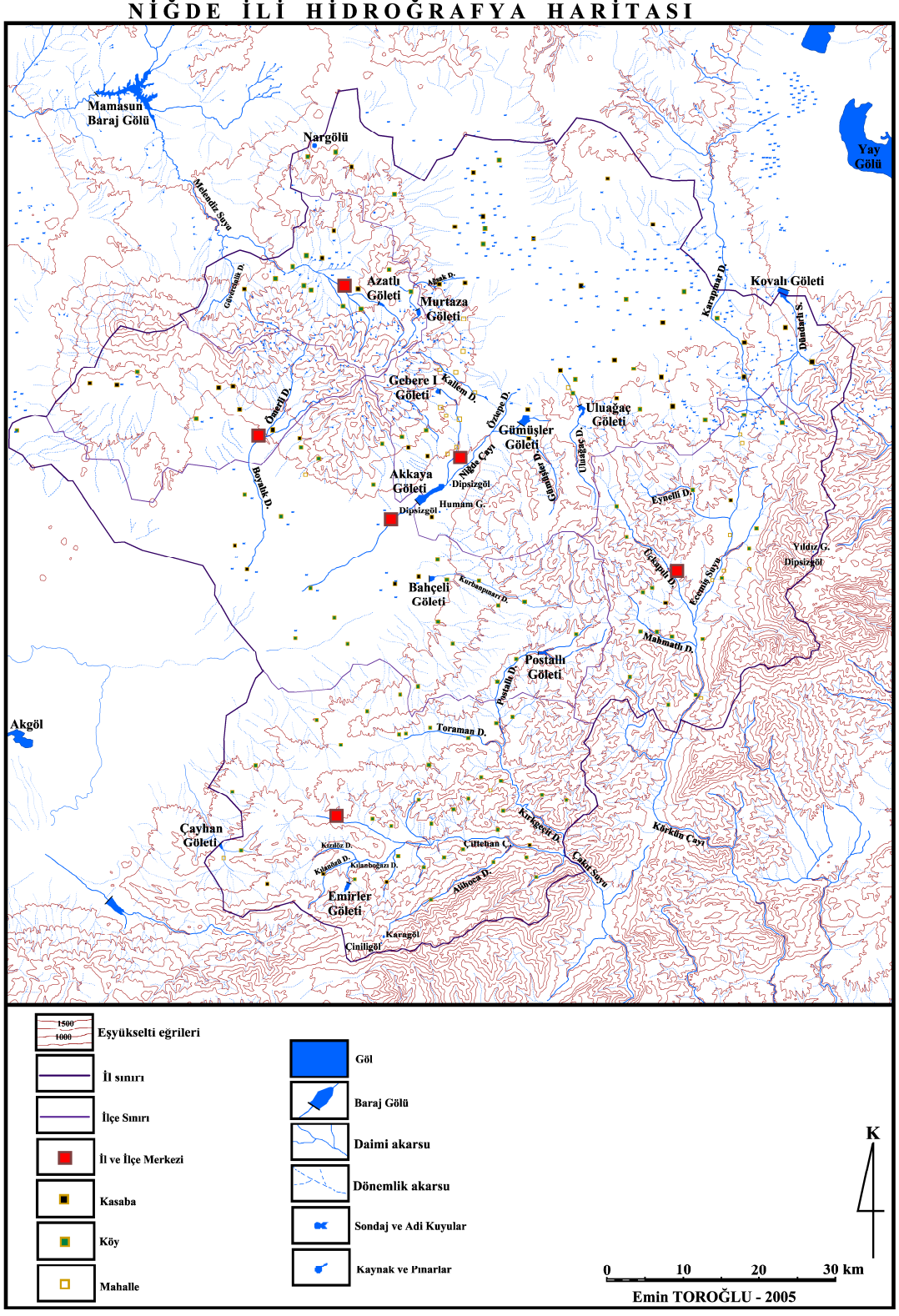
Faaliyette olan Projeler	Sulama Alanı	İnşaatı Devam Eden Projeler	Sulama Alanı
Gebere (I. Merhale)	340	Himmetli Göleti	345
Gümüşler Göleti ve Sulaması	350	Dikilitaş Göleti	538
Murtaza Göleti ve Sulaması	650	Porsuk Göleti	430
Akkaya Barajı ve Sulaması	1620	Yeniköy Göleti	325
Tepeköy Göleti ve Sulaması	124	Koyunlu Göleti	146
Azatlı Göleti ve Sulaması	105	**Yatırım Kapsamındaki Projeler**	
Kavuklu Göleti ve Sulaması	196	Gebere (II. Merhale)	564
Bahçeli	145		
Emirler Göleti ve Sulaması	350		
Uluağaç Göleti ve Sulaması	519		
Postallı Göleti ve Sulaması	583		
Hançerli Sulaması	42		
Fertek Sulaması	85		
Kızılcaköy Sulaması	508		
Bahçeli-Köşkpınar Sulaması	1354		
Altunhisar Gölet Sulaması	232		

Kaynak: Doğan ve Diğ., 2002:64.

Ayrıca "il genelinde, 375.255 m^3 su tutma hacmine sahip, toplam 140 adet hayvan içme suyu göleti mevcuttur" (Doğan ve Diğ., 2002:63).

Niğde İli, göller bakımından da zengin değildir. Bununla birlikte oluşumları ve konumları itibariyle farklı bir potansiyel taşıyan küçük göller bulunur. Sahamızda bulunan Bolkar dağları üzerindeki Alagöl, Çinigöl ve Karagöl ile Aladağlar üzerinde yer alan Dipsizgöl, Karagöl, Yıldız Gölü buzul aşındırmasıyla oluşmuş sirk gölleridir (foto 9). Bu göllerin suları tatlı ise de gerek alanlarının küçüklüğü ve gerekse sahip oldukları yükseltiler nedeniyle yerleşmeler için su temini bakımından bir potansiyel taşımazlar.

Niğde-Bor arasında Miosen yaşlı göl kalkerleri arasından çıkan bazı küçük kaynak suları çıktıkları yerler çevresinde birikerek küçük gölcükler ve bataklıklar oluşturmaktadır (foto 10). Bunlar sularını akıttıkları gideğenleri boyunca ziraat alanlarını ve hayvan sürülerini sulamada kullanılır.

Harita 4: *Niğde İli'nin Hidrografya Haritası*

Foto 9: *Sirk göllerinden Karagöl(Bolkarlar)*

Foto 10: *Karstik kaynak göllerinden Humam Gölü*

Hasandağı, Göllüdağ üzerinde çok küçük krater gölleri yer alırken, kuzeydeki Nar Gölü ise maar gölü olarak oluşmuştur (foto 11). Volkanik menşeli göl çanaklarının volkanik kayaçlardan oluşması nedeniyle göllerin suları acı su karakterindedir. Bu bakımdan su temininde bir potansiyel oluşturmazlar. Sahanın en büyük gölü olan Nargölü, yeraltından sıcak su kaynaklarıyla beslenmesi nedeniyle mineralce zengindir. Su temini bakımından olmasa da farklı potansiyele sahiptir.

Foto 11: *Niğde İli'nin en büyük gölü olan Nargölü*

1.3.2. Yeraltı Suları

Türkiye gibi geniş alanlar üzerinde yazları kurak geçen bir memlekette su eksiğini tamamlamak için yalnız yeryüzü suları ile yetinilemez. Yeraltındaki suların da, bu bakımdan yer yer değişen fakat genellikle büyük olan bir önemi vardır. "Memleketin bir çok bölgelerinde köylü kendisine ve hayvanlarına gerekli olan suyu kuyular ile sağlar ki, bunlardan bazıları, yeraltı su tabakasına varmak için bir hayli derinlere inmek zorundadır" (Darkot, 1972:40). Gerçekten yarı kurak bir iklime sahip Niğde İli'nde, yaz devresini içerisine alan kurak devre ve yüzey suları bakımından fakirliği de göz önüne alınırsa, yeraltı suları büyük bir önem taşır.

Sahamızda geniş alan kaplayan volkanik sahaların ana yapısını oluşturan ignimbrit ve tüfler, bu sahaların yüzey suları bakımından fakir olmasına neden teşkil etmiştir. Aynı zamanda yağış sularını kolayca yeraltına sızdıran bu materyaller, oluşturdukları havza tabanlarında bol yeraltı suyunun oluşmasına da imkân

hazırlamıştır. Niğde'nin akarsular ve kaynak suları bakımından en fakir alanlarını oluşturan bu sahalarda, yerleşmelerde yaşayanların ve tarımsal faaliyetlerin su ihtiyacını yeraltı suları sağlamaktadır (foto 12-13). Niğde İli ekonomisinde önemli bir yer tutan Misli ve Melendiz ovalarındaki patates üretimi, sondajla çekilen yeraltı suyu sayesinde gerçekleştirilmektedir. Bu sahalarda yerleşmelerin su ihtiyaçları da, aynı yöntemlerle yeraltından alınan sulardan karşılanmaktadır. Misli ve Melendiz ovalarındaki patetes üreticileri tarafından açılmış sondaj kuyusu sayısı 11154'tür. Bunlara ilave olarak ilde sulama amacıyla DSİ tarafından 39, Toprak-Su tarafından 263 sondaj kuyusu açılmıştır. Yerleşmelere içme suyunu temin etmek için açılmış sondaj kuyusu sayısı ise 209'a ulaşmıştır (Niğde Valiliği, 2002). Tarih boyunca adi kuyular çevresindeki birkaç evden ibaret kalan Misli Ovası yerleşmeleri, zengin yer altı suyu potansiyeli üzerinde sondaj kuyularının gelişmesi ile, bugün Niğde İli'nin en dinamik yerleşmelerini oluşturmaktadır. Misli Ovası'na nispetle akarsu şartları bakımından daha olumlu özelliklere sahip Melendiz Ovası da, yeraltı sularının sulamada kullanılmaya başlamasıyla tarım alanlarını genişletmiş ve tarımsal ürünlerini çeşitlendirmiştir. Bu sayede yerleşmeler gelişme yönünde yeni bir dinamizm kazanmışlardır.

Foto 12: *Uluören Köyü'nde adi kuyular*

Foto 13: *Misli Ovası'nda sondaj kuyuları*

Bor'dan başlayarak Ereğli'ye kadar uzanan Ereğli-Bor Ovası'nın tabanı tüf ara katkılı alüvyonlardan oluşmaktadır. Havza büyük yeraltı su potansiyeline rağmen, henüz bu potansiyelini yeterince kullanamamaktadır. Daimi akarsudan yoksun olan saha, binlerce yıldır çevreden gelen suların buharlaşma alanını oluşturmuştur. Bu nedenle zemin çok yerde yüksek tuzluluk ve soda içerir. Bor Ovası'nda 870 hektar arazinin tuzluluk, 831 hektar arazinin yüksek sodik özelliği ve 81 hektar arazinin de yüksek taban suyu seviyesi nedeniyle atıl kaldığı görülmektedir (DSİ, 1974:2). Son yıllarda havza tabanında drenaj kanalları açılmak suretiyle

tuzluluk giderilmeye çalışılmıştır. Halen geniş kısmı atıl vaziyette bulunan ovada problemlerin çözülmesi halinde, yeraltı su kaynaklarının kullanılması ile yakın gelecekte büyük bir ekonomik potansiyel kazanacaktır. Hâlihazırda havza kenarlarına yakın olan problemsiz sahalar üzerinde, sondaj kuyularından elde edilen sular sayesinde damlama sulama yöntemi uygulanarak, geniş alanlarda meyve bahçeleri oluşturulmaya başlanmıştır.

İldeki toplam su potansiyelinin (889.3 hm³/yıl) %15'ini (125.5 hm³/yıl) yer altı su kaynakları oluşturur. Gerek yerleşmelerin artan su ihtiyaçlarının giderilmesi ve gerekse sulama suyu temini bakımından yeraltı suyu arama faaliyetleri halen sürdürülmektedir.

Niğde İli farklı kimyasal bileşenlere ve sıcaklıklara sahip kaplıca, ılıca ve maden sularına da sahiptir. Bu suların bazıları sahadaki yerleşmelerin kuruluşu ve sürekliliğini sağlama bakımından önemli roller üstlenmiştir. Bunlardan en meşhuru Çiftehan Kaplıcası'dır. Yerleşmeye pek müsait olmayan bir yerde kurulmuş olmasını da bu kaplıcalara borçlu olan Çiftehan Kasabası'nda, dört kaynaktan yüzeye çıkan kaplıca sularının debisi 0.1-5 lt/sn arasında değişmektedir. Ayrıca "kaplıca sahasında 400 m derinliğinde bir kuyu açılmış ve 44.5 °C sıcaklıkta ve 0.44 lt/sn debide sıcak su elde edilmiştir" (Buluş, 2002:13). Ortalama 52°C sıcaklığa sahip kaplıca sularında, en fazla bulunan madde sodyum sülfattır. "Banyosu her çeşit romatizma, nevralji, nevrit, polinevrit ve kadın rahatsızlıklarına iyi gelmektedir. Sudaki bromür dolayısıyla de ayrıca teskin edici tesiri vardır" (Dirsu, 1952:411). Kaplıca çevresinde yaklaşık 400 yataklı vasıflı, 700 yataklı vasıfsız konaklama tesisleri bulunmaktadır (foto 14).

Foto 14: *Çiftehan Kasabası'nda kaplıca tesisleri*

İldeki sıcak su kaynaklarından bir diğeri de Çiftlik İlçesi'ne bağlı Narköy sınırları içerisindeki Narlıgöl maarı içerisinde yer almaktadır. Yaklaşık 150 m yarıçapında bir göl alanında sıcak su çıkışları olduğu gibi, MTA tarafından yapılan sondaj çalışmaları sonucu 65°C sıcaklığında ve 110 lt/sn debiye sahip sıcak su elde edilmiştir. Su; kükürtlü, sodyumlu, magnezyumlu, kalsiyumlu ve klorürlü bikarbonatlı sular sınıfına girmektedir. Sağlık ve regreasyon turizmi bakımından büyük potansiyele sahip göl çevresinde, henüz herhangi bir faaliyet başlamamıştır. Sahadaki bir diğer sıcak su kaynağı Niğde'nin güneybatısında ve 2 km mesafededir. Ilıcada 1 adet kaynak ve 3 adet sondaj bulunmaktadır. "Kaynak ve sondaj sularının sıcaklığı ortalama 29°C olup, debileri 0.3-8 lt/sn arasında değişmektedir. Kaynak suları kalsiyumlu, bikarbonatlı sular sınıfında yer almaktadır" (Buluş, 2002:14).

Niğde İli sınırları içerisinde maden suları grubuna dahil olan ve içilerek kür yapılmasından dolayı *içme* veya *içmece* olarak adlandırılan sular vardır ki, bulundukları yerlere özellikle yaz devresinde çevreden nüfus çeker. Kemerhisar İçmecesi olarak bilinen su, Kemerhisar'ın güneybatısındaki düz bir arazinin ortasından çıkar. Bu kaynağın hemen yakınında kaynayan sular da çamurlu bir gölcük meydana getirir. Bu çamurlu gölün çevresi duvarlarla örülerek kadın ve erkekler için çamur banyosu yerleri inşa edilmiştir. Ortalama 15°C sıcaklığındaki içme suyu, kükürt içeren sodyum klorürlü, bikarbonatlı sular sınıfında yer almaktadır. İçme kürleri karaciğer ve safra yolları hastalıklarında iyi geldiği bildirilmiştir (Dirisu, 1952:128). Çamur banyosu kürlerinin de romatizma ve deri hastalıklarında etkili olduğu belirtilen içmece de, 19 oda ve 48 yataklı bir tesis bulunmaktadır.

İçmeden çok banyo yapmak suretiyle kullanılan Kocapınar maden suyu, Niğde'nin 2 km batısında Bor yolu civarında bir kaç kaynaktan çıkmaktadır. Ortalama 27°C sıcaklıktaki suları "kalsiyumsülfatlı, bromürlü, radyoaktiviteli kükürtlüdür. Etrafı duvarla çevrili bir havuza girilerek banyo yapılır. Çamuru da hasta yerlere sürülür. Serpintileme ve koklama ile solunum yolları hastalıklarında, banyo ile kalbinden rahatsız romatizmalılarda, dermatozlarda iyi sonuçlar alınır" (Dirisu, 1952:315). Ferheng İçmecesi olarak bilinen maden suyu kaynağı ise, İçmeli Kasabası'ndadır. Kasabanın kenarında çıplak ve yayvan bir sırt üzerinde, birkaç noktadan çıkar. "Ortalama sıcaklığı 16°C olan maden suyu; sodyumlu, kalsiyumlu,

klorürlü, bikarbonatlı sular sınıfına girmekte ve müshil etkisi göstermektedir. Hipostenik mideler, karaciğer ve safra yolları hastalıkları için değerli bir içmedir" (Dirisu, 1952:129). İçmece çevresi belediye tarafından düzenlenmiş, su musluklara alınmıştır. İçmece yanında bir kebapçı dükkanı, fırın ile bakkal mevcuttur.

1.3.3. Niğde İli Yerleşmelerinin İçme ve Kullanma Suyu Kaynakları

Kusursuz ve yeterli su, bir yerde insanların iskân olabilmesi için birinci şarttır. "İnsan, her şeyden önce içeceği ve kullanacağı suyu kolaylıkla temin edebileceği yerlere yerleşmek ister. O yüzdendir ki, yerleşme için genellikle yeterli su veren kaynakların çevreleri ve akarsu boyları seçilmiştir" (Tunçdilek, 1967:5). Su kaynakları her defasında yerleşmeye uygun olan yerlerde bulunmadığından, bugünkü teknik olanakların bulunmadığı zamanlarda insanlar ya su kaynaklarının bulunduğu uygun yerlerde yerleşmeler tesis etmişler veyahut yerleşmelere su temin etmek için farklı metotlar geliştirmişlerdir.

Yerleşmeler için su elde etme şekilleri, tarih boyunca büyük gelişme göstermiştir. En eski zamanlardan beri su bakımından fakir yerlerde periyodik yağmur suları, önceleri açık çukurlarda, daha sonraları üstü kapalı sarnıçlarda toplanmıştır. Kaynak sularını açık oluklar vasıtasıyla yerleşmelere kadar getirmek suretiyle su temininde yeni bir adım atılmıştır. "Yeraltı tabakaları arasından veya tesadüfen kazılan çukurlardan su gelmesi, insanları sistematik olarak yeraltı sularını aramaya sevk etmiştir. Bu şekilde kazılan çukurlar vasıtasıyla adi kuyular meydana gelmiştir ki, bunların esas şekli binlerce seneden beri değişmemiştir. Ancak suyun kuyulardan alınma şekli değişmiştir; başlangıçta su için kuyunun dibine inildiği halde, sonraları suyu çıkartmak için çeşitli düzenekler kullanılmıştır" (Hirsch, 1936:174). Teknik ilerledikçe, çakma suretiyle yapılan boru kuyulardan, sondaj kuyuları meydana gelmiştir. Büyüyen yerleşmelerin artan su ihtiyacı, çok defa kilometrelerce uzaktan su getirmeyi mecburi kılmıştır. Başlangıçta tabii akışı ile getirilen su için bilahare bentler yapılmış, tüneller ve kanallar açılmış, vadiler su kemerleri ile aşılmıştır. Bunlar çok su ziyanına sebebiyet verdikleri ve sık tamire ihtiyaç gösterdiklerinden, sonraları yeraltına gömülmüş kurşun sifonlar ve toprak künkler kullanmaya başlanmıştır. Günümüzde su nakil hatları bir problem olmaktan çıkmış, artan su ihtiyaçları için yeterli ve kaliteli su kaynaklarının tespiti ve en ekonomik şekilde meskenlere ulaştırılması önem kazanmıştır.

Niğde İli'nde yerleşmelerin dağılışında su kaynaklarının önemli bir yeri vardır. Öncelikle teknik imkânların günümüzdeki kadar gelişmemiş olduğu geçen asır başlarında yerleşmelerin su temin ettikleri kaynaklara bakılırsa, sahadaki su kaynaklarının yerleşmelerin kuruluş ve dağılışındaki önemini ve su temininde gelişen teknolojiler daha iyi anlaşılacaktır.

1922 yılında Mehmed Hayri tarafından hazırlanmış olan "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası: Niğde Sancağı" isimli eser, hazırlanmış olduğu yıl için yerleşmelerin içme ve kullanma suyu kaynaklarının iyi bir dökümünü içermektedir. Buna göre; günümüz Niğde İli sınırları içerisinde kalan 150 yerleşmeden 92'si (%61) kaynak, 24'ü (%16) kuyu, 22'si (%15) akarsuları yerleşmelerin su temininde kullanırken, 3 yerleşme kuyu ve akarsu, 3 yerleşme kaynak ve akarsu, 3 yerleşme de kuyu ve kaynak sularını su ihtiyacının giderilmesinde kullanılmıştır (tablo 16). Eserdeki dikkatimizi çeken bir hususta 150 yerleşmeden sadece 64'ünde kaynak sularına bağlı çeşmelerin bulunmasıdır ki, bu durum yerleşmelerin büyük kısmının su kaynaklarının çevresinde toplanmış olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Ulukışla'da 3, Bor'da 2, Çamardı'da 2, Çiftlik'te 4, Niğde Merkez İlçe'de 11 yerleşmede akarsular, içme ve kullanma suyu olarak kullanılmıştır. Yüzey suları bakımından fakir ova tabanlarında kuyular, engebeli plato ve dağlık sahalarda kaynaklar ve akarsular yerleşmelerin su ihtiyacını temin etmiştir.

Su sistemleri teknolojilerinin gelişmesi sayesinde, günümüz yerleşmeleri için uzak mesafelerden sıhhi borularla su getirmek ya da derinlerden sondajlarla su çıkarmak mümkün olmuştur. Ancak tüm bu gelişmeler Niğde İli'nde yerleşmelerin suya olan bağımlılığını ortadan kaldıramamıştır. Yapılan tüm çalışmalar yerleşmelerin su kaynaklarının sıhhat derecesini yükseltme ve artan su ihtiyaçlarını karşılayabilme çabasından başka bir şey değildir. Bugün bile yerleşmeleri sağlıklı ve yeterli suya kavuşturma çabası, yerel yöneticilerin en geniş mesaisini oluşturmaktadır. Nihayet yukarıda ifade edildiği gibi, sahadaki su kaynakları oldukça sınırlıdır.

Günümüzde yerleşmelerinin su kaynakları incelendiğinde ise; mevcut 165 yerleşmenin 121'i (%73) kaynak sularını yerleşmelerin su ihtiyacı için kullanmaktadır. 1922 yılına göre gelişme görülmesinin sebebi eskiye oranla daha uzak mesafedeki kaynak sularının yerleşmelere getirilmesi ve kaynak suları

çevresinde yeni yerleşme ünitelerinin (Niğde Merkez İlçe'de 1, Çamardı İlçesi'nde 8, Ulukışla İlçesi'nde 5) kurulmuş olmasıdır. Yerleşmelerin su temininde eski adi kuyuların yerini büyük oranda elektrikli sondaj kuyuları almıştır. Yerleşmelerden 29'u (%17.6) sondaj kuyularından içmesuyu temin etmektedir (tablo 15).

Tablo 15: *1922 ve 2005 yıllarında Niğde İli yerleşmelerin içme suyu kaynakları*

Yerleşmenin Su Kaynağı	1922		Yerleşmenin Su Kaynağı	2005	
	Yerleşme Sayısı	Oranı		Yerleşme Sayısı	Oranı
Kaynak	92	% 61.3	Kaynak	121	% 73.3
Kuyu	24	% 16.0	Sondaj	29	% 17.6
Akarsu	22	% 14.7	Akarsu	-	-
Kuyu+Akarsu	4	% 2.7	Sondaj+Kaynak	11	% 6.7
Kaynak+Akarsu	3	% 2.0	Kuyu+Sondaj	2	% 1.2
Kuyu+Kaynak	3	% 2.0	Kuyu+Kaynak	1	% 0.6
Kuyu+Kaynak+Akarsu	2	% 1.3	Baraj+Kaynak+Sondaj	1	% 0.6
TOPLAM	150	% 100	TOPLAM	165	% 100

Tarımsal sulamada da kullanılmasından dolayı yaygınlaşmış olan sondaj kuyularının, taban suyu seviyesini derinleştirmediği ya da diğer su kaynaklarından yeterli suyun sağlanamadığı yerleşmelerde ihtiyat olarak adi kuyular mevcudiyetini korumaktadır. Kaynak sularının çoğunlukla yerleşmelerin su ihtiyaçları için kaynağından itibaren borulara alınması nedeniyle, bu kaynaklardan beslenen akarsuların büyük kısmı yılın kurak devresinde kurur. Mevcut akarsular ise yürütülen ekonomik faaliyetler ve kanalizasyonlar nedeniyle evlerde kullanılamayacak kadar kirlenir. Bu nedenle akarsular üzerlerinde göletler yapılmış oldukları halde içme ve kullanma amacıyla kullanılmazlar. Bir istisna olarak Melendiz Dağı yamacında yüksek bir mevkide inşa edilmiş olan Gebere barajı sulama suyu yanında Niğde şehrinin içme suyunu temin etmektedir.

Tablo 16: *Niğde İli'nde morfografik ünitelere göre yerleşmelerin içme suyu kaynakları*

Yerleşmenin Su Kaynağı	Dağlık Alanlar		Ova Alanları		Plato Alanları	
	Yerleşme Sayısı	Oranı	Yerleşme Sayısı	Oranı	Yerleşme Sayısı	Oranı
Kaynak	46	% 90.1	6	% 16.2	69	% 89.6
Sondaj	-	-	26	% 70.3	3	% 3.9
Sondaj+Kaynak	3	% 5.9	5	% 13.5	3	% 3.9
Kuyu+Sondaj	1	% 2	-	-	1	% 1.3
Kuyu+Kaynak	1	% 2	-	-	-	-
Baraj+Kaynak+Sondaj	-	-	-	-	1	% 1.3
TOPLAM	51	% 100	37	% 100	77	% 100

Niğde İli'nde morfografik ünitelere göre yerleşmelerin su kaynaklarına baktığımızda, dağ yamaç ve etekleri ile plato sahasında yer alan yerleşmelerin %90 oranında kaynak sularını kullandıklarını görmekteyiz. Volkanik tüfler nedeniyle

kaynak sularının bulunmadığı ya da yeterli olmadığı volkanik dağ eteklerinde sondaj ve adi kuyular vasıtasıyla elde edilen su, yerleşmelerin su ihtiyacının giderilmesinde kullanılmaktadır. Ova tabanlarında yer alan yerleşmelerin su ihtiyacı tamamen, sondaj kuyularından sağlanır. Ova kenarlarında ise yamaçlara yakın yerlerden çıkan kaynak suları, yerleşmelerin su ihtiyacını karşılar. Kaynak sularının yeterli olmadığı böyle yerlerde, sondaj kuyuları su temininde yardımcı olur (tablo 16).

Niğde İli'nde ovalarda yer alan yerleşmelerden 22'si (%92) yeraltı suyuna bağımlıdır (tablo 17). Burada gelecekte bir problem oluşturacağını düşündüğümüz bir konuya dikkat çekmek gerekir. Özellikle Misli Ovası'nda sondaj kuyuları kurulmadan evvel adi kuyularla 6 metreden su alınabilmekte idi. 1960'lı yılların sonunda başlayan ve sonraki yıllarda sayıları hızla artış gösteren sondaj kuyuları, sayısal artışa bağlı olarak taban suyunun derinlere inmesine neden olmuştur. Günümüzde 130-180 m derinlere kadar inilmiştir. Ova kenarlarında yer alan Gölcükbaşı Pınarı gibi birçok su kaynağı kurumuştur. Kaynak sularının kuruması, kuyu sularının çekilmesi ve taban suyunun derinleşmesinden de anlaşılacağı gibi, yeraltı su blançosu açık vermekte ve kendisini yenileyememektedir. Bu şartlar altında daha ne kadar süre ve kaç metre derinliğe kadar su bulunabileceği de henüz yeterince incelenmemiştir. Ayrıca ova tabanındaki bu yerleşmelerden 13'ü (1'i ilçe merkezi) kasaba yerleşmesidir. Bu yerleşmeler mekân ve nüfus bakımından dinamik gelişme içerisindedirler. Alternatifsiz taban suyuna bağlı olarak gelişen bu yerleşmeler, taban suyunda oluşacak bir olumsuzluk durumunda büyük bir kriz içerisine girecektir.

Tablo 17: *Niğde İli'nde konumlarına göre yerleşmelerin içmesuyu kaynakları*

Yerleşmenin Su Kaynağı	Ova	Vadi	Dağ-tepe yamacı	Volkanik Çukur
Kaynak	2	83	35	1
Sondaj	20	1	8	
Sondaj+Kaynak	2	3	6	
Kuyu+Sondaj	-	-	1	1
Kuyu+Kaynak	-	-	1	
Baraj+Kaynak+Sondaj	-	1	-	
TOPLAM	24	88	51	2

Niğde İli'nde dağ yamaçları ve plato sathındaki vadi içlerinde kurulmuş olan yerleşmeler %98 oranında kaynak sularına bağlı olarak, bu konumları yerleşme yeri olarak seçmişlerdir. Bu yerleşmelerden de bir kısmı kaynakların yetersiz kalması nedeniyle su problemleri çekmektedir. Bu konumlarda yer alan yerleşmeler her ne

kadar akarsuların varlığı nedeniyle tarım ve hayvan sulama için problem yaşamıyor gözükse de, nihayet yüzeye yakın kaynakların ve akarsuların (az sayıdaki büyükçe kaynak hariç) iklimdeki kuraklığa bağlı olarak kurudukları veya yetersiz kaldıkları sık rastlanan bir durumdur. Böyle yerlerde yerleşmenin büyüklüğünü, su kaynaklarının büyüklüğü ve sürekliliği sınırlandırmaktadır.

Niğde İli'nde dağ ve tepe yamaçlarında konumlanmış yerleşmelerin büyük kısmı, kaynak sularına bağlı olarak buralarda yer alırlar. Bu konumdaki 51 yerleşmeden 35'i kaynak, 8'i sandaj, 6'sı kaynak+sondaj sularından içme ve kullanma suyunu karşılamaktadır. Tüf ve ignimbritlerin bulunduğu sahalarda sondaj ve adi kuyular bu konumdaki yerleşmelerin su temininde önemli rol üstlenir.

Sahada hüküm süren iklim şartları nedeniyle, ildeki sulamasız ziraat faaliyetleri büyük bir risk altındadır. Bu nedenle sahada sulamasız bir tarım düşünülemez. Dolayısıyla da mevcut su potansiyellerinin en iyi şekilde değerlendirilmesinden başka çözüm yolu bulunmamaktadır. İlin 275783 hektar olan toplam tarım arazisinin yaklaşık 165000 hektarlık (%59.8) kısmı sulanabilecek potansiyele sahiptir. Sulanabilen arazi miktarı ise 102361 hektardır. Sulanan tarım arazisi toplam tarım alanının %37'sini oluşturur. Sulanan arazilerin %40.6'sı (41604 ha) devlet tarafından yapılan tesisler sayesinde, geri kalan %59.4'lük kısmı (60757 ha) halkın kendi çabaları ile oluşturdukları tesisler sayesinde sulanabilmektedir (tablo 18). Misli Ovası'nı içine alan Niğde Merkez İlçesi'nde ve Melendiz Ovası'nı kapsayan Çiftlik İlçesi'nde halk sulamasının yoğun olmasının nedeni, sondaj kuyularının sulamada kullanılmasındandır. Her çiftçi ailesi tarlasının bir kenarına sondaj kuyusu kurmaktadır. Bu durum yörede "*evcik*" olarak ifade edilen bir dönemlik yerleşme tipini de ortaya çıkarmıştır.

Tablo 18: *Niğde İli'nde sulanan arazi miktarlarının dağılışı (ha)*

İlçe Adı	Toplam Tarım Alanı	Sulu Tarım		Devlet Sulaması		Halk Sulaması	
		Alanı	*Oranı*	*Alanı*	*Oranı*	*Alanı*	*Oranı*
Niğde Merkez	94155	55315	%58.7	19040	%34.4	36275	%65.6
Altunhisar	24745	3466	%14	1576	%45.5	1890	%54.5
Bor	56925	15161	%26.6	11735	%77.4	3426	%32.6
Çamardı	50000	9238	%18.5	5084	%55.0	4154	%45.0
Çiftlik	16604	11730	%70.6	848	%7.2	10882	%92.8
Ulukışla	33354	7451	%22.3	3321	%44.6	4130	%55.4
İL TOPLAMI	275783	102361	%37.1	41604	%40.6	60757	%59.4

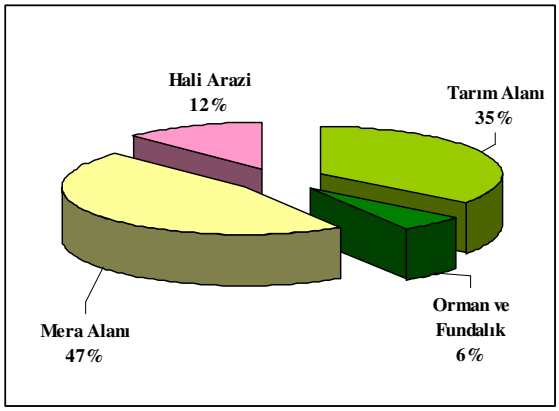
Kaynak: Niğde Tarım İl Müdürlüğü (2002)

1.4. Niğde İli'nin Toprak Özellikleri ve Yerleşme İlişkisi

İnsan, tüm canlılar gibi, yaşamak ve neslini devam ettirmek için gıdaya ihtiyaç duyar. Ancak diğer canlılardan farklı olarak uygun şartlarda kendi gıdasını üretebilme şansına da sahiptir. Bu nedenle yaşam için gerekli diğer şartlar yanında, yeterli gıdayı temin edemedikleri veya yeterli gıda temin edecek ekonomik faaliyetleri yürütemedikleri sahalarda daimi yerleşmeler kurmazlar. Gıda ürünlerinin farklı bölgelerden temin edilemediği yerlerde yerleşmelerin büyüklüğünü doğal şartların sunduğu gıda potansiyeli belirler. Gıda kaynaklarının zahmetsiz ve daha kolay elde edilebildiği sahalar tarihin her döneminde yerleşmeye sahne olmuştur.

Bugün nüfusunun büyük kısmı kırsal alanlarda yaşayan ve çalışan nüfusun çoğunluğunun ziraat faaliyetlerinde yoğunlaştığı Niğde İli'nde, ekonomik faaliyetler bakımından arazi kullanımı ve toprak şartlarının incelenmesi önemlidir. Çünkü kırsal yerleşmelerin tamamına yakınında nüfusun esas meşgalesini toprak üzerindeki faaliyetler oluşturur. Şehir ve kasaba yerleşmeleri de azımsanamayacak kadar çiftçi nüfus barındırır.

779522 hektar alana sahip olan Niğde İli arazisinin 275783 ha.'lık bir kısmını (%35.4) tarım alanlarını oluşturur. Ayrıca 361695 ha. (%46.4) mera ve 45131 ha. (%5.8) orman ve fundalık alan bulunmaktadır. 96913 ha.'lık (%12.4) kısmı ise, sahip olduğu yükselti ve eğim değerleri nedeniyle çıplak kayalık olmasından dolayı hali arazi durumundadır (tablo 19, şekil 22).

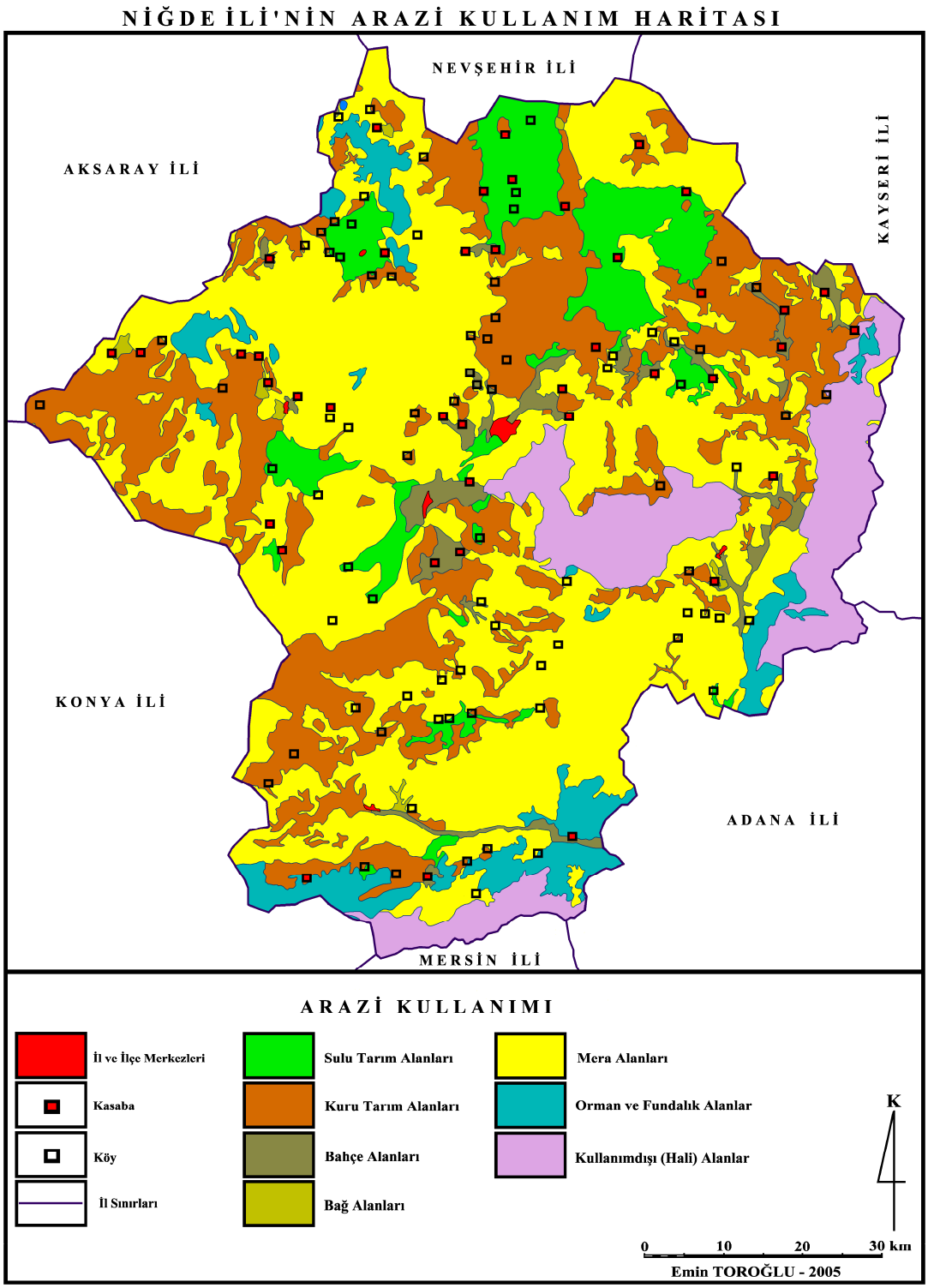

Şekil 22: *Niğde İli'nde arazi kullanımının dağılımı*

Tablo 19: *Niğde İli'nde Arazi Kullanımı (ha)*

Toplam Alan	Tarım Alanı	Orman ve Fundalık	Mera Alanı	Hali Arazi
779522	275783	45131	361695	96913

Kaynak: Niğde Tarım İl Müd. (2002)

Harita 5: *Niğde İli'nin Arazi Kullanım Haritası*

Niğde İli'nin sahip olduğu yükselti, eğim, anakaya ile iklim ve hidroğrafik şartların sınırlandırmaları nedeniyle mevcut arazilerinin tamamından iktisadi bakımdan yeterince faydalandığı söylenemez. İl sınırları içerisinde yüksek sahaların geniş yer kaplaması ve kısa mesafelerdeki yükselti değişimi nedeniyle yüksek eğim derecelerine sahip olması, bu şartlara bağlı olarak gelişen toprak erozyonu, saha üzerinde tarım alanlarını sınırlandıran faktörlerdir.

Araştırmalar, Anadolu'da toprağın insanlar tarafından bitki yetiştirmek amacı ile kullanılmasının milattan en az 8000 yıl önce başladığına işaret etmektedir. Toprak uzun süre herhangi bir önlem alınmadan kullanılmıştır. Daha sonra toprağı tanımaya başlayan insanlar bazı girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. "Yapılan ilk müdahalelerden biri sulama olmuştur. Yine, teraslama toprağı ıslah için yapılan ilk faaliyetlerdendir. Toprağın veriminin artırılması için gübrelenmesi de ilk çağda keşfedilmiştir" (Ergene, 1982:1). Günümüzde artan nüfusun gıda ihtiyaçlarının karşılanabilmesi düşüncesi, araştırmacıları toprak konusu üzerinde daha fazla araştırmaya itmiştir. Topraklarını iyi şekilde kullanan yerleşmelerde süreklilik sağlanmış olduğu gibi, ekonomik sıkıntılar da asgariye indirilmiştir. Bu açıdan mevcut toprakların yeterince tanınması ve özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir.

1.3.1. Niğde İli'nin Toprak Özellikleri

Bitkilerin yetişmesi için gerekli ortam şartlarından olan toprak; bitkilerin tutunup yetiştiği, yaşamları için gerekli hava, su ve besin maddelerinin temin edildiği yer kabuğunun üst kısmıdır. İklim bakımından olumlu şartların bulunduğu sahalarda, bitkilerin optimum gelişmeyi sağlayabilmesi için, toprak şartlarının da uygun olması gerekir. "Toprağın esas kütlesini, ana kayanın çözülmesi ile oluşan ve boyutları, iri çakıllardan, mikroskobik kil zerrelerine kadar değişen, inorganik maddeler meydana getirir. Bu maddelerin boyutları bakımından gösterdikleri özelliğe, toprak tekstürü denir" (Akalan, 1968:150). Toprak tekstürü geçirimlilik, gözeneklilik, havalanma, nem tutma ve sıcaklık gibi şartlarını etkileyerek bitkilerin yetişmesinde ekolojik rol oynar. Bitki gelişimi için arzu edilen toprak tekstürü, büyük bir infiltrasyona sahip, perkolasyon kapasitesi orta, havalandırma eksterm olmayacak şekilde iyi olan toprak yapısıdır.

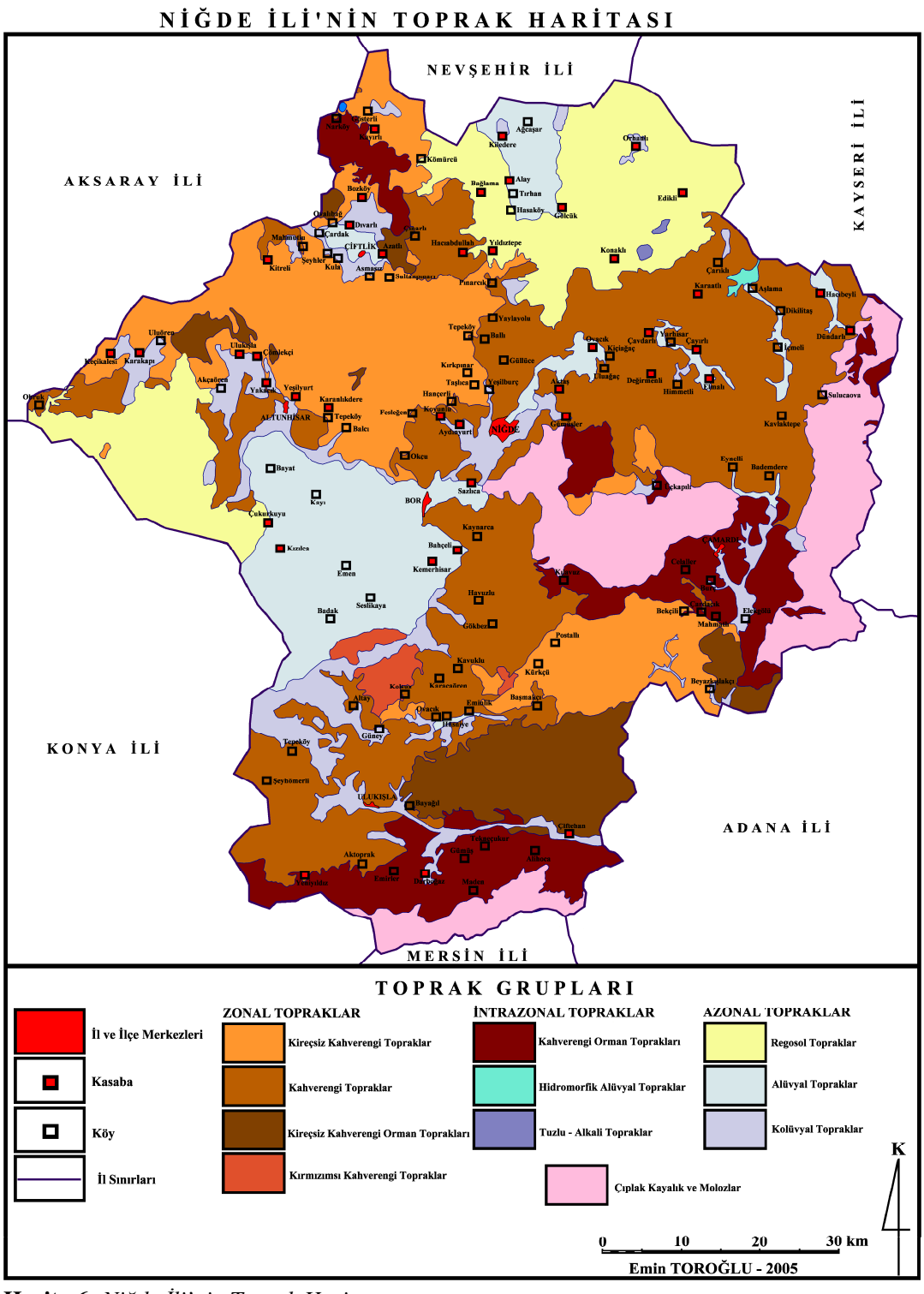
Yağışın belirli mevsimlerde düştüğü inceleme alanında, suyun fonksiyonlarını yerine getirebilmesi büyük ölçüde toprağın bazı özelliklerine

bağlıdır. Kurak mevsimlerde bitkiler için gerekli olan suyun, toprak tarafından yağışlı olan mevsimlerde yeterli derecede biriktirilmesi gereklidir. "Su topraktaki besin maddelerinin alınmasını ve bitki organları arasında taşınmasını sağlar" (Çepel, 1988:126). Bitkiler için toprak kalınlığı da önemlidir. Topak kalınlığı eğim derecesi ile ters orantılıdır. Eğim arttıkça toprak kalınlığı azalır. Buna karşılık az eğimli ve düz alanlarda toprak kalınlığı daha fazladır. Toprakların derinliği kadar toprakların profilleri ve bu profilde yer alan horizonlarda, bitkilerin ihtiyacı olan organik ve inorganik besinleri almaları bakımından önemlidir.

Toprak aşınması ya da yaygın olarak kullanılan toprak erozyonu, toprakta meydana gelen degradasyonal değişimler arasında, sonuçları en ağır ve yaygın bir problem olarak kabul edilmektedir (Erinç, 1984:115). Ayrıca bitki ve toprak tabakalarının ortadan kalkması, yamaçlardaki yüzeysel akış oranının yükselmesine ve sel tehlikesinin artmasına yol açar. Niğde İli'nde hüküm süren doğal şartlarının ortaya çıkardığı başlıca toprak tipleri şunlardır;

Alüvyal Topraklar; Akarsular tarafından taşınarak yığılmış, düz, düze yakın eğime sahip, azonal topraklardır. Eğimin az olduğu vadi tabanlarında, birikinti yelpazelerinde ve ovalarda geniş yer kaplar. Toprağın fiziksel ve kimyasal özellikleri akarsuyun taşıdığı unsurlara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Çoğunlukla ince materyaller içerdikleri ve iyi drene olduklarından, havalanma ve su tutma kabiliyetleri orta derecede olan verimli topraklardır. Bor, Misli ve Melendiz ovalarının tabanları ile Niğde, Ulukışla ve Çamardı çevresindeki vadi tabanlarında eğimimin azaldığı yerlerde dağılış gösterir. İlin önemli tarım alanları bu toprak türü üzerinde yer alır. Bu tip topraklar kapladığı alan 71000 hektar olup, il arazisinin %9'unu örter.

Hidromorfik Alüvyal Topraklar; Drenaj şartları bozulmuş alüvyal topraklardır. Taban suyunun yüzeye yakın olduğundan sürekli ıslak haldedir. Bor Ovası'nın bazı kısımlarında olduğu gibi toprak yüzeyinin az çok kuruduğu yerlerde toprak yüzeyinde beyaz ve ince bir tuz tabakası görülür. Hali hazırda ince materyal içerikleri nedeniyle bozuk drenaja sahip, havalandırma şartları iyi olmayan topraklardır. Bor Ovası'nda muhtelif yerlerde ve Aşlama Köyü çevresinde 528 hektarlık alanda hidromorfık topraklar görülür. Çayır ve mera alanları olarak kullanılmaktadır.

Harita 6: *Niğde İli'nin Toprak Haritası*

Kolüvyal Topraklar; Yüzey akımı veya derelerin kısa mesafelerden taşıyarak eğimin azalmış olduğu yerlerde depo ettikleri materyallerin meydana getirdiği genç ve azonal topraklardır. Dik yamaçların eteklerinde ve vadilerde bulunanlar çoğunlukla az topraklı, kaba taş ve molozları ihtiva ederler. En geniş dağılış alanları yamaçların etek kesimleri ile vadi ağızlarındaki birikinti konileridir. Sahadaki yayılışının en büyük özelliği oldukça parçalı ve dar olanlarda bulunmasıdır. İri unsurlardan oluşanları, su tutma kabiliyetinin zayıf olması ve yüksek havalanma şartlarına sahip olduğundan zirai verimliliği düşüktür. İnce materyal oranının arttığı sahalarda Çamardı çevresindeki vadi yamaçlarında olduğu gibi sulama mümkünse bağ ve bahçe alanları olarak değerlendirilirken, Kemerhisar ve Terpeköy (Ulukışla) arasındakiler yeterli su şartlarına sahip olmadığı için kuru tarım arazisi olarak değerlendirilmektedir. İl arazisinin %7'si kolüvyal topraklarla örtülüdür.

Kahverengi Topraklar; Profilinde bol miktarda kalsiyum bulunan zonal topraklardır. A horizonu orta derecede organik madde içeriğine sahiptir. Fazla ufalanma fırsatı bulamamış kaba granüler yapıdaki bu topraklar, yarı kurak iklimlerde teşekkül ettiğinden yılın büyük bir kısmında kuru olup, nadir olarak profil boyunca nemlilik görülür. Niğde İli'nde en geniş yayılış alanına sahip olan kahverengi topraklar, yaklaşık 215841 hektarlık alanıyla il arazisinin %27'lik bir kısmında yayılış gösterir.

Kahverengi Orman Toprakları; Yüksek derecede kireç içeren ana kaya üzerinde gelişmiş intrazonal topraklardır. Bölgenin zonal topraklarına nazaran çok zayıf gelişmiş horizonlara sahiptir. Gözenekli granüler bir yapıya sahip oldukları ve yarı nemli ortamlarda bulunduklarından bitki yaşamı için elverişli ortamı oluşturmaktadırlar. İnceleme sahasında Bolkarlar'ın kuzey yamaçları, Aladağlar'ın güneybatı yamaçları ile Pozantı Dağı'nın güney yamaçları üzerinde yayılış gösterir. İfade edilen alanlar aynı zamanda sahanın en fazla yağış alan yerleri olduğundan bitki örtüsü bakımından da zengindir. İlde 67151 hektar (%9) alanda yayılış gösterir.

Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları; A, (B), C profiline sahip zonal topraklardır. A horizonundaki organik madde genellikle asit karakterli olup, mineral kısımdan ayrı veya çok az bir karışma gösterir. Ulukışla'nın doğusundan Çamardı güneyine kadar olan sahadaki volkanik sedimentler üzerinde, Hasan Dağı'nın güney yamacında Çömlekçi civarında ve Melendiz Ovası'nın doğu yamaçlarında volkanik

araziler üzerinde yayılış gösterir. Sahamızda 52944 hektarlık alan kaplar ve %7'lik bir alanı örter.

Kireçsiz Kahverengi Topraklar; A, (B), C profilli zonal topraklardır. Tınlı topraklar grubuna girer. Yayıldığı alanlar; Üçkapılı platosunun güneyindeki eosen flişlerden oluşan arazi üzerinde, Hasan Dağı'nın güneybatı yamaçları, Altunhisar kuzeyinde Keçiboyduran ve Melendiz dağları arasındaki sahada, Çiftlik İlçesi'nde Sultanpınarı ile Asmasız çevresi ile Bozköy çevresinde, Niğde Merkez İlçe'de Kayırlı ve Gösterli çevresinde yayılış gösterir. İl arazisinde 119876 hektar ile %15 gibi bir alanı kaplar.

Kırmızımsı Kahverengi Topraklar; Genelde kırmızı renge sahip ve esas olarak kahverengi topraklara benzemekle birlikte, kurak devrenin uzamasına bağlı olarak kireç birikmesinin toprak yüzeyine daha yakın gerçekleştiği topraklardır. Sahadaki yayılışı; Ulukışla'nın kuzeyinde Ovacık-Bereket köyleri arasındaki neojen konglomeralarının bulunduğu sahadır. Alanımızın sedece %1 kadarlık kısmını örter.

Regosol Topraklar; Derin ve sertleşmemiş ana materyal üzerinde oluşmuş çok genç topraklardır. Bütün karakterlerini diğer toprak oluşum faktörlerinden ziyade, esas olarak ana materyalden alan azonal topraklara dahil olup, bu topraklar volkanik tüflerden oluşan sertleşmemiş depolardan ibarettir. Zayıf teşekkül etmiş sığ veya orta derinlikte A horizonuna sahiptir. Gevşek yapıdaki volkanik tüf ve ignimbiritler üzerinde oluştuklarından, yüksek geçirimlilik ve düşük su tutma kapasitelerinden dolayı fizyolojik kurudurlar. Sahamızda; Misli Ovası ve çevresi ile doğusundaki volkanik plato sahasında ve Bor Ovası'nın kuzeybatısındaki volkanik plato sahasında geniş yayılış alanlarına sahiptir. İl yüzölçümünde 93753 hektarlık alanla %12'lik orana sahiptir.

Çıplak Kayalık Alanlar; Sahanın yüksek ve eğim diklikleri bulunan kesimlerinde, şiddetli erozyon faaliyetleri nedeniyle sürekli taşınan topraklar, buraların topraktan yoksun kalmasına neden olmaktadır. Böyle yerlerde erozyonun aşındırma süreci, toprak oluşum sürecinden hızlıdır. Bu nedenle fay kırıkları ile oluşan yamaçlar ile akarsuların derin vadi yamaçları çıplak kayalık durumundadır. Üzerinde toprak katları bulunmadığı için herhangi bir toprak işlemi yoktur. Arazi, ya kaya blokları ya da parçalanmış sert kaya ve taşlarla kaplıdır. Bu tip arazilerde bazı

hallerde, kaya ve taşların çatlaklarına tutunarak bu çatlaklardaki mevcut topraklardan faydalanarak gelişen, çok seyrek orman ağaçları, çalı ve otlar bulunmaktadır.

Bu tip alanların sahadaki dağılışı ise; Aladağlar'ın Ecemiş fayına bakan dik batı yamaçları, Bolkar dağlarının dik kuzey yamaçlarının üst kesimleri ve Niğde masifinin güneye bakan yamaçları üzerindedir. VIII. sınıf arazilere dahil olan bu alanlar, saha üzerinde 97903 hektar alanı ile %12.6'lık orana sahiptir.

İlde görülen iklim ve jeolojik yapı farklılıkları ile vejetasyondaki çeşitlilik değişik özelliklere sahip toprakların oluşumuna neden olmuştur. Zonal topraklar daha ziyade iklimin özelliği ve buna bağlı gelişmiş olan bitki örtüsü şartları altında gelişmiştir. Toprak türleri yarı kurak ve kurak devresi bulunan yarı nemli iklim özelliklerini göstermektedir. Alüvyal topraklar bir kenara bırakıldığında azonal topraklar ise daha ziyade anakayaların yapısını yansıtır.

Niğde İli toprakları eğim gruplarına göre sınıflandırıldığında ise; yaklaşık %51'i dik eğimli alanlar içerisinde kalırken, düzlük sahalar %18 oranında kalır. Ekim ve dikime imkân tanıyan hafif eğimli alanlar %16, orta eğimli sahalar ise %15 oranında yer kaplamaktadır. Eğim artışına bağlı toprak tabakasının erozyona uğrayarak inceleceği ve nihayet anakayanın yüzeye çıkacağı dikkate alınırsa, eğim şartlarının tarım yapılabilecek toprakların alanının sınırladığı görülür.

Eğim derecesi ile ters orantılı olan topak kalınlığı, eğim derecesinin artışına bağlı olarak azalır. Buna karşılık az eğimli ve düz alanlarda toprak kalınlığı daha fazladır. Toprağın ekonomik olarak değerlendirilebilmesi için bitkilerin köklerini yayabilecekleri ve gerekli besinleri ile suyu alabilecekleri kalınlıkta toprağın olması gereklidir. Derin topraklar aynı zamanda toprak horizonlarının oluşmasına imkân hazırlayarak, bitkilerin ihtiyacı olan organik ve inorganik besinleri almalarını sağlar. Niğde İli'ndeki topraklar derinlik-sığlık açısından değerlendirildiğinde; %40'ını derin %4'ünün orta, %56'sının sığ ve çok sığ derinliğe sahip olduğu görülür. Görüldüğü gibi toprakların %56'sı, diğer şartlar uygun olsa bile, derinliği itibariyle tarımsal faaliyetleri sınırlamaktadır.

Ayrıca sahada toprakların zirai faaliyetler için kullanılmasını sınırlandıran başka faktörlerde mevcuttur. Bunlar; sahanın büyük kısmında hakim olan ve toprakların A horizonundaki verimli kısmını süpürülerek götüren su ve rüzgâr erozyonu, bir kısım volkanik arazide farklı materyallerin yeterince ayrışamaması

sonucu oluşan taşlılık, Bor ovasında eski göl ve bataklık alanların kalıntısına tekabül eden sahalardaki taban suyu yüksekliği ile tuzlu ve sodik toprak özelliklerini bir problem olarak ifade etmek gerekir. Bütün bunların yanında gelişmekte olan yerleşmelerin tarım alanları üzerine yayılması da, kısıtlı tarım alanlarının daralmasına neden teşkil etmektedir.

Bütün bunlardan sonra Niğde İli topraklarının kullanım kabiliyetlerine göre sınıflandırılmasına ve sınıflandırılmış arazilerin dağılışına bakmak, bazı konuların daha iyi anlaşılmasına yardım edecektir.

1.3.2. Niğde İli'nde Arazi Sınıfları

Niğde İli'nde I-IV. sınıf tarım arazileri 262577 ha olup, genelde tarım bu araziler üzerinde yapılmaktadır. Ayrıca ziraat dışı faaliyetlere ayrılması gereken 516945 hektarlık V-VIII. sınıf arazilerde bulunmaktadır ki; uygun olmamasına rağmen bir kısım yerlerinde zorunlu olarak tarım alanları açılmıştır. Niğde İli topraklarının arazi kabiliyet sınıfları ve özellikleri şu şekilde sıralanır;

I. Sınıf Araziler; Bu sınıftaki araziler 45674 ha ile il yüzölçümünün %5.9'unu oluşturur. Topografya hemen hemen düzdür (eğim %0-2). I. sınıf arazilerin; %33.4'ünü alüviyal topraklar, %11.9'unu kolüviyal topraklar, %52.4'ünü kahverengi topraklar ve %2.3'ünü kırmızı kahverengi topraklar oluşturmaktadır. Bu tip arazilerde toprak iyi drene olmuş, az eğimli ve derin topraklar olduklarından su tutma kabiliyeti yüksektir. En geniş yayılış alanına Misli Ovası'nda Edikli, Konaklı, Ovacık, Gölcük ve Alay kasabaları çevresinde büyük parçalar halinde ve Bor Ovası'nda Bor, Kermerhisar, Bahçeli, Bayat ve Akçaören çevresinde nispeten küçük parçalar halinde görülür.

Bu arazilerin 21923 hektarında nadaslı kuru tarım, 17675 hektarında sulu tarım ve 1188 hektarında yetersiz sulu tarım yapılmaktadır. Ayrıca bu araziler üzerinde, 2872 ha sulu bahçe, 69 ha kuru bahçe, 183 ha sulu bağ, 114 ha kuru bağ, 1483 hektar çayır-mera, 73 hektar diğer kullanım alanları mevcuttur.

II. Sınıf Araziler; 91053 ha'lık alanıyla il yüzölçümünün %11.7'sini teşkil eden II. sınıf arazilerin, %28.2'si kolüviyal topraklar, %0.1'i kahverengi orman toprakları, %34'ü kahverengi topraklar, %1.5 kireçsiz kahverengi, %0.8'i kırmızı kahverengi topraklar, %1.3'ü vertisol, %17.1'i regosol topraklar üzerinde yer alır. Konaklı, Ovacık, Niğde, Bor ve Tepeköy'ü içine alacak şekilde KD-GB doğrultulu

havza alanının içinde ve çevresinde, birinci sınıf araziyi çevreler biçimde, parçalar halinde yayılış gösterirler. Bu arazilerin %47.5'inde eğim %2'den az, %52.1'inde %2-6'dır. %0.4'ü ise diğer eğim gruplarındadır. Toprakların %68'i derin, %30.7'si orta derin, %3'ü ise sığdır. II. sınıf arazilerin tarımında hafif ve orta derecede su erozyonu hüküm sürmektedir.

Bu arazilerin; 48523 hektarında nadaslı kuru tarım, 21433 hektarında sulu tarım, 9098 hektarında yetersiz sulu tarım, 533 hektarında kuru bağ, 193 hektarında sulu bağ, 321 hektarında kuru bahçe, 4689 hektarında sulu bahçe tarımı yapılmaktadır. Ayrıca 5939 hektarı çayır ve mera, 88 hektarı orman ve fundalık, 232 hektarı az yoğun yerleşim ve sanayi alanı durumundadır.

III. Sınıf Araziler; İl arazisinde 49061 ha alanı ile %6.3'lük orana sahiptir. Bu arazinin %9.6'sı alüviyal topraklar, %13.4'ü kolüviyal topraklar, %0.5'i kahverengi orman toprakları, %0.1'i kireçsiz kahverengi orman ve kestane rengi, %62.2'si kahverengi toprak, %7'si kireçsiz kahverengi topraklar %0.6'sı kırmızı kahverengi topraklar, %0.1'i siorezem, %6.8'i regosol topraklar üzerindedir. Dağılış alanları; genellikle Melendiz, Keçiboyduran ve Hasan dağının güney eteklerinin önünde eğimin azaldığı yerlerde, Obruk Köyü ve Ulukışla İlçesi'nde Yeniyıldız Kasabası çevresindedir.

Bu sınıftaki arazinin üzerinde; 37660 ha nadaslı kuru tarım, 3165 ha sulu tarım, 1215 ha yetersiz sulu tarım, 748 ha kuru bağ, 34 ha sulu bağ, 364 ha kuru bahçe, 442 ha sulu bahçe olmak üzere ziraat faaliyetleri yürütülürken, 5011 hektarında çayır-mera, 122 hektarında fundalık, 297 hektarında da yerleşim alanı bulunmaktadır.

IV. Sınıf Araziler; IV.sınıf araziler ildeki 76789 ha alanı ile %9.9 oranında alan kaplamaktadır. Bu sınıftaki arazilerin %21.1'i alüviyal topraklar, %4.2'si kolüviyal topraklar, %2.1'i kahverengi orman toprakları, %0.1'i kestane rengi topraklar, %53.4'ü kahverengi topraklar, %1.3'ü kırmızı kahverengi, %5.8'i kireçsiz kahverengi topraklar %11.8'i regosol topraklardan oluşmaktadır. I., II. ve III. sınıf arazileri çevreler vaziyette ve parçalar halinde dar alanlarda ayırt edilen bu tip araziler nispeten az eğimli alanlardan dağlık alanlara geçişi oluşturan etek düzlüklerinde eğimin nispeten yüksek olduğu alanlarda yer alırlar. Bor Ovası'nda Badak-Kayı arasında, Kaynarca-Kılavuz köyleri arasında, Obruk köyü çevresinde,

Ulukışla İlçesi'nde Aktoprak, Hüsniye ve Şehyömerli çevresinde parçalar halinde ayırt edilirler. Topraklar orta şiddette erozyona maruzdur.

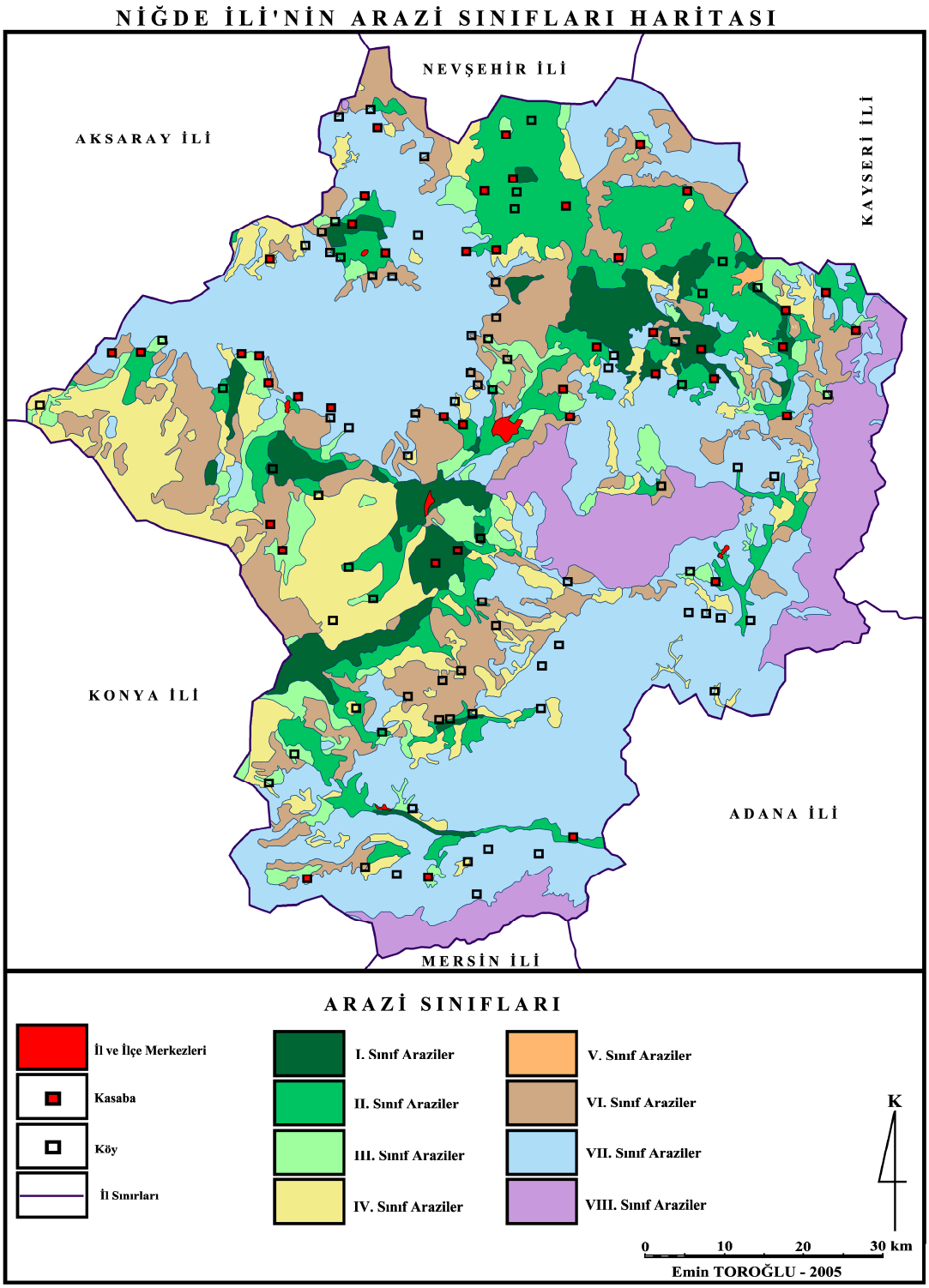
Bu alanların kullanım durumu ise; 50706 hektar nadaslı kuru tarım, 1067 hektar sulu tarım, 236 hektar yetersiz sulu tarım, 1093 hektar kuru bağ, 234 hektar kuru bahçe, 252 hektar sulu bahçe, 22857 hektar mera, 121 hektar orman-fundalık ve 220 hektar da az yoğun yerleşim alanları şeklindedir.

V. Sınıf Araziler; 1179 hektar alan ile ilin %0.2'sini kaplamaktadır. Bu alanın 528 hektarını hidromorfık topraklar, 651 hektarını organik topraklar oluşturur. Niğde-Bor arasında Akkaya Barajı çevresindeki bir kısım alanlar ile Bor Ovası'nda Badak Köyü yakınında ve Karaatlı yakınlarında dar alanlı olarak yayılış gösterirler. Sık su baskınlarının görüldüğü ve taban suyunun yüzeyde veya yüzeye kakın bulunduğu yerlerde, bozuk drenaj şartlarına sahip alanları ifade ederler. Bu sınıfın tamamı düz ve düze yakın meyilde, derin topraklar olup, çayır ve mera arazisi olarak değerlendirilmektedir.

VI. Sınıf Araziler; Bu sınıfa dahil olan araziler 102360 hektarlık alanı ile ilin %13.1'ini oluşturur. VI. sınıf arazileri oluşturan toprak gruplarının dağılımı ise; 26480 hektar alüviyal, 594 hektar kolüviyal, 3480 hektar çorak topraklar, 2814 hektar kahverengi orman, 1106 hektar kireçsiz kahverengi orman, 38989 hektar kahverengi, 10604 hektar kireçsiz kahverengi, 2221 hektar kırmızı kahverengi ve 16070 hektar regosol topraklardır.

Bu sınıfa giren arazinin kullanım durumuna gelince; 25477 hektarı nadaslı kuru tarım, 32 hektarı nadassız kuru tarım, 1263 hektarı sulu tarım, 348 hektarı kuru bağ, 83 hektarı kuru bahçe, 297 hektarı sulu bahçe, 72500 hektarı mera, 2070 hektarı fundalık, 290 hektarı az yoğun yerleşim ve sanayi alanıdır.

VII. Sınıf Araziler; 314743 hektar alan ile ilin % 40.4'lük kısmını kaplar. Bu alanların toprak gruplarının dağılımı ise; 189 hektar (%0.1) alüviyal topraklar, 32103 hektar (%10.2) hidromorfık topraklar, 1510 hektar (%0.5) kolüviyal topraklar, 43948 hektar (%13.8) kahverengi orman toprakları, 40004 hektar (%12.7) kireçsiz kahverengi orman toprakları, 79567 hektar (%25.3) kahverengi topraklar, 97407 hektar (%31.1) kireçsiz kahverengi topraklar, 5699 hektar (%1.8) kırmızı kahverengi 14320 hektar (%4.6) regosol topraklar şeklindedir.

Harita 7: *Niğde İli'nin Arazi Sınıfları Haritası*

Bu sınıftaki alanların; 2413 hektarında kuru tarım, 296 hektarında kuru bağ 278078 hektarında çayır-mera, 20424 hektarında orman arazisi, l3344 hektarında funda arazisi ve 188 hektarında ise yerleşim alanı mevcuttur.

VIII. Sınıf Araziler; 98063 hektar alan ile il topraklarının %12.5'ini oluşturur. Bu arazilerin 20 hektar ırmak taşkın yatağı, 97903 hektar çıplak kaya ve molozlardır. 140 hektar su yüzeyi bu sınıfta değerlendirilmiştir. Orman ve fundalık alanlar 36169 hektardır.

Tablo 20: *Niğde İli'nde arazi sınıfları ve arazi kullanımı (dekar)*

Arazi Sınıfı	Kuru Tarım	Sulu Tarım	Bahçe	Bağ	Çayır-Mera	Orman	Yerleşme
I. Sınıf Araziler	21923	18863	2941	297	1487	0	73
II. Sınıf Araziler	48523	30531	5010	726	5939	88	232
III. Sınıf Araziler	37660	4380	806	782	5011	122	220
IV. Sınıf Araziler	50076	1303	484	1093	22857	121	220
V. Sınıf Araziler	0	0	0	0	1179	0	0
VI. Sınıf Araziler	25509	1263	380	348	72500	2070	290
VII. Sınıf Araziler	2413	0	0	296	278078	33368	188
VIII. Sınıf Araziler	0	0	0	0	0	36169	0

Kaynak: Doğan ve Diğ., 2002:60-61.

1.5. Niğde İli'nin Bitki Örtüsü ve Yerleşme İlişkisi

Doğal çevre şartlarının bir unsuru olarak bitki örtüsü, yerleşmeler üzerinde direkt ve dolaylı olarak etki ederler. Öncelikle mevcut bitki örtüsü ile yerleşmelerin dokusunu oluşturan meskenlerin yapı malzemeleri arasında sıkı bir münasebet mevcuttur. Tunçdilek (1967:54)'in ifadesiyle; "yakın çevre şartları olarak jeolojik yapı ne derecede evin teessüsünde önemli bir rol oynamakta ise, bitkisel maddeler de, ev tiplerinin meydana gelmesinde taş ve toprak kadar önemli bir yere sahiptirler. Evlerin dört duvarı için fazla bir önem taşımayan bitkisel malzeme, damın inşası sırasında, vazgeçilemez bir malzeme olarak ortaya çıkar". Niğde İli'nin geleneksel meskenleri düz damlı ve üzeri toprak örtülüdür. Bu tip meskenlerin dam denilen üst örtüsü; mağ, mertek veya hezen denilen ağaç direkler ile bunların arasını kapatacak tahta, ağaç dalı, çalı, kamış, ot vs. bulmadan meydana getirilemezdi. Ayrıca bu geleneksel meskenlerde oda genişliğini, üzerine döşenecek olan ağaç direklerin uzunluğu ve sağlamlığı belirlemektedir.

Niğde İli'nin geleneksel meskenlerinde ağacın katılmadığı bir meskeni bulmak neredeyse imkânsızdır. Ancak ağacın az veya çok oluşu, para ödenip ödenmemesi gibi faktörler, evlerde ağaç malzemenin kullanılma yoğunluğunu belirlemektedir. Ormanların bulunduğu, ucuz ve kolay şartlarla ağaç malzemenin

tedarik edilebildiği yörelerde, meskenlerdeki ağaç malzeme oranı yükselirken, ağaçtan uzaklaşıldıkça, bu oran gittikçe düşmektedir. Böylece ormandan en uzakta, ancak kapı ve dam malzemesi olarak meskene dahil olan ağaç malzeme, ağaç kaynağına yaklaşıldıkça, yerle tavanın tahta ile kaplanmasını mümkün kılmaktadır. Tek katlı evlerde bundan ileri geçmeyen ağaç malzeme oranı, asıl özelliğini iki ve daha fazla katlı evlerde gösterir ve evlere kat kazandıran faktör olur. Bu şartlar içinde, ağacın bol bulunabileceği sahalarda evlerin iki kata çıktıkları tespit edilir.

Evlerin inşasında ağaçların gövdesi kadar diğer bitkisel maddelere de ihtiyaç duyulur. Meselâ ağaçların yeni sürgün dalları ile bataklıklar içinde yetişen kamışlar ve sazlarla dam örtüsünde, mertekler ile toprak örtü arasında bir ara kat oluşturulur. Nitekim orman bakımından fakir olan sahanın akarsu boylarındaki kavak ağacı üretimi ve ticareti, doğrudan doğruya ev yapımı ile ilgilidir. Bu nedenden dolayı sahada kavak ağacı üretimi ve ticaretinin asırlara varan bir geçmişi vardır.

Niğde İli orman örtüsü bakımından zengin sayılmaz. İl yüzölçümünün ancak %5'ini (45131 ha) orman ve fundalık alanlar örtmektedir. Bu orman sahalarının büyük kısmı da, VII ve VIII sınıf araziler içerisindeki arızalı ve dik yamaçlara sığınmış durumdadır. İnceleme alanının mevcut bitki örtüsünü oluşturan orman kalıntılarının büyük kısmı doğal orman kalıntılarıdır. Bununla birlikte, inceleme alanında büyük orman gerilemesinden de bahsetmek mümkündür. Louis (1939), Brice (1955), Walter (1956), Uslu (1960), İnandık (1965), Kürschner (1984), Çetik (1985) gibi birçok araştırmacı Niğde İli'nin de içerisinde bulunduğu İç Anadolu Bölgesi'nde ormanların bu güne oranla eskiden daha geniş alanlara sahip olduğu fikrindedir. Potansiyel orman alanlarındaki daralma problemin çözümünü, geçmişte saha yürütülen ekonomik faaliyetlerde ve sahanın doğal şartlarında aramak doğru olacaktır. Doğal bitki örtüsünün terkibi, aktüel yayılması ve tekrar orman oluşumu, insan müdahaleleri sonucunda doğal ekosistemin dışına çıkmıştır.

Birçok yerde insanların yaptığı ekonomik faaliyetler sonucunda doğal bitki topluluklarından çok az küçük alan geriye kalabilmiştir. Gerçekten doğal bitki toplulukları geçmiş zamanlarda ekonomi için önemli roller üstlenmiştir. İnceleme sahası yaklaşık 10 000 yıldan beri çeşitli kültür ve medeniyetlerin geliştiği bir ortam olmuştur. Bu nedenle alanın doğal kaynağı olan orman, otlak ve çayır alanlarında devamlı olarak hayvan otlatılmış, yakacak ve inşaat malzemelerini geniş ölçüde

ormanlık alanlardan sağlanmış ve tahıl gereksinimlerini sağlamak için de yerleşme sahaları çevresinde tarla alanları açılmıştır. Bu şekildeki bir vejetasyonun bozulması ile birlikte doğal dengelerde de bir bozulma söz konusu olmuştur. Sonuçta erozyon, sel ve taşkınlarla yeni süreçler başlamış ve doğal bitki örtüsünün kendisini yenilemesi engellenmiştir. Ayrıca geneli itibariyle yarı kurak iklim şartlarının görüldüğü sahada, zaman zaman kurak şartlar da hakim olmaktadır. Bu şartlar altında bitki örtüsünde meydana gelen tahribatı, doğal şartlar yeniden oluşturamamaktadır. Buna bir de aşağıda ifade edilecek olan tahribatın sürekliliğini de eklediğimizde, sahadaki potansiyel orman alanlarının neden bu kadar daraldığı ortaya çıkacaktır.

Sahada dağınık bir yerleşme sisteminin kurulmuş olması, doğal bitki örtüsünün tahribini hızlandırmış ve artırmıştır. Çünkü kapalı ekonomik sistemlerin gereği olarak kurulan yerleşmelerin sakinleri, bütün ihtiyaçlarını bulundukları sahadan karşılamışlardır. Sahanın geleneksel meskenlerini oluşturan kerpiç ve taş konutların, belirli süreler içerisinde yenilenmesi gerekmektedir. Bu tip konutların 30-50 yıl kadar süren bir ömürleri vardır. Her bir meskenin yapılması veya yenilenmesi durumunda ihtiyaç duyulan ağaçlar, doğal ortamdan karşılanmıştır. Her bir odanın örtülmesi için ortalama 20-25 kadar mertek ağacına ihtiyaç duyulur ki, bir ev için kaç ağacın ortamdan kaldırılacağını ortaya koyabilir. İklim bahsinde ifade edildiği gibi, yılın ortalama 250 gününde meskenlerde ısınmak için yakıt yakmak gerekmektedir. Ayrıca günlük mutfak faaliyetleri için gerekli olan enerji kaynağının da doğal ortamın ağaçları karşılamıştır. Bunun sonucu olarak, her yerleşmenin çevresindeki doğal bitki örtüsü büyük oranda tahribata uğramıştır.

Sahada, Neolitik'ten beri süregelen yerleşmelerin ekonomik düzenini, geniş ölçüde tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır. Bu faaliyetler için ihtiyaç duyulan tarım alanları, genellikle problemsiz ve verimli olan orman alanlarının açılmasıyla kazanılmıştır. Niğde İli'nde madencilik, Hititler zamanından beri süregelen bir faaliyettir. Sadece maden çıkarımı değil, işlenmesi de büyük oranda saha üzerinde gerçekleştirilmiştir. Maden eritme faaliyetleri için büyük orman alanlarının ne kadar önemli olduğunu, "mahrukatsızlık nedeniyle sonradan atıl halde bırakılan maden işletmeleri" (Hayri, 1922:18) gösterebilir.

Sahada, 11. yüzyıldan beri var olduğu kesin olarak bilinen göçebe ve yarı göçebe hayvancılık faaliyetleri de bitki örtüsünün tahribinde önemli bir faktör

olmuştur. Yazı sahadaki yüksek alanlarda ve kışları da Akdeniz'in sahil kesimleri ve Çukurova gibi sıcak bölgelerde geçiren göçebe aşiretleri, ritmik olarak sahada büyük hayvan sürülerini otlattığı gibi, dönemlik ve geçici olarak kurdukları meskenlerin yakıt ihtiyaçlarını da sahanın doğal bitki örtüsünden karşılamışlardır. Ayrıca, Niğde İli yerleşmelerinin büyük kesiminde mevcut olan yaylacılık faaliyetlerinin ortaya çıkardığı tahribatı da burada zikretmek gerekir.

Niğde İli yerleşmelerinin ekonomisinde, zaman zaman doğal ortamda yetişen bitki türlerinin veya bitkilerin çeşitli organlarının toplanması da önemli bir yer tutmuştur. Bu şekildeki doğal bitki tahribi içerisine, özellikle 19. yüzyıl içerisinde yoğunluk kazanan, geven bitkisinden kitre çıkarma (Hayri, 1922:23), boya maddesi olarak kökboya ve cehri toplama (KVS, 1870), debbağlama maddesi olarak meşe palamutu toplama, kurak yıllarda ezilerek hayvan yemi olarak kullanılan geven kökü sökme (Hayri, 1922:23), büyük oranda yapılan hayvancılık faaliyetleri için kışlık ot toplama faaliyetleri de doğal bitki örtüsünde değişikliklere neden olmuştur. Ayrıca 20. yüzyıl başlarında bile Ulukışla'nın güneyindeki gür orman sahalarından elde edilen keresteler, Çukurova'nın kereste ihtiyacını gidermede kullanıldığı gibi Mersin Limanı vasıtasıyla ihraç da edilmekte idi (KVS, 1916:204).

İnceleme sahasının doğal bitki örtüsü üzerinde üç antropojen bozulma fazından bahseden Kürschner (1984:30); birinci bozulma fazının Hitit, Helen ve Roma dönemindeki yerleşme zamanlarına ait olduğunu belirtir. Bu dönemdeki antropojen orman bozulmasının; konut inşası için ağaç kesimi, yakıt odunu temini, odun kömürü elde edilmesi, maden eritilmesi için ağaç kesimi, köprü inşası, araba yapımı, gemi inşası, çam sakızı ve reçine temini, deri için debbağlama maddeleri elde etme ve tarım alanı açma şeklindeki kullanımlardan kaynaklandığını ifade etmektedir. Hititler dönemine ait, Anadolu'da ve Suriye'de bulunan birçok sanat eseri ve yerleşmelerde, Aladağlar ve Boklarlardan çıkarılan maden cevherlerinin kullanılmış olması (Yener, 1995:12), sahada madencilik nedeniyle orman tahribini olduğu görüşünü desteklemektedir. Kürschner (1984:31); ikinci orman bozulma fazının ise 11. yy. rastladığını ve bu dönemde Anadolu'ya gelen Türk göçebe gruplarının, orman alanlarını yayla ve otlak olarak kullanmaları, mesken inşaları ve yakıt için ağaç kesilmesinin büyük oranda orman tahribine neden olduğunu belirtmektedir. Üçüncü faz olarak da, nihayet alandaki nüfusun artışını ve

göçebelerin yerleştirilmesiyle, yeni birçok yerleşmelerin kurulmasının orman bozulmalarına sebep olduğunu bildirmektedir. Görüyoruz ki; birçok yeni mesken ve iskân yerlerinin kurulması ve buna bağlı olarak sürekli artan ağaç ihtiyacının temini ve tarım alanı açma yönündeki tahriplerin orman bozulmasındaki etkisi inkâr edilemez. Bundan başka 11. yy'dan beri süregelen göçebe ve yarı göçebe yaşam tarzı da inceleme alanındaki orman bozulmasının asıl nedenini karakterize edebilir. Ancak bu alandaki orman bozulmasının tek nedeni değildir. Planthol'da (1965:101-116) dağ göçebeliğini bu alandaki orman bozulmasına neden gösterir ise de, yerleşik çiftçiler de sürekli çalışma alanlarını genişleterek antropojen orman bozulması meydana getirmiştir. Bu nedenle çiftçi ve göçebelerin antropojen orman bozulmasına sebep oldukları tartışılamaz. İç Anadolu'nun birçok alanında bu şekildeki bozulma potansiyel kuru orman alanlarının step sahalarına dönüşümünü teşvik edici olmuştur. Bütün bu şartlar altında ilin doğal bitki örtüsünde aşağıdaki bitki formasyonları ayırt edilmektedir;

Yarı nemli ormanlar; Niğde İli'nin güneyinde Boklarların, güneydoğusunda Aladağların dik yamaçlarına sığınmış şekilde bulunan ormanlar, yarı nemli orman özellikleri gösterirler. Ulukışla İlçesi'nin güneyinde Horoz ve Maden Dere vadilerinin dik yamaçları bulunan karaçamlar (*Pinus nigra*), yamaçların alt kesiminde yer alan yamaçlarında dökütüleri üzerine yerleşmiş şekildedir. Bunun üst kısmında 1600-2000 metre seviyelerinde sedir (*Cedrus libani*) ağaçları kaya çatlaklarına tutunmuş halde yayılış gösterir. Bu orman sahasının Ereğli sınırına doğru uzantılarını ardıç (*Juniperus excelsa, J. oxicedrus*) ve meşe (*Quercus pubescens*) örtüleri oluşturur. Ulukışla'nın güneybatı kısmını oluşturan sahanın ormanlardan oluşan doğal bitki örtüsü yakın zamanlara kadar işletilen ve Osmanlı döneminde Bulgarmadeni adı ile meşhur altın ve gümüş içerikli kurşun madeninin işletilmesi sebebiyle tahrip olmuştur. Osmanlı döneminde yaklaşık 25000 amelenin maden çıkarımı ve eritilmesinde çalıştığı (KVS, 1916:206) bu sahanın, neden ormandan mahrum olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Ayrıca demiryolu inşası tamamlandıktan sonra sahanın ihraç malzemesi haline gelen kereste üretimi de ormanların tahribinde önemli rol oynamıştır.

İl sınırlarına dahil olan ve Çiftehan'ın güneyinde kalan kesimlerde yer yer kızılçam (*Pinus brutia*) ormanları gözlenir. Buralarda kızılçamın yarı nemli ortamda

bulunduğunun delili olarak tesbih çalısı (*Styrax officinalis*), çalı formunda kızılçamlara eşlik eder. Bu sahada yatağında az çok daimi su bulunduran vadi tabanlarında çınar (*Platanus orientalis*) ağaçları eksik değildir. Aladağların güneybatısında il sınırları içerisinde kalan Lorut Tepesi'nin batı yamaçlarında 1400-1800 metre yükselti basamağında sedir (*Cedrus libani*) ve karaçam (*Pinus nigra*) karışık ormanları görülürken, yer yer 1500-1800 m yükselti basamağında ardıç (*Juniperus excelsa*) ve göknar (*Abies cilicica*) karışığı topluluklara da rastlanır.

Sahada, Çamardı'nın doğusundaki Emli Vadisi içerisinde kuzeye bakan yamaçlarda 1500-1800 m.ler arasında göknar (*Abies cilicica*) yayılış gösterir. Burada yer alan göknar ağaçları yamaçlarda meydana gelen çığ olayları nedeniyle fiziksek olarak zarar görürken ve ağaçlara musallat olan ökseotu (*Viscum album*), ağaçların kurumasına neden olmaktadır. Göknar ormanlarının üst seviyelerinde titrek kavak (*Populus tremula*) göknara eşlik etmektedir. Aynı vadinin güneye bakan yamaçları üzerinde Lübnan meşesi (*Quercus libani*) ve Boylu ardıç (*Juniperus excelsa*) seyrek bir örtü oluşturur (Toroğlu, 1999:64-72). Buradan Dündarlı Kasabası yakınlarına kadar hiçbir alanda orman örtüsüne rastlanmaz. Ecemiş fayı nedeniyle oldukça dik yamaçlar oluşturan Aladağların batı yamaçları, gerçekte çıplak kalker kayalarından oluşur ve çok az yerinde toprak oluşumuna müsaade eder. Yamaçların alt kesimlerindeki eski birikinti konileri ve koridor tabanına tekabül eden sahalarda tek tük görülen ardıç ve meşe kalıntıları sahanın eski orman alanlarına tekabül ettiğini gösterir. Bugün Çamardı ismini altında birleşmiş olan Bereketli ve Maden köyleri, eski bir maden işletme sahası durumundadır. Ne zaman işletmeye açıldığı yeterince bilinmeyen çinko-kursun madenleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine kadar işletilmiştir. Çevredeki orman alanlarının tükenmesi nedeniyle de mahrukatsızlık gerekçesiyle işletme durdurulmuştur. Bu gerçeklik bile sahanın bu bölümündeki potansiyel orman alanlarının neden antropojen step sahası haline geldiğini ifade etmeye yeterlidir. Nihayet sahanın geçmişte orman alanı olduğunu gösteren izler görülmektedir.

Kuru ormanlar; Dündarlı'nın doğusunda Aladağlar'ın dik yamaçlarına sığınmış vaziyette meşe (*Quercus pubescens, Q. cerris*) ve ardıç (*Juniperus excelsa, J. oxicedrus*) toplulukları yer almaktadır ki, buradaki örtü kuru orman karakterindedir.

Pozantı Dağı olarak isimlendirilen Niğde Masif kütlesi üzerinde çok az yerde orman kalıntılarına rastlanır. Bu sahada yine eski bir maden işleme yeri olan (Texier, 2002:111; KVS, 1916:248) Gümüşler Kasabası doğusunda seyrek olarak görülen sedir (*Cedrus libani*) toplulukları, Eynelli Köyü çevresinde görülen ardıç (*Juniperus excelsa*) toplulukları ve Beyazkışlakçı Köyü çevresinde görülen meşeler (*Quercus cerris, Q. libani, Q. pubescens*) ve ardıç (*Juniperus excelsa, J. oxicedrus*) kalıntıları eski orman örtüsünden arta kalan bakiyelerdir. Bu saha Türklerin Anadolu'ya gelmesinden sonra sahil kesimlerinden sürüleri ile buralara çıkanların, Üçkapılı isimi ile en meşhur yaylağını oluşturmaktadır. Bu kütlenin orta yerinde gelen göçebeler tarafından her yıl büyük bir pazar ve panayır da kurulmakta idi. Gerek sahillerden gelen Yörük aşiretleri ve gerekse çevreden buraya yaylaya çıkanlar tarafından mevcut doğal bitki örtüsü büyük oranda tahribe uğratılmıştır. Birçok yerde anakaya yüzeye çıkmış ve çıplak kayalık alanlar meydana gelmiştir.

İnceleme sahasında volkanik dağ kütleleri şeklinde birbirine yaslanmış olarak sıralanan Malendiz Dağı, Keçiboyduran Dağı ve Hasan Dağı'nın 1400-1800 metreleri arasındaki yükselti basmağında yer yer topluluklar halinde meşe (*Quercus cerris, Q. Pubescens, Q. libani, Q. vulcanica*) çalılıklarına rastlanır. Ayrıca sahada tek tük görülen yabani armut (*Pyrus elaeagrifolius*), alıç (*Crataegus monogyna, C. orientalis*), katran ardıcı (*Juniperus oxicedrus*) ve üvez (*Sorbus torminalis*) eski potansiyel orman alanlarının yayılışı hakkında bilgi verir (Kürschner, 1984:58).

Bu volkanik kütlelerin kuzeyden başlamak üzere muhtelif yerlerinde tahribat izleri taşıyan meşe toplulukları kuru orman alanlarını meydana getirir. Sahanın kuzeyinde Aksaray sınırındaki Narköy çevresinde Kepez Tepe yamaçlarında, Gösterli-Azatlı arasındaki sırtlarda, Düzbağ Köyü kuzeyindeki Kurudağ yamaçlarında ve Kitreli Kasabası çevresinde, yine lekeler halinde meşelikler yer alır. Volkanik kütlenin güney yamaçlarında Hasan Dağı eteklerinde yer alan Keçikalesi çevresinde, Uluören ile Çömlekçi arasındaki Tavşan Tepe yamaçlarında, Melendiz Dağı'nın güneye bakan yamaçlarında yer alan Karanlıkdere boyunca dar bir alanda kuru orman karakterinde meşelikler adalar halinde doğal bitki örtüyü oluşturur.

Step Sahalar; Niğde İli'nde geniş alanları step sahaları oluşturur. Step sahalarının bu kadar geniş alan kaplamasında, iklimin yarı kurak olması yanında binlerce yıldır süregelen orman tahriplerinin de etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle

primer step sahaları ile antropojen step sahalarını ayırt etme güçlüğü de mevcuttur. Sahada bitki örtüsünün mevcut durumuna bakıldığında, iç kesimlerdeki 1400 metre yüksekliğe kadar olan havzaları primer step sahası ve diğer alanları da antropojen step sahaları şeklinde değerlendirmek mümkündür. Ancak çoğu yerde degrade olmuş vejetasyon nedeniyle her iki step sahasını birbirinden kesin sınırlarla ayırt etmek mümkün değildir.

Bu şartlar altında Niğde İli'nde antropojen step sahası geniş alanlar kaplar. Bor ve Misli ovaları çevresindeki 1400 metreden 2200 m kadar olan ormansız sahaları antropojen step sahası olarak belirlenmek mümkündür. Bu sahaların karakteristik bitkileri arasında; gevenler (*Astragalus condensatus, A. Microcephalus, A. gummiferia*), çoban yastığı (*Acanhalimon acerosum*), karamuk çalıları (*Berberis sp.*), yavşanotu (*Artemisia caucasica, A. santonicum*), kahkahaotu (*Convolvulus assyricus, C. compaktus*), adaçayıgiller (*Salvia sp*), yumak (*Stipa sp.*), sütleğenler (*Euphorbia sp.*), sığırkuyruğu (*Verbascum sp.*), çayıryumakları (*Festuca sp.*), gelincik (*Papaver sp*), devedikeni (*Alhagi camelorum*), Mayasıl otu (*Ajuga sp.*), yumrulu salkım otu (*Poa bulbosa*), brom (*Bromus tomentallus*), kekik (Thymus sp.) gibi çok yıllık otsu bitkilerden oluştururken, zaman zaman yabani armut (*Pyrus elaeagrifolius*), alıç (*Cratiagus sp.*), meşe (*Quercus sp.*), ardıç (*Juniperus excelsa, J. oxicedrus*), kuşburnu (*Rosa canina*), acı badem (*Amygdalus orientalis*) ağaççıkları sahanın bu çok yıllık otsu ve odunsu türlerine münferit olarak eşlik ederler.

Sahadaki iç havzaların gerçek step sahalarına gelince bunlar Bor ve Misli ovalarında yayılış gösterirler. Karakteristik bitkilerini yavşan otları (*Artemisia sp.*), üzerlik otu (*Peganum sp.*), yumak (*Stipa sp.*), brom (*Bromus tectolum*) sütleğen (*Euphorbia sp.*), *Agropyron sp.*, *Salsola sp.*, *Sporobulus sp., İpomoea sp.* gibi muhtelif otsu türlerden medya gelmektedir. Ayrıca, Bor Ovası'nda halofitler de geniş alanlarda yayılış gösterir.

Alpin kuşak ot formasyonu; Sahada ormanın üst sınırı olan 2200 metrenin üzerindeki sahalar, subalpin ve alpin bitkilerin yayılış alanıdır. Yüksek dağ stepleri de denilen bu sahaların karakteristik bitkilerini çok yıllık otsu bitkilerle, geofitler ve çayır otları oluşturur. Aladağlar ve Boklarların subalpin ve alpin kuşağında; çoban yastığı (*Acanthalimon venustum, A. androsaceum*), gevenler (*Astragalus brachypterus, A. eriophyllus, A. hirsutus, A. tauricolus*), korunga (*Onobrychis*

cornuta), brom (*Bromus tomentallus*), çayıryumağı (*Festuca anatolica*), adaçayı (*Salvia frigida*), Yabani soğan (*Allium stenopetalum*), Misk soğanı (*Muscari neglectum*), taşkıran otu (*Genista albida*), kayışkıranotu (*Ononis sessilifolia*), kekik (*Thymus sp.*) çayırotu (*Koeleria cristata*), *Marrubium globosum*, *Silene supina*, *Gallium cilicium*, *Minuartia leococephala*, *Onosma armenum*, *Cerastium gnaphalodes* gibi çok yıllık otsu türler (Kürschner, 1982:84-85) bulunurken, iç kesimdeki volkanik kütlelerin (Hasan Dağı, Keçiboyduran Dağı, Melendiz Dağı) subalpin ve alpin kuşağında gevenler (*Astragalus pynocephalus, A. angustifolius, A. microcephalus*), çobanyastığı (*Acanthalimon androsaceum*), brom (*Bromus cappadocicus*), çayıryumağı (*Festuca ovina*), kekik (*Tyhmus hirsutus*), çan çiçeği (*Campanula cymbalaria*), dağ korungası (*Onobrychis montana*), binbirdelik otu (*Hieracum lazicum*), sütleğen (*Euphorbia peplus*), *Draba bruniifolia*, *Gallium orientale*, *Alopecurus textius*, *Vicia canescens*, *Minuartia aizoides* gibi otsu türler görülmektedir (Kürschner, 1984:58-59).

2. NİĞDE İLİ'NDE YERLEŞMELERİ ETKİLEYEN BEŞERİ FAKTÖRLER

İnsan ile doğal çevre etkileşiminin en çarpıcı örnekleri olan yerleşmeler, sahanın kendine has belirgin özelliklerini yansıtan iklimi, yeryüzü şekilleri, jeolojik yapısı, bitki örtüsü vb fizikî coğrafya faktörleri yanında, özel konumu, uzun tarihi geçmişi, kültürel birikimi, sosyo-ekonomik özellikleri gibi beşeri faktörlerin etkisi altında şekillenmiş ve bugünkü görünümünü kazanmıştır.

Bu bakımdan yerleşmelerin özelliklerini ortaya koyabilmek için, sahanın tarihi ile ekonomik, sosyal, kültürel özelliklerinin tam olarak araştırılması ve bunların yerleşmeler üzerine olan etkilerinin ortaya konması gereklidir.

2.1. Niğde İli'nde Yerleşmenin Evrimi

Yerleşmeler bir anda meydana gelen bir coğrafik fenomen olmayıp, bir süreç sonucunda ortaya çıkar ve şekillenir. Nitekim Erinç (1973:158); "yerleşme ile ilgili yapılan etütlerin hemen hepsinde araştırmaların esas hedefinin yerleşmelerin bugünkü durumunun belirtilmesi olduğunu, oysa bu gibi beşeri etütlerde tarihsel evrime büyük yer ayrılması gerektiğini ve meselenin aynı zamanda tarihi coğrafya metotları ve perspektifi içinde incelenmesi gerektiğini" belirtir. "Türkiye'nin

yerleşme tarihinin oldukça eski olması nedeniyle, yerleşme coğrafyası problemlerinin çözümünü, yerinde yapılacak saha araştırmaları yanında, tarihi coğrafya çalışmalarıyla da desteklenmesi gerektiğini" savunan Sözer (1983:3); Türkiye yerleşim coğrafyasının tarihsel coğrafya açısından incelendiği, ayrıntılı çalışmalar olmadığından esefle bahseder. Ayrıca, Türkiye'nin yerleşme coğrafyasını sahip olduğu tarihsel ve kültürel konumdan soyutlayarak açıklama olanağının bulunmadığını ve mevcut yerleşme düzeninin ve bu düzeni oluşturan geleneksel Anadolu konutunun yüzyıllara dayanan bir uygarlık potasında oluşup biçim kazandığını belirtir. Bediz (1951:4) ise; "Türkiye'nin mevcut beşeri ve iktisadi esasları tespit edilirken, tarih ile olan münasebetlerini ve bilhassa çeşitli inkişaf safhalarının en eski bağlantılarını meydana çıkartmanın ilmi bir zaruret" olduğunu ifade eder. Coğrafyanın bir mekân ilmi olduğunu belirten Akyol (1951) ise; "coğrafyanın hadise ve vakıaları izah edebilmek için, kendini zamandan kurtaramayacağını" bildirmektedir. Hütteroth (1971:55) ise; coğrafyanın halihazır peyzajın nasıl geliştiği sorusunu cevaplandırmaya çalıştığını ve bugünkü coğrafi kültürel peyzajdan sorumlu olması dolayısı ile geçmişteki fiziki ortam, tarihi olaylar ve sosyo-ekonomik şartların incelenmesi ve bugünkü coğrafi peyzaj üzerindeki katkılarının neler olduğunun ortaya çıkarılması gerektiğini savunur. Ayrıca; "Ortadoğu'da kültür alanlarının coğrafi karakterini, fiziki mekân dekorunun kullanımı yanında, sık sık tarihin de belirlediğini" (Hütteroth. 1968:209) bildirir.

Hakikat şudur ki; konunun tarihsel boyutları göz önünde bulundurulmadan mevcut yerleşme düzenini anlamak ve izah etmek mümkün değildir. Bu nedenle, Niğde İli'nde yerleşmelerin mevcut durumunu belirtmeden önce, yerleşmelerin geçmişini ve yerleşmeleri etkileyen faktörlerin tarihi coğrafya boyutunu incelemek gerekmektedir.

2.1.1. Paleolitik ve Mezolitik Dönemlerde (M.Ö. 8000 Öncesi) Niğde İli

İnsanın dünyadaki yaşam süreci, onun alet yapabilir hale geldiği zamandan itibaren izlenebilmektedir. Bu düzey onun, yaşamını sürdürebilmek için doğa ile savaşabilir bir duruma ulaştığı evredir ki, aynı zamanda uygarlık tarihinin başlangıcını oluşturduğu kabul edilmektedir. İnsanın çevreye uyması, bedenin bir parçası olmayan aletler, giysiler, evler ve benzeri donatımlarla sağlanır. "İnsanların bulunduğu çevreye elverişli donatımlar yaparak, kendini hemen her türlü koşula

uydurabileceği" (Childe, 1993:20) belirtilmiştir. İnsanlar yerleşik hayata geçerken, diğer canlılardan farklı olarak zekâları sayesinde içinde yaşadıkları doğal ortama hızla uyum sağlamışlardır. Bunu ise "yeryüzü şekillerine, iklime, suya, toprağa, bitkiler ile hayvanların hepsine birden ortaklaşa uyum sağlayarak" (Elibüyük, 1995:26) gerçekleştirmişlerdir.

Yeryüzünün çeşitli yerlerinde görülen insan topluluklarının yiyecek toplayıcısı olarak ortaya çıktığı dönemlere *paleolitik dönem* adı verilmektedir. Bütün paleolitik toplumlarda görülen ortak özellikler alet yapmak ve ekonomik bakımdan geçimlerinin avcılık ve toplayıcılığa dayanmasıdır (Tuna, 1987:76). Paleolitik çağda insanlar yaşamlarını avlanma ve besin toplayıcılığı yolu ile sürdürdüklerinden nüfus ve nüfus yoğunluğu doğanın onlara sağladığı besinle sınırlı idi ve gerekli besini sağlamak için sık sık yer değiştirmeleri gerekiyordu (Aktüre, 1994:5).

Dördüncü zamanın Pleistosen evresinde Anadolu'da insan yaşamına uygun iklim koşullarının oluşturduğu kabul edilmektedir. Günümüze kadar ulaşabilmiş olan dayanıklı aletlerden anlaşıldığına göre, Anadolu'nun en eski sakinleri paleolitik ve mezolitik çağlarının avcı ve besinlerini çevreden toplayarak yaşamlarını sürdüren tüketici insan topluluklarıdır. Bu insanlar mağaralarda ve kaya sığınaklarında barınmışlar veya geçici yerleşmelerin birinden birine göç etmişlerdir (Faydalı, 1998:14). Her ne kadar ülkemizin güney kıyıları ve güneydoğu kesimlerinde Paleolitik çağın alt, orta ve üst evrelerinin Anadolu'da yaşandığı tespit edilmişse de, bugüne kadar yapılan araştırmalarda Niğde İli'nde bu döneme ait buluntulara rastlanılmamıştır. Kökten (1952:181); Anadolu'nun mühim kısmında paleolitik istasyonlar tespit edildiğini, paleolitik buluntuların çoğunlukla Anadolu'nun güneydoğu parçasında toplanmış olduklarını belirttikten sonra, Orta Anadolu'da çağdaşlarının sayıları çok az olduğundan bir mıntıka halinde göstermeye imkân olmadığını yazar.

Genel olarak paleolitik insanının kültür seviyesi Niğde çevresinin doğal şartlarına uyum sağlayabilecek seviyede değildir. Öncelikle Niğde çevresinin iklim şartları avcı ve toplayıcı olan paleolitik insanının ihtiyacı olan yıl boyunca bulunabilecek doğal gıdaları üretebilecek nitelikte değildir. Ayrıca paleolitik dönemde insanların doğal mağaralar ile ağaç kovuklarında yaşadıkları düşünülerse saha ikliminin sahip olduğu soğuk kış şartları böyle bir yaşam tarzına müsaade

etmez. En iyimser şartlarda paleolitik insanı, yılın sıcak yaz devresinde Niğde çevresinde geçici olarak yaşamış olabilir.

2.1.2. Neolitik Dönemde (M.Ö. 8000 – M.Ö. 5500) Niğde İli Yerleşmeleri

İnsanın doğa ile ilişkilerini kendi tarafına çevirmeyi başarıp, çevresinde var olan bitki ve hayvan cinslerinden bazılarını evcilleştirerek kendi eli ile üretir hale gelmesi ile uygarlık tarihinde *neolitik dönem* başlamıştır. Bu devir insanının üretici bir yaşam biçimine geçerek çiftçilik ve hayvancılık yaptığı, bir meydan etrafında toplanan dörtgen planlı, taş temel ve kerpiç duvarlı, düz damlı yapılarda oturdukları görülmektedir. Taş ve kemikten aletler, taştan öğütme taşları, obsidyenden ok ve mızrak uçları yaptıkları, kilden çanak-çömlek ürettikleri belirlenmiştir. "Tarım ve hayvan yetiştiriciliğine dayanan neolitik toplumların örgütlendikleri de görülmektedir" (Tuna, 1987:79). Neolitik dönemde aileler birleşerek köy tipi yerleşmeleri meydana getirmiştir. Evler, özellikle kerpiçten ve birbirlerine bağlı olacak kadar sıkışık düzende yapılmıştır. Tarla kültürü ve hayvancılıkla uğraşılan neolitik yerleşmelerde, avcılık da devam etmekte, hayvan ve bitki liflerinden dokumacılık da bilinmekteydi (Tunçdilek, 1986:11-12). Neolitik toplum doğa koşulları uygun olduğunda kendi tüketimi için gerektiğinden çok besin üretebiliyor ve artan nüfusu beslemek için üretimi artırabiliyordu. "Fazla üretimi depolamak için tarım yaptıkları yerlerin kenarlarına köyler kurdular. Zamanla bu yerleşmelerin nüfusları ile yerleşim yerlerinin sayıları arttı" (Aktüre, 1994:10).

Yüksek dağlık bölgelerin eteklerinde yer alan ormanların kenarlarında, ağaçlı step sınır bölgelerinde, cep ovaları ile geniş düzlük alanlarda, açık otluklarda, ilk üretimciliğin gelişmesine elverişli koşulların bulunduğu söylenebilir. Araştırmalar, "günümüz iklim koşullarında tarıma alınabilecek yabani haldeki tahıl bitkileriyle, evcilleştirilebilecek yabani hayvan türlerinin doğal olarak bu bölgelerde bulunabildikleri saptanmıştır" (Esin, 1979:28). Yakın Doğu'da Pleistosen'den Holosen'e geçilirken kesinlikle iklimde bir değişme olduğu belirlenmiştir. Bu iklim değişikliğinin Anadolu'yu da içermiş, iklim değişikliğinin doğal çevreyi etkilemesi ile bölgelerde açık alanlı stepli karışık ormanlar meydana gelmiştir. Anadolu'nun güneydoğusu ve batısındaki mikronişlerde Pleistosen sonu ve Holosen başlarında meydana gelen kısa süreli, hızlı iklim değişmelerindeki salınımlar, bir yandan yabani haldeki tarıma alınabilecek tahıl bitkilerinin daha süratle doğal yaşam bölgelerinde

yayılmalarını sağlarken, özellikle nehir ve göllerin çevrelerinde, su çekilmelerinin ve su ekonomisinin değişimi sonucu yerleşilebilecek elverişli alanlar ortaya çıkınca, ilk yerleşmelerin kurulmaya başladığı anlaşılmaktadır. Anadolu'daki bu ilk yerleşmeler tahıl bitkilerinin doğal yaşam bölgeleri içinde bulunduğu gibi, evcilleştirilmeğe elverişli yaban haldeki hayvanların diğer av hayvanları ile birlikte aynı yerlerde bulunabileceği yerler olmuştur (Esin, 1979:71-73).

Bu genel bilgilerden sonra Niğde İli ve çevresinin ilk üretimciliğe geçiş devresindeki doğal şartlarına bakıldığında; sahadaki ovalar çevresinde yukarıda ifade edilen uygun şartların oluşmuş olacağı ifade edilebilir. Bu bakımdan sahadaki ilk yerleşmelerin Holosen'in başlangıcında ortaya çıkmış olması teorik olarak mümkündür. İç Anadolu'nun benzer özellikler sahip farklı konumlarındaki neolitik yerleşmelerden Aşıklı Höyük'ün M.Ö. 7. bin yılın başı (Esin, 1981:31), Can Hasan Höyüğü'nün M.Ö. 6500 (Esin,1981:40), Çatalhöyük'ün M.Ö 6500 (Mellaart, 1988:75) yıllarına tarihlenmesine bakılırsa sahada ilk yerleşmelerin yaklaşık M.Ö. 7. bin yıl içerisinde ortaya çıkmış olabileceği ifade edilebilir.

Niğde İli ve çevresindeki kazı çalışmaları ve yüzey araştırmalarından elde edilen bulgulara göre sahamız, neolitik dönemden beri yerleşmeye sahne olmuştur. Niğde İli sınırları içerisinde neolitik dönemde yerleşme yeri olarak kullanılmış 7 höyük tespit edilmiştir. Bunlardan başka 8 farklı noktada neolitik dönem yerleşme izlerini gösteren buluntulara rastlanmıştır (tablo 21, harita 8). Ayrıca Göllüdağ'ın batı yamacında İlbiz mevkiinde ve yine aynı dağın doğu yamacında Kömürcü Köyü çevresinde neolitik dönemde faal olan obsidyen yatakları ve atölye kalıntıları belirlenmiştir.

Neolitik döneme ait yerleşme yerlerinin konumları değerlendirildiğinde; yerleşme yeri seçiminde bazı hususlar dikkati çekmektedir. Öncelikle bu döneme ait yerleşmeler 1550 m yükselti eğrisinin üzerine çıkmamaktadır. Bu yükseltiden yukarılarda yerleşmeler iki farklı nedenden dolayı sınırlanmış olabilir. Bunlardan birincisi yükseldikçe iklimin daha soğuk bir karakter kazanması, diğeri ise bitki örtüsündeki yoğunlaşmadır. Niğde İli'nde neolitik dönem yerleşme yerlerinin daha ziyade alüviyal ovaların kenarlarında ya da bu ovalara açılan geniş vadi içlerindeki genişçe seki düzlüklerini tercih ettikleri görülmektedir. Ova kenarlarındaki bazen çok yüksek olmayan bir tepe üzeri ya da ovaların su basmayan kenar kısımları neolitik

yerleşmelerin höyük oluşturduğu yerlerdir. Nihayet sahada bu döneme ait olarak tespit edilmiş 7 höyükten 5 tanesi böyle konumlarda oluşmuştur. Diğer 2 höyük ise geniş vadi içlerindeki akarsu sekilerinin üzerlerinde meydana gelmiştir. İfade edilen konumlar ziraat faaliyetlerini engelleyici yoğun bitki örtüsünden mahrum ve kolayca işlenebilen toprak şartlarına sahip olabilecek niteliklerdeki yerlerdir.

Tablo 21: *Niğde İli'nde Neolitik ve Kalkolitik Dönem yerleşme yerleri ve özellikleri.*

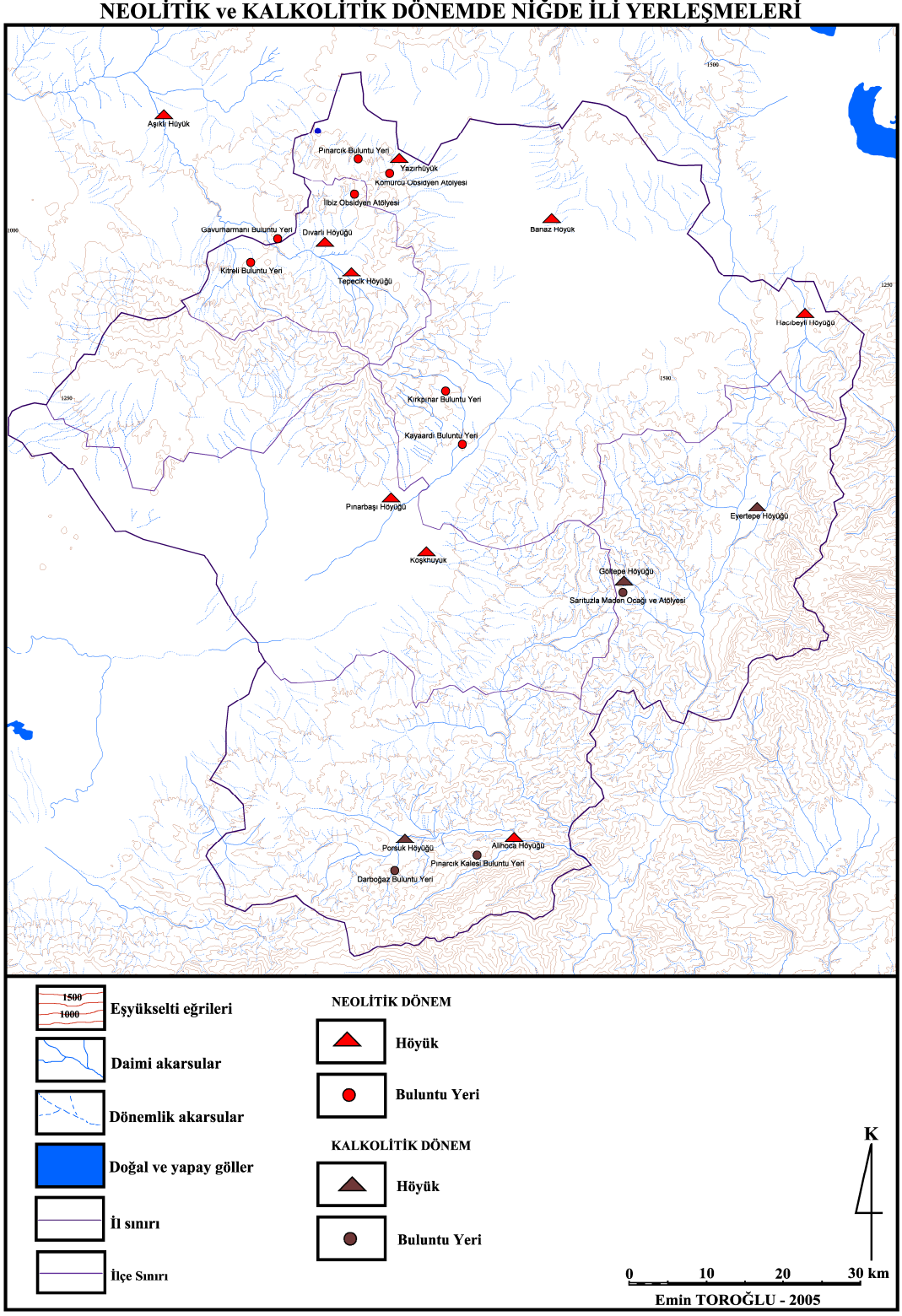
Buluntu Yeri	Yeri	Konumu	Yerleşme Tipi	Su Durumu	Bitki örtüsü	Dönemi
Köşk Höyük	Bor-Bahçeli	Ova kenarı	Höyük	Kaynak kenarı	Açık alanlı ağaçlık	N+K
Pınarbaşı höyüğü	Bor	Ova kenarı	Höyük	Kaynak kenarı	Açık alanlı ağaçlık	N+K+H
Tepecik Höyüğü	Çiftlik	Ova kenarı	Höyük	Akarsu kenarı	Açık alanlı ağaçlık	N+K+H
Alihoca Höyüğü	Ulukışla Alihoca	Vadi içi	Höyük	Akarsu kenarı	Orman	N+K
Divarlı Höyüğü	Çiftlik-Dıvarlı	Ova içi	Höyük	Akarsu kenarı	Açık alan	N+K
Hacıbeyli Höyüğü	Niğde-Hacıbeyli	Vadi içi	Höyük	Akarsu kenarı	Açık alanlı ağaçlık	N+K
Banaz Höyüğü	Niğde-Yeşilgölcük	Ova kenarı	Höyük	Kaynak kenarı	Açık alanlı ağaçlık	N+K
Kayaardı Tepesi	Niğde	Vadi içi	Buluntu yeri	Akarsu yakını	Açık alanlı ağaçlık	N
Kırkpınar Köyü	Niğde-Kırkpınar	Dağ yamacı	Buluntu yeri	Akarsu yakını	Açık alanlı ağaçlık	N
Kabaktepe	Niğde-Kayırlı	Tepe yamacı	Buluntu yeri	Akarsu yakını	Açık alanlı ağaçlık	N
Ekinlik	Niğde-Kayırlı	Tepe yamacı	Buluntu yeri	Akarsu yakını	Açık alanlı ağaçlık	N
Bitlikeler	Niğde-Kayırlı	Tepe yamacı	Buluntu yeri	Akarsu yakını	Açık alanlı ağaçlık	N
Pınarcık	Niğde-Kayırlı	Tepe yamacı	Buluntu yeri	Akarsu yakını	Açık alanlı ağaçlık	N
Kitreli	Çiftlik-Kitreli	Tepe yamacı	Buluntu yeri	Akarsu yakını	Açık alanlı ağaçlık	N
Gavurharmanı	Çiftlik-Çardak	Vadi Yamacı	Yerleşme kalıntısı	Akarsu yakını	Açık alanlı ağaçlık	N
Kömürcü Köyü	Niğde-Kömürcü	Dağ yamacı	Neolitik Atölye	Akarsı yakını	Açık alanlı ağaçlık	N
İlbiz Mevkii	Çirftlik-Bozköy	Dağ yamacı	Obsidyen Atölyesi	Akarsu yakını	Orman	N
Eyertepe Höyüğü	Çamardı-Pınarbaşı	Tepe üzeri	Höyük	Akarsu yakını	Orman	K
Göltepe Höyüğü	Çamardı-Celaller	Tepe üzeri	Höyük	Akarsu yakını	Orman	K+H
Zeyve Höyüğü	Uluıkışla-Porsuk	Vadi içi	Höyük	Akarsu kenarı	Açık alanlı ağaçlık	K+H+F
Yazırhöyük	Niğde-Kömürcü	Ova kenarı	Höyük	Akarsu kenarı	Açık alanlı ağaçlık	K+H
Darboğaz	Ulukışla-Darboğaz	Vadi yamacı	Buluntu yeri	Akarsu kenarı	Orman	K
Kestel-Sarıtuzla	Çamardı-Celaller	Tepe yamacı	Maden İşletmesi	Akarsu yakını	Orman	K+H

Kaynak: Esin, 1981,1991; Esin ve diğ., 1998; Özbek, 1993; Drahor, 1992, 1993; Omura, 1991, 1997; Sever ve diğ., 1991; Kaptan, 1992; Ozaner, 1992; Yener, 1985, 1995; Çağatay ve Pehlivan, 1988; Özbal, 1992; Gülçur, 1995, 1997, 2000; 2001, Balkan-Atlı ve Cauvin, 1997, 1998.

Niğde İli neolitik dönem yerleşme yerlerinde en dikkati çeken durum yerleşme yerlerinin suya olan bağlılığıdır. Bu döneme ait yerleşmeler büyükçe bir su kaynağının hemen yanında, içerisinde daimi su akışı bulunan akarsuların hemen yanıbaşında veya çok yakınında bulunmaktadır. Bu durum neolitik dönemde iklimde bir kuraklığın ya da en azından mevsimsel kuraklığın varlığını göstermektedir.

Niğde İli'nde neolitik yerleşmelerin yapısal özelliklerini ortaya koyacak yeterli veriye sahip değiliz. Ancak, tarihi coğrafyanın "komperativ (benzeştirme) metodu" (Jäger, 1969:13), çalışma alanının yakın çevresindeki ve çağdaşı olan yerleşmelerin yeterince aydınlatılmış verilerden faydalanmayı mümkün kılmaktadır.

NEOLİTİK ve KALKOLİTİK DÖNEMDE NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİ

Harita 8: *Neolitik ve Kalkolitik dönemlerinde Niğde İli yerleşmeleri*

Neolitik dönem yerleşmelerinde "konutların yapımında rol oynayan duvar, çatı, döşeme, taban gibi yapı öğelerinde taş, kerpiç, ağaç (ahşap) gibi yapı malzemelerinden bir veya birkaçı bir arada kullanılmıştır. Hemen bütün höyük kazılarında, yapıların dörtgen biçimlerde köşeli ve düz kenarlı olarak planlandığı belirlenmiştir. Evler bazen tek gözlü büyük bir oda şeklinde, bazen de bölme duvarlar ile ayrılmış iki veya daha çok odaya sahiptirler Ancak, avlular ve bu avlularla beraber bulunan odaların varlığıyla, avluların çevresinde çoğulgan tipte gelişebilen bir yerleşme düzenin varlığı sezilir. Ancak hücre tipi ufak odaların yapımı böyle bir geleneğin yaygın olduğuna işaret edebilir. Meskenlerin çoğunun düz damlı ve tek katlı olduğu görülür. Evlere büyük bir olasılıkla Çatal Höyük'teki gibi damdan girilmiş olabilir. Genellikle tüm yerleşme yerlerinde ele geçen yapılar konutlardır (Esin, 1981:67-70).

Yukarıda belirtilen bilgiler ışığında, sahadaki neolitik yerleşmelerin fonksiyonlarının genellikle ikamete yönelik olduğu ifade edilebilir. Evlerin birleşik gruplar halinde bulunması ve konutlara damlardan girilmesi hayvancılık faaliyetleri için konutlarda eklentinin bulunmadığını gösterir. Höyüklerdeki buluntuların daha ziyade günlük eşyalara ait olması yerleşme içerisinde ekonomik faaliyetlere bağlı mekânsal ayrışmanın bulunmadığını ifade etmektedir. Bu şartlar altında sahada neolitik dönem için ziraat ve hayvancılık faaliyetleri ile ilgili yerleşmelerden bahsetmek mümkün olabilir. Höyük oluşturan yerleşme yerlerini çiftçi yerleşmeleri şeklinde tanımlamak gerekir. Çünkü yapıldığı bilinen hayvancılık faaliyetleri için meskenlerde eklentinin bulunmaması bu duruma dayanak teşkil etmektedir. Bu şartlar altında hayvancılıkla uğraşanların ayrı yerleşmeler kurmuş olmaları ya da yerleşmeler çevresindeki açık alanda bulundukları düşünülmektedir. Hayvancılık faaliyetlerinin doğası gereği hareketlilik arz ettiğini belirten Child (1971:35-36); çobanın göçebeliğe açıkça meyilli olduğunu ve bazı çiftçi tiplerinin mutlak olarak yerleşik kalamayacaklarını belirtir. Ayrıca çoban yerleşmelerinin, çiftçilerin çakmak taşından orakları, el değirmenleri ve kâse parçalarına kadar kolay tanıtır izleri az bıraktığını ifade eder. Bu nedenle neolitik dönemde de dönemlik ve geçici yerleşmeler bulunabilir.

Neolitik dönemde bir yerleşme yerinin kurulması ya da terk edilmesini tamamen doğal şartlar belirlemektedir. Artan nüfusa bağlı olarak uygun bir konum

yerleşme yeri olarak seçilmekte ve yerleşmeler gelişmektedir. Kurulmuş bir yerleşme yerinin terk edilmesi de yine doğal şartların yıkıcı gücünün etkisi altındadır.

2.1.3. Kalkolitik Dönemde (M.Ö. 5000 - 3000) Niğde İli Yerleşmeleri

Bölgesel özelliklerin iyice belirginleştiği bu dönemde, Anadolu insanı üretimde neolitik çağa oranla daha ileri bir düzeye erişmiştir. Yakın doğudaki neolitik toplumlar M.Ö. 4000 yıllarından sonra madenleri tanımaya başlamışlardır. Maden araçlar üretebilmenin koşulu olarak, tarımdan ayrılarak salt bu işle uğraşan madenci, taşımacı, damıtıcı ve maden ustalarını beslemek için üretilen besinden bir miktar daha fazla elde etmek gerekmiştir. Bunun dışında madenlerin ve üretilen ürünlerin başka toplumlardan sağlanması ve başka aletlerin takas edilmesi neolitik yerleşmeler arasında ticaret ilişkilerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur (Aktüre, 1994:10). M.Ö. 3000 yılına gelindiğinde basit çiftçilerden oluşan küçük toplumlar değil, çeşitli meslek ve sınıfları içeren devletler doğmuştur. Bunların ardında krallar, din adamları, yazıcılar, memurlar, uzman zenaatkarlar, askerler ve çeşitli işçiler vardır. Tümü de artık besin üretimi işinden uzaklaşmıştır. Kalıcı yapıtlar olarak da kulübe ve çiftlik evleri yerine anıt mezarlar, tapınaklar ve saraylar dikkati çekmektedir. Böylece kentsel devrim gerçekleşmiştir (Aktüre, 1994:10).

Bu dönemde tarım dışı faaliyetlerde uğraşanlar için artı ürün elde etmek amacıyla tarım daha da önem kazanmış ve sulamalı tarıma geçilmiştir (Faydalı, 1998:15). Bu dönemde madenden yapılmış aletlerin yanında taş aletler de kullanılmıştır. Herkesin büyük ilgisini çeken bakırı elde edebilmek için karşılığında başka değerli maddeler, dokuma ve seramik gibi mamul eşyayı değiştirme isteği ticareti doğurmuş, insan toplulukları arasındaki bu alışveriş karşılıklı haberleşmeyi gerektirmiştir. Bu nedenle semboller, resimli işaretler biçimindeki "hiyeroglif" yazı ortaya çıkmıştır (Akurgal, 1989:24). Böylece M.Ö. 4. binin sonlarına doğru kentler oluşmaya başlamış, ticaret ve yazı ortaya çıkarak insanlık, uygarlığın ilk büyük adımlarından birini atmıştır.

Niğde İli'nde geç kalkolitik dönem yerleşmesi olarak Göltepe höyüğü ve Sarıtuzla maden işletme yeri, dönemin maden işletmelerine bağlı yerleşme özelliklerini belirlemede fikir vericidir. Öncelikle saha, eski yeraltı kalay madenciliğine ait ülkemizdeki ilk buluntu yeridir (Kaptan, 1992:431).

Çamardı İlçesi'nin Celaller Köyü sınırları içerisindeki Göltepe yerleşim alanı, 1767 m yüksekliğindeki bir tepenin doruk seviyesinde kurulmuştur. Masif kayaçları üzerinde yaklaşık 1810 m yükseklikte yer alan Sarıtuzla (Ketsel) maden galerilerinin 2 km kadar güneyinde bulunan Göltepe, stratejik açıdan önemli doğal avantajları içeren bir konumdadır. Kuruçay ve Ecemiş Çayı arasında kalan geniş bir bölgenin en yüksek noktasını işgal eden tepe, çevreye hakim bir konumdadır. Tepenin çevresinde dördü batıda, biri kuzey ve diğeri doğu kesimde olmak üzere 6 adet pınar mevcuttur (Ozaner, 1992:472). Kestel maden ocağı ve Göltepe'de maden üretim endüstrisinin en yoğun olduğu dönem, İlk Tunç Çağı'dır. Ocak işletmede ve eritme yolu ile metal elde etmede en çok kullanılan malzeme ağaç kömürü ve ağaçtır. Madenciliğin yoğun olduğu İlk Tunç Çağı'nda nüfus ve besin ihtiyacının arttığı, bu nedenle madencilik nedeniyle ormanın hızla azaldığı, eski orman alanlarının teraslama yöntemi ile tarıma açıldığı saptanmıştır (Yener, 1995:92). Yaklaşık 65 hektar alana yayılan yerleşme ve işletme alanı, kumtaşı, kiltaşı, şeyl ve kilden oluşan neojen tabakalar üzerinde yer alır. Erken Bronz çağında alandaki şeyl ve kiltaşı bölümler yapı temelleri oluşturmak için kazılmış ve kumtaşı, kireçtaşı bölümler ise yapı malzemesi olarak kullanılmışlardır. Yerleşmeyi çevreleyen sur duvarları kalıntılarına da rastlanmıştır (Drahor, 1992:39).

Sarıtuzla ve Minedamı mevkilerinden çıkarılan cevherler Göltepe yerleşim alanında işlenmiştir. Sahada maden işletmesine ait çeşitli cevher zenginleştirme aletleri bulunmuş ve maden galerileri tespit edilmiştir (Kaptan, 1992:435). Ele geçirtilen maden işletme ve işleme amacına yönelik aletler göz önüne alındığında, sahanın Eski Tunç Çağı'nda önemli bir kalay üretim merkezi olduğu kesinlik kazanmıştır (Özbal, 1992:303).

Niğde İli'nde arkeologlar tarafından yapılan kazı ve yüzey araştırmaları sonuçlarına göre, yerleşmenin neolitik dönemde başladığı 7 höyükte kalkolitik dönemde de yerleşim devam etmiştir. Ayrıca kalkolitik dönemde yerleşimin başladığı 4 ayrı höyük, 1 buluntu yeri ve bir de kalkolitik dönem maden işletme yeri tespit edilmiştir (tablo 21). İnceleme alanında kalkolitik yerleşme yerleri sayısının, neolitik döneme göre, artmış olduğu görülmektedir.

Niğde İli'nde neolitik dönem yerleşme yerlerine oranla, kalkolitik dönemde yerleşme noktalarının yükseltisinde artış görülür. Özellikle madencilik faaliyetleri

yerleşim yerlerinde yükseltiyi artıran bir faktör olmuştur. Ancak yerleşmelerin değişmeyen karakteri (madencilik faaliyetinin görüldüğü yerler hariç) genellikle su kaynaklarına ve verimli tarım arazilerine bağlı kalmasıdır. Bu dönemde de yerleşme için ilk seçilen yer istisnasız bir akarsu ya da kaynak kenarında yer alan ve çevresi de tarıma elverişli olan alanlardır. "Genellikle ilk yerleşmeler salgın hastalık, yangın ya da savaş sonunda yıkılıp oturulmaz duruma geldiğinde bile, yörenin oturmaya en elverişli yeri burası olduğu için başka bir yere gidilmiyor, kerpiçten olan evlerin yıkıntıları kolaylıkla düzleştirilerek yeni iskan, eskisinin üstüne kuruluyordu" (Akurgal, 1989:25).

Bu çağda meskenlere tahıl depoları ve ocağın girmesi ile mutfak ortaya çıkmıştır. Meskenlerin kerpiçten yapılma özelliği bu dönemde de devam etmiştir. Eski tunç çağında yerleşmelerde ilk olarak idareci sınıf ortaya çıkmış, yağmacılık ve gruplar arası çatışmalar başlamıştır. "Bu çağın kentlerinin hemen hepsi surlarla çevrilmiştir. Bu sayede dışarıdan gelen tehlikelere karşı koruma sağlanmıştır" (Tunçdilek, 1986:13).

Kalkolitik dönemde yerleşme yerlerinin kurulması; artan nüfusun yeni yerleşim yerleri kurması ve madencilik gibi yeni ekonomik faaliyetlerin yeni yerleşme yerlerini ortaya çıkarması şeklinde meydana gelmektedir. Bu dönemde topluluklar arası mücadeleler başlamış olduğundan, yerleşme yerlerinin seçiminde yeni bir şart olarak, savunma şartları da önemli hale gelmiştir. Mevcut yerleşmeler ya surlarla çevrilmiş veya yerleşme çevresindeki konutların kalın dış duvarları birleştirilerek dış çevreye kapatılmıştır. Sahamızda ki Göltepe erken tunç dönemi höyüğünde "yerleşmeyi çevreleyen sur duvarları kalıntılarına rastlanması" (Drahor, 1992:41) güvenliğin yerleşmeler için önemli hale geldiğini göstermektedir. Kalkolitik dönemde yerleşme yerlerinin terk edilmesi ve harabeleşmesi konusunda, neolitik dönemdeki nedenler arasına topluluklar arası mücadeleler ve harpler sonunda harabeleşmeler de dahil olmuştur.

2.1.4. Hitit ve Asur Dönemlerinde (M.Ö. 3000 -700) Niğde İli Yerleşmeleri

Anadolu'da M.Ö. 3. bin yılın ortalarında Orta Anadolu'da yerli bir halk olarak, şehir devletleri halinde Hatti uygarlığı ortaya çıkmıştır. Kalkolitik dönem sonlarına doğru medeniyet seviyesinin yükselmesi, yerleşme ve nüfus sayısının artmasına bağlı olarak "etrafı surlarla kuşatılmış bir çok şehir devletlerinin ortaya

çıktığı" (Kınal, 1991:49) bilinmektedir. "Anadolu yarımadasının bugün için bilinen en eski adı *Hatti Ülkesi* olup, ilk defa Mezopotamya yazılı kaynaklarında (M.Ö. 2350-2150) kullanılan bu adlandırma, 7. yüzyıl Asur yıllıklarında da görülmektedir" (Akurgal, 1989:30). Orta Anadolu'daki Hatti Beylikleri henüz yazı kullanmadıkları için bir prehistorik uygarlığıdır. Ancak bu beyliklerin özellikleri hakkında Hititler yolu ile birçok bilgiye ulaşılmaktadır. Akurgal (1989:30), Hattilerin Anadolu'nun yerli bir halkı olduğunu ve M.Ö. 3. bin yılın ortalarından beri küçük krallıklar, beylikler halinde idare edilidiğini belirterek, bir çeşit kent devleti olan bu beyliklerin M.Ö. 2000 tarihlerinde teker teker Hititlerin eline geçmeye başladığını, ancak Hattilerin, Hitit döneminde de nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturduğunu belirtir.

Anadolu yerleşmelerinin Erken-Tunç Çağı'ndan itibaren sürdürdüğü barış ortamı M.Ö. 2000 yıllarına doğru korkunç bir saldırı ile son bulmuştur. Anadolu'daki birçok höyükte Erken Bronz Çağı tabakası bir düşman saldırısının belirgin yangın izlerini gösterir. "Böylece Erken Tunç Çağının Orta Anadolu'da silah zoru ile kapandığı anlaşılmaktadır. Söz konusu yangın tabakasının üzerine kurulmuş olan yeni uygarlık Hititler'e aittir" (Akurgal, 1989:42). Bu şartlar altında Niğde İli'nde Hitit döneminde kullanıldığı belirlenmiş olan höyüklerin Hattiler tarafından da yerleşim yeri olarak kullanıldığı kabul edilebilir. Ayrıca kazı tabakalarında rastlanan yangın izleri, aynı akıbete Niğde İli'ndeki Hatti yerleşmelerinin de uğradığını düşündürmektedir.

Hatti uygarlığının yıkılarak yerine Hitit devletinin kurulduğu M.Ö. 2. bin yıl sonlarında Anadolu'nun en çarpıcı özelliği, Mezopotamya ile başlayan çok sıkı ve örgütlü bir ticaret ve bunun sonucunda da yazının ortaya çıkmasıdır (Sevin, 1994:50). Anadolu'da M.Ö. 2. binde Asurlu tüccarlar, kurdukları kolonilerde, Mezopotamya dokumaları ile diğer mamul maddeler karşılığında madenlerin değişildiği bir ticaretle uğraştılar. Bu tüccarların zamanımıza kalabilen iş mektupları, Toros Dağları'nı ve Suriye bozkırlarını aşarak Mezopotamya'ya giden yollar üzerinde yapılan düzenli bir kervan ticaretinin canlı tablosunu çizmektedir. Efsaneler ve bazı mühürler ile çağdaş Sümer araçlarının kopyalarına bakılırsa, bu tür koloniler MÖ 2400 hatta 3000'lere kadar gerilere gitmektedir (Childe, 1993:99). Anadolu'da Hitit hakimiyetinin kurulmasından önce, Asurluların sadece ticari amaçlarla

şehirlerin yakınına kurdukları *karum* (ticaret merkezi) ve *wabartum* (istasyon)'lar (Akurgal, 1989:46), Mezopotamya ile ilişkilerin iyice arttığını göstermektedir.

Anadolu'nun ilk tarihi devirlerine ait olarak Kültepe'de çıkan çok sayıdaki tabletlerden, M.Ö. 1900-1800 yıllarında Orta Anadolu'nun yerleşmeleri, coğrafyası, siyasi ve iktisadi durumu hakkında bazı bilgiler edinilebilmektedir. "Genellikle ticari mukaveleler ve haberleşme mahiyetinde oldukları anlaşılan bu vesikalarda dikkate çarpan nokta, Asur'dan Tuz Gölü havalisine kadar yayılan ve kuzeyde Karadeniz'e, güneyde Akdeniz'e ulaşmadığı kabul edilen Asur ticaret teşkilatının bulunduğu bölgede 120'ye yakın yerleşme adının geçmesidir. Bunlardan bir kısmı Mezopotamya şehirlerini teşkil etse de, oldukça mahdut bir mıntıkada Asurlu tüccarların ticari faaliyetleri bakımından daimi surette uğramak lüzumunu duydukları ve adları metinlere geçen 90'dan fazla şehir veya kasabanın bulunuşu, o zaman için iskân merkezlerinin ve nüfus kesafetinin az olmadığına ve bakır çağına nisbetle daha da artmış olduğuna bir delil sayılabilir" (Bediz, 1951:14-15).

Hattuşili'nin vasiyetnamesinden alınmış olan aşağıdaki bilgiler Hitit döneminin yerleşmeleri hakkında ilginç bilgiler ortaya çıkmaktadır; *".... Neşa'da şehir duvarını inşa ettim. Ve şehir duvarının arkasında göğün fırtına tanrısının evini ve Şiusummi'nin tapınağını inşa ettim. Onları savaştan elde ettiğim ganimetlerle süsledim. Aynı gün iki aslan, yetmiş yaban domuzu, yüz yirmi ayı, ayrıca leoparlar, büyük ve küçük baş, yabani koyun, Neşa'ya, tanrılarıma getirdim. ... "* (Akurgal, 1989:44). İfadelerden Hitit şehirlerinin çevresinin bir sur ile çevrili olduğu ve tapınakların yerleşme sütrüktüründe önemli bir yere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Doğu Anadolu'da egemen olan Mama Kralı Anum Hirbi'den Neşa Kralı Varşama'ya yazılmış bir bir mektup da bu konuda güzel bilgiler içerir; "… *Taişamalı memleketime akın edip on iki şehrimi tahrip etti. (Bu şehrin) sığırlarını ve koyunlarını alıp götürdü. ... Bugün sen bana mektup yazıyorsun ve şöyle diyorsun: Ne için yolu benim için serbest bırakmıyorsun? Yolu senin için serbest hale getireceğim. ....*" (Akurgal, 1989:45). İfadelerden yerleşmelerin sık sık savaşlar nedeniyle tahrip olduğu ve ulaşımın önemli hale geldiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Hitit krallarından Genç Tuthaliya (M.Ö. 1381-1380) dönemini anlatan; "*Hatti memleketleri düşmanları tarafından tüm yıkıldı; bir yandan Kaşkalı düşman, öbür yandan aşağı ülkeden düşman Arzava geldi ve bu da Hatti memleketlerini tahrip*

ederek Tuvanuva'yı sınır yaptı. Sonra Azzi'den düşman geldi, o da yukarı memleketleri yaktı ve Samuha'yı sınır yaptı. Işuva'dan düşman geldi ve Tegarama'yı yıktı ve Kizzuvatna'yı sınır yaptıve Hattuşa kenti de tahrip edildi" (Akurgal;1989:74) ifadelerinden yerleşmelerin harpler nedeniyle sık sık tahrip olduğu anlaşılmaktadır.

Bu dönemde yerleşme dokularında gevşeme ve yerleşmelerde fonksiyonel ayrışmaların mevcudiyeti açıkça ortaya konabilir. En azından beylik merkezi olan yerleşmelerde, büyük tapınakların ve kral sarayları gibi anıtsal yapıların yerleşmelere dahil olduğunu belgelerden de çıkarabiliyoruz. Belgelerden çıkarılabilen diğer bir özellik de gerek mabetlerin gerekse konutların hayvancılıkla ilgili eklentilere sahip olduğudur. "Hitit tabletleri üzerine geçirilmiş olan tarıma ait yasalardan, tarımın organize edildiği ve sulamalı tarımın çok geliştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır" (Tunçdilek, 1986:19).

Yerleşmelerinin ekonomik yapısında tahıl üretiminin başta geldiği görülür. Hitit yerleşmeleri çevresinde bağ ve bahçelerin mevcut olduğu çeşitli yerlerde bulunan (sahamız yakınındaki İvriz gibi) reliefler üzerinde izlenmektedir. Hayvancılık, tarla kültürleri yanında ikinci derecede kalmaktadır. En fazla koyun ve keçi, daha az sayıda sığır, eşek ve domuz yetiştiriliyordu. At savaş savaşlarda kullanılıyor, eşek ise tüm ticaret mallarının taşınmasını sağlıyordu. Balın bilinmesi arıcılığın varlığını göstermektedir. Hitit yerleşmelerinin ekonomisinde madenciliğin de ayrı bir yeri vardır. Bakır, tunç, gümüş ve demir gibi madenlerin bilindiği tabletlerde okunmasından anlaşılmaktadır. Ayrıca sahadaki Sarıtuzla kalay ocağının, Maden Köyü'ndeki simli kurşun ocağının ve Aladağlar çevresinde demir madenlerinin işlendiğini gösteren deliller mevcuttur.

Kazı ve yüzey taramaları bulgularına göre, Hitit ve Asur kolonileri dönemi yerleşmelerinin bazı hususiyetleri şu şekilde belirlenebilir; genel olarak yerleşmelerin verimli tarım alanı ve su kaynakları çevresinde bulunması geleneği sürmektedir (tablo 22, harita 9). Çoğu kez bu tür konumlarda temeli neolitik dönemde atılmış olan yerleşme yerleri çok sayıdaki tahriplere rağmen kullanılmaya devam edilmiştir. Ancak bu özellikteki yerlerin savunmaya uygun şartlar arz edenleri daha fazla önem kazanmıştır. Bu dönemde önemli yerleşmelerin çevrelerinin bir sur ile çevrildiği bilinmektedir.

Tablo 22: *Niğde İli ve çevresinde Asur-Hitit-Frig Dönemi yerleşme ve buluntu yerleri*

Buluntu Yeri	Yeri	Konumu	Buluntu ve Tipi	Su Durumu	Dönemi*
Acemhöyük	Aksaray	Ova kenarı	Höyük, ticaret merkezi	Akarsu kenarı	H+A
Kültepe (Kaniş)	Kayseri	Ova kenarı	Hüyük, ticaret merkezi	Akarsu yakını	H+A
Narassa-Neneşşa	Aksaray-Bekarlar	Ova kenarı	Yerleşme yeri	Kaynak yakını	H-GH
Hupişna	Ereğli	Ova kenarı	Yerleşim yeri	Akarsu kenarı	GH
Aşıklı Höyük	Aksaray	Ova kenarı	Höyük, yerleşim yeri	Akarsu kenarı	N+K+H-GH
Tuvanuva	Bor-Kemerhisar	Ova içi	Yerleşim yeri	Kaynak yakını	H-GH
Pınarbaşı Höyüğü	Bor	Ova kenarı	Höyük, yerleşim yeri	Kaynak kenarı	N+K+H
Tepecik Höyüğü	Çiftlik	Ova kenarı	Höyük, yerleşim yeri	Akarsu kenarı	N+K+H
Divarlı Höyüğü	Çiftlik-Dıvarlı	Ova içi	Höyük, yerleşim yeri	Akarsu kenarı	N+K+H
Hacıbeyli Höyüğü	Niğde-Hacıbeyli	Vadi içi	Höyük, yerleşim yeri	Akarsu kenarı	K+H
Banaz Höyüğü	Niğde-Yeşilgölcük	Ova kenarı	Höyük, yerleşim yeri	Kaynak kenarı	K+H
Eyertepe Höyüğü	Çamardı-Pınarbaşı	Tepe üzeri	Höyük, yerleşim yeri	Akarsu yakını	K+H
Göltepe Höyüğü	Çamardı-Celaller	Tepe üzeri	Höyük, yerleşim yeri	Akarsu yakını	K+H
Zeyve Höyüğü	Uluıkışla-Porsuk	Vadi içi	Höyük, yerleşim yeri	Akarsu kenarı	K+H+F+GH
Yazırhöyük	Niğde-Kömürcü	Ova kenarı	Höyük, yerleşim yeri	Akarsu kenarı	K+H
Göllüdağ	Niğde-Kömürcü	Dağ zirvesi	Yerleşim yeri	Göl kenarı	GH
Ketsel-Sarıtuzla	Çamardı-Celaller	Tepe yamacı	Maden İşletmesi	Akarsu yakını	K+H
Maden Köyü	Ulukışla –Maden	Dağ yamacı	Maden işletmesi	Akarsu kenarı	K+H+GH
Pınarcık Mevkii	Ulukışla+ Alihoca	Dağ yamacı	Kaya yazıtı	Akarsu yakını	GH
Gökbez	Bor-Gökbez	Vadi yamacı	Stel	Akarsu yakını	GH
Keşlik	Altunhisar-Yeşilyurt	Dağ yamacı	Stel	Kaynak yakını	GH
Kaynarca	Bor-Kaynarca	Düzlük	Tümülüs	Kaynak yakını	F

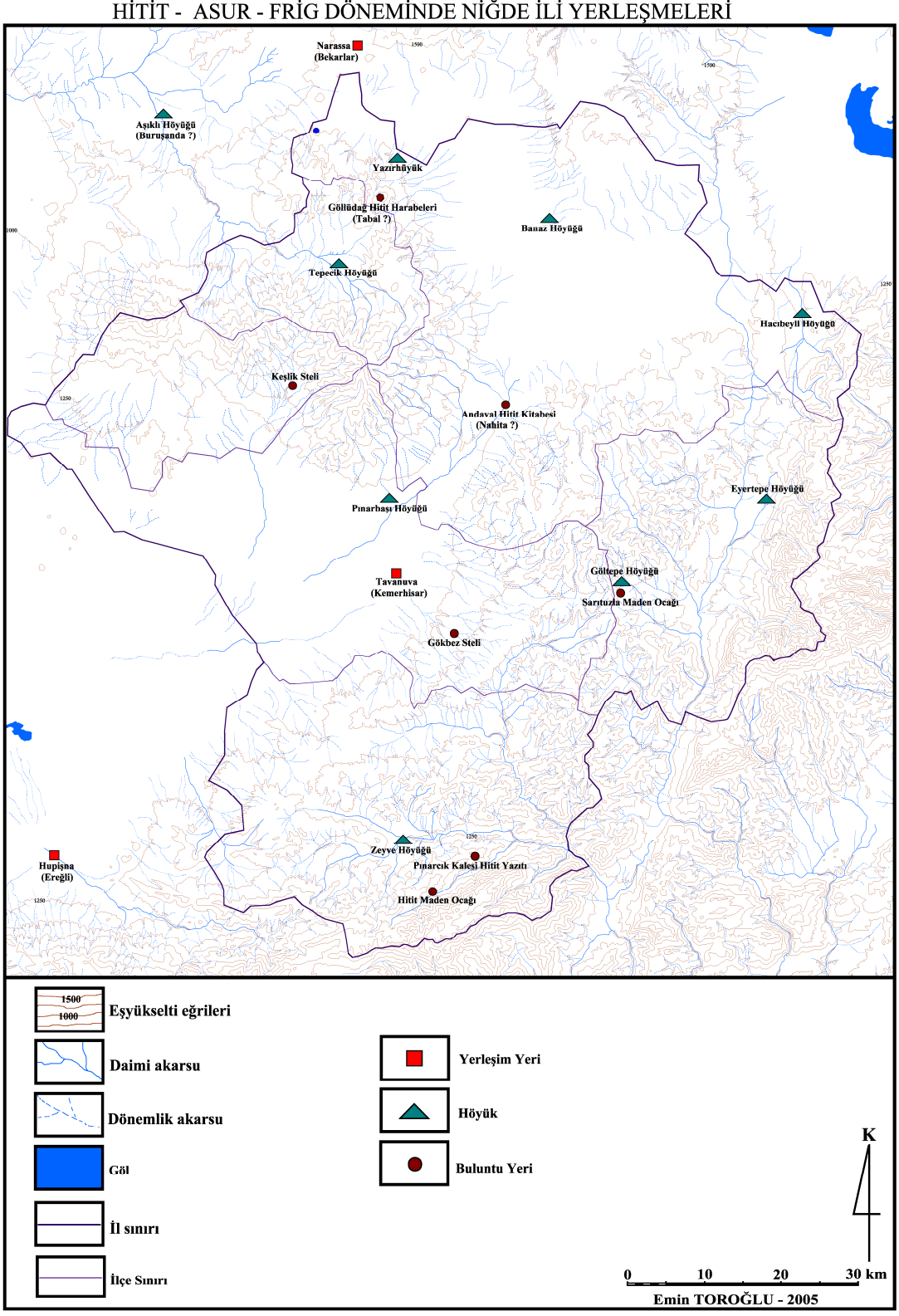
***N**: Neolitik, **K**: Kalkolitik, **H**: Hitit, **A**: Asur, **F**: Frig, **GH**: Geç Hitit

Kaynak: Esin, 1981,1991; Esin ve diğ., 1998; Akurgal, 1989; Özbek, 1993; Drahor, 1992, 1993; Omura, 1991, 1997; Sever ve diğ., 1991; Kaptan, 1992; Ozaner, 1992; Yener, 1985, 1995; Çağatay ve Pehlivan, 1988; Özbal, 1992; Gülçur, 1995, 1997, 2000; 2001, Balkan-Atlı ve Cauvin, 1997, 1998. Schirmer, 1993; Tezcan,1992; Ussıshkın, 1969; Sezer, 1977; Faydalı,1977, 1997; Coşkun, 1989.

Bu döneme ait yerleşme yerlerinde yapılan kazılardan anlaşıldığı kadarıyla geleneksel konutların zeminde taş ve üzerinde kerpiç yapı özelliği fazla değişmemiştir. Ancak Tapınak ve saraylarda blok taşların ve sert kayaçların işlenmesiyle oluşturulan sütunların kullanıldığı da görülmektedir. Yerleşme girişlerine konan umumiyetle aslan heykelleri, şehir içlerindeki ve yollar üzerindeki steller bunu ispat etmeye yeterlidir.

Bu dönemde gerek Orta Anadolu'da gerekse Niğde çevresinde, yerleşmelerin kuruluşunda yeni bir faktör olarak, ticaret ve ulaşım faaliyetlerinin ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle Asur ticaret kolonilerinin mevcut yerleşmeler yakınında ayrı bir mekân kapladığını Kültepe ve Acemhöyük kazıları göstermektedir. Yerleşme yerlerinin harabeleşmesi ve ortadan kalkmasının ise belirgin olarak harpler ve saldırılar yolu ile olduğu anlaşılmaktadır. Hititlerin son dönemlerinde yaşanan kuraklık ve kıtlıkların da uygarlığın çöküşünde ve yerleşmelerin harabeleşmesinde önemli rol oynadığı (Tunçdilek, 1986:20) tahmin edilmektedir.

HİTİT - ASUR - FRİG DÖNEMİNDE NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİ

Harita 9: *Hitit, Asur ve Frig dönemlerinde Niğde İli yerleşmeleri*

Hititler; MÖ 1200'lerde, güçlü bir düşman olan ve Mısır belgelerinde "deniz kavimleri" adı verilen topluluğun saldırısı ile yıkılmıştır. Bu konuda Mısır Firavunu III. Ramses (M.Ö. 1200-1168) Medinet Nabu Tapınağı'nın duvarlarındaki yazıtlar kuzey kavimlerinin ve deniz kavimlerinin göçlerinden söz etmektedir; "... *birdenbire devletler yıkılıp dağıldılar. Hiç bir ülke onların silahları karşısında dayanamadı: Hatti, Kizzuwatna, Kargamış, Arzawa, Alasiya yakılıp yıkıldılar. Amurru yakınında karargâh kurdular, insanlarını öldürdüler ve bu memleketi yerle bir ettiler. …*" (Akurgal, 1989:136). Mısır belgeleri "deniz kavimleri olarak nitelenen insanların sürüler halinde geldiğini, kağnı arabaları ile ülkenin içlerine doğru girdiğini, kentlerin ve ülkelerin hiçbirinin bu güç karşısında dayanamadığını" (Dinçol,1982:53; 1982:122) bildirmektedir.

Tarihte "Ege Göçü" olarak da anılan bu müthiş karışıklıklardan sonra Anadolu korkunç bir biçimde tahrip edilmiş olmalıdır. Ülkenin önemli bölümü 400 yıl boyunca sessiz bir karanlığa gömülmüştür. Bu saldırılar sonucunda Orta Anadolu'nun çok zarar gördünü, bu nedenle "kazılan düzinelerce örende M.Ö. 1200-M.Ö. 700 tarihlerine girebilecek eserler saptanamadığını" (Akurgal, 1989:134) görüyoruz. Hititlerin yıkılışından sonra Anadolu'da Frig devletinin kurulmasına kadar geçen yaklaşık 400 yıllık süre Orta Anadolu'da "karanlık çağ" (Childe, 1993:127; Dinçol, 1982:122; Akurgal, 1989:139) adı ile anılmaktadır.

Hititlerin yıkılmasından sonra sahada yaşam 400 yıl boyunca ilkel bir düzeye düşmüştür. Artık yazı kullanılmamaktadır. Hiç şüphe yok ki bu tarihler arasında da sahada yerleşmeler mevcuttu. Ancak nüfus az ve uygarlık düzeyi düşük olduğundan kalıntılar da önemsizdir. Bu nedenle dönemin özelliklerini teşhis etmek zorlaşmaktadır. Bu dönemde zengin ve uygar kentlerin yerine yoksul yerleşmelerin gelmiş olduğu ifade edilebilir. "Sahada uygarlığın birinci koşulu olan yazı tam 400 yıl sonra M.Ö. 8. yüzyılda yeniden kullanılmaya başlanmıştır" (Akurgal, 1989:96).

MÖ. 8. yy'a kadar süren karanlık çağın ardından Frigler, Anadolu'da merkezi bir güç haline gelmiştir. Frigya esas olarak Orta Anadolu platoları, Kızılırmak ve Konya bölgeleri ile Tuz Gölü'ne kadar uzanan yöreyi içine almaktaydı (Sevin, 1982:230). Niğde İli ve çevresinde bu dönemi temsil eden buluntulara Zeyve höyük, Kaynarca tümülüsü ve Göllüdağ Geç Hitit harabelerinde rastlanmışsa da Friglerin sahada belirgin izler bıraktığını söylemek mümkün değildir.

M.Ö. 7. yüzyılda sahada Tabal Krallığı yer almaktadır. Coşkun (1989); Tabal Krallığı'nın 24 şehir devletinden meydana geldiğini ve Tuvanuva'nın Tabal'ın merkezi olduğu ifade etmektedir. Ayrıca çalışma sahamız içerisinde yer alan Tuvanuva (Kemerhisar) ve Nahita (Niğde?) ile çalışma alanı çevresinde yer alan Neneşşa (Bekarlar) ve Hupişna (Ereğli)'nın Tabal krallığının birer şehri olduğunu yazmaktadır. Kültür faaliyeti halka mal olmamış, yalnız saraya ve dar bir aristokasi çevresinde sınırlı kalmış olan Hitit kültürünün, Hattuşa'nın M.Ö. 1200 sıralarında tahrip edilmesinden sonra Anadolu'da sona erdiğini belirten Akurgal (1989:142), uzun süre Hitit uygarlığı etkisinde kalmış olan Anadolu'da Hitit geleneğinin sürdüğünü, düzinelerce kent devletçiklerinden oluşan Geç Hitit beyliklerinin sanat eserlerinde geleneksel Hitit stili yanında Asur, Aram, Finike ve Frig kültüründen etkilenmiş stillerin görüldüğünü ifade etmektedir.

Tabal'ın merkezini oluşturan Tuvanuva (Coşkun, 1989) krallarından Warpalawas tarafından diktirilmiş olduğu düşünülen Keşlik Steli çok kuvvetli Asur izleri taşırken (Sezer,1977), Gökbez kaya kabartması ise Geç Hitit özellikleri gösterir (Faydalı, 1977). İfade edilen eserlerin çağdaşı olduğu Akurgal (1989:147) tarafından belirtilen İvriz kaya kabartmalarının, Aramlaşmış Hitit sanatının bir örneği ve Geç Hitit döneminin önemli eserlerinden olduğu belirlenmiştir. Ayrıca İvriz kaya kabartmasının; kullanılan dil, inanç ve bulunduğu konum itibariyle Hitit, kullanılan figürler ve insan özellikleri bakımından Aram, insan figürleri üzerindeki giysi ve takıların ise Frig özellikleri taşıdığı vurgulanmış, bu haliyle eserin M.Ö. 730-720 tarihleri arasında yapılmış olabileceği ifade edilmiştir.

Göllüdağ Örenyeri; sahamız içerisindeki Geç Hitit dönemine ait en önemli yerleşme yerlerinden birini oluşturur. Tek yerleşme katından oluşması ve bulunduğu konum nedeniyle de Geç Hitit dönemi yerleşme özelliklerinin belirlenmesi bakımından önem arz etmektedir. Yerleşme kalıntıları, il merkezinin kuzeyinde kalan Göllüdağ'ın 2172 m.'yi bulan zirvesinde kesiminde yer almaktadır. Yerleşme harabeleri doğu-batı doğrultusunda 1700 m., kuzey-güney yönünde 1000 m genişlikte olup batı kısmında bir krater gölü vardır. Yerleşmeyi çevreleyen sur duvarları, üzerinde kurulduğu dağın yüksek kısımlarını kuşatır. "Sur üzerinde kuzey, güney, doğu ve batı yönlerinde dört kapıya işaret eden kalıntılar bulunmuştur. Yapıların yoğunluğu ortadaki düzlük üzerindedir. Sur dışı yapılar Sarıkaya ve

Korucu sırtı arasında kalan yamaç üzerinde de devam eder. Yapı gruplarının dış kenarları kuleli ve daha kalın bir duvarla çevrilmiştir. Yapıların en büyüğü kuzey-güney istikametinde uzanan 112-228 m ölçüsündeki saray yapısıdır. Tam bir dikdörtgen şeklindedir. Dış duvarları iç duvarlardan daha kalın ve kulelidir. 14.5 m genişliğindeki ana kapının doğu ve batı ante duvarlarını çift başlı iki aslan heykeli süsler" (Tezcan, 1992:1-2). Üzerinde Frig yazısı bulunan ve büyük bir küpe ait omuz parçası olduğu anlaşılan buluntu ve burada bulunan çift başlı aslan heykeline izafeten "Geç Hitit dönemi olarak M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir" (Tezcan, 1992:9; Schirmer, 1993:237). Sahanın bütünüyle Tabal Krallığına dahil olduğunu belirten Schirmer (1993:238); burasının Tabal'ın merkezi olma ihtimalinin bulunduğunu belirtmektedir.

Gerçekten ova kenarında aniden yükselen bir dağ üzerindeki bu yerleşim yeri, Niğde İli yerleşmelerinin tarihi süreci bakımından ilgi çekicidir. Yükseklik, su ve gıda bulma sakıncaları yanında ulaşımın zorluğu, burada, sürekliliği olan bir yerleşme merkezinin olamayacağını açıkça göstermektedir. Bu nedenle yerleşmenin burada kurulmasının nedenleri ile süreçleri üzerinde durulması gereklidir. Bu konuda ilk akla gelen dini inançlar nedeniyle yerleşmenin burada kurulmuş olacağıdır. Bilindiği kadarıyla gök tanrı inancına sahip olan Hititlerde, "Gök tanrı, tasvirlerde ve sanat eserlerinde dağlar üzerinde durmaktadır. Ayrıca yazılı kaynaklardan Hititlerin, dağları kutsal saydığı ve onlara taptıkları, Hatti kökenli Tuthaliya, Arnuvanda ve Ammuna gibi kutsal dağ adlarının krallara ad oldukları ve krallarının dağlar üzerinde tasvir edildiği" (Akurgal, 1989:104-105) görülmektedir. Bu yönü ile yerleşmenin kuruluş yerinin belirlenmesinde, Hititlerin dini inançlarının etkisinin bulunduğu kabul edilebilir. Ancak yerleşme kalıntıları, Karaman yakınlarındaki Karadağ'da olduğu gibi bir "yüksek dağ kült merkezi" (Eyice, 1971:2; Gümüşçü; 2000:32) ya da tapınma yeri değildir. Yerleşmenin büyüklüğü, yerleşmeyi oluşturan yapı kalıntıları ve çevresinin büyük bir sur ile çevrilmiş olduğu göz önünde bulundurulursa güvenlik nedeniyle yerleşmenin böyle bir konumu tercih ettiği söylenebilir. Büyük saray kalıntısı, kalın dış duvarlardaki kuleler ve nihayet kapı yanlarını süsleyen aslan heykelleri "idari merkez fonksiyonlu" bir yerleşme olduğunu ifade etmeye yeterlidir. Sahanın coğrafi karakterine uygun olmayan bir konumda yer almış olan yerleşme, bir süre sonra (yerleşme kalıntılarının yangın izleri taşıdığına bakılırsa bir yangın ya da

saldırı sonucu) fonksiyonlarını yitirerek harabe haline gelmiş ve tekrar yerleşmeye sahne olmamıştır.

Foto15: *Göllüdağ'da Geç Hitit dönemi harabeleri*

2.1.5. Pers ve Helen Dönemlerinde Niğde İli Yerleşmeleri

Saha, M.Ö. 612'de önce Kimmerler'in ve arkasından Medler'in akınlarına ve yağmalarına sahne olur. Pers Kralı Kyros'un M.Ö. 546 tarihinde batıya sefer yaparak Lydia Krallığı'nı yıkması ile saha, 200 yılı aşkın bir süre Pers egemenliğine sahne oldu. Pers hâkimiyetinde, bütün Ortadoğu'da kale, ticaret ve posta yolu sistemi gelişmiştir. "Bu dönemde satraplıklar ya da bir ölçüde bağımsız yerli beyler eli ile yönetilen Anadolu'da" (Akurgal, 1989:204), Niğde İli bütünüyle Kapatukya (güzel atlar ülkesi) diye isimlendirdikleri satraplık içerisinde yer alır. Kapatukya, imparatorluğa vergi vermenin yanında ayrıca çok sayıda at, katır ve koyun gönderiyordu. Bu arada halk Perslerden geniş şekilde etkilenmiş ve kültürünü benimsemiştir.

Batı Anadolu'daki Sardes Satrapı olan Prens Kyros'un kardeşi Pers Kralı Artakserkes'e karşı giriştiği harbe katılan Ksenephon (1977:19-20); İkonion'un Frigya'nın son şehri olduğunu belirterek, beş gün sonra Lykaonia'ya varıldığını, buradan sonra ordunun Kapadokya'da dört günlük yürüyüşle *Dana* (Kemerhisar)'ya vardığını belirtir. Dana'nın kalabalık, zengin ve büyük bir şehir olduğunu ve burada ordunun üç gün konakladığını yazar. Bundan sonra Kilikia'ya girmek için hareket edildiğini, ancak geçidin bir araba genişliğinde çok dik bir yol olduğunu, bu nedenle tek bir adamın isterse bir ordunun geçmesine engel olabileceğini belirtir.

Ksenaphon'un bu dönem için anlattıklarından, Hititlerin Tavanuva'sında Persler döneminde *Dana* adı ile yerleşmenin gelişerek devam ettiğini görüyoruz. Anlaşıldığı kadarıyla Dana, en azından Kapadokya'nın batı kesiminin en büyük ve

önemli şehridir. Ayrıca ordunun izlediği yol, ticari ve askeri amaçlarla kullanılan bir yoldur. Ksenophon'un, Kyros'un burada yolu değiştirerek Gülek boğazına yönelmesine şaşmasına bakılırsa ana yol Kayseri istikametine devam etmekteydi. Ramsay (1960:43); "Cyrus, yolunu Laodiceia Combusta civarında, sonraki devirlerde ticaret yolu diye tanınan yoldan çevirerek daha cenubi bir istikamet takip etti, İconium'dan Dana yahut Tyana'ya geçmiştir ki bu, Kral Yolu'nun üstünde ve Cilicia Geçidi'ndeki başlıca boğazın şimal methalinde kain mühim bir şehirdi" diyerek, yolun ve yerleşmenin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca bugün Kemerhisar (Tyana)'da bulunan ve "1 mil kadar uzanan su kemerlerinin Perslere ait olabileceği" (Ramsay, 1960:91) belirtmektedir.

Persler döneminde Büyük hükümdar, imparatorluğun birliğini, hâkimiyet ve nüfuzunu temsil etmekte, satraplıklar onun tayin ettiği sartraplar tarafından yönetilirdi. Vilayet hiyerarşisi bir bütünlük içinde olmayıp kompartımanlar halinde merkeze bağlanmıştı. Posta ve yol sistemi imparatorluk ülkelerini birbirine en mükemmel biçimde bağlayacak biçimde düşünülmüştü. Batı Anadolu'da Sardes'te başlayan taşyol (kral yolu) Gordion'dan geçerek 3000 km kadar yol kat eder ve başkent Suşa'ya ulaşırdı. Merkezdeki bürolarda maliye, askerlik, posta ve adliye işleri görülüyordu. Devlet posta örgütünde, at, deve, dağlık yerlerde de yaya ulaklar kullanıyordu ve ülkenin her tarafında posta istasyonları vardı. İmparatorluğun büyük aileleri ve en soylu sınıf ki; Sasaniler devrinde *vuzurgan* (büyükler) ve hür halka mensub küçük asiller ise *azadan* (özgür soylu) olarak sınıflandırılmışlardı. Bu hiyerarşinin en altında taşralardaki küçük toplulukların başındaki *dehkan* denen köy reisleri ve *khvadhayan* denen cemaat başları vardı" (Ortaylı, 1996:7-14)

Persler dönemi için sahada ileri sürebileceğimiz yerleşme düzeni, şehir veya şehirler -ki; sahadaki Dana (Kemerhisar) bir örneğini oluşturur-, köyler ve ihtimalen göçebe ya da yarıgöçebe durumda olan cemaatlerin varlığından söz etmek mümkündür. Ayrıca bu dönemde ortaya çıkan "*posta istasyonları*" yeni bir yerleşme şeklini ifade edebilir.

Büyük İskender'in MÖ 334'den itibaren Anadolu fethine başlaması ile sahada, Pers hâkimiyeti sona ermiştir. Arrianos "İskender'in Anabasisi" (1945:73-74) isimli eserinde; İskender'in Galatia'daki Ankyra'dan sonra Kapadokya'ya yürüdüğünü, Halys (Kızılırmak)'ın beri yanındaki memleketi tamamıyla zaptettiği

gibi, nehrin öbür yanından da epey yer ele geçirdiğini belirtir. Kapadokya satraplağına Sabiktas'ı tayin ettikten sonra Kilikya geçitlerine doğru ilerlediğini, *Kyros ile Ksenophon'un kalmış oldukları konak yerine* gelindiğini yazar. Geçitleri kuvvetli bir surette tutulmuş bulunca ağır silahlı yaya kıtalarını burada bırakan İskender'in, karakollara ansızın baskın vermek amacıyla gece karanlığında geçitlere doğru ilerlediğini ve ertesi gün şafak sökerken bütün ordusuyla geçitleri aşıp, Kilikya'ya indiğini bildirmektedir.

Arrianos, eserinde Kapadokya'daki hiçbir yerleşmenin ismini vermez. Ancak anlatılanlardan Kapadokya'nın Kızılırmak'ın her iki tarafındaki sahada yayılmış olduğu anlaşılmaktadır. "Memleketin tamamıyla zapt edilmesi" cümlesine bakılırsa sahada çok sayıda küçük yerleşmelerin varlığı kabul edilebilir. Ksenaphon'un adını verdiği "*Dana*" hakkında, Arranos'un "*Kyros ve Ksenaphon konakladığı yer*" şeklinde bahsetmesi Dana (Kemerhisar)'nın bu dönemde önemini yitirmiş ve gerilemiş bir yerleşme olduğunu gösterir. Persler döneminde önemli geçitlerin karakollarla korunduğuna bakılırsa, sahada güvenlik amacıyla yeni bir yerleşme şekli olarak "*karakollar*" ortaya çıkmaktadır.

İskender'in fetihleri ile başlayan ve Roma hakimiyetinin Anadolu'da kurulmasına kadar geçen bu süreye (M.Ö. 333-180) "Helenistik Dönem" adı verilmektedir. İskender, Pers eyalet sistemi olan satraplık sistemini benimsemiş, onlardan kalma yolları onarttırmış, gerekli yerlerde yenilerinin yaptırılmasını sağlamıştır. Persler'deki posta örgütünü daha düzenli hale getirirken, ticaret yönünden gelişmeye uygun yerlere yeni kentler kurdurarak, yerleşmeye canlılık kazandırmıştır (Özsait, 1982:280).

2.1.6. Roma ve Bizans Dönemlerinde Niğde İli Yerleşmeleri

Büyük İskender'in Kapadokya'dan hemen ayrılarak doğu seferine devam etmesi ve bu sefer esnasında ölmesinden sonra ülkesi komutanları arasında bölüşülmüştür. Bugünkü Niğde İli'nin de içerisinde yer aldığı Kapadokya, bir bütün halinde İran kökenli krallar tarafından yönetilmeye devam etmiştir. Kapadokya bu bütünlüğünü ve bağımsızlığını M.S. 17 yılına kadar devam ettirmiştir. Bu tarihlerde Romalılarla yapılan mücadeleler Romalılar'ın hâkimiyeti ile sona erer ve Roma'nın bir eyaleti haline gelir.

Miladi yılların başında yaşamış olan Strabon (1969:1-4); Kapadokya'nın çeşitli kısımları olan bir memleket olduğunu ve bir çok değişiklikler geçirdiğini belirtir. Memleketin aynı dili kullanan sakinlerden oluşması nedeniyle eski coğrafyacıların, Kapadokyalıları ayrı bir kabile olarak kabul ettiklerini, Makedonyalıların Kapadokya'yı ele geçirdikleri zaman burasının Persler tarafından iki satraplığa ayrılmış bulunduğunu, Makedonyalıların memleketin bir kısmını isteyerek, bir kısmını da istemeyerek satraplıktan krallığa çevirmiş olduklarını ve bu krallıklardan birine "*Asıl Kapadokya*" ismini verdiklerini yazar. Kral Arkhelaos'un ölümünden sonra Tiberius Caesar ve senatonun Kapadokya'nın bir Roma eyaleti olmasına karar verdiklerini belirten Strabon; Arkhelaos ve ondan önce gelen krallar zamanında memleketin valiliklere ayrılmış olduğunu ve memleketin 10 valilikten (strategia) oluştuğunu bildirmektedir. İkisi müstesna (Tyanitis ve Kilikia), diğer valiliklerde de şehir olmadığını, fakat dağlarda Azamora ve Dastarkon gibi müstahkem mevkilerinin bulunduğunu belirten Strabon, Kataonia'da Apollonu'nun bir tapınağının, Sargarausene'de Herpa isimli küçük bir kasaba ile diğer valiliklerde, Toros yakınında yüksek ve müstahkem mevki olan Argos ve Neroassos denen Nora'nın, içinde kral sarayı bulunan ve bir şehir manzarası gösteren Kadena'nın, Lykaonia sınırında bir zamanlar memleketin metropolisi olan Garsauira kasabasının varlığını bildirir.

Çalışma sahamızın içerisine dahil olduğu Tyanitis Startegia'sının; Kilikia ile Suriye'ye en kolay geçit veren ve en çok kullanılan Torosların altındaki Kilikia kapılarında yer aldığını ve burada "*Toros yakınındaki Eusebeia*" da denen Tyana (Kemerhisar) şehrinin bulunduğunu bildiren Strabon (1969:8-9); toprakları genellikle düz ve verimli olan Tyana'nın, güzel bir şekilde tahkim edilmiş olarak Semiramis tepelerinden [İtalyanca çevirisinde; Semiramis Seti üzerinde (Strabon;1834:101)] birinde kurulmuş olduğunu, buradan pek uzakta olmayan Kastabala ve Kybistra kasabalarının varlığını ve bunların dağa daha yakın olduğunu yazar. Tyanitis eyaletinde Kastabala, Kybistra ve Elaiusa hariç olarak, Tyana ile birlikte 10 kasabanın varlığını belirtir.

Bugünkü Niğde İli bütünü ile Roma döneminin Tyanitis Strategiası içerisinde kalmaktadır. Bu dönemin yerleşmeleri ile ilgili tek bilgimiz Strabo'nun belirttiği ve adını Strategia'ya da vermiş olan Tyana (Kemerhisar)'ya aittir. Önemli

bir geçit ve yol güzergâhı üzerinde, verimli ovası ve sağlam surlarıyla Tyana, Hititler'den beri süregelen yerini ve önemini muhafaza etmiştir.

Kapadokya'nın Romalılara geçmesiyle birlikte sahada Helenleşmenin yaşandığı görülmektedir. Bunu öncelikle Kapadokya'nın iki önemli şehri olan Tyana (Kemerhisar) ve Mazaka (Kayseri)'ya *Eusebia* isimlerinin eklenmesinden anlaşılmaktadır. Sahanın helenleşmesinde, M.S. I. yüzyılda Tyana'da yaşamış ve aslen de Tyanalı olan Pytagoresci Filozof Apollon'un (Al, 2001:21) etkisi de olmuştur. Roma döneminin yerleşmelerini Peutinger tablosu yardımı ile tespit etmek mümkünse de, Ramsay (1960:296); Peutinger'in gösterdiği kadar çok ve birbirine bu kadar yakın merhalelerin, Kapadokya gibi tenha, şehri az ve medeniyeti mahdut bir memlekette bulunmasına imkân olmadığı görüşündedir.

Genel olarak Roma'nın idari yapısı "tema" denilen büyük eyaletlerden oluşmakta ve her tema içerisinde bir metropolis (büyük şehir ve eyalet başkenti) yer almaktaydı. Bundan başka temler içerinde bir kısım arazisi ile birlikte komopolis (kasaba veya küçük şehirler) ve nihayet demoi (köyler) yer alırdı. Bazen de sahamızda olduğu gibi tapınak arazileri, devlete ait (Palmatia ve Paspasa çiftlikleri gibi) veya özel çiftliklerin (Arianos çiftliği gibi) bağımsız olarak bulundukları görülmektedir. Ancak, Romalılara en son dahil olan ve çalışma sahamızın da içerisinde yar aldığı "*Kapodokya Tem*"i diğer temlerden farklı olarak kendi içerisinde 10 kadar Strategia'ya ayrılmış olarak bulunuyordu. Ayrıca bütün Kapadokya'da şehir denilebilecek sadece iki yerleşme (Tyana ve Mazaka) bulunuyordu.

Saha, Romalılar dönemine bir kez de "Gotlar tarafından yağmalanması ve Gotların yağmasına son veren Roma İmparatoru Claudius Tacitus'un (275-276), Roma'ya dönmek üzere uğradığı Tyana'da ölmesi" (Tanış, 1997:23) ile gündeme gelir. Aurelius zamanında bugünkü Başmakçı köyünün yerinde Faustinapolis kasabasının kurulduğu bildirilmektedir (Ramsay, 1960:384).

Kısa süre sonra sahada, ikinci bir süreç olarak Hıristiyanlık yayılmaya başlar. Havari St. Paul'ün M.S. 50. yıldan itibaren Hıristiyanlığı yaymaya başlamasından sonra yeni dine taraftar olanlarla, bu din hakkında hiçte iyimser olmayan Roma İdaresi arasında mücadele başlamış, bölgede yaşayan insanlar hayat ve inançlarını muhafaza için güvenli mekânlar arayışına girişerek, çevrelerinde bulunan tabii imkânları değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Volkanik tüflerin geniş alan kaplaması

ve kolay aşınabilir malzemeden oluşan arazinin fazlaca yarılmış olması nedeniyle saha, gizli ve gözden uzak meskenlerin kolayca yapılabileceği olanaklar sunmaktaydı. Şartları iyi değerlendiren yeni dinin mensupları kuytu köşelerde özellikle vadi yamaçlarındaki tüfleri oyarak kendilerine yeni yerleşmeler oluşturdular. Bazen de mevcut yerleşmelerin altlarını oymak suretiyle yeraltına çekilerek, kolayca savunma temin ettiler. Bugün yörede bu türden sayısız yerleşme kalıntıları ve örnekleri mevcuttur. İnsanlar bu şekildeki yerleşme ve yaşamlarını bu dinin serbest bırakılmasından (M.S. 313) sonra da devam ettirdiler.

Ramsay'ın (1960:324) bu dönemde yaşamış olan Leo Diaconus'dan aktardığı; "*Sasima'dan Soandos'a uzanan büyük ova, çok vasi oldukları söylenen bir takım yeraltı evleri ve kiliseleriyle doludur. Eskiden kovuklarda (Troglos) yaşadıkları için bu kabileye Troglodyte denirdi. Sanki bu kovuklar onların yuva ve melceleriydi*" ifadelerine bakılırsa, sahada, Hıristiyanlaşma yaşanmadan önce de yeraltı ve kayalara oyma mağaralardan oluşan yerleşmeler mevcuttu. Nihayet, Doğu Roma İmparatorluğu'nun yeni dine olan baskıları, bunların sayılarını artırmış olmalıdır.

Doğu Roma'nın Hıristiyanlığı bir devlet dini olarak benimsemesi ile Roma, M.S. 395'de resmi olarak ikiye ayrılır. Bu tarihten sonra farklı dönemlere ait Psikoposluk Listeleri'nden sahanın yerleşme sayıları hakkında bazı bilgilere ulaşabilmekteyiz. Ramsay'ın (1960:311) ifadesiyle; "Umumiyet itibariyle, bir vilayetin topografyasını tetkik ederken en iyi başlangıç noktası Hierocles'in (M.S. 530) listeleriyle Piskoposluk listeleridir. Fakat bu bahiste fazla bir yardımı olamaz. Çünkü göründüğüne göre Kapodokya'nın teşkilatı biraz gariptir. Öteki vilayetler, umumiyetle şehirlere taksim edilmişlerdi ve her şehrin bir miktar arazisi vardı; bahsi geçen köyler (demoi) birer istisna teşkil ederdi. Lakin Kapadokya, yalnız büyük bölgelere ayrılmıştı ve her bölgede birçok köyler, hatta kasabalar bulunuyordu. Dördüncü asırda Caesareia Başpiskoposu'nun bölgesi o kadar büyüktü ki kendine yardım etmek için elli muavin piskoposu vardı. Ekseriya bölgenin ismi, içindeki en mühim kasabanın isminden başka olurdu; bazen Piskopos, lakabını kasabadan aldığı halde Sasima, Basilika Therma, Doara Piskoposu gibi, bazı müverrihler de kasabanın bulunduğu bölgeyi kendi adıyla zikrederlerdi". İfadelerden de anlaşılacağı gibi, bu dönemde Kapodokya vilayeti içerisinde kalan sahamızda, yerleşmeleri bütün

özellikleriyle belirlemeye imkân olmayacaktır. Çünkü kayıtlar Anadolu'nun birçok yerindeki gibi şehirleri sıralamaktan ziyade bir psikoposluk bölgesi içindeki bütün yerleşmeleri tek bir şehir adı altında vermektedir.

Bizans devletinin genel toprak düzeninin bilinmesi de sahadaki yerleşmelerin özelliklerini belirlemek bakımından önemlidir. Bizans Devletinin esas idari birimlerini Roma'dan kalmış olan *tema*lar oluşturmaktadır. Ancak temalar, ticaret yollarının değişimi, orduların yer değiştirmesi gibi olaylarla sık sık sınır değişikliğine uğramıştır. Doğrudan imparatora bağlı yöneticinin (*strategos*) bulunduğu Themalar, *thurma*lara bölünmüştü. "Bu büyük imparatorlukta kırsal bölgelerin halkı, hiçbir şekilde belirli ve tekdüze bir yaşayış ve içtimai düzen içinde değildiler. Bütünüyle kırsal kesimde iki tip köylü vardı; *Serf*, toprak sahibinin emrinde toprağa bağlı olan köylüler ve *Penes,* kendi toprağını işleyerek vergilerini nakdi veya ürün olarak veren köylüler. Köylülerin arazilerini terk edip, ekim alanını boş bırakmaları devletin hoşuna gitmediğinden hemen hemen yaşadıkları köyü terk edemezlerdi. Zaten köylerin ödediği bazı ortak vergilerden dolayı, köylüler de bu ortak vergileri paylaşacak sayının azalmamasına dikkat ederlerdi. *Pronoia* denilen çift yerinde köylü devamlı kalmak zorundadır. Her çift yeri sahibi *Zevgaritikon* denen bir toprak vergisi verirdi. Bundan başka *topos* denen bir tapu resmi, *ennomion* denen otlak resmi, *mandriatikon* denen ağıl resmi, ... vardı. İçine kapalı bir ekonomik düzenin görüldüğü köylerde, köylü *stratios* denen timar askeri, kilise mensupları, toprak lordlarının ağır baskısı altında çalışmıştır. Buna bir de VI. yüzyıldan beri ardı arkası kesilmeyen harpleri eklemek gerekir. Bir bakıma Akdeniz'in batısı ile olan ekonomik bütünleşme IV. yüzyıldan sonra yok olduğu için birçok şehirler gerilemiş, ovalardan müstahkem tepelere çekilip *oppidum*lar halini almışlardır" (Ortaylı, 1996:33-36).

Genel arazi düzeni yukarıda ifade edilmiş olan Bizans döneminde sahadaki yerleşme düzenine bakıldığında, bir kısım zanaatkârların, asker ve idarecilerin toplandığı, genellikle kilise kontrolündeki şehir ve kasabaların varlığı görülür. Artık bütünüyle yerleşmiş olan toprak ve hayvancılığa bağlı köy yerleşme düzeninden, sürekliliği değişken de olsa bahsetmek mümkündür. Bizans döneminde alınan vergilere bakılırsa, sahada köyaltı yerleşmeler olarak da ifade edilen dönemlik ve geçici yerleşmelerin varlığı görülür. Ağıl vergisinin mevcudiyeti ağılların varlığını,

otlak vergisinin mevcudiyeti gezici hayvancılığın bulunduğunu ifade etmeye yeterlidir.

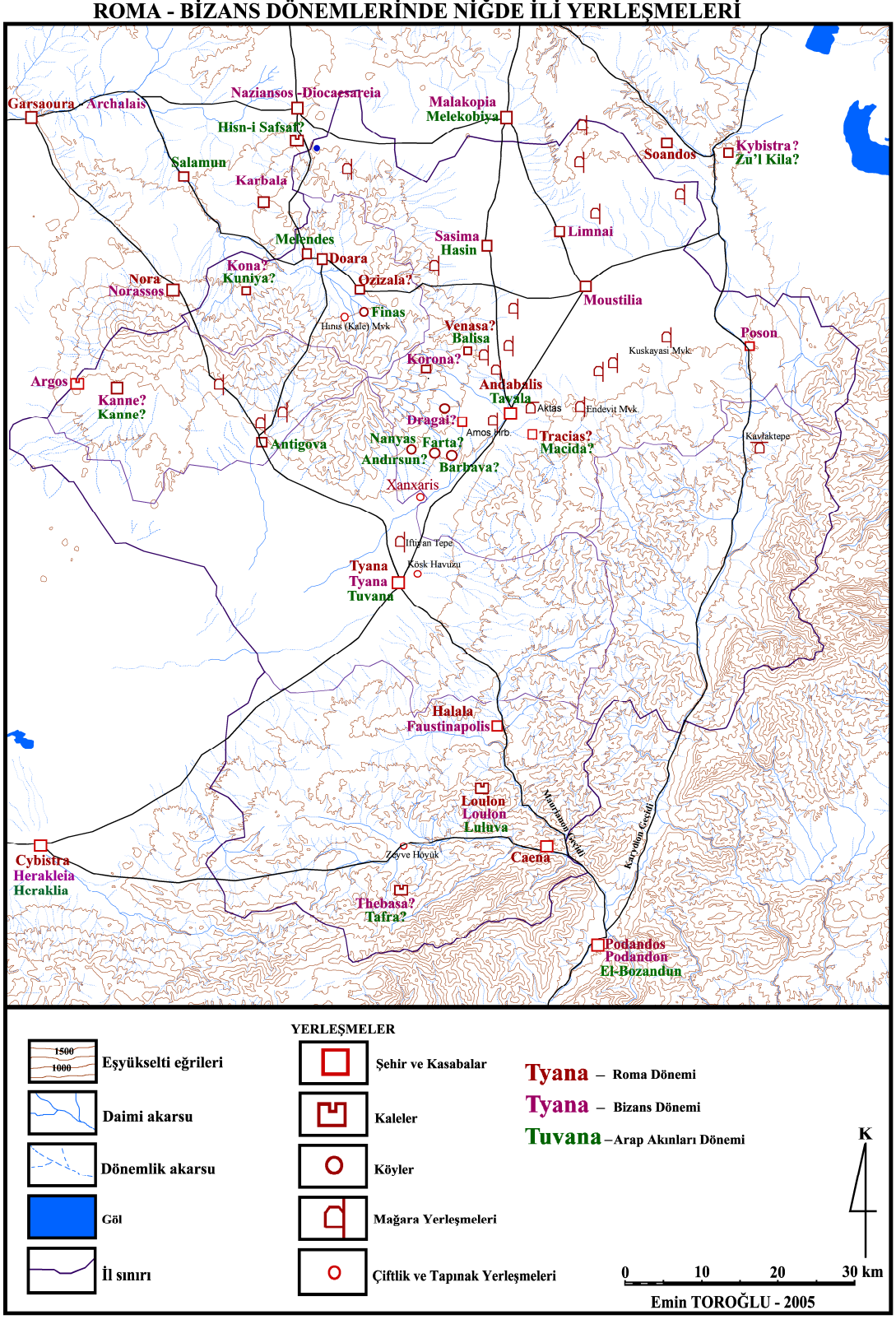
Bu dönemle ilgili anlatılan ve yazılanlar şehir ve kasaba yerleşmelerinin tamamıyla surlarla çevrili olduğunu göstermektedir. Ancak kanaatimize göre sahada, Bizans dönemi kayıtlarında geçtiği miktarda şehir ve kasabalar mevcut değildir. Bizans tarihini dolduran kilise kavgaları (Ortaylı, 1996:36) ve metropolitler arasındaki arazi kavgaları nedeniyle birçok köy yerleşmelerinin psikoposluk haline getirilerek şehir ya da kasaba olarak isimlendirildiği görülür. "371-372 kışında İmparator Valens Kapadokya'yı ikiye böldüğünde, maksadı kilise teşkilatınca Caesareia Piskoposu Basil'e tabi olan araziyi küçülterek Piskoposu zarara sokmaktı. Evvela küçük bir köyden ibaret olan Podandos (Pozantı), sonra Tyana (Kemerhisar), Cappadocia Secunda adıyla teşekkül eden bu yeni vilayetin metropolisi oldu" (Ramsay, 1960:312). Sahamızda yer alan ve ismi psikoposluk merkezleri arasında geçen Sasima; Nazianzos (Bekarlar)'dan Tyana (Kemerhisar)'ya giden yolun üzerinde idi. Gösterilen mesafeler ve anlatılanlar yerleşmenin Niğde'nin kuzeydoğusundaki Misli Ovası'nda yer alan bugünkü Hassaköy olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşmenin durumunu Nazianzoslu Gregory şöyle tarif eder; "*Kapadokyalıların memleketinden geçen yolun ortasında bir duraktır; bu durak üç yola ayrılmıştır. Susuz, çimensiz, kupkuru, hiçbir hürriyeti olmayan, berbat küçük bir köy, her şeyi toz, gürültü ve araba şamatası ...*" (Ramsay, 1960:324).

Sahadaki Bizans dönemi yerleşmelerinin diğer bir özelliği de, çok az sayıdaki yerleşmenin sürekliliğini koruyabilmiş olmasıdır. Çalışma alanımızda fasılalarla da olsa yaklaşık 650 yıl (395-1071) süren Bizans döneminde, yerini koruyan çok az sayıda yerleşme vardır. Bunlardan Bizanslıların Loulon, Arapların Lülüve ismini verdikleri kale, Gülek boğazını kontrol eden mevkisiyle uzun süre halkın yerleştiği bir yer olmaktan ziyade sadece güvenlik amacıyla kullanılmış bir kale yerleşmesi olarak sürekliliğini korumuştur. Bizans kaynaklarında Tyana, Arap kaynaklarında Tuvana ve Osmanlı kaynaklarında Kilisehisar olarak geçen yerleşme ise; Bizans döneminde metropolis olarak bulunduğu *turma*nın başkentliğini sürdürürken, önce Sasani akınları arkasından gelen Arap akınları sırasında birkaç kez tahrip edilmiş ve yeniden kurulmuş olarak uzun süre varlığını sürdürmüştür. Yerini korumasındaki nedenlerin başında tarım alanları kısıtlı olan sahada, bir miktar verimli tarım

arazisine sahip olması ve içilebilecek tatlı su kaynaklarının varlığı gelir. Ayrıca, gerçekten ulaşım şartları güç Gülek Boğazı'nı geçen kervanların ve orduların konaklayabileceği en uygun yer olmasıdır. Bu iki yerleşmenin dışındaki tüm yerleşmelerde, Bizans döneminin yaşandığı süreç boyunca ya yerleşme kesintiye uğramış veya yerleşmenin yeri değişmiştir.

Yerleşmelerdeki bu yer değiştirme veya kesintiye uğramalarda süreç boyunca yaşanan bazı olayların etkileri görülmektedir. "572 yılında başlayıp, 627 yıla kadar süren Bizans-Sasani mücadelesi" (Baykara, 1990:24-26) süresince sahada yaşanan saldırılar ve yağmalar, akabinde Halife Ömer (634-644) döneminde Araplarla başlayan ve 1071 yılından sonra Türklerin Anadolu'ya hakim olmasına kadar süren mücadeleler döneminde Orta Anadolu'ya açılan doğal bir kapı önünde yer almasından dolayı neredeyse her yıl akınlara maruz kalması, sahada yerleşmelerin sürekliliğini kesintiye uğratan en önemli nedenlerdendir. İfade edilen şartlar altında sahada, yerleşmenin sürekliliğini bir yana, yerleşmelerin mevcudiyeti bile çoğu zaman şüpheli kalmaktadır. Honigmann'a (1970:36) göre "Araplar umumiyetle Halife Ömer zamanında yapılmış olan fetihlerden sonra, hiç olmazsa esas savaş sahası olan Anadolu'da, adım adım kendi bölgelerini genişletmeye ve Bizans'a ait araziyi küçültmeye çalışmadılar. Zapt ettikleri büyük şehirlerde tutunmak için gayret sarf etmediler. Sadece mutad olarak her yaz mevsiminde Toros silsileleri yolu ile Anadolu içine az veya daha derin nispette nüfuz ve bazen hatta kış mevsiminde de devam eden akınlar yaptılar. Bu bitip tükenmeyen gazalar yüzünden her iki devlet arasında oldukça geniş bir arazi şeridi, sahipsiz hudut bölgesi addolunan dış bölge, (No man's land) çöl haline inkılâb etti." Honigmann bu tahribatın, kimi zaman akınları esnasında arkalarında müstahkem şehirler bırakmak istemeyen ve yurtlarına selametle dönmek isteyen Arap orduları, kimi zaman Müslümanların buralardan geçişini güçleştirmek isteyen Bizans ordularının şehirleri tahrip ve ahalisini tehcir etmelerinden kaynaklandığını belirtmektedir. İnceleme sahamızda yer alan Tyana (Kemerhisar), 708 yılında zapt olunduğunda ilhak edilmemiş, ahalisinden tecrit edilerek yıkılmış ve boş olarak terk edilmiştir. Nihayet bölgenin yerleşmeleri hakkında bilgi veren Arap coğrafyacıları (Hordazbeh, El-İdrisi, El-Mesudi, Yakuti gibi) Tyana'nın ismini yerleşme listelerinde zikretmezler. Ancak 798'de feth edilen Hısn-ı Safsaf ve Loulon kaleleri ilhak edilmiştir (Honigmann, 1970:39).

ROMA - BİZANS DÖNEMLERİNDE NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİ

Harita10: *Roma – Bizans ve Arap Akınları Döneminde Niğde İli Yerleşmeleri*

Tablo 23: *Niğde İli'nin Roma – Bizans ve Arap Akınları Dönemi Yerleşmeleri*

Yerleşme Adı	Yeri	Özelliği	Kaynağı
Tyana	Kemerhisar	Strategia - Psikoposluk, Şehir	Peutinger , Ptolemy, Hierocles
Halala (Faustinapolis)	Başmakçı	Kasaba	Ptolemy
Caena	Çiftehan	Kasaba	Ptolemy
Andabalis (Bedala, Tavala, Badaksi)	Aktaş	Şehir-Kasaba	Peutinger , Ptolemy, Hierocles, Hordazbeh, İdrisi, Mesudi
Pasa (Paspasa)	? Tyana'ya 12 mil	Çiftlik, manastır	Nazianzoslu Gregory
Xanxaris	Derdalan Ilıcası	Sıcak hamamlı Manastır	Nazianzoslu Gregory
Palmatia	?	İmparatora ait at çifliği	Nazianzoslu Gregory
Bazis	Bahçeli?	Zeus Asmabaios tapınağı	Ptolemy, Philostratus
Tracia (Macida)	Gümüşler?	Güvenli kale	Peutinger Tablosu, İdrisi, Mesudi
Dragai	Deneği?	İmparator çiftliği	Ptolemy
Sasima (Hasin)	Hassaköy	Kasaba, psikoposluk	Ptolemy, Naz. Gregor, Hordazbeh
Limnai	Yeşilgölcük	Köy	Naz. Gregory, Psikopos Basiliscus
Moustilia	Konaklı	Köy	Ptolemy
Ozzizala	Azatlı?	Sebzesi bol köy-çiftlik	Naz. Gregory, Antonine İtinerileri
Venasa, Balisa	Yaylayolu	Köy	Psikopos Basiliscus, İdrisi, Hordazbeh
Doara	Dıvarlı	Kasaba, Psikoposluk	Naz. Gregory, Psikopos Basiliscus
Thebasa (Tafra)	Darboğaz?	Kale	X. ve XIII. Kilise Listeleri, Hordazbeh
Loulon (Lülüve)	Hisarballığı Mvk	Kale	Ptolemy, Hordazbeh., Mesudi
Argos (Argeios)	Keçikalesi	Kale	Ptolemy, Hordazbeh, Yakuti, El-Mesudi
Kanne	Karanlıkkapı?	Köy, Psikoposluk	Ptolemy, Bizans Listeleri, Hordazbeh
Koron (Korana)	Tepeköy?	Kale	Bizans kayıtları
Antiguva (Antigu)	Altunhisar	Kasaba-Kale	Hordazbeh, Tabari
Kona (Kuniya, Kuria)	Kitreli?	Kasaba-Kale	Hordazbeh, İdrisi, İbn Fakih
Melendes (Malandosa)	Ovalıbağ	Kasaba-Kale	Hordazbeh, İdrisi
Farta	Fertek?	Köy	Hordazbeh
Nanas	Kırkpınar	Köy	Hordazbeh
Finas	Sultanpınarı	Köy	Hordazbeh
Barnuva, Barbava	Aravan	Köy	Hordazbeh, İdrisi
Matamir, Matmura	Misli Ovası	Yeraltı Ambarı Mağaraları	Hordazbeh, İdrisi

Kaynak: Ramsay, 1960; Honigman, 1970; Konyalı, 1974.

Bu dönemde sahanın bir mücadele ve harp alanı olması, yerleşmelerin sürekliliğini kesintiye uğratan ve yer değiştirmelerine neden olan faktörlerin başında gelmektedir. Uzun harp dönemlerine bakılırsa sahadaki mevcut yerleşmelerin kale yerleşmeleri şeklinde yüksek yerlerde bulunmasının nedenleri anlaşılır. Sahadaki Bizans dönemi yerleşme kalıntılarının genellikle engebeli sahada ve korunaklı yerlerde olduğu dikkati çeker (harita 10). Bu tür yerleşmelerin de genel olarak çok büyük olamayacağı ve uzun süre bu tür yerleşmelerde yaşanamayacağı da açıktır. Bu durumla ilgili olarak Ramsay (1960:375); "Bizans devrinde, şehirlerin yerleri sık sık değiştirilirdi. Civarda bir merkez daha vücuda gelir, halk burada toplanırdı. Böyle zamanlarda listeler, her zaman değilse bile, bazen eski şehir ile beraber yeninin de ismini kaydederlerdi" ifadesini kullanmaktadır. Bazen de içinde bulunulan savunma

şartları nedeniyle sırf savunma amaçlı olarak *karakol* şeklinde kaleler inşa edilmiştir. Gerçekte "Bizans devrinin büyük kaleleri umumiyetle yüksek ve sarp kayaların üzerine inşa edilirdi" (Ramsay, 1960:58). Sahadaki ulaşım güzergâhı değişikliğinde de böyle yerler zamanla terk edilmişlerdir.

Bu dönemin yerleşmelerin ortaya çıkan diğer bir durum da sahanın birçok yerine yayılmış olan ve ekserisi kolayca tespit edilemeyecek konumları tercih etmiş olan yeraltı ve kaya oyma halindeki yerleşme şeklidir. Özellikleri itibariyle çoğunluğu kırsal yerleşme sınıfına dahil olabilecek nitelikteki bu yerleşmeler, güvenlik endişesiyle kolayca oyulabilecek tüf ve tüflü aglomeralardan oluşan sahalarda ya yer altlarına yada girişi geniş mesafelerden görünmeyecek şekilde vadi yamaçlarına oyulmuş mağara yerleşmelerine dönüşmüştür. Bu tür yerleşme kalıntıları Niğde İli'nde Hasan, Keçiboyduran, Melendiz ve Göllüdağ gibi volkanik kütlelerin eteklerindeki vadi içlerinde, Misli Ovası'nın tabanı ile güney ve doğu kesimlerindeki plato yamaçları ve vadi içlerinde yaygın olarak yer almaktadır. Arap seyyahların Matmura veya Matamir olarak bahsettikleri yeraltı mağara yerleşmelerinin bulunduğu sahanın büyük kısmı Niğde İli sınırları içerisinde kalır. Kaynaklar sahada 14 adet yeraltı buğday ambarı mağarası bulunduğu bildirilmektedir.

2.1.7. Anadolu Selçukluları Döneminde Niğde İli Yerleşmeleri

Bölgedeki Bizans-Arap mücadelesinin uzun süre aralıksız devam etmesi, sahayı yerleşim alanı olmaktan çok, bir askeri manevra sahası haline getirmiştir. Bu durum Türklerin Anadolu'yu fetihlerine kadar pek fazla değişmemiştir. Bizans'ın son dönemindeki durumunu Tunçdilek (1986:48) şöyle özetlemektedir; "Bizans döneminin son bölümünde, Anadolu toprakları üzerinde süregelen istilalar ve yapılan savaşlar Anadolu'nun yaşamı üzerinde olumsuz etkiler yapmış, kırların büyük ölçüde nüfus kaybetmesine neden olmuştu. Kır nüfusunun köylerini terk ederek batı bölgelerindeki kentlere yığılmaları ile iç bölge kentlerinin nüfusu azaldığı gibi, pek çok köy de terkedilmiş ve Anadolu toprakları üzerinde ekilebilecek verimli sahalar sahipsiz kalmıştı". Bu nedenledir ki saha, Malazgirt Savaşı'ndan (1071) sonra çok kısa süre içerisinde Türkler tarafından feth edilmiştir.

Niğde çevresinin, Danişmend Melik Ahmed Gazi ve oğlu Emir Gazi tarafından fethedildiği (Tuğlacı, 1985:255; Önder, 1995:312; Gedik, 1997:12; Atlı,

1999:58; Gültekin, 2001:17), yörenin tarihini yazanların ortak görüşüdür. Buraların kendilerine ıkta olarak verildiği de belirtilir. Türkler tarafından fethi esnasında, sahada hangi yerleşmelerin bulunduğu ya da hangi yerleşmelerin zapt edildiğinden tarih kitapları her nedense bahsetmezler. Bu konudaki kanaatimiz sahada, fetihlere karşı koyabilecek büyük yerleşmelerin olmaması ya da gerçekten Arap akınları nedeniyle yerleşmelerin tamamen harabe haline gelmiş olmasından dolayıdır. Durum ne olursa olsun sahaya Türklerin gelmesi ile yerleşme düzeni büyük bir dönüşüm geçirmiştir.

Öncelikle bu dönemde sahaya gelenler, geçmiş dönemlerde olduğu gibi sadece akınlar yapmak ve yağma etmek için gelmemişlerdir. Bilakis, yeni bir vatan olarak kendilerine yurt edinmişlerdir. Fethedilen yerler komutanlara ıkta olarak verildiğinden her gelen grup sahanın bir kesiminde yerleşmiş, bulundukları mevkileri yeniden imara ve işlemeye başlamışlardır. Ayrıca bu yeni gelenler sahadaki Bizans kültüründen farklı olarak kendilerine mahsus yaşam şekli ile kısa sürede hakim unsur olma özelliği kazanıştır. Hemen fethin ardından "1076 tarihinde Süleyman Şah ve kardeşinin Konya'yı başkent yaparak Anadolu Selçukluları Devleti'ni kurması" duruma açıklık getirmektedir. Ancak sahanın ıktalık olarak Danişmendli Beyliği elinde kalma durumu, II. Kılçarslan'ın Danişmendli topraklarını fethe başlayarak 1175 yılında Niğde bölgesini tamamen hakimiyeti altına almasına kadar sürdü (Gedik, 1997:12)

Birkaç yüzyıl süren Türk boylarının büyük göçü, Selçuklu devletinin yöneticileri tarafından iyi organize edilerek, Anadolu'daki yerleşme boşluğunu doldurmak amacı ile kullanılmıştır. "Konar-göçerlerin toprağa yerleştirilmesi hususunda iyi düşünülmüş bir yerleşme planını uygulamaya konulmuş, tarla kültürleri ile uğraşacak olanlara ülkenin sulanabilir veya en bereketli topraklarını tahsis edilmiştir. Ancak bu köylerin yer seçiminde yol boyları veya yollara yakın yerler ile kentlerin ve kasabaların yakın civarı ve eski yerleşmelerin yerleri tercih edilmiştir. Kuşkusuz köylerle beraber bu arada yolların onarımı da ele alınmış ve kısa bir süre içinde köylerle beraber işlek bir yol şebekesi de ortaya çıkmıştır. Selçukluların ova köyleri diyebileceğimiz yerleşme birimlerinde ufak köy toplulukları değil, büyükçe köy tipi daha çok tercih edilmiştir" (Tundilek, 1986:48).

Ayrıca, bu yeni yerleşme düzeni içinde şayet mevcut ise eski köylere ve sakinlerine el sürülmemiştir.

İstikrarın devam ettiği, can, mal ve yol emniyetinin temin edildiği bu dönemde bölgenin imarına ve zenginleşmesine zemin hazırlanmıştır. Bu dönemde sahamızın muhtelif yerlerinde hanlar, hamamlar, çeşmeler pazar ve panayırlar kurulmuştur. Alaeddin Keykubad'ın ölümünden (1237) sonra devlet yönetiminde otorite boşluğu ortaya çıkmış ve ülkeye yayılmıştır. Bu durum yörede tekrar istikrarsız bir dönemin yaşanmasına sebep olmuştur. Nihayet 1243 yılında Baba İshak isyan ederek Niğde'nin de içerisinde bulunduğu bölgeyi işgal etmiştir. Aynı yıl içerisinde yapılan Kösedağı Muharebesi'nden sonra İlhanlılar, sahada kontrolü ele geçirmişlerdir.

İnceleme sahamızda, Selçuklu Dönemi'ne ait yerleşme düzenini bütünüyle belirleyebilecek vesika ve kayıtlardan yokunuz. Ancak bu dönemin yerleşmeleri ve yerleşme düzenini ortaya koyabilecek bazı bilgileri, kısıtlı ve dağınık şekilde de olsa çeşitli kaynaklardan çıkarmak mümkündür. Öncelikle ortaya konulması gereken, dönemle ilgili eserlerde isimlerine rastlanan yerleşmelerin belirlenmesidir. Bugün il merkezliği görevini de üstlenmiş olan Niğde, Selçuklu Devleti döneminde ismine en sık rastlanan yerleşmedir. Bunun nedenlerinin başında Anadolu Selçukluları tarihi boyunca idari merkez olarak yer alması gelir. Niğde adına Anadolu Selçuklularından önceki dönemde hiçbir şekilde rastlanmamış olması nedeniyle, Niğde'yi Türkler tarafından kurulan ve geliştirilen bir yerleşme olarak kabul etmek gerekir. Dönemin diğer önemli bir yerleşmesi de ismine sık rastlanan Lülüve Kalesi'dir ki, Roma ve Bizans tarihi boyunca da Gülek Boğazını kontrol eden bir kale olarak mevcudiyetini sürdürmüştür.

Selçuklu dönemi yerleşme düzenini ortaya koymak bakımından idari yapısını bilmek faydalı olacaktır. Çünkü devletlerin idari yapıları, günümüzde de olduğu gibi, çok defa yerleşme düzenini ortaya koyabilmektedir. Anadolu Selçuklularına ait kaynaklarda, XII. yüzyılın son çeyreklerine kadar ülkedeki idari bölünmeye dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Türkler, XI. yüzyıl sonlarından itibaren fethettikleri bu ülkede, fetih geleneklerine uygun bir biçimde idari üniteler kurmuşlardır. Bunlar genellikle merkezi idare ile benzer özelliklere sahip

beyliklerden oluşmaktadır. Fetihler esnasında ve hemen sonrasında saha, büyük oranda Danişmendli Beyliği yönetimi altında bulunmaktadır.

İnceleme sahası XII. yüzyılın ikinci yarısında, merkezi Anadolu'da birliği sağlayan Selçuklu idaresi içerisine dahil olmuştur. Kaynaklar, II. Kılıçarslan'ın 11 oğlunu ülkenin muhtelif şehirlerine gönderdiğinden (1180) söz eder. Bu olay, bir bakıma Selçuklular tarafından ülkenin idari bölünmesine atılan ilk adım olarak görülmektedir. II. Kılışarslan'ın şehzadelerinden Muzafferüddin Arslan-şah: Nigide (Niğde)'ye gönderilmişti. Şehzadelerin görev yerlerine dair bilgi verilirken bir kısmında (Tokat ve tevabii, Niksar maa muzafat) açık olarak bir idari mıntıka söz konusu iken, bazılarında (Nureddin Sultan-şah; Kayseriye, Şücaüddin Sencer-şah; Erakliye, Muzafferüddin Arslan-şah; Nigide gibi) birer şehir ismi verilmektedir. Muhakkak olarak bu şehirlere de ayrı mıntıkalar bağlı bulunuyordu. Sinop'un fethinden hemen sonra şehrin savunmasını güçlendirmek için yapılan tamirat kitabelerinde, ülkedeki idarecileri ve idare alanlarını belirten ibareler mevcuttur. 1215 senesine ait olan kitabeler sayesinde, Niğde'nin de idari özelliğini görebiliyoruz. Kitabede, "*Zeynüddin Beşare el-Galibi*, *Sahib-i Mahrusa-i Nakita ve Vilayat*" olarak geçmektedir (Baykara, 1990:46). Selçuklu idari yapısını anlamak bakımından önemli olan vilayet terimi, kaynaklarda Selçuklu idari birimini ifade edebilecek şekilde kullanılmaktadır. Ancak, Sinop kitabelerinde hep çoğul olarak zikredilmesi de dikkat çekicidir. Kitabeye göre, Niğde İli'nin Selçuklular dönemindeki idari yapısında, merkezi bir şehir ve bu şehir çevresinde birden fazla vilayet bulunmaktadır.

Bu dönemde sahadaki idari birimlerin iç yapısı hususunda net bir bilgiye sahip değilsek de, aynı dönemde benzer özellikteki Elbistan da, bir münasebetle zikredilen "*bugünden itibaren kimsenin kendisine ait topraklara, şehir, vilayat, kasabat ve zayaan'a müdahalede bulunmayacağı"*nın (Baykara, 1990:48) belirtilmiş olması ile Selçuklu idari ünitesindeki daha alt birimleri öğrenebilmekteyiz. Buna göre bir Selçuklu idari ünitesinde; bir şehir, çok sayıda vilayet, kasaba ve çiftlik bulunabilmektedir. Bu şartlar altında Niğde, sahadaki tek şehir yerleşmesi olarak ortaya konabilir. *Mahrusa*, yani bir iskân yerinin korunmuş olduğunu belirten ifade, şehrin çevresinin sur ile çevrili olduğunu belirtebilir. Vilayetler anlamına gelen "*vilayat*" kelimesi birden fazla vilayetin idari ünite içerisinde bulunduğunu

göstermektedir. Ancak Niğde idari ünitesinde bulunan vilayetlerin isimlerini belirten herhangi bilgi mevcut değildir. Şehir ve bir veya birden fazla olabilen vilayet; Selçuklu idari biriminde birbirinden farklı özellikler taşıyan, fakat karşılıklı olarak bir diğerini tamamlayan unsurlar olarak görülmektedir (Baykara, 1990:49). Bu şartlar altında kırsal alanı ifade eden ve Osmanlı döneminde –il, -ili, –eli şeklinde (Yeni-il, Said-eli gibi) idari ünite isimlerine eklenen eklere bakılırsa nispeten küçük idari birimi ifade eden vilayet içerisinde, kasaba ya da kasabalar, köyler, çiftlikler (zaya), ağıllar, mezralar, kışlak ve yaylaklar ile han, menzil ve kaleler yer almış olmalıdır. Bazen Osmanlı döneminde olduğu gibi konar-göçer taife olarak ifade edilen cemaat ve aşiretlerin yaşadığı alanlarda sürekli bir yerleşme belirtilmeksizin, idari birim anlamında, vilayet kabul edilmiş olabilir.

Bu açıklamalardan sonra, Selçuklu döneminin yerleşme düzeni ile yerleşme türleri ve özellikleri şu şekilde belirlenebilmektedir.

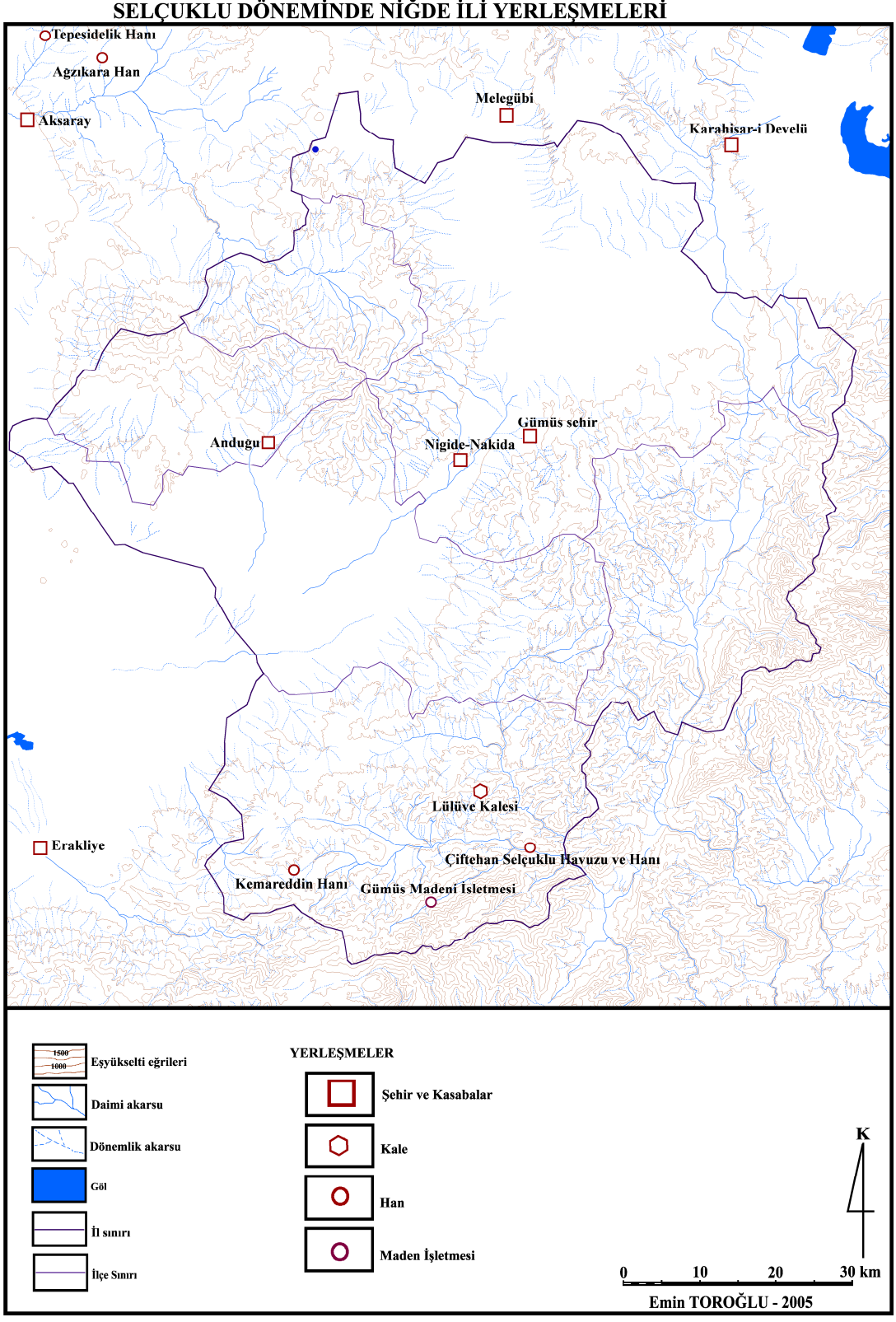
Şehir, Selçuklu idari biriminin en belirgin hususiyeti olup, büyük idari ünitelere de adını veren en önemli iskân yeridir. Çevresinin idari merkezi oluşu, o iskân yerinin şehir diye anılmasında etkili olmaktadır. Kaynaklar, bütün kalabalık iskân yerlerine değil, sadece belirli özellikler gösteren yerleşmeleri şehir olarak göstermektedir. Şehirler genellikle sur ile çevrili olduğu gibi, her birisinin idareci, kadı, camii, hamam ve bezzazistana sahip olduğu (Baykara, 1990:59) belirtilmektedir. Bu dönemde Niğde'nin, etrafı surlarla çevrili ve bir iç kalesi bulunan, önceleri şehzade ve sonraları subaşılar tarafından yönetilmiş olan, cami, mescit, imaret gibi sosyal ve han, hamam, bezazistan gibi ticari yapılara sahip olduğu tespit edilmektedir. Anadolu Selçukluları döneminde Niğde, askeri üs durumunda idi. Niğde'nin mevcut stratejik konumu da bu iş için çok uygundu. Bizans ve haçlılarla yapılan muharebelerde bu üs çok kullanılmış ve tarihlerinde ismi sıkça geçmiştir. 1176 yılında yapılan Miryakefalon (Karmıkbeli) savaşında Niğde'li askerlerin gösterdiği başarı ve hizmetten dolayı "Dar'ül Pehlivan (Pehlivanlar yurdu)" olarak zikredilmiştir. İzzettin Keykavus (1211-1219) döneminde kalenin dış surları ve bedesten inşa edilmiştir (1218). İnşasına başlanan kale surları Keykubad döneminde tamamlandığı gibi Niğde'nin önemli tarihi yapılarından biri olan Alaeddin camii (1223) inşa edilmiştir (Gedik, 1997:13).

Selçuklu dönemi yerleşmeleri arasında özellikle vakfiyelerde "küre" diye geçen, iskân yeri bulunmaktadır. Genellikle maden yerleşmeleri bu isimle anılmaktadır. Selçuklu döneminde, bugün Ulukuşla İlçesi'ne bağlı olan Madenköy'deki gümüş madeninin işletildiği bilinmektedir.

Günümüzde genellikle küçük şehre verilen isim olan kasabanın, Selçuklu dönemi kayıtlarında geçtiği görülmektedir. Selçuklu kayıtlarında geçen kasabaların özellikleri köylere nazaran nispeten kalabalık nüfus ve konut yoğunluğu, eyalet merkezlerine oranla daha küçük idari ünitenin merkezliği, az ya da çok ticari merkez oluşu, bir miktar esnaf ve zanaatkârı barındırmak gibi özellikleri bulunduğu görülmektedir. Yerleşmelerin gelişim süreci içerisinde bazen kayıtlarda kasaba olarak yazılan bir yerleşme hemen sonra köy, bazen idari merkez haline gelerek şehir olarak da belirtildiği görülmektedir. Şehir ve kasabalar arasındaki farklardan birisi de yerleşmenin bir sur ile çevrili olup olmaması şeklinde de düşünülebilir. Selçuklu şehirleri büyük oranda kapalı bir sur ile çevrili bulunmaktadır. Kasabalar ise genellikle böyle bir sur duvarından yoksundur. Varlığı kesin olmakla birlikte, daha çok siyasi tarih vermeleri nedeniyle tarih kitaplarından kasabaların isimleri ve yerlerini belirlemek mümkün olmamaktadır. Kasabaları durağan olamayan özellikleri nedeniyle, sonraki dönemde mevcut olan yerleşmelerden hangilerinin kasaba olduğunu kestirmek güçtür. Bu konudaki kanaatimiz; Osmanlı dönemi kayıtlarında mahalleleri ile kaydedilmiş olan, yerleşme içerisinde bir kalesi bulunan Bor, Anduğu nahiyesinin merkezini oluşturan Ortaköy (Altunhisar), Selçuklu döneminde kasaba özelliği taşımış olabilir (harita 11, tablo 24).

Tablo 24: *Niğde İli'nin Anadolu Selçuklu dönemi yerleşmeleri*

Yerleşme Adı	Yeri	Özelliği	Kaynağı
Nigide, Nakida, Nigde	Niğde	Şehir	İbni Bibi,
Lülüve	Hisarballığı Mvk-Ulukışla	Kale	İbn-i Bibi
Maden İşletmesi	Madenköy-Ulukışla	Gümüş Madeni İşletmesi	Haydar el-Üryan,
Gümüş Şehir	Gümüşler-Niğde	Şehir ve Maden İşletmesi	Haydar el-Üryan
Çiftehan	Çiftehan-Ulukışla	Selçuklu hanı ve Havuzu	Kalıntılar
Kemareddin Hanı	Aktoprak-Ulukışla	Han	Kalıntılar
Bor	Bor	Kasaba	Kalıntılar
Anduğu	Altunhisar	Kasaba	Kalıntılar
Kiçikalesi	Keçikalesi-Altunhisar	Kale	Kalıntılar
Aravan	Kumluca-Niğde	Köy	Kalıntılar
Fertek	Aydınyurt-Niğde	Köy	Kalıntılar
Şeyh Ömer Türbesi	Şeyhömerli Köyü	Türbe ve Zaviye	Kitabe

Harita11: *Selçuklular Döneminde Niğde İli Yerleşmeleri*

Köy, XIII. yüzyıl ortalarında en çok sözü edilen iskân yeri olup, Göktürkler'den beri kullanılan Türkçe bir terimdir. Zaman zaman Farsça olan *dih* ya da *deh*, Arapça'dan geçme *karye* terimleri ile de ifade edilmiştir. Köy, belirli iktisadi esasa bağlı olarak teşekkül etmiş olan zaya, çiftlik, ağıl, mezra, yayla, kışlak, menzil, han gibi küçük iskân çekirdeklerinin gelişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan Selçuklu döneminde köyün, bu küçük iskân çekirdekleri ile kasaba arasında bir yerleşme olduğu anlaşılmaktadır. Bazen zaya, çiftlik, mezra ile köy terimleri arasında bir belirsizlik bulunduğu gibi köy ile kasaba arasında da eğer geçiş döneminde ise belirsizlik bulunmaktadır. Bu itibarla Selçuklu döneminde köy ile daha küçük ve büyük yerleşme şekilleri arasındaki kesin sınırları belirlemek güçtür. Kaynaklarda geçen "köy", "karye" ve "dih" terimlerinin ifade ettiği yerleşmeler köy olarak kabul edilir.

Selçuklu döneminde de meskenler taş ve kerpiçten inşa edilmiştir. Günümüz geleneksel evlerinde olduğu gibi üzerleri önce ağaç daha sonrada topraklarla örtülmüştür. Bununla beraber cami, mescit, hamam gibi umumi yapıların taştan inşa edildiği, bazı köylerde mescit, büyüklerinde ise cami bulunduğu görülmektedir. Köy yerleşmelerinde ekonominin temelini ziraat teşkil etmekle birlikte, hemen herkesin bir miktar hayvanı da vardır. Hayvanları fazla olan yerlerde ayrıca çoban tutulduğundan, *çobanlık* bu dönemin bir mesleği idi. Köylerin yakınlarında bağ ve bahçeler bulunurdu. Köylerde idareci olarak sipahi ve kethüda geçmektedir. Köylerin vergisi haraç ve öşür olarak zikredilmektedir. Sahamızda çok sayıdaki varlığı kesin olan köylerin, bu dönem için bir listesini tespit etmekten mahrum bulunmaktayız.

XII. Yüzyıl sonları ile XIII. yüzyıl başlarında kaynakların küçük iskân yerleri olan *Zaya* söz etmektedirler. Bu küçük iskân çekirdekleri, özellikle Zaya/çiftlikler XIII. yüzyıl ortalarına doğru gittikçe gelişecek ve köy haline gelmişlerdir. Bu oluşum Türkmenlerin iskânı ile birlikte düşünülmesi gereken bir olaydır. Bu arada zaya yerine kaynaklarda çiftlikler de geçmektedir. Bu iki terimden zayanın az çok bir hukuki yönü de bulunmakta, keza zirai üretimin daha kesif olduğunu sezdiğimiz mezraya göre hayvan beslemesi yapılabilmektedir. Zaya, vilayetin gelir getiren temel özelliklerinden birisi olarak sık sık zikredilmiştir. Türkçe ekinlik olarak da geçen ve günümüz iskânında da görülen mezra, kır iskânının günümüzde de yaşayan bir şekli olan ve birçok yerleşmeye de çekirdeklik eden ağıl ve kışlak, Selçuklu dönemi

vakfiyelerinde kaydedilmiştir. Bu nedenle, bu yerleşme türlerinin sahamızda bulunduğunu kabul etmekle birlikte, isim ve yer belirtmekten mahrumuz.

Selçuklu döneminde ulaşım düzenine bağlı olarak meydana getirilmiş menzil, zaviye ve hanların bazen yerleşme içlerinde bazen de yerleşmelerden bağımsız olarak bulundukları kayıtlardan ve arazi bulgularından anlaşılmaktadır. Sahamız içerisinde yer alan Çiftehan'da bir Selçuklu hanı ve sıcak su kaynaklarından faydalanmak için inşa edilmiş havuz kalıntıları tespit edilmiştir. Ayrıca Lülüve kalesinden Ereğli'ye giden yol üzerindeki Kemareddin Hanı, Selçuklu yapısı olarak tescil edilmiştir. Ayrıca Şehyömerli Köyü'ndeki Şehy Ömer Türbesinin kitabesi 1080 tarihini göstermekte olup, bu dönemden kalan zaviye olarak kabul edilebilir.

Vilayetin savunması, şehirlerden daha değişik ve güç şartlarda yapıldığından kaleler daha da önem kazanmışlardır. Bu nedenle Selçuklu hükümdarları gerekli yerlere yeni kaleler yaptırdıkları gibi, Bizans dönemi kalelerini tamir ettirerek kullanmışlardır. Şehirlerin içinde veya yakınlarındaki kaleler ise onların birer parçası olmuştur. Bununla beraber ülkenin diğer kısımlarında da halkın savunması için gerekli görülen yerlerde inşa edilmiş olanları vardırlar. Kalelerde "kütüval" ya da "dizdar" yanında, yardımcı veya kethüdaları ve diğer askerler bulunuyordu. İçine gerektiğinde uzun süreli kuşatmalara dayanacak şekilde silah ve zahire depolanırdı. Klasik Selçuklu çağında, yani XIII. Yüzyıl ortalarında bu kalelerin koruyuculuk görevi yüzyılın sonlarına doğru değişmiştir. Bu dönemde insanlar bu kalelere sığınmaya ve burada emniyet bulmaya başlamışlardır. Böylece Selçuklu ülkesinin her yerinde kalelerin önemi hayli artmış ve halk buralara, bunların korudukları alanlara çekilmişlerdir.

Sahamızda Ulukışla'nın güneyinde Çanakçı ile Çifteköy arasındaki yüksek bir tepe üzerinde lokalize ettiğimiz, Osmanlı arşiv kayıtlarında Hisarballığı olarak geçen yerleşme yerindeki Lülüve Kalesi, isminden de anlaşılacağı üzere daha küçük olan ve sonradan bir yerleşmeye de isim vermiş olan Kiçikale, Osmanlı döneminde Hasan Dağı ve Melendiz Dağı eteklerindeki köylerin müstahfizan olarak kaydedilmesine bakılırsa, en azından bir dönem için bu yöredeki bir kaleye isim olarak verilmiş olan Kala-i Mundus, bu dönemin kaleleri olarak sayılabilir.

Selçuklar Döneminde Anadolu'nun Sosyal ve iktisadi tarihi üzerine çalışmalar yapmış olan Baykara (1990:63), "Selçuklu dönemi vilayetinde oturan

halkın başında, kaynaklarda konar-göçer halk yada göçerevli olarak geçenlerin" bulunduğunu belirtmektedir. Selçuklu hükümet düzeninde de görülen mevsimlik göç hareketleri (kışı Antalya veya Alanya, yazı Kubadabad veya Sivas'ta geçirmeleri gibi), ülke üzerinde yaşayan büyük Türkmen grupları içerisinde de bulunmaktadır. Aralarında yerleşiklerinin de bulunduğu bilinen Türklerin önemli bir kısmı, yazları belirli yaylalara, kışları da yine belirli kışlaklarda kalırlar ve bunu muntazam bir şekilde sürdürürlerdi. Göçer-evlilerin bu yaylak ve kışlaklarında, bugün Orta Asya'da sık karşılaşılan üzeri keçe ile örtülü, ahşap iskeletli "topak evler" denilen portatif meskenlerde kaldığı bilinmektedir. Ancak uzun mesafe göç eden göçebelerin kullandığı keçi kılından yapılmış kara çadırları da kullanmış olmaları muhtemeldir. Bununla beraber nispeten sade ve çevredeki tabii malzemeden yapılmış evler ve alaçıklar yaptıkları düşünülmektedir.

Ülke savunması için zaruri unsur olarak görülen Göçer-evliler, her şeyden evvel şehirlerdeki halkın bazı temel ihtiyaçlarına cevap veriyorlardı. Kaynaklarda yakınlarında bulundukları şehirlerin et başta olmak üzere yağ, süt, peynir gibi ihtiyaçlarını karşılayan kabilelerden söz edilmektedir. Bu nedenle Göçer-evlilerin iktisadi bakımdan daha çok hayvancılıkla uğraştıkları görülmektedir. Halı ve kilim göçer-evlilerin önemli el sanatlarından idiler. Zira hayvanların yünü hem kendilerinin ve hem de şehirlerdeki dokumacılık mamullerinin hammaddesi idi. Bu arada deri de şehir ve kasabalardaki debbağhanelerde işlenip mamul hale getiriliyordu. Bir kısmının da odunculuk ve kömürcülük yaptıkları görülmektedir.

İnceleme sahamızda, göçerevli de denilen konar-göçer aşiretlerin barınmasına müsait ve faaliyetlerinin devamını sağlamalarına imkân veren yükselti basamakları mevcuttur. Sahanın güneyini çevreleyen Aladağlar ve Bolkar dağları ile sahamız içerisinde kalan Hasan Dağı, Keçiboyduran Dağı, Melendiz Dağı gibi volkanik kütleler ve yüksek bir plato görünümündeki Üçkapılı Dağı yayla yerleşmelerini barındırma özelliğine sahiptir. İfade edilen alanlar Osmanlı kayıtlarında da yaylak alanı olarak belirlenmiş, otlak ve yaylak vergileri kaydedilmiştir. Bu dönemde konar-göçerlerin hemen güneyde yar alan Çukurova bölgesine ve sahillere indiklerini söylemek pek mümkün görülmemektedir. Sahanın güneyinde yer alan bugün bir ilçeye de isim olan Ulukışla'nın konumuna bakılırsa, daimi su akışı bulunan ve çevresine nispetle yükseltisi düşük vadi içlerinin kışlak olarak kullanıldığı

görülmektedir. Sahamız içerisinde Develi Ovası'na bakan günümüzdeki Dündarlı kasabası ve çevresindeki bir kısım köyler Osmanlı kayıtlarında kışlak olarak geçmektedir. Ayrıca Bor Ovası çevresinde, günümüzde bile bazı hayvancı gruplar kışlak olarak Bor Ovası'nı kullanmaktadır.

Selçuklu dönemi geçici yerleşme yerleri arasında belirtilmesi gerekenlerden birisi de konar-göçerlerin yılın belirli dönemlerinde kurdukları, pazar ve panayırları saymak gerekir. Konar-göçer cemaatler kışlaktan yaylağa çıkış ve dönüşlerinde bazen şehirler yanında bazen de şehirlerden uzak yerlerde pazar ve panayır kurmakta idiler. Bunlardan bazıları (Yabanlu-pazarı, Yılkın-pazarı ve Ziyaretpazarı gibi) çok geniş çevreden tüccar çekmekte idi. Sahamızda Osmanlı döneminde Üçkapılı yaylasında böyle bir pazar ve panayırın yapıldığı bilinmekte olup, aynı mevkinin Selçuklu döneminde de bu türden bir pazaryeri olarak kullanıldığını düşünmekteyiz.

2.1.8. İlhanlılar ve Karamanoğulları Döneminde Niğde İli Yerleşmeleri

İnceleme sahasında Kösedağı Muharebesi'nden (1243) sonra, hakim güç İlhanlılar olmasına rağmen, Anadolu Selçuklularının ortadan kalkmasına kadar iç hesaplaşmalar ve taht kavgaları sürmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti, son hükümdarı II. Mesut'un ölümünden 1305 yılında fiilen sona ermiş ve bölgeyi İlhanlı valileri yönetmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren saha, tekrar istikrara kavuşmuş ve yaşanan imar faaliyetleri yeniden başlamıştır. Niğde'nin en güzel yapılarından biri olan Hüdavend Hatun türbesi ve imareti ile Sungur Bey Camii bu dönemde inşa edilmiştir. Bu sırada bölgeyi gezen İbn-i Batuta; Irak sultanlığına bağlı olduğunu belirttiği Niğde'nin büyük ve kalabalık bir şehir olmakla birlikte bazı kesimlerinin harap olduğunu bildirmektedir. Bölgenin en büyük akarsuyu olan Karasu'nun şehri ikiye böldüğünü belirten Batuta, bu akarsudan dolaplarla alınan suyun, bağ ve bostanlara verildiğini, meyvesinin bol olduğunu belirtmektedir (Parmaksızoğlu, 1981:21).

Bölgedeki İlhanlı hakimiyeti, Anadolu valisi olan Alaeddin Eratna'nın 1335'den sonra devletten bağımsızlığını ilan etmesiyle son bulmuştur. Eratna Devleti kısa zaman içerisinde Orta Anadolu'nun büyük kısmında otoritesini tesis etmiş ve bu durum 1366 yılında Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'in Niğde ve çevresini ele geçirmesine kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra saha önce Karamanoğlu-Eratna, daha sonra da Karamanoğlu-Osmanlı arasındaki uzun süren mücadelelere sahne olarak,

istikrarsız bir döneme girmiştir. Yıldırım Beyazıt bir müddet Niğde'yi Osmanlı Devleti topraklarına katmışsa da, Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra saha tekrar Karamanoğulları hakimiyetine girmiştir. Bu dönemde Niğde Emiri Karamanoğlu Ali Bey, Niğde'de Şah Mescidi'ni (1413) ve Akmedrese'yi (1424) ve Alâeddin Camii karşısına bir çeşme inşa ettirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin sahayı ele geçirmesine kadar geçen süre içerisinde, sahada hüküm süren hakimiyet mücadelesi genelde idare merkezleri arasında geçtiğinden, sahadaki yerleşmelerin durumu hakkında fazla bilgi sahibi değiliz. Ayrıca olayların yerleşmeler üzerindeki etkilerinin neler olduğunu tespit edecek verilerden de mahrum bulunmaktayız. Fatih devri Karaman Eyaleti vakıfları (Uzluk, 1958:50-53) ve Niğde'deki Karamanoğlu Alibey Vakfiyesi'nde (Uzunçarşılı, 1942) geçen yerleşme isimlerinden yerleşmelerin bir kısmını çıkarmak mümkün olmaktadır. İnceleme sahası Osmanlı Devleti'ne Fatih devrinde geçtiğine göre, Vakıf defterinde geçen aşağıdaki yerleşmelerin Karamanoğulları döneminde mevcut bulunduklarını kabul etmekteyiz. Ancak tablo 26'da listesi çıkarılmış olan yerleşmelerin sadece vakıf kayıtlarına göre çıkarılmış oldukları unutulmamalıdır.

Karamanoğulları döneminde sahadaki yerleşmelerin sayısında artışlar görülmektedir. Yerleşmelerin büyük oranda su kaynakları bakımından zengin alanlarda dağılış gösterdikleri lokalizesi yapılmış yerleşmelerin gösterilidiği harita 12'den anlaşılmaktadır.

Niğde İli'nin Karamanoğulları dönemi yerleşmeleri için hazırlamış olduğumuz tablo 25 ve harita 12 incelendiğinde, Niğde'nin sahanın tek şehir yerleşmesi olma özelliğini koruduğunu görmekteyiz. Vakıf kayıtlarında "*şehir suru altında yer ve Bor kapısı mahallesi mescidi*"gibi ifadeler geçmektedir ki, bu durum şehrin bir sur ile çevrilmiş olduğunu ifade etmektedir.

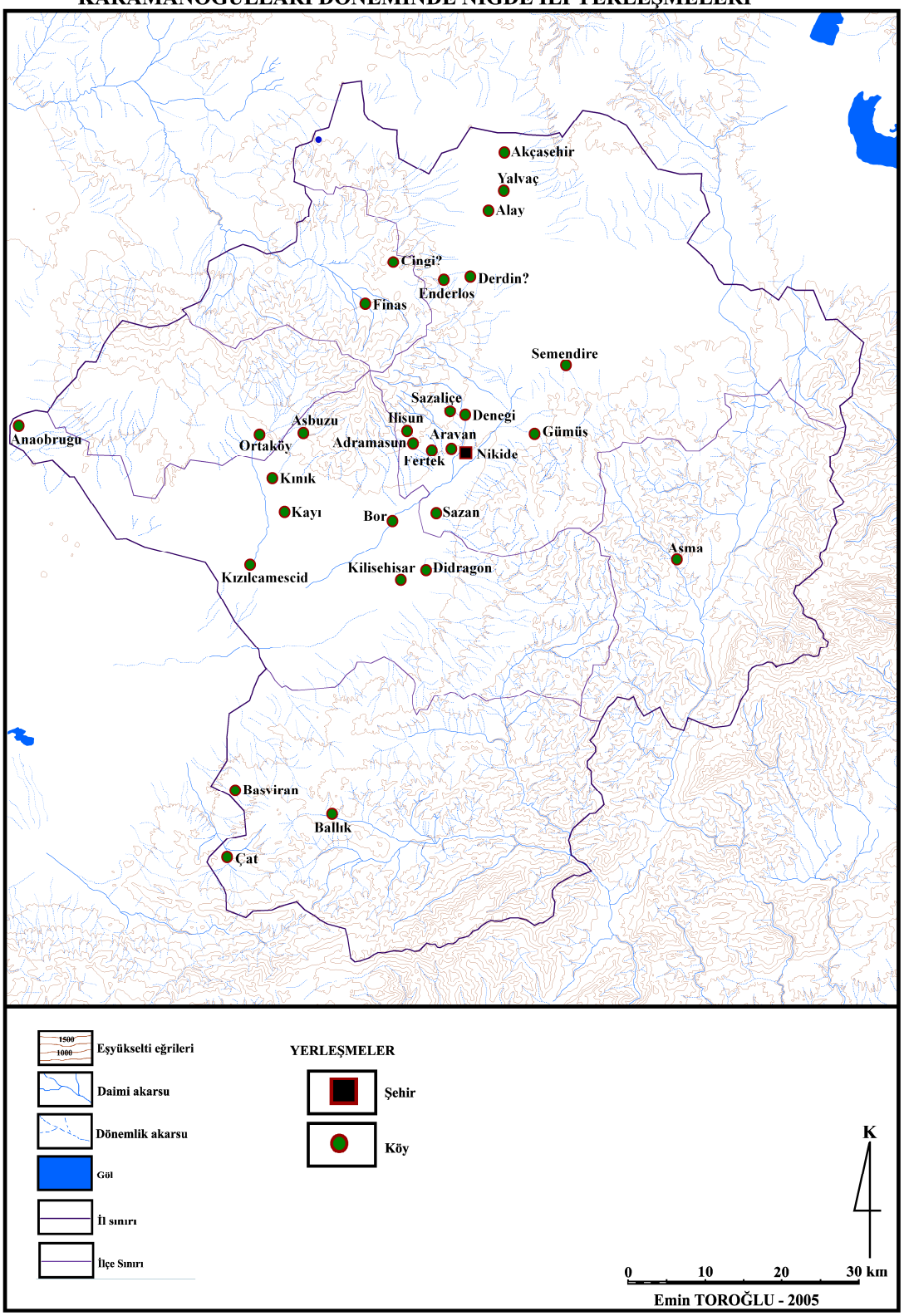
Köy yerleşmeleri daha çok Niğde Şehri çevresinde bulunmakla birlikte Melendiz Ovası, Çiftlik Ovası ve Bor Ovası'nda köy yerleşmelerinin bulunduğu görülür. Köy yerleşmeleri daimi akışı olan akarsular tarafından sulanabilen alanlarda yer almaktadır. Kaydedilen yerleşmelerin büyük kısmı Volkanik dağ kütlelerinin etek kısımlarında ve daimi akışı bulunan vadilerin ağız ya da içlerinde bulunmaktadır. Vakıf kayıtlarında bu köylere ait bağ ve bahçelere sık rastlanması, yerleşmelerin neden sulu alanları tercih ettiklerini izah etmeye yeterlidir. Sahanın

doğusunda ve güneyinde bulunan engebeli ve yüksek alanlarda köy kaydedilmemiş olmasından dolayı, bu alanların daha ziyade konar-göçer aşiretlerin yaylak alanlarını oluşturduğu kanısına varmaktayız.

Tablo 25: *Niğde İli'nin Karamanoğulları dönemi yerleşmeleri*

Yerleşme Adı	Yeri	Özelliği	Kaynak
Nikide	Niğde	Şehir	Uzluk, Uzunçarşılı
Aravan	Kumluca-Niğde	Köy	Uzunçarşılı, Uzluk
Fertek	Aydınyurt-Niğde	Köy	Uzunçarşılı, Uzluk
Gümüş	Gümüşler-Niğde	Köy	Uzunçarşılı
Deneği	Yeşilburç-Niğde	Köy	Uzunçarşılı,Uzluk
Ödemi	? (Niğde)	Köy	Uzunçarşılı
Alay	Alay-Niğde	Köy	Uzluk
Sazaliçe	Taşlıca-Niğde	Köy	Uzluk
Yaylaköy	? (Niğde)	Köy	Uzluk
Adramasun	Koyunlu-Niğde	Köy	Uzluk
Çayırlı	? (Melendiz)	Köy	Uzluk
Hurbemit	?	Mezra	Uzluk
Ayaküzme	?	Köy	Uzluk
Kınık	Kınıköreni Mvk-Altunhisar	Köy	Uzluk
Eravele	? (Melendiz)	Köy	Uzluk
Finas	Sultanpınarı-Çiftlik	Köy	Uzluk
Kösün	? (Niğde)	Mezra	Uzluk
Sazan? (Sazala)	Sazlıca -Niğde	Köy	Uzluk
Asbuzu-kışla	Karanlıkdere-Bor	Köy	Uzluk
Kilisehisar	Kemerhisar-Bor	Köy	Uzluk
Semendire	Ovacık-Niğde	Köy	Uzluk
Kebence	? (Niğde)	Mezra	Uzluk
Melekruz	? (Niğde)	Köy	Uzluk
Kayı	Kayı-Bor	Köy	Uzluk
Yalvaç	Yalvaç Mvk, (Alay)-Niğde	Köy	Uzluk
Ilısun	Küçükköy-Niğde	Köy	Uzluk
Derdin? (Divrin)	Yıldıztepe-Niğde	Köy	Uzluk
Kızılca-mescid	Kızılca?-Bor	Köy	Uzluk
Cingi	Çınarlı?-Çiftlik	Köy	Uzluk
Ortaköy	Altunhisar	Köy	Uzluk
Akçaşehir	Ağcaşar-Niğde	Köy	Uzluk
Ana-obruğu	Obruk-Bor	Köy	Uzluk
İlbesni	? (Melendiz)	Mezra	Uzluk
Nakdos	? (Melendiz)	Mezra	Uzluk
Molokos	? (Melendiz)	Köy	Uzluk
Çat	Hacıbekirli-Ulukışla	Köy	Uzluk
Ballık	Ballık Mh-Ulukışla	Köy	Uzluk
Başviran	Şeyhömerli-Ulukışla	Köy	Uzluk
Akçaşehir	? (Şücaüddin)	Köy	Uzluk
Bor	Bor	Köy	Uzluk
Akviran	? (Niğde)	Mezra	Uzluk
Ağin	? (Niğde)	Köy	Uzluk
Vidragün? (Didragon)	Bahçeli-Bor	Köy	Uzluk
Enderlos (Andırlos)	Hacıabdullah-Niğde	Köy	Uzluk
Aseme? (Asma)	Asma Mvk-Çamardı	Köy	Uzluk
Afsiyon	? (Niğde)	Köy	Uzluk
Melikrevan	? (Niğde)	Köy	Uzluk

Kaynaklar: Uzluk, N.F., 1958; Uzunçarşılı; 1942.

Harita 12: *Karamanoğulları döneminde Niğde İli yerleşmeleri*

2.1.9. Osmanlılar Döneminde Niğde İli Yerleşmeleri

Niğde ve çevresi Fatih devrinde, İshak Paşa ve Gedik Ahmed Paşa kumandasında gönderilen orduları tarafından, 1470 yılında kesin olarak Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. Bu tarihten itibaren istikrar kazanan sahada, 16. yüzyıl sonuna kadar olan dönemdeki yerleşmenin durumunu, Osmanlı Devleti tarafından tutulmuş olan defterlerden takip etmek mümkündür. "Tapu Tahrir Defteri adı verilen, ancak defterlerin adları, içerdikleri bilgi türlerine uygun olarak mufassal, icmal, evkaf vb. şekilde" (Elibüyük, 1990:13) çeşitlenen defterler içerikleri itibariyle sahadaki yerleşmelerin türleri ve özelliklerini belirleyebilecek niteliklere sahiptir. Osmanlı devleti tarafından büyük kısmı XV. yüzyılın ikinci yarısı ile XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyılın ilk yarısında, her liva için ayrı ayrı hazırlatılmış olan Mufassal defterlerin içinde, sahada bulunan bütün yerleşmeler (şehirler, kasabalar, köyler, mezralar, çiftlikler, yaylak ve kışlaklar) ile bu merkezlerde yaşayan vergi nüfusu, bunların işlettikleri tarım alanları ve büyüklükleri, ürünler ile üretim miktarları, ticaret ve ulaşımla ilgili bilgiler bulunmaktadır (Elibüyük, 1990:14).

16 yüzyıl boyunca Niğde İli'nde kırsal yerleşmelerin sabit sayıda kalmadığı görülmektedir (tablo 26). Her ne kadar nahiyelerin köy ve mezra sayılarındaki değişmeleri idari sınır düzenlemelerine bağlamak mümkünse de, sancağın bütününe bakıldığında da sayısal değişimler görülmektedir. Bu durumda farklı dönemlerde sancak sınırlarında yapılan düzenlemelerle izah edilebilirse de, köy ve mezra sayılarındaki artış idari ünitenin kendi iç dinamiklerinden de kaynaklanmaktadır. Bu konu ayrı bir çalışmayı gerektirdiğinden burada fazla üzerinde durulmamıştır.

Tablo 26: *XVI. yüzyılda Niğde İli kırsal yerleşmelerinin gelişimi*

Niğde Sancağı	1507		1518		1530		1584	
	Köy	Mezra	Köy	Mezra	Köy	Mezra	Köy	Mezra
Niğde Naahiyesi	56	25	25	8	27	10	24	18
Şamardı Nahiyesi	15	7	19	17	17	34	40	42
Melenduz Nahiyesi	33	14	32	26	28	26	40	38
Bor Nahiyesi	Niğde'ye dahil		26	8	31	15	36	18
Anduğu Nahiyesi	Defter eksik		14	23	26	27	Bor'a dahil	
Sücaüddin Nahiyesi	Defter eksik		42	10	39	18	52	13
Karmelek Nahiyesi	-	-	-	-	-	-	9	6
Toplam	104	46	158	92	169	130	201	135

Kaynak: Oflaz, 1992; BOA, 1996.

16. yüzyılda sahadaki yerleşme düzeni ve nüfusun özelliklerini belirlemek açısından, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanmış olan 1530 tarihli *Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri*'nden yerleşme ile ilgili bilgiler çıkarımıştır. Defterden elde edilen bilgiler doğrultusunda inceleme sahası, Niğde

Livası'nın Niğde ve Anduğu kazalarının sınırları içerisinde kalmaktadır. Niğde Kazası dahilinde bulunan Niğde, Bor, Şamardı, Melendiz nahiyeleri bütünü ile, Melegübi Nahiyesi'nin sadece Akçaşehir (Ağcaşar) karyesi sahamızda kalmaktadır. Anduğu ve Sücaüddin isimli iki nahiyesi bulunan Anduğu Kazası bütünü ile inceleme sahamız içerisinde yer almaktadır.

Bu dönem için Niğde İli'ne tekabül eden sahada belirlenmiş olan 173 daimi yerleşme ünitesinden, sadece Niğde'nin şehir yerleşmesi özelliğine sahip olduğu tespit edilmektedir. Defterdeki bilgilere göre 32 mahallesi bulunan Niğde'de, 2 cami, 19 mescid, 2 medrese, 4 zaviye, 1 mevlevihane, çarşı (suk) da dahil olmak üzere 71 dükkan, 3 hamam ve 1 kervansaray yer almaktadır. Ayrıca şehirde 678 hane, Niğde kalesi ile birlikte 1041 nefer kaydı mevcut olup, tahminen 4000-5000 arasında bir nüfus barınmaktadır. Yerleşmenin gelirleri arasında sayılan "*bac-ı bazar, resm-i kapan bazarı, resm-i boyahane, resm-i bozahane ve meyhane, mahsul-ü şehr-i beyt'ül mal vb.*" vergiler, bu dönemin şehirsel özellikteki yerleşmelerinin vergi türleri arasında gösterilmekte ve burasının dönemin şehir yerleşmeleri arasında yer alması için geçerli neden olmaktadır.

Tablo 27: *1530 tarihinde Niğde İli'nin şehir, kasaba ve kaleleri*

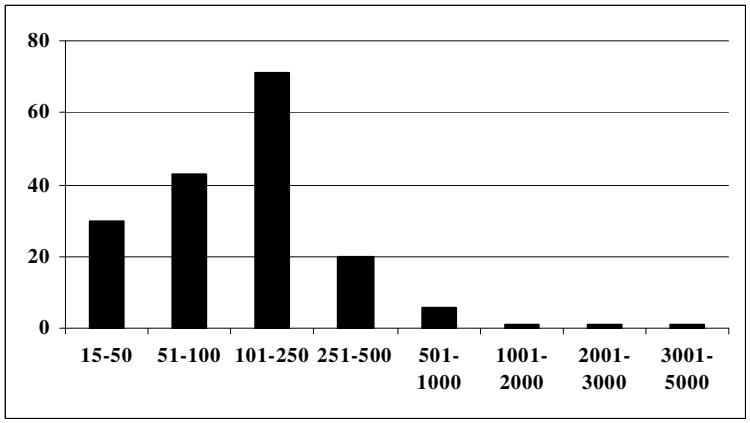
Şehir Adı	Mahalle	Hane	Nefer	Tahmini Nüfusu
Niğde Şehri	32	678	966	3678
Bor Kasabası	13	477	610	2329
Niğde Kalesi	-	0	75	375
Lola Kalesi	-	0	60	300

Kaynak: BOA, 1996.

İnceleme sahasında Bor yerleşmesinin, kasaba özellikleri taşıdığını tespit edebiliyoruz. 13 mahalleye sahip Bor'da, 477 hane ve 610 nefer kaydı bulunmakta olup, tahminen 2500 civarında nüfus barınmaktadır. Kayıtlarda "*resm-i bac-ı bazar-ı Bor, resm-i keyl ve cizye ve kapan ve meyhane, resm-i asiyab*" gibi ticarete ait vergiler yanında, "*mukata-i bağat-ı nefs-i Bor, meyac-ı Bor, galat-ı nefs-i şehr ve resm-i çift ve resm-i bennak ve resm-i su ve resm-i ağnam ve öşür ve resm-i kovan vb.*" vergi kayıtları yerleşmede kaydedilmiştir. Bu vergiler Bor'un ticari merkez olması yanında zirai özelliğinin de ağır bastığını ortaya koymaktadır. Bu özellikleri nedeniyle Bor, sahadaki tek kasaba yerleşmesi olama özelliği taşımaktadır. Defterde Ortaköy ve Kayı yerleşmeleri mahellele isimleri ile yazılmış olmakla birlikte, tarım dışı faaliyetlere dair bir kayıt bulunmadığından köy yerleşmesi olarak kabul edilmiştir. Sahamız içerisinde yer alan 2 kaleden, Niğde kalesi yerleşme içerisinde

bulunduğundan şehrin bir parçasını oluşturmaktadır. 60 nefer kaydedilmiş olan Lola kalesi, bu dönemdeki kale yerleşmelerine bir örnek olarak verilebilir (tablo 27).

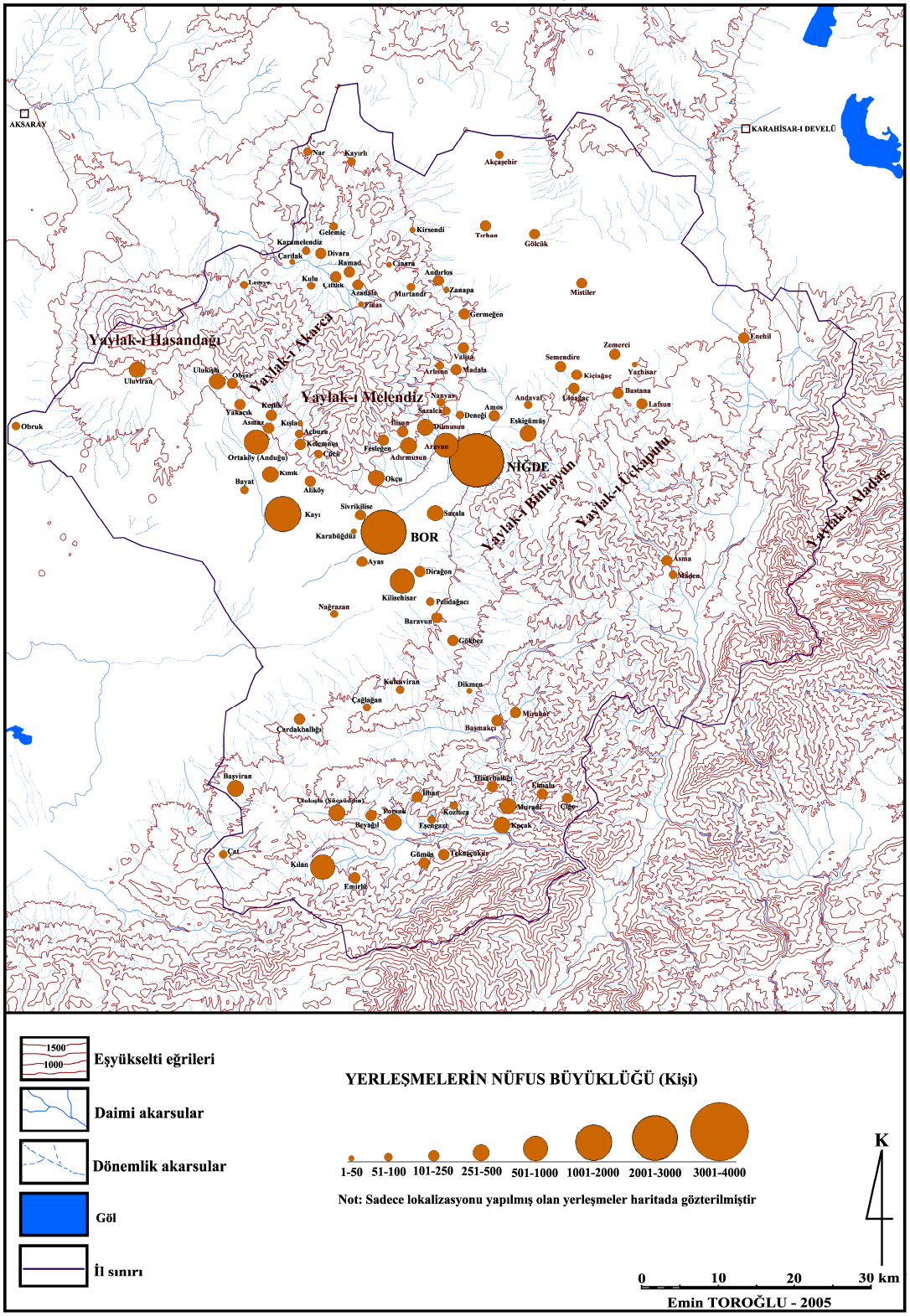
Bugünkü Niğde İli'ne tekabul eden sahanın, 1530 tarihindeki kırsal yerleşme durumuna baktığımızda sahada 173 daimi yerleşmesinin bulunduğu görülmektedir. Bu yerleşmelerden 84'ü (%49) günümüze kadar sürekliliğini koruyarak varlığını sürdürmüştür. 1530 tarihindeki kayıtlarda ismi geçen, ancak günümüze kadar sürekliliğini koruyamamış olan 15 köy yerleşmesinin (%9) yerlerini sahadaki ören ve mevki adlarından çıkarmak mümkün olmuştur (harita 13). Geriye kalan 74 yerleşmenin (%42) yerleri tesbit edilememiştir. 1530 tarihinde sahadaki 173 daimi yerleşmeden 30'u 50'den az nüfusa sahip iken 43 yerleşme 51-100, 71 yerleşme101-250, 20 yerleşme 251-500, 6 yerleşme 501-1000 nüfus aralığında nüfus barındırmaktadır. Çok nüfus barındıran yerleşmelerden Kayı'da 1971, Bor'da 2339, Niğde'de 4000'in üzerinde nüfus bulunmaktadır (şekil 23).

Şekil 23: *1530 tarihinde Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı*

1530 tarihinde, sahada 130 mezra adı kayıtlı olup, kimi mezralarda yakın köylerde yaşayanlar tarafından ziraat yapılırken (*Mezra-i Pınarcık tabi-i karye-i mezbur* gibi), bazılarında konar-göçer tabir edilen cemaatler ziraat yapmaktadır (*Mezra-i Iluca, Cemaat-i Kızılviran ekerler* yada *Cemaat-i Keytimur der mezra-i Karabudak ve Kükef* gibi). Bunun yanında bir kısım mezralar da konar-göçer cemaatlerin kışlağı olarak kaydedilmiştir (*Cemaat-i Karsavuran kışla-i der mezra-i Yenipınar ve Akin* gibi). İnceleme sahasında mezralar daha ziyade engebeli alanlar üzerinde yer almış olan Şamardı, Anduğu, Melendiz ve Şücaüddin nahiyelerinde yoğunluk kazanmaktadır (tablo 28).

16. YÜZYILDA (1530) NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİ

Harita 13: *1530 tarihinde Niğde İli yerleşmeleri*

Tablo 28: *1530 Tarihinde Niğde İli'nde Kırsal Yerleşmeler ve Nüfus*

Nahiye Adı	Köy			Mezra	Cemaat			Topam Hane	Toplam Nefer	Tahnini Nüfus
	Sayı	*Hane*	*Nefer*	*Sayı*	*Sayı*	*Hane*	*Nefer*			
Niğde	27	854	1177	10	15	306	416	1160	1593	6232
Melenduz	28	448	622	26	1	7	10	455	632	2452
Şamardı	17	368	503	34	56	1461	2247	1829	2750	11748
Anduğu	26	854	1258	27	4	33	41	887	1299	4797
Bor	31	1280	1895	15	2	0	26	1280	1921	7260
Sücaüddin	39	1337	1936	18	10	189	212	1526	2148	8187
Toplam	**169**	**5141**	**7391**	**130**	**88**	**1996**	**2952**	**7137**	**10343**	**40676**

İnceleme sahasında geçici veya dönemlik yerleşmelerin oluşmasında önemli bir yer tutan konar-göçer cemaatler yoğunluk Şamardı nahiyesinde olmak üzere Şamardı, Niğde ve Şücaüddin nahiyelerinde yer almaktadırlar. 1530 tarihinde sahamızda 88 cemmat adı altında 1996 hane ve 2952 nefer kaydedilmiştir. Bu cemaatlerin ortaya çıkardığı yerleşme şekilleri olarak yaylaklar ve bazı kışlak alanları defterden çıkarılabilmektedir. Defterde, Dündarlu kabilesine tabi cemaatlerin kışlağı olarak "*Kışlak-ı Dündarlı*" ibaresi geçmektedir ki; burası günümüzdeki Dündarlı Kasabası'nın bulunduğu alana tekabül etmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Develi Ovası'nın güneybatı köşesinden sahamıza doğru sokulan vadilerin içleri Dündarlı kabilesine tabi cemaatlerin kışlak alanlarını teşkil etmektedir. Defterde bir kısım cemaatlerin (*Cemaat-i der Karye-i Dikmen*, *Cemaat-i der Karye-i Obruk*, *Cemaat-i der Mezra-i Gidiriç* gibi*)* köy ve mezra ismi ile birlikte ifade edilmesine bakılırsa, ifade edilen köyler bu cemaatlerin kışlağı olmalıdır.

İncelenen dönem için sahadaki yaylak alanlarını da defterdeki bilgilerden çıkarılabilmektedir. Tablo 29'da verilmiş olan yaylak listesinden anlaşılacağı gibi yaylak alanları, daha ziyade sahadaki yüksek araziler üzerinde yer almaktadır. Listede verilmiş olan hasıl miktarları yaylanın büyüklüğünü ve barındırdığı hayvan sürüsü miktarlarını da ortaya kayabilir niteliktedir. Bu bakımdan en geniş yayla alanını sahamızın doğusunu sınırlandıran Aladağlar oluşturmaktadır. Ayrıca sahamız içerisinde yer alan Hasan, Keçiboyduran, Melendiz gibi volkanik dağlar ile Üçkapılı yüksek platosu yaylak alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 29: *1530 tarihinde Niğde İli yaylakları*

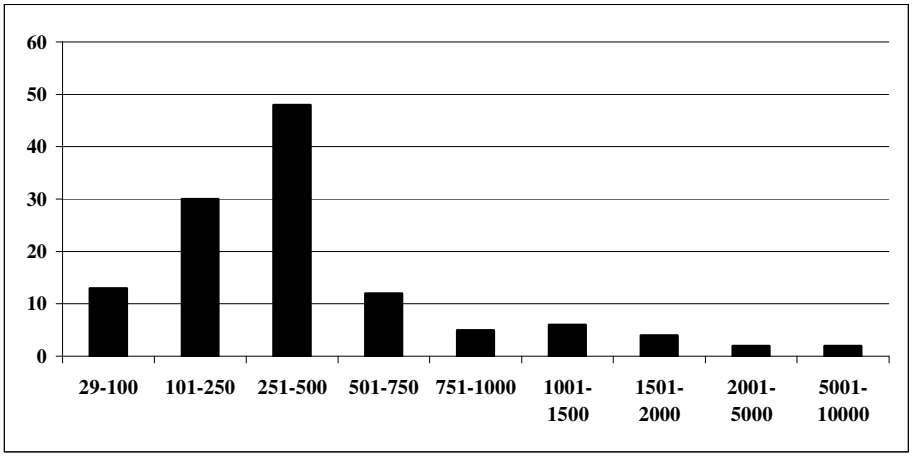
Yaylak İsmi	Hasıl
Yaylak-ı der Aladağ an sınır-ı Osmanlı	12000
Yaylak-ı Melendiz ve Bazarviran	8000
Yaylak-ı Üçkapulu der nahiye-i Şamardı	4500
Yaylak-ı Hasandağı	1500
Yaylak-ı Akarca der kaza-i Anduğu	1500
Yaylak-ı Binkoyun ve Ağaseküsü der nahiye-i Niğde	1200

Kaynak: BOA, 1996.

1530 tarihli defterden çıkarılan bilgilere göre; tahminen 47358 nüfusun yaşadığı sahada, nüfusun %15.8'i şehir ve kasabalarda, geri kalan %84.2'si kırsal kesimde yaşamaktadır. Ayrıca kırsal kesimde yaşayan nüfusun %31.3'ünü konar-göçer guruplar oluşturmaktadır.

Osmanlı dönemi tarihi coğrafyası inceleniken yerleşmelere ait detaylı verilere ulaşılabilen ikinci bir devre XIX. yüzyıldır. Bu dönemde çıkarılmış olan Vilayet Salnameleri'nin yerleşme ve nüfus bakımından önemli bilgiler içerdiği Hütteroth (1969) ve Faroqhi (1977) tarafından da belirtilmiştir. 1896 yılına ait Konya Vilayeti Salnamesi'nden elde edilen verilerden salnamenin yazıldığı dönem için Niğde İli yerleşmelerinin bazı özelliklerini çıkarmak ve geçmiş dönem ile mukayesesini yapmak mümkün olmaktadır.

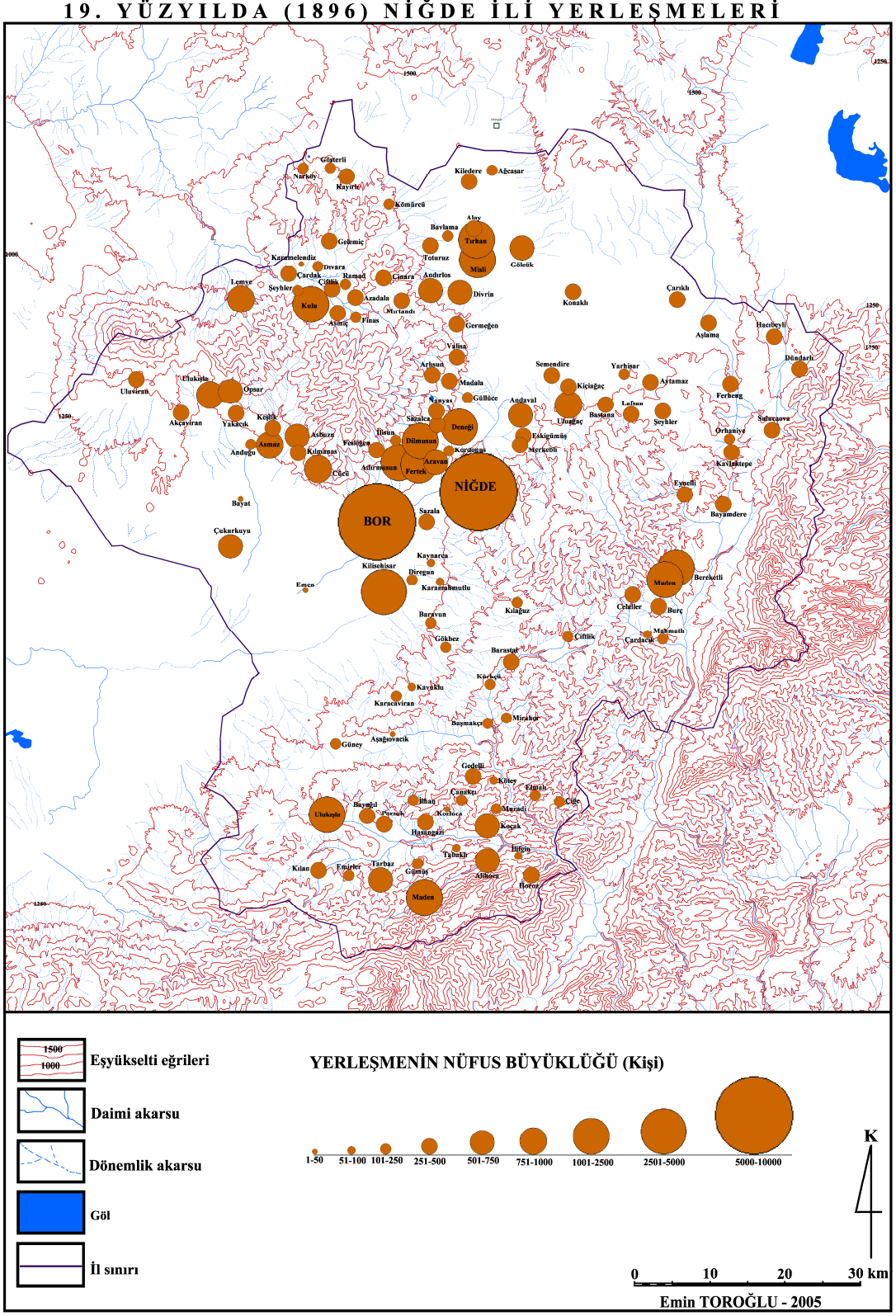
Konya Vilayeti'ne ait salnamelerden 1896 yılına ait olanı nüfus bilgileriyle birlikte köylerin listesini içermektedir. İfade edilen kaynaktaki bilgilere göre; Niğde İli sınırları içerisinde bulunan 122 yerleşmede 72215 nüfus yaşamaktadır. Bu yerleşmelerden 13'ü 100'den daha aşağı nüfusa sahip iken, 30'u 100-250 nüfus aralığında, nüfus barındırmaktadır. 48'i 251-500, 12'si 501-750, 5'i 751-1000, 6'si 1001-1500, 4'ü 1501-2000, 2'si 2001-3000 nüfus aralıklarında nüfusa sahiptir (şekil 24). Çok nüfuslu yerleşmelerden Bor 8813, Niğde ise 9776 nüfus barındırırmaktadır.

Şekil 24: *1896 yılında Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı*

Bu dönemde yerleşmelerin büyük oranda dağlık sahaların çeresi ile plato sahalarında yer aldığı dikkat ekmektedir. Vadilerin ovalara açıldığı yerlerin dışında ovalar fazla iskân olmamıştır. Ayrıca ovalarda bulunan yerleşmelerin çok az nüfus barındırdığı dikkati çekmektedir (harita 14).

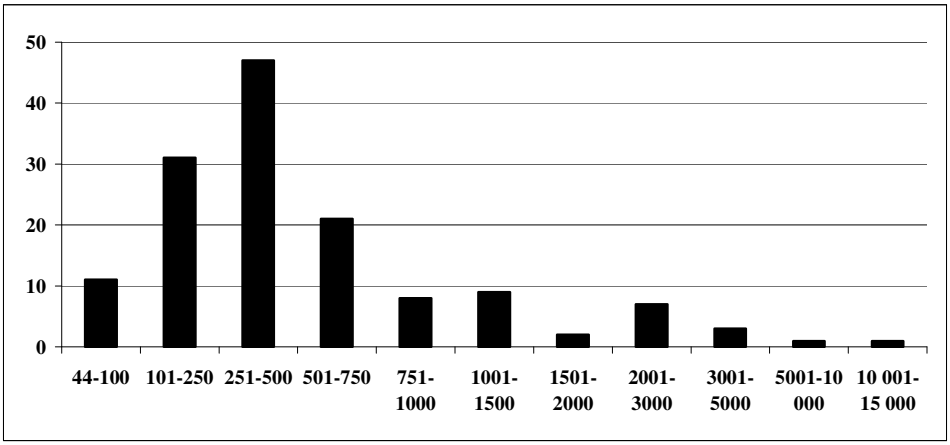
19. YÜZYILDA (1896) NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİ

Harita 14: *1896 yılında Niğde İli yerleşmeleri*

Niğde İli yerleşmelerinin 1922 yılındaki durumunu ise "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası; Niğde Sancağı" isimli eserden çıkarmak mümkün olmaktadır. Bahsi geçen eserden elde edilen verilere göre, Niğde İli'ne tekabül eden sahadaki 141 yerleşme ünitesinde 103339 nüfus yaşamaktadır.

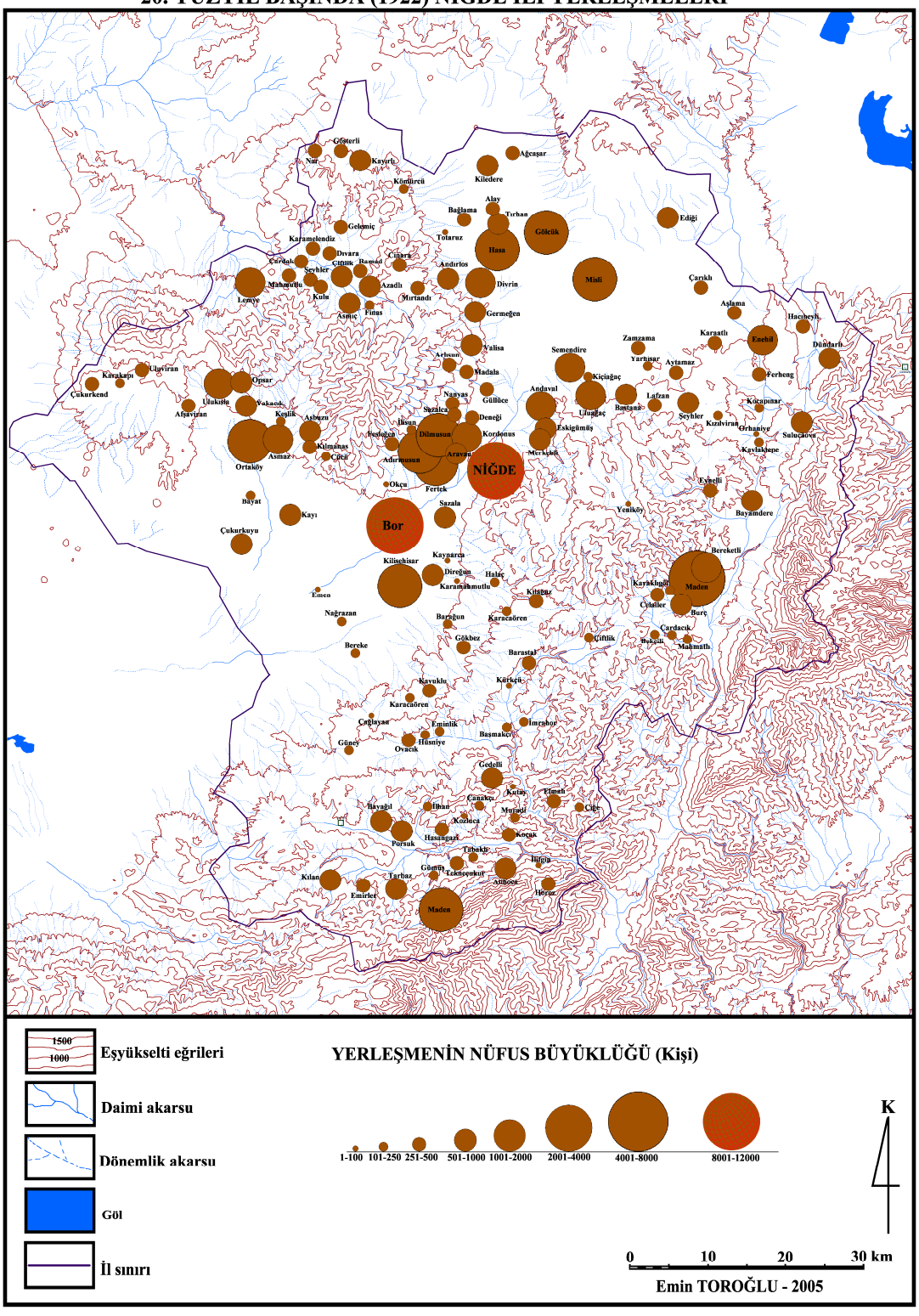
Yerleşmelerden 11'i 100'den aşağı nüfusa sahipken, 31'i 101-250, 47'si 251-500, 21'i 501-750, 8'i 751-1000, 9'u 1001-1500, 2'si 1501-2000, 7'si 2001-3000, 3'ü 3001-5000 nüfus aralıklarında nüfusa sahiptir (şekil 25). Çok nüfuslu yerleşmelerden Bor'da 8137, Niğde'de ise 11526 nüfus görülür.

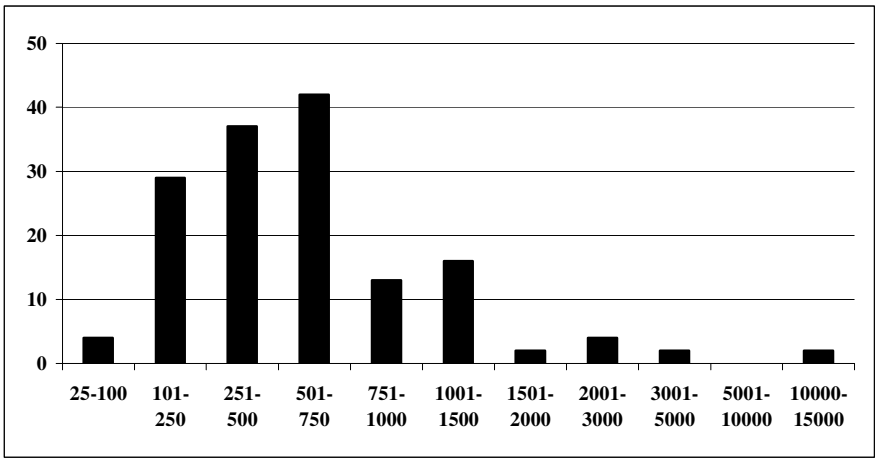
Şekil 25: *1922 yılında Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı*

Bu döneme ait yerleşmelerin dağılışında dikkati çeken husus Bor Ovası'nda az nüfuslu yeni yerleşmelerin ortaya çıkmış olması ve Misli Ovası'nda yer alan bazı yerleşmelerin önemli nüfus artışı kaydetmiş olmalarıdır (harita 15).

Niğde İli yerleşmelerinin Cumhuriyet dönemindeki durumunu Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılmış olan nüfus sayımlarından takip etmek mümkündür. Çalışmamızda 1940, 1960 ve 1980 sayım dönemlerinin verileri yardımı ile Cumhuriyet Dönemi Niğde İli yerleşmelerini sayısal olarak değerlendirmeyi uygun bulduk. Bahsi geçen kaynaklardan elde edilen verilere göre, Niğde İli'ne tekabul eden sahada 1940 yılında toplam 151 daimi yerleşme ünitesinde 121888 nüfus yaşamaktadır. Bu yerleşme ünitelerinden 4'ü 100'ün altında nüfusa sahip iken, 29 yerleşme 101-250, 37 yerleşme 251-500, 42 yerleşme 501-750, 13 yerleşme 751-1000, 16 yerleşme 1001-1500, 2 yerleşme 1501-2000, 4 yerleşme 2001-3000, 2 yerleşme 3001-5000 nüfus aralıklarında nüfus barındırmaktadır (şekil 26). En fazla nüfusa sahip yerleşmelerden Niğde 13835, Bor ise 10598 nüfusludur.

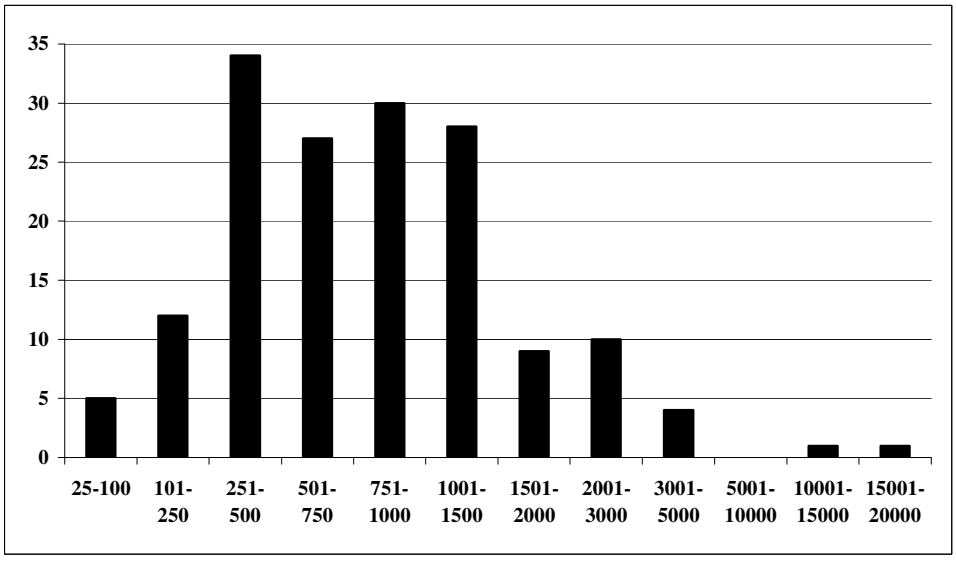

Harita 15: *1922 yılında Niğde İli Yerleşmeleri*

Şekil 26: *1940 yılında Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı*

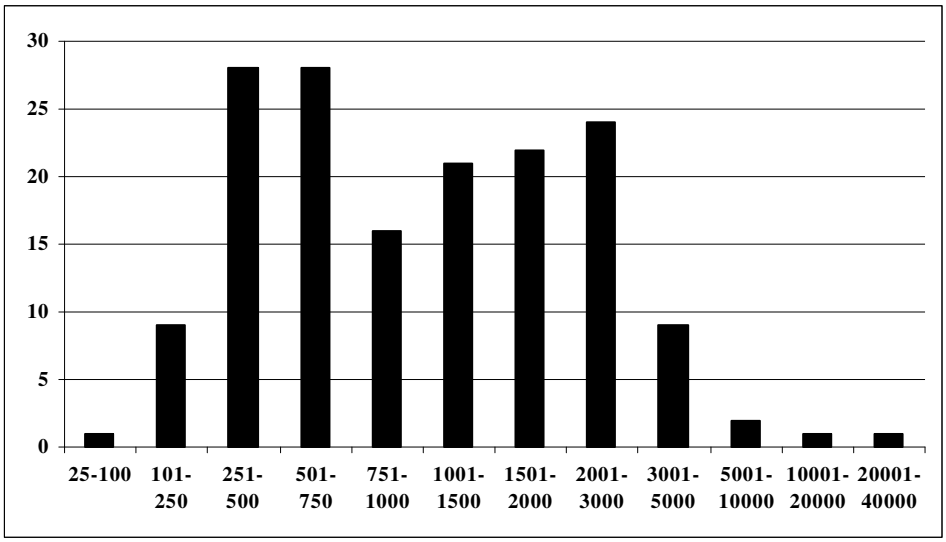
1960 yılına gelindiğinde ise sahadaki yerleşme ünitesi sayısı 161'e yükselmiştir. Bu yerleşme ünitelerinde yaşayan nüfus sayısı da 176450 olmuştur. Yerleşmelerden 5'i 100'ün altında nüfus barındırmaktadır. 12 yerleşme 101-250, 34 yerleşme 251-500, 27 yerleşme 501-750, 30 yerleşme 751-1000, 28 yerleşme 1001-1500, 9 yerleşme 1501-2000, 10 yerleşme 2001-3000, 4 yerleşme 3001-5000 nüfus aralığında nufusa sahiptir (şekil 27). Bu dönemde Bor'da 13169, Niğde'de ise 18042 nüfus bulunmaktadır.

Şekil 27: *1960 yılında Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı*

1980 yılında ise sahadaki yerleşme ünitesi sayısı 162 olup, toplam nüfus miktarı ise 266671'e yükselmiştir. Yerleşmelerden 1'i 100'ün altında nüfus barındırmaktadır. 9 yerleşme 101-250, 28 yerleşme 251-500, 28 yerleşme 501-750,

16 yerleşme 751-1000, 21 yerleşme 1001-1500, 22 yerleşme 1501-2000, 24 yerleşme 2001-3000, 9 yerleşme 3001-5000, 2 yerleşme 5001-10000 nüfus aralığında nufusa sahiptir (şekil 28). Kalabalık nüfuslu yerleşmelerden Bor'da 18281, Niğde'de ise 39835 nüfus barınmaktadır.

Şekil 28: *1980 yılında Niğde İli yerleşmelerinin nüfus gruplarına dağılımı*

2.2. Niğde İli'nin Nüfus Özellikleri Ve Nüfus-Yerleşme İlişkisi

Yerleşme coğrafyası çalışmalarında insan ile yerleşmenin meydana getirdiği ikili sarmalı birbirinden ayırmak olanaksızdır. İkisinden birinin yokluğu, diğerinin yokluğu anlamını taşır. İnsan-mekân ilişkisinin ortaya çıkardığı yerleşme birimlerinde nüfusun ve nüfus özelliklerinin ortaya konulması gerekir. Nihayet insan unsurunun sahip olduğu niteliklerin yerleşme üzerindeki etkisi inkâr edilemez.

Farklı mekânlarda gözlenen yerleşme şekillerinin doğal çevre şartlarının sosyo-ekonomik seviye ile olan münasebetlerin bir neticesi olduğu bir gerçektir. Ancak her bir bölge içinde görülen ve nispeten durağan fiziki şartların yanında, sürekli değişen nüfus ve nüfusun ekonomik özellikleri, yerleşmeleri zaman süreci içinde devamlı bir değişmeye maruz bırakmaktadır. Doğal faktörlerin insan üzerindeki umumiyetle baskılayıcı tesirine rağmen, insanın zekâsı, kabiliyeti, hüneri gibi faktörlerin tesiri ile yaşam tarzları çeşitlenmekte, yerleşmeler tür ve nitelik bakımından farklılaşmaktadır. Wirth (1969:41) tarafından ifade edilmiş olan şu cümleler durumu ifade eder niteliktedir; "Ortadoğu'nun geleneksel dünyasında beş bin yıldan beri bir diğeri ile beraber birbirinden çok farklı üç yaşam formu

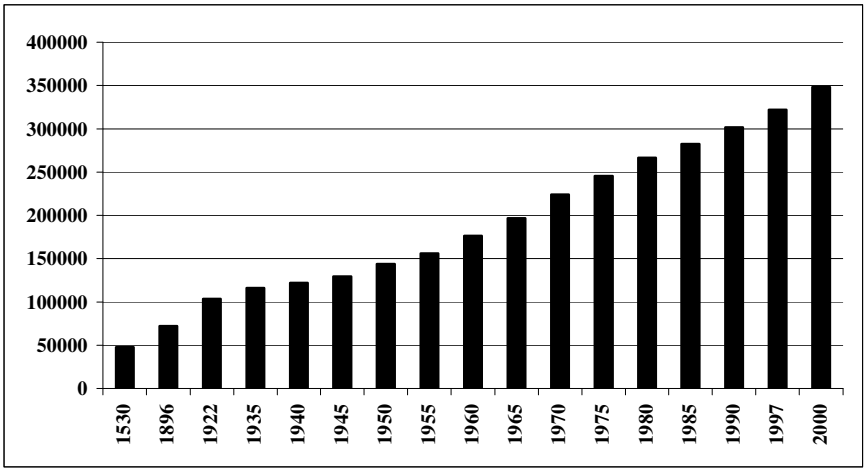
mevcuttur. Bunlar; göçebeler, çiftçiler ve şehirlilerdir. Bu temel bölünme, üç farklı meslek grubunu (çobanlık, çiftçilik, tüccar ve zanaatkâr) ya da birbirinden farklı yerleşme tiplerini (çadır, köy, şehir) çıkarmıştır."

Nüfus ile yerleşme münasebetleri incelenirken üzerinde durulan önemli konulardan birisi mekândaki nüfusun miktarıdır. Nihayet barındırdığı nüfus miktarlarına bakarak yerleşmeleri sınıflandırmak, coğrafyacıların sıklıkla müracaat ettikleri ölçütlerden biridir. Ayrıca "dağınık yerleşme ile nüfus miktarı arasında da bir ilişkinin mevcut olduğu" (Tolun-Denker, 1977:160) da ifade edilmektedir. Belirli bir nüfus miktarına sahip yerleşmelerde, şehirsel fonksiyonların ortaya çıktığı da görülmektedir.

2.2.1. Niğde İli'nde Nüfus Miktarları ve Gelişimi

Niğde İli'nin nüfusu hakkında nüfus tahmini yapılabilecek ilk verilere 16. yüzyıl kayıtlarında rastlamaktayız. 1530 tarihli Muhasebe Defteri'ndeki kayıtlardan çıkarılan hesaplamalara göre, bugünkü Niğde İli'ne tekabül eden sahada tahminen 40000-50000 arasında (40676 hesaplanmıştır) nüfus yaşamaktadır. Bu yüzyıldan sonra sahanın nüfusunu ortaya kayacak kayıtlara 19. yüzyılda rastlamaktayız.

1896 yılına ait Konya Vilayeti Salnamesi içerdiği bilgiler bakımından sahanın nüfus miktarını ortaya koyabilecek niteliktedir. Buna göre ifade edilen yıl için Niğde İli'nde 72215 nüfus yaşamaktadır.

Şekil 29: *Niğde İli'nde nüfusun gelişimi (1530-2000)*

Milli mücadele yıllarında hazırlanmış olan "Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası: Niğde Sancağı" isimli esere göre de 1922 yılında Niğde İli'nde yaşayan nüfusun sayısı 103339'dur.

Cumhuriyet döneminde yapılamış olan nüfus sayımı sonuçlarına göre, Niğde İli'nde 1935 yılında 116093 olan nüfus, 1960 yılında 176450'ye, 1980 yılında 266671'e 2000 yılında 348131'e ulaşmıştır. Görüldüğü gibi Niğde İli'nde nüfus sürekli bir artış içerisinde olmuştur (şekil 29).

Niğde İli'nde nüfusun artışı yerleşmelere; mevcut yerleşmelerin nüfuslarının artması ve yerleşme sayısının artması şeklinde yansımaktadır (tablo 30).

Tablo 30: *Niğde İli'nin çeşitli yıllarda nüfus gruplarına göre yerleşme sayıları*

Nüfus Aralığı	1530	1896	1922	1940	1960	1980	2000
100'den az	73	13	11	4	5	1	6
101-250	71	30	31	29	12	9	24
251-500	20	48	47	37	34	28	32
501-750	6	12	21	42	27	28	13
751-1000	0	5	8	13	30	16	13
1001-1500	0	6	9	16	28	21	10
1501-2000	1	4	2	2	9	22	16
2001-3000	1	2	7	4	10	24	24
3001-5000	1	0	3	2	4	9	19
5001-10000	-	2	1	0	0	2	6
10001-15000	-	-	1	2	1	0	0
15000-20000	-	-	-	-	1	1	0
20001'den fazla	-	-	-	-	-	1	2
Toplam Yerleşme Sayısı	173	122	141	151	161	162	165

1530 tarihinde mevcut 173 daimi yerleşmenin %42'si 100'ün altında nüfusa sahip iken, %41'i de 101-250 nüfus aralığında nüfus barındırmakta idi. Görüldüğü gibi bu dönemde kırsal yerleşmeler genellikle 250'nin altında nüfusa sahiptir. Ayrıca bu dönemdeki yerleşmelerden 1'i şehir (Niğde), 1'i kasaba (Bor), diğerleri ise bütünüyle kırsal yerleşmelerden oluşmaktadır. Sahanın en büyük yerleşmesi olan Niğde'nin nüfusu da ancak 5000 kadardır.

1896 yılına gelindiğinde daimi yerleşme ünitesi sayısı 122'ye düşmüştür. Bununla birlikte nüfusu 100'den az olan yerleşmelerin oranı %11'e, 101-250 aralığında nüfus barındıran yerleşmelerin oranı ise %25'e gerilemiştir. Bu dönemde en yüksek oran %39 ile 251-500 aralığında nüfus barındıran yerleşmelere aittir. En fazla nüfusa sahip yerleşme olan Niğde'nin nüfusu ise 9776'dır. Bu dönemde yerleşmelerin sayısı bir önceki döneme göre azalmış olmakla birlikte, yerleşmelerde nüfusun arttığı görülmektedir. Bu dönemin kırsal yerleşmelerinde hakim nüfus aralığı 251-500 aralığına yükselmiştir. Ayrıca 500'ün üzerinde nüfus barındıran yerleşmelerin oranında da bir önceki döneme göre artış olmuştur. Yerleşmelerin nüfus miktarları düşünüldüğünde bu dönem için yerleşmelerden 2'sinin şehir (Niğde

ve Bor), 1'inin kasaba (Kilisehisar) ve diğerlerinin bütünüyle kırsal yerleşmelerden oluştuğu görülmektedir.

1922 yılında sahadaki yerleşme ünitesi sayısı 141'e yükselmiştir. 100'den az nüfusa sahip yerleşmelerin oranı %8 iken, 101-250 aralığında nüfusa sahip yerleşmelerin oranı %22, 251-500 aralığında nüfusa sahip yerleşmelerin oranı %33, 501-750 aralığında nüfusa sahip yerleşmelerin oranı ise %15'dir. 1922 yılında yerleşme sayısındaki artış yanında, yerleşmelerin nüfuslarında da artış olduğu açık olarak görülmektedir. Yerleşmelerde hakim nüfus aralığı hâlâ 251-500 olmakla birlikte 500'ün üzerinde nüfus barındıran yerleşmelerin sayısında artış gözlenmektedir. Nüfusları itibariyle ele alındığında bu dönemdeki yerleşmelerden 2'sinin şehir (Niğde ve Bor), 10'unun kasaba, geri kalanının kırsal özellikte olduğu ifade edilebilir.

1940 yılında Niğde İli'nde 151 yerleşme ünitesi bulunmakta olup, 250'den az nüfuslu yerleşmelerin oranı %22, 251-500 aralığında nüfus barındıran yerleşmelerin oranı %24, 501-750 aralığında nüfus barındıran yerleşmelerin oranı %27, 751-1000 aralığında nüfusa sahip yerleşmelerin oranı %9, 1001-1500 aralığında nüfuslu yerleşmelerin oranı ise %11'dir. 1940 yılında yerleşme sayısındaki 10 artışa karşılık, yerleşmelerde hakim nüfus aralığı 500 rakamının üzerine çıkmıştır. Nüfus miktarları göz önüne alındığında bu dönemdeki yerleşmelerden 2'sinin şehir, 6'sının kasaba ve 143'ünün kırsal yerleşme niteliği gösterdiği görülür. 1922 yılı nüfusuna göre kasaba olarak kabul edilmiş olan yerleşme sayısının, bu dönemde azalmasındaki neden gayrimüslim nüfusun çoğunlukla yaşadığı yerleşmelerden mübadele ile giden nüfusa karşılık, gelen nüfusun bu yerleşmelerden başka sahalara göç etmiş olmasıdır.

1960 yılında sahadaki yerleşme ünitesi sayısı 161'e yükselmiştir. Bu yerleşmelerin %10'u 250'den az nüfusa sahip iken, yerleşmelerin % 21'i 251-500 nüfus aralığında, %35'i 501-1000, %23'ü 1001-2000, %9'u 2001-5000 aralığında nüfus barındırmaktadır. Bu tarihte Niğde'nin nüfusu da 18042'ye yükselmiştir. 1960 yılında Niğde İli'ndeki yerleşme sayısı bir önceki döneme göre 10 sayı artış göstermiştir. Ancak yerleşmelerdeki nüfus artışı da sürmüştür. Yerleşmelerin %33'ünün 1000'in üzerinde nüfusa sahip olması bunu ispat eder niteliktedir. 1960 yılı nüfus miktarları göz önüne alındığında yerleşmelerin; 2 şehir, 14 kasaba ve 145 köyden oluşmaktadır.

1980 yılında ise Niğde İli'ndeki yerleşme ünitesi sayısı 162'dir. Bu dönemde yerleşmelerin %23'ü 500'den az nüfusa sahip iken, %27'si 501-1000, %27'si 1001-2000 aralığında nüfus barındırmaktadır. 2000'in üzerinde nüfusa sahip yerleşmelerin oranı ise %23'dür. Bu dönemde de yerleşmelerde nüfus artışı gözlenmektedir. Yerleşmelerin nüfus miktarları göz önüne alındığında bu dönemde yerleşmelerin 2'sinin şehir, 35'inin kasaba, 125'inin köyden ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

2000 yılında sahada yerleşme ünitesi sayısı 3 artarak 165'e yükselmiştir. Bu dönemde 500'den az nüfuslun yerleşmelerin oranı %38'ye yükselmiştir. 501-1000 ve 1001-2000 aralıklarında nüfusa sahip yerleşmelerin oranları ise %16'ya gerilemiştir. 2001-5000 nüfus aralığına sahip yerleşmelerin oranı %26, 5000'den fazla nüfusa sahip yerleşmelerin oranı ise %4'dür. 2000 yılına ulaşıldığında il genelinde nüfus artmış olmakla birlikte 500'den az nüfuslu yerleşmelerin sayısal olarak artış gösterdiği görülmektedir. Ayrıca benzer durum nüfusu 2000'den az olan yerleşmelerde de görülmektedir. Şu halde Niğde İli'nde nüfusu 2000'den az olan bir kısım yerleşmelerin 1980 yılından sonra göç vermeye başladığı ortaya çıkmaktadır. Nüfus miktarları itibariyle sahadaki yerleşmelerden 2'si şehir, 50'si kasaba ve 113'ü köylerden oluşmaktadır.

2.2.2. Niğde İli'nde Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

Nüfus-yerleşme münasebetlerinde üzerinde durulan diğer bir konu da nüfusun dağılışı ve yoğunluğudur. Nüfus yoğunluğu az olan sahalarda, ya belirli merkezlerde toplanmış nüfusa karşılık geniş boş sahalar görülmekte, ya da küçük kır yerleşmelerinin hakim olduğu bölgeler ortaya çıkmaktadır. "Yeryüzünde kır yerleşmesinin dağınık tipinin hakim olduğu bölgelerin, genellikle yeryüzünde nüfus yoğunluğunun ve sayısının az olduğu yerlerdir" (Tolun-Denker, 1977:160). Ayrıca yerleşmelerin sahip oldukları nüfus yoğunluğu, yerleşmelerin sınıflandırılmasında kullanılan kriterlerden birisidir.

Söz konusu bir sahadaki nüfusun dağılışı olunca "nüfusu; yatayda, dikeyde ve zamanda olmak üzere üç şekilde incelemek gerekmektedir" (Özçağlar, 2003:96). Nüfusun yataydaki dağılışı ile; bir sahadaki nüfusun özel konumlara bağlı alansal dağlım şekli ortaya konulmaktadır. Nüfusun dikeydeki dağılışı ile de, nüfusun yükselti basamaklarına göre dağılım özellikleri belirlenir. Nüfusun zamandaki

dağılışı ise, yatay ve dikeyde ele alınan nüfusun belirli periyotlardaki miktar olarak gösterdiği değişimleri ortaya çıkarılır.

Niğde İli'nde yerleşmeler ve nüfusun dikeydeki dağılışına baktığımızda; 2000 yılında nüfusun %42'si 1000-1250 m yükselti basamağında yer almaktadır. 1896 yılında nüfusun %36'sı bu basamakta yaşamakta iken, bu rakam 1980 yılına kadar yaklaşık değerlerle seyretmiş, 1980'den sonra artış göstererek %42'ye yükselmiştir. Bu yükselti basamağındaki nüfus artışının temel nedeni biri il merkezi (Niğde) diğeri ilçe merkezi (Bor) olan ve sahada nüfus çeken iki önemli şehir yerleşmesini barındırmasından kaynaklanmaktadır. Her iki şehir yerleşmesi de 1980'den sonra önemli miktarda nüfus artışı sağlamışlardır. Bu yükselti basamağındaki 30 yerleşme ünitesinin 7'si 250'den daha az nüfusa sahiptir. 8 yerleşme 251-500, 3 yerleşme 501-1000, 2 yerleşme 1001-2000, 7 yerleşme 2001-5000, 1 yerleşme de 5001-10000 aralıklarında nüfus barındırmaktadır (tablo 31).

Tablo 31: *1000-1250 m yükselti basamağında nüfus gruplarına göre yerleşme sayıları*

Nüfus Aralığı	1896	1922	1940	1960	1980	2000
100'den az	6	4	2	3	0	1
101-250	5	5	9	4	4	6
251-500	3	3	5	9	8	8
501-1000	4	5	3	4	6	3
1001-2000	0	1	3	3	5	2
2001-5000	1	2	2	5	4	7
5001-10000	2	1	0	0	1	1
10001-20000	0	1	2	2	1	0
20001'den fazla	0	0	0	0	1	2
Toplam Yerleşme Sayısı	21	22	26	30	30	30

Bu yükselti basamağının plato sahalarında 11 yerleşme olup, 7 yerleşmede 1980 yılına göre 2000 yılında büyük nüfus azalmaları görülmektedir. Nüfus artışının gerçekleştiği 4 yerleşmeden Niğde, il merkezi görevini üstlenmiştir. Çiftehan ise kaplıcaları yanında Gülek Boğazı'nda bir konaklama yeri görevini sürdürmektedir.

Bu yükselti basamağındaki yerleşmelerden 6'sı dağların etek kısımlarında yer almakta olup, 3 yerleşmede nüfus azalması, 3 yerleşmede de nüfus artışı görülmektedir. Bu morfografik birim üzerinde nüfusu artan yerleşmeler genellikle şehirlerarası yollar üzerinde bulunanlar ve bu yollara çok yakın olanlardır. Bu yükselti basamağı içerisinde yoğun nüfus barındıran yerleşmelerin (Bor, Kemerhisar, Altunhisar, Bahçeli, Sazlıca, Çukurkuyu gibi) Bor Ovası'nın toprak problemi olmayan, sulama şartları iyi ve geniş tarım alanlarına sahip yerlerinde bulundukları

görülmektedir. Yükselti basamağındaki toplam nüfusun %3'ü dağlık sahalarda, %39'u ova ve %58'i plato sahalarında yer almaktadır.

1251-1500 m yükselti basamağı; il nüfusunun %35'ini içerisinde barındırmakta olup, 1896 yılında nüfusun %36'sı bu yükselti basamağında yaşamakta iken, bu oran 1922 yılında %42'ye yükselmiştir. 1980'e kadar %45'lerde seyreden bu oran 2000 yılında %35'e gerilemiştir.

Bu yükselti basamağında son 20 yıl içerisinde gözlenen oransal düşüşün nedenlerinden birisi; yükselti basamağı içerisinde yer alan plato sahalarındaki 40 yerleşmeden 27'sinde görülen ve göçle izah edilebilecek büyük nüfus azalmalarıdır. Bu yükselti basamağındaki plato sahasında kalan diğer yerleşmeler ise bir kaçı müstesna mevcut durumlarını ancak koruyabilmişlerdir.

1251-1500 m yükselti basamağındaki dağlık sahaların, içerisinde nispeten bol su akıtan geniş vadi içlerindeki Dündarlı, Koyunlu, Hacıabdullah, Yeşilyurt, Ulukışla, Yakacık, Darboğaz, Karanlıkdere gibi kasaba yerleşmeleri nüfuslarını korumakta yada artırmakta iken, dağlık sahalardaki köy yerleşmeleri nüfus kaybetmektedir. Yükselti basamağının dağ eteği ve yamaçlarına tekabül eden morfografik birimler üzerindeki 18 yerleşmeden 5'inde son yirmi yılda nüfus azalması görülürken, 11 yerleşmede nüfus artmış, 2 yerleşmede nüfus miktarı korunmuştur.

Bu basamaktaki Misli Ovası, nüfusunu artıran önemli bir morfografik birimdir. Bu ovada yer alan tüm yerleşmeler 1980 yılına oranla 2000 yılında nüfuslarını artırmışlardır. Bu sahada yer alan 16 yerleşmeden 11'i kasaba yerleşmesi özelliğine sahiptir. Ova sahasının bu yükselti basamağındaki diğer morfografik birimlere nispetle nüfus artırmasının temel nedeni; volkanik tüf ve ignimbritlerin yeraltı suyu için iyi bir zemin hazırlaması yanında, sondajla yeraltından su almak suretiyle, sahanın büyük kısmının sulu patates tarımına uygun şartlar arz etmesinden kaynaklanmaktadır.

74 yerleşme ünitesine sahip bu yükselti basamağındaki yerleşmelerin 11'i 250'den daha az nüfusa sahiptir. 15 yerleşme 251-500, 12 yerleşme 501-1000, 9 yerleşme 1001-2000, 23 yerleşme 2001-5000, 4 yerleşme de 5001-10000 aralıklarında nüfus barındırmaktadır (tablo 32).

Tablo 32: *1251-1500 m yükselti basamağında nüfus gruplarına göre yerleşme sayıları*

Nüfus Aralığı	1896	1922	1940	1960	1980	2000
100'den az	4	4	1	0	0	2
101-250	15	14	11	5	2	9
251-500	19	22	20	14	13	15
501-1000	9	13	26	27	21	12
1001-2000	7	8	10	19	16	9
2001-5000	0	5	2	7	20	23
5001-10000	0	0	0	0	1	4
10001'den fazla	0	0	0	0	0	0
Toplam Yerleşme Sayısı	54	66	70	72	73	74

Bu basamak dahilinde yoğun nüfus barındıran yerleşmelerin yer altı suyu ile sulanabilen Misli Ovası'nda, plato ve dağlık alanların içerisinde daimi su akışı olan tabanlı vadilerinde bulunduğu görülür. Bu yükselti basamağındaki toplam nüfusun %31'i dağlık, %32'si plato, %37'si ova sahalarında yaşamaktadır.

1501-1750 m yükselti basamağı ise il toplam nüfusunun %23'ünü içerisinde barındırmaktadır. 1896 yılında nüfusun %26'sı bu yükselti basamağında yaşamakta iken, bu oran 1940 yılında %27'ye yükselmiş, daha sonra azalarak 2000 yılında %23'e gerilemiştir. Bu yükselti basamağında son 20 yıl içerisinde gözlenen oransal düşüşün nedenlerinden birisi bu yükselti basamağı içerisinde yer alan plato sahalarındaki 23 yerleşmeden 16'sında görülen ve göç ile izah edilebilecek nüfus azalmalarıdır. Yükselti basamağının plato sahalarındaki 6'sı kasaba olan 7 yerleşmede az miktarda nüfus artışı görülmektedir. Yükselti basamağının dağlık sahalarındaki 24 yerleşmeden 16'sında nüfus azalması görülürken, 4 yerleşme mevcut nüfusunu koruyabilmiş ve 3'ü kasaba olan 4 yerleşmede (bunlar daimi su akışı bulunan tabanlı vadi içlerinde yer almaktadır) nüfus artışı olmuştur. Bu yükselti basamağındaki Melendiz Ovası nüfus toplayan ve artıran önemli bir morfografik birimdir. Bu ova tabanında ve kenarında yer alan 8 yerleşmede de 1980 yılına oranla 2000 yılında nüfus artışı gerçekleşmiştir.

55 yerleşme ünitesine sahip bu yükselti basamağındaki yerleşmelerin 10'u 250'den daha az nüfusa sahiptir. 7 yerleşme 251-500, 10 yerleşme 501-1000, 14 yerleşme 1001-2000, 13 yerleşme 2001-5000, 1 yerleşme de 5001-10000 aralıklarında nüfus barındırmaktadır (tablo 33).

Bu yükselti basamağında yoğun nüfus barındıran yerleşmelerin sulanabilen Melendiz Ovası'nda, plato ve dağlık alanların içerisinde daimi su akışı olan geniş

tabanlı vadilerde yer aldığı görülür. Bu yükselti basamağında yer alan nüfusun %33'ü dağlık, %37'si plato, %30'u ova alanlarında yer almaktadır.

Tablo 33: *1501-1750 m yükselti basamağında nüfus gruplarına göre yerleşme sayıları*

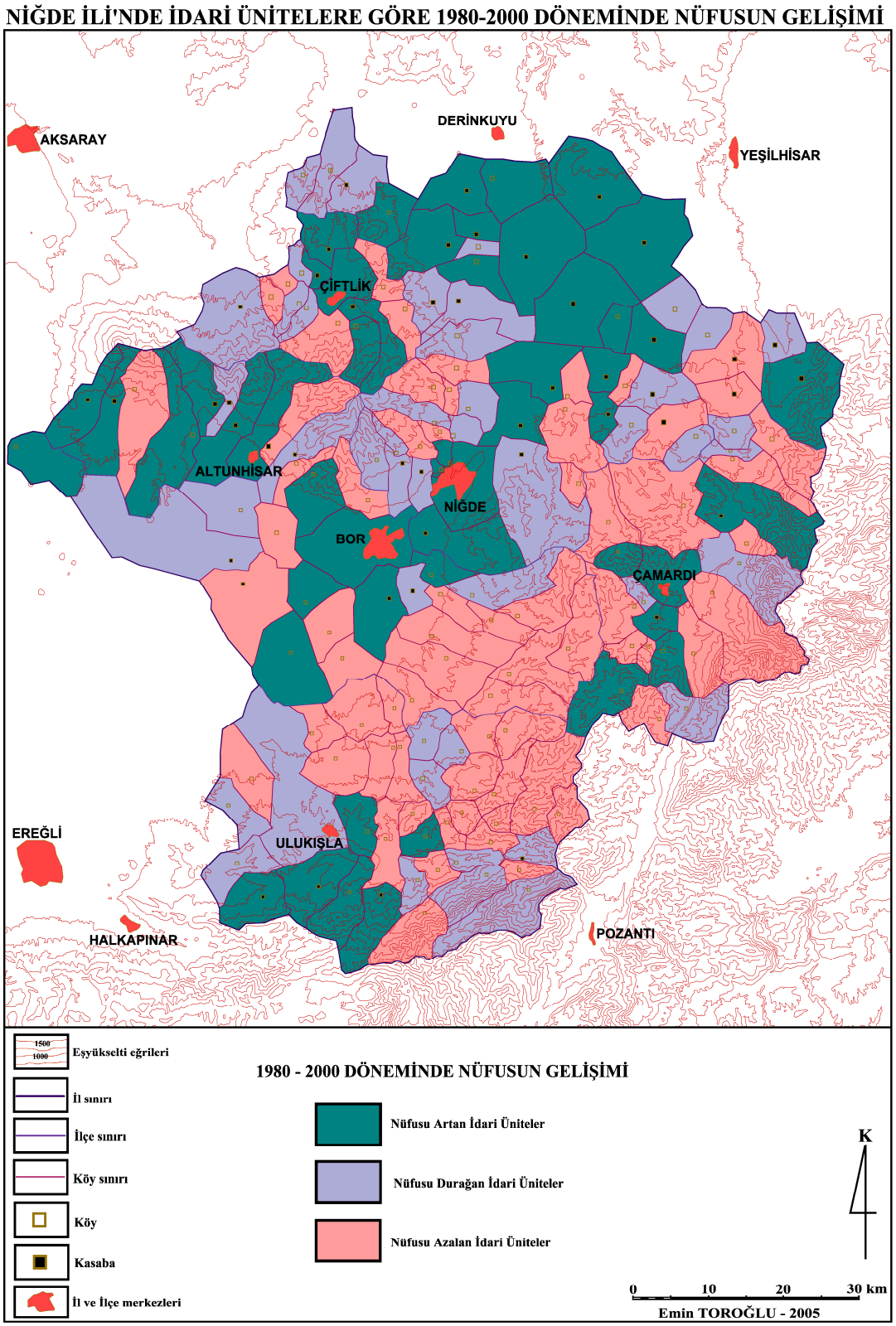
Nüfus Aralığı	1896	1922	1940	1960	1980	2000
100'den az	3	2	1	2	1	2
101-250	10	12	9	2	2	8
251-500	23	20	10	11	7	7
501-1000	4	10	24	23	14	10
1001-2000	3	2	5	14	21	14
2001-5000	1	3	2	2	9	13
5001-10000	0	0	0	0	0	1
10001'den fazla	0	0	0	0	0	0
Toplam Yerleşme Sayısı	44	49	51	54	54	55

1751-2000 m yükselti basamağı nüfusun %1'inden az bir kısmını içerisinde barındırmaktadır (tablo 34). Genel olarak inceleme yapılan bütün dönemlerde il nüfusunun ancak %1'e yakınını barındırabilmiştir. Bu yükselti basamağında yer alan 6 köy yerleşmenin 3'ü dağ yamacında, 3'ü de plato üzerinde yer almaktadır. Mevcut yerleşmelerin tamamında nüfus azalması görülmektedir. Gerçekte Niğde İli'nde 1650 metre yükseltisi daimi yerleşmeler için kritik bir değer olup, sürdürülebilir yerleşmeler bakımından bu yükseltinin üzerinde daimi yerleşmelerin bulunması uygun değildir.

Tablo 34: Y*ükselti basamaklarına göre yerleşme ve nüfus miktarlarının gelişimi*

Yükselti	1896		1922		1940		1960		1980		2000	
Basamakları	Y.S	Nüfus	Y.S.	Nüfus	Y.S.	Nüfus	Y.S.	Nüfus	Y.S.	Nüfus	Y.S.	Nüfus
1000-1250 m	21	26179	22	32966	26	40092	30	55909	30	92154	30	146071
Oranı	%17	%36	%16	%32	%17	%33	%19	%32	%19	%35	%18	%42
1251-1500 m	54	26185	66	43314	70	46963	72	71714	73	104475	74	120948
Oranı	%44	%36	%47	%42	%46	%39	%45	%41	%45	%39	%45	%35
1501-1750 m	44	18962	49	25097	51	32484	54	45356	54	66574	55	78582
Oranı	%36	%26	%35	%24	%34	%27	%34	%26	%33	%25	%33	%23
1751-2000 m	3	889	4	1962	4	2349	5	3471	5	3468	6	2530
Oranı	%2	%1	%3	%2	%3	%2	%3	%2	%3	%1	%4	%1
Toplam	122	72215	141	103339	151	121888	161	176450	162	266671	165	348131

Niğde İli'nde yerleşmeler ve nüfusun yataydaki dağılışına baktığımızda; 2000 yılında sahada mevcut olan 165 yerleşme ünitesinin 37'si (%22) ova alanlarında yer aldığı görülür. Bu morfografik birimler aynı zamanda il nüfusunun %36'sını içinde barındırmaktadır. 1896 yılında nüfusun %32'si bu morfografik birimler üzerinde yaşamakta iken, bu rakam 1980 yılına kadar yaklaşık değerlerle seyretmiştir. 1980'den sonra bu oran artış göstererek %36'ya yükselmiştir.

Harita 16: *Niğde İli'nde idari ünitelere göre 1980-2000 döneminde nüfusun gelişimi*

Bu morfografik birimlerdeki nüfus artışının temelinde sahada yer alan ovalarda yapılan bazı çalışmaları saymak gerekmektedir. Tarımsal açıdan uzun yıllar pek faydalanılamayan Misli Ovası'nda, sondaj ile yeraltı sularından faydalanılması ve yapılan sulama göletleri sayesinde sulu tarımın yer alması, Melendiz Ovası'nda yine yeraltı ve yerüstü sularından sulamada faydalanılmaya başlanması, Bor Ovası'nda yapılan drenaj ve toprak ıslah çalışmaları ile sulama için inşa edilen tesisler her üç ovada nüfusun artmasında etken olmuştur. Bu morfografik birimler üzerinde yer alan yerleşmelerden 2'sinde 1980 yılına göre yüksek oranda nüfus azalması görülürken, küçük bir kısmı nüfusunu korumaktadır. Ancak genel olarak ova alanlarındaki alan yerleşmelerin son yirmi yıl içerisinde önemli nüfus artışlarına sahne olduğu görülür.

Plato alanları yerleşmelerin 77'sini (%47), il nüfusunun %44'ünü barındırır. Bu birimler üzerinde nüfusun gelişim oranlarına bakıldığında; 1896 yılında nüfusun %36'sı, 1940 yılında %39'u, 1960 yılında %41'i ve 1980 yılında %44'ü bu birimler üzerinde yer almaktadır. Bu yükselişteki etmen, barındırdığı nüfus miktarını son yıllarda hızlı bir şekilde artırmış olan Niğde Şehri'nin bu morfografik birim üzerinde yer almasıdır. Gerçekte bu birimler üzerinde yer alan 77 yerleşme ünitesinden 53'ünde, 1980-2000 yılı periyodunda göç olayları ile açıklanabilecek büyük nüfus azalmaları gözlenmektedir. Plato sahaları üzerinde nüfus toplayan alanlar içerisinde daimi su akışı bulunan ve nispeten geniş bir tabana sahip vadi içleridir. Ayrıca plato sahasındaki Çiftehan, Hasangazi, Bayağıl gibi yerleşmeler şehirlerarası karayolu üzerinde bulunmalarından dolayı çevre yerleşmelerden nüfus çekmektedir.

İldeki dağlık alanlarında yerleşme ünitelerinin 51'i (%31) yer almakta olup, bu morfografik birimler il nüfusunun %20'sini barındırmaktadır. Bu birimler üzerinde nüfusun gelişim oranlarına bakıldığında; 1896 ve 1922 yıllarında il nüfusunun %32'si, 1940 yılında %29'u, 1960 yılında %27'si, 1980 yılında %23'ü bu birimler üzerinde yaşamakta idi. Tablo 35'den da anlaşılacağı gibi inceleme periyotlarında bu morfografik birimler üzerinde her ne kadar nüfus artışı görülse de, barındırdığı nüfus oranı sürekli olarak azalmıştır. İncelenen son iki dönemde, bu morfografik ünitelerdeki 51 yerleşmeden 26'sında nüfus azalması gözlenmiştir. Geri kalan 25 yerleşme ya nüfus korunabilmiş ya da küçük miktar nüfus artışları gerçekleştirmiştir.

Tablo 35: *Morfografik birimlere göre yerleşme ve nüfus sayılarının gelişimi*

Morfografik	1896		1922		1940		1960		1980		2000	
Birimler	*Y.S*	*Nüfus*	*Y.S.*	*Nüfus*	*Y.S.*	*Nüfus*	*Y.S.*	*Nüfus*	*Y.S.*	*Nüfus*	*Y.S.*	*Nüfus*
Ova alanları	28	23037	32	33663	36	39133	37	56246	37	87971	37	124468
Oranı	%23	%32	%23	%34	%24	%32	%23	%32	%23	%33	%22	%36
Plato alanları	51	25959	62	37069	67	47377	74	71831	75	116449	77	153592
Oranı	%42	%36	%44	%36	%44	%39	%46	%41	%46	%44	%47	%44
Dağlık alanlar	43	23219	47	32607	48	35378	50	48373	50	62251	51	70071
Oranı	%35	%32	%33	%32	%32	%29	%31	%27	%31	%23	%31	%20
Toplam	122	72215	141	103339	151	121888	161	176450	162	266671	165	348131

İlin dağlık alanlarında nüfus toplayan sahalar genellikle içerisinde daimi su akışı bulunan ve nispeten geniş bir tabana sahip vadi içlerindeki Dündarlı, Kitreli, Yeşilyurt, Aktoprak, Darboğaz, Hacıabdullah gibi yerleşmelerdir. Ayrıca Melendiz Dağı eteklerinde yer alan (Koyunlu ve Fertek gibi) bir kısım yerleşmeler Niğde Şehri'ne işçi sağlayan yerleşmeler olarak nüfus artırmaktadır.

Tablo 36: *Konumlara göre yerleşme ve nüfus sayılarının gelişimi ve oranları*

Konum	1896		1922		1940		1960		1980		2000	
	Y.S	*Nüfus*	*Y.S.*	*Nüfus*	*Y.S.*	*Nüfus*	*Y.S.*	*Nüfus*	*Y.S.*	*Nüfus*	*Y.S.*	*Nüfus*
Ova	18	10136	19	17313	23	17214	24	25885	24	44503	24	58718
Oranı	%15	%14	%13	%17	%15	%14	%15	%15	%15	%17	%15	%17
Vadi içi-yamacı	66	36303	75	47917	80	60913	86	88791	87	139722	88	179299
Oranı	%54	%50	%53	%46	%53	%50	%53	%50	%54	%52	%53	%52
Dağ-tepe yamacı	38	25776	46	37758	47	42902	49	59823	49	79178	51	105003
Oranı	%31	%36	%33	%37	%31	%35	%31	%34	%30	%30	%31	%30
Patlama çukuru	0	0	1	351	1	859	2	1951	2	3268	2	5049
Oranı	%0	%0	%1	%0.3	%1	%1	%1	%1	%1	%1	%1	%1
Toplam	122	72215	141	103339	151	121888	161	176450	162	266671	165	348131

Niğde İli'nde yerleşmelerin bulundukları morfografik konumlara bakıldığında; yerleşmelerin 24'ü (%15) ova düzlüğünde yer almakta ve nüfusun %17 sini barındırmaktadır (tablo 36). Bu konumda yer alan yerleşmelerin ortalama 2400 nüfus barındırdığı görülmektedir. Vadi içi ve vadi yamacında yer alan yerleşmelerin sayısı ise 88 (%53)'dir. Bu yerleşmeler nüfusun %52'sine sahiptir. Bu konumda yer alan yerleşmelerin ortalama nüfus büyüklüğü 2000 civarındadır. Gerçekte barındırdığı nüfus miktarı ile bu konumdaki yerleşmelerin nüfus büyüklüğü üzerinde önemli bir etkisi olan il merkezi Niğde'yi bu yerleşmelerden ayırdığımızda bu rakam ortalama 1100 nüfusa düşmektedir. Dağ ya da tepe yamaçlarında yer alan yerleşmelerin sayısı 51 (%31) olup, il nüfusunun %30'unu barındırmaktadır. Böyle konumlarda yer alan yerleşmelerin barındırdığı ortalama nüfus miktarı ise (Bor hariç tutulduğunda) 1500'dür. Bulundukları konum itibariyle özel bir durum arz eden iki yerleşmeden, açılmış eski bir krater içine yerleşmiş Keçikalesi ve tabanında göl

bulunmayan bir maar içerisine yerleşmiş olan Obruk, 2000'in üzerinde nüfusa sahiptir.

Nüfus yoğunluğu; "nüfusun dağılım düzeni içinde, birim alana düşen nüfus miktarı" (Özçağlar, 2003:969) olarak tanımlanmaktadır. Nüfus yoğunluğu kavramı içinde yoğunluk hesaplamalarına esas teşkil eden alanın ve nüfusun niteliği yerleşmeler bakımından önemlidir. Amaç doğrultusundaki hesaplamalarda, baz alınan alanların ve nüfusun niteliğine göre farklı nüfus yoğunluğu kavramları ortaya çıkmıştır. Her biri farklı özellikleri ortaya çıkaran Aritmetik nüfus yoğunluğu, Fizyolojik nüfus yoğunluğu, Tarımsal (zirai) nüfus yoğunluğu yaklaşımları, coğrafyada kullanılan nüfus yoğunluğu hesaplamalarını oluşturmaktadır.

Belirli sınırlar dahilinde yaşayan nüfusun sahanın toplam yüzölçümüne bölünmesiyle yapılan hesaplama, en fazla kullanılan yoğunluk kavramlarından aritmetik nüfus yoğunluğunu vermektedir. Aritmetik nüfus yoğunluğu, sınırlanmış alandaki coğrafi özellikler ne olursa olsun mekânda nüfusun eşit dağılımını esas almaktadır. Ancak geniş sahalardaki küçük birimler için anlamlı sonuçlar verebilir. Çalışmamız Niğde İli'ni kapsadığından köy idari üniteleri bazında yapmış olduğumuz aritmetik nüfus yoğunluğu hesaplamaları bazı anlamlar ifade etmektedir.

Niğde İli'nin 2000 yılı verilerine göre aritmetik nüfus yoğunluğu 44.6 kişi/km²'dir. İlçelere göre aritmetik nüfus yoğunluğuna bakıldığında; Çiftlik İlçesi'nin 70.9 kişi/km² ile aritmetik nüfus yoğunluğu en yüksek ilçe olduğu görülmektedir. Bunu sırası ile Niğde Merkez (65.7 kişi/ km²), Altunhisar (44.3 kişi/km²), Bor (40 kişi/km²), Ulukışla (21.9 kişi/km²) ve Çamardı (16.9 kişi/km²) ilçeleri izlemektedir. Çiftlik ve Niğde Merkez ilçelerinin aritmetik nüfus yoğunluğu il ortalaması üzerinde iken, Altunhisar ve Bor ilçelerinde bu yoğunluk il ortalaması seviyesindedir. Ulukışla ve Çamardı ilçelerinin aritmetik nüfus yoğunlukları ise il ortalamasının yarısından daha az bir değer göstermektedir.

İldeki bu genel değerlendirmeden sonra aritmetik nüfus yoğunluğuna köy idari üniteleri bazında baktığımızda; 41 idari ünitede aritmetik nüfus yoğunluğu km²'ye 10 kişiden az nüfus düşmektedir. 30 idari ünitede km²'ye 10.1-20 kişi, 36 idari ünitede de km²'ye 20.1-40 arasında nüfus düşmektedir (tablo 37).

Aritmetik nüfus yoğunluğunun düşük olduğu bu alanların ildeki dağılışına baktığımızda; ilin güney ve güneydoğusunda yer alan Aladağlar'ın ve Bolkarlar'ın

sahamızda kalan kesimleri, Üçkapılı Platosu da dahil olmak üzere Bolkarlar'a kadar uzanan alandaki plato sahaları, Bor Ovası'nın sulanamayan güneybatı kesimleri ile Melendiz Dağı'nın Niğde'ye bakan yamaçlarında aritmetik nüfus yoğunluğun düşük olduğu görülmektedir. Aritmetik nüfus yoğunluğunun il ortalamasının üzerinde olduğu yerler ise; Niğde Şehri çevresi, Bor Ovası'nın doğusundaki sulanabilen alanlar, Melendiz Ovası, Misli Ovası'nın kuzeybatı kesimleri olarak izlenmektedir. Genel olarak Niğde İli'nin kuzeyini saran bir kuşak ile Niğde Boğazı boyunca nüfus yoğunluğu söz konusudur (harita 17).

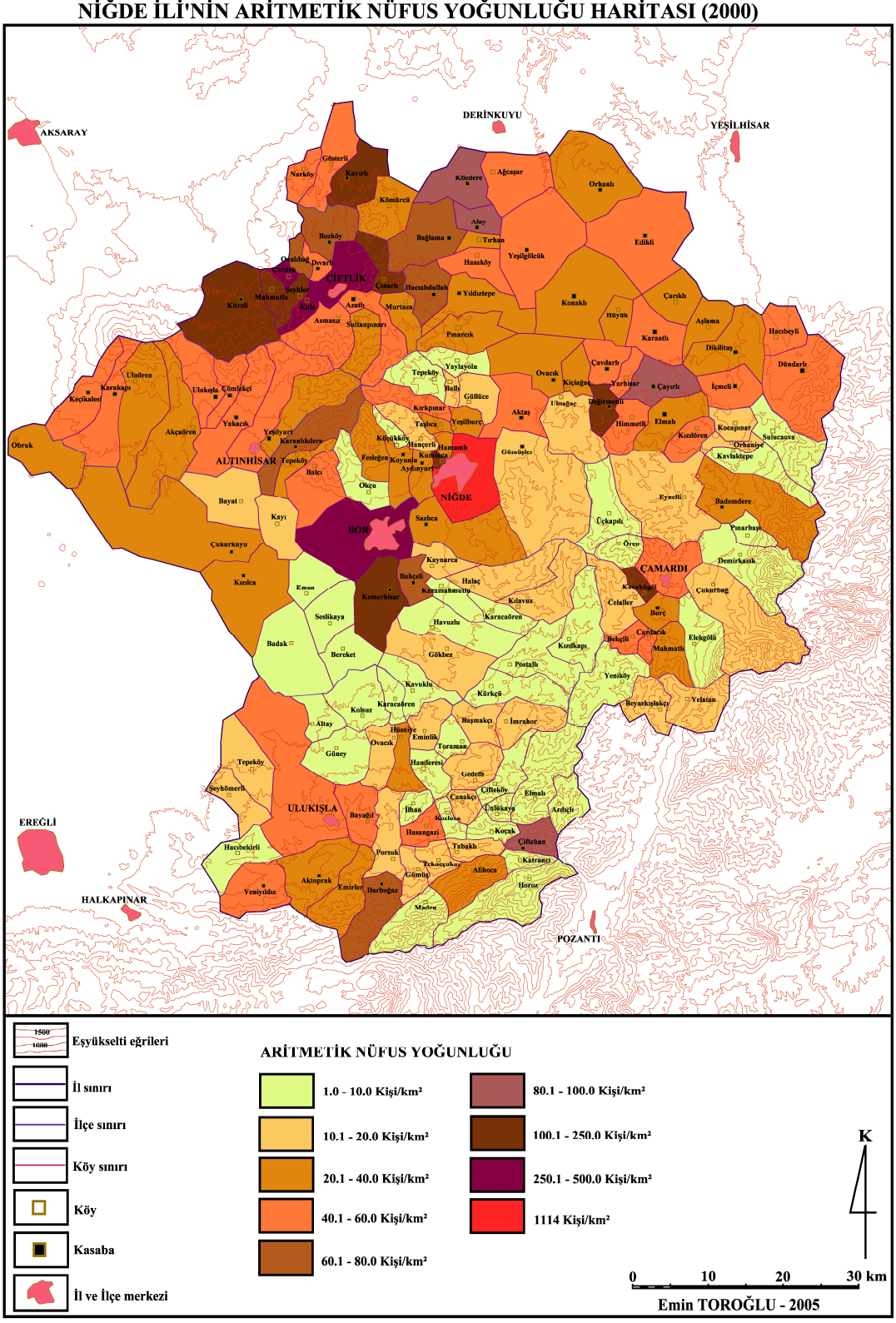
Tablo 37: *Aritmetik nüfus yoğunluklarına göre idari ünitelerin durumu (2000)*

Yoğunluk Grupları	Ünite Sayısı	Oranı	Nüfus	Oranı	Alan (km²)	Oranı
1.1 - 10 kişi/km²	41	%25	10462	%3	1779.8	%23
10.1 – 20 kişi/km²	30	%18	19929	%6	1371.4	%18
20.1 – 40 kişi/km²	36	%22	62119	%18	2079.6	%27
40.1 – 60 kişi/km²	32	%19	81917	%23	1683.9	%22
60.1 – 80 kişi/km²	8	%5	23457	%7	354.6	%5
80.1 – 100 kişi/km²	4	%2	12689	%4	148.1	%2
100.1 – 250 kişi/km²	11	%7	27751	%8	221.6	%3
+ 250.1 kişi/km²	3	%2	109807	%31	156.2	%2
İl Toplamı	165	%100	348131	%100	7795.2	%100

Aritmetik nüfus yoğunluğu hesaplamalarında bir alandaki mevcut nüfus eşit olarak alana dağıtıldığı için insanın doğrudan etkileşimde bulunmadığı alanlarda hesaplamaya dahil olmaktadır. Hem bu hesaplamadan kaynaklanan mahzurları ortadan kaldırmak, hem de insanla yeryüzü arasındaki etkileşimleri daha iyi yansıtması nedeniyle fizyolojik nüfus yoğunluğu kavramı geliştirilmiştir. Sınırları belirli bir sahadaki toplam nüfus miktarının, o saha dahilinde bulunan toplam tarım alanlarına bölünmesiyle hesaplanan fizyolojik nüfus yoğunluğu, "insan doğal ortam etkileşimini sadece tarım yönünden" (Özçağlar, 2003:98) değerlendirmektedir.

Niğde İli'nde 2000 yılı verilerine göre fizyolojik nüfus yoğunluğu 126.2 kişi/km²'dir. İlçelere göre fizyolojik nüfus yoğunluğuna bakıldığında; Çiftlik İlçesi 193.9 kişi/km² olan fizyolojik nüfus yoğunluğu ile yoğunluğun en yüksek olduğu ilçedir. Bunu sırası ile Niğde Merkez (188.4 kişi/km²), Bor (110.7 kişi/km²), Ulukışla (97.8 kişi/km²) Altunhisar (90.1 kişi/km²), ve Çamardı (40.6 kişi/km²) ilçeleri izlemektedir. Çiftlik ve Niğde Merkez ilçelerinde fizyolojik nüfus yoğunluğu il ortalaması üzerinde iken, Bor, Ulukışla, Altunhisar ve Çamardı ilçelerinde bu yoğunluk il ortalamasının altındadır.

NİĞDE İLİ'NİN ARİTMETİK NÜFUS YOĞUNLUĞU HARİTASI (2000)

Harita 17: *Niğde İli'nin aritmetik nüfus yoğunluğu haritası*

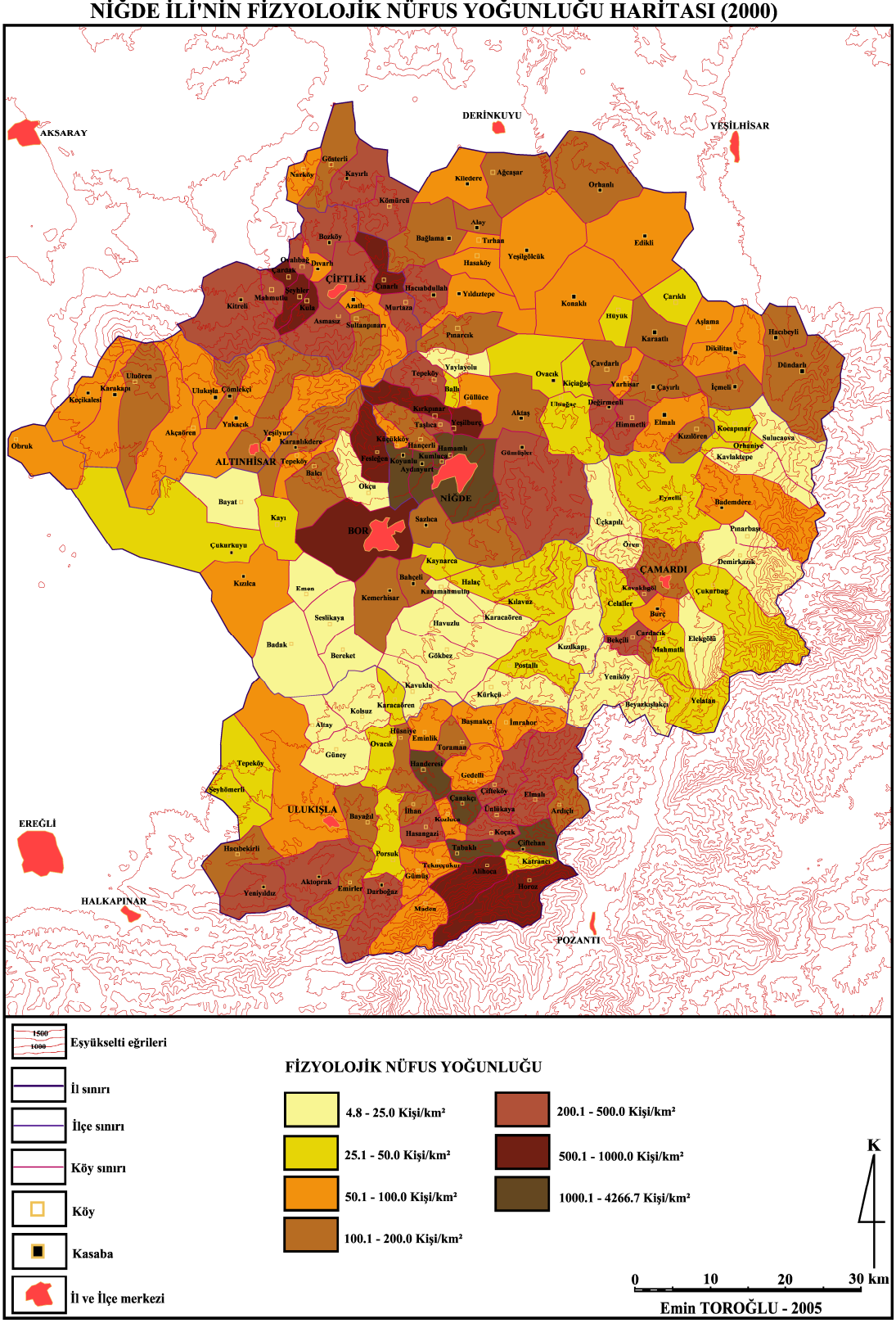
Fizyolojik nüfus yoğunluğunun il genelindeki değerlendirmelerinden sonra bu yoğunluğun köy idari üniteleri bazında dağılışına baktığımızda; 26 idari ünitede fizyolojik nüfus yoğunluğu km²'ye 25 kişiden azdır. 26 idari ünitede km²'ye 25.1-50 kişi, 37 idari ünitede de km²'ye 50.1-100 arasında nüfus düşmektedir (tablo 38) ki; bu idari ünitelerin bulunduğu alanlar il ortalamasının altında fizyolojik nüfus yoğunluğuna sahiptir. Fizyolojik nüfus yoğunluğunun düşük olduğu bu alanların ildeki dağılışına baktığımızda; ilin güneydoğusunda yer alan Aladağlar'dan başlayarak Çamardı çevresi hariç olmak üzere, batıya doğru plato sahası ve Bor ovasının güneydoğu ve batı kesimlerinde fizyolojik nüfus yoğunluğunun düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 38: *Fizyolojik nüfus yoğunluklarına göre idari ünitelerin durumu (2000).*

Yoğunluk Grupları	Ünite Sayısı	Oranı	Nüfus	Oranı	TarımAlanı	Oranı
4.8 - 25 kişi/km²	26	%16	7901	%2	502 km²	%18
25.1 – 50 kişi/km²	25	%15	20184	%6	510 km²	%18
50.1 – 100 kişi/km²	37	%22	75416	%22	996 km²	%36
100.1 – 200 kişi/km²	33	%20	73348	%21	515 km²	%19
200.1 – 500 kişi/km²	25	%15	43862	%13	160 km²	%6
500.1 – 1000 kişi/km²	10	%6	40758	%12	52.2 km²	%2
+ 1000 kişi/km²	9	%5	86662	%25	22.8 km²	%1
İl Toplamı	165	%100	348131	%100	2758 km²	%100

Fizyolojik nüfus yoğunluğunun il ortalamasının üzerinde olduğu yerler ise; Niğde şehri çevresi, Bor Ovası'nın doğusundaki sulanabilen alanlar, Melendiz Ovası, Misli Ovası'nın kuzeybatı kesimleri olarak izlenmektedir (harita 18). Bunun yanında Aritmetik nüfus yoğunluğu az olan Ulukışla çevresinde fizyolojik nüfus yoğunluğu artmaktadır. Ulukışla çevresindeki bu yoğunluk artışı; çok nüfus barındırmasından değil, temelde yerşekilleri ve eğim şartları nedeniyle tarım alanlarının çok az alan kaplamasından kaynaklanmaktadır.

Sınırları belirli bir sahada, tarım sektöründe çalışan nüfusun o saha dahilinde bulunan toplam tarım alanlarına bölünmesiyle hesaplanan tarımsal nüfus yoğunluğu, tarım dışı nüfus da dahil edilerek hesaplanan fizyolojik nüfus yoğunluğunun bazı mahzurlarını ortadan kaldırmak için geliştirilmiştir. Tarım sektöründe çalışan nüfusun ilişkili olduğu tarım alanlarına oranlanmasıyla hesaplanan tarımsal nüfus yoğunluğu, sektörsel yoğunluğu ortaya çıkarmaktadır. Bu yoğunluğun hesaplanması Niğde İli'nde olduğu gibi temel ekonomisi tarıma dayalı kırsal yerleşmeler bakımından özel anlam taşımaktadır.

Harita 18: *Niğde İli'nin fizyolojik nüfus yoğunluğu haritası*

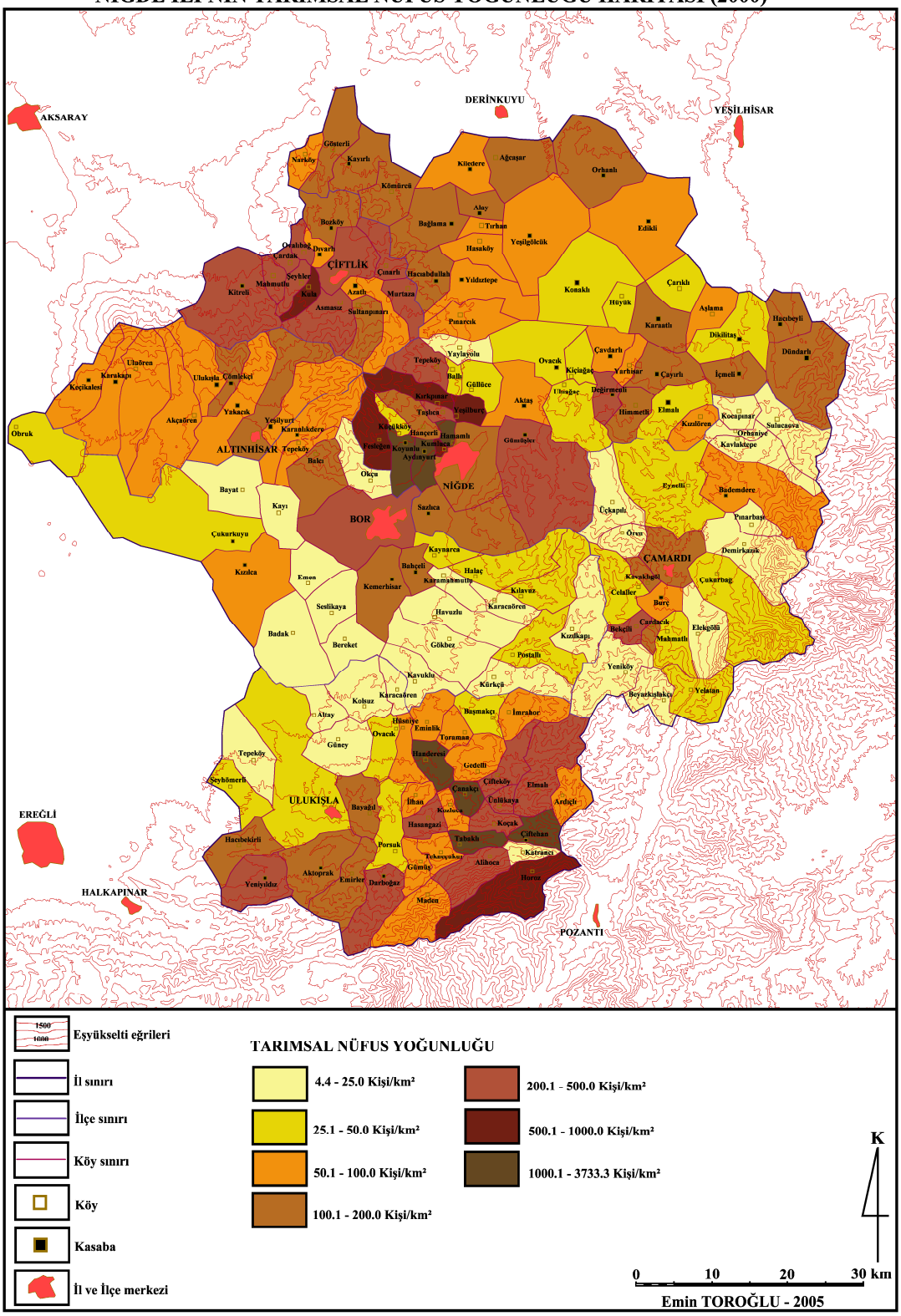
Niğde İli'nde 2000 yılı verilerine göre tarımsal nüfus yoğunluğu 76.5 kişi/km²'dir. İlçelere göre tarımsal nüfus yoğunluğuna bakıldığında; Çiftlik İlçesi 162.7 kişi/km² olan tarımsal nüfus yoğunluğu ile yoğunluğun en yüksek olduğu ilçedir. Bunu sırası ile Niğde Merkez (92.3 kişi/km²), Altunhisar (75.7 kişi/km²), Ulukışla (75.2 kişi/km²), Bor (61.6 kişi/km²) ve Çamardı (36.5 kişi/km²) ilçeleri takip etmektedir. Çiftlik ve Niğde Merkez ilçelerinde tarımsal nüfus yoğunluğu il ortalaması üzerinde iken, Ulukışla, Altunhisar ve Bor ilçelerinde il ortalamasına yakın, Çamardı İlçesi'nde ise il ortalamasının oldukça altındadır.

Tarımsal nüfus yoğunluğu köy idari üniteleri bazında incelendiğinde; 32 idari ünitede tarımsal nüfus yoğunluğu km²'ye 25 kişiden azdır. 27 idari ünitede km²'ye 25-50 kişi arasında nüfus düşmektedir (tablo 39) ki; bu idari ünitelerin bulunduğu alanlar il ortalamasının altında tarımsal nüfus yoğunluğuna sahiptir.

Tablo 39: *Tarımsal nüfus yoğunluklarına göre idari ünitelerin durumu (2000).*

Yoğunluk Grupları	Ünite Sayısı	İldeki Oranı	Tarımsal Nüfus	İldeki Oranı	Tarım Alanı	İldeki Oranı
4.4 - 25 kişi/km²	32	%19	8308	%4	562	%20
25.1 – 50 kişi/km²	27	%16	27154	%13	704	%25.6
50.1 – 100 kişi/km²	39	%24	58827	%28	827	%30
100.1 – 200 kişi/km²	31	%19	69146	%33	515	%19
200.1 – 500 kişi/km²	23	%14	36921	%17	139	%5
500.1 – 1000 kişi/km²	6	%4	4410	%2	7	%0.3
+ 1000 kişi/km²	7	%4	6222	%3	4	%0.1
İl Toplamı	165	%100	210988	%100	2758	%100

Tarımsal nüfus yoğunluğunun düşük olduğu bu alanların ildeki dağılışına baktığımızda; ilin güneydoğusunda yer alan Aladağlar'dan başlayarak Çamardı çevresi hariç olmak üzere, batıya doğru plato sahası ve Bor ovasının güneydoğu ve batı kesimlerinde düşük yoğunluk görülmektedir (harita 19). İl genelinde sulu tarım yapılamayan, ancak kuru tarım alanlarının geniş alanlar kapladığı yerlerde tarımsal nüfus yoğunluğu düşmektedir. Bu durum sahada yukarıda ifade ettiğimiz gibi sulanmayan alanlarda tarımsal faaliyetlerin büyük güçlükler içinde bulunduğunu ifade eder. 39 idari ünitede de km²'ye 50.1-100, 31 idari ünitede 100.1-200, 23 idari ünitede 200.1-500, 13 ünitede de 500 kişi/km²'nin üzerinde tarımsal nüfus yoğunluğu görülmektedir. Tarımsal nüfus yoğunluğunun ortalamanın üzerinde olduğu yerler ise; Niğde Şehri çevresi, Bor Ovası'nın doğusundaki sulanabilen alanlar, Melendiz Ovası, Misli Ovası'nın kuzeybatı kesimleri, Çamardı çevresindeki vadi içleri ile Ulukışla İlçesi'nin doğusundaki idari ünitelerde görülmektedir.

Harita 19: *Niğde İli'nin tarımsal nüfus yoğunluğu haritası*

Gerek Ulukışla İlçesi'nde ver gerekse Çamardı çevresinde gözlenen tarımsal nüfus yoğunluğu artışı tarımsal nüfusun çokluğundan değil, tarım alanlarının azlığından kaynaklanmaktadır. Ayrıca hayvancılık faaliyetinde bulunan nüfus tarım sektörüne dahil edilmesine karşılık, kullanılan alanlar tarım alanı içerisine dahil edilmediğinden tarımsal nüfus yoğunluğu bazı yerler için olduğundan çok fazla görülmektedir. Mevcut veriler sadece hayvancılıkla uğraşan nüfusu ayırt edecek nitelikte olmadığından bu durumu düzeltmek de mümkün olmamıştır.

2.2.3. Niğde İli'nde Nüfusun Sosyal Nitelikleri

Bir sahada yaşayan nüfusun sahip olduğu sosyo-ekonomik niteliklerin, nüfus-yerleşme münasebetlerinin ortaya konmasında önemli bir yeri vardır. Yerleşmelerde yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik nitelikleri, yerleşmelerin sınıflandırılmasında kullanılan bir kriter olması yanında, yerleşmelerin strüktürleri üzerinde de belirleyici nitelikleri bulunmaktadır. Nihayet nüfusunun büyük kısmı hayvancılıkla meşgul olan yerleşmeler ile nüfusunun büyük kısmı işçi ya da meyve üreticisi olan yerleşmeler arasında strüktürel olarak büyük farklar bulunmaktadır.

Niğde İli'nde nüfusun sosyal nitelikleri ortaya konulurken ifade edilmesi gereken konulardan birisi yaşayan nüfusun ortalama hane büyüklüğüdür. 2000 yılı verilerine göre Niğde İli'nde 65359 hane bulunmakta olup, ortalama hane büyüklüğü 5.3 kişidir. İlçelere göre ortalama hane büyüklüğüne bakıldığında; ortalama hane büyüklüğünün en yüksek olduğu ilçe 6.3 kişi ile Çiftlik İlçesi'dir. Bunu, 5.6 kişi ile Niğde Merkez, 5.1 kişi ile Bor, 5.0 kişi ile Çamardı, 4.8 kişi ile Altunhisar ve 4.4 kişi ile Ulukışla ilçeleri izlemektedir (tablo 40).

Tablo 40: *Niğde İli'nde ilçelere göre ortalama hane büyüklüğü*

İlçeler	**1990**	**2000**
Niğde Merkez İlçe	5.2	5.1
Altunhisar İlçesi	5.3	4.4
Bor İlçesi	4.4	5.0
Çamardı İlçesi	5.1	4.8
Çiftlik İlçesi	5.4	6.3
Ulukışla İlçesi	4.4	4.4
İl Geneli	5.0	5.3

Kaynak: DİE nüfus verileri.

1990 ve 2000 yıllarına ait ortalama hane büyüklükleri karşılaştırıldığında Altunhisar ve Çamardı ilçelerinde hane büyüklüğünün azaldığı görülmektedir. Ortalama hane büyüklüğündeki bu azalmalar genellikle aile bireylerinden bir kısmının göç etmesi ya da çalışmak için dışarıya gitmeleriyle açıklanabilir. Niğde

Merkez ve Ulukışla ilçelerinde ise ortalama hane büyüklükleri her iki dönem için benzer değerler göstermektedir. Bor ve Çiftlik ilçelerinde ise 1990 yılına göre 2000 yılında ortalama hane büyüklüğü artmıştır. Bu durum aile fertlerinin göç olayına fazla katılmamaları ile ilgili bulunmaktadır.

Tablo 41: *Ortalama hane büyüklüğüne göre yerleşmelerin dağılışı*

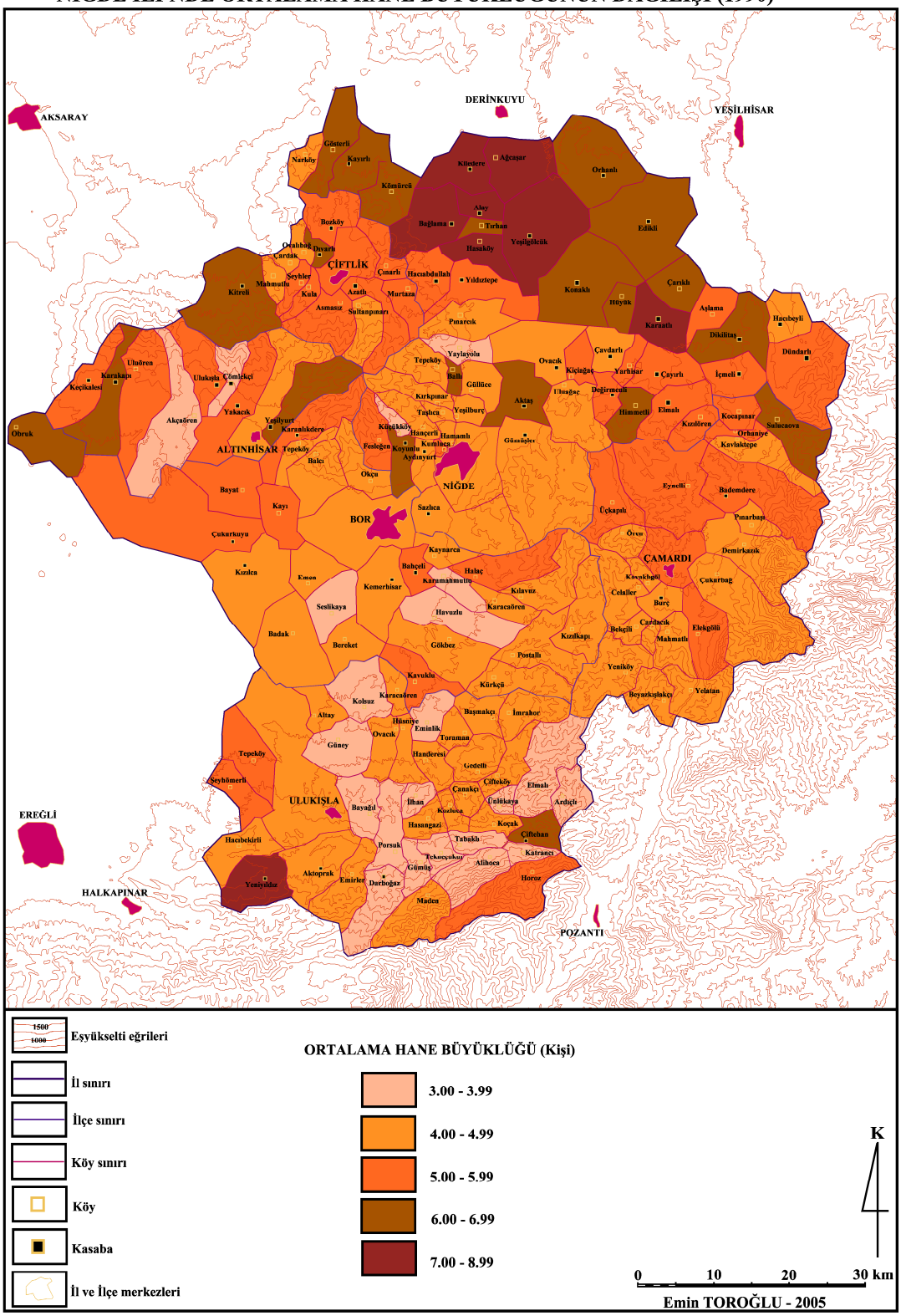
Ortalama Hane Büyüklüğü	1990		2000	
	Yerleşme	Oranı	Yerleşme	Oranı
1.9- 2.9 kişi	-	-	29	%17.6
3.0 – 3.9 kişi	22	%13	40	%24.2
4.0 – 4.9 kişi	70	%43	24	%14.5
5.0 – 5.9 kişi	42	%26	29	%17.6
6.0 – 7.9 kişi	26	%16	28	%17.0
8.0-12.5 kişi	3	%2	15	%9.1
İl Toplamı	163	%100	165	%100

Kaynak: DİE Nüfus Verileri

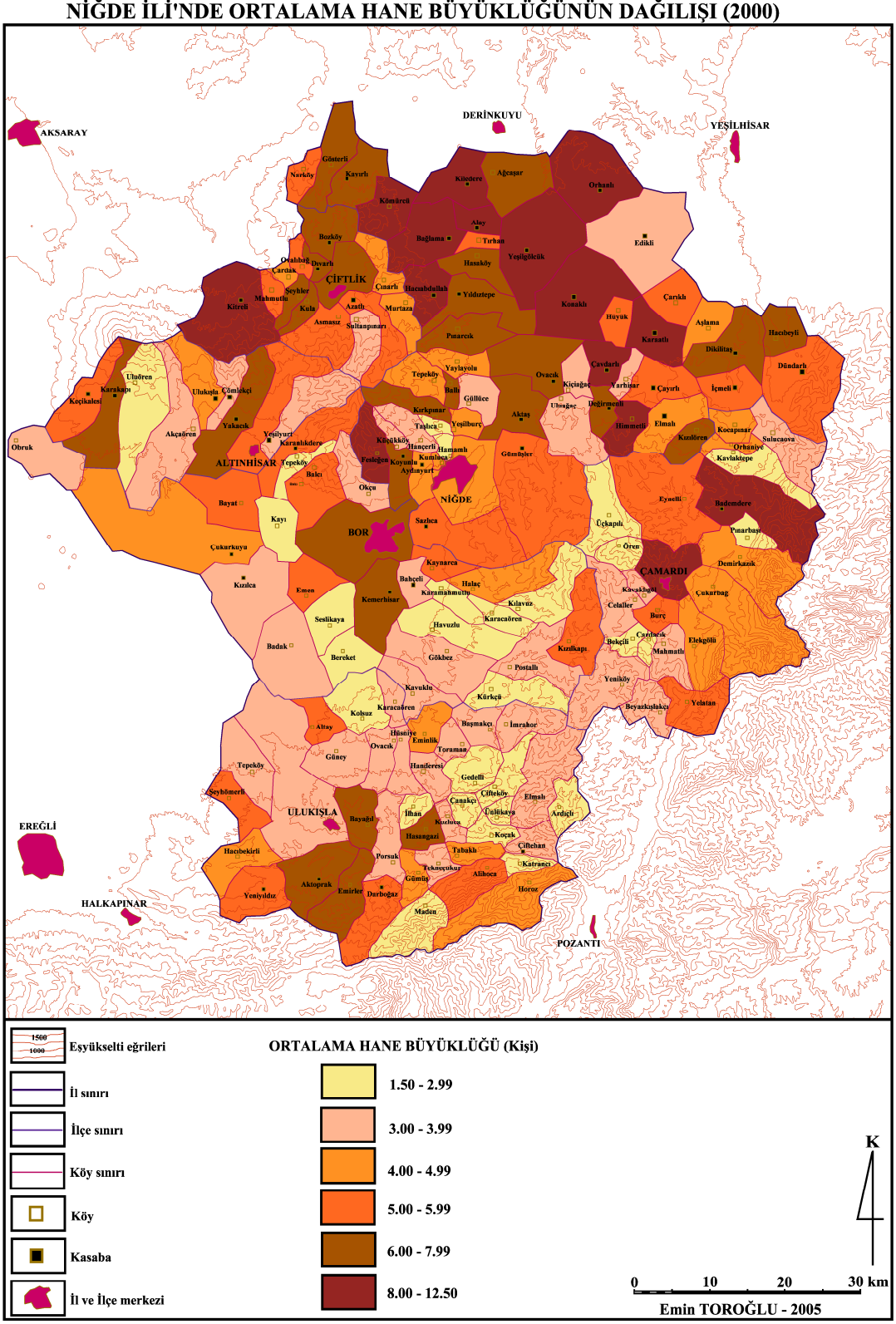
Ortalama hane büyüklüğü yerleşme üniteleri bazında ele alındığında; 1990 yılında, ortalama hane büyüklüğü 3 kişiden az olan yerleşme görülmezken, ortalama hane büyüklüğü 3.0-3.9 kişi aralığında olan yerleşme sayısı 22 dir. 4.0-4.9 kişi aralığında ortalama hane büyüklüğüne sahip yerleşmelerin sayısı ise 70 (%43)'dir. Bu dönemde ortalama hane büyüklüğü 8 kişinin üzerinde (en fazla 8.7) olan 3 yerleşme mevcuttur (tablo 41).

2000 yılında ortalama hane büyüklüğü 29 yerleşmede 3 kişiden azdır. Bu yerleşmelerin gerçekte göç veren nüfus özelliğine sahip kırsal yerleşmeler olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca 3.0-3.9 kişi aralığında ortalama hane nüfusuna sahip yerleşme sayısı ise 40'a yükselmektedir. 1990 yılında bu gruba dahil olan yerleşmelerde sayının sabit kaldığını düşünsek bile 18 yerleşmede daha nüfusun göç yolu ile azaldığı görülmektedir. İlginç olan durum 8 kişiden daha fazla (en yüksek 12.5 kişi) ortalama hane büyüklüğüne sahip yerleşme sayısının 2000 yılında 15'e yükselmiş olmasıdır. Ortalama hane büyüklüğü 8'in üzerinde olan yerleşmelerde doğum oranının yüksek olduğu, arazi çalışmaları sırasında yapılan mülakatlarda ifade edilmiştir.

1990 yılında ortalama hane büyüklüğünün ildeki dağılışına bakıldığında; ilin kuzeyindeki Misli Ovası ve çevresindeki yerleşmelerde bir kuşak halinde ortalama hane büyüklüğünün yüksek olduğu görülür. Bu kuşaktan itibaren güneye doğru ortalama hane büyüklüğünde düşüş olduğu izlenir. Ortalama hane büyüklüğü düşük olan yerleşmelerin Ulukışla İlçesi'nde bulunduğu dikkati çeker (harita 20).

Harita 20: *Niğde İli'nde ortalama hane büyüklüğünün dağılışı (1990)*

Harita 21: *Niğde İli'nde ortalama hane büyüklüğünün dağılışı (2000)*

2000 yılında ortalama hane büyüklüğünün ildeki dağılışına bakıldığında ise; benzer şekilde ilin kuzeyinde yer alan Misli Ovası'ndaki yerleşmelerde ortalama hane büyüklüğünün yüksek olduğu görülmektedir (harita 21). Yine ilin kuzey kesiminde güney kesimine göre ortalama hane büyüklüğü daha yüksek değerler arz etmektedir. Ayrıca 2000 yılında Ulukışla İlçesi'nin güney kesiminde yer alan yerleşmelerde ortalama hane büyüklüğünde artışlar izlenmektedir.

Nüfusun cinsiyet yapısı ile yerleşmeler arasındaki münasebet; genel olarak mevsimlik göç veya geçici göç veren yerleşmelerin temelde kadın nüfus fazlalığına sahip olduğu, aynı şekilde erkek nüfusun fazla olduğu yerlerin ise geçici ya da mevsimlik göç alan yerleşmeleri belirlemesine dayanmaktadır. Niğde İli'nde yaşayan toplam 348131 nüfusun 172417 (%49.5)'si erkek, 175714 (%50.5)'i kadın nüfustan oluşmaktadır. İl genelinde gözlenen kadın nüfus fazlalığı, ilçe bazında bakıldığında Ulukışla hariç ilçelerin bütününde de gözlemlenmektedir (tablo 42).

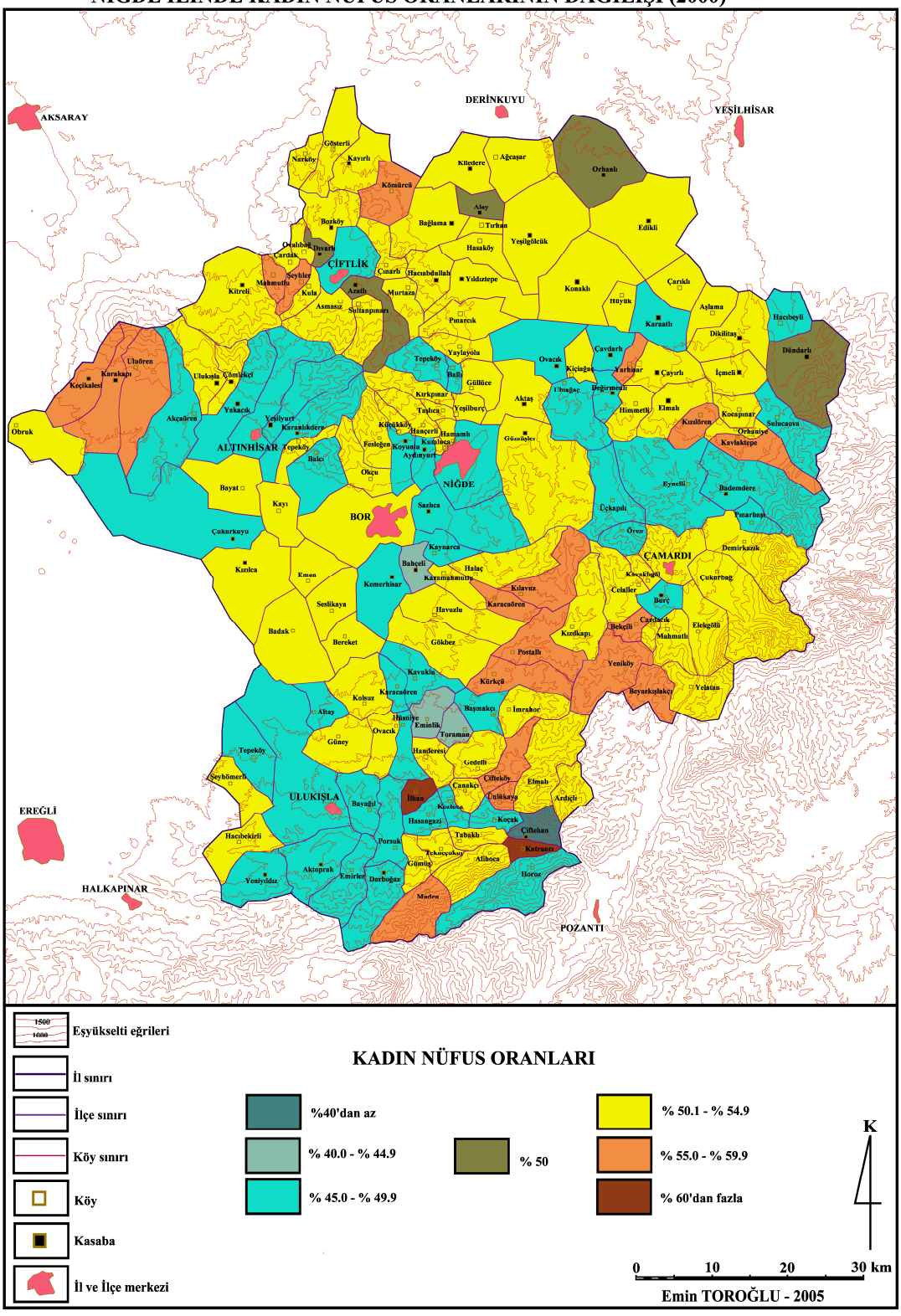
Tablo 42: *Niğde İli'nde nüfusun cinsiyet yapısı*

İlçeler	Toplam Nüfus	Erkek	Oranı	Kadın	Oranı
Niğde Merkez İlçe	177396	87990	%49.6	89406	%50.4
Altunhisar İlçesi	22284	10712	%48.1	11572	%51.9
Bor İlçesi	63020	31346	%49.7	31674	%50.3
Çamardı İlçesi	20302	9971	%49.1	10331	%50.9
Çiftlik İlçesi	32201	15407	%47.8	16794	%52.2
Ulukışla İlçesi	32928	16991	%51.6	15937	%48.4
İl Geneli	348131	172417	%49.5	175714	%50.5

Kaynak: DİE Nüfus Verileri.

Niğde İli'nde 51 yerleşme ünitesinde kadın nüfus erkek nüfustan azdır. 5 yerleşme ünitesinde kadın ve erkek nüfus oranları eşit değer göstermekte iken, 109 yerleşme ünitesinde kadın nüfusu erkek nüfustan fazladır. Genel olarak Niğde İli'nin kuzeyinde, doğuda Çamardı İlçesi ve çevresinde, Bor Ovası'nın güney ve batısında, Hasan Dağı çevresinde kadın nüfus fazlalığı görülmektedir (harita 22) .

Kadın nüfus fazlalığı bakımından Katrancı ve İlhan köyleri dikkat çeker. İki yerleşme de Adana-Ulukışla karayoluna benzer miktarda uzaklıkta ve tarım alanları oldukça sınırlıdır. Bu nedenle erkek nüfus büyük oranda karayolu boyunca kurulan işyerlerinde çalışmak üzere Çiftehan'da toplanmaktadır. Aynı özellik Ünlükaya, Çifteköy ve Maden köyleri için de geçerlidir. Genellikle geçici ve dönemlik olan bu göç, sayım dönemine tekabül ettiğinden nüfusun cinsiyet dengesinde belirgin farklar görülmektedir. Yöreden Çukurova'ya göç etmiş olanlar sayfiye amacıyla bu köylere gelmekte ve kadın nüfus faal olan erkek nüfustan daha uzun süre ile bu yerleşmelerde kalmaktadır.

Harita 22: *Niğde İli'nde kadın nüfus oranlarının dağılışı (2000)*

Kadın nüfusun fazla olduğu yerlerden birisi de Çamardı İlçesi'ne bağlı Beyazkışlakçı, Yeniköy ve Bekçili köyleri ile Bor İlçesi'nin Kürkçü, Postallı, Karacaören, Kılavuz köyleridir. Bu köylerin ortak özelliği nüfuslarının az ve tarım alanlarının oldukça sınırlı olmasıdır. Sahada yapılan ve doğal şartlar gereği hareketli olmak zorunda olan arıcılık faaliyeti ile geçici olarak dışarı çalışmaya giden erkek nüfus nedeniyle kadın nüfusu belirgin olarak fazla çıkmaktadır.

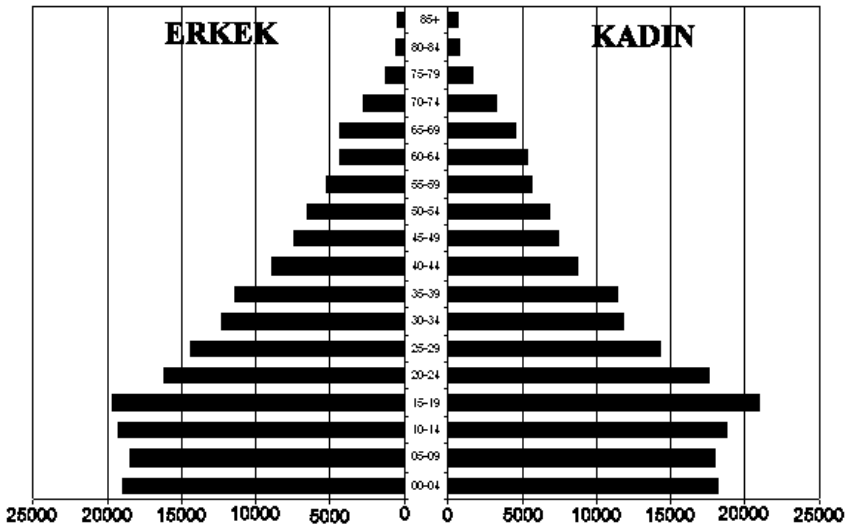
Hasan Dağı'nın güney eteklerinde yer alan ve Altunhisar İlçesi'ne bağlı Keçikalesi, Karakapı ve Uluören'de de kadın nüfus fazlalığı görülür. Bu yerleşmeler çoğunlukla su bakımından fakir, kuru tarım arazisine sahip arazi üzerinde bulunmakta, ekonomilerinde arıcılık ve hayvancılık faaliyetleri büyük öneme sahiptir. Yukarda da bahsedildiği gibi doğal şartları gereği hareketli olan arıcılık ve küçükbaş hayvancılık faaliyetleri, ekim ayında yapılan sayım dönemlerinde erkek nüfusu yerleşmenin dışında tutmaktadır. Bilindiği gibi arıcılık yapanlar soğuk devrenin başlamasıyla arıları, sıcak sahil kesimlerine taşırlar. Bu faaliyete erkek nüfus katılır. Meraya bağlı yapıldığı tespit edilen küçükbaş hayvancılık faaliyetleri, yaylacılık ve kışlakçılık faaliyetlerini ortaya çıkarmaktadır. Yayla devresinde hayvanların süt verme döneminde bulunmasından dolayı, hayvanların sağılması ve elde edilen sütlerin işlenmesi kadınların görevi olduğundan tüm aileyi yaylaya çeken hayvancılık faaliyeti, kışlak devresinde böyle bir durum söz konusu olmadığından sadece erkekleri peşinden sürükler. Böyle durumlarda da erkekler sayım döneminde yerleşmede bulunmadığından kadın nüfus fazla çıkmaktadır.

Kadın nüfusun belirgin fazlalık gösterdiği yerlerden Çiflik İlçesi'ne bağlı Mahmutlu ve Şeyhler köyleri ile Niğde Merkez İlçeye bağlı Kömürcü, Kızılören ve Yarhisar köylerinde de sayım dönemlerine tekabül eden geçici ya da mevsimlik dış göçler nedeniyle kadın nüfus fazlalığından bahsedilebilir.

Sahada en belirgin erkek nüfus fazlalığı Çiftehan Kasabası'nda görülür. Kaplıcaları ve Gülek boğazından geçen karayolu üzerinde bir konaklama noktası olarak Çiftehan, belirli dönemlerde genellikle çevre köylerden erkek nüfus çekmektedir. Mevcut kaplıca tesislerinde çalışanları genellikle erkekler oluşturmuş olduğu gibi, güvenlik birimlerinin erkeklerden müteşekkil olması, karayolu üzerinde yer alan akaryakıt tesisleri, araç tamir atölyeleri ve dönemlik olan sebze ve meyve sergisi satıcıları da erkek nüfusu kendinde topladığından erkek nüfus fazla

gözükmektedir. İnşa halindeki otoban nedeniyle şantiyeye sahip Toraman ve çevre yerleşmelerin güvenliğini sağlayan karakolu ile Eminlik köyü de erkek nüfusun fazla olduğu yerler olarak izlenmektedir. Ayrıca, kendisine yakın olması nedeniyle Bor'daki askeri tesisler ve şeker fabrikasında çalışan bir kısım işçilerin ikamet için tercih ettikleri işçilerin bulunduğu Bahçeli Kasabası da erkek nüfusun fazla olduğu yerleşmelerdendir.

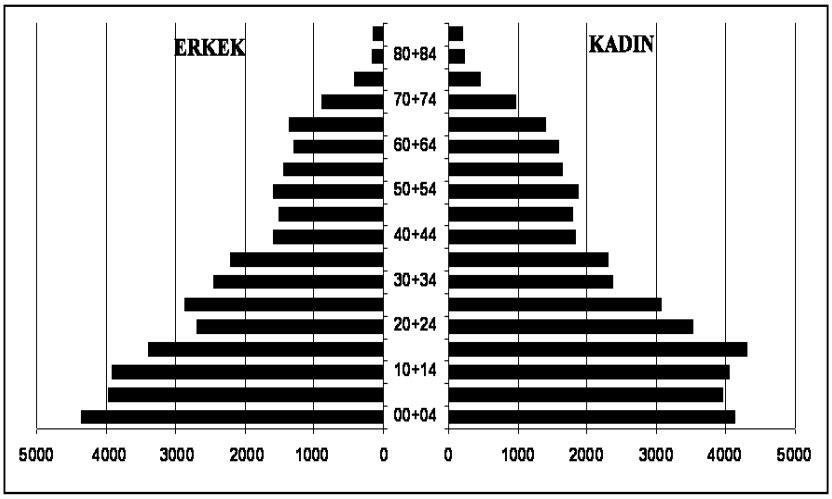
Nüfusun sosyo-ekonomik özelliklerinden bir diğeri de nüfusun yaş yapısıdır. 2000 yılı için hazırlanmış olan nüfus yaş piramidi, Niğde İli'nde genç nüfusun varlığını ortaya koymaktadır. Ancak 15-19 yaş grubunun altında piramidin daralmaya başlaması genç nüfusun azalmaya başladığını gösterir (şekil 30). Ayrıca doğum oranlarının kontrol altında tutulduğuna delil oluşturmaktadır. 20 yaş üzerinde bir miktar kadın nüfus fazlalığı görülmektedir ki, bu durum erkek nüfusun göç olaylarına katıldığını belirtmektedir.

Şekil 30: *Niğde İli'nin nüfus yaş piramidi (2000).*

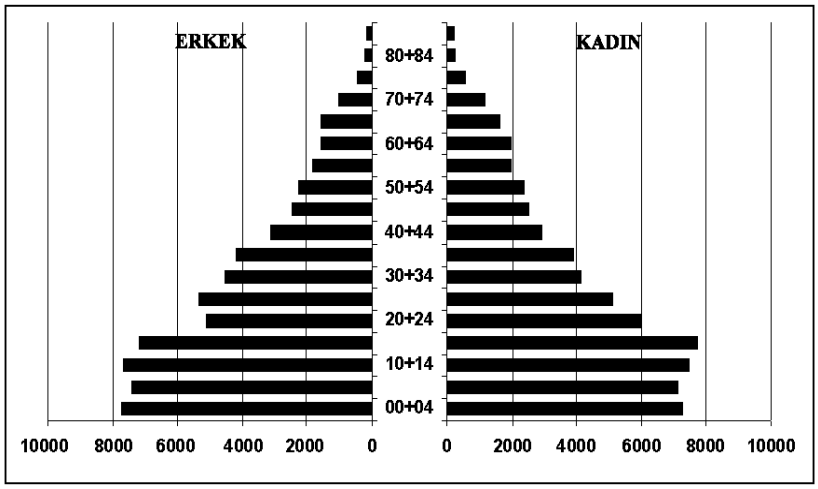
Niğde İli'nde köy yerleşmelerinin bütünü için hazırlanmış nüfus piramidine bakıldığında; il bütününde köy yerleşmelerinin genel olarak genç nüfusa sahip olduğu ifade edilirse de, oluşan piramidin şekli bazı problemleri de yansıtmaktadır. Doğumda erkek nüfus fazlalığına karşın 10-14 yaş grubundan itibaren kadın nüfus fazlalığı görülmektedir (şekil 31). Nüfus piramidinde görülen basamaklanmalar, sahada doğal nüfus artışını sınırlandıracak savaş, doğal afet ve salgın hastalıklar gibi olaylar görülmemiş olduğundan, bazı dönemlerde gerçekleşen daha yoğun göç dalgaları ile açıklanmaktadır. Orta yaş üzerindeki şişmeler yaşlı nüfusun göç

olaylarına katılmadığını ve ihtimal olarak emekli olanların geri dönüşü ile açıklanabilir. Mevcut piramit şekil itibariyle köy yerleşmelerinde göçe neden olabilecek problemlerin bulunduğunu ifade etmektedir.

Şekil 31: *Niğde İli'nde köy yerleşmelerinin nüfus piramidi (2000).*

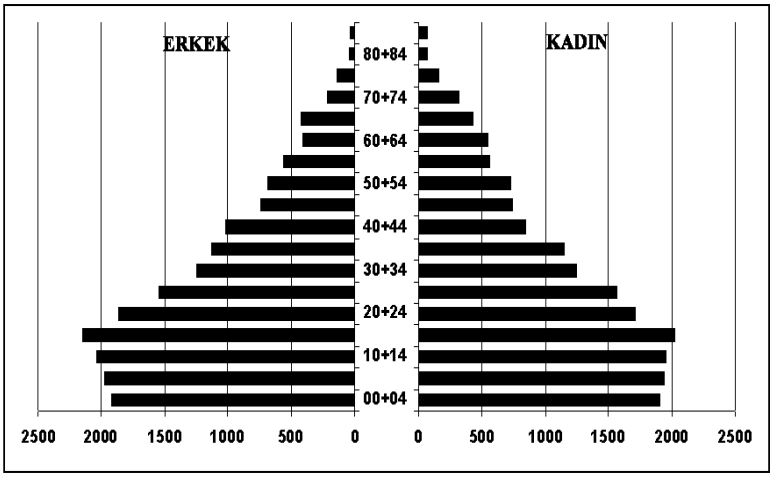
Niğde İli'nde nüfusu 2001-5000 arasında olan kasaba yerleşmelerinin genel nüfus piramidine gelince, hakeza genç nüfusun varlığını göstermektedir. Kasaba yerleşmelerinde yine doğumda erkek nüfus fazlalığı görülür. Bu durum 15-19 yaş grubunda kadınlar lehine değişmektedir (şekil 32). 20-24 yaş grubundaki basamaklanma ve erkek nüfustaki azalma askerlik hizmetine katılan erkek nüfus ile yükseköğrenim için başka yerlere gidenlerle açıklanabilir.

Şekil 32: *Nüfusu 2001-5000 arasında olan kasaba yerleşmelerin nüfus piramidi (2000).*

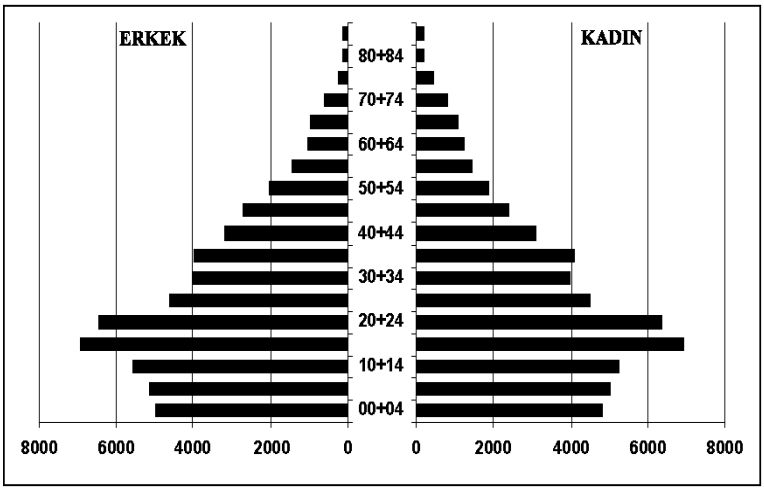
Niğde İli'nde nüfusu 5001-10000 arasında olan kasaba yerleşmelerinin nüfus yaş piramidi ise; yine genç nüfusu göstermekle birlikte (şekil 33), doğal nüfus

artışının kontrol altında bulunduğunu göstermektedir. Nüfusun gelişim düzeni nüfusun doğal artışını göstermektedir. Ancak dış göçe karşılık, dengeli göç alımı da benzer piramidi ortaya koyabilir. Piramidin genel yapısı köyler ve küçük kasaba yerleşmelerine nispetle bu grupta yer alan orta büyüklükteki kasaba yerleşmelerinin nüfus bakımından daha az problem yaşadığını ifade etmektedir.

Şekil 33: *Nüfusu 5001-10000 arasında olan kasaba yerleşmelerin nüfus piramidi (2000).*

Niğde İli'nde nüfusu 20000'in üzerinde olan şehir yerleşmelerinin nüfus piramidi; hakeza genç nüfusu ortaya koymakla birlikte, doğum oranlarının azaldığını göstermektedir. 15-24 yaş aralığında gözlenen nüfus fazlalığı genç nüfusu kendine çektiğini ifade etmektedir. Erkek ve kadın nüfus oranlarında gözlenen denklik, kır yerleşmelerinden olan erkek göçünün bu şehirlerde toplanmamış olduğunu ifade etmektedir (şekil 34).

Şekil 34: *Nüfusu 20000'in üzerinde olan şehir yerleşmelerinin nüfus piramidi (2000).*

Niğde İli yerleşmelerinin gruplandırılmış nüfus aralıkları esas alınarak hazırlanmış ve değerlendirilmiş olan nüfus piramitlerinden elde edilen sonuçlar; kır nüfusunun göç vermeye devam edeceğini, bu göçlerin il içinden ziyade il dışına doğru gerçekleşeceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca orta büyüklükteki kasabalar ve şehirlerin kırsal kesimden nüfus çeken merkezler olma özelliğinde olmadığını belirtmektedir.

2.2.4. Niğde İli'nde Nüfusun Ekonomik Özellikleri

Yerleşme ile nüfus münasebetlerinde üzerinde durulması gereken belki de en önemli konu, aynı zamanda yerleşmelerin fonksiyon ve ekonomik özelliklerini belirlemede kullanılan, nüfusun ekonomik nitelikleridir. Niğde İli'nde 2000 yılında mevcut 348131 nüfusun 157362'si (%45) çalışmaktadır (tablo 43). Ancak il genelindeki bu çalışan sayısı kırsal kesimde bulunan çalışabilir yaştaki nüfusun bütünüyle tarım sektöründe çalıştığı kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 43: *Niğde İli'nde nüfusun yaş grupları ve cinsiyete göre işe katılma durumu (2000)*

Yaş Grupları	Toplam	Toplam		Çalışan		İşsiz		İş Dah. Olm.		Bilinmeyen	
		E	*K*	*E*	*K*	*E*	*K*	*E*	*K*	*E*	*K*
12 - 14	22752	2309	3511	2229	3471	80	40	9139	7791	1	1
15 - 19	40632	10506	11275	9682	10745	824	530	9122	9725	3	1
20 - 24	33664	11315	10364	10194	9674	1121	690	4805	7176	3	1
25 - 29	28610	12913	8697	12151	8368	762	329	1451	5548	1	0
30 - 34	24000	11361	6687	10920	6509	441	178	902	5047	2	1
35 - 39	22931	10720	6195	10363	6083	357	112	755	5259	2	0
40 - 44	17637	8216	4873	7962	4810	254	63	727	3820	1	0
45 - 49	14886	6301	4318	6119	4272	182	46	1130	3135	1	1
50 - 54	13404	5182	4314	5087	4296	95	18	1354	2552	1	1
55 - 59	10871	3959	3713	3899	3700	60	13	1299	1899	1	0
60 - 64	9656	3290	3555	3254	3546	36	9	1040	1770	1	0
65+	20079	5271	4793	5199	4782	72	11	3958	6052	5	0
Bilinmeyen	95	32	17	30	17	2	0	24	21	1	0
Toplam	259217	91375	72312	87089	70273	4286	2039	35706	59795	23	6

Kaynak: DİE Nüfus Verileri (2000).

Niğde İli'nde çalışan nüfusun sektörlere dağılımına baktığımızda; il genelinde faal olan 157363 (2000) nüfusun 115641'i (%73.5) doğal hammadde üretimi sektöründe çalışmaktadır. Çalışan nüfusun 28753'ü (%18.3) ise çoğunluk genel kamu idaresinde olmak üzere hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir.

İl ve ilçe merkezlerinde çalışan nüfusun %64.7 oranında hizmet sektöründe, %28.1 oranında sanayi sektöründe ve %7.2 oranında da doğal hammadde üretimi sektöründe çalıştığı görülmektedir. Kırsal yerleşmeler olarak kabul edilen kasaba ve köy yerleşmelerinde ise; faal nüfusun %87.8 oranında doğal hammadde, %18.3

oranında hizmet ve %3.9 oranında sanayi sektörlerinde çalışmaktadır (tablo 44). Geneli itibariyle değerlendirildiğinde; sahadaki il ve ilçe merkezi olan yerleşmelerde hizmet sektörünün hakim olduğu, kırsal yerleşmeler olan kasaba ve köy yerleşmelerinde ise doğal hammadde üretimi sektörünün hakim olduğu görülür.

Tablo 44: *Niğde İli'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı (2000)*

Yerleşmeler	Toplam Çalışan	Doğal Hammadde		Sanayi		Hizmet	
		Çalışan	Oranı	Çalışan	Oranı	Çalışan	Oranı
Niğde	17761	624	% 3.5	4838	% 27.2	12299	% 69.2
Altunhisar	758	239	% 31.5	194	% 25.6	325	% 42.9
Bor	6793	551	% 8.1	2442	% 35.9	3800	% 55.9
Çamardı	682	140	% 20.5	118	% 17.3	424	% 62.2
Çiftlik	671	277	% 41.3	78	% 11.6	316	% 47.1
Ulukışla	1304	180	% 13.8	187	% 14.3	937	% 71.9
İl ve İlçe Merkezleri	27969	2011	%7.2	7857	%28.1	18101	%64.7
Kasaba ve Köyler	129393	113630	% 87.8	5111	% 3.9	10652	% 8.2
İl Toplamı	157362	115641	% 73.5	12968	% 8.2	28753	% 18.3

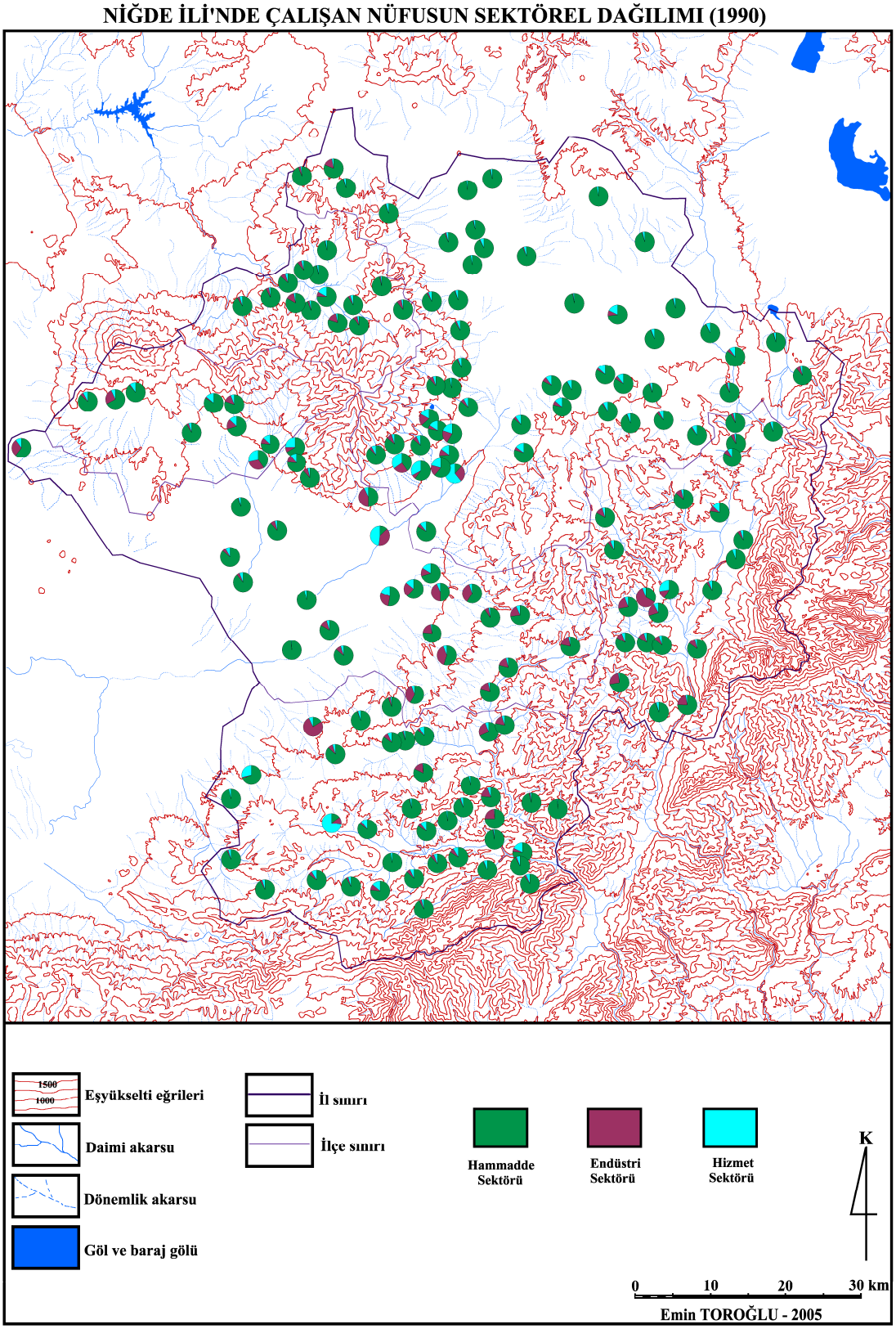
Kaynak: DİE Nüfus Verileri

1990 yılı için DİE'den elde edilmiş olan veriler, sahamızda yerleşme ünitesi bazında çalışan nüfusun sektörel dağılımını gösterebilecek niteliklere sahiptir. 1990 yılı sayımlarına göre Niğde İli'nde çalışan 146132 nüfusun %72'si doğal hammadde üretimi, %16'sı hizmet ve %12'si sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir. İl ve ilçe merkezi olan yerleşmelerdeki toplam çalışan nüfusun %53'ü hizmet, %28'i sanayi, %19'u hammadde üretimi sektöründe çalışmaktadır. Kasaba ve köy yerleşmelerinde ise çalışan nüfusun sektörel oranları; %84 doğal hammadde üretimi, %8 sanayi ve %8 hizmet sektörlerine aittir (tablo 45).

Tablo 45: *Niğde İli'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı (1990)*

Yerleşmeler	Toplam Çalışan	Doğal Hammadde		Sanayi		Hizmet	
		Çalışan	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*
Niğde Şehri	14250	1658	%12	3916	%27	8676	%61
Niğde Merkez İlçe	66865	48001	%72	6148	%9	12716	%19
Altunhisar Kasabası	1119	454	%40	344	%31	321	%29
Altunhisar İlçesi	9808	7232	%74	1331	%13	1245	%13
Bor Şehri	6860	861	%13	2672	%39	3327	%48
Bor İlçesi	23829	12931	%54	5813	%25	5085	%21
Çamardı Kasabası	1855	1077	%58	261	%14	517	%28
Çamardı İlçesi	12295	9477	%77	1660	%14	1158	%9
Çiftlik Kasabası	831	630	%75	63	%8	138	%17
Çiftlik İlçesi	14804	13304	%90	822	%6	678	%4
Ulukışla Kasabası	1427	214	%15	181	%13	1032	%72
Ulukışla İlçesi	18531	14842	%80	1225	%7	2464	%13
İl ve İlçe Merkezleri	26342	4894	%19	7437	%28	14011	%53
Kasaba ve Köyler	119790	100893	%84	9562	%8	9335	%8
İl Toplamı	***146132***	***105787***	***%72***	***16999***	***%12***	***23346***	***%16***

Kaynak: DİE Nüfus Verileri

Harita 23: *Niğde İli'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı (1990)*

Niğde İli'nde doğal hammadde üretimi (genellikle tarım ve hayvancılık) sektöründe çalışan nüfusun oranlarına göre yerleşme üniteleri değerlendirildiğinde; 66 (21'i kasaba, 45'i köy) yerleşme ünitesinde sektörde çalışanların oranı %90'ın üzerinde değere sahiptir. 49 (13'ü kasaba, 36'sı köy) yerleşme ünitesinde ise bu oran %80-%89 aralığındadır. 1'i ilçe merkezi olan (Çiftlik) 7 kasaba ve 17 köy yerleşmesinden oluşan 24 yerleşme ünitesinde ise bu sektörde çalışanlar %70-%79 oranları arasındadır. Burada dikkati çeken 4 köy yerleşmesinde (Altay %16, Kavaklıgöl %33, Okçu ve Karamahmutlu %50) tarım sektöründe çalışanların oranı %50 ve altında, 2 ilçe merkezinde (Çiftlik %75, Çamardı %58) de tarım sektöründe çalışanların oranının %50'nin üzerinde olmasıdır (harita 23).

Niğde İli'nde doğal hammadde üretimi (genellikle tarım ve hayvancılık) sektöründe çalışan nüfusun oranlarına göre yerleşme üniteleri değerlendirildiğinde; 66 (21'i kasaba, 45'i köy) yerleşme ünitesinde sektörde çalışanların oranı %90'ın üzerinde değere sahiptir. 49 (13'ü kasaba, 36'sı köy) yerleşme ünitesinde ise bu oran %80-%89 aralığındadır. 1'i ilçe merkezi olan (Çiftlik) 7 kasaba ve 17 köy yerleşmesinden oluşan 24 yerleşme ünitesinde ise bu sektörde çalışanlar %70-%79 oranları arasındadır. Burada dikkati çeken 4 köy yerleşmesinde (Altay %16, Kavaklıgöl %33, Okçu ve Karamahmutlu %50) tarım sektöründe çalışanların oranı %50 ve altında, 2 ilçe merkezinde (Çiftlik %75, Çamardı %58) de tarım sektöründe çalışanların oranının %50'nin üzerinde olmasıdır.

Tablo 46: *Çalışan nüfusun sektörel oranlarına göre yerleşmelerin dağılışı (1990)*

Oranlar	Tarım			Sanayi			Hizmet		
	Köy	*Kasaba**	*İl-İlçe Mrk.*	*Köy*	*Kasaba**	*İl-İlçe Mrk.*	*Köy*	*Kasaba**	*İl-İlçe Mrk.*
%90 - %99	45	21	0	0	0	0	0	0	0
%80 - %89	36	13	0	0	0	0	0	0	0
%70 - %79	17	6	1	1	0	0	0	0	1
%60-%69	5	4	0	1	0	0	0	0	1
%50-%59	6	1	1	0	0	0	0	0	0
%40 - %49	2	1	1	2	0	0	0	0	1
%30 - %39	1	0	0	4	0	2	0	2	0
%20 - %29	0	0	0	9	5	1	3	1	2
%10 - %19	1	0	3	19	5	2	13	13	1
%0 - %9	0	0	0	75	36	1	95	30	0

* Kasaba; burada belediye örgütlü yerleşme anlamında kullanılmıştır.

Niğde İli'nde sanayi sektöründe çalışan nüfusun oranlarına göre yerleşmeler değerlendirildiğinde; sanayi sektöründe çalışan oranının %30'un üzerinde olduğu 10 yerleşmeden 8'i (Altay %77, Kavaklıgöl %61, Karamahmutlu ve Okçu %43, Gökbez

%39, Halaç ve Kavuklu %36, Obruk %30) köylerden, 2'si (Bor %39, Altunhisar %31) ilçe merkezinden oluşmaktadır. Sektörde %20-%29 oranları arasında çalışan nüfusa sahip yerleşmelerin sayısı 9'u köy (Yeniköy, Başmakçı, Ünkükaya, Havuzlu, Yelatan, Celaller, Yeşilburç, Kılavuz, Kırkpınar), 5'i kasaba (Kemerhisar, Karakapı, Koyunlu, Bahçeli, Burç) ve 1'i il merkezi (Niğde) olmak üzere 15'dir (tablo 46).

Niğde İli köy yerleşmelerinde fabrika düzeyinde bir sanayi faaliyetine rastlanmaz. Ancak yukarıda sayılan köy yerleşmelerinin konumları dikkate alındığında çoğunlukla Bor Ovası'nın doğusu ve güneyindeki plato sahasında, bir kısmı da dağ yamacı ve eteğinde bulunan yerleşmeler olduğu dikkati çeker. Genellikle tarım alanlarının darlığı ve verimsizliği nedeniyle tarımsal faaliyetlerin ekonomik ihtiyaçları yeterince karşılayamadığı yerlerde kırsal kesimde yaşayan insanlar kendi evlerindeki tezgâhlarda halı imalatı gerçekleştirmektedirler. Bu nedenle bahsi geçen yerleşmelerde sanayi sektöründe çalışanların oranı yüksek çıkmaktadır. Bir istisna olarak 1950'li yıllarda Türkistan'dan göç edenlerin yerleştirilmesiyle teşekkül etmiş olan Altay Köyü'nde geleneksel olarak deri işlemeciliği ve deriden yapılmış ürünler imal edilmektedir.

Niğde İli'nde hizmet sektöründe çalışan nüfusun oranlarına göre yerleşmeler değerlendirildiğinde ise; faal nüfusun %30'undan fazlası hizmet sektöründe çalan yerleşme sayısı 1'i il merkezi (Niğde), 2'si ilçe merkezi (Ulukışla ve Bor), 2'si kasaba (Koyunlu ve Aydınyurt) olmak üzere 5'tir. Hizmet sektöründe çalışan oranı en yüksek olan köy yerleşmesi ise Tepeköy (Ulukışla)'dür. Çukurova'dan gelen demir yolunun Niğde ve Konya istikametlerine ayrıldığı noktadaki demiryolu istasyonu ve nakliyatçılık nedeni ile köyde çalışan nüfusun %29'u hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir.

Tablo 47: *Niğde İli'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları (2002)*

Üniteler	Yerleşme Sayısı	Toplam Aile Sayısı	Tarım İçi		Tarım Dışı	
			Aile Sayısı	*Oranı*	*Aile Sayısı*	*Oranı*
İl ve İlçe Merkezleri	6	24745	4347	%18	20398	%82
Kasaba ve Köyler	159	40614	34008	%84	6606	%16
İl Toplamı	165	65398	38355	%59	27004	%41

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2002 yılı verileri.

Çalışan nüfusun sektörel dağılım oranları; Niğde İli'nde ekonominin temelini tarım sektörünün oluşturduğu göstermektedir. Niğde Tarım İl Müdürlüğü'nce ilde 2002 yılı için yapılmış olan istatistik çalışmalarına göre; İl genelindeki toplam 65398 ailenin 38355'i (%59) tarımsal faaliyetlerde bulunmaktadır. İl ve ilçe merkezlerinde

yaşayan ailelerde bu oran %18 iken, kırsal alandaki kasaba ve köylerde oran %84'e çıkmaktadır (tablo 47).

İlçeler bazında ve yerleşme gruplarına göre ailelerin tarım faaliyetinde bulunma oranları ise şöyledir;

Niğde Merkez İlçe'de yaşayan 31794 ailenin %43'ü tarımsal faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu oran il merkezini oluşturan Niğde'de %4 iken, kasabalar ve köylerde %85 oranlarına sahiptir. İlçedeki kasaba yerleşmelerinin hiçbirinde tarım içi aile sayısının oranı %60'ın altına düşmez. Tarım içi aile oranının %60-%75 arasında olduğu kasaba sayısı 4, oranın %90'ın üzerinde olduğu kasaba sayısı ise 10'dur. İlçedeki köy yerleşmelerinden 2'sinde tarım içi aile oranı %60'ın altında değer gösterir. Bu oranın %60-%80 arasında olduğu köy yerleşmesi sayısı ise 4'dür (tablo 48). Niğde Merkez İlçe'de tarım içi aile sayısı ve oranları kasaba ve köyler arasında belirgin bir ayırıma izin verecek özelliklere sahip görünmemektedir.

Tablo 48: *Niğde Merkez İlçe'de tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları (2002)*

Üniteler	Yerleşme Sayısı	Toplam Aile Sayısı	Tarım İçi		Tarım Dışı	
			Aile Sayısı	*Oranı*	*Aile Sayısı*	*Oranı*
Niğde	1	16505	583	%4	15922	%96
Kasabalar	24	11637	9903	%85	1734	%15
Köyler	29	3652	3108	%85	544	%15
Niğde Merkez İlçe	54	31794	13594	%43	18200	%57

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2002 yılı verileri.

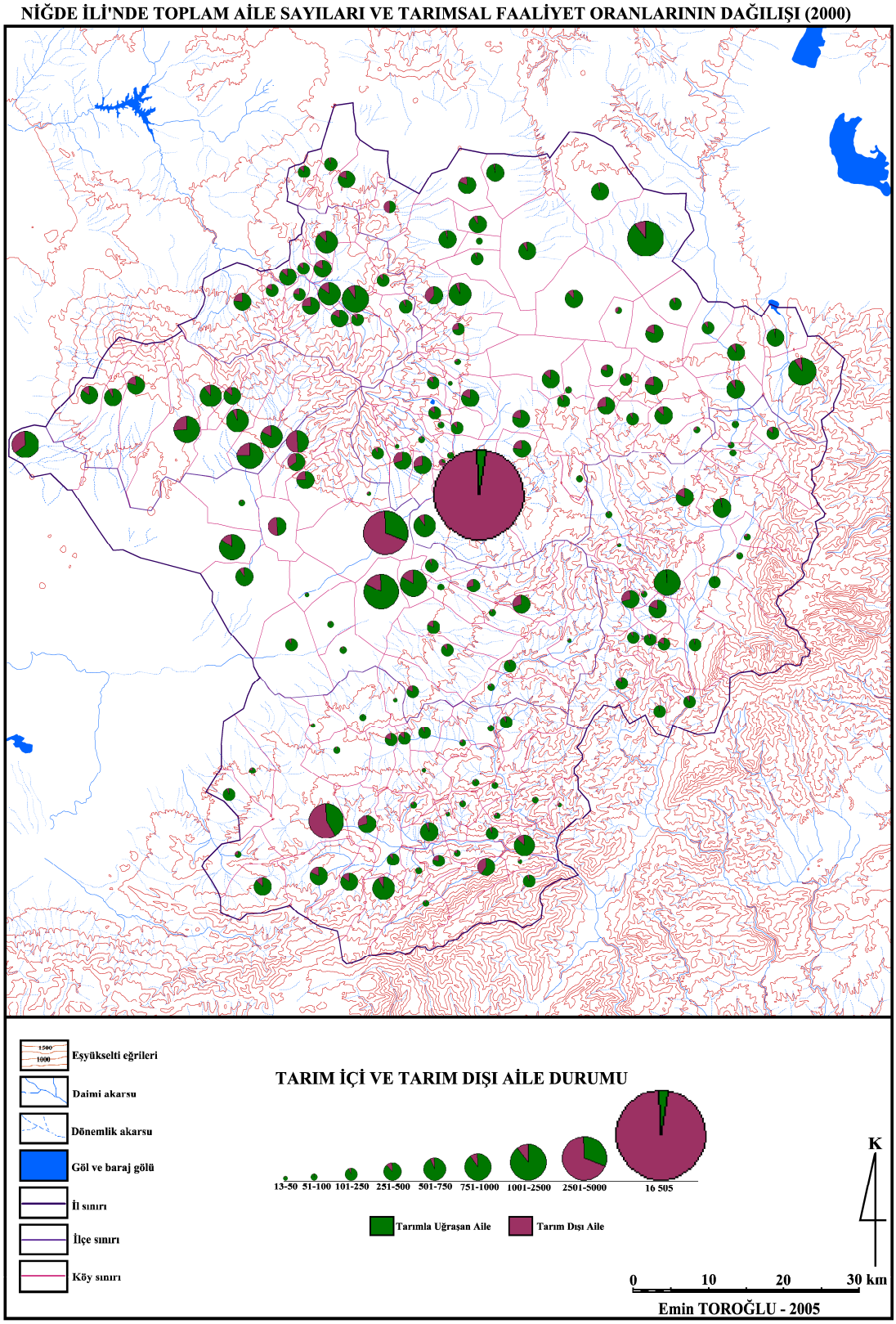
Niğde şehrinde 2000 yılı DİE verileri ile Tarım İl Müdürlüğü verileri karşılaştırıldığında doğal hammadde üretimi sektöründe çalışan %3.5'lik oran, fazla değişmemektedir. Bu durum gerçek şehir yerleşmelerinde tarımsal faaliyetlerde bulunken aynı zamanda ticaret veya hizmet sektöründe faal olma gibi ikiz görevlerin bulunmayacağını ortaya kayar. Nitekim aşağıda ilçe merkezlerini teşkil eden yerleşmelerde bu durum ile karşılaşmaktayız.

Altunhisar İlçesi'nde yaşayan toplam 4612 ailenin %83'ü tarım içi aileyi oluşturmaktadır. Bu oran ilçe merkezini oluşturan Altunhisar'da %75 iken, kasabalarda %88, köylerde ise %76'dır (tablo 49).

Tablo 49: *Altunhisar İlçesi'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları (2002)*

Üniteler	Yerleşme Sayısı	Toplam Aile Sayısı	Tarım İçi		Tarım Dışı	
			Aile Sayısı	*Oranı*	*Aile Sayısı*	*Oranı*
Altunhisar	1	688	514	%75	174	%25
Kasabalar	6	2975	2608	%88	367	%12
Köyler	2	949	724	%76	225	%24
Altunhisar İlçesi	9	4612	3846	%83	766	%17

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2002 yılı verileri.

Harita 24: *Niğde İli'nde toplam aile sayıları ve tarımsal faaliyet oranlarının dağılımı*

İlçedeki hiçbir yerleşmede tarım içi aile oranı %74'ün altına düşmez. Oranlar, ilçe merkezini teşkil eden Altunhisar dahil olmak üzere kasaba ve köy yerleşmelerin belirgin ayırıma izin verecek özelliklere sahip değildir. Genellikle kasaba yerleşmelerinde tarımsal faaliyette bulunanların oranının köylere oranla daha az olması beklenir. İlçedeki köylerde ise tarımsal faaliyetlerde bulunan ailelerin oranları kasabalardakilerin oranlarından azdır. Bu şartlar altında Altunhisar İlçesi'nde hiçbir yerleşme, nüfus çekim merkezi oluşturmaz. Oluşan göç olayları il merkezine ya da il dışına doğru yönelecektir. Yukarıda da ifade edildiği gibi 2000 yılı DİE verilerine göre Altunhisar ilçe merkezinde çalışanların %31.5'i doğal hammadde üretimi sektöründe çalışmaktadır. Tarım il müdürlüğü verileri esas alındığında bu oran %75'e yükselmektedir. Bu durum yerleşmede, açık olarak ikiz görevlilerin yüksek oranda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Yani yerleşmede faal olanlar, ticarethane işletirken ya da memurluk gibi hizmetlerde çalışırken aynı zamanda tarımsal faaliyetlerde de bulunmaktadırlar. Böyle durumlarda insanlar, sayım dönemlerinde görevlilerin asıl mesleğini sorması durumunda sadece birini söyleyebilmekte, ikinci yaptığı faaliyeti belirtememektedir. Çoğunlukla sayımlarda kullanılan anketlerdeki soru ve cevap sınırlandırmaları ya da tek amaca yönelik istenen bilgiler böyle sorunların tespitine müsaade etmemektedir. Bir kriter olarak şehir ve kasaba yerleşmelerinin ayırımında bu hususa dikkat edilmesinin uygun olacağı görüşündeyiz.

Bor İlçesi'nde yaşayan toplam 12276 ailenin %60'ı tarımsal faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu oran ilçe merkezini oluşturan Bor'da %31 iken, kasabalarda %80, ve köylerde ise %75'tir. İlçedeki Karanlıkdere kasabasında bu oran %48 iken, diğer 4 kasaba yerleşmelerinde %82'nin üzerindedir (tablo 50).

Tablo 50: *Bor İlçesi'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları (2002)*

Üniteler	Yerleşme Sayısı	Toplam Aile Sayısı	Tarım İçi		Tarım Dışı	
			Aile Sayısı	*Oranı*	*Aile Sayısı*	*Oranı*
Bor	1	4642	1462	%31	3180	%69
Kasabalar	5	3967	3155	%80	812	%20
Köyler	21	3667	2739	%75	928	%25
Bor İlçesi	27	12276	7356	%60	4920	%40

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2002 yılı verileri.

İlçedeki köy yerleşmelerinden 8'inde tarım içi aile oranı %80'in altında değere sahiptir. Bor ilçesinde de kasabalardaki tarım içi aile oranları köylerdeki oranlardan yüksektir. Bor İlçesi'nde tarım içi aile sayısı ve oranları şehir yerleşmesini kasabalardan ayırt etse de, kasaba ve köyler arasında belirgin bir

ayırıma izin verecek niteliğe sahip değildir. Bor Şehri'nde 2000 yılı DİE verilerinde hammadde üretimi sektöründe çalışan %8.1'lik oran, burada %31'e yükselmektedir. Bu durum düşük değerde de olsa Bor'da kırsal etkilerin varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Yaklaşık bir değerle Bor'da hizmet ve sanayi sektörlerinde faal olanların %18'lik kısmı aynı zamanda tarımsal faaliyette bulunmaktadır. Bu özellikleri ile Bor şehri, il merkezinden sonra ikinci nüfus çekim merkezi olarak ortaya çıkmaktadır.

Çamardı İlçesi'nde yaşayan 4069 ailenin %88'i tarım içi aileyi oluşturmaktadır. Bu oran ilçe merkezini oluşturan Çamardı'da %99 iken, kasabalarda %88, köylerde ise %87'dir (tablo 51). Çamardı da dahil olarak ilçedeki 3 kasabada, tarım içi aile oranı %80'in üzerinde değere sahiptir. İlçedeki köy yerleşmelerinden 3'ünde tarım içi aile oranı %80'in altında değer göstermektedir. Oranlar, ilçe merkezini teşkil eden Çamardı dahil olmak üzere kasaba ve köy yerleşmelerin belirgin ayırıma izin verecek özellikte değildir. İlçedeki köylerde tarımsal faaliyetlerde bulunanların oranları kasabalardakilerin oranından azdır. Bu nedenle Çamardı İlçesi'nde hiçbir yerleşme, nüfus çekim merkezi oluşturmamaktadır. Oluşacak göç olayları il merkezine ve il dışına doğru olacaktır.

Tablo 51: *Çamardı İlçesi'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları (2002)*

Üniteler	Yerleşme Sayısı	Toplam Aile Sayısı	Tarım İçi		Tarım Dışı	
			Aile Sayısı	*Oranı*	*Aile Sayısı*	*Oranı*
Çamardı	1	500	493	%99	7	%1
Kasabalar	2	851	750	%88	101	%12
Köyler	19	2718	2352	%87	366	%13
Çamardı İlçesi	22	4069	3595	%88	474	%12

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2002 yılı verileri.

2000 yılı DİE verilerine göre Çamardı'da çalışanların %20.5'i doğal hammadde üretimi sektöründe çalışmaktadır. Tarım İl Müdürlüğü verileri esas alındığında bu oran %99'a yükselmektedir. Kasaba yerleşmeleri için tipik olan bu durum yerleşmede, iki ayrı faaliyette birden bulunanların yüksek oranda mevcut olduğunu ortaya koyduğu gibi, aynı zamanda yerleşmedeki ekonomik problemleri de yansıtır. Yerleşmede tarımsal faaliyette bulunanların %80'i ya yetersiz tarım alanına sahiptir veya tarımsal gelirler geçimleri için yeterli değildir. Benzer durum genel kamu idaresi dışında diğer sektörlerde çalışanlar içinde geçerlidir. Tarımsal faaliyette bulunanların oranına bakıldığında, burada yaşayanların büyük oranda tarım arazisine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır ki; bu durum göç alan bir çekim merkezi olmadığını, bilakis göç veren bir yerleşme olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Çiftlik İlçesi'nde yaşayan 5106 ailenin %85'ini tarım içi aile oluşturur. Bu oran; ilçe merkezi Çiftlik'te %85, kasabalarda %86, köylerde ise %84'dür (tablo 52).

Tablo 52: *Çiftlik İlçesi'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları (2002)*

Üniteler	Yerleşme Sayısı	Toplam Aile Sayısı	Tarım İçi		Tarım Dışı	
			Aile Sayısı	*Oranı*	*Aile Sayısı*	*Oranı*
Çiftlik	1	695	590	%85	105	%15
Kasabalar	4	2220	1905	%86	315	%14
Köyler	9	2191	1845	%84	346	%16
Çiftlik İlçesi	14	5106	4340	%85	766	%15

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2002 yılı verileri.

İlçedeki hiçbir yerleşmede tarım içi aile oranı %74'ün altına düşmez. Kasaba yerleşmelerinden Kitreli'de %77, Dıvarlı'da %82, Bozköy'de %87, Azatlı'da %90 tarım içi aile oranları görülmektedir. Köy yerleşmelerinden 2'sinde (Kula ve Şeyhler) oran %80'in altındadır. Oranlar, ilçe merkezi de dahil olmak üzere sahada kasaba ve köy yerleşmelerinin ayırımında kullanılabilecek bir kriter oluşturmaktan uzaktır. Genel olarak ilçedeki köy yerleşmelerinde tarımsal faaliyetlerde bulunanların oranı kasabalardakilerin oranlarından azdır. Bu özellikleriyle Çiftlik İlçesi'nde hiçbir yerleşme, nüfus çekim merkezi oluşturmaz. Göç olayları il merkezine ve il dışına doğru olmaktadır.

2000 yılı DİE verilerine göre Çiftlik ilçe merkezinde çalışanların %41'i doğal hammadde üretimi sektöründe çalışmaktadır. Tarım il müdürlüğü verileri esas alındığında bu oran %85'e yükselmektedir. Bu nedenle yerleşmede, iki farklı sektörde birden faal olan ikiz görevlilerin varlığı açıktır.

Tablo 53: *Ulukışla İlçesi'nde tarım içi ve tarım dışı aile sayısı ve oranları (2002)*

Üniteler	Yerleşme Sayısı	Toplam Aile Sayısı	Tarım İçi		Tarım Dışı	
			Aile Sayısı	*Oranı*	*Aile Sayısı*	*Oranı*
Ulukışla	1	1705	705	%41	1010	%59
Kasabalar	4	2013	1759	%87	254	%13
Köyler	34	3774	3160	%84	614	%16
Ulukışla İlçesi	39	7502	5624	%75	1878	%25

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2002 yılı verileri.

Ulukışla İlçesi'nde yaşayan 7502 ailenin %75'ini tarım faaliyetlerinde bulunan aileler teşkil eder. Bu oran; ilçe merkezi Ulukışla'da %41, kasabalarda %87, köylerde %84'dür (tablo 53). Tarım faaliyetlerinde bulunan ailelerin oranı kasabalarda %82'nin altına düşmezken, köylerin 9'unda oran %80'in altındadır. Oranlar, ilçe merkezini diğer yerleşmelerden ayırt ederken, sahadaki kasaba ve köy yerleşmelerinin ayırımında bir kriter oluşturmaktan uzaktır. Bu ilçede de köylerde tarım faaliyetlerinde bulunanların oranı kasabalardakilerin oranlarından azdır. Bu özellikleriyle Ulukışla yeterli seviyede şehirsel gelişim sağlayabildiği takdirde

gelecek için nüfus çekim merkezi potansiyeli kazanabilecektir. Hali hazırda ilçede nüfus çekim merkezi olabilecek yerleşme bulunmadığından göç olayları; ilçenin konumu da esas alındığında büyük oranda il dışına gerçekleşmektedir.

2000 yılı DİE verilerine göre Ulukışla ilçe merkezinde çalışanların %13.8'i doğal hammadde üretimi sektöründe çalışmaktadır. Tarım İl Müdürlüğü verileri esas alındığında bu oran %41'e yükselmektedir. Diğer ilçe merkezlerinde olduğu gibi yerleşmede, iki ayrı sektörde faaliyet gösterenlerin varlığı açıktır. Bütün bunlara rağmen Ulukışla, il içerisinde nüfus çekim merkezi haline gelebilecek üçüncü yerleşmeyi oluşturur.

Üzerinde durulan konu tarım sektöründe faal nüfus olunca burada çiftçi ailesi başına düşen tarım alanı miktarı önem kazanmaktadır. 1997 yılı Köy Envanter Etütleri'ne göre; köylerde yaşayan toplam aile sayısı 35982'dir. Bu ailelerden 6439'u (%18) tarım dışı faaliyetlerle, 29453'u (%82) aile ise tarımsal faaliyetle meşgul olmaktadır (tablo 54). Çiftçi ailelerinin %2'sini topraksız aileler oluşurken, %32'si 1-20 dekar, %23'ü 21-50 dekar, %17'si 51-100 dekar, %19'u ise 100'dekardan fazla tarım arazisine sahiptir.

Tablo 54: *Niğde İli'nde tarımsal işletme büyüklükleri (1997).*

İlçe Adı	Toplam Aile S.	Tarım Dışı A.S	Topraksız Aile S.	1-10 Dekar	11-20 Dekar	21-50 Dekar	51-100 Dekar	101-200 Dekar	201+ Dekar	Toplam Arazi
Niğde Merkez	15364	2946	295	2443	1503	2762	2465	1947	666	854345
Altunhisar	2761	444	1	561	166	363	422	334	180	204578
Bor	6398	1447	103	695	398	898	970	1258	488	470504
Çamardı	2700	210	81	381	462	948	411	104	23	95618
Çiftlik	4431	634	5	745	826	1028	506	312	97	162330
Ulukışla	4238	758	9	641	634	711	281	151	94	115493
Niğde İli	35892	6439	494	5466	3989	6710	5055	4106	1548	1902868

Kaynak: DİE 1997 Köy Envanteri.

Yapılan araştırmalar Türkiye'de kırsal yerleşim yerlerinde yaşayıp tarımsal arazisi olmayan hanelerde yaşayan fertlerin yoksul olma riskinin % 16.7 olduğu, kendi tarımsal arazisi olan hanelerdeki fertlerden ortalama tarım arazisi büyüklüğüne göre yoksulluk riskinin en yüksek olduğu grubun 6-10 dekar arasında araziye sahip olan hanelerde görüldüğü ve arazi büyüklüğü arttıkça yoksul olma riski ortalamasının düştüğü bildirilmiştir. İç Anadolu Bölgesi için topraksız ailelerde yoksulluk riski %17.04, 1-5 dekar araziye sahip olanlarda %27.18, 6-10 dekar araziye sahip olanlarda %11.47, 11-20 dekar araziye sahip olanlarda %19.56, 21-50 dekar araziye sahip olanlarda %23.74, 51-100 dekar araziye sahip olanlarda %6.22, 101-500 dekar araziye sahip olanlarda %3.44 yoksulluk riskinin bulunduğu

belirtilmektedir (Pamuk, 2002). Bu değerler Niğde İli için uygulandığında Niğde İli kırsalında yaşayan 29453 (1997) çiftçi ailenin 3433'ünün (%12) yoksul aileyi oluşturacağı tespit edilmektedir (tablo 55).

Tablo 55: *Niğde İli köy yerleşmelerinde yaşayan çiftçi ailelerde yoksulluk riski*

Arazi grupları	Yoksul Fert Oranı	Aile Sayısı	Yoksulluk Riski Taşıyan Aile Sayısı
Topraksız	*%17.04*	494	84
1-10 dekar	*%19.3*	5466	1055
11-20 dekar	*%19.56*	989	193
21-50 dekar	*%23.74*	6710	1593
51-100 dekar	*%6.22*	5055	314
101-500 dekar	*%3.44*	5654	194
Toplam Aile Sayısı		29453	3433

Niğde Tarım İl Müdürlüğü tarafından 2002 yılında il genelindeki tüm yerleşmeler için yapılan istatistik çalışmalarına göre; Niğde İli'nde her türden yerleşmede yaşayan aile sayısı 65359'dur. Bunun 38355'ini tarımsal faaliyetlerde bulunan aileler oluşturmaktadır. Tarım dışı faaliyetlerde bulunan aile sayısı ise 27004'dür. İlin toplam tarım alanı; 1018007 dekarı sulu, 1734850 dekarı kuru olmak üzere toplam 2757830 dekardır. İl ortalaması olarak çiftçi ailesi başına 26.5 dekarı sulu, 45 dekarı kuru olmak üzere ortalama 71.5 dekar arazi düşmektedir (tablo 56).

Tablo 56: *Niğde İli'nde çiftçi ailesi başına düşen ortalama tarım alanları (dekar)*

İlçe Adı	Çiftçi Aile	Tarım Alanı	Kuru Tarım Alanı	Sulu Tarım Alanı	Çiftçi Ailesi Başına Kuru Tarım Alanı	Çiftçi Ailesi Başına Sulu Tarım Alanı	Çiftçi Ailesi Başına Toplam Tarım Alanı
Niğde Merkez	13594	941 550	388 400	553 150	28.6	40.7	69.3
Altunhisar	3846	247 450	212 790	34 660	55.3	9.0	64.3
Bor	7356	569 250	417 640	151 610	56.8	20.6	77.4
Çamardı	3595	500 000	407 620	92 380	113.4	25.7	139.1
Çiftlik	4340	166 040	48 740	117 300	11.2	27.0	38.3
Ulukışla	5624	333 540	259 660	68 907	46.2	12.3	58.4
NİĞDE İLİ	38355	2 757 830	1 734 850	1 018 007	45.2	26.5	71.8

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü, 2002 yılı verileri

Çiftçi ailesi başına düşen ortalama tarım alanı miktarı en düşük olan ilçe 38 dekar ile Çiftlik İlçesi iken, en yüksek oran 139 dekar ile Çamardı İlçesi'ne aittir. Sahada kuru tarım alanlarının büyük oranda nadasa bırakılması ve çoğu kere kuru tarım alanlarında masraflarını kurtarmadığı gerekçesiyle ekim bile yapılmadığı dikkate alınırsa, çiftçi ailesi başına düşen sulu tarım alanları önem kazanmaktadır. Bu bakımdan en şanslı ilçe çiftçi başına düşen ortalama 40 dekarlık sulu tarım arazisi ile Niğde Merkez İlçe'dir. Bunu Çiftlik (27 dekar), Çamardı (25 dekar) ve Bor (20 dekar) ilçeleri izlemektedir. Sulu tarım arazisi bakımından en şanssız ilçe ise çiftçi başına düşen ortalama 9 dekarlık arazi ile Altunhisar'dır.

2.2.5. Niğde İli'nde Göçler

Yerleşme ile nüfus münasebetlerinde üzerinde durulan konulardan birisi de göç olaylarıdır. DİE'nin nüfus istatistiklerine göre; 2000 yılında Niğde dışında yaşayan Niğde doğumlu nüfusun sayısı 84919'u erkek, 74356'sı kadın olmak üzere toplam 159275 kişidir. Aynı yıl için ildışı doğumluların, ildeki nüfus miktarı ise 24805'i erkek, 20954'ü kadın olmak üzere toplam 45759 nüfustan oluşmaktadır. Anlaşılacağı gibi bu basit hesap bile Niğde İli'nin negatif göç bilânçosuna sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Şu halde Niğde, daha çok dışarıya göç veren bir ildir.

1975-2000 yılları arasında göç blançosuna baktığımızda daimi olarak dış göç fazlalığı dikkat çekmektedir (tablo 57). Ancak ilin son yıllardaki net göç hızında bir düşme görülmektedir. Aslında il dışına olan göçte bir azalma görülmez. 1990 yılından sonra verdiği ildışı göçe mukabil, yaklaşık miktarda il dışından göç almıştır.

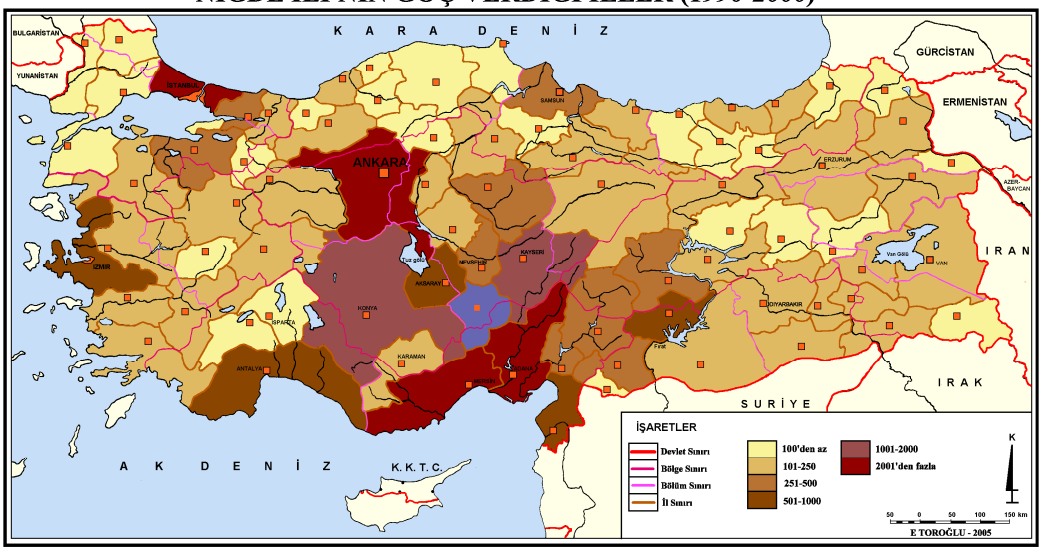
Tablo 57: *Niğde İli'nin göç blançosu (1975-2000)*

Göç	1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000
Verdiği Göç	26676	30043	31510	28439
Aldığı Göç	19365	18876	15653	27740
Net Göç	-7311	-11167	-15857	-699
Net Göç Hızı	‰ -16.6	‰ -22.6	‰ -55.7	‰ -2.2

Kaynak: TÜİK, 2000 Göç İstatistikleri.

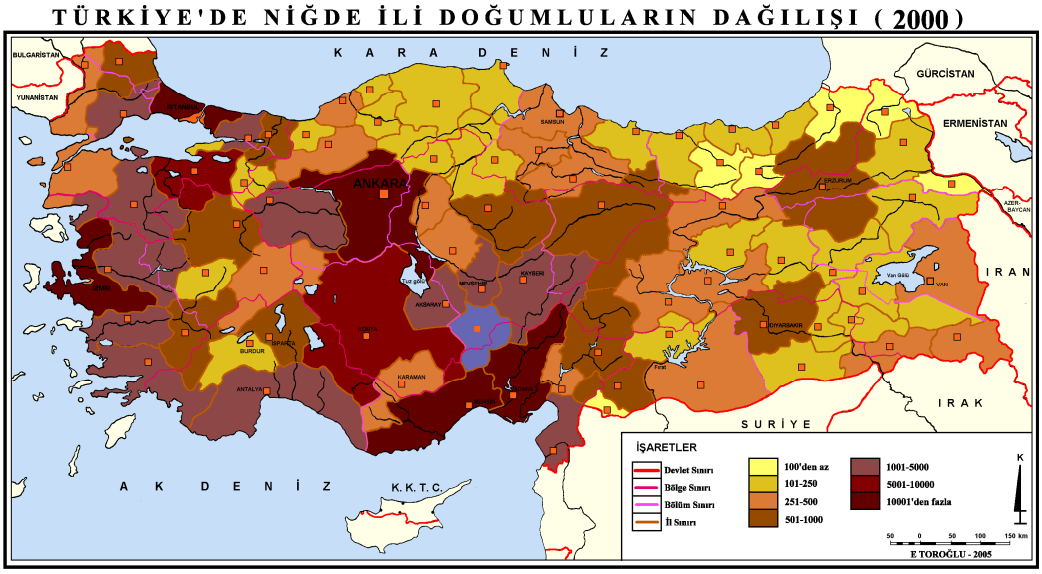
İl dışı göçlerde esas ağırlık yönünü; İstanbul, Ankara, Adana, Mersin, İzmir, Konya, Bursa, Kayseri ve Antalya gibi ülkemizin metropol kentlerini barındıran iller oluşturur (harita 25).

NİĞDE İLİ'NİN GÖÇ VERDİĞİ İLLER (1990-2000)

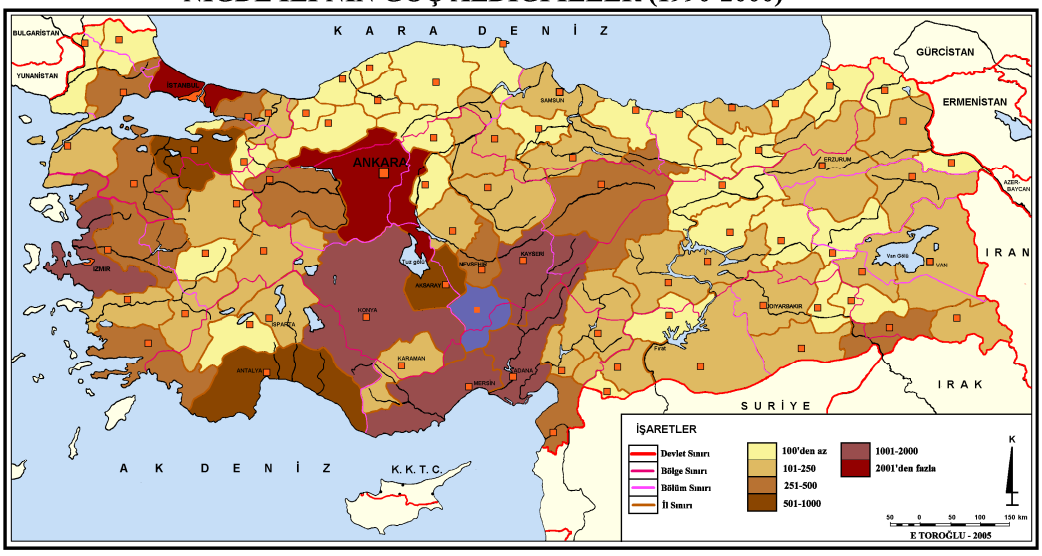
Harita 25*: Niğde İli'nin göç verdiği iller (1990-2000)*

Niğde İli doğumluların ülkemizdeki dağılışına bakıldığında, dışına yapılan göçün esas yönü ülkemizin orta, güney ve batı kesiminin oluşturduğu dikkati çekmektedir (harita 26).

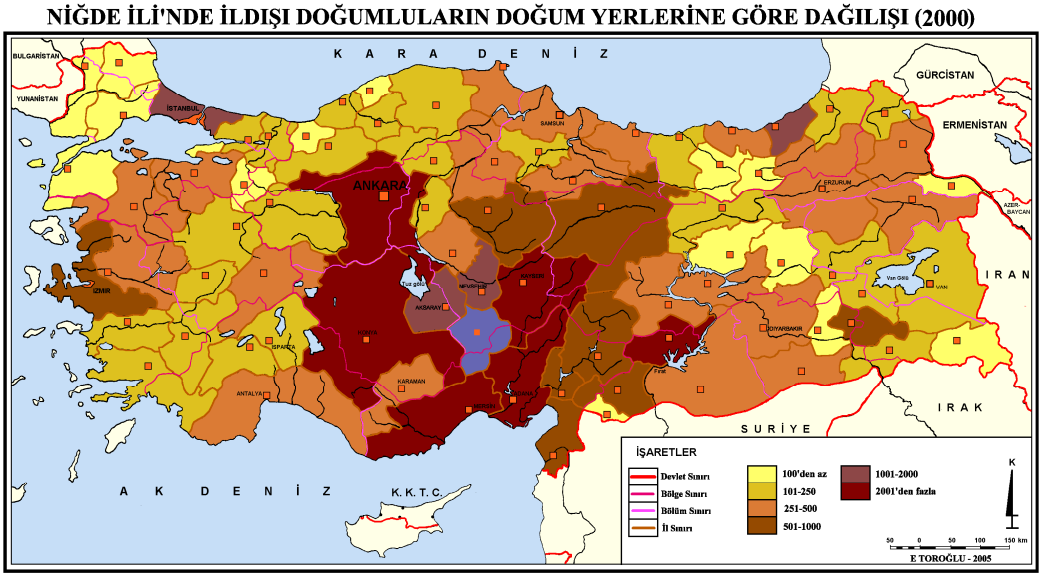
Harita 26: *Türkiye'de Niğde İli doğumluların dağılışı (2000)*

Niğde İli'nin göç aldığı illere bakıldığında ise; esas ağırlığı komşu iller ile Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa ve Antalya gibi kalabalık nüfusa sahip iller oluşturur (harita27).

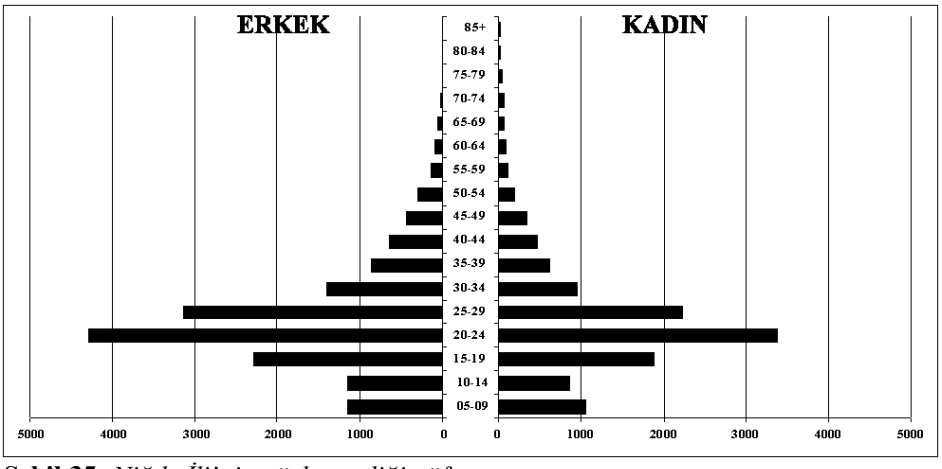
Harita 27*: Niğde İli'nin göç aldığı iller (1990-2000)*

Niğde İli'nde il dışı doğumluların dağılışına bakıldığında ise daha çok komşu illerden ve büyük şehirleri barındıran illerde doğmuş olanların fazla olduğu görülür (harita 28).

Harita 28: *Niğde İli'nde ildışı doğumluların doğum yerlerine göre dağılışı (2000)*

Niğde İli'nde genel olarak il ve ilçe merkezleri il dışından göç almaktadır. Bu durumun asıl sebebi merkezi idare hizmetlerine bağlı memur atamaları, askerlik hizmeti ve sahip olduğu fakülte ve yüksekokullara merkezi sınavla öğrenci alınmasıdır. Bunun dışında evlilikler de yakın olması nedeniyle komşu illerden daha fazla nüfus almasına neden teşkil etmektedir.

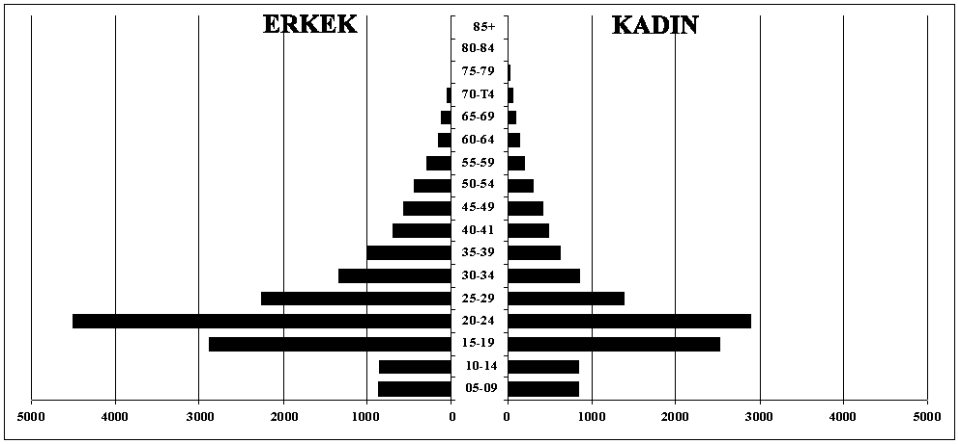

Şekil 35: *Niğde İli'nin göçle verdiği nüfusun yaş yapısı*

Niğde İli'nden il dışına gerçekleşen göçün cinsiyetine baktığımızda erkek fazlalığı dikkat çeker. Ayrıca 2000 yılı verilerine göre il dışında yaşayan Niğde İli

doğumluların sayısında da erkek nüfus fazlalığı dikkat çekmektedir. İlden 1995-2000 yılları arasında göç etmiş olan nüfusun yaş yapısına bakıldığında büyük oranda 15-29 yaş aralığındaki genç nüfusun önemli bir yer tuttuğu görülür (şekil 35).

Niğde İli'nin il dışından aldığı göçün cinsiyet yapısında da hakeza erkek nüfus fazlalığı dikkati çekmektedir. Aynı durum Niğde İli'ndeki il dışı doğumluların cinsiyet yapısında da gözlenir. İlin 1995-2000 yılları arasında göçle almış olduğu nüfusun yaş yapısına bakıldığında yine 15-29 yaş aralığındaki genç nüfusun önemli bir yer tuttuğu görülür (şekil 36).

Şekil 36: *Niğde İli'nin göç ile aldığı nüfusun yaş yapısı*

Niğde İli'nin verdiği göç nüfusunun yarıdan fazlası (%59) evli nüfusu oluşturur iken, aldığı göç nüfusunun yarıdan fazlasını (%54) bekâr nüfus oluşturmaktadır. Niğde İli büyük oranda lise ve dengi okul ile üniversite mezunu nüfus almaktadır. Aldığı nüfus içerisinde 6 yaş üzerindeki nüfusun %39'unu lise ve dengi okul mezunları, %12'sini üniversite mezunları oluşturmaktadır. Verdiği nüfus içerisinde lise ve dengi okul mezunu olanların oranı %19, üniversite mezunu olanların oranı ise %16'dır. Ayrıca, ilin verdiği göç nüfusunun %59'u işgücü dahilinde iken, aldığı nüfusun %48'i işgücüne dahildir.

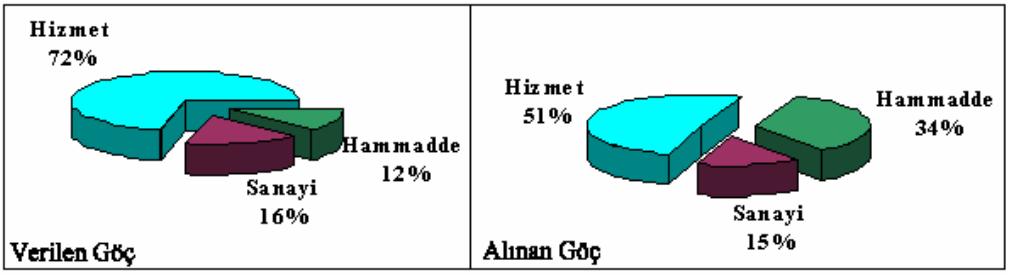
Tablo 58: *Niğde İli'nde göç nedenlerine göre verilen ve alınan nüfus*

Göç	Toplam	İş Arama/Bulma	Tayin / Atama	Aileye bağlı	Eğitim	Evlilik	Deprem	Diğer
Verilen Göç	28439	2659	4274	7108	2887	2931	10	4560
Alınan Göç	27740	4297	3201	5566	8114	1071	649	4842

Kaynak: TÜİK, 2000 Göç İstatistikleri.

İlin göçle aldığı nüfusun %29'unu öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrencilerin verilen nüfus içerisindeki oranı ise %11'dir (tablo 58). Ayrıca ilin verdiği nüfus içindeki faal nüfusun %72'si hizmet sektöründe, %16'sı sanayi sektöründe ve %12'si

doğal hammadde üretimi sektöründe faaliyet göstermektedir. Aldığı nüfus içindeki faal nüfusun ise %51'i hizmet, %34'ü doğal hammadde üretimi ve %15'i sanayi sektörlerinde faaldir (şekil 37).

Şekil 37: *Niğde İli'nin verdiği ve aldığı nüfus içindeki faal nüfusun sektörel dağılımı*

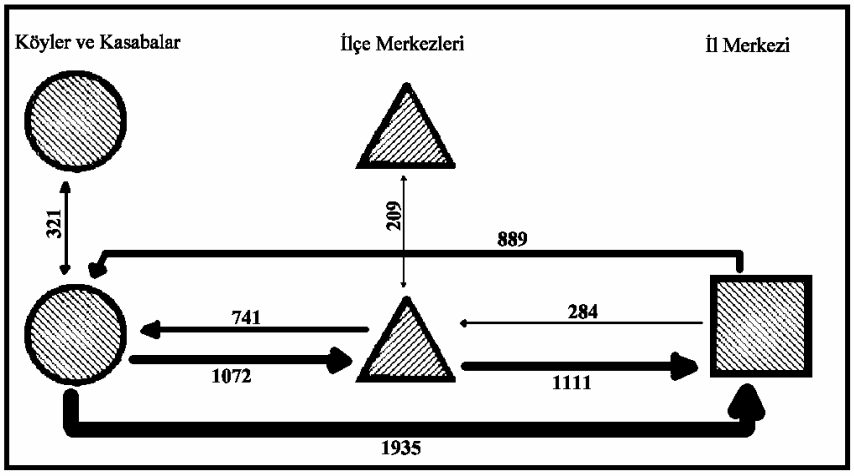
Türkiye İstatistik Kurumu tarafından il ve ilçe merkezleri şehir, diğer yerleşmeler köy kabul edilerek hazırlanan verilere göre Niğde İli'ne alınan göçün %58'i şehirlerden şehirlere, %13'ü köylerden şehirlere, %25'i şehirlerden köylere ve %4'ü köylerden köylere olacak şekilde gerçekleşmiştir (tablo 64). Sahada il ve ilçe merkezleri gelen nüfusun %71'ini almıştır. İlin verdiği göçün %54'ü şehirden şehre, %27'si köylerden şehre, %14'ü şehirden köye ve %5'i de köyden köye gerçekleşmiştir. Verdiği göç içerisinde %27 gibi bir oranın köylerden gerçekleşmiş olması önemlidir ve kırsal göç blançosunda açığı da ifade eder.

Tablo 59: *Yerleşim yerlerine göre Niğde İli'nin aldığı ve verdiği göç*

Göç	**Şehirden Şehre**		**Köyden Şehre**		**Şehirden Köye**		**Köyden Köye**	
	Nüfus	*Oranı*	*Nüfus*	*Oranı*	*Nüfus*	*Oranı*	*Nüfus*	*Oranı*
Aldığı Göç	19735	%58	4531	%13	8533	%25	1503	%4
Verdiği Göç	18965	%54	9563	%27	4834	%14	1639	%5

Kaynak: TÜİK, 2000 Göç İstatistikleri

Niğde İli'nde il içi göç olayları da görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1995-2000 yılları arasında il merkezini teşkil eden Niğde Şehri, 1111'i ilçe merkezlerinden ve 1935'i köy ve kasabalardan olmak üzere toplam 3046 nüfus almıştır. Bu hali ile il içinde gerçekleşen göçün %46'sını il merkezi toplamıştır. İlçe merkezleri 284'ünü il merkezinden, 209'unu ilçe merkezlerinden ve 1072'sini köy ve kasabalardan olmak üzere 2428 nüfus toplamıştır. Köy ve kasabalar ise 889'unu il merkezinden, 741'ini ilçe merkezlerinden ve 321'ini köy ve kasaba yerleşmelerinden olmak üzere toplam 1951 kişi almıştır (şekil 38). İl içinde gerçekleşen göç olaylarında genel akım yönü kırsal kesimden il ve ilçe merkezlerine doğru olmaktadır.

Şekil 38: *Niğde İli'nde il içi göçün dönüşümü*

3. NİĞDE İLİ'NDE EKONOMİK FAALİYETLER VE YERLEŞMELERE ETKİLERİ

Doğal şartların yerleşmeler bakımından sınırlandırmada bulunmadığı sahalarda, yerleşme tarzlarını ekonomik faaliyetin şekli ile seviyesi belirlemektedir. Ayrıca, "ekonomik faaliyet türlerinin yerleşmelerin devam süresine etki ettiği" (Tolun-Denker, 1977:30) bilinmektedir. Hatta ekonomik faaliyetin türüne göre yerleşme süreleri göz önüne alınarak Wille (1954) tarafından yerleşmeler için bir sınıflandırma da yapılmıştır. Yerleşme tarzı her şeyden önce iktisadî faaliyetin şekli ve seviyesi ile sıkı bir ilişki halindedir.

Yerleşme strüktürünün en önemli öğesini oluşturan mesken tiplerinin meydana gelmesinde diğer faktörler kadar, ekonomik faktörlerin de etkisi vardır. Mesken, her ne kadar yakın çevreden temin edilen malzeme ile yapılmış ve insanları korumak gibi fonksiyonlara sahip bir tesis ise de, insan geçimini temin edebilmek için bir takım faaliyetlerde bulunmak zorundadır. İnsanla ekonomik faaliyetler arasındaki bu sıkı bağ, faaliyetlerin organize edildiği meskeni de etkisi altında tutar. Meskenler, içinde yaşayan ailelerin ekonomik faaliyetlerine bağlı olarak bariz değişikliklere uğrarlar. "Evin yapılması, şekil alması, kullanılması ve bilhassa eklentilerinin doğuşu ve gelişmesi ekonomik faktörlerin etkisi altında mümkün olur" (Tunçdilek, 1967:78).

Kırsal alanlarda insanların geçim faaliyetleri bulundukları tabii çevre içinde cereyan ettiğinden, çevre şartları ekonomik faaliyetlere yön verir. Bu faaliyetler toplayıcılık ve avcılıktan, modern ziraat ve mandıracılığa kadar çeşitli şekillerde

olabilir. Doğal çevre şartları değiştiği sürece, ekonomik faaliyetler de değişikliğe uğrar. Kimi yerde kısır çevre şartları içinde ilkel bir geçim tarzı ortaya çıkarken, tabii çevrenin coğrafî posibilitesi arttığı sürece insanların faaliyetleri gelişir ve bu faaliyetlere bağlı olarak, evvelâ meskenden başlayan değişiklik, yaşam tarzına kadar tesir edebilir.

Kırsal alanlarda toplayıcılık ve avcılık gibi ilkel geçim faaliyetleri ile uğraşanlar doğrudan doğruya tabiattan faydalanırlar. Mevsime göre doğada kendiliğinden yetişen, çoğalması ve dağılışı tabii şartlara bağlı olan, ekonomik bir değer taşıyan bitkilerin toplanması veya hayvanların avlanması işi tarihin ilk dönemlerinden beri yapılagelen bir iktisadi faaliyettir. Bu tür ekonomik faaliyette bulunanlar ürünün toplanma veya hayvanların avlanma dönemlerinde belirli alanları kısa sürelerle kullanırlar. Dolayısıyla da yerleşme yerlerini kısa aralıklarla değiştirmek zorunda kalırlar. Bu nedenle yerleşme tarzları oldukça basit ve geçicidir.

Genellikle göçebe yaşam tarzının ortaya koyduğu yarı ilkel geçim faaliyetleri, yakın zamanlara kadar sahamızda yaşamış olan göçebe çobanlar ve aileleri vasıtasıyla sürdürülen bir iktisadi faaliyet olmuştur. Bu iktisadi faaliyetin başlıca özelliği, sahip olunan hayvan varlığı ile birlikte yatay ve dikey doğrultuda otlaklar arasında yer değiştirilmesidir. Bütün aile fertlerinin hayvan sürüleri ile birlikte hareket ettiği bu iktisadi faaliyetin ortaya çıkardığı yerleşmelerde sabit bir mesken yoktur. Ayrıca mevsimlere bağlı olarak yerleşmelerin yeri ve strüktürleri de değişmektedir.

Göçebe hayvancılık faaliyetinin bir türü olarak kabul edilen yaylacılık faaliyetlerinde de hayvanlar otlak alanları arasında yer değiştirmektedir. Ancak burada esas karakteristik olan söz konusu faaliyetin ziraat sahaları ile yan yana yer almasıdır. Nitekim bu ekonomik düzende yerleşik ziraat faaliyetleri mevcut arazinin belirli bir bölümünde gerçekleştirilmekte ve geniş sahalar ziraat faaliyetlerinde kullanılmamaktadır. Bu tip araziden tek faydalanma şekli ise hayvan sürüleri için otlak olarak kullanılmalarıdır. Bu otlak alanları, köylerin yerleşik düzendeki iktisadî faaliyet alanlarına girmedikleri ve yalnız mevsimlik olarak kullanılabildiklerinden, ziraat alanlarının gerisinde geniş otlak alanları bulunan mekânlarda her iki iktisadi faaliyet tipini yan yana ya da karışık olarak görebilmek mümkündür. Bu iktisadi faaliyet türünün ortaya çıkardığı yerleşme düzeninde ise; ovalarda veya vadi

içlerinde ziraatla uğraşanlar yılın soğuk devresine tekabül eden kış aylarında daimi meskenlerde ikamet etmekte ve hayvan sürüleri ahırlarda beslemektedir. Yılın sıcak devresine tekabül eden yaz aylarında ise hayvan sürüleri çobanlar gözetiminde ziraat alanlarının dışındaki otlaklara çıkarırlar. Bu faaliyette ailelerin ziraat faaliyetlerine katılma durumuna göre bazen bir kısmı, bazen de bütünü hayvan sürüleri ile birlikte yayla sahalarına çıkarlar. Yayla sahalarındaki yerleşmelerin ülkemizde farklı türleri bulunmasına karşın, sahamızdaki yayla yerleşmelerinde sabit mesken yoktur. Yerleşmeler, sınırlı su kaynakları çevresinde, periyodik olarak kullanılan, düz yada düze yakın eğime sahip mekanlar üzerindedir. Daimi yerleşmeler ile yayla alanları arasında dikey yöndeki yükselti farklarının fazla olduğu yerlerde ise yaylaya çıkış ve dönüşler kademeli olarak gerçekleştirilir. Bu nedenle yerleşmeler periyodik geçici özelliktedir.

Daimi (sedanter) yerleşmelerin esas iktisadi çıkış noktasını toprak işlemesine dayanan ziraat faaliyetleri teşkil etmiştir. Hayvan gücünden faydalanılarak saban kullanılması, dolayısı ile hayvan beslemek ve planlı bir toprak bakımı ile ürün elde etmek, bu ekonomik faaliyetin esasını oluşturur. Bu nedenle tarlalarda hayvan gücünden faydalanmanın terk edilmeye başlanmasına kadar tarla ziraatı ve büyük baş hayvancılık esas itibariyle ayrılmaz bir şekilde daimi kır yerleşmelerinin iki temel unsuru olmuştur. Bu ekonomik faaliyette hakim durum; bir kere açılmış olan tarlaların daimî olarak kullanılması ve toprağın gübreleme ile yenilenmesi, münavebeli olarak ürünlerin yetiştirilmesi, nadasa bırakmak ve hatta sulama ile entansif bir ziraata erişmektir. Tarlaların sabitleşmiş olması yerleşmelerin sedanter olmasını sağlamaktadır. Yerleşmelerin sedanter olması da yerleşmeler ve nüfusun yoğunlaşabilmesinin temel koşulunu meydana getirmektedir.

Ziraat bölgelerinde yerleşmelerin dağılışı ve büyüklüğü bakımından oldukça büyük farkların görüldüğü dikkati çeker. Alansal olarak topraktan faydalanma şekillerinin bu farklılığa sebep olduğu söylenebilir. Öncelikle ziraat ve hayvancılık faaliyetleri doğal şartlarla birebir etkileşim içerisinde bulunduğundan yıl içerisinde ya da yıllar arasında, değişebilen doğal şartlardaki salınım ve anomalilerden oldukça fazla etkilenebilmektedir. Ayrıca yeryüzündeki her bir noktanın doğal şartları eşit kombinasyonlardan meydana gelmediğinden, bu iktisadi faaliyetlerin her defasında yeryüzünde benzer özellikte yerleşme tarzı ortaya koymaları da mümkün

görünmemektedir. Yeryüzünde her bir konum ziraat ve hayvancılık faaliyetlerine müsaade ettiği oranda ve büyüklükte, bu iktisadi faaliyetin organize ettiği daimi yerleşim faaliyetine sahne olmaktadır. Bununla birlikte ziraat alanları ile üzerinde yaşayan halkın zirai kültür seviyesi de bir mekândaki ziraat faaliyetlerinin yoğunluğunu belirlemektedir. Bazı koşullar altında fazla iş gücüne ihtiyaç gösteren bitkilerin yetiştirilmesiyle nüfus ve yerleşme yoğunluğu sağlanabilmektedir. Ayrıca tamamen kuru ziraat yapılan sahalar ile sulamalı ziraatın tatbik edildiği sahalar arasında nüfus ve yerleşme yoğunluğu bakımından büyük farklar görülmektedir.

Niğde İli'nde, kır insanlarının iktisadi faaliyetlerini hakim olan doğal çevre faktörleri organize eder. Doğal çevre faktörleri ise sahanın hiçbir yerinde, üzerinde yaşayan insanların yıl boyunca toplayıcılık ve avcılıkla yaşamını sürdürmesine müsaade etmez. Ayrıca sahada yaşayanların yılın ancak belirli bir süresinde topraktan bir şeyler elde etmesini zorunlu kılar. Bu nedenle doğal çevre şartları sahada yaşayanları her şeyden evvel ziraatçı olmaya sevk etmiştir. Nitekim sahada ziraatın tarihi prehistorik dönemlere kadar uzanır. Bütün bunlara rağmen sahada ziraat alanları sınırlı olup, sahaya da eşit dağılmış değildir. Ayrıca sahanın sahip olduğu yükselti basamakları, farklı bio-klimatik zonların meydana gelmesine imkân hazırlamıştır. Zirai faaliyete müsaade etmeyen zonların meydana getirdiği geniş sahalar, yer değiştirmeye bağlı bir hayvancılık ekonomisinin (yaylacılık) gerekçesini hazırlamıştır. Yazın serin ve yeşil yaylalara sürüleri ile çıkma, yaylalarda aylarca kalarak hayvan otlatma, güz şartları ile tedricen alt zona inme, alt zonda kışı geçirirken bir miktar ziraat yapabilme, aynı zamanda sahada yaşayanlara hayvancı olma karakterini kazandırmıştır.

Sahanın kırsal ekonomisi tarihi süreç boyunca tarla tarımı ve meraya bağlı hayvancılık şeklinde sürdürülmüştür. Sahada hüküm süren ve ziraat için güvensiz olan iklim şartları nedeniyle de, genellikle hayvancılık ekonomisi daha öncelikli olarak yer almıştır. Çoğunlukla tarla tarımı yanında hayvancılık faaliyetleri güvensiz iklim şartlarına karşı bir sigorta görevi üstlenmiştir. Sahadaki yerleşmelerin geçmişi bu durumu teyit edecek durumdadır. Örneğin köy yerleşmelerinin neredeyse her birinin birer yayla alanı mevcuttur. Ayrıca çoğu yerleşmelerde meskenler hayvancılık ekonomisini yansıtacak şekilde bir ya da iki oda teşkil edecek biçimde düzenlenmiştir. Burada unutulmaması gerekenlerden biri de, sahanın, yüzyıllar

boyunca sahiller ile saha arasında gerçekleşen göçebelik faaliyetine sahne olmasıdır. Yakın zamanlara kadar gerçekleşen bu tür hayvancılık ekonomisi, göçebelerin gerek sahil kesimlerine ve gerekse sahamız dahilinde yerleşik hale getirilmesiyle sona ermiştir. Kırsal kesimde yerleşik olanların sayısı arttıkça ekonomik faaliyetler çeşitlenmeye başlamış, vadi içleri ve yamaçlarındaki uygun yerler bağ ve bahçe alanlarına dönüşmüştür. Bütün bunlar meydana gelirken sahada kır ekonomisi yeterli düzeye ulaşmamış olmalı ki, sahada geleneksel el dokuma halıcılık faaliyetleri de ekonomiye dahil olmuştur.

Sahanın geleneksel kırsal ekonomik düzenini üzerindeki en büyük değişikliği 20. yüzyılın başlarında sahadan geçen demiryolu gerçekleştirmiştir. İhraç edilebilir hale gelen tarımsal üretim bu sayede artmış, tarım alanları genişlemiştir. Ayrıca Ulukışla çevresinin zengin ormanları bu sayede işletilmiştir.

Bütün bunlara rağmen sahadaki hiçbir yerleşmede salt tek bir ekonomik faaliyetin yürütülmesine dayalı geçim ekonomisi ortaya çıkmış değildir. Her bir yerleşme bulunduğu coğrafi konumun etkisi altında ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirme yoluna gitmiştir. Hayvancılık faaliyetinde bulunanlar asgari düzeyde kendi tahıl ihtiyaçlarını garanti edecek kadar tarım alanı işletmiş, ziraatla meşgul olanlar ise güvensiz doğa şartlarına karşı bir sigorta olarak hayvancılıkla meşgul olmuşlardır. Tarım ve hayvancılığın geçim için yeterli olmadığı yerleşmelerde ise nüfus, mevsimlik ve geçici göç yolu ile büyük şehirlerde ticaret, işçilik ve ırgatlık yapmak suretiyle gelir elde etmiştir. Bütün bunların yanında kırsal alanda geçim faaliyetine uzun süre el sanatları (halı dokumacılığı) yardımcı olmuştur. Bu ekonomik faaliyetlere ek olarak sahada; meyveciliğe, sebzeciliğe, sanayi bitkilerine dayanan ekonomik faaliyetler de vardır. Hatta bu ekonomilerden bazıları sahanın karakterini çizdiği gibi, ana faaliyetlerin yanında ikinci derecede ekonomik faaliyetler olma özelliği de göstermektedirler.

Bu ekonomik faaliyetlerin bizi burada ilgilendirecek olan tarafı, ekonomik faaliyetlerle yerleşmeler, yerleşmeleri teşkil eden meskenler ve eklentileri arasındaki münasebetlerdir. Şimdi Niğde İli'nde yürütülen ekonomik faaliyetleri ve bu ekonomik faaliyetlerin yerleşmeler üzerine etkisini ayrı ayrı inceleyelim.

3.1. Niğde İli'nde Toplayıcılık ve Avcılık Faaliyetleri

Niğde İli'nde toplayıcılık ve avcılık faaliyetleri hiçbir zaman herhangi bir yerleşmenin temel geçim kaynağı olmamıştır. Bununla birlikte kimi zamanlar temel geçim ekonomisine katkı olarak bu faaliyetlerin yürütüldüğü de görülmektedir.

Niğde İli'nde toplayıcılık faaliyetleri bazı zamanlarda geçim ekonomisine önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak hiçbir zaman bir yerleşmelerin temel geçim kaynağını oluşturmamıştır. Geleneksel el dokumacılığı ile uğraşanlar zaman zaman boya maddesi olarak bazı bitkileri toplamaktadır. Geçmişte, cehri ve kitre gibi bazı bitkisel maddelerin önemli ticari değere sahip olduğu zamanlarda toplayıcılık önem kazanmıştır. Özellikle 19. yüzyıl sonuna doğru ekonomik değer kazanan cehri, kitre, kökboya, Mahmudotu, meşe palamudu toplanması yerleşmelerde yaşayanlara önemli ek gelir temin etmiştir. Konya Vilayeti Salnamesi'ne göre 1870 yılında, Niğde Sancağı'nda elde edilen kökboya miktarı 48365 kıyye, Cehri miktarı 74172 kıyye, Mahmudotu miktarı 10 kıyye, kuru mazı miktarı 200 kıyye'dir.

Sahada 20. yüzyıl başında, kırsal kesimde yaşayanların hayli gelir elde ettikleri kitre çıkarma ve toplama faaliyeti yaygın olarak sürdürülmekte idi. "Geven bitkisinin kökleri mayıs ayında toprak hafifçe kazılıp kısmen açığa çıkarılmakta, haziran ayında bu kökler çizilerek kanatma denilen işlem yapılmakta ve kitre denilen bu madde temmuz ayında toplanmakta idi. İlin kitre üretimi ve ihracatı önmeli bir gelir teşkil etmiş ve 1920 senesi kitre aşarı 300000 guruşa satılmıştır. Halk geven çizmek ve kitre toplayıp satmak suretiyle ihtiyaçlarından bir kısmını temin ettikleri gibi, kitreyi yabancı maddelerden ayırmak için tüccar yanında çalışarak da para kazanmıştır. Ayrıca toplanan kuru kevenler çıra yerine ocak ve sobaları tutuşturmak için kullanılmakta ve sökülen yeşil gevenlerin henüz tamamen kurumadan yakılarak dikenlerinden arındırılmış, yanmayan sap ve kökler taşlarla, ağaçlarla ezilerek elyafı kışın hayvanlara yedirilmiştir" (Hayri, 1922:23).

Niğde İli'nde, 1997 yılı Köy Envanterleri'ne göre, Ulukışla İlçesi köylerinde 10 kadar hane, sahada doğal olarak yetişen Adaçayı (*Salvia sp.*)'nı toplamakta ve yaklaşık 1 ton kadar adaçayı elde edilmektedir. Ayrıca kayıtlara geçmemiş olsa da Kuşburnu (*Rosa canina*) bitkisinin olgunlaşan meyvelerinin toplandığı görülür. Sahada toplayıcılık ve avcılık faaliyetleri günübirlik gerçekleştirilmekte olup, bu faaliyetin ortaya çıkardığı herhangi bir yerleşme tipi bulunmamaktadır.

Niğde İli'nde avcılık; zaman zaman et ihtiyacını karşılamak, yaban hayvanlarının derilerinden istifade etmek, çoğunlukla da vahşi hayvanların zararlarından korunmak için amatörce yapıla gelen bir faaliyet olmuştur. Günümüzde devlet tarafından korunma altına alınmış yerler ve türler dışında yılın izin verilen dönemlerinde avcılık yapmak serbest olmakla birlikte, bunlarla ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Geçen yüzyıl için kayıtlara geçmiş olan av mahalleri, av hayvanları ve avcılık nedenleri şöyle sıralanmıştır;

Sahada "Aladağlar ve Bolkar dağlarının sarp mahallerinde nadir olarak geyik, karaca ve yaban keçisi gibi av hayvanları bulunmaktadır. Kümes hayvanlarının amansız düşmanı olan sansar ve tilki oldukça boldur. Bunlar avlanarak hem kürklerinden istifade edilmiş, hem de zararlarından korunulmuştur. Sürü sahiplerine çokça zarar veren kurtların, kışın şiddetli zamanlarında köylere ve hatta kasabaların içerilerine girdikleri görülmektedir. Ayrıca sahada tavşan, keklik, bıldırcın gibi av hayvanları bulunmaktadır" (Hayri, 1922:26). "Ulukışla Kazası'nda Bolkar dağlarının uzantılarından olan Asmacık ve Kargı dağları av mahallerini oluşturmuş ve bu dağlarda kurt, geyik, yaban keçisi avlanmıştır. Maden Köyü ahalisinden bazıları ve ender olarak bir iki yabancı senenin kış mevsiminde avcılıkla kısmen meşgul olmuştur. Ayrıca Bor Kazası'nda Okçu ve Kabirköprüsü isimli mevkilerde keklik avı ve ovalarda keklik avından başka tavşan, tilki ve ördek avı yapılmaktadır. Av mevsimi genellikle sonbahar ve kış aylarıdır." (KVS, 1332:634). "Niğde Kazası'nda ise Bereketlimaden (Çamardı) civarında geyik avlanmıştır" (KVS, 1332:641). Ayrıca Ecemiş Çayı'nda alabalık bol bulunmaktadır (KVS, 1332:249).

3.2. Niğde İli'nde Yaylacılık Faaliyetleri

Niğde İli'nde yaylacılık şeklinde yürütülen hayvancılık faaliyeti eski bir gelenektir. Türklerin sahayı fethinden önceki durumu hakkında yeterli bilgiye sahip değilsek de, sahanın coğrafi şartları Türklerden önce de yaylacılık faaliyetini ortaya çıkarabilecek özelliktedir. 1530 tarihli muhasebe defterine göre, sahanın kırsal kesiminde yaşayan nüfusun %31.3'ünün konar-göçer cemaatlerden oluşmaktadır. Ayrıca defterde kayıtlı yayla alanları ve gelirleri de sahada göçebe hayvancılık ve yaylacılık faaliyetinin eskiden beri varlığını ortaya koymaktadır. Niğde İli'nde yaylacılık yapılan alanlar, doğal olarak nispi yükselti farkının fazla olduğu yerlerdedir. Bunlardan en çok bilinenleri Aladağ yaylaları, Üçkapılı yaylaları,

Melendiz Dağı yaylaları, Hasan Dağı yaylaları ve Meydan (Bolkar dağları) yaylalarıdır. Bahsi geçen yaylalara Antalya, Mersin, Adana ve Maraş bölgelerinden göçebe Yörük aşiretleri dahi çıkmaktaydılar.

Salnamelere göre 20. yüzyıl başında Niğde İli'nde çıkılan yaylalar ile il dışından gelen göçebe Yörük aşiretlerinin çıktıkları yaylalar ve çadır sayıları şöyledir; "Ulukışla Kaza'sı dağlık olmak hasebiyle yaylaları çok olup, her köyün kendisine mahsus yaylası vardır. Köy ahalisi mayıstan sonra o yaylaya giderek hem tebdil-i hava eder, hem de az miktardaki hayvanlarını otlatırlar. Köylere ait olmayıp dağ tepelerinde veya köylerden uzak olan mahallerdeki yaylalar otlakiyesi ile her sene talibine ihale olunur. Bu yerlere Adana ve Antalya taraflarından bir takım aşiretler gelir ki, en meşhuru Aydınlı Aşireti'dir. Bunlar mayıs başlarında gelirler ve eylül ortasında geri dönerler. Gelen aşiret ortalama 300 çadırdan ibarettir. Yaylalar her köyün ismi ile anılır. Yalnız Barastal ve Elmalı köyleri arasındakine Kırkgeçit yaylası, Kılan Köyü yakınındaki yaylalara Meydan ve Yazıbel, Alihoca Köyü yakınındakilere Kızıltepe Yaylası derler ki, bunlar en büyükleridir." (KVS, 1332:205). "Bor Kazası'nda önemli iki yayla sahası vardır. Bunlardan biri Hasan Dağı yamaçlarındaki yaylalar, diğeri Kılavuz dağlarındaki Dümnü yaylalarıdır. Bu iki yayla alanlarından Hasan Dağı'ndakilere yazın 500 kadar hane göçerek hava ve suyun saflığından istifade ederler. Dümnü yaylalarına civar köylerin ahalisinden başka Aydınlı ve Adana aşiretlerinden olmak üzere 2000 kadar çadır halkı göç ederek burada hayvanlarını otlatır ve ürünlerini değerlendirir" (KVS, 1332:211)**.**

"Niğde Merkez Kazası dahilinde Uluağaç, Bereketli köyleri ile Niğde arasında Üçkapılı, Yahyalı ile Bereketlimaden (Çamardı) arasında Aladağ ve Melendiz Dağı üzerinde Melendiz yaylaları vardır. Melendiz yaylalarına il dışından aşiret gelmez. Üçkapılı ve Aladağ yaylalarına hazirandan ağustosun onbeşine kadar Akça, Aydınlı ve Yörük namı taşımakta olan 3000 çadır kadar Adana ve civarından aşiret gelir" (KVS, 1332:248). "Gelen aşiretler deve, sığır ve koyun sahibi olduklarından kısmen kiracılıkla ve büyük kısmı hayvan mahsulleri ile geçimlerini temin ederler" (Hayri, 1922:39).

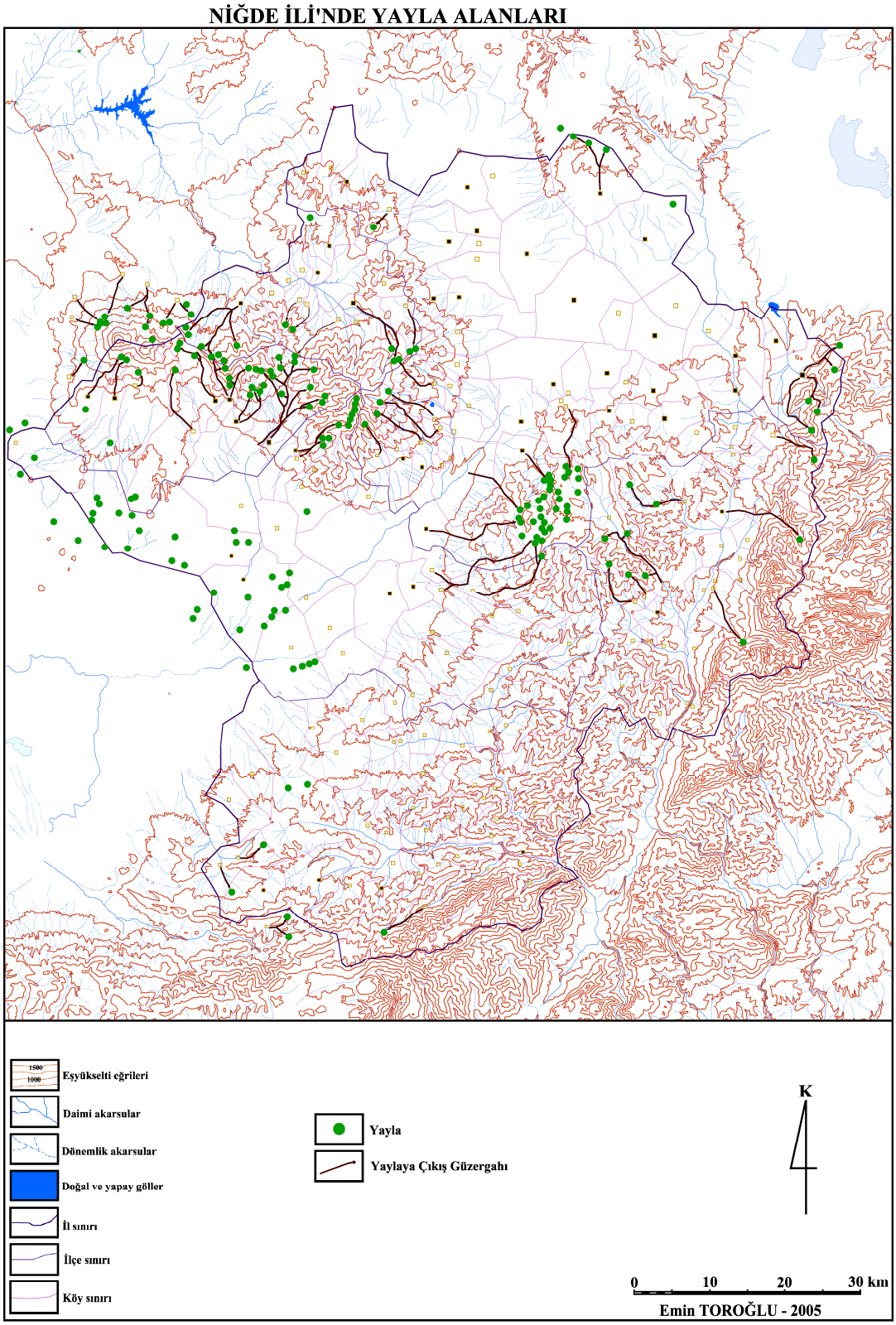
Cumhuriyet döneminde sistemli olarak göçebe aşiretlerin Çukurova ve Niğde İli'ndeki çeşitli yerleşmelere iskân edilmesi nedeniyle sahada göçebe aşiret kalmamıştır. Bununla birlikte yakın zamanlara kadar Çukurova bölgesinden sahaya

yaylaya çıkmalar sürmüşse de, nihayet orman alanlarından sürülerin geçişlerine izin verilmemesi yanında yeni kurulan yerleşmeler tarafından geçiş güzergâhlarındaki birçok sahanın tarım alanlarına dönüştürülmesi nedeniyle ortaya çıkan tartışmalar yüzünden, il dışından hayvancılık amacıyla sahadaki yayla alanlarına gelişler sona ermiştir. Gerek saha içerisinde yaşayan, gerekse Çukurova'da kışlayarak Niğde yaylalarında yazı geçiren göçebe aşiretlerin iskân edilmeleri ile daimi yerleşmelerin sayısı artmıştır. 20. yüzyıl içerisinde bu şekildeki iskâna bağlı ortaya çıkan köy yerleşmesi sayısı 19'dur. Bu yerleşmelerin 3'ü Niğde Merkez İlçe'de (Orhanlı, Edikli ve Özyurt), 11'i Çamardı İlçesi'nde (Beyazkışlakçı, Çukurbağ, Demirkazık, Elekgölü, Kavaklıgöl, Kocapınar, Ören, Pınarbaşı, Üçkapılı, Yelatan, Yeniköy), 5'i Bor İlçesi'nde (Badak, Bereket, Kızılca, Kızılkapı, Obruk) bulunmaktadır.

Niğde İli'nde yaylacılık faaliyeti eski önemini yitirmiş olsa da, sürü sahibi bir kısım hayvancı ailelerin yaylacılık faaliyetini sürdürdükleri görülmektedir (harita 29). Yayla alanlarındaki ana faaliyeti küçükbaş hayvanların beslenmesi ve el elde edilen ürünlerin değerlendirilmesinden ibarettir.

3.3. Niğde İli'nde Hayvancılık Faaliyetleri

Hayvancılık faaliyetleri Niğde İli ekonomisinde önemli bir yer tutar. Bu gerçeklik birçok daimi kırsal yerleşmenin yer seçiminde kendisini göstermektedir. 1530 tarihine ait lokalizesi yapılabilmiş yerleşmeler ile 1896 tarihindeki yerleşmelerin dağılışına bakıldığında çoğunluğunun engebeli ve yüksek sahaların yamaç kısımlarında yoğunlaştığı görülür. Bu durum ilk bakışta doğal ve tarihi nedenlerle izah edilebilirse de, yerleşmelerin yer seçiminde yapılan hayvancılık faaliyetlerinin de önemli bir yeri olduğu inkâr edilemez. Çünkü bu konumlardaki hemen bütün yerleşmelerin gerisinde bir yayla sahası mevcuttur ve bu faaliyet geleneksel olarak yakın zamanlara kadar yoğun bir şekilde sürdürülmüştür. 1916 yılına ait verilere göre, Niğde İli'nde küçükbaş hayvanların yerleşmelere göre dağılışı haritasına (harita 30) bakıldığında görülecektir ki, yukarıda ifade edilen konumlardaki yerleşmeler önemli miktarda küçükbaş hayvan varlığına sahiptir. Nispi yükselti farklarının önemli değerlere sahip olduğu bu alanlarda yaylacılık faaliyetlerinin bulunması doğal şartların empoze ettiği bir durum olduğu kadar, bu doğal şartları değerlendirmek isteyen halkın iktisadi kültürü ile de ilgilidir.

Harita 29: *Niğde İli'nde Yayla alanları*

Niğde İli'nde hayvancılık faaliyetlerinin ortaya çıkardığı yerleşmelerin özelliklerine geçmeden önce, bu ekonomik faaliyet şeklinin sahadaki durumuna bakmak gerekir. Öncelikle hayvancılık faaliyetlerinin, sahadaki birçok yerleşmenin temel geçim kaynağını oluşturduğunu ifade etmek gerekir. Hayvancılık faaliyeti saha yerleşmeleri için sonradan geliştirilen bir olgu olmayıp, geçmişten gelen ve sahadaki birçok yerleşmenin de kuruluş yerini belirleyen bir coğrafi fenomendir. Sahanın hakim doğal şartları böyle bir faaliyeti zorunlu kılmıştır. Sahada zirai faaliyetleri ve yerleşmeleri sınırlandıran yüksek sahalar geniş alanlar kaplamaktadır. Mevcut iklim şartları ziraat için güvenilmez şartlar ortaya koyduğu gibi, geniş alanların yalnız sıcak yaz döneminde kullanılmasına müsaade etmektedir. Bu şartlar altında sahada yapılabilecek en yaygın ekonomik faaliyet hayvancılık olduğundan, temel ziraat alanlarının dışındaki geniş sahalarda hayvancılığa dayalı ekonomik düzen, en azından Türklerin sahaya yerleşmesiyle birlikte kurulmuştur.

Sahanın büyük kısmı yüzyıllar boyunca yaylak ve kışlak sahaları arasında hareket eden göçebe gruplar tarafından kullanılmıştır. Bunların uygun yerlere yerleşmeye başlamasıyla göçebeliğe dayanan hayvancılık faaliyetleri, kışlaklardaki daimi yerleşmelerle yaylak alanlarındaki geçici yerleşmeler arasındaki harekete dayanan yaylacılık faaliyetine dönüşmüştür. Bununla birlikte ziraat faaliyetlerinin temel geçim ekonomisini oluşturduğu yerleşmelerde hayvancılık faaliyeti bütünü ile yok değildir. Bu yerleşmelerde de ziraat faaliyetlerinin yanında önemli miktarda hayvan beslendiği görülmektedir. Gerçekte ziraat alanlarının işlenmesi uzun yıllar boyunca hayvan gücüne dayalı olarak gerçekleştirilmiş olduğundan, ziraat ve hayvancılık çoğu kez beraber yürütülen bir faaliyet olmuştur. 1997 yılına ait Köy Envanter Etütleri'ne göre; il kırsal alanında yaşayan toplam 35892 yerleşik hanenin 1699'u sadece hayvancılık faaliyeti ile geçimini temin ederken, 19163 hane bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetini birlikte yürütmektedir.

Niğde İli'nin hayvan varlığını 20. yüzyıl başından itibaren incelemek mümkündür. Sahada sayısal olarak hakim hayvan türünü küçükbaş hayvanlar oluşturur. Sahanın arızalı morfografik birimleri ve kısa otlardan meydana gelen vejetasyonu küçükbaş hayvancılığı ön sıraya yerleştirmiştir.

Küçükbaş hayvancılıkta koyun besiciliği her zaman ön sırada yer almıştır. 20. yüzyıl başında önemli bir orana sahip olan keçi besiciliği son yıllarda azalmıştır

(tablo 60). Küçükbaş hayvancılık geçmişte olduğu gibi günümüzde de meraya bağlı olarak yapılmaktadır. Harita 30'dan anlaşılacağı gibi küçükbaş hayvanların dağılışı ile yerleşmelerin sahip olduğu mera oranı arasında doğru bir orantı bulunmaktadır. Dolayısı ile yaylacılık faaliyeti ile küçükbaş hayvan besiciliği arasında da bir bağlantı mevcuttur. Genel olarak sahadaki geçici kır yerleşmelerinden yaylalar ve dönemlik kır yerleşmelerinden ağıllar ve obalar küçükbaş hayvancılık faaliyetinin bir eseridir.

Tablo 60: *Niğde İli'nde farklı yıllarda küçükbaş hayvan varlığı*

Hayvan Cinsi	1906	1916	1922	1981*	1992	1996	2002
Koyun	78982	142896	64054	162300	493925	477873	324205
Keçi	50707	80021	81373	11783	66400	50628	35141

*Köy Envanteri verisi olup, belediye örgütlü yerleşmeler ile ilçe merkezleri hariç tutulmuştur.

Sahadaki yayla alanları ile küçükbaş hayvanların dağılışı arasında da bir bağlantı kurmak mümkündür. 1916 yılında yüksek miktarda küçükbaş hayvan besleyen yerleşmelerin Hasan, Keçiboyduran ve Melendiz dağlarının güney yamaçlarında, Üçkapılı yaylalarını teşkil eden Üçkapılı yüksek platosu çevresinde yer aldıkları görülür (harita 30). Ayrıca Ulukışla İlçesi'nde geniş yayla alanlarına sahip yerleşmelerde de küçükbaş hayvan varlığı artış göstermektedir. 2002 yılı küçükbaş hayvan varlığına bakıldığında benzer durum geçerliliğini korumakta, küçükbaş hayvanların sayısal yoğunluk gösterdiği yerleşmelerin geniş mera alanlarına sahip ve gerilerinde tarım için kullanılmayan yüksek sahaların bulunduğu görülmektedir (harita 31).

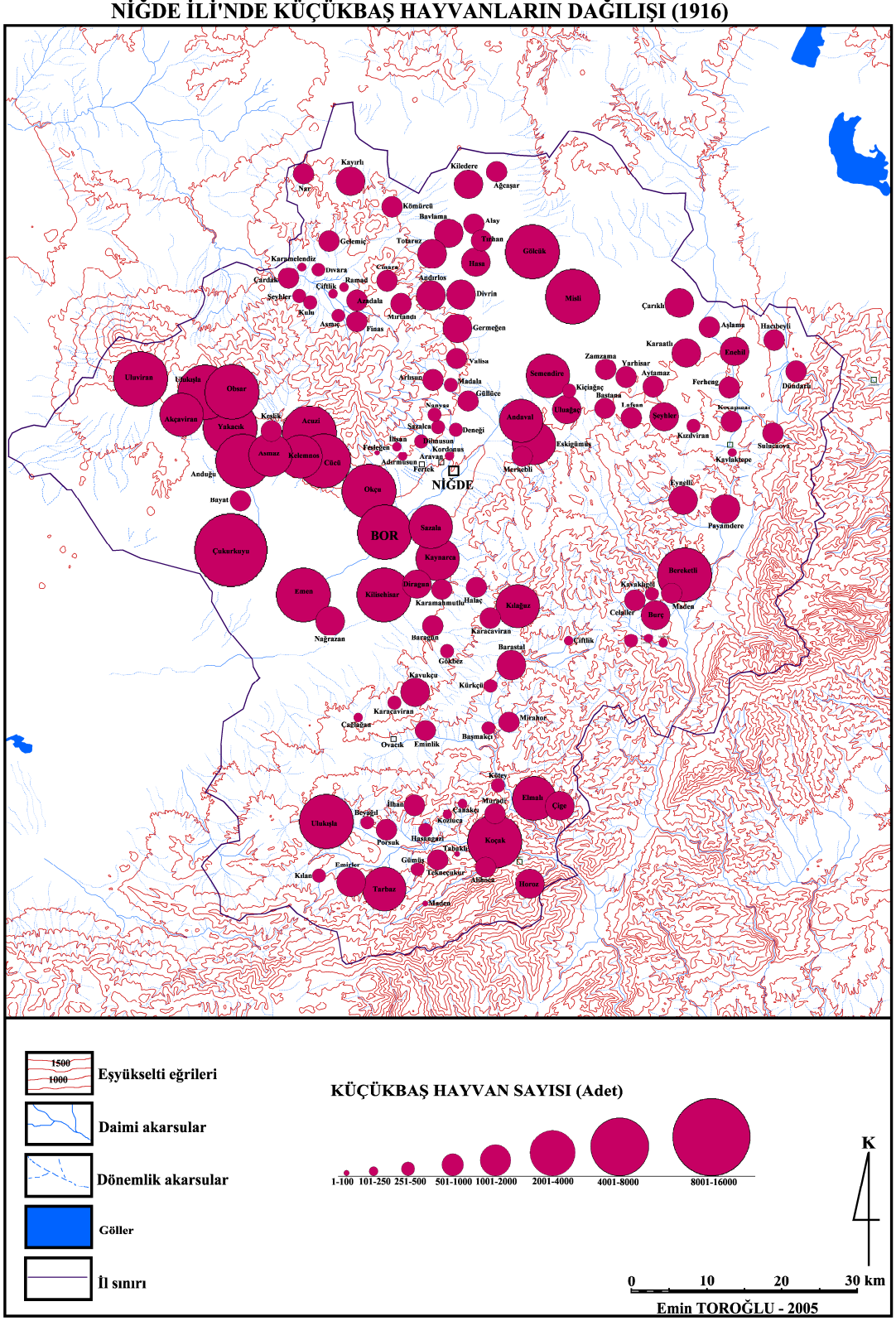
Büyükbaş hayvan besiciliği sahada özellikle son yıllarda artırılmaya çalışılan ve desteklenen bir hayvancılık şeklidir. Bir kısmının gücünden de faydalanılmak amacıyla kullanılmış olan büyükbaş hayvanların besicilik işi, geleneksel olarak daha ziyade yerleşik çiftçi aileleri tarafından yürütülen bir faaliyet olmuştur. Ancak son yarım asırda gerek kalitesinin gerekse sayısının artırılması için resmi olarak da teşvik görmektedir.

Tablo 61: *Niğde İli'nde farklı yıllarda büyükbaş hayvan varlığı*

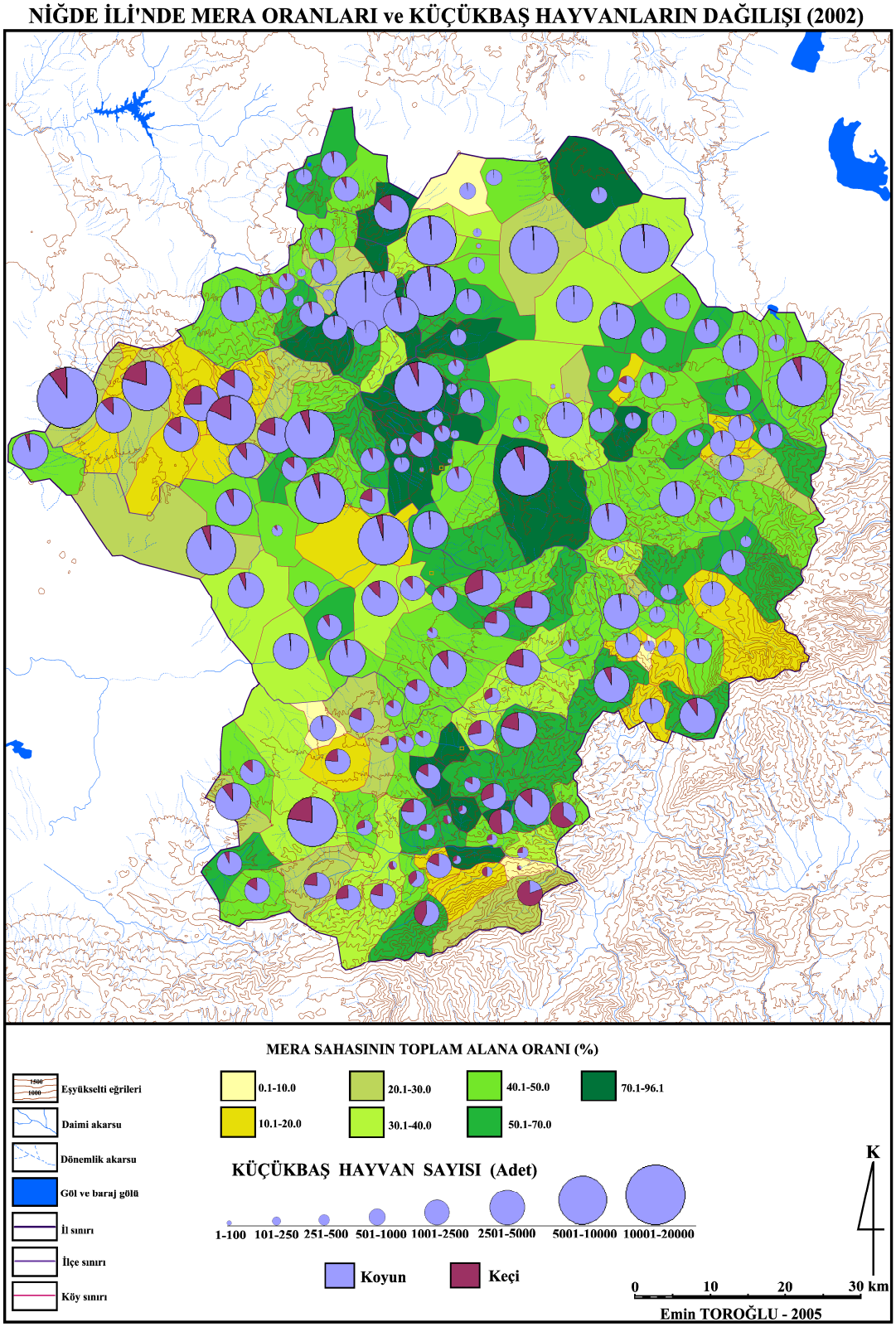
Hayvan Cinsi	1906	1916	1922	1981*	1992	1996	2002
Sığır	22673	46234	7300	38530	62885	60576	51823
Manda	1412	1440	3200	1711	178	23	47

*Köy Envanteri verisi olup, belediye örgütlü yerleşmeler ile ilçe merkezleri hariç tutulmuştur.

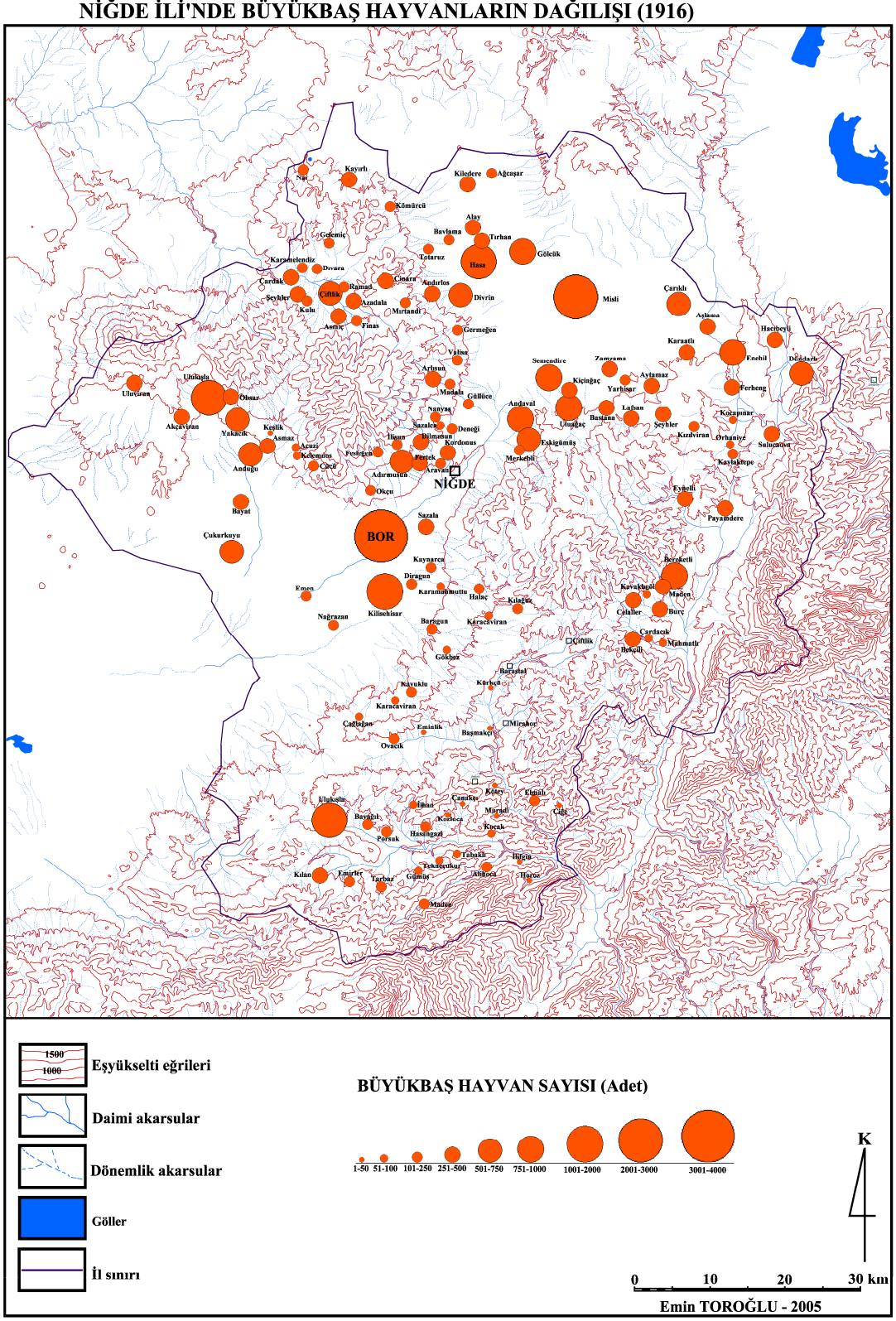
NİĞDE İLİ'NDE KÜÇÜKBAŞ HAYVANLARIN DAĞILIŞI (1916)

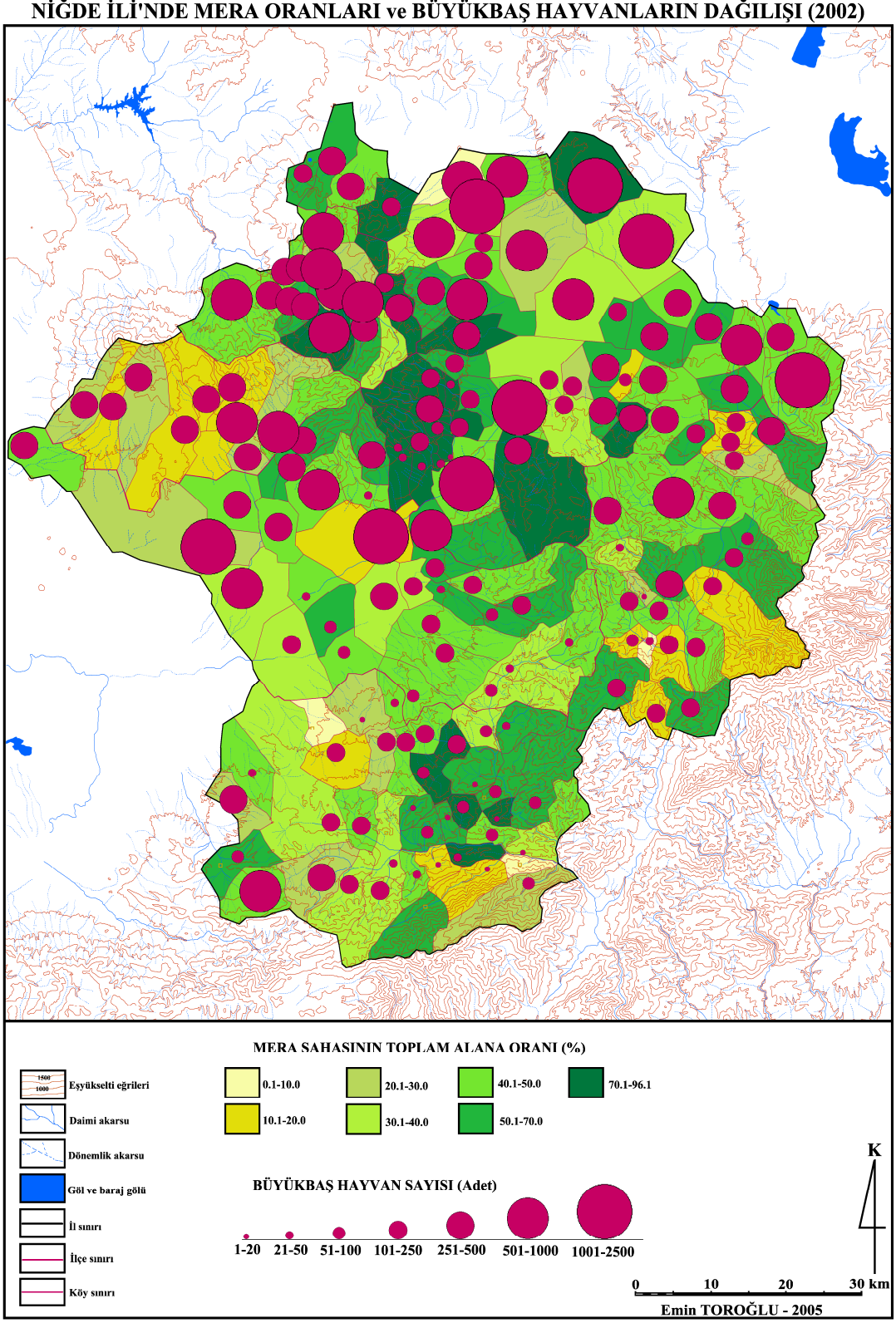

Harita 30: *Niğde İli'nde küçükbaş hayvanların dağılışı (1916)*

Harita 31: *Niğde İli'nde mera oranları ve küçükbaş hayvanların dağılışı (2002)*

NİĞDE İLİ'NDE BÜYÜKBAŞ HAYVANLARIN DAĞILIŞI (1916)
NİĞDE
BOR
Misli
Hasa
Divrin
Gölcük
Kiledere
Ağcaşar
Kömürcü
Alay
Bavlama
Tırhan
Totaruz
Gelemiç
Çardak
Çiftlik
Ramat
Azadala
Andırlos
Çınara
Mırandı
Kulu
Aşıç
Funas
Germeğen
Valisa
Arlısun
Madala
Güllüce
Nanyaş
Sazalos
Deneği
Dilmasun
Kordonus
İlisun
Ferlek
Aravan
Adırmasun
Okçu
Sazala
Kaynarca
Diragun
Karamanmutlu
Halaç
Kılağız
Barsgun
Karaçaviran
Gökbez
Kavuklu
Karaçaviran
Çağlagan
Eminlik
Başmakçı
Ovacık
Mirasor
Köleç
Kınalı
Çanakçı
İlhan
Mürüd
Çöğ
Bayındır
Kozluca
Kocak
Hasangazi
Porsuk
Tahaklı
Hırga
Fekeçukuru
Gümüş
Alıhoca
Horoz
Madan
Kılan
Emirler
Tarbaz
Ulukışla
Yeşilöz
Kayacık
Yahyalı
Kemerhisar
Eğrikuyu
Kayseri
Nar
Kayırlı
Kömürcü
Gelemiç
Karamelendiz
Çardak
Çiftlik
Şeyhler
Kulu
Aşıç
Ulukışla
Ulukışla
Obsar
Akçaviran
Yakacık
Keşlik
Asmaz
Acuzi
Kelemoş
Çeçe
Andoğu
Bayat
Çukurkuyu
Emen
Nağrazan
Kilisehisar
Çiftlik
Çardaklı
Bekçili
Mahmatlı
Barsatlar
Körkçı
Mirasor
Çaltılar
Burç
Kavaklıgöl
Madra
Bekçili
Çaltılar
Kavaklıgöl
Madra
Burç
Çardaklı
Mahmatlı
Eğrikuyu
Kayseri
Yahyalı
Kemerhisar
Yeşilöz
Kayacık

Harita 33: *Niğde İli'nde mera oranları ve büyükbaş hayvanların dağılışı (2002)*

Büyükbaş hayvancılık faaliyeti meraya bağlı olmayıp, genellikle ahır hayvancılığı şeklinde sürdürülmektedir. 1916 yılında Niğde İli'ndeki büyükbaş hayvanların dağılışına baktığımızda, büyükbaş hayvan besiciliğinin daha ziyade ova alanlarında yoğunluk kazandığı dikkat çekmektedir (harita 32). Bu durum yukarıda ifade ettiğimiz yerleşik çiftçi ailelerinin daha ziyade büyükbaş hayvancılık faaliyetinde bulundukları fikrini desteklemektedir.

2002 yılında büyükbaş hayvanların yerleşmeler bazındaki dağılışı incelendiğinde benzer şekilde ova tabanında ve sulu tarım alanlarının yoğunluk kazandığı vadi içlerinde büyükbaş hayvan sayıları artış göstermektedir (harita 33). Bundaki temel neden; kalitesi yükseltilmiş olan büyükbaş hayvanların ve onlardan elde edilen ürünlerin ticarete yönelik hale gelmesi nedeniyle, hayvanlar için sürekli kaliteli ve taze yem bulma düşüncesidir. Bu yemlerde genellikle sulu tarım alanlarından elde edilebilmektedir.

Bu haliyle büyükbaş hayvancılık faaliyetleri sahada daimi yerleşmeleri teşvik eden bir faktör olmuş, ziraatla uğraşan ailelerin meskenlerinde bir eklenti olarak ahır ve samanlığın zorunlu olarak yer almasına neden teşkil etmiştir. Çoğunlukla tarımsal üretime ve hayvancılık gelirlerinin yüksekliğine bağlı olarak nüfus toplayan kasaba yerleşmelerinde, büyükbaş hayvancılığın iktisadi olarak önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Çok çeşitli ulaşım ve iş makinalarının gelişmesiyle günümüzde birçok bakımdan önemini yitirmiş olan yük ve nakil hayvanı besiciliği, geçmişte bir kısım yerleşmeler için önemli gelir kaynağı olma özelliği göstermiştir. Nakil ve ulaşım araçlarının yaygınlaşmasına bağlı olarak ildeki sayıları sürekli olarak azalmıştır (tablo 62).

Tablo 62: *Niğde İli'nde farklı yıllarda yük hayvanı varlığı*

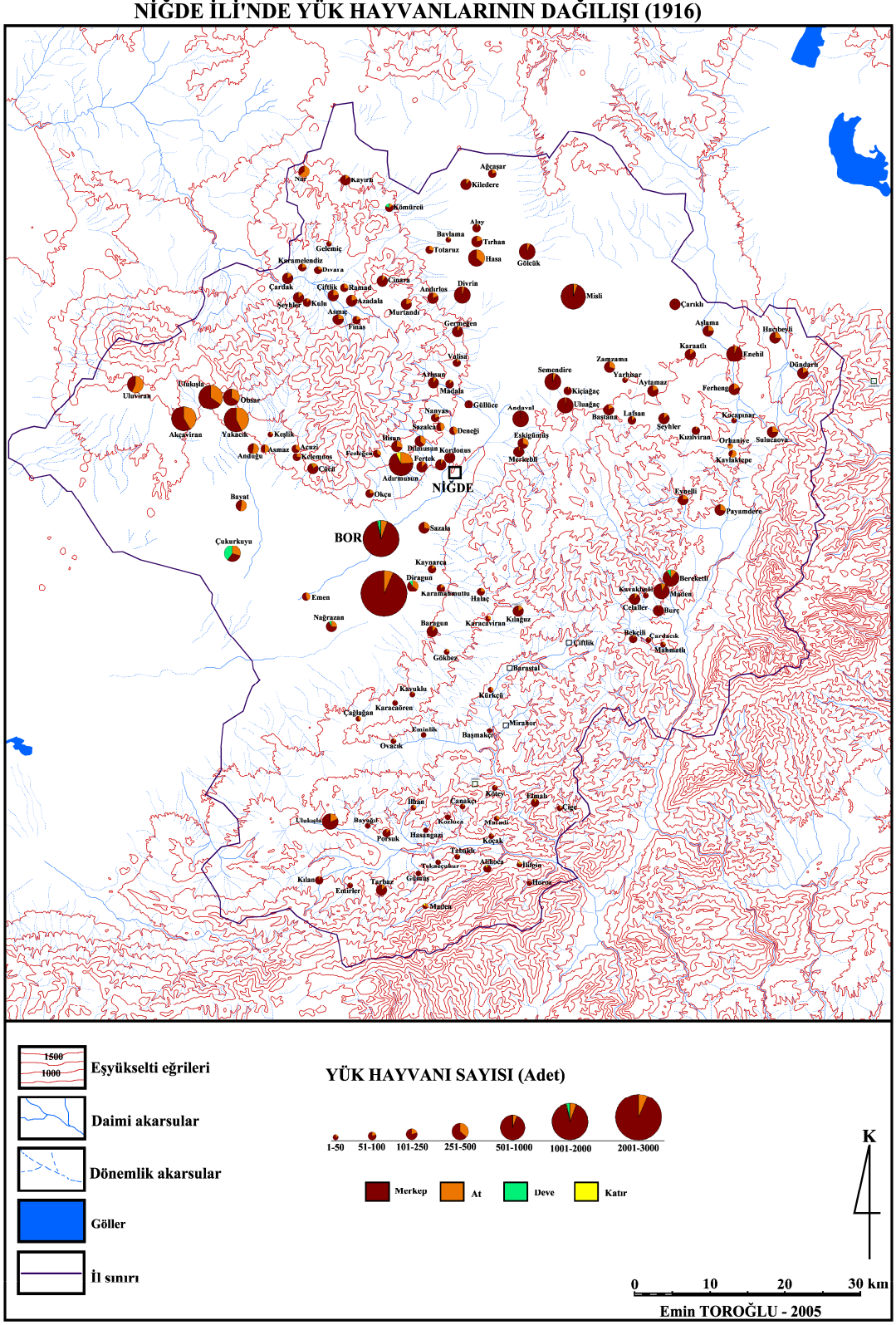
Hayvan Cinsi	1906	1916	1922	1981*	2002
At	2351	4534	3160	1987	1262
Eşek	13630	17916	16000	14522	5206
Katır	122	106	135	-	347
Deve	844	321	105	-	-

*Köy Envanteri verisi olup, belediye örgütlü yerleşmeler ile il çe merkezleri hariç tutulmuştur.

Motorlu nakil ve ulaşım araçlarının bulunmadığı dönemlerde her türlü yük ve yolcu taşımacılığı hayvanlarla yada hayvanların çektiği arabalarla sağlanmıştır. Bu nedenle çoğu kez hangi ekonomik faaliyette bulunursa bulunsun her aile bir yük hayvanı besleme ihtiyacı duymuştur. Bununla birlikte Niğde İli'nde bazı

yerleşmelerin hayvanlarla yük taşımacılığı işinden önemli gelirler elde ettiklerini ve bu işte uzmanlaştıklarını tarihi kayıtlardan çıkarabilmekteyiz. Mehmed Hayri (1922:49) bu hususta bazı bilgiler vermektedir; "Verimli topraklardan mahrum yerlerdeki ahaliden bir kısmı geçimini temin için Mersin, Samsun, Konya, Ankara gibi liman ve istasyonlar yakınında kiracılıkla uğraşma mecburiyetinde kalmışlardır. Demiryolları hatları yapılmadan evvel çevre ahalisinin zirai mahsulleri merkep, deve ve arabalarla Mersin limanına nakledilerek ihraç olunurdu. Ankara hattının inşası ve hattın Konya'ya ulaşması bir kısım havalinin ürünlerini bu istasyonlara celp etmiştir. Bu dönemde sahadaki nakliyat ve ticaret bir fetret devri geçirmiştir. Ticaret konusunda sahada Bor Kazası önde gelir. Bu kazanın zahire ticareti oldukça ehemmiyetli ve pazarı meşhurdur" Gerçekten 1916 yılı yük hayvanı varlığına baktığımızda Bor ve hemen yakınında yer alan Kilisehisar (Kemerhisar) yerleşmelerinin önemli miktarda yük hayvanına sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca Hasan Dağı güneyinde yer alan Akçaören, Ulukışla, Yakacık, Opsar (Çömlekçi) ve Uluören gibi geniş tarım alanlarından yoksun yerleşmelerde de önemli miktarlarda yük hayvanı bulunmaktadır (harita 34).

Aynı dönemde hayvanla yük taşımacılığı yönünden önemli diğer bir yerleşme de Adırmusun (Koyunlu)'dur. Niğde Şehri'nin batısında, Melendiz Dağı'nın yamaçlarında yer aldığından tarım alanları sınırlı, arazisi kuru ve taşlıktır. Mehmed Hayri eserinde bu yerleşme için; "Arazisi taşlık olan bu köyün ahalisi öteden beri kiracılıkla meşgul olmuştur. Sonradan kendi hesaplarına ticaret ve nakliyata başladıklarından önemli başarılar elde etmişlerdir. Meşakkat ve zorluklara alışkın olduklarından her tarafa ticari mal ve eşyayı götürüp getirmekte ve Niğde piyasasına tesir etmektedirler" (Hayri, 1922:50). Ayrıca Ulukışla ormanlarından elde edilen kerestelerin Mersin limanına nakli işlerinde de demiryoluna rağmen önemli miktarda yük hayvanı kullanılmış ve bu nakliyat işleri Ulukışla yerleşmeleri için önemli gelir kapısı oluşturmuştur. Ayrıca 19. yüzyıl boyunca Bulgarmadeni (Ulukışla) ve Bereketlimaden (Çamardı) ocaklarında işlenen maden ürünleri ile Kemerhisar ve Bor çevresindeki kalhanelerden elde edilen barutun İstanbul'a nakli de çevre yerleşmelerin yük hayvanları ile gerçekleştirilmiştir. Bunlar dışında ana ulaşım güzergâhlarındaki konaklama yeri özelliği taşıyan yerleşmelerde de yük hayvanı sayılarında artış görülmektedir.

Harita 34: *Niğde İli'nde yük hayvanı miktarlarının dağılışı (1916)*

Yük ve yolcu taşıma vasıtalarının yaygınlaşması ile yük hayvanları ile yük ve yolcu taşımacılığı faaliyetleri sona ermiştir. Bu türden hayvancılık faaliyetinin kendi başına yerleşmelerin özellikleri üzerinde belirleyici etkilerinin neler olduğunu ifade etmek şimdilik için güç ise de, Niğde İli'nde yerleşmelerin geçimini temin etmede hangi uğraşılar içerisinde bulunduğunu ifade etmede bir anlam taşımaktadır. Ayrıca Ulukışla İlçesi'nde günümüzde birçok bakımdan anlamsız gelen konumları tercih etmiş olan bazı yerleşmelerin, neden bu konumlarda uzun süre yaşayabildiklerini açıklamaya yardımcı olmaktadır.

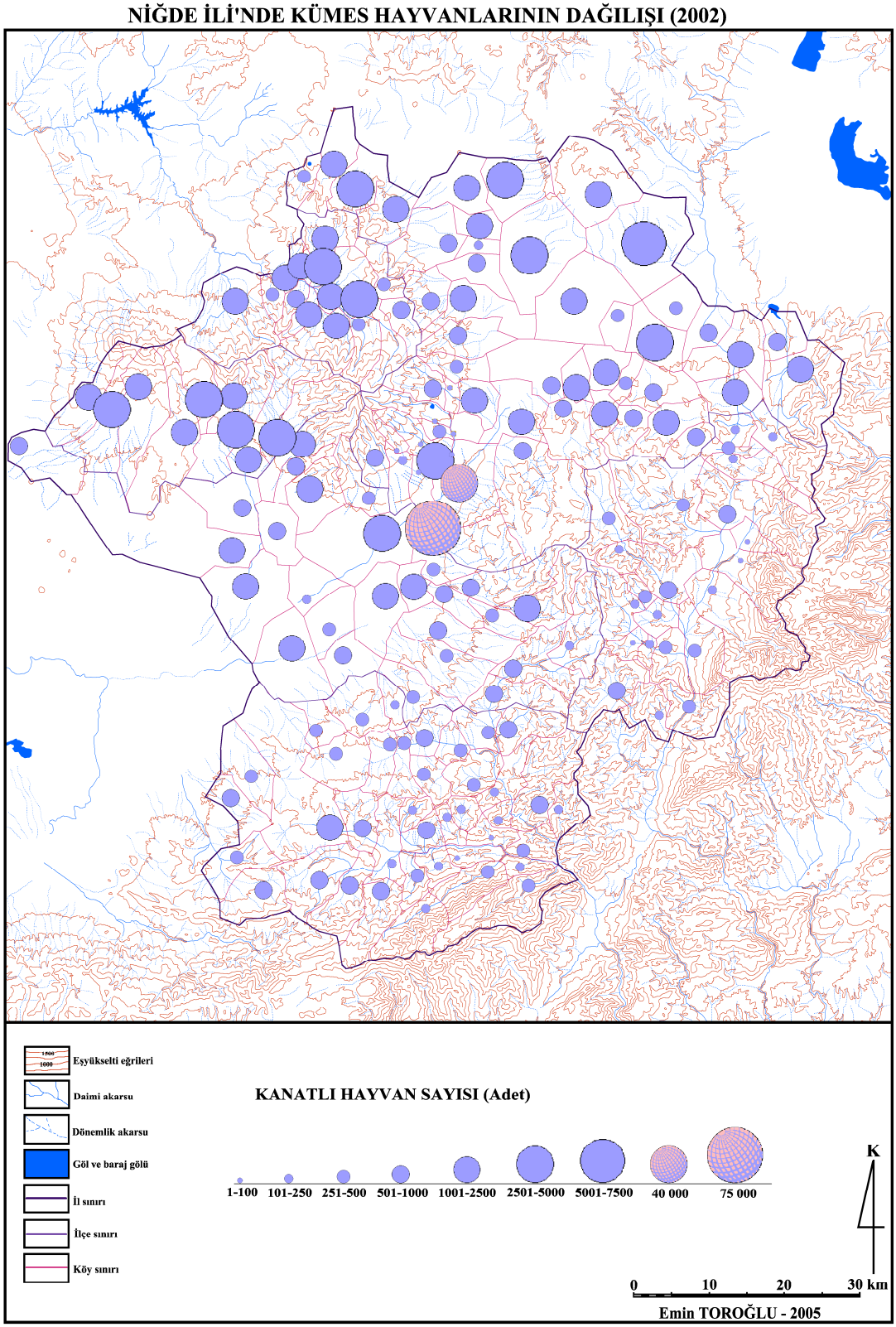
Kümes hayvanı besiciliği her yerleşmede az çok yer almakla birlikte, Niğde İli'nin hiçbir yerleşmesinde temel geçim ekonomisini oluşturmaz. Genellikle yerleşmelerdeki bir kısım ailelerin bu konudaki günlük ihtiyaçlarının teminden başka bir şey değildir. Niğde ve Bor şehirleri yakınında yer alan iki tavuk çiftliği haricinde kümes hayvancılığı gerçek anlamda sahadaki hiçbir ailenin geçiminin teminde ön sıralarda yer almaz. İldeki kümes hayvanlarının önemli kısmını tavuklar oluşturur. 2002 yılındaki kümes hayvanı varlığının 252744'ünü tavuk cinslerinin oluşturması bu gerçeği ortaya koymaya yeterlidir. Sahada bulunan iki tavuk çiftliği modern işletme şeklinde olup, her iki çiftlikteki tavuk miktarı ildeki tavuk miktarının yaklaşık yarısını oluşturur. Bunun dışında ilde kümes hayvanlarının dağılışına bakıldığında Bor Ovası'nın kuzeyindeki volkanik dağların eteklerindeki yerleşmeler ile Melendiz ve Misli ovalarındaki yerleşmelerde yoğunluk kazandıkları dikkat çekmektedir (harita 35).

Tablo 63: *Niğde İli'nde farklı yıllarda kümes hayvanı varlığı*

Hayvan Cinsi	1981*	1992	1994	1996	2002
Kümes Hayvanı	104220	287432	319587	293392	268992

*Köy Envanteri verisi olup, belediye örgütlü yerleşmeler hariç tutulmuştur.

Hıfzısıhha kanunu gereği yerleşme merkezleri dışında yer alması gereken iki tavuk çiftliği de şehirsel alan dahilinde, ancak şehirlerin dış kenar kesimlerinde yer almaktadır. Dolayısıyla kendi başlarına bir yerleşme olarak kabul edilmemişlerdir. Ayrıca sahanın hiçbir yerinde kümes hayvancılığı kendine özgü bir yerleşme tarzı veya strüktürü ortaya çıkarmamıştır. Bununla birlikte kümes hayvanı besleyen ailelerin meskenlerinde bir eklenti olarak kümes veya kümes olarak kullanılan özel bölümler ortaya çıkmaktadır.

Harita 35: *Niğde İli'nde kümes hayvanlarının dağılışı (2002)*

Arıcılık, sahada Hititler döneminden beri bilinen eski bir ekonomik faaliyettir. 16. yüzyıl Osmanlı kayıtlarında kovan vergisi kayıtlarına rastlanmaktadır. Ayrıca 1906 senesinde Niğde Merkez Kazası'nda üretilen balın miktarı 32 ton'dur. Arıcılık bir takım teknik ve biyolojik bilgileri gerektirmekle beraber coğrafi ortamla da doğrudan bağlantılıdır. Topoğrafya, iklim, flora ve hidroğrafik durumla arıcılık arasında sıkı ilişki vardır. "Yazları serin (10°C'nin altında) veya çok sıcak geçen (37°C'nin üstünde) ve bütün yıl yağışlı ve rüzgârlı geçen bölgelerde arıcılık yapmak hemen hemen imkânsızdır. Kısa mesafelerde yükseltinin artması ve vejetasyonda çeşitlilik ve çiçeklenme sürelerinde farklılıklar arıcılığı olumlu etkilemektedir" (Tunçel, 1992:98).

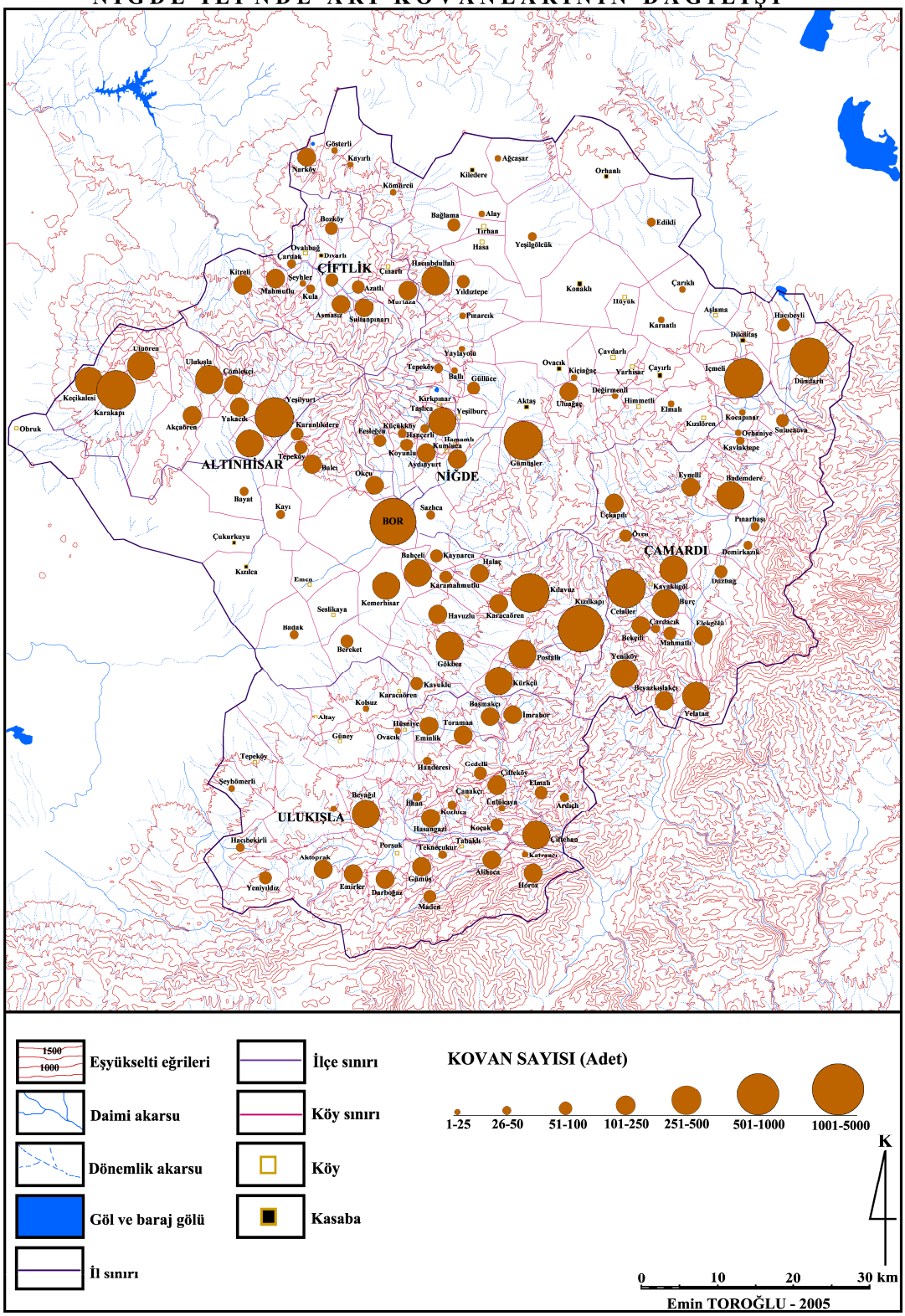
Niğde İli sahip olduğu iklim şartları ve yükselti basamakları ile arıcılık faaliyeti için olumlu şartlara sahip ise de, gerek sahadaki kış şartları ve gerekse farklı vejetasyon kuşakları faaliyetin daha çok gezici olarak yapılmasına neden olmaktadır. Yerleşmelerde bu işi meslek edinmiş olanlar mevsime göre bazen uzun mesafeli arı nakliyatında da bulunmaktadır. Bu nedenle yaz mevsiminde genellikle çevre illerden gelen gezici arıcılarda sahada yer alabilmektedir. Arıcılık özel bazı bilgiler gerektirdiğinden, bu işi meslek olarak seçmiş olanlar mümkün olduğu kadar kovan sayısını sabit tutmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle yıllara göre kovan sayılarında çok fazla değişiklik görülmemektedir (tablo 64).

Tablo 64: *Niğde İli'nin bazı yıllardaki arı kovanı varlığı*

	1981*	**1992**	**1994**	**1996**	**1997**	**2002**
Arı Kovanı	4971	20486	22612	23611	24747	23172

*Köy Envanteri verisi olup, belediye örgütlü yerleşmeler hariç tutulmuştur.

1997 yılı Köy Envanter Etütleri'ne göre ildeki 90 yerleşmede 790 aile, 1510'u kara kovan, 23237'si fenni kovan olmak üzere toplam 24747 kovan ile arıcılık faaliyeti yapmaktadır. Arıcılık faaliyeti ile uğraşan ailelerden 622'si (%79) bulundukları yerleşmenin idari sınırları dahilinde kovanların %47'si ile bu faaliyeti yürütür iken, 168 aile (%21) 14368 fenni kovan ile gezici arıcılık faaliyetinde bulunmaktadır. Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre ise (2002) Niğde İli'nde şehir, kasaba ve köy yerleşmeleri de dahil olmak üzere 128 yerleşme ünitesinde arıcılık faaliyeti yapılmaktadır (harita 36). Sahada arıcılar genellikle ticari üretimi amaç edinmiş olduklarından, kovanlar %96.5 oranında fenni kovanlardan oluşmaktadır.

Harita 36: *Niğde İli'nde arı konanlarının dağılışı (2002)*

2002 yılı verilerine göre arıcılık faaliyetlerinin ildeki dağılışına baktığımızda; nispi yükselti farklarının kısa mesafelerde sıkça değiştiği plato sahalarında ve dağ yamaçlarındaki yerleşmelerde arı kovanı sayılarının arttığı görülmektedir. Arı kovanı sayıları, tek düze görünüme sahip ova alanlarındaki yerleşmelerde ya hiç bulunmamakta ya da asgari miktarlarda yer almaktadır.

Sahada bütünüyle arıcılık faaliyetleri ile geçimini temin eden bir daimi yerleşme ünitesi mevcut değildir. Dolayısıyla bu iktisadi faaliyet türünün belirlediği bir daimi yerleşme tarzından bahsedilemez. Bu ekonomik faaliyet türünün, sahanın iklim ve yükselti şartlarının ortaya çıkardığı farklı vejetasyon zonlarına bağlı olarak hareketli olması nedeniyle düzenli-geçici (periyodik temporer) veya düzensiz-geçici (epizodik temporer) yerleşmeleri ortaya çıkardığını ifade etmek mümkündür.

Bu faaliyette arıcılıkla uğraşan aileler, ikim ve vejetasyon devrelerine uygun olarak belirledikleri yerlere arı kovanlarını ve bu faaliyetle ilgili ekipmanlarını yerleştirirler. Genellikle her bir arıcı aile grubu bir diğerinden belirli bir mesafe uzakta bulunmak zorunda olduğundan geçici yerleşme yerleri de dağınık olmaktadır. Bu faaliyete çoğunlukla ailenin erkek fertleri katılır ve bunların barınması için genellikle portatif (çadır) meskenler yer alır.

Yerleşme yeri için tercih edilen mekanlar; arıların nektar toplayabileceği vejetasyona sahip geniş alanlar dahilinde, düz veya düze yakın meyilde bir miktar arazi ve az yada çok bir su kaynağına yakın olma özellikleri taşır. Arıcı aileler vejetasyonun durumuna göre bu alanları belirli bir süre kullanır ve tekrar uygun alanlara taşınırlar. Arıların konduğu bu yerlere sahada "arılık" adı verilmektedir. Daimi yerleşmelerde arılar genelde yerleşmelere belirli bir mesafede veya dağınık şekilde bahçe içlerinde yer alan meskenlerin gerisindeki bahçe içlerinde yer alırlar. Diğer iktisadi faaliyetlerle birlikte arıcılıkla uğraşan ailelerin meskenlerinde bir eklenti olarak arı kovanlarının kışı geçirdiği özel eklentiler bulunmaktadır. Genel olarak bu faaliyetin dağınık yerleşmeye neden teşkil eden faktör oluşturduğunu ifade etmek mümkündür.

Niğde İli'nde ikisi Çamardı ilçesinde ve biri de Ulukışla ilçesinde olmak üzere 3 adet alabalık üretme çiftliği mevcuttur. Bunların yıllık toplam üretim kapasitesi 265000 tondur. Balık çiftlikleri temiz su kaynağına yakın muhtelif büyüklükteki beton havuzlar ve bir veya birkaç meskenden ibarettir. Çoğunlukla

yerleşmelerin dışında yer almaktadırlar. Tatlı su balıkçılığının ortaya çıkardığı balık çiftliklerini ayrı bir yerleşme şekli olarak kabul etmek gerekmektedir.

3.4. Niğde İli'nde Tarım Faaliyetleri

Niğde İli'nde tarım alanları 275783 hektar ile toplam alanın %35'ini oluşturmaktadır. Tarım alanlarının %34'ü Niğde Merkez İlçe, %21'i Bor İlçesi, %18'i Çamardı İlçesi, %12'si Ulukışla İlçesi, %9'u Altunhisar İlçesi ve %6'sı Çiftlik İlçesi sınırları içerisinde yer almaktadır (tablo 65).

İldeki tarım alanının 102361 hektarı (%37) sulanabilmektedir (tablo 70). Misli ve Melendiz ovalarında yer alan yerleşmeler ile Bor Ovası'nın doğusunda yer alan bir kısım yerleşmelerin tarım alanları, yapılan sulama tesisleri ve sondaj kuyuları sayesinde yüksek oranda sulanmabilmektedir (harita 37). Bunların dışındaki sahalarda, şayet daimi bir akarsu mevcutsa, akarsuyun yatak ve akış özelliklerine göre bir miktar bahçe ve sebze alanları sulanır.

Tablo 65: *Niğde İli'nde tarım alanlarının ilçelere göre dağılımı (2002)*

İlçe Adı	Toplam Alanı (Ha)	Tarım Alanı (Ha)	Oranı	Kuru Tarım Alanı (Ha)	Oranı	Sulu Tarım Alanı (Ha)	Oranı
Niğde Merkez	269923	94155	%35	38840	%41	55315.5	%59
Altunhisar	50285	24745	%49	21279	%86	3466	%14
Bor	143261	56925	%40	41764	%73	15161	%27
Çamardı	120436	50000	%42	40762	%82	9238	%18
Çiftlik	45370	16604	%37	4874	%29	11730	%71
Ulukışla	150247	33354	%22	25903	%78	7451	%22
TOPLAM	779522	275783	%35	173422	%63	102361.5	%37

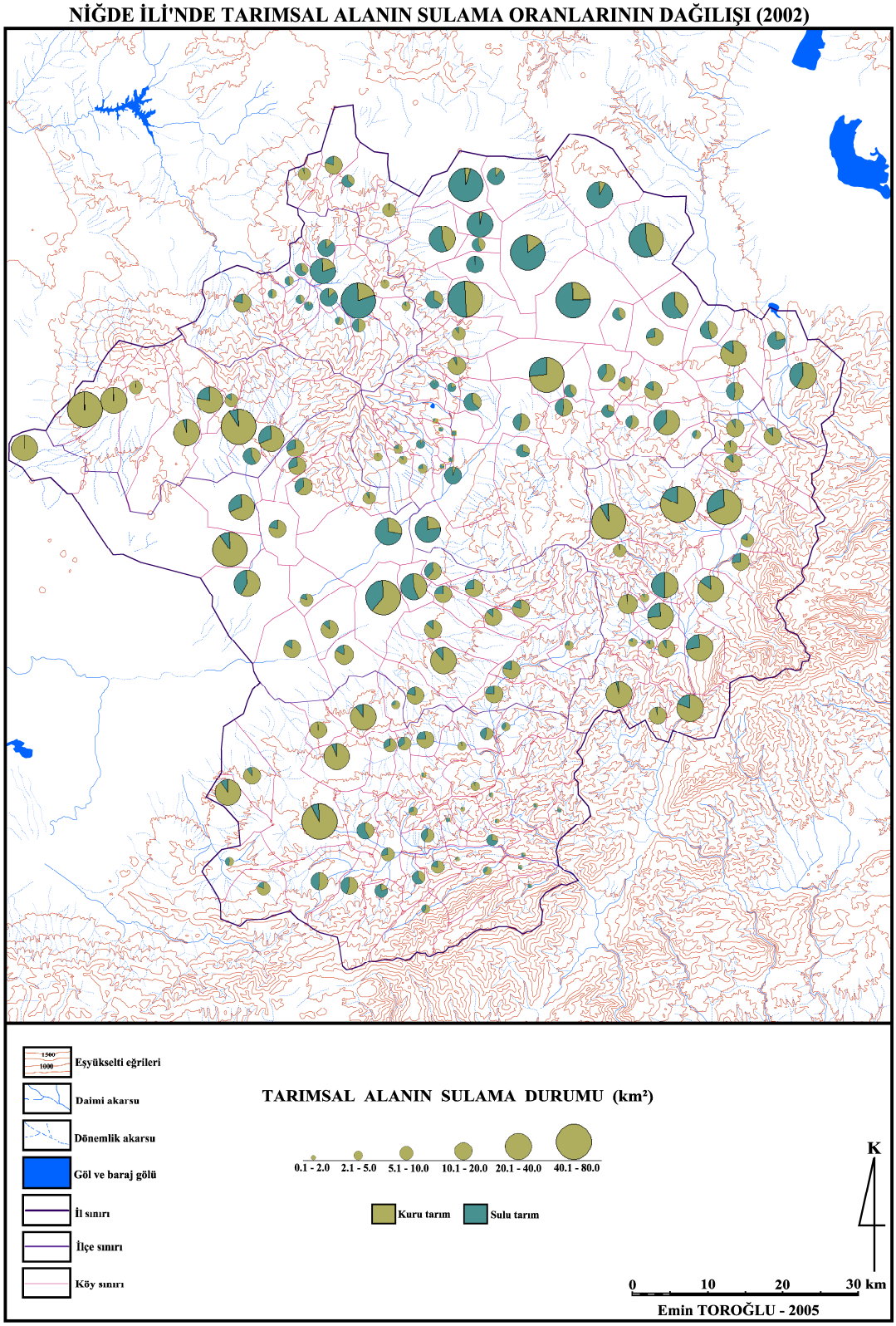
Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Niğde İli'nde tarım alanlarının %89'u tarla tarımı faaliyetlerine ayrılmıştır. Ayrıca tarım alanlarının, %8'ini meyve bahçeleri, %1.6'sını da bağ alanları işgal eder. Sebze tarımına ayrılmış alanlar il tarım alanlarının 1.6'sını oluşturur (tablo 66).

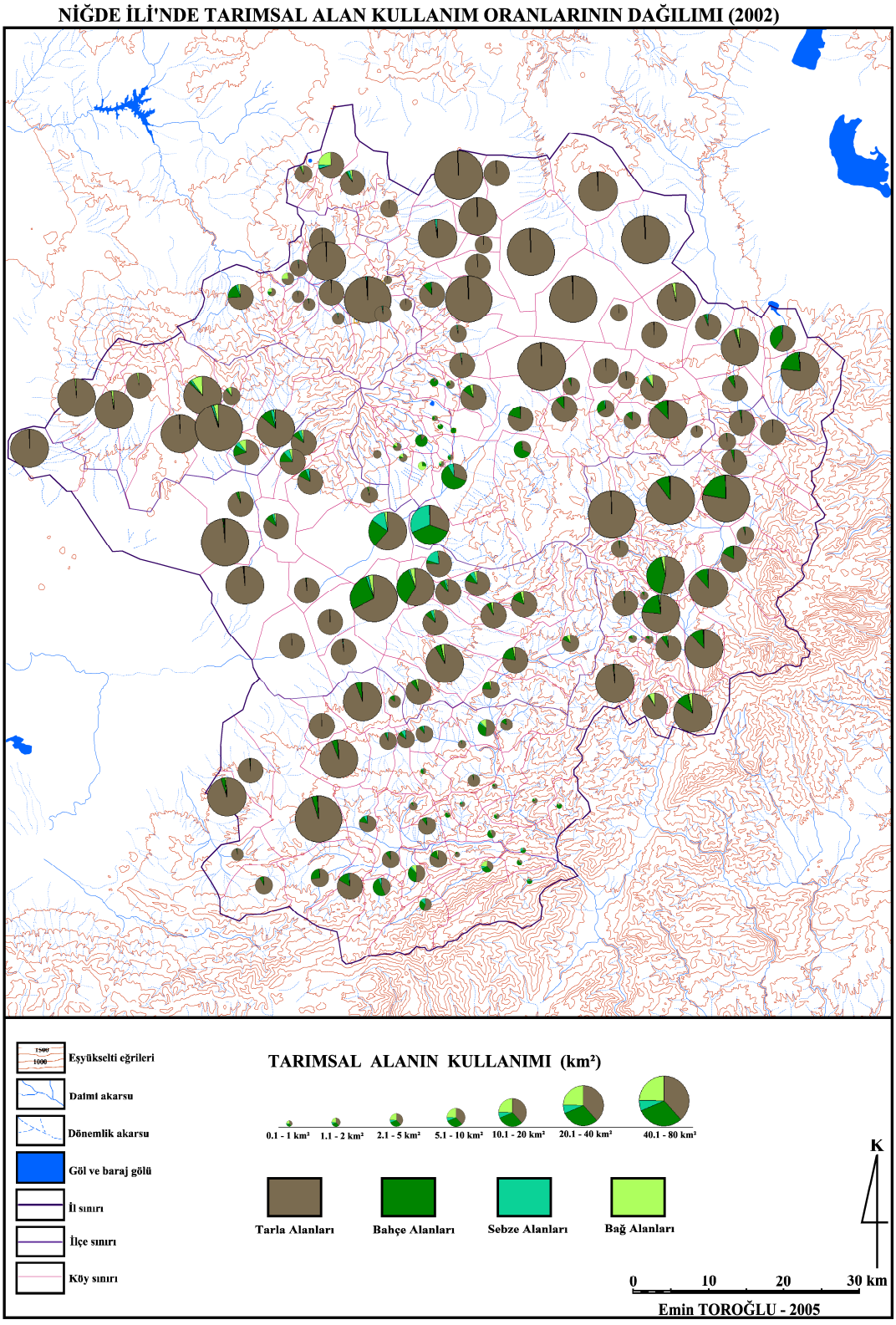
Tablo 66: *Niğde İli'nde kullanım şekline göre tarım alanlarının dağılımı (2002)*

İlçe Adı	Tarım Alanı	Tarla Alanları (ha)	Oranı	Meyve Alanları (ha)	Oranı	Sebze Alanları (ha)	Oranı	Bağ Alanları (ha)	Oranı
Niğde Merkez	94155	84597	%89.8	6900	%7.3	1661	%1.8	997	%1.1
Altunhisar	24745	22803	%92.2	672	%2.7	330	%1.3	940	%3.8
Bor	56925	48744	%85.6	5442	%9.6	1494	%2.6	1245	%2.2
Çamardı	50000	43915	%87.8	5435	%10.9	190	%0.4	460	%0.9
Çiftlik	16604	15879	%95.6	331	%2.0	211	%1.3	183	%1.1
Ulukışla	33354	28825	%86.4	3423	%10.3	547	%1.6	559	%1.7
TOPLAM	275783	244763	%88.8	22203	%8.1	4433	%1.6	4384	%1.6

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Harita 37: *Niğde İli'nde tarım alanları ve sulama oranlarının dağılışı (2002)*

Harita 38: *Niğde İli'nde tarımsal alan kullanım oranlarının dağılışı (2002)*

Niğde İli'nde özel durum arz eden birkaç yerleşme istisna bırakılırsa, neredeyse tüm yerleşmelerde tarla tarımı geniş bir yer kaplar. Misli ve Melendiz ovalarının neredeyse tamamı tarla tarımına ayrılmıştır. Bunun dışında Bor Ovası'nın büyük kısmı ile güneyindeki plato sahasında yer alan yerleşmeler ve Hasan Dağı'nın güney yamaçlarındaki yerleşmelerde de tarım alanının tamamına yakını tarla ziraatına ayrılmıştır (harita 38). Daimi akarsuya sahip vadi içi yerleşmeleri ise vadi içlerini genellikle bahçe ziraatına ayırmışlardır. Niğde İli'nde bağ alanları tahmin edilenden daha az alan kaplar. Eski dönemlerin önemli bağ alanları nerdeyse bütünüyle terk edilmiş gibidir. Bundaki esas neden çevre yerleşmelerle rekabet edememesi ve üzüm üretiminin ekonomik olma özelliğini yitirmesidir.

Niğde İli'nde 2000 yılı nüfus sayımına göre; çalışan nüfusun %73'ü tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Sadece bu istatistiksel rakam bile ildeki yerleşmeler için tarım faaliyetlerinin ne kadar önemli bir değer taşıdığını göstermeye yeterlidir. 2002 yılına ait Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre, ilde yaşayan 65398 ailenin %59'unu tarımsal faaliyetlerle uğraşan aileler oluşturmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerle uğraşan aile oranları il ve ilçe merkezlerinde ortalama %18 iken, bu değer kasaba ve köylerde %84'dür. Aynı verilere göre Niğde İli'nde sadece 4 yerleşmede (Niğde, Bor, Ulukışla, Karanlıkkapı) tarım dışı faaliyetle uğraşan aile oranları %50'nin üzerinde bir değer göster mektedir.

1997 yılına ait Köy Envanter Etütleri'ne göre; il kırsal alanında yaşayan 35892 yerleşik hanenin 29553 hanesi tarım ve hayvancılık faaliyeti ile uğraşmaktadır. Bunlardan 19163'ü bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetini birlikte yürütürken, yalnız bitkisel üretimle meşgul olan aile sayısı 8591'dir. Çiftçi ailelerin 27260'ı toprak sahibi iken, 679 çiftçi ailesinin tarımsal arazi mülkiyeti bulunmamaktadır. Bu aileler kiracılık veya ortakçılık usulü ile tarımsal faaliyetlerde bulunmaktadır. Bunun yanında ilde toprak sahibi çiftçilerden kiracılık usulü ile toprak işleyen 3731 aile, ortakçılık usulü ile toprak işleyen 413 aile bulunmaktadır.

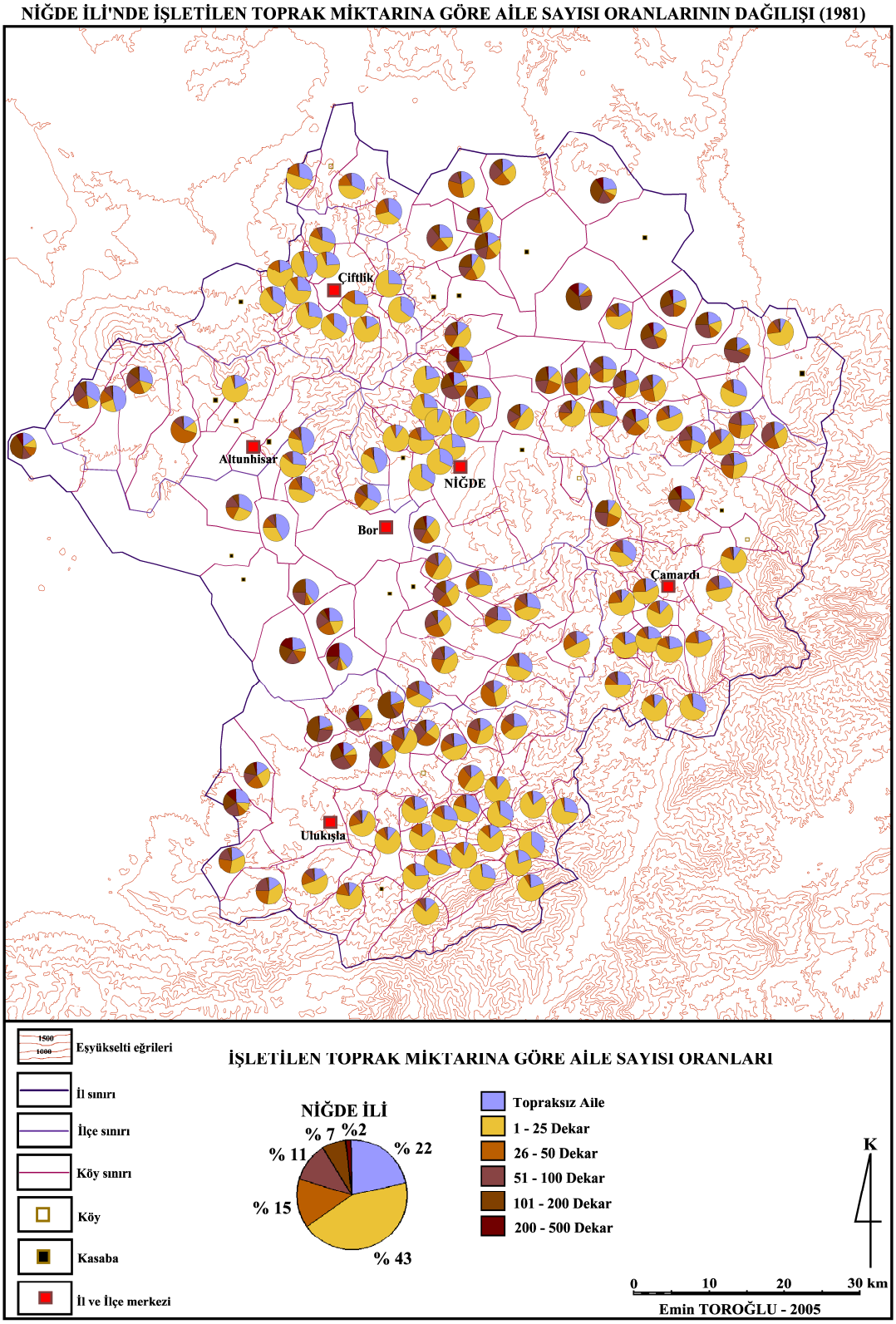
Konu toprak işlemeye dayalı çiftçilik faaliyeti olunca, yerleşmelerde yaşayan çiftçi ailelerin sahip olduğu arazi miktarı önem kazanmaktadır. Sahada, geniş ve kaliteli tarım alanlarına sahip olan yerleşmelerin, tarım faaliyetin getirisi ile doğru orantılı olarak gelişme içerisine girdikleri ve kasabalaşma süreci yaşadıkları görülmektedir. Nihayet Niğde İli'ndeki kasaba yerleşmeleri bütünüyle geniş ve

sulanabilen tarım alanlarına sahip yerleşmelerden oluşturmaktadır. Tarım arazisi sınırlı ve problemli olan yerleşmelerin ise genellikle ekonomik bir kriz içinde bulundukları ve iktisadi faaliyetlerini çeşitlendiremedikleri oranda göç verdikleri görülmektedir. Bu bakımdan Niğde İli'nde çiftçi ailelerin toprak mülkiyeti sahipliğine, verileri tespit edilebilmiş dönemler itibariyle bakmak faydalı olacaktır.

1967 yılı Köy Envanter Etütleri'ne göre, Niğde İli'nin kırsal alanında toplam 33349 aile yaşamaktadır. Çiftçi ailesine tekabül eden ortalama tarım alanı miktarı ise 30 dönümdür. Nihayet bu miktar ortalama bir değer olup, toprak mülkiyeti sahipliği eşit dağılmış da değildir. Aynı yıl çiftçi ailelerin 23976'sı (%72) aile toprak sahibi, 9373'ü (%28) topraksız ailelerden oluşmaktadır. Toprak sahibi çiftçi ailelerinin %30'u 1-10 dönüm, %40'ı 11-50 dönüm, %15'i 51-100 dönüm, %15'i ise 101 dönümden fazla tarım alanına sahiptir. Ayrıca 1967 yılında köy dışında bulunan 2056 aile de köy arazileri dahilinde toplam 128378 dönüm araziye sahiptir.

1981 yılı Köy Envanter Etütleri'ne göre; Niğde İli kırsal alanlarında yaşayan aile sayısı 33283'e düşmüştür. Bu düşüşte daha ziyade bu süre içinde nüfusu 2000'i geçtiği için kasaba haline dönüşmüş olan yerleşmelerin sayım dışı bırakılması ve bir kısım ailelerin şehirlere veya il dışına göçü etkili olmuştur. İfade edilen yıl için çiftçi ailesine tekabül eden arazi miktarı 36 dönüme yükselmiştir. Bu yükselişte traktörün çiftçi hayatına girmesi ile hayvan gücüyle işlenmeyen bir kısım arazinin işletmeye açılması ve sondajla yeraltından su çekilebilmesiyle terk edilmiş bir kısım arazinin tarıma kazandırılması önemli bir rol üstlenmiştir. Aynı yıl kırsal kesimde yaşayan ailelerin 1148'i (%3.4) tarım dışı faaliyetlerde çalışmakta ve çiftçilerin 6937'si (%21) topraksız ailelerden oluşmaktadır. Topraksız aile sayısındaki düşüş büyük oranda göç olgusuyla izah edilebilir. Toprak sahibi 25198 çiftçi ailenin %55'i 25 dönümden az, %19'u 26-50 dönüm arasında, %15'i 51-100 dönüm arasında, %11'i ise 100 dönümden fazla tarım arazisine sahiptir. Aynı zamanda il kırsal alanında köy dışında yaşadığı halde köy arazisinde toprak işleyen 1732 aile bulunmakta ve 242484 dönüm tarım arazisine sahiplik yapmaktadırlar.

1981 yılı Köy Envanter Etütleri'nden elde edilen verilere göre; Niğde İli'nde Melendiz Dağı çevresindeki yerleşmeler ile Çamardı ve Ulukışla ilçesindeki köy yerleşmelerinde çiftçi ailelerin büyük kısmının topraksız ve 25 dönümden az arazi işleyen çiftçi ailelerinden oluştuğu dikkat çekmektedir (harita 39).

Harita 39: *Niğde İli'nde işletilen toprak miktarına göre aile sayısı oranlarının dağılışı*

1997 yılı Köy Envanter Etütleri'ne göre ise, il kırsalında 35982 aile yaşamakta olup, ailelerin 6439'u (%18) tarım dışı faaliyetlerle meşgul olmakta ve çiftçi ailesi başına 64 dekar arazi tekabül etmektedir (tablo 67). Aynı yıl topraksız aile sayısı 494 (%1.6) iken, ailelerin %19'u 1-10 dekar araziye, %14'ü 11-25 dekar araziye, %23'ü 26-50 dönüm araziye, %13'ü 51-100 dekar araziye, %19'u ise 100 dekardan fazla araziye sahiptir.

Tablo 67: *Niğde İli'nde yıllara göre tarımsal işletme büyüklüklerinin dağılımı*

İLÇE	Çiftçi Aile Sayısı	Topraksız Aile	1-10 Dönüm	11-25 Dönüm	26-50 Dönüm	51-100 Dönüm	101-200 Dönüm	201+ Dönüm	Toplam Arazi	K. D. Aile S.	İşlenen Arazi
1967	33349	9373	7238	5215	4309	3639	2884	691	1011345	2056	128378
1981	32135	6937	13848		4774	3689	2347	538	1168190	1732	242484
1997*	29453	494	5466	3989	6710	5055	4106	1548	1902868	-	-
2003*	19297	-	1077	2590	6619	5065	2948	998	1313236	-	-

K.D. Aile S.: Köy dışında ikamet ettiği halde köy arazisinde toprak işleyen aile sayısı
*Arazi miktarları dekar ölçüsü iledir.

2002 yılına ait Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre; Niğde İli'nde çiftçi ailesine tekabül eden tarım alanı miktarı ortalama 72 dekardır. Gerçekte sahadaki kuru tarım alanlarının tarım dışı kaldığını kabul edersek, ilde çiftçi ailesine tekabül eden tarım alanı miktarının bu rakamdan çok daha düşük olacağı aşikârdır. Saha çalışmaları sırasında çiftçi aileleri ile yaptığımız görüşmelerde, tarla ziraatı ile uğraşan çiftçi ailelerinin büyük kısmı engebeli ve verimsiz alanları masrafını kurtarmadığı gerekçesi ile ekmediklerini, sahada sadece tarla ziraatı ile meşgul olarak geçimini temin etmek için çoğunluğu sulanabilir arazi olmak üzere 80 dekar arazi işlemek gerektiğini bildirmişlerdir. Bu bilgiler esas alınırsa sahadaki çiftçi ailelerin %75'e yakınının tarla tarımı dışındaki faaliyetleri de beraber yürütmek zorunda olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çiftçi ailesine düşen ortalama tarım alanlarını miktarı 100 dekarın üzerinde olan yerleşmelerden Misli Ovası çevresinde yer alanların tarım sahası büyük oranda sulanabildiğinden, çiftçilerin sahip olduğu ortalama arazi miktarı bakımından bir problem yaşamamaları gerekir. Bor Ovası'ndaki benzer durumda olan yerleşmelerde de problem yaşanmayacaktır. Ancak Çamardı İlçesi'nde bulunanlar ile Bor İlçesi'nin Bor Ovası'nın doğu ve güneyinde yer alan yerleşmeler ve Ulukışla İlçesi'nin kuzeyinde yer alan yerleşmelerin tarım arazileri yüksek ve engebeli sahalarda yer aldıklarından çeşitli toprak problemleri (taşlılık, eğim vb) taşımaktadır. Ayrıca bu sahaların tarım alanlarında çoğunlukla kuru tarım yapıldığından çiftçi ailesi başına

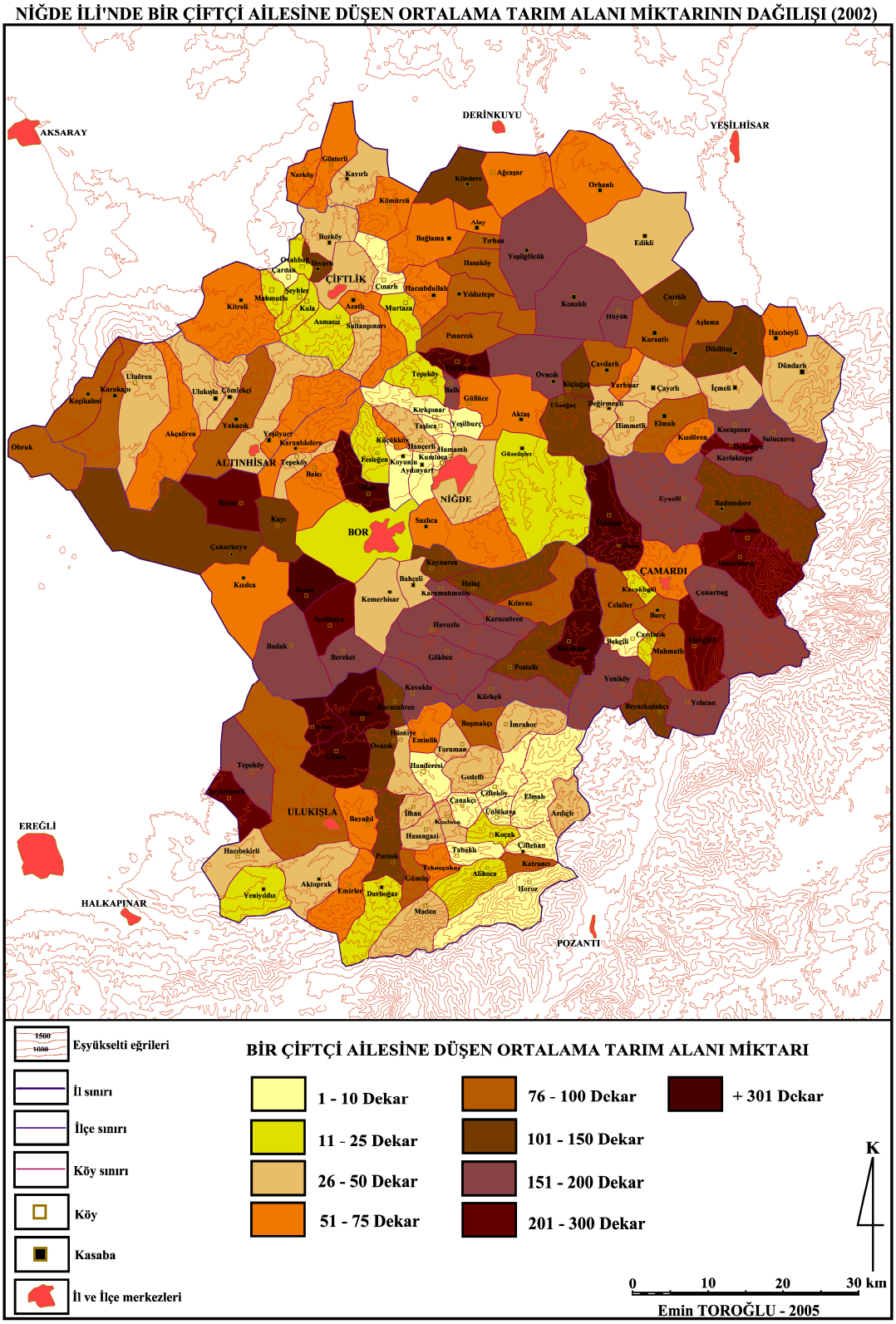
tekabül eden ortalama arazisi miktarı yüksek de olsa, çiftçiler gelir bakımından problemler yaşamaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi böyle yerlerdeki tarım alanları masrafını kurtarmadığı gerekçesiyle çoğunlukla atıl bırakılmaktadır.

Niğde İli'nde çiftçi ailesi başına 25 dönümden daha az tarım alanı düşen yerleşmelerin ildeki dağılışına baktığımızda; Ulukışla İlçesi'nin güney ve doğusunda kalan yerleşmeler ile Niğde Merkez İlçe'de Melendiz Dağı'nın doğu yamaçlarında kalan yerleşmelerin bu özellikte bulunduğunu görmekteyiz (harita 40). İfade edilen sahadaki yerleşmelerin ekonomik problemler yaşadığını arazi çalışmaları sırasında da gözlemlediğimiz gibi, barındırdıkları nüfus miktarlarının azlığı ve nüfus gelişim grafiklerinde gözlenen nüfus azalmaları da bu durumla ilgilidir.

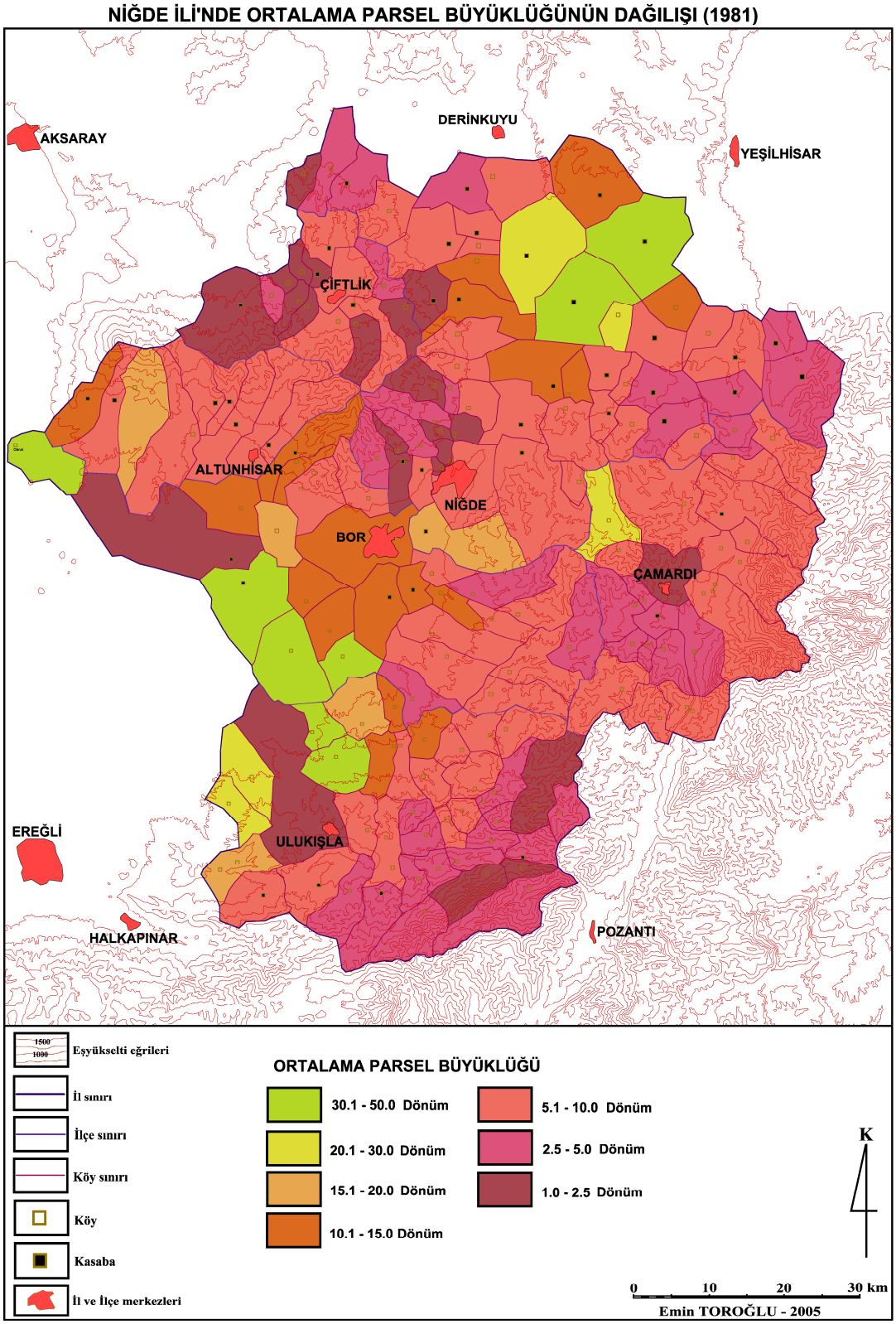
Niğde İli'nde çiftçi ailesine düşen tarım alanlarının düşüklüğü ve orantısızlığı yanında, tarım alanlarının çok parçalı bir görünüme sahip olduğu dikkat çeker. 1981 yılı Köy Envanter Etütleri'ne göre; Niğde İli'nde tarım arazilerinin ortalama parsel büyüklüğü 7.8 dönümden oluşmaktadır. İfade edilen yıl için toprak sahibi çiftçi ailesi başına 36 dönüm arazi düştüğü kabul edilirse, her çiftçi ailesinin tarım arazisi ortalama 5 parçadan oluşmaktadır. Niğde İli'nde, Bor ve Misli ovaları gibi yoğun tarımsal faaliyetlere sonradan açılan sahalar ile kuru tarım alanlarının geniş yer kapladığı plato sahalarında tarım alanlarının oluşturdukları parseller büyük iken, özellikle vadi içlerinde yer alan dar tarım alanlarına sahip ve bahçecilik faaliyetlerinin yapıldığı yerleşmelerde parseller küçülmektedir (harita 41).

Ziraat alanlarının küçük parsellerden oluştuğu yerleşmeler; aynı zamanda çiftçi ailesi başına düşen tarım alanı miktarının da düşük olduğu yerleşmeleri oluşturur. Böyle bir durumda bu yerleşmelerde yaşayan çiftçilerin zaten dar olan arazi miktarları, küçük parseller arasında kalan boş araziler nedeniyle daha da küçülmektedir. Küçük parsellerden oluşan tarım alanlarında her parselin %17 oranında arazi kaybına neden olduğu (Tümertekin, 1963;69) bildirilmektedir.

Sahada küçük parsellerden oluşan ziraat alanları makine kullanımını engellediğinden ekonomik bir ziraat faaliyeti gerçekleştirmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca küçük parseller dağınık yerlerde bulunacağından elde edilen ürünün üretim maliyeti artacak ve rekabet şansı olmayacaktır. Nihayet sahada çiftçi ailesi başına düşen ortalama parsel sayısı 6 civarındadır. İlin kuzeydoğusunda çiftçi ailesi başına düşen tarım arazisi miktarı arttığı gibi, parsel sayıları da artmaktadır.

Harita 40: *Niğde İli'nde çiftçi ailesi başına düşen ortalama tarım alanı miktarının dağılışı*

Harita 41: *Niğde İli'nde ortalama parsel büyüklüğünün dağılışı (1981)*

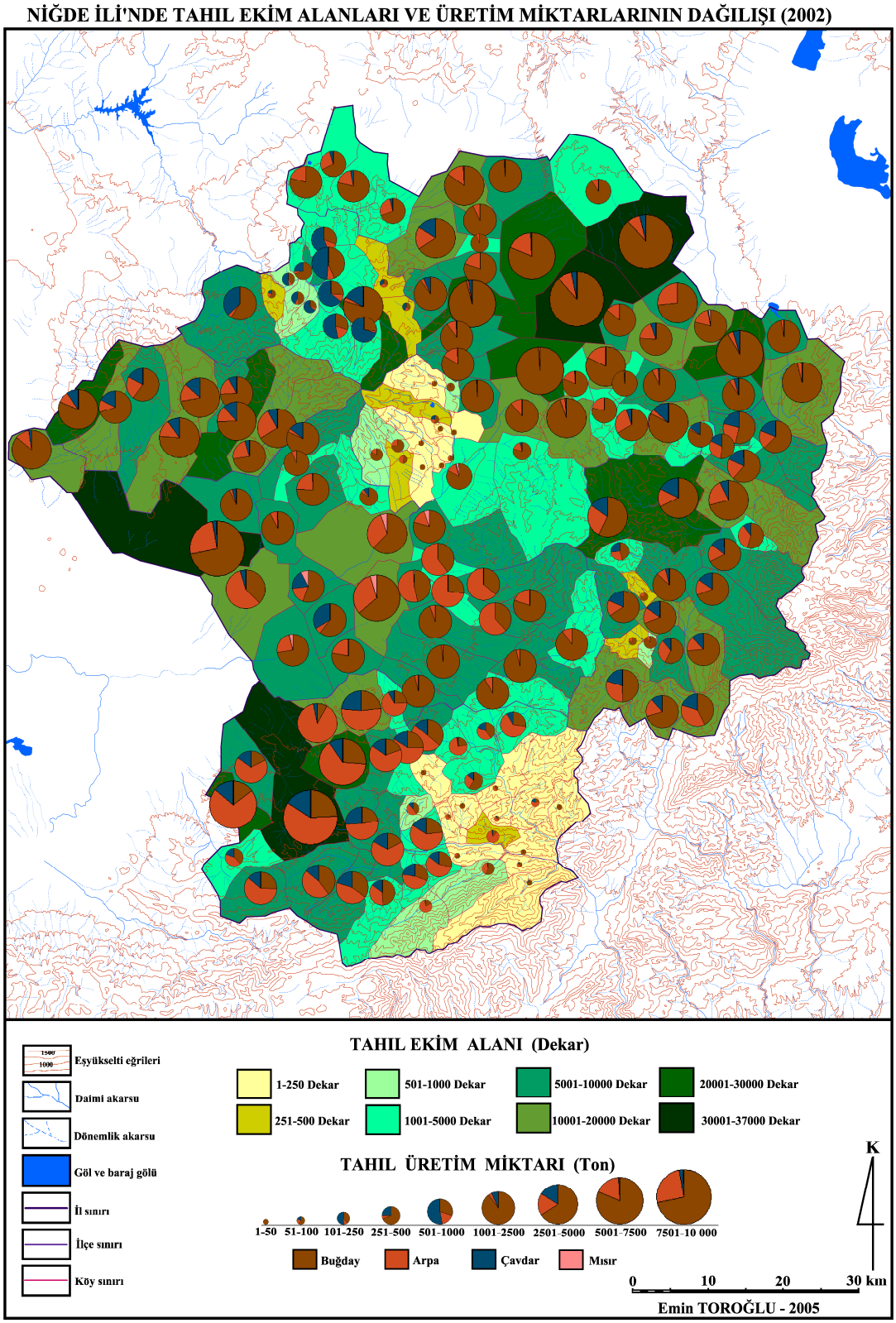
Niğde İli'nde dağlık ve platoluk sahalardaki tarım alanlarının parsel büyüklükleri, ekonomik işletmeler olabilme niteliğini kaybetmiştir. Dolayısı ile bu sahalardaki çiftçilik faaliyetlerinin yalnız başına çiftçi ailelerini geçindirebilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle bu sahalardaki yerleşmelerde yaşayan çiftçi aileleri gelirlerini çeşitlendirmek zorundadır. Şayet bu gelir çeşitlendirme faaliyetlerini kendi bulundukları saha içerisinde gerçekleştiremezler ise bu sahalardaki yerleşmelerde göç olaylarının meydana geleceği açıktır ve nihayet böyle bir durum sahadaki yerleşmelerde gözlenmektedir.

3.4.1. Tarla ziraatı

Niğde İli'nde tarla tarımı, ziraat faaliyetleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Tarım alanlarının %89'nun bu faaliyete ayrılmış olması önemini ifade etmeye yeterlidir. İlde 244763 hektar arazi tarla tarımı faaliyetlerine ayrılmıştır. Bu tarla tarımı alanlarından 75725 hektarında (%31) sulu, 169038 hektarında (%69) kuru tarla tarımı faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Kuru tarım faaliyeti gerçekleştirilen tarla alanlarının ise 68655 hektarı (%41) nadasa bırakılmaktadır. Her yıl benzer miktarlarda kuru tarım alanı nadasa bırakılacağından tarla tarımı yapılan alanın miktarı 176108 hektar olmaktadır.

İlde tarla tarımı gerçekleştirilen alanların 120540 hektarında (%68) tahıl tarımı gerçekleştirilmektedir. Tahıl tarımı içerisinde buğday büyük bir farkla önde gelmektedir. Bundaki temel neden çiftçi ailelerinin, temel gıdaları olan ekmeğin hammaddesini teşkil eden buğdayı öncelikle garanti altına alma isteğidir. İlde nüfus başına üretilen tahıl miktarı 822 kg.'dır. Kişi başına üretilen tahıl miktarı Niğde Merkez İlçe'de 569 kg, Bor İlçesi'nde 990 kg, Çiftlik İlçesi'nde 327 kg, Altunhisar İlçesi'nde 1139 kg, Çamardı ve Ulukışla ilçelerinde 1600 kg'ın üzerindedir. Rakamlar ilde, il dışından getirilecek tahıla ihtiyaç duyulmayacağını ifade etmektedir. İldeki nüfus başına üretilen tahıl miktarının farklılık göstermesi ekim miktarları ile ilgilidir. Bazı ilçelerde görülen düşük rakamlar, tarım alanlarının diğer bitkisel üretimlere ayrılmasından kaynaklanmaktadır.

Niğde İli'nde tahıl ekim ve üretim alanlarına bakıldığında; ekim ve üretim miktarlarının yoğunluk kazandığı sahaların ova alanları ile plato sahaları olduğu görülür (harita 42). İlde en yoğun tahıl ekim ve üretimi Konaklı, Edikli, Çukurkuyu ve Ulukışla'da gerçekleştirilir.

Harita 42: *Niğde İli'nde tahıl ekim alanları ve üretim miktarlarının dağılışı (2002)*

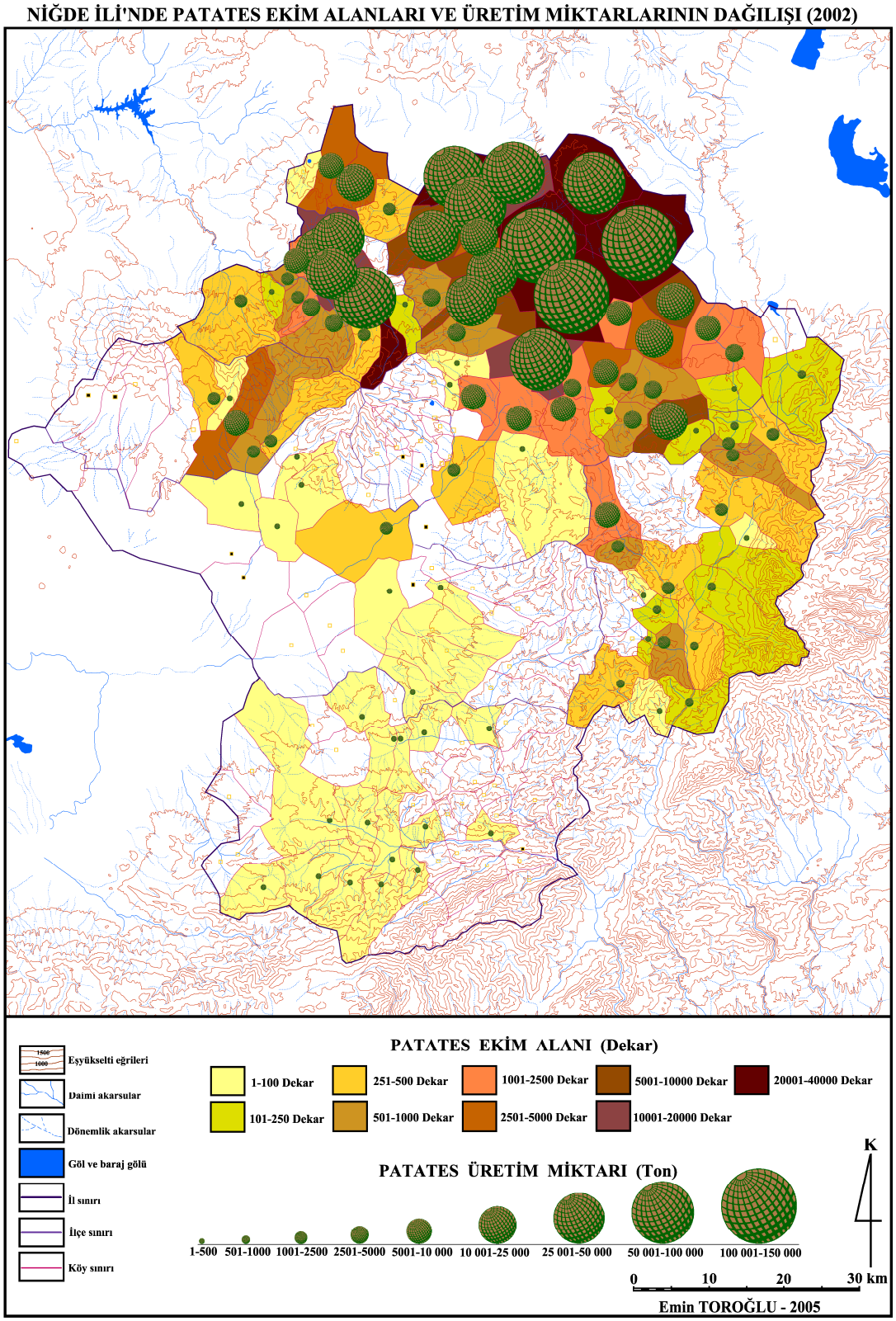
Tablo 68: *Niğde İli'nde tarla bitkilerinin ekim ve üretim miktarları (2002)*

Ürünler	Ekim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (ton)	Dekar başına verim (kg)
Buğday	791570	190190	240
Arpa	252640	71097	281
Çavdar	160100	24088	150
Yulaf	27740	4193	151
Mısır (Dane)	1090	866	794
Fasulye	55180	13605	247
Nohut	61710	5346	87
Mercimek	6260	555	89
Patates	349970	1245125	3558
Şekerpancarı	20360	97275	4778
Ayçiçeği	1530	222	145
Yonca	15090	67980	4505
Fiğ	6410	837	131
Burçak	4540	460	101
Korunga	1470	3036	2065
Tritikale	1150	445	387
Mısır (Slaj)	4230	20633	4878
Hayvan pancarı	40	240	6000

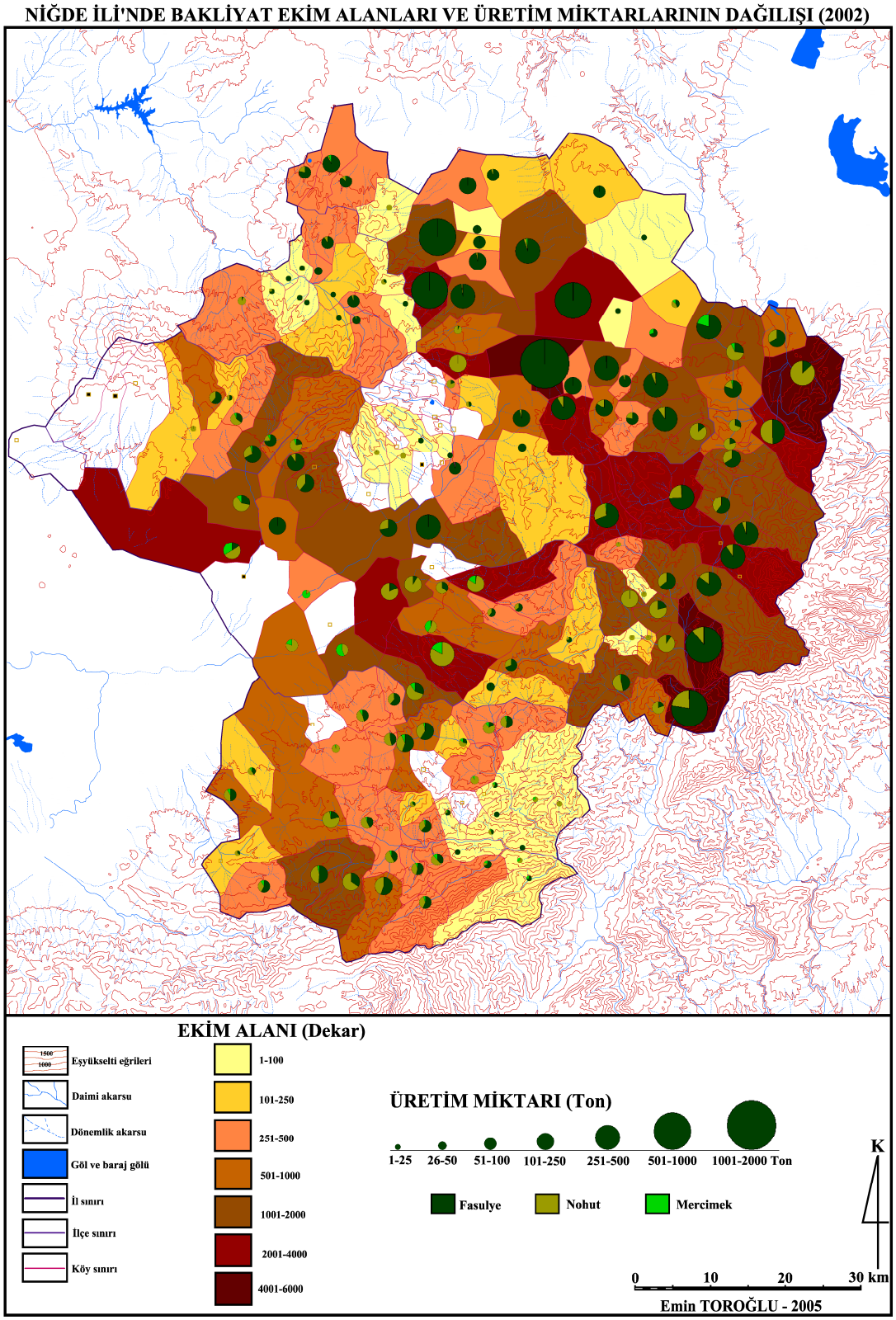
Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü 2002 yılı verileri

Niğde İli'ndeki tarla alanlarındaki belki de en önemli ürün patatestir (tablo 68). İlde buğdaydan sonra en geniş ekim alanına sahip ürün olan patatesin 2002 yılı üretim miktarı 1.245.125 tondur. Bu üretim miktarı ile Niğde İli yalnız başına, ülkemiz patates üretiminin ¼'ünü gerçekleştirir. Patates ekim ve üretim alanları il bütününe eşit dağılmış değildir. Hazırlamış olduğumuz harita 43'den de anlaşılacağı gibi, ticari amaçlı patates üretimi Niğde Merkez ve Çiftlik ilçelerine has bir olgudur. İlde özellikle ayrışmış tüflerin oluşturduğu derin topraklara sahip Melendiz ve Misli ovalarındaki tarım alanları çoğunlukla patates tarımına ayrılmıştır.

Patates tarımının yoğun olarak yapıldığı yerleşmeler, elde edilen gelirle orantılı olarak büyük bir gelişim süreci yaşamaya başlamışlardır. Patates ürünü tarladan çıkarıldıktan sonra ülkenin çeşitli yerlerinde pazarlanabildiği gibi bir kısmı da çeşitli şekillerde depolanarak bekletilmektedir. Bu depolama işi tüflü zemine sahip yerleşmelerde, tüfler içerisine oyulan depolarda gerçekleştirilir. Bu oyulmuş depolar meskenlerin avlularında veya depo olarak inşa edilmiş meskenlerin altlarında olduğu gibi, bazen de köyün bir kenarında aflöre olmuş tüf tabakalarının yamaçlarında yer alabilmektedir. Kimi yerlerde tarihi dönemler için savunma amacıyla inşa edilmiş yeraltı mağaraları bu amaçla kullanılmaktadır. Kısaca patates ziraatı yapılan yerleşmelerde yeraltı patates depoları meskenlere bir eklenti olarak ortaya çıkmaktadır.

Harita 43: *Niğde İli'nde Patates ekim alanları ve üretim miktarlarının dağılışı (2002)*

Harita 44: *Niğde İli'nde bakliyat üretim alanları ve üretim miktarlarının dağılışı (2002)*

Niğde İli'nde yaklaşık 100000 ton şekerpancarı üretimi gerçekleştirilir. Şekerpancarı üretiminin ¾'den fazlası (78000 ton) Bor İlçesi'ndeki yerleşme ünitelerinde gerçekleştirilir. Niğde Merkez İlçe'de Bağlama, Dikilitaş, Karaatlı, Edikli kasabaları ve Çarıklı Köyü, Altunhisar İlçesi'nde Altunhisar ve Yeşilyurt kasabaları, Ulukışla İlçesi'nde Hüsniye, Eminlik ve Ovacık köyleri, Çamardı İlçesi'nde Kocapınar Köyü önemli miktarda şekerpancarı üretilen yerleşmeleri teşkil eder. Çiftlik İlçesi'nde şekerpancarı ekimi yoktur. Üretilen şekerpancarını değerlendirmek üzere Bor'da bir Şeker Fabrikası kurulmuştur. Şekerpancarı tarladan direkt olarak fabrikaya sevk edildiğinden meskenlerde bunlarla ilgili eklenti bulunmaz. Ancak bazı yerleşmeler yanındaki pancar toplama merkezleri kapalı bir meskenle birlikte araç kantarları ve çevresinin tel örgü ile çevrilmiş şekli ile kendisini belli eder. Pancar belirli bir süre içinde işlenmek zorunda olduğundan bu toplama merkezleri ancak pancar söküm dönmelerinde birkaç ay kullanılmaktadır.

Niğde İli'nde bakliyat üretimi gelir getiren önemli faaliyetlerdendir. Bakliyat üretiminde 13000 ton civarındaki üretim miktarı ile fasulye başta gelir. Bunu üretim miktarı her yıl yaklaşık 5000 ton civarında olan nohut izler. İldeki bakliyat üretimi yıllara göre artış kaydetmektedir. 1991 yılı toplam bakliyat üretimi 11892 ton iken, bu rakam 1996 yılında 14350 tona, 2002 yılında 19506 tona yükselmiştir. İldeki bakliyat ekim ve üretimi patatese oranla daha geniş alanlara yayılmakla birlikte, yoğunluk kazandığı yerler Niğde Merkez ve Çamardı ilçeleridir (harita 44).

Sahada salt bakliyat üretimi ile meşgul yerleşme mevcut değildir. Ayrıca bu faaliyetin özellikle ortaya çıkardığı bir yerleşme tarzı ve mesken eklentisi mevcut değildir.

Niğde İli'nde önemli bir yere sahip olan ve geliştirilmeye çalışılan büyükbaş hayvancılığın yem ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla son yıllarda alternatif ürün olarak yem bitkileri üretimi gerçekleştirilmektedir. Yem bitkileri ekim ve üretiminde yonca önemli bir yer tutar. 15000 dekar yonca ekim alanından 60000 ton kadar yonca üretimi gerçekleştirilir.

Yonca ekim ve üretim alanları, aynı zamanda büyük miktarda kültür ve melez sığır besiciliği yapılan Niğde Merkez ve Bor ilçelerinde yoğunlaşmaktadır. Yem bitkisi olarak slaj mısırı üretiminin de ilde önemli bir yeri vardır. İlde yıllık 20600 ton kadar slaj mısırı üretilir. Ahır besiciliği şeklinde yapılan büyükbaş hayvan

yiyeceği olan slaj mısırının ekim ve üretim alanları Niğde Merkez ve Bor ilçelerinde bulunmaktadır. Yem bitkileri hayvanlara taze olarak verildiği gibi kurutularak depo edilir. Yem bitkilerinin kurutulması her ne kadar tarlada gerçekleştirilirse de depo edilmesi zorunluluğu vardır. Bu nedenle hayvancılıkla meşgul olan ailelerde ahırın herhangi yönünden bitişik yem bitkileri deposu mevcuttur. Bazen bu kuru yemler, düz damlı evlerin damlarında bir öbek şeklinde kayılmış olarak yer alır. Bu tarz ülkemizde de yaygın olarak hayvancı ailelere mahsus bir durumdur.

İlde tarla ziraatının ortaya çıkardığı dönemlik yerleşmelere de rastlanır. Özellikle sondaj ile sulamanın yapıldığı alanlarda sondaj kuyusunun hemen yanında bir oda şeklinde inşa edilmiş meskenlere rastlanır. Bu meskenler sondaja ait malzemeleri koruma görevi yanında, tarlada faaliyetlerin sürdürüldüğü dönemlerde barınma amacıylada kullanılır. Bu özellikteki yerleşme şekline yörede "*evcik*" ismi verilmektedir.

3.4.2. Sebze Ziraatı

Niğde İli tarım arazilerinin %1.6'sı (44330 dekar) sebze ziraatına ayrılmıştır. Sebze üretim alanı bakımından 16610 dekarlık sebze ekim alanı ile Niğde Merkez İlçe önde gelir. Bunu 14940 dekarlık sebze alanı ile Bor İlçesi izler. Ulukışla ilçesinde 5470 da., Altunhisar İlçesi'nde 3300 da., Çiftlik İlçesi'nde 2110 da, Çamardı İlçesinde 1900 da. tarım alanı sebze ziraatına ayrılmıştır. İlde sebze üretimi, sulu tarım alanlarında gerçekleştirilir. İldeki sebze ekim alanlarının %25'i lahana ekimine ayrılmıştır. Bunu taze fasulye (8420 da.) ve domates (7950 da.) ekim alanları izlemektedir (tablo 69).

Niğde İli'nde sebze üretiminde toplam 53154 tonluk sebze üretimi ile Niğde Merkez İlçe ilk sırayı alırken, toplam 43984 ton sebze üretimine sahip Bor İlçesi'nde sebze çeşitliliği daha fazladır. Ulukışla İlçesi dar vadi içlerindeki tarım alanlarında ürettiği toplam 12433 tonluk sebze üretimi ile üçüncü sırada yer almaktadır. Çamardı ve Çiftlik ilçelerinde ise üretimi yapılan sebze çeşitliliği iyice azalırken, üretim miktarlarının da oldukça düşük olduğu görülür.

İlde yıllık 60000 ton olan lahana üretiminde; Niğde Merkez İlçe'de Sazlıca (23850 ton), Bor İlçesi'nde Kaynarca (18000 ton), Halaç (5432 ton), Bor, Bahçeli ve Karamahmutlu, Ulukışla İlçesi'nde Hüsniye, Başmakçı ve Eminlik yerleşmeleri önde gelir. Domates ekim ve üretiminin ildeki dağılışı, lahanaya oranla daha geniş

sahalara yayılmıştır. Ancak ildeki domates üretimi Niğde Merkez İlçe'de yoğunlaşmakta olup, Sazlıca Kasabası yalnız başına il üretiminin yarısını (14088 ton) gerçekleştirir. Taze fasulye üretiminde özellikle uzmanlaşmış bir yerleşme ortaya çıkmaz. Niğde Merkez İlçe'de Sazlıca ve Aşlama, Altunhisar İlçesi'nde Altunhisar, Ulukışla ve Yeşilyurt, Bor İlçesi'nde Balcı, Bor, Karanlıkdere ve Tepeköy, Çiftlik İlçesi'nde Azatlı, Ulukışla İlçesi'nde Alihoca, Beyağıl, Çiftehan, Darboğaz ve Hüsniye taze fasulye üretiminin yoğunluk kazandığı yerleşmeleri oluşturmaktadır.

Tablo 69: *Niğde İli'nde sebze bitkilerinin ekim ve üretim miktarları (2002)*

Ürünler	Ekim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (ton)	Dekar başına verim (kg)
Lahana	10930	60380	5524
Taze fasulye	8420	6787	806
Domates	7950	28034	3526
Soğan (taze+kuru)	6160	6890	1119
Kabak	1560	2875	1843
Biber	1260	842	668
Sarımsak (taze+kuru)	1240	1624	1310
Salatalık	990	1278	1291
Ispanak	970	1162	1198
Pırasa	780	1508	1933
Turp	290	648	2234
Havuç	210	230	1095
Maydanoz	180	316	1756
Marul	170	225	1324
Patlıcan	80	114	1425
Bamya	30	8	267
Karpuz	1840	4546	2471
Kavun	1270	2272	1789

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü 2002 yılı verileri

Ticari olarak üretimi yapılan sebzelerin büyük kısmının tarladan direkt olarak pazara sunulması ve taze olarak tüketilmesi zorunluluğu nedeniyle yerleşmeler üzerinde belirleyici bir özellik taşımaz. Bununla birlikte sulanabilen arazilerin geniş yer kapladığı yerleşmelerde avlunun bir kenarında veya evlerin bitişiğinde yer alan bahçelerde bir miktar sebze alanları ekerler ki, bu durum yerleşmelerin dokusunda seyrekliğe neden olmaktadır. Bunun tipik örneklerini sebze ve meyve üretiminin önemli alanlar kapladığı Sazlıca, Bahçeli ve Kızılca yerleşmelerinde gözlemlemek mümkündür. Sebze üretiminin ortaya çıkardığı diğer bir geçici yerleşme tarzını Ulukışla İlçesi'nde şehirlerarası karayolu güzergâhında görmek mümkündür. İlçe sınırlarını neredeyse ikiye ayıran Pozantı-Ulukışla karayolu boyunca kurulan sergilerde mevsime bağlı olarak çevre köylerde üretilen sebze ve meyveler pazarlanır. Dolayısı ile bu faaliyet, geçici ve dönemlik olarak kullanılan yerleşme

yerlerini ortaya çıkarmış olur. Ayrıca sebze ziraatı yoğun bakım gerektirdiğinden yerleşmelerin uzağında yer alan sebze üretim alanlarında, gerek üretilen ürünün korunması için bekçilik yapılırken korunmak, gerekse sebzecilik faaliyeti sürdürülürken dinlenmek amacıyla inşa edilen eğreti yapılara rastlanmaktadır. Sebzecilik faaliyeti sona ermesiyle ortadan kalkan bu eğreti meskenlere yörede "hayma" adı verilmektedir.

3.4.3. Bahçe ve Bağ Ziraatı

Niğde İli tarım alanlarının %8'ini bahçe, 1.6'sını bağ alanları oluşturur. İldeki bahçe alanlarının %31'i Niğde Merkez, %25'i Bor, %25'i Çamardı, %15'i Ulukışla, %3'ü Altunhisar ve %1'i Çiftlik ilçelerinde yer alır. İldeki bağ alanlarının ise %28'i Bor ilçesinde yer alırken, bunu Niğde Merkez (%23), Altunhisar (%21), Ulukışla (%13), Çamardı (%11) ve Çiftlik (%4) ilçeleri izler (tablo 70).

Tablo 70: *Niğde İli'nde bahçe ve bağ alanlarının İlçeler göre dağılışı*

İlçeler	Bahçe (Dekar)	İldeki Oranı	Bağ (Dekar)	İldeki Oranı
Niğde Merkez	69.000	%31	9.970	%23
Altunhisar	6.720	%3	9.400	%21
Bor	54.420	%25	12.450	%28
Çamardı	54.350	%25	4.600	%11
Çiftlik	3.310	%1	1.830	%4
Ulukışla	34.230	%15	5.590	%13
Toplam	222.030	%100	43.840	%100

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü 2002 yılı verileri

Bahçe alanları içerisinde en geniş sahayı elma üretim alanları oluşturur. İldeki tüm bahçe alanlarının %85'ini (188900 da.) elma bahçeleri kaplar. İkinci sırayı 12480 dekarlık dikili alanı ile kiraz alır (tablo 71).

Tablo 71: *Niğde İli'nde meyve dikili alanlar ve üretim miktarları (2002)*

Ürünler	Ekim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (ton)	Dekar başına verim (kg)
Elma	188900	266721	1412
Kiraz	12480	5335	427
Kayısı	5290	2771	524
Armut	5160	2492	483
Vişne	2650	869	328
Zerdali	2470	1082	438
Şeftali	2220	1296	584
Ceviz	1100	941	855
Erik	940	828	881
Çilek	260	110	423
Badem	200	67	335
Ayva	190	63	332
Dut	170	604	3553
Üzüm	43840	19223	438

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü 2002 yılı verileri

İlde meyve üretimi yıldan yıla dalgalanma göstermektedir. 1991'de 299.062 ton olan üretim, 1993 yılında 301.255 ton, 1996 yılında 265.513 ton, 2002 yılında 302.694 ton olarak gerçekleşmiştir. Niğde İli meyve üretiminin Türkiye üretimindeki payı %2'dir. Meyve üretiminde ilk sırayı %88'lik pay ile elma almaktadır. Elma üretiminde her defasında Türkiye genelinde ilk üç sıra içerisinde yer almaktadır. İldeki meyve üretiminde ikinci sırayı 5335 tonluk üretimi ile kiraz alır. Meyve üretiminde en büyük pay 140713 tonluk üretimi ile Niğde Merkez İlçe'ye aittir. Bunu Çamardı (86580 ton), Bor (31512 ton), Ulukışla (29327), Altunhisar (9186 ton) ve Çiftlik (5364 ton) ilçeleri izlemektedir.

Elma, her türlü iklim şartlarına uyum gösterebilen, kumlu ve kurak olmayan arazilerde –30°C kadar düşen sıcaklıktan etkilenmeyen bir meyve türüdür. Ancak çiçeklenme dönemindeki geç donlardan etkilenir. Bu nedenle Niğde İli'nde sulanabilen ve derin topraklı vadi içlerinde tarımı yapılabilmektedir. İlde 188900 dekarlık alandan 266721 ton elma üretimi (2002) gerçekleştirilmiştir.

Niğde İli'nde elma üretim alanları ve üretim miktarlarının dağılışını gösteren harita 45 incelendiğinde; elma üretiminin özellikle sulanabilen araziye sahip vadi içlerindeki yerleşmelerde yoğunluk kazandığı görülmektedir. Elma üretim faaliyetinin bu dağılışında sahanın bazı coğrafi özellikleri önemli rol oynamaktadır. Öncelikle hüküm süren yarı kurak iklim şartları elma bahçelerinin sulanmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca çiçeklenme dönemindeki kuzey sektörlü rüzgârlar don olaylarını artırdığından, bu rüzgârların daha az tesir ettiği vadi içleri elma üretimi için daha elverişli olmaktadır. Ayrıca elma yetişme şartları gereği kumlu toprakları sevmediğinden, bu tür toprakları üreten volkanik arazi üzerinde fazla yer almaz. Bu nedenle ildeki elma üretiminin büyük kısmı Niğde masif kütlesinin çevresindeki genişçe vadi içlerinde gerçekleştirilir.

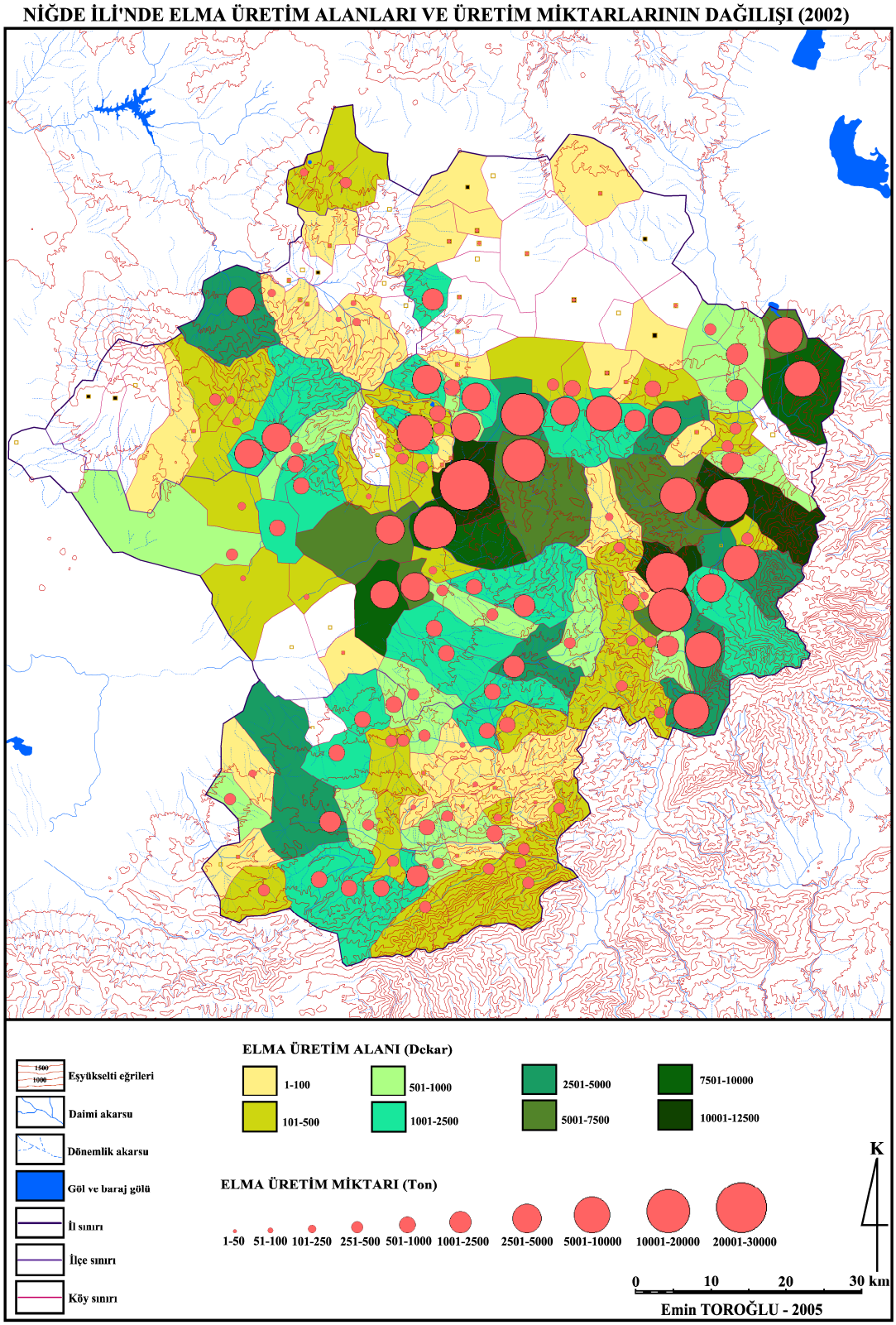
İldeki elma üretiminde 132613 ton ile Niğde Merkez İlçe ilk sırada yer alır. Bu ilçe içerisinde yer alan Niğde (28310 ton), Gümüşler (20676 ton), Sazlıca (16120 ton), Aktaş (10620 ton), Dündarlı (7800 ton), Değirmenli (7800 ton), Hacıbeyli (7600 ton), Güllüce, Elmalı, Dikilitaş, Uluağaç, Tepeköy, Hançerli ve Yeşilburç, Altunhisar İlçesi'nde Altunhisar (2870 ton) ve Yeşilyurt (2870 ton), Bor İlçesi'nde Kemerhisar (4770 ton), Bahçeli (3570 ton), Bor (2700 ton), Postallı ve Kılavuz, Çamardı İlçesi'nde Çamardı (18200 ton), Bademdere (16000 ton), Burç (11000 ton),

Eynelli (9000 ton), Elekgölü (6000 ton), Yelatan (5600 ton) Demirkazık (5200 ton), Çukurbağ (4600 ton), Mahmatlı ve Kavlaktepe, Çiftlik İlçesi'nde Kitreli (3640 ton), Ulukışla İlçesi'nde Ulukışla (2000 ton), Gümüş (2000 ton), Darboğaz ve Aktoprak önemli miktarlarda elma üreten yerleşmeleri oluşturmaktadır. Sayılan yerleşmelerin vadi içlerinde yer almış olduğu dikkat çeken bir durumdur.

İldeki kiraz üretiminde 3952 tonluk üretim ile Ulukışla ilçesi ilk sırada yer almaktadır. Bunu 543 ton ile Bor, Niğde Merkez (310 ton), Çamardı (263 ton), Çiftlik (224 ton), Altunhisar (43 ton) izlemektedir. Ulukışla İlçesi'nde Darboğaz (1122 ton), Aktoprak (700 ton), Emirler (520 ton), Beyağıl (330 ton), Gümüş, Maden ve Ulukışla kiraz üretiminin yoğun olduğu yerleşmelerdir. Niğde İli kiraz üretiminde önemli yere sahip olan Darboğaz kasabasında her yıl "Kiraz Festivali" düzenlenmektedir.

İlde elma ve kiraz il dışına gönderilen iki önemli üründür. Diğer meyveler ise daha ziyade il içinde tüketilir. Son yıllarda ilin muhtelif yerlerinde özel firmalar tarafından modern meyve bahçeleri de kurulmaktadır. Hali hazırda Türk-İtalyan ortaklığındaki bir firma (Unitarım), Sazlıca yerleşmesi idari sınırları içerisindeki 800 dekar ve Altunhisar idari ünitesi içerisinde 3000 dekar arazi üzerinde tüm ürünlerini yurt dışına pazarlayan meyvecilik çalışmalarını sürdürmektedir. Bir diğer yerli firma (Özler Tarım) ise Ulukışla İlçesi dahilinde faaliyet göstermektedir.

Meyvecilik faaliyetleri, gerek il ekonomisinde gerekse ildeki yerleşmelerinin ekonomisinde önemli bir yer tutar. Bu nedenle meyvecilik faaliyetinin önemli yer tuttuğu yerleşmelerde bazı özellikler dikkat çekmektedir. Meyvecilik faaliyetlerinin yapıldığı yerleşmeler çoğunlukla vadi içlerinde yer almaktadır. Sulanabilen vadi tabanları çoğunlukla bahçe ziraatına ayrıldığı için, bu vadi içlerindeki yerleşmeler genellikle vadi tabanına yakın yerlerden başlayarak yamaçlara doğru tırmanırlar. Böyle yerlerde ise mesken ve eklentilerinin inşa edilebileceği alanlar doğal olarak sınırlı olmaktadır. Bu tür yerleşmelerde yerleşme vadilerin bir yamacı (Postallı, Darboğaz, Hacıbeyli, Değirmenli, Hüsniye, Alihoca, Bademdere gibi) veya iki yamacı boyunca (Gümüşler, Dündarlı, Çamardı, Yeşilyurt gibi) uzanmakta, çoğunlukla meskenler iki katlı inşa edilmekte, üst katlar ikamete mahsus odaları oluştururken alt katlar ahır, samanlık, depo görevlerini üstlenmektedir.

Harita 45: *Niğde İli'nde elma üretim alanları ve üretim miktarlarının dağılışı (2002)*

Bu faaliyetin ortaya çıkardığı diğer bir yerleşme tipi Bahçeli ve Sazlıca kasabalarında tipik olarak gözlenen ve yol boyunca sıralanan bahçe içlerindeki mesken ve eklentilerinin ortaya çıkardığı dağınık yerleşme tipidir. Ayrıca meyvecilik faaliyetleri "*bahçe evleri* veya *dam*" denilen mesken ve eklentileri ile dönemlik kır yerleşmelerinin oluşmasına neden teşkil etmektedir. Bahçe işlerinin yoğunlaştığı yaz mevsiminde aileler bahçelerin bir köşesinde inşa edilmiş meskenlerde ikamet etmekte faaliyetin sona ermesi ile daimi yerleşmeler içerisindeki meskenlerine dönmektedirler. Bazen elma depoları da, bu bahçe alanlarına inşa edilmiş taş yapılardan oluşmaktadır.

İldeki mevcut 43840 dekarlık bağ alanlarından 19223 ton üzüm üretimi gerçekleştirilir. İldeki bağ alanlarının dağılışı ile volkanik arazi arasında sıkı bir münasebet görülür. Bağ alanlarının %55'i volkanik araziler üzerinde yer almaktadır. Bunun yanında Çamardı ve Ulukışla ilçelerinde sulanamayan alanlardaki gevşek materyale sahip vadi yamaçlarında bu faaliyet gerçekleştirilir. Üretilen üzümlerin büyük kısmı iç piyasada tüketilir. Niğde İli'nde genel olarak bağcılık faaliyetlerinin eskiye oranla günümüzde azalmış olduğundan bahsetmek mümkündür. Mehmed Hayri'ye (1922) göre; sahada Niğde ile Fertek (Aydınyurt) ve Kilisehisar (Kemerhisar) köyleri üzüm ve meyve üretimi ile meşhur olup, ahalinin yüzde doksanı bu sayede geçimini temin ederlerdi. Bu yerleşmelerin beyaz üzümleri ve kurutmaya mahsus olan kabuğu ince ve çekirdeği az siyah üzümleri meşhurdu. Ayrıca Niğde, Fertek (Aydınyurt) ve Bor'da fazla miktarda içki istihsal edilmekte ve Fertek rakısı namıyla İstanbul'a kadar gönderilmekteydi. Ayrıca 1916 yılı salnamesine göre; Ulukışla'nın Alpagut bağları ile Beyağıl, Porsuk, Alihoca, Koçak, Elmalı bağlarında Siyah üzüm, Misket üzümü (beyaz), Kavak yaprağı, Tilbeyaz (kabuğu kalın beyaz), Kızıl üzüm, Coşun (beyaz), Karaşabi (beyaz), Sahil üzümü isimleriyle meşhur üzüm çeşitleri üretilmektedir (KVS, 1332:475).

Bağ alanları ve üzüm üretimi Niğde Merkez İlçe'de Gösterli, Dikiltaş, Çarıklı, Çayırlı, Fertek, Güllüce, Kayırlı ve Narköy, Altunhisar İlçesi'nde Altunhisar, Yakacık ve Ulukışla, Bor İlçesi'nde Kemerhisar, Bahçeli, Kılavuz, Bor, Gökbez, Halaç, Kavuklu, Kızılkapı ve Postallı, Çamardı İlçesi'nde Beyazkışlakçı, Çamardı, Burç ve Yelatan, Ulukışla İlçesi'nde Alihoca, Gümüş, Başmakçı, Güney, Şeyhömerli, Kolsuz, Ulukışla ve Çiftehan yerleşmelerinde yoğunluk kazanmaktadır.

Bu faaliyet şekli sahada, dönemlik yerleşme türlerinden "*bağ evleri*"ni ortaya çıkarmaktadır. Bağcılık faaliyetinde bulunanlar, üzümlerin toplanma ve işlenmesi dönemlerinde, bazen de sayfiye amaçlı olarak bağ evlerine taşınarak buradaki faaliyeti yürütmektedirler.

3.5. Niğde İli'nde Madencilik Faaliyetleri

Niğde İli'nde madencilik faaliyetleri, kökleri neolitik döneme kadar inen eski bir faaliyettir. Neolitik dönemde Göllüdağ yamaçlarındaki obsidyen yataklarının işletilmiş olduğunu gösteren arkeolojik bulgulara rastlanmıştır (Omura, 1991). Bunun yanında sahamızda Cellaler Köyü sınırları dahilindeki Göltepe Örenyeri kazılarında Erken Tunç Çağı'na ait kalay madeni ocakları tespit edilmiştir (Özbal,1992; Kaptan,1992; Yener,1995). Ayrıca Hititler döneminden beri Ulukışla İlçesi Maden Köyü çevresindeki altın alaşımlı simli kurşun madeninin işletilmiş olduğu bilinmektedir.

Tablo 72: *Niğde İli'nde MTA tarafından rezervleri tespit edilmiş maden yatakları*

İlçe	Mevkii	Madenin Cinsi	Rezerv
Niğde Merkez	Gümüşler - Örendere	Antimon	100.000 ton
Niğde Merkez		Traverten	500.000 m^3
Bor		Tuğla-Kiremit Hammaddesi	4.000.000 ton
Çamardı	İspir	Kurşun - Çinko	29.000 ton
Çamardı	Yayla Ocakları	Kurşun - Çinko	10.500 ton
Çamardı	Kepeztepe	Demir	64.000 ton
Çamardı	Armutbeli	Demir	22.000 ton
Çamardı	Tekneli	Kurşun - Çinko	340.000 ton
Ulukışla	Bolkardağı I	Kurşun – Çinko, Gümüş - Altın	284.000 ton
Ulukışla	Bolkardağı II	Kurşun – Çinko, Gümüş - Altın	152.000 ton
Ulukışla	Koçak-Esendemir Tepe	Demir	
Ulukışla	Porsuk Köyü	Alçıtaşı (Jips)	150.000.000 ton
Ulukışla	Ulukışla	Bitümlü Şist	130.000.000 ton
Niğde-Çamardı	Gümüşler -Üçkapılı	Mermer	354.000 m^3

Kaynak: Niğde Valiliği (Sayılarla Niğde- 2002).

Niğde İli sahip olduğu farklı stratigrafik özelliklere sahip jeolojik yapısı nedeniyle çeşitli maden yataklarına sahiptir (tablo 72). Bunlardan bir kısmı tarihi dönemlerde, bir kısmı yakın zamanlarda işletilmiştir. Ancak günümüzde madencilik faaliyeti ihtiyaçlar doğrultusunda ekonomik olduğu sürece yapılan, fakat çoğunlukla atıl bırakılmış ocaklardan ibarettir. Maden ocaklarındaki faaliyetlerden bir kısmı tenörünün düşük olması, bir kısmı yeterli rezervlere sahip bulunmaması nedeniyle işletilmemekte ise de, bazen madencilik konusunda uygulanan politikalar nedeniyle de bir kısım maden ocaklarının atıl kalmış olduğu görülmektedir. Örneğin sahamızın hemen yakınında bulunan Kayseri Çinko-Kurşun Fabrikası'nın kapalı olması

yüzünden sahanın birçok yerinde yakın zamanlara kadar işletilen çinko-kurşun ocakları atıl kalmıştır.

Sahanızda faal olan maden ocaklarının büyük kısmı inşaat malzemesi temin eden taş ve toprağa dayalı işletmelerdir. Niğde Çimento Fabrikası'nın hammaddesini teşkil eden kalker sahada bol bulunan hammaddelerdendir. Ayrıca Ulukışla İlçesindeki Alçıtaşı Fabrikası'nın da ihtiyacı olan hammadde sahada yeterli miktarda bulunmaktadır. Bu türden bir faaliyet olarak kabul edilen yıllık 8664 ton/yıl üretim kapasiteli doğal karbondioksit gazı üretim tesisleri 1987 yılından beri faaliyetini sürdürmekte olup, rezerv bakımından problem bulunmamaktadır. 1997 yılı Köy Envanterleri'ne göre 3'ü Bor ilçesi, 1'i Çiftlik İlçesi ve 110'u da Ulukışla ilçesinde olmak üzere toplam 114 maden ocağında 227 kişi çalışmaktadır. 2000 yılı nüfus sayımına göre ise, ilde toplam 163 kişi madencilik faaliyeti kabul edilebilecek işlerde çalışmaktadır. Bunlardan tamamına yakınının metalik olmayan madencilik işleriyle uğraştığına bakılırsa taş ve toprağa dayalı madencilik faaliyetlerin ildeki durumu anlaşılır.

1997 yılı Köy Envanterleri'ne göre ilde; 17'si Niğde Merkez, 5'i Bor, 5'i Ulukışla ilçelerinde olmak üzere 27 taş ocağında toplam 102 kişi istihdam edilmiştir (tablo 73). 1967 yılı Köy Envanter Etüdleri'ne göre ildeki yerleşmelerden 128'inde taş ocağı, 33'ünde kum ve çakıl ocağı, 19'unda ise kireç ocağı mevcut bulunmaktadır Görüldüğü gibi bu faaliyetin ildeki sayısı azalış göstermektedir. Bu azalış aynı zamanda yerleşmelerde geleneksel yapı malzemesi olan taşın daha az kullanılmaya başlandığının da göstergesidir.

Tablo 73: *Niğde İli'nde taş ve maden ocağı işletmelerinin dağılışı*

İlçe Adı	Taş Ocağı		Maden Ocağı	
	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı
Niğde Merkez	17	69	0	0
Altunhisar	0	0	0	0
Bor	5	19	3	5
Çamardı	0	0	0	0
Çiftlik	0	0	1	2
Ulukışla	5	14	110	220
İL TOPLAMI	27	102	114	227

Kaynak: Niğde Köy Envanterleri, 1997.

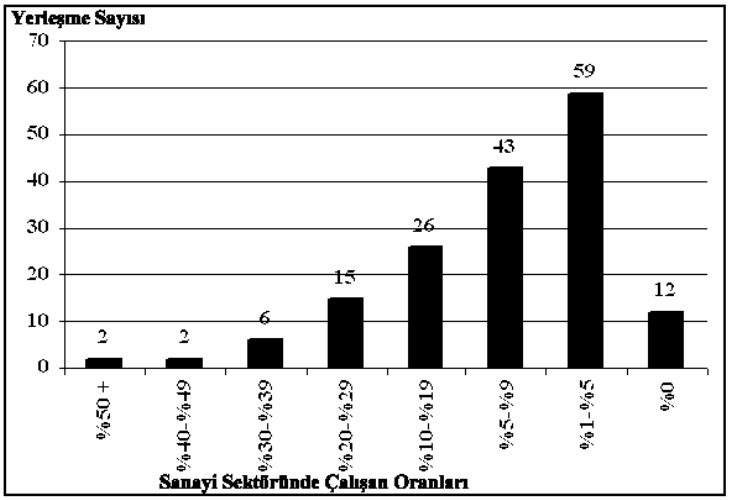
Niğde İli'nde günümüz yerleşmelerinden hiç birinin esas geçim kaynağını madencilik faaliyeti oluşturmaz. Bununla birlikte Çamardı İlçesi'nde Çamardı ve Sulucaova, Ulukışla İlçesi'nde ise Maden ve Gümüş yerleşmelerinin esas kuruluş

yerini madencilik faaliyetleri belirlemiştir. İlde inşaat malzemesi olarak kullanılan yapıtaşı ve mermer işletmeleri ile bazen kısmen işletmeye açılan çeşitli maden ocaklarının ortaya çıkardığı dönemlik yerleşmelerden bahsetmekte mümkündür. Madencilik doğası gereği açık alanda yapılan bir faaliyet olduğundan, sahanın mevcut iklim şartları yılın ancak bir bölümünde bu faaliyetin sürdürülmesine imkân vermektedir. Bu nedenle bu faaliyetin gerçekleştirildiği alanlarda yılın sadece bir bölümünde yerleşim mevcuttur. Bu nedenle sahada taş ve maden ocakları şeklinde ifade edilen yerleşme tipini dönemlik yerleşmeler olarak kabul etmek gerekir. Daimi yerleşmelerden uzak kimi taş ocaklarında bazen malzemelerin korunması ve çalışanların ikameti ve dinlenmesi için meskenler bulunabildiği gibi, bazen bu ihtiyaçlar portatif meskenlerle de giderilmektedir. Bu faaliyet türü hammaddenin bulunduğu mekâna bağlı bir faaliyet olduğundan, bu işte faal olanların daimi yerleşmelerdeki meskenlerinde bu faaliyete bağlı bir eklentiye rastlanmaz.

3.6. Niğde İli'nde Sanayi Faaliyetleri

Ziraat faaliyeti yerini zanaat, imalât ve ticaret gibi faaliyetlere bıraktığı, idarî ve kültürel fonksiyonlar genişlediği oranda nüfus daha dar bir alanda yoğunlaşabilmektedir. Bu şekilde kırsal bir alanda irili ufaklı merkezlerin kır yerleşmeleri arasında yer alması, yerleşmelerin dağılışında şehir - kır ekonomisi ilişkisini aksettirmektedir. Sosyal farklılaşma arttıkça, ihtiyaçlar da çeşitlenmekte ve değişmektedir. Buna bağlı olarak meslek ve zanaatlarda da bir ihtisaslaşma ve çeşitlenme görülmektedir. Durum böyle olunca gerekli hammaddelerin temini için ticarî ürünlerin ziraat sahasını genişletmeğe çalışılmakta, böylece ziraatta entansiteye doğru gidilmekte; diğer yandan yeraltı kaynaklarının daha geniş çapta kullanılmasına önem verilmektedir. Bunun yanı sıra kendi sahalarında bulunmayanı, başka sahalardan temine çalışılmaktadır. Bütün bunların sonucunda; kır yerleşmelerinde bir yoğunlaşma, elverişli yerlerde sanayi ve ticaret merkezlerinin kurulması birbirini izlemektedir. Bu tür faaliyetler ise genellikle şehirlerde konsantre olmaktadır. Bazı hallerde bu gibi faaliyetler (örneğin; dokuma, deri işleme vb. atölye ve el sanatları gibi) kır yerleşmeleri tarafından da yapılmaktadır. Yerleşme coğrafyası itibariyle ise bu durum kır yerleşmelerinin büyümelerine ve irili ufaklı şehirlerin gelişmesine yol açmaktadır.

Niğde İli'nde çalışan nüfusun %8'i sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir. Yerleşmeler bazında çalışan nüfusun sektörel dağılımını gösterecek verileri 1990 yılı için temin etmiş bulunmaktayız. Bu verilere göre Niğde İli'nde, 2 yerleşmede (Altay ve Kavaklıgöl) sanayi faaliyetlerinde çalışanların oranı %50'nin üzerindedir (şekil 39). İlginç olan bu iki yerleşme de köy yerleşmesidir. Altay dericilik işlerinin, Kavaklıgöl ise halı dokuma işlerinin evlerde bir faaliyet olarak yürütüldüğü yerleşmelerdir.

Şekil 39: *Niğde İli'nde sanayi sektöründe faal nüfusun oranlarına göre yerleşmeler (1990)*

Çalışan nüfusun sektörel dağılımının yerleşme üniteleri bazında gösterildiği harita (harita 23) incelenirse, kır yerleşmelerinde sanayi sektöründe çalışanların oranının arttığı yerlerin daha ziyade tarım alanları bakımından problem yaşayan yerleşmeler olduğu dikkati çekmektedir. Özellikle Bor Ovası'nın doğu ve güneyinde yer alan plato sahasındaki yerleşmeler ile Melendiz Dağı'nın yamaçlarındaki yerleşmeler ve Çamardı'nın batı ve güneyindeki yerleşmelerde sanayi sektöründe çalışanların oranı artmaktadır. Kır yerleşmelerinde sanayi sektöründe çalışanların oranının artması buralarda sanayi tesislerinin bulunmasından değil, el sanatları olarak kabul edilen halı dokumacılığı faaliyetlerinin buralarda yoğun olarak yapılmasından kaynaklanmaktadır.

Zanaata dayanan faaliyetler eski olmakla birlikte sanayinin, yerleşmelerin dağılışı ve şekillenmesi üzerindeki esas etkisi 19. yüzyılda Orta ve Batı Avrupa'da başlayan endüstrileşme ile görülmeye başlanmıştır. Ancak sanayi faaliyetlerin Niğde yerleşmeleri üzerindeki etkileri yakın zamanlara kadar çok belirgin olarak görülmez.

Hali hazırda mevcut yerleşme ünitelerinden hiç birisinin bulunduğu konumu sanayi faaliyetleri belirlememiştir. Bununla birlikte Çamardı (Bereketlimaden) ve Maden Köyü (Bulgarmadeni) yerleşmelerinin bulundukları konumları büyük oranda geçmişteki maden eritme sanayiine borçlu olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Ancak faaliyetin sona ermesi ile yerleşmeler tümden ortadan kalkmasa bile, öncelikle ekonomik kriz içerisine girmişler ve nüfus sahanın doğal potansiyelinin barındırabileceği nüfus miktarına kadar azalmıştır.

Sahada sanayinin en önemli öncüleri ev sanayiidir ve özellikle kişisel ihtiyaçlardan kaynaklanan bazı eşyaların imalatı hâkimiyet kazanmıştır (dokumacılık, dericilik, tahta ve metal işleri vb). Bu imalâtın dışarıya satışı ya şehirlerdeki tüccarlar aracılığı ile veya kurtulan pazarlarda yapılmakta idi. Bu faaliyetlerin yürütülmesi diğer faaliyetlerden elde edilen bazı ürünlerin değerlendirilmesini sağladığı gibi, yerleşmelerde bazı olumsuz şartların ortaya çıktığı dönemlerdeki ekonomik krizlerin daha hafif atlatılmasına yardım ederek, yerleşmelerin dağılmalarını ve ortadan kalkmalarını önlemiştir. Örneğin madencilik faaliyetinin sona erdiği Çamardı (Bereketlimaden) yerleşmesi, bu faaliyetin sona ermesinden kaynaklanan boşluğu halı dokumacılığı ile doldurmaya çalışmıştır. Bazen ziraata elverişsiz sahalar yürütülen imalat faaliyetleri nedeniyle, ziraata elverişli sahalardan daha büyük bir nüfus yoğunluğuna sahip olmuşlardır.

Genel olarak sanayi faaliyetlerinin, bu faaliyetin yürütüldüğü yerleşmelerde yüksek nüfus yoğunlaşmasına neden olduğu bilinmektedir. Ancak sahada yakın zamanlara kadar büyük sanayi tesislerinin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Niğde İli'nde bugün mevcut olan sanayi faaliyetlerinin kökeni, geçmişte geleneksel olarak yapılan faaliyetlere dayanır. Çok defa geleneksel faaliyetlerin dönüşümüyle bugünkü görünümünü kazanmıştır.

Sahada, "XV. yüzyılın ikinci yarısında Kilisehisar (Kemerhisar) köyünde güherçile imalathanelerinin ve Bor'da baruthanenin varlığı Şeriyye Sicili kayıtlarından çıkarılmaktadır" (Atlı, 1999:30). Faaliyetin ifade edilen yerleşmelerle birlikte çevre yerleşmelere ekonomik canlılık kazandırdığı açıktır. Tesisler faaliyetini, "1674 yılındaki yangınla" (Atlı, 1999:31) sona erinceye kadar sürdürmüştür. 1665 yılında 54000 okka barutun 300 deve ile İstanbul'a gönderilmesi ile ilgili kayıt bulunmaktadır (Atlı, 1999:32). Güherçilenin toplanması, barut haline

getirilmesi ve nakliyatı işlerinden yerleşmelerde yaşayanlar önemli gelirler elde etmiş olmalıdırlar. Bu faaliyet türünün, ifade edilen zamanlarda yoğun tarım faaliyetinin yer almadığı Bor Ovası'ndaki yerleşmelere hayat verdiği düşünülebilir. Nihayet bu faaliyetin sona erdiği yıllarda sahada yerleşme yoğunluğunun azaldığını ifade edecek deliller bulunmaktadır.

Sahadaki önemli geleneksel sanayi faaliyetlerinden birisi dericiliktir. XVII. yüzyılda, Bor'daki dabakhanelerde imal edilen derilerden, Haffaf Hanı'nda bulunan 25 dükkânda pabuç, çizme, postal ve zenne çeşitleri imal edilmekte idi. Ayrıca Bor barut fabrikasında imal edilen barutların nakliyatında meşin keseler kullanılmakta olduğundan, bu meşin keseleri de Bor dabakçıları karşılamaktadır. XX. yüzyıl başında zamanın kaymakamı tarafından Bor'da dabakçılık geliştirilmeye çalışılmıştır (Atlı, 1999:33). 1906 yılı Konya Vilayeti Salnamesine göre Bor'da 50 adet dabakhane mevcuttur. Mehmed Hayri, 1922 yılında Niğde İli'ndeki dericilik faaliyetini şöyle özetlemiştir; "Niğde'de muhtelif yerlerde birer ikişer debbağhane mevcuttur. Burada iyi kösele imal edilmiyorsa da taban astarlığı ve yemenicilerin kullandıkları gön denilen ham kösele pek güzel yapılmakta ve bu havalinin ihtiyacına yetmektedir. Vaketa, siyah ve elvan keçi derisi, sahtiyan gibi mamuller buralardaki kunduracı ve yemenici esnafını idare ettikten başka Nevşehir'e kadar da gönderilmektedir" (Hayri, 1922:53). Günümüzde Bor'un ekonomisinde dericilik sanayiinin önemli bir yeri vardır. Çoğu küçük ölçekli atölye şeklindeki tesislerin sayısı yaklaşık 100 kadardır. Bu faaliyetin modern hale getirilmesi için Bor'da Deri Organize Sanayi Bölgesi'nin inşasına başlanmıştır.

Niğde İli yerleşmelerinin geleneksel sanayi faaliyetlerinden bir diğeri de dokumacılıktır. "Bor'da 1676 yılında cullahlar tarafından imal edilen pamuklu dokuma çeşitlerine ait tezgâhların sayısı 240 adettir. Klasik Osmanlı döneminde Karadeniz'in kuzeyine ve Rumeli'ye sevk edilen pamuklu mamuller arasında Niğde ve Bor boğasileri mühim bir yer tutmaktaydı" (Atlı, 1999:37). 1906 tarihinde Niğde'de 600, Bor'da 3000 kadar halı ve dokuma tezgâhının bulunduğu kaydedilmiştir. Sanayi olarak Bor'da ve Misli nahiyesinde imal edilen keçeler de ayrıca zikredilmektedir (KVS, 1322).

1922 yılında Niğde'de dokumacılık faaliyetleri hakkında özetle şu bilgileri verilmiştir; "Her evde değilse de ekseri evlerde mevcut olan çıkrık ve bez tezgâhında

kendi ihtiyaçlarına yetecek kadar bez dokunur. Kadınlar her biri ihtiyaç nedeniyle pamuk alırlar, çıkrıklarda eğirirler, destgahlarda dokurlar. Çeyizlerini, aile efradının çamaşırlarını hazırlar veya satarak ekmeğini tedarik ederler. Buralarda su ipliği adıyla bilinen fabrika ipliklerinin çoğalması nedeniyle çıkrıklar tedricen ortadan kalkmış ise de, bu ince fabrika ipliklerinden "kıvırtma" denilen ince ve güzel bezlerde dokunur. Bilahare yabancı fabrikalarının pek ucuz bir fiyatla satmağa başladığı kaput, amerikan ve astarlar yerli bez üretimini hayli sarsmış ise de, bu yegâne sanatı tamamen imha edememiştir" (Hayri, 1922:51).

Günümüzde Niğde İli sanayi tesislerinin yaklaşık %30'u tekstil ve konfeksiyon alanında faaliyet göstermektedir. 2002 yılı verilerine göre çoğunluğu Niğde Şehri'nde bulunan 12'si faal ve 3'ü inşa halinde 15 tekstil ve konfeksiyon tesisi yer almaktadır. Bu tesislerde toplam 2390 kişi faaliyet göstermektedir.

Halıcılık, ildeki geleneksel sanayi faaliyetlerinden birisidir. Uzun yıllar evlerdeki tezgâhlarda yürütülen bir faaliyet olmakla birlikte zaman zaman atölye tipine dönüştürme denemeleri olmuştur. XX. yüzyıl başlarında Bor'da Fransız Şark Halı Şirketi'nin bir şubesinin açıldığı ve faaliyetini Cumhuriyetin kuruluşuna kadar sürdürdüğü bilinmektedir (Atlı, 1999;38). 1922 yılında ildeki halıcılık faaliyetleri hakkında şu bilgiler verilmiştir; "Halıcılık senelerden beri mevcuttur. En eski halılar; kaba örgülü, küçük düz nakışlı, halis ve bitkisel boyalı idi. Bilahare halılar daha sık ve güzel dokunmağa başlanmış ise de bitkisel boyalar yerine ucuz ve kolaylıkla tedarik edilebildiği için anilin boyaları kullanılır olmuş ve halılarımız Avrupa ve Amerika piyasasında rağbetten düşmüş idi. Meşrutiyetten sonra halıcılar model üzerine iş yapmakta da ustalık elde etmişlerdir. Livanın muhtelif yerlerindeki halı tezgâhlarının sayısı bine yakındır. Bu tezgâhlardan bir kısmında işçiler çalışmaktadır" (Hayri, 1922:52). 1906 yılı Konya Vilayeti salnamesine göre Niğde Merkez İlçe'de 600, Bor İlçesi'nde 3000 adet halı dokuma tezgâhı mevcuttur. Ulukışla İlçesi'nde de geleneksel usulde halı ve kilim dokumacılığı mevcuttur.

Günümüzde yakın zamanlara kadar olduğu gibi rağbet görmese de, Niğde İli'nde el dokuma halıcılık faaliyetleri sürdürülmektedir. Yerel idareciler tarafından da ekonomik problem çeken yerleşmelerin kalkındırılması amacıyla teşvik edilmekte, Halk Eğitim Merkezleri tarafından eğitim çalışmaları yürütmekte ve muhtelif yerleşmelerde atölyeler açılmaktadır. İl Özel İdare Müdürlüğü tarafından

organize edilen Halıcılık ve El Sanatlarını Geliştirme ve Yayma Birliği faaliyetlerine 2002 yılında 47 kasaba belediyesi ve 36 köy muhtarlığı katılmakta olup, bu faaliyetin yapıldığı 633 tezgâhta 800 kişi istihdam edilmektedir. Bu şekilde yılda ortalama 10000 m² el dokuma halı imalatı gerçekleştirilmekte ve sipariş veren firmalar tarafından yurtdışına ihraç edilmektedir. Bunun dışında ferdi olarak evlerindeki tezgâhlarda halı dokuyanların sayısı da az değildir. 1997 yılı Köy Envanterleri'ne göre köy yerleşmelerindeki 364 işyerinde 919 kişi halı imalatı gerçekleştirmektedir. Fabrika halılarının yaygınlaşmasından sonra son yıllarda pazarlama konusunda büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Günümüzde ildeki en fazla işçi çalıştıran sanayi tesisini de yine bir halı fabrikasıdır. 1972 yılında kurulmuş olan "Birleşik Koyunlulular Mensucat. Tic. San. A.Ş", 2000 yılı verilerine göre 1260 kişi istihdam etmekte ve 450 000 m² makine halısı ve 16 500 ton iplik imalatı gerçekleştirmiştir. Niğde OSB'de halen faaliyetteki firmaların yaklaşık yüzde 30'u tekstil-konfeksiyon alanında faaliyet göstermektedir (tablo 74).

Tablo 74: *Niğde İli'nde tekstil sanayi ve çalışan sayıları (2002)*

Tesis Adı	Kuruluş Tarihi	Yeri	Çalışan Sayısı	Faaliyet Alanı
Birleşik Koyunlulular Men. Tic. Ve San. A.Ş.	1972	Niğde O.S.B.	1260	Halı-İplik İmalatı
Turcanlar Ltd. Şti.	2000	Niğde O.S.B.		Pamuk İşleme
Niğteks Tekstil	1998	Niğde O.S.B.	50	Konfeks.İç Giyim
Aska Bilici A.Ş.	2001	Niğde O.S.B.	150	Penye İplik
Keçeci Tekstil Tic. Ve San. Ltd. Şti.	1997	Niğde O.S.B.	117	İplik-Konfeks.
Sarteks Men. Akaryakıt Süpermarket A.Ş.	1998	Niğde O.S.B.	98	Tekstil-İplik
Orçam Çuval Ambalaj Ltd. Şti.	1997	Niğde O.S.B.	8	Plastik Çuval
Orteks A.Ş.		Niğde O.S.B.	220	Tekstil-İplik
Keçeci Tekstil		Niğde O.S.B.	200	İplik-Tekstil
Baha Tekstil A.Ş.		Niğde O.S.B.	4	Konfeksiyon
Atabek Tekstil		Niğde O.S.B.	35	Tekstil
Aska-Bilici Tekstil A.Ş.		Niğde O.S.B.	150	Tekstil
Abka Konfeksiyon		Niğde O.S.B.	150	Konfeksiyon
Alba Konfeksiyon		Niğde O.S.B.	150	Konfeksiyon
Barmek Holding Tekstil		Niğde O.S.B.		Tekstil
Hifateks		Niğde O.S.B.		Tekstil-Konfeks.

Kaynak: Niğde Valiliği, (Sayılarla Niğde, 2002).

Niğde İli'nde dönüşümlerle modern hale gelmiş olan sanayi faaliyetlerinden birisi de değirmenlerdir. İnsanın temel gıdasını temin eden ekmeğin yapılmasını sağlamak için tahıl türlerinin un haline getirildiği yerler olan değirmenlerin, sahadaki en eski sanayi faaliyetlerden birisi olduğunu belirtmek gerekir. 1916 yılında Niğde Merkez İlçe'de 66, Bor İlçesi'nde 50, Ulukışla İlçesi'nde 16 olmak üzere toplam 132 su değirmeninin bulunduğu kayıtlıdır. Ayrıca Niğde'de su, Hasaköy'de gazyağı ve

Misli (Konaklı)'da kömür ile çalışan üç un fabrikasının mevcut olduğu bildirilmektedir (KVS, 1916:660). Su değirmenleri öncelikle elektrikli değirmenlere dönüşmüş, günümüzde büyük oranda un fabrikaları şeklinde, Niğde İli sanayisinde yerini almıştır. 1997 Köy Envanteri'ne göre ildeki köy yerleşmelerinden 27'sinde un değirmeni, 2'sinde de un fabrikasının bulunduğu görülmektedir. Envanterlerde kasaba ve şehirlerdeki değirmen ve un fabrikalarının sayısı belirtilmemiştir. Ancak kasaba yerleşmelerinin büyük kısmında birer adet un değirmeninin bulunduğu yapılan arazi çalışmalarında gözlenmiştir. Burada ifade edilmesi gereken bu sanayi faaliyetinin tek merkezde toplanmamış olduğu ve muhtelif yerleşmelere dağılmış olmasıdır. Niğde İli'nde un fabrikasının bulunduğu yerleşmeler ise Dikilitaş, Karaatlı, Aktaş, Altunhisar, Yakacık kasabaları ve Höyük Köyü'dür.

Niğde İli sanayi faaliyetleri içerisinde geleneksel olmayan ve tarım ürünlerinin değerlendirilmesine dayanan gıda sanayi tesisleri de mevcuttur. Bu tesisler büyük oranda Niğde Organize Sanayi Bölgesi'nde toplanmıştır (tablo 75).

Tablo 75: *Niğde İli'nde gıda sanayi ve çalışan sayıları (2002)*

Tesis Adı	Kuruluş Tarihi	Yeri	Çalışan Sayısı	Faaliyet Alanı
Bakkalbaşıoğlu Ltd. Şti.	1992	Niğde O.S.B.	60	Süt Ürünleri
Beşer Ltd. Şti.		Niğde O.S.B	10	Bakliyat-Kuruyemiş Paz.
Can Gıda Ltd. Şti		Niğde O.S.B	30	Gıda Mad. ve Et Üretimi
Niğde Meşrubat-Gıda Ltd.Şti		Niğde O.S.B	29	Sulu Gıda
Niğde Yem Fab	1987	Niğde O.S.B	15	Hayvan Yemi
Ogün A.Ş.		Niğde O.S.B	30	Sulu Gıda
Doğru-İş Gıda	2002	Niğde O.S.B		Gıda
Doğuş Holding	1998	Niğde O.S.B	10	Gıda (Patates)
Bor Şeker Fab. A.Ş.	1984	Bor	1130	Kristal Şeker

Kaynak: Sayılarla Niğde (Niğde Valiliği, 2002)

Niğde İli'nde maden, taş ve toprağa dayalı sanayi faaliyetleri eski olmakla birlikte, inşaat sektörüne yönelik sanayi faaliyetlerinde son yıllarda büyük gelişmeler görülmektedir (tablo 76). İlde XVII. yüzyılda toprak yüzeyindeki nitratın toplanmasına dayanan güherçile imalatı hakkında yukarıda bilgi verilmişti. Bunun dışında 19. yüzyıl boyunca Berekelimaden (Çamardı)'nada kurşun eritme fırınlarının varlığı ve Bulgarmadeni (Maden-Ulukışla)'nde simli kurşun madeninin eritilmesi için toplam 24 fırının bulunduğu bilinmektedir (KVS, 1916). Bunların dışında Bor'da 3 kiremithane ve ilin muhtelif yerlerinde yapıtaşı üretilen taş ocaklarının varlığını salnamelerden öğrenmekteyiz.

Bunların dışında ildeki sanayi faaliyetlerin önemli bir miktarının yine inşaat ve meskenlerin ihtiyaçlarına yönelik olduğu dikkat çekmektedir. Geleneksel olarak

yapılan marangozluk faaliyetinin, gelişerek mobilya sanayiine dönüştüğü dikkati çeker. Bu faaliyet türünün de büyük oranda Niğde Organize sanayi bölgesinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir (tablo 77). Ayrıca ildeki mevcut 3 Küçük Sanayi Sitesi dahilinde yer alan marangoz atölyelerinin sayısı ise 119'dur. Bunların dışında temel ihtiyaçlardan kaynaklanan marangozluk işlerinin yapılması amacıyla kasaba yerleşmelerinin neredeyse her birinde bir veya birkaç marangoz atölyelerinin bulunduğu görülmektedir. 1997 Köy Envanterlerine göre köy yerleşmelerindeki marangozhanelerin sayısı ise 5'tir.

Tablo 76: *Niğde İli'nde taş ve toprağa dayalı sanayi ve çalışan sayıları*

Tesis Adı	Kuruluş Tarihi	Yeri	Çalışan Sayısı	Faaliyet Alanı
Oysa Niğde Çimento San. Tic. A.Ş.	1957	Niğde	145	Çimento-Hasır Beton
Niğbaş Niğde Beton San. Tic. A.Ş.	1969	Niğde	155	Hasır Beton-Prefabrik Yapı Elemanları
Birtusan Ltd.Şti.	1972	Niğde	607	Biriket, Tuğla, Bordür
Güney Doğalgaz A.Ş.	1987	Niğde	19	Doğal Karbondioksit Gazı Üretimi
İzo-Element		Niğde	5	Diyomatik Yapı Elemanları
Sayan Beton Sanayi		Niğde	9	Beton Yapı Elemanları
Taçsan		Niğde	5	Alçı
Azot Sanayi A.Ş.		Ulukışla		Alçı

Kaynak: Niğde Valiliği, (Sayılarla Niğde, 2002) .

Tablo 77: *Niğde İli'nde ağaç işleri ve mobilya sanayi ve çalışan sayıları*

Tesis Adı	Kuruluş Tarihi	Yeri	Çalışan Sayısı	Faaliyet Alanı
Modeka Limited Şti.	1990	Niğde O.S.B.	32	Mobilya, Ağaç İşleri
Demirkol Mobilya A.Ş.	1990	Niğde O.S.B.	30	Mobilya, Ağaç İşleri
Yilmaz Parke	1993	Niğde	15	Ahşap Parke
Tayyip Ltd. Şti.		Niğde O.S.B	15	Mobilya ve Ağaç İşleri
Yapilent		Niğde O.S.B.	24	Pimapen, PVC
Yapilent		Niğde O.S.B.	35	Plastik Doğrama
Çemosan		Niğde O.S.B.		Çekyat, Mobilya
Güneş		Niğde O.S.B.		Mobilya

Kaynak: Niğde Valiliği, (Sayılarla Niğde, 2002) .

Niğde İli'nde en fazla işçi çalıştıran sanayi tesislerinden birisi de "Ditaş Doğan Yedek Parça İmalatı ve Teknik A.Ş."dir. 1972 yılında kurulan tesisi 607 kişi istihdam etmekte ve otomobiller için rot başı, rotil ve rot kolu imalatı gerçekleştirmektedir. Otomobiller için cam imalatı gerçekleştiren "Niğcam San. Tic. Ltd. Şti.", 1994 yılında kurulmuş olup, 25 kişi istihdam etmektedir. Makine sanayiinde ildeki diğer bir sanayi tesisi de dağlıç pompa, patates sökme ve eleme makinaları imalatı gerçekleştiren "Niğmak San. Tic. Ltd. Şti."dir. 1997 yılında kurulan tesis 28 kişi istihdam etmektedir. Bunların dışında 2'si Niğde'de 1'i Bor'da bulunan küçük sanayi sitelerinde yer alan Küçük sanayi sitelerinde mevcut 1057 işyerinin 331'i oto tamirci, soğuk demirci ve tornacılık alanlarında faaliyet

göstermektedir. Yaptığımız arazi çalışmalarında kasabaların her birinde bir veya birkaç demirci, kaynakçı ve oto tamir atölyelerinin bulunduğu gözlenmiştir. Ayrıca 1997 Köy Envanteri'ne göre köy yerleşmelerinden 4'ünde demir ve metal işleri atölyesi, 13'ünde kaynakçı ve 8'inde oto tamirhanesi bulunmaktadır.

Niğde İli'nde sanayi faaliyetlerinin yerleşmeler üzerindeki etkilerine topluca bakıldığında bazı hususlar dikkat çeker. Mevcut hiçbir yerleşmenin konumunu sanayi faaliyetleri belirlememiştir. Köy yerleşmelerindeki imalata yönelik sanayi faaliyetleri bir yerleşme dışında (Altay), halı dokuma faaliyetinden oluşmaktadır. Bu faaliyet Altay Köyü'nde, geleneksel deri ve deriden yapılmış giyim eşyalarının imalatından ibarettir. Bu faaliyetler ikamete mahsus meskenlerde gerçekleşmekte olduğundan, yerleşmeler ve meskenler üzerinde belirgin izler göstermez. Ancak bu türden imalat faaliyetleri yerleşmelerde tarım potansiyelin belirleyeceği miktardan daha fazla nüfusun barınmasına imkân vermektedir. Bu faaliyetleri etkileyebilecek olaylar bu yerleşmelerde ekonomik problemlere neden olacak ve göç olayları görülecektir. Dolayısıyla bu faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı yerleşmeler, faaliyetlerde süreklilik sağlanmaz ise potansiyel risk altında bulunmaktadır. Çünkü ifade edilen imalat faaliyetleri yerleşmeyi mekâna bağlayan faaliyet değildir.

Kasaba yerleşmelerinde yer alan değirmen, demirci-kaynakçı, marangoz ve oto tamir atölyeleri gibi küçük atölyeler, temel ihtiyaçların giderilmesine yönelik olup, imalat veya tamir ile satış aynı yerde gerçekleşmektedir. Çoğunlukla asıl meskenlerin kimi zaman alt katında veya avlunun bir köşesindeki özel meskenlerde gerçekleştirilen bu faaliyetler, kimi kasaba yerleşmelerinde bir araya toplanarak, kasabalar içinde fonksiyonel kullanım bakımından farklı alanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sanayi faaliyetlerinin bu türden yerleşmelerdeki durumu daha ziyade geçimlik olup, küçük imalat ve tamir işleri yürütülmektedir. Bu nedenle çevrelerindeki etki sahalarına göre bu faaliyette yoğunlaşmalar görülebilir. Yerleşmeler büyüdükçe bu faaliyetler bir mekânda yoğunlaşacaktır. Ayrıca sanayi faaliyetlerinin yerleşme ekonomisinde etkin olduğu herhangi bir kasaba yerleşmesi bulunmadığı gibi, bu faaliyetin önemli miktarda yer tuttuğu yerleşmelerde faaliyet meskenlerde gerçekleştirilen halı dokumacılığı faaliyetine inhisar etmektedir.

Sanayi faaliyetlerinin, yerleşmelerde farklı kullanım alanlarını ortaya çıkardığı yerleşmeler şehir yerleşmelerine tekabül etmektedir. Büyük sanayi tesisleri

büyük oranda Niğde Şehri'nde toplanmıştır. Şehirde çalışan nüfusun %27'si sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir. Sanayi faaliyetlerine bağlı olarak yerleşmeye bir Organize Sanayi Bölgesi ve iki Küçük Sanayi Sitesi dahil olmuştur. Bunların yanında geniş mekân kullanımına ihtiyaç duyan Çimento fabrikası, Meyvesuyu fabrikası gibi bazı tesisler bağımsız olarak yer almaktadır. Sanayi tesisleri şehrin Bor ve Kayseri istikametine giden anayol güzergâhları üzerinde yoğunlaşmaktadır. İlde önemli sanayi tesislerinin toplandığı ikinci bir yerleşme de Bor Şehri'dir. Borda'da çalışan nüfusun %36'sı sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir. Şehirde; Şeker fabrikası, 600. Levazım Ana Depo ve Fabrikası, 241 kadar küçük atölyeyi barındıran Küçük Sanayi Sitesi ve 100 kadar dabakhaneyi barındıran Dabakhane Bölgesi Bor'da fonksiyonel bakımdan farklı makansal kullanım alanları ortaya çıkarmıştır. Mevcut sanayi tesislerinin demiryolu ve Adana yolu üzerinde yoğunlaşması şehrin güneye doğru gelişmesinde önemli rol üstlenmiştir. Henüz tamamlanmamış olan Bor Deri Organize Sanayi Bölgesi Bor-Zengen karayolunun 9. kilometresinde yer almakta olup, 292 hektarlık alan üzerinde inşaat faaliyetleri devam etmektedir.

İlde modern sanayi tesislerinin şehirlerde toplanmaya başlamış olduğu görülmektedir. Modern sanayi tesislerinin şehirlerde toplanması bu yerleşmelerin nüfus çekim merkezi olmalarına neden olacaktır. Şehir merkezlerinde yer alan sanayi tesislerinden tarım aletleri, yem ve gıda sanayiine ait faaliyetler kırsal yerleşmelerle bağlantılı olup, bu türden sanayi faaliyetlerinin artışı kırsal yerleşmelere bir dinamizm kazandırabilecektir. Ayrıca ziraat faaliyetlerinde ihtisaslaşmaya ve ticari ürünlerin üretiminde yoğunlaşmaya imkân sağlayacaktır. Yukarıda da ifade edildiği gibi kırsal yerleşmelerde geliştirilecek olan el sanatları, halıcılık gibi imalat faaliyetleri kır yerleşmelerinin ekonomik olarak güçlendirilmesinde önemli rol oynayacaktır. Kır yerleşmelerinde bu türden imalat faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi önerilerimiz arasında yer almaktadır.

3.7. Niğde İli'nde Hizmet Faaliyetleri

İnsanlık tarihi boyunca, en azından insanların toplum halinde yaşamaya başladığı zamanlardan beri, yürütülmek zorunda kalınan bazı hizmet faaliyetleri farklı yerleşme tiplerini ortaya çıkardığı gibi, çoğu kez bu hizmet faaliyetleri yerleşmenin yer seçimi, fonksiyonları ve strüktürü üzerinde de belirleyici roller oynamıştır. Kimi zaman yerleşmeleri ortaya çıkaran ve yerleşmelere hizmet

fonksiyonu yükleyen genel idare, savunma, dini ve kültürel, ulaşım ve ticaret gibi hizmet faaliyetlerinin, doğal şartları bile zorlayarak farklı konumların yerleşme yeri olarak seçilmelerinde etkili olduğunu görülebilir. Carter'in (1977) ortaya koyduğu her dört şehir oluşum teorisinde de yukarıda saydığımız hizmet faaliyetlerinin bağımsız veya beraber olarak bulunduğu görülür.

Yerleşmelerde ortaya çıkan en eski hizmet faaliyetlerinden birisi idari hizmetlerdir. Yerleşmelerde ihtiyaç fazlası üretilen ürünler, bu fazla ürünün kontrol edilmesini ve karşılığında tarım dışı hizmetlerin alınmasını sağlayan yönetici sınıfın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yönetim işleri, birbirini izler şekilde güvenlik işlerini sağlayan askerler, memurlar, tüccarlar ve din adamları gibi sınıfları ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan her bir sınıf, yerleşme mekânında ve yerleşmenin sosyo-ekonomik yapısında farklılaşmalara neden olmuştur. Sonraki zamanlarda bu sınıflardaki faaliyetlerin geniş sahalara yayılması ile faaliyetlerde özelleşmeler görülmekte ve her bir faaliyetin kendi başına veya kombinasyonu ile kendine özgü yerleşmeler ortaya çıkardıkları görülmektedir.

İdari hizmetler geçmişte bazen salt kendi başına yerleşmeler ortaya çıkarmış olduğu gibi, çoğunlukla da diğer ekonomik faaliyetlerle birlikte yerleşmelerin strüktürü ve sosyo-ekonomik yapısında farklılaşmalara neden olmuştur. Tarih boyunca her bir kültür katının kendine özgü mekânları idari hizmetlerin yürütülmesi bakımından tercih ettikleri de görülmektedir. Bu hizmet faaliyeti; idareyi elinde tutan gücün etkilenmesi ölçüsüne bağlı olarak, bazen diğer ekonomik faaliyetlerden bağımsız olarak, korunmaya uygun ve kolay savunulabilir yerleri (dağ-tepe zirveleri, sarp yamaçlar, korunaklı limanlar vb), bazen de diğer faaliyetlerle birlikte genişçe tarım alanlarına sahip, ulaşım güzergâhları üzerinde, ticari faaliyetlerin kolayca yapılabileceği yerleri yerleşme için tercih etmiştir. Bu faaliyetler geçmişte kendisini şehir surları, iç kaleler, şatolar ve saraylar gibi anıtsal yapılarla göstermektedir. Gerçekten bu faaliyet günümüzde de başkentlerdeki parlamento binaları, yönetici sınıfa ait köşk ve saraylar, bakanlıklar ve yüksek yargı organları gibi yürütmeye bağlı faaliyetlerinin merkezleşen devasa yapıları ile kendini gösterirken, şehir, kasaba ve köy yerleşmelerinin strüktür ve sosyo-ekonomik yapısında belirli ölçülerde yer alır. Günümüzde yerleşmelerin yüklendiği idari fonksiyonlar, yerleşmelere merkezi yer

olma özelliği de kazandırmaktadır. Bu durum bazı hizmet ve malların bir yerleşmede toplanması ve bu merkezlerden dağıtılmasını da gerektirmektedir.

Güvenlik hizmetleri de eski bir faaliyet olup, yerleşmelerin yer tercihi ve strüktürleri üzerinde etki eden faaliyetlerdendir. Tarih içerisinde merkezi ya da yerel otoritelerin güvenlik amacıyla yaptığı faaliyetler farklı özelliklerde yerleşmeleri ortaya çıkardığı gibi, yerleşmelerin strüktürü üzerinde bazı izler bıraktığı görülür. Bu faaliyetin geçmişte ortaya çıkardığı bağımsız yerleşmeler (kale, garnizon, karakol, derbent, palanga gibi) bulunduğu gibi, yerleşme strüktüründe (şehir surları, hendek, iç kale, hapishane, kışla, askeri depolar vb) belirli izler bıraktığı görülmektedir. Günümüzde de idari görevler üstlenmiş yerleşmelerin mevcut strüktüründe güvenlik hizmetlerinin ortaya çıkardığı strüktürel ve sosyo-ekonomik farklılaşmalar görülmekte ve sınır bölgelerinde garnizonlar ve hassas bölgelerde karakollar şeklinde kendini gösteren bağımsız yerleşme tiplerine rastlanılmaktadır.

Ticaret ve ulaşım faaliyetlerinin neolitikten beri varlığı bilinmektedir. Herhangi bir mekânda bulunmayan ihtiyaç maddeleri ile hizmetlerin, farklı bölgelerden temin edilmesi bu faaliyetleri ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu faaliyet yerleşmeleri birbirine bağladığı gibi, yerleşmelerin etki sahalarının genişlemesinde de etkili olmuştur. Ayrıca ticaret faaliyetleri beraberinde ulaşım ve ulaştırma faaliyetlerinin gelişmesini sağlamıştır. Kimi zaman bu faaliyetler yerleşmelerin konum tercihi üzerinde etkili olduğu gibi, bazen salt bu faaliyetlerin ortaya çıkardığı yerleşme tiplerine de rastlanmaktadır. Örneğin Anadolu'daki Asur ticaret kolonilerinin wabartum ve karumları ile liman ve iskeleler, ulaşım güzergâhları üzerindeki konaklama yerleri olan hanlar, kervansaraylar, zaviyeler, bacdarlıklar, büyük akarsuların ve yüksek dağ sıralarının geçitlerinde yer alan yerleşmeler, 19. yüzyıldan sonra yaygınlaşan demiryolu istasyonları vb. bunlar arasında sayılabilir. Günümüzde bu faaliyetlerin yerleşmeler bakımından önemi büyüktür.

Ticaret ve ulaşım-ulaştırma faaliyetlerinin bulunmadığı bir yerleşme düşünmek mümkün değildir. Ürettiği fazla ürünü pazar sahalarına ulaştıramayan ve pazarlayamayan yerleşmelerin yaşam şansı neredeyse yok gibidir. Şehir yerleşmelerinin oluşum ve gelişimini sağlayan ticaret faaliyetleri daimi kır yerleşmelerinde de az çok bulunmakla birlikte, kasaba ve şehir yerleşmelerinin strüktür ve fonksiyonlarında önemli bir yere sahiptir. Özellikle ticaret faaliyetleri dar

alanlarda yüksek nüfus miktarlarının barınmasına imkân vermektedir. Ayrıca şehir yerleşmelerinde, yerleşmenin en önemli merkezini teşkil etmektedir. Birbiriyle bağlantılı olarak ticaret ve ulaşım-ulaştırma faaliyetleri bağımsız bazı yerleşmelerin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Bugün yol güzergâhları üzerinde yer alan birçok konaklama tesisinin yeni yerleşme yerlerinin çekirdeğini oluşturduğu inkâr edilemeyen gerçeklerdendir. Ayrıca karayolları üzerindeki benzin istasyonları, araç tamir-bakım atölyeleri ve lokantalar, yerel ürünlerin pazarlandığı geçici satış sergileri, boru hatları üzerindeki aktarma ve bakım istasyonları, demiryolu istasyonları, geniş alanlara ihtiyaç duyması nedeniyle yerleşmelerden bağımsız olarak duran havaalanları, yol inşaatları nedeniyle oluşturulan geçici şantiyeler vb, bu faaliyetlerin ortaya çıkardığı bazı yerleşme türleri arasında sayılabilir.

Eğitim, sağlık ve din hizmetleri eskiden beri büyük oranda şehir ve kasabalarda gerçekleştirilen faaliyetlerdendir. Ancak geçmişte neredeyse birbiri ile bütünleşmiş gibi bulunan bu faaliyet türünün, şehir ve kasaba yerleşmeleri dışında tapınak, manastır, zaviye, medrese şeklinde bağımsız olarak bir yerleşme türü şeklinde ücra yerlerde yer aldığı da görülmektedir. Bugün asgari düzeyde köy ve mahalle ünitelerine kadar indirgenmiş olarak bulunan bu faaliyetlerin yoğunlaştığı yerleşmelerde, doğal potansiyelin sunduğundan daha fazla nüfus toplanmaktadır.

Genelde merkezi yer özelliklerine bağlı olarak çeşitli sayılarda bulunan bu faaliyetlere ait yapılar, yerleşme strüktürü üzerinde belirgin farklılaşmalara neden olmaktadır. Çoğunlukla geniş kampüsler halindeki üniversiteler gerek modern yapıları ve gerekse idari bölge dışından nüfus çekme özelliği ile şehirlerin strüktüründe ve ekonomik yapılarında önemli tesirler icra etmektedir. İlk ve ortaöğretime ait tesisler genelde il ve ilçe merkezlerinde yoğunluk kazanırken, kasaba yerleşmelerinde bazen asgari seviyede bulunan ilk ve ortaöğretim tesisleri, genç nüfusun eğitim amacıyla yerleşmelerden uzaklaşmasını engellemektedir. Zorunlu olan ilköğretim seviyesindeki eğitim tesisleri mahalle düzeyine kadar her türden yerleşmede asgari sayıda yer almaktadır. Din hizmetleri de ilköğretim tesislerine benzer bir dağılış gösterir. Köy ve mahalle seviyesindeki yerleşmelerden başlayarak şehirlere doğru sayısal yoğunluklar görülür.

Sağlık hizmetleri kimi köy yerleşmelerinde bir ebe veya hemşirenin bulunduğu sağlık evleri şeklinde iken, kasaba yerleşmelerinde sağlık ocağı, ilçe

merkezi halindeki kasabalarda küçük hastane şeklinde yer almakta, şehir yerleşmelerinde ise gerek özel, gerekse kamu hizmeti şeklinde yoğunluk ve kalite bakımından zenginlik görülür.

Turizm ve regreasyon hizmetleri, bir ekonomik faaliyet olarak yeni olmakla birlikte, bu türden faaliyetlerin yürütüldüğü yerleşmelerin yer seçimi ve strüktürü üzerinde önemli etkiler yapmaktadır. Dağcılık, tırmanma, kayak gibi doğa sporları, regreasyon faaliyetleri oteller, kamplar, kayak ve dağ evleri, restoranlar gibi yeni bir takım yerleşme türleri ortaya çıkardığı gibi, kültürel miras turizmi mevcut yerleşmelerin potansiyellerine zenginlik kazandırmaktadır.

Niğde İli'nde 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre faal nüfusun %18.3'ü hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Hizmet sektöründe faal olanların il ve ilçe merkezi olan yerleşmelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Çalışan nüfusun Niğde'de %69'u, Bor'da %56'sı, Ulukışla'da %71'i, Altunhisar'da %43'ü, Çamardı'da %62'si, Çiftlik'te %47'si hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Görüldüğü gibi genel idare hizmetlerinin oluşturduğu merkezi yer özelliği, il ve ilçe merkezlerinde hizmet faaliyetlerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Kasaba ve köy yerleşmelerinin toplamında ise faal nüfusun ancak %8'i hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir (tablo 78).

Tablo 78: *Niğde İli'nde hizmet sektöründe çalışan nüfus oranları (2000)*

Yerleşme Üniteleri	Toplam Faal Nüfus	Hizmet Sektöründe Faal Olan Nüfus	Oranı
Niğde	17763	12213	%69
Altunhisar	758	323	%43
Bor	6793	3775	%56
Çamardı	682	424	%62
Çiftlik	671	316	%47
Ulukışla	1304	928	%71
Kasaba ve Köyler	129393	10613	%8
İl Toplamı	157362	28592	%18

Kaynak: DİE,

Tablo 79: *Niğde İli'nde hizmet sektöründe çalışan nüfus oranlarına göre yerleşmeler (1990)*

Hizmet Sektöründe Çalışanların Oranı	İl ve İlçe Merkezi	Kasaba	Köy
%50 üzeri	2	0	0
%30-%50	1	2	0
%20-%29	2	1	3
%10-%19	1	14	12
%5-%9	0	16	55
%1-%4	0	13	41

Yerleşme üniteleri bazında verilerini temin edebildiğimiz 1990 yılı verilerine göre Niğde İli'nde, 2 yerleşme biriminde (Niğde ve Ulukışla) hizmet sektöründe

çalışanların toplam faal nüfus içerisindeki oranı %50'nin üzerindedir. Yerleşme birimlerinden 3'ünde (Bor, Koyunlu, Aydınyurt) bu sektörde faal olanların oranı %30-50 arasında yer alırken, 6 yerleşme biriminde %20-29, 27 yerleşme biriminde %10-19 arasında oranlar görülür (tablo 79).

Niğde İli'nde hizmet sektöründe çalışan nüfusun faaliyet alanlarına bakıldığında sosyal ve toplumsal hizmetlerde faal olanların %57.8 gibi yüksek bir orana sahip olduğu görülür. Bu durum çoğunlukla genel idare, eğitim, güvenlik, sağlık, adliye hizmetleri gibi zorunlu genel kamu hizmetlerinden kaynaklanmaktadır. İlde hizmet sektöründe çalışanların %27.5'i ticaret alanında faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetin tüm çalışanlar içerisindeki oranı ise %5 kadardır. Ticaret faaliyetlerinin büyük oranda il ve ilçe merkezlerini teşkil eden yerleşmelerde yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. İlde ulaştırma alanında faal olanların hizmet sektörü içerisindeki oranı %9.4'dür. Bunu %5.3'lük oranı ile bankacılık, sigortacılık gibi faaliyetleri içerisinde barındıran mali hizmet faaliyetleri izlemektedir (tablo 80).

Tablo 80: *Niğde İli'nde hizmet sektöründe çalışanların faaliyet alanlarına dağılışı (2000)*

Yerleşme Üniteleri	Hizmet Sektöründe Faal Nüfus	Ticaret		Ulaştırma		Mali Hizmetler		Sos. ve Topl.. Hizmetler	
		Çalışan	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*
Niğde	12213	3032	%24.8	858	%7.0	812	%6.6	7511	%61.5
Altunhisar	323	57	%17.6	40	%12.4	17	%5.3	209	%64.7
Bor	3775	986	%26.1	302	%8.0	201	%5.3	2286	%60.6
Çamardı	424	94	%22.2	24	%5.7	28	%6.6	278	%65.6
Çiftlik	316	63	%19.9	15	%4.7	12	%3.8	226	%71.5
Ulukışla	928	207	%22.3	137	%14.8	61	%6.6	523	%56.4
Kasaba-Köyler	10613	3414	%32.2	1313	%12.4	395	%3.7	5491	%51.7
İl Toplamı	28592	7853	%27.5	2689	%9.4	1526	%5.3	16524	%57.8

Kaynak: DİE verileri, 2000.

1990 yılı nüfus sayımı verilerine göre ilde sosyal ve toplumsal hizmetlerde çalışanların oranının en yüksek olduğu yerleşme Niğde Şehri'dir. Niğde Şehri'nde sosyal ve toplum hizmetleri alanında faal olanların tüm çalışanlar içerisindeki oranı %35.7, hizmetler sektöründe çalışanlar içerisindeki oranı ise %60'tır. İlçe merkezi olan yerleşmelere baktığımızda faal nüfusun Ulukışla'da %34.9'u, Bor'da %26.6'sı, Çamardı'da %17.5'i, Altunhisar'da %15.5'si, Çiftlik'te %10.8'i sosyal ve toplumsal hizmet alanında çalışmaktadır. İlçe merkezi olan yerleşmelerde sosyal ve toplumsal hizmet alanında çalışanların hizmet sektörü içerisindeki oranlarına baktığımızda ise hizmet sektöründe faal olanların Çiftlik'te %66'sı, Çamardı'da %64'ü, Altunhisar ve Bor'da %56'sı, Ulukışla'da %49'u sosyal ve toplumsal hizmet alanında çalışmaktadır. Genel olarak ildeki idari merkezler, genel kamu hizmetlerinin

toplandığı yerleşmeler durumundadır. Kasaba ve köy yerleşmelerinde genel kamu hizmetlerinde çalışanların toplam faal nüfus içerisindeki oranları genellikle %5'in altında bir değer göstermektedir. Ayrıca bu faaliyet alanında çalışanların kasaba ve köy yerleşmelerinde hizmet sektöründe çalışanların içerisindeki oranı da oldukça yüksektir (tablo 81). Çoğu kır yerleşmelerinde öğretmen, imam ve sağlık çalışanları gibi personel, hizmet sektöründe faal olanların tamamına yakınını oluşturmaktadır.

Tablo 81: *Niğde İli'nde sosyal ve toplum hizmetlerinde faal nüfus oranlarına göre yerleşmeler (1990)*

Oranlar	Toplam faal nüfus içerisindeki oranına göre			Hizmet sektöründe faal nüfus içerisindeki oranına göre		
	İl - İlçe Merkezi	*Kasaba*	*Köy*	*İl-İlçe Merkezi*	*Kasaba*	*Köy*
%50 ve üzeri	0	0	0	5	20	60
%30-%49	2	0	0	1	15	31
%20-%29	1	1	0	0	6	11
%10-%19	3	1	1	0	5	7
%5-%9	0	7	11	0	0	1
%1-%4	0	37	99	0	0	1

Niğde İli'nde hizmet sektöründe faal olanlar içerisinde genel kamu hizmetlerinde çalışanların önemli bir yeri vardır. En fazla kamu çalışanı 4893 kişi ile Niğde Merkez İlçe'de bulunur. Bunu sırayla Bor, Altunhisar, Ulukışla, Çamardı ve Çiftlik ilçeleri izler (tablo 82).

Tablo 82: *Niğde İli'nde kamu personel sayıları (2002)*

İlçeler	Kamu Personeli Sayısı
Niğde Merkez	4893
Altunhisar	514
Bor	1365
Çamardi	324
Çiftlik	233
Ulukişla	456
Toplam	7785

Kaynak: Niğde Valiliği, 2002.

Tablo 83: *Niğde İli'nde ilk ve ortaöğretim kurumları, öğretmen ve öğrenci sayıları (2002)*

İLÇE	LİSE			İLKÖĞRETİM			TOPLAM			
	Okul	*Öğretmen*	*Öğrenci*	*Okul*	*Öğretmen*	*Öğrenci*	*Okul*	*Derslik*	*Öğretmen*	*Öğrenci*
Merkez	21	417	6199	92	1361	30883	113	1209	1778	37082
Altunhisar	1	18	158	16	162	3339	17	166	180	3497
Bor	9	159	1947	52	418	9256	61	470	577	11203
Çamardı	2	26	227	23	109	2497	25	122	135	2724
Çiftlik	1	25	258	20	193	6250	21	190	218	6508
Ulukışla	3	58	521	42	144	2860	45	235	202	3381
Toplam	37	703	9310	245	2387	55085	282	2392	3090	64395

Kaynak: Niğde Valiliği, 2002.

Niğde İli'nde eğitim faaliyetleri alanında çalışanların kamu çalışanları içerisindeki payı önemli bir yekün tutar. İlde 1'i özel olmak üzere 245 ilköğretim, yine 1'i özel olmak üzre 37 ortaöğretim kurumu yer almaktadır (tablo 83). Bunun

yanında 2004 yılı M.E.B. kayıtlarına göre 11'i Niğde, 1'i Bor ve1'i Ulukışla'da olmak üzere 12 Özel Dershane 1922 kişilik kontenjanı ile üniversiteye hazırlık kursları sunmaktadır. Ayrıca ilde 21'i özel, 13'ü devlete ait olarak ortaöğrenim ve yüksek öğrenime hizmet veren toplam 24 öğrenci yordu ve pansiyon yer almaktaır.

İlde yülkseköğrenim faaliyetleri Niğde Üniversitesi çatısı altında birleşmiş olan Niğde'deki 4 fakülte, 2 Enstitü, 4'ü Niğde'de, 2'si Bor'da, 1'i Ulukışla ve 1'i de Çamardı'da bulunan 8 yüksekokul ile yürütülmektedir. Üniversitenin Niğde İli'ndeki akademik personel sayısı 558, öğrenci sayısı ise 15157'dir (tablo 84). Üniversitenin, Niğde şehri strüktür ve ekonomisindeki yeri önemlidir. Mevcut üniversite kampüsü şehrin batı yönünde geniş bir alanın eğitim fonksiyonuna ayrılmasını neden olmuştur. Ayrıca şehrin eğitime bağlı etki alanının tüm yurda dağılmasını sağlamıştır. Üniversite eğitimi şehrin ekonomik olarak canlanmasına neden olmuştur. Gelişmiş dünya ülkelerinde bir bölgenin ekonomik olarak güçlendirilmesi çalışmaları içerisinde üniversitelerin kurulması çalışmaları da yer alır. Mevcut üniversite bu amaçla il dışına olan göçü durdurmuş, ayrıca ilin göç almasında da etkili olmuştur.

Tablo 84: *Niğde Üniversitesi'nin Niğde İli'ndeki birimleri ve akademik personel ve öğrenci sayıları (2002).*

AKADEMİK BİRİMLER	AKADEMİK PERSONEL					ÖĞRENCİ
	Prof.	*Doç.*	*Yrd.Doç.*	*Diğ. Öğr.Elam.*	*Toplam*	
Fen-Edebiyat Fak.	6	4	31	87	128	2118
Müh.-Mim. Fak.	4	3	18	75	100	987
Niğde İkt. Bil. Fak.	2	1	19	34	56	1160
Eğitim Fakültesi	-	1	21	57	81	3625
Beden Eğt. Ve Spor Yük. Okulu	1	-	2	34	37	622
Niğde M.Y.O.	-	-	8	29	37	2244
Bor M.Y.O.	-	-	3	21	24	1438
Bor H.Z.A Mes. Yük. Ok.	-	-	-	20	20	977
Ulukışla M. Y.O.	-	-	-	12	12	719
Çamardı M.Y.O.	-	-	-	6	6	184
Zübeyde Hanım S.H.M.Y.O.	-	-	-	2	2	79
Sosyal Bilimler Enstitüsü	-	-	-	-	-	281
Fen Bilimleri Enstitüsü	-	-	-	-	-	115
Zübeyde Hanım Sağlık Yük. Ok.	-	-	-	6	6	608
Rektörlük	-	-	-	49	49	-
Toplam	13	9	102	432	558	15157

Kaynak: Niğde Valiliği, 2002.

Niğde İli'nde sağlık hizmetleri büyük oranda devlet kurumları tarafından yürütülen hizmetlerdendir. İlde sağlık hizmetleri il ve ilçe merkezlerindeki 7 hastahane ile çeşitli seviyelerdeki yerleşmelere dağılmış durumdaki 3 sağlık merkezi, 71 sağlık ocağı, 91 sağlık evi, 1 dispanser ve 2 Ana ve Çocuk Sağlığı merkezlerinde

verilmektedir. Sağlık hizmetlerinde çalışanların sayısı ise 75'i uzman hekim, 220'si pratisyen hekim, 291'i hemşire, 263'ü ebe ve 339'u diğer yardımcı personel olmak üzere toplam 1188 personel tarafından yürütülmektedir (tablo 85).

Tablo 85: *Niğde İli'nde sağlık kuruluşları ve Sağlık personellerinin dağılışı (2002)*

İlçeler	SAĞLIK KURULUŞLARI					SAĞLIK PERSONELLERİ				
	Hastane	*Sağlık Merkezi*	*Sağlık Ocağı*	*Sağlık Evi*	*Disp. ve A.Ç.S.*	*Uzman Hekim*	*Pratisyen Hekim*	*Hemşire*	*Ebe*	*Diğer Sağlık Personeli*
Niğde Merk.	3	-	34	26	2	59	102	239	192	282
Altunhisar	1	-	5	5	-	-	18	8	4	12
Bor	1	1	15	16	1	13	49	17	42	28
Çamardi	-	1	4	12	-	1	10	4	10	6
Çiftlik	1	-	5	8	-	1	13	7	4	6
Ulukişla	1	1	7	24	-	1	28	16	11	11
Toplam	7	3	70	91	3	75	220	291	263	339

Kaynak: Niğde Valiliği, 2002.

Niğde İli'nde güvenlik hizmetleri de hizmet sektöründe faal olanlar içerisinde önemli yer tutar. 2000 yılı verilerine göre 625'i emniyet birimleri ve 722'si jandarma birimlerinde olmak üzere 1347 kişi güvenlik hizmetleri alanında faaldir (tablo 86). Emniyet teşkilatı idari yapılanma gereği il ve ilçe merkezi yerleşmelerde bulunmaktadır. Jandarma teşkilatı ise İl ve ilçe merkezlerindeki merkez teşkilatları yanında, sorumlu oldukları kırsal alanlarda hizmetlerini daha hızlı ve iyi şekilde sunmak amacıyla uygun görülen yerleşmelerde veya konumlarda karakol şeklinde yer almaktadırlar.

Tablo 86: *Niğde İli'nde güvenlik Personeli (2000)*

İlçeler	Emniyet	Jandarma
Merkez	499	363
Altunhisar	114	48
Bor	51	97
Çamardı	18	51
Çiftlik	19	50
Ulukışla	24	113
Toplam	625	722

Kaynak: Niğde Valiliği, 2002.

Niğde İli'nde 2000 yılında ticaret alanında çalışanların faal nüfus içerisindeki oranı %5, hizmet sektöründe faal olanların içerisindeki oranı ise %27.5'tir. İlde ticaret alanında çalışanların toplam faal nüfus içerisindeki oranları dikkate alındığında 2 kasaba yerleşmesinde (Koyunlu, Karanlıkdere) faal nüfusun %20'den fazlası ticaret alanında faal durumdadır. İl ve ilçe merkezi yerleşmelerden Niğde, Bor ve Ulukışla'da ticaret alanında çalışanların toplam faal nüfusa oranı %10-15 aralığında yer alırken, bu oran Altunhisar'da %6.6, Çamardı'da %5.9, Çiftlik'te %2.9 değerlerini gösterir (tablo 87). Oranlar; Altunhisar, Çamardı ve Çiftlik ilçe

merkezlerinin ticari merkez olma niteliğini yeterince sağlayamadığını göstermektedir. Niğde İli'nde ticaret alanında faal olanların yüksek oranlara sahip olduğu kırsal yerleşmelerin, daha ziyade tarım alanı darlığı nedeniyle geçim sıkıntısı çeken yerleşmeler olduğu görülmektedir. Özellikle volkanik dağların yamaçlarında yer almış olan köy ve kasaba yerleşmelerinde tarımsal problemlerden kaynaklanan geçim sıkıntıları, yapılan ticaret faaliyetleri ile giderilmeye çalışılmaktadır.

Tablo 87: *Niğde İli'nde ticaret alanında çalışan nüfus oranlarına göre yerleşmeler(1990)*

Oranlar	Toplam faal nüfus içerisindeki oranına göre			Hizmet sektöründe faal nüfus içerisindeki oranına göre		
	İl - İlçe Merkezi	Kasaba	Köy	İl-İlçe Merkezi	Kasaba	Köy
%50 ve üzeri	0	0	0	0	8	15
%30-%49	0	0	0	0	12	28
%20-%29	0	2	0	4	14	25
%10-%19	3	1	2	2	11	22
%5-%9	2	5	4	0	0	4
%1-%4	1	38	105	0	1	17

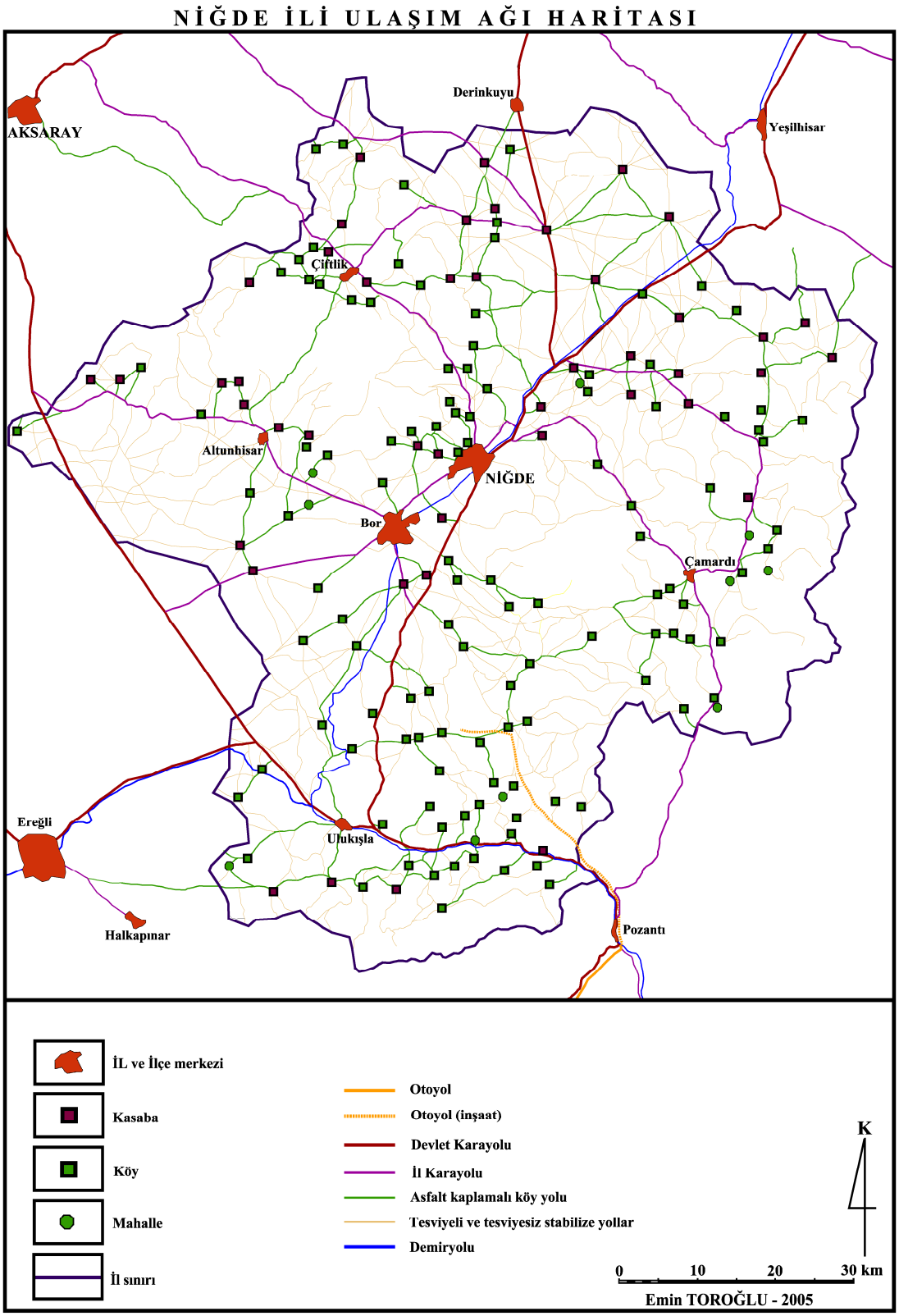
Niğde İli'nde ulaştırma faaliyetleri kara ve demiryolları ile sağlanır. Bor'a 8 km uzaklıkta, Niğde-Bor-Ankara karayolu kenarında yapımı 1996 yılında projelendirilmiş olan Niğde havaalanı inşaatı henüz gerçekleştirilmemiştir. İlde; 234 km'si devlet yolu, 210 km'si il yolu, 805 km'si köy yolu olmak üzere toplam 1239 km asfalt kaplamalı karayolu bulunmaktadır (harita 46). Bunun yanında 614 km'si stabilize ve 56 km'si tesviyeli köy ve orman yoluna da sahiptir. İlde toplam 11811 adet çeşitli özellikte karayolu taşıtı bulunmakta olup, araç türleri ve sayıları tablo 88'de verilmiştir.

Tablo 88: *Niğde İli'nde karayolu taşıtları varlığı* (2005)

Otomobil	Minibüs	Otobüs	Kamyonet	Kamyon	Motosiklet	Özel Amaçlı	Traktör
15049	971	609	4078	5455	8411	128	11811

Kaynak: DİE.

İl sınırları dahilinde 150 km uzunluğunda demiryolu hattı, 3 gar ve 7 istasyon bulunmaktadır. İlde mevcut demiryolu 2 hat şeklinde uzanır. Bunlardan birisi 1914 yılında inşaatı tamamlanan ve Bağdat demiryolunun bir parçasını oluşturan Ereğli'den gelip, Ulukışla'dan Pozantı'ya ulaşan hattır. Diğer bir hat ise 1933 yılında hizmete açılan ve Ulukışla'dan başlayıp Bor ve Niğde üzerinden Kayseri'ye ulaşan demiryolu hattıdır. Bu iki hat Ulukışla'da birleşmektedir. İlde, demiryolu ile yıllık ortalama 60000 kadar yolcu ve 54000 ton kadar yük taşımacılığı gerçekleşmektedir.

Harita 46: *Niğde İli'nin Ulaşım Ağı Haritası*

Niğde İli'nde 1990 yılı verilerine göre Ulukışla İlçe merkezinde faal nüfusun %22'si, hizmet sektöründe faal olanların ise %30'u ulaştırma alanında faaliyet göstermektedir. Ulukışla'da, konum ve kuruluşuna da uygun olarak ulaşım faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca ulaştırma faaliyetlerinin Kaynarca, Obruk, Kızılören, Tepeköy (Ulukışla), Höyük yerleşmelerinin ekonomilerinde de önemli bir yer tuttuğu dikkati çekmektedir (tablo 89).

Tablo 89: *Niğde İli'nde ulaştırma alanında faal nüfus oranlarına göre yerleşmeler (1990)*

Oranlar	Toplam faal nüfus içerisindeki oranına göre			Hizmet sektöründe faal nüfus içerisindeki oranına göre		
	İl - İlçe Merkezi	Kasaba	Köy	İl-İlçe Merkezi	Kasaba	Köy
%50 ve üzeri	0	0	0	0	1	6
%30-%49	0	0	0	1	4	22
%20-%29	1	0	0	0	7	26
%10-%19	0	0	1	2	23	26
%5-%9	1	0	3	3	7	7
%1-%4	4	46	85	0	4	2
%0	0	0	22	0	0	22

III. NİĞDE İLİ'NDE YERLEŞMELERİN SINIFLANDIRILMASI

Yerleşme coğrafyası çalışmalarında, yerleşmelerin çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılması ve her bir sınıf içerisinde yer alan yerleşme tipinin fonksiyon ve strüktür özelliklerinin açıklanması önemli bir yer tutar. Çalışmanın bu bölümde farklı kriterler esas alınarak sahadaki yerleşmeler, özelliklerine göre sınıflandırılmış ve her bir yerleşme tipinin izahı yapılmıştır.

1. YERLEŞMELERİN SINIFLANDIRILMASINDA KULLANILAN KRİTERLER

"Sınıflandırma farklı bilgilerin gruplandırılması anlamına gelmektedir" (Göney, 1984:135). Yerleşmeler hakkında toplanan bilgiler sınıflandırılarak, bazı gruplara ayrılmakta ve böylece yerleşme özelliklerinin daha iyi anlaşılması sağlanmaktadır. Yerleşmeleri tek bakışta keskin sınırlarla birbirinden ayırt edebilecek bir kriter mevcut değildir. Çoğunlukla sınıflandırmalarda kullanılan kriterler ve kullanılan kriterlerin nitelikleri bakımından ülkeler ve araştırmacılar arasında da bir birlik mevcut değildir. Yerleşmelerin sınıflandırılması hususunda araştırıcılar, birbirinden çok farklı özellikleri yerleşme tasniflerinde kullanmışlardır. Sınıflandırmada kriter olarak genellikle yerleşmenin tek bir coğrafi özelliği esas alındığından, aşağıda da görüleceği gibi bu sınıflandırmalar çok çeşitli yerleşme gruplarını ortaya çıkarmaktadır. Araştırmacıların kolayca sınıflandırma yapabilmek düşüncesiyle bir ya da birkaç istatistik verisine bağlı yerleşme tiplendirmeleri, birçok bakımdan hataları da içerisinde barındırmaktadır. Gerçekte yerleşmelerin sınıflandırılması ve tiplendirilmesi yoğun kantitatif çalışmaları gerektirir. Bu nedenle değerlendirilecek istatistik verilerinin çok çeşitli ve doğru olması yanında, mekân çalışmalarının yapılması zorunludur.

1.1. Yerleşme Yerinin Kullanım Süresi

Yerleşmelerin sınıflandırılmasında kullanılan kriterlerden ilki, *yerleşme yerinin kullanım süreleri* ile ilgilidir. "Toprağa bağlı olmayan göçebeler ile toprağa bağlı sedanterler arasında bir ayırım yapmak isteyen Richthofen (1908:144), göçebe hayat tarzında iktisadi faaliyetler ve iktisadi seviye bakımından birçok farkların var

olduğu ve bu sosyo-ekonomik farkların yerleşmelerin devam süresine etki ettiğini ifade etmiştir". Richthofen, kullanım türüne göre bir yerleşmenin *ana yerleşme* (Hauptsiedlung; asıl yerleşme yeri, anayurt) ve *yardımcı yerleşme* (Nebensiedlung; yaylak, kışlak gibi dönemlik yerleşmeler) fonksiyonuna sahip olacağı fikrindedir (Lienau, 2000:104). Bu düşünceyi geliştiren Wille (1954:5), iktisadi faaliyetin şekli ile yerleşme yerinin kullanım süresi arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koyan, kabaca 5 yerleşme tarzı ayırt etmiştir. Çok sayıdaki araştırmacı tarafından da genel kabul gören (Lienau, 2000:104; Roberts, 1996:21; Tolun-Denker, 1977:31) bu yerleşme tarzları; (1) toplayıcıların ancak birkaç gün süreyle kullandığı *geçici yerleşmeler* (ephemer), (2) avcı ve balıkçıların birkaç hafta kullandığı *düzenli* (periyodik) ve *düzensiz* (epizodik) *geçici yerleşmeler*, (3) göçebe çobanların, avcı ve balıkçı toplumların birkaç ay kullandığı *mevsimlik yerleşmeler* (sezonluk), (4) ilkel çapa ziraatı yapan toplumların birkaç yıl kullandıkları *yarı yerleşik yerleşmeler* (semi-sedanter veya semi-permanent), (5) çiftçi toplumların kuşaklar boyu kullandıkları *daimi yerleşmeler* (sedanter/permanent) şeklinde belirlenmiştir.

1.2. Yerleşmelerin Kuruluş Zamanı

Yerleşmeler, kuruluş zamanlarına göre de sınıflandırılabilmektedir. "*jenetik sınıflandırma*" (Göney, 1984:135) olarak ifade edilen bu tasnif, genellikle şehir yerleşmelerini tarihi menşelerine ve şehirleşme hareketlerinin kronoloji safhalarına göre sınıflandırılmasında kullanılmaktadır. Bu sınıflandırmada araştırmacının ortaya koymak istediği amaca uygun olarak tarihi kültür katları (Hitit, Roma, Selçuklu vb.) veya zaman dizini (İlkçağ, Ortaçağ, 10. yüzyıl vb) kullanılabilir. "Taylor (1949:91-196) tarafından (a) *tarih öncesi (prehistarik) şehirler*, (b) *klasik devir şehirleri*, (c) *Roma şehirleri*, (d) *Ortaçağ şehirleri*, ve (e) *Modern şehirler*" (Göney, 1984:135) ayırt edilmiştir. Farklı zamanlarda ortaya çıkmış olan yerleşmelerin, ortaya çıkmış olduğu döneme ve kültüre has bazı özellikleri içerisinde barındırdığı bilinen bir durumdur.

1.3. Yerleşmenin Üzerinde Bulunduğu Morfolojik Birimler

Yerleşmeleri üzerinde bulundukları jeomorfolojik birimlere göre sınıflandırma, coğrafyacıların en sık müracaat ettikleri yöntemlerindendir. Yerleşmelerin üzerinde yer aldıkları alanların doğal coğrafya özellikleri ile yapısal özelliklerinin araştırarak, bu alanların niçin yerleşim yeri olarak seçildiğinin

açıklanması ve sentezci bir yaklaşımla yerleşmelerin sahadaki dağılımlarında bu faktörlerin rolü ve etkileri ortaya çıkarılmaktadır. Özçağlar (2003:69) üzerinde bulundukları morfolojik ünitelere göre yerleşmeleri; (1) *ova*, (2) *plato*, (3) *dağ eteği düzlüğü*, (4) *yamaç*, (5) *vadi içi veya vadi boyu*, (6) *sırt*, (7) *birikinti konisi*, (8) *seki* (taraça), (9) *kıyı* ve (10) *fay basamağı düzlüğü* yerleşmeleri şeklinde sınıflandırırken, Göney (1984:238-239); yerleşmelerin jeomorfolojik mevkilerini (I) *aşındırma yüzeyleriyle ilgili mevkiler* (düzlükler, yüksek ve alçak mevkiler), (II) *akarsu vadisi ile ilgili mevkiler*, (III) *göllere göre mevkiler*, (IV) *denizlere göre mevkiler* şeklinde 4 grup altında değerlendirmiştir.

1.4. Yerleşmelerin Konumları

Yerleşmeler konumları (sit ve situasyon durumu) dikkate alınarak da sınıflandırılmaktadır. Doğal ve beşeri coğrafya özelliklere göre bulundukları konumlar göz önüne alınarak yerleşmeler gruplandırılmıştır. Bu şekildeki gruplandırmada en çok kullanılan coğrafi fenomenleri; akarsular, denizler ve göller, morfolojik birimler, ulaşım güzergâhları oluşturur. "Coğrafi yer olarak deniz kıyılarından iç kesimlere kadar konumsal tiplendirmeler yapılabilir. Değişiklik farklarıyla kıyı şekilleri öncelikli gelir" (Hofmeister, 1993:21). Deniz kıyısındaki konumlarına göre körfez, delta, haliç, burun, yarımada, ada, kanal ve plajlar gibi yerleşme konumlarından bahsedilebilir. Böyle konumlar genellikle liman yerleşmelerinin ve deniz ulaşımında başlangıç veya varış noktalarını oluşturur. "Ülke içerisindeki yerleşmeler çoğunlukla suya bağlıdır. Dünya üzerinde hiçbir büyük şehir yoktur ki, o kıyıda ya da su bakımından zengin bir alanda bulunmasın" (Hofmeister, 1993:22). Akarsular ve güzergâhları üzerindeki bazı konumlar yerleşmeler için uygun şartlar arz etmektedir. Yerleşmeler ekseriyetle nehirlerin kenarlarında, köprü yapılabilecek yerlerde gelişmiştir. Bu konumlardaki yerleşmeler, genellikle nehirlerin bir kenarında bulunmaktadır. Nehirlerde ulaşımın kesildiği veya durakladığı yahut ulaşımın şekil değiştirdiği yerler de yerleşme için tercih edilen konumlardandır. Ayrıca akarsuların denizlere boşaldığı haliçler de neredeyse bütünüyle yerleşilmiş konumları oluşturur. "Nehir mecralarındaki büklüm mevkileri, menderesler, meandırlar, nehir lobları yerleşmelerin kurulması için çok iyi mevkilerdir (Göney, 1984:241). Böyle konumlar tarıma uygun alanları barındırmaları yanında, özellikle eski dönemler için güvenliğin ve müdafaanın

kolayca sağlanabildiği mevkiler olmuştur. Nehirlerin boğazlar içinde aktığı sahalarda, boğazlarının giriş ve çıkış yerleri ovalardan gelen kara ve demiryollarının toplandığı yerler olarak belirir. Havza tabanları da çevredeki yayla ve dağlardaki boğaz şeklindeki vadi tabanlarını takip eden önemli yolların kesiştiği noktalardır.

Su kaynakları ve orman bakımından zengin, uzun dağ kuşaklarının kenarları yerleşme bakımından önemli konumlardandır. Kolayca hidroelektrik santralinin kurulmasına da uygun olan bu alanlar, uzun mesafeli kara ve demiryollarının zorunlu olarak uzandığı sahalardır. Böyle sahalar özellikle kurak ve yarı kurak bölgelerde yağışın da bol olduğu yerlerdir. Dağ kuşaklarının ve çevresinin yapısına bağlı olarak buralardaki vadiler ekonomi, yerleşme, ulaşım gibi birçok açıdan değer taşır. Özellikle vadileri birbirine bağlayan geçit yerleri, dağlık ve yüksek plato sahalarında yerleşme için ayrı önemlidir. Dağ etekleri ve yamaçları da sahip oldukları fizikî ve iktisadî şartlar bakımından birbirinden farklı saha veya hayatın kavşakları durumundadır. Bu alanlar özellikle meraya bağlı hayvancılıkla uğraşan yerleşmeler için tercih edilen konumlardır.

Ulaşım güzergâhları ilkçağlardan beri yerleşmelerin konumları üzerinde etkili roller üstlenmiştir. Ulaşım şekilleri ve güzergâhları tarihin birçok döneminde kendileri ile bütünleşen yerleşmeleri ortaya çıkarmış olduğu gibi, sonradan gelişmiş olan (demiryolları ve hava ulaşımı gibi) ulaşım şekilleri de yerleşmeler üzerinde derin etkiler yapmıştır. Yeryüzünde birçok şehir; deniz ve göl kıyıları, akarsu boyları, kanallar, boğazlar ve geçitler gibi tabii, karayolu, suyolu ve demiryolu gibi beşeri hatlar boyunca yer almaktadır. Günümüzde ulaşım şartları nedeniyle bazı yerleşmelerin siti, situasyonundan daha az önem taşımakta, modern yerleşmeler önemli yol şebekesinin kavşaklarında ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Farklı ulaşım şekillerinin birbirlerine geçiş yaptığı veya kesiştiği kavşak noktaları ile önemli yollar üzerindeki durak mevkileri, her defasında önemli yerleşmelerin konumlarını teşkil etmiştir.

1.5. Yerleşmenin Barındırdığı Nüfus Miktarı

Yerleşmelerin kapladıkları mekân büyüklüğü ve barındırdığı nüfus miktarı da sınıflandırmalarda ölçüt olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde, köy idari ünitesi içerisinde yer alan ve çoğunlukla 2000'den az nüfusa sahip, belediye teşkilatı bulunmayan yerleşmeler *köy* olarak isimlendirilmektedir. Bazen köyler, "çeşitli

fonksiyonlara sahip bir veya birden fazla yerleşmeden" (Özçağlar, 2003:75) (mahalle, mezra, kom, yayla vb) meydana gelebilmektedir. Nüfus miktarındaki ufak tartışmalarla birlikte, "nüfusu 2000 ile 20000 arasında olan belediye örgütlü yerleşmeler *kasaba* olarak nitelendirilmektedir. Yine ülkemizde, nüfus miktarı üzerindeki küçük tartışmalarla birlikte, 20000'in üzerinde nüfusa sahip yerleşmeler *şehir* olarak kabul görmektedir.

1.6. Yerleşmenin Mekânsal Düzeni

Ülkemizde daimi yerleşmeler mesken sayılarına göre; çiftlikler, benzin istasyonları, değirmenler gibi "tek ev ve eklentilerinin oluşturduğu *iskan çekirdeği"* (Tunçdilek, 1967:99), birkaç aile tarafından daimi yerleşilmiş olan mezra, kom, oba gibi "birkaç ev ve eklentilerinin oluşturduğu *iskan grubu*" (Tunçdilek, 1967:104), "*mahalle*, *köy*, *kasaba* ve *şehir* yerleşmeleri" (Tanoğlu, 1954:4) ayırt edilebilmektedir.

Yerleşmelerde meskenlerin dağılış düzenlerinin meydana getirdiği çeşitli şekiller söz konusudur. Yerleşmeleri meydana getiren meskenlerin yerleşme sahası içerisindeki dağılım düzeninin ortaya çıkardığı duruma (sıklık, seyreklik ve dizilişle ilgili) göre yerleşmeler; *dağınık yerleşmeler* ve *toplu yerleşmeler* (Tanoğlu, 1954:11; Tolun-Denker, 1977:148; Tümertekin ve Özgüç, 1998:380) ile *yarı dağınık* (ara şekilli, intikal şekilleri) *yerleşmeler* (Özçağlar, 2003:71; Tanoğlu, 1966:240) şeklinde sınıflandırılmıştır.

"Yerleşim alanlarının dış sınırları itibariyle aldıkları geometrik biçimlere ve yerleşim alanlarının büyüklüklerine göre de sınıflandırmak veya tiplendirmek mümkündür. Yerleşmelerin sahip oldukları bu özellikler de doğrudan yerleşme şekli ile ilgilidir. Yerleşmelerin dokusal veya plansal şekil özellikleri sonuçta dış görünüm olarak geometrik biçimlerini tayin etmektedir. Bu durumla ilişkili olarak, yerleşmelerin genel görünümleri itibariyle daire, elips, üçgen, kare, dikdörtgen, yamuk, deltoid ve yıldıza benzeyen şekiller aldıkları veya çizgisel (linear) bir uzanışa sahip oldukları, ya da hiçbir geometrik şekle benzemedikleri yani amorf (şekilsiz) oldukları ortaya çıkmaktadır" (Özçağlar, 2003:72).

1.7. Yerleşmenin Fonksiyonları

Yerleşmelerin sınıflandırılmasında, coğrafyacıların en sık müracaat ettikleri ölçüt, bir yerleşmenin fonksiyonlarıdır. Bu ölçüt yerleşmelerin sınıflandırılması

bakımdan daha geçerli sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Yerleşmelerin sahip oldukları fonksiyonel özelliklerin belirlenmesi, ortaya çıkan sonuçlara göre yerleşmeler tiplendirilmesi ve mekânsal dağılışlarının incelenmesi coğrafya araştırmalarında önemli yer tutmaktadır.

Fransızca bir sözcük olan fonksiyon, *işlev, görev* anlamına gelmektedir. Yerleşmenin fonksiyonu ise, onların üstlenmiş oldukları görevleri ve yerleşme sistemi içerisinde oynamakta oldukları rolleri ifade etmektedir. Öncelikli görevleri insanları barındırmak olan yerleşmelerin, aynı zamanda farklı amaçlara da hizmet ettiği bilinmektedir. "Yerleşmelerde barınan insanlar yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla değişik türde etkinliklerde bulunmaktadırlar. Bu etkinlikleri *hammadde üretimine dayananlar* (*tarım, hayvancılık, madencilik, ormancılık, avcılık*), *sanayi* ve *hizmetler* oluşturmaktadır. Bir yerleşmede bu tür faaliyetlerin sadece biri bulunabileceği gibi, ikisi, hattâ üçü bir arada bulunabilmektedir" (Özçağlar, 2003:72). Farklı faaliyet türlerinin yürütülebilmesi için, yerleşmelerde ya sürekli olarak, ya da yılın belirli dönemlerinde barınılmaktadır. Bu duruma göre yerleşmeleri önce *sürekli yerleşmeler* ve *dönemlik yerleşmeler* olarak iki grupta toplamak mümkündür.

"Bu bakımdan ülkemizdeki kır yerleşmelerinin büyük bir kısmı, kasabaların ve şehirlerin tamamı *sürekli yerleşmeler* kategorisinde yer almaktadırlar. Bazı kır yerleşmelerinde yıl boyunca sürekli ikamet söz konusu olmayıp, yıl içinde belirli dönemlerde bir ekonomik faaliyet veya hizmetin yürütülmesi sırasında aktif hale gelmektedirler. Bu özellikteki kır yerleşmelerine genel sınıflandırma içerisinde *dönemlik (sezonluk) yerleşme* adı verilmektedir. Dönemlik yerleşmeleri de kendi içerisinde *meskenleri sabit olan dönemlik yerleşmeler* ve *meskenleri sabit olmayan dönemlik yerleşmeler* şeklinde ikiye ayırmak mümkündür" (Özçağlar, 2003:73).

2. YERLEŞME SINIFLARI

Ülkemizde yerleşmeler, en genel şekliyle *kır yerleşmeleri*, *kasabalar* ve *şehirler* olarak sınıflandırılmıştır. Yerleşme coğrafyası uygulamada en çok tercih edilen yöntem de budur.

Niğde İli yerleşmelerini sınıflandırmadan önce; kır, kasaba ve şehir yerleşmesi kavramlarının ve bu yerleşmelerin belirgin özelliklerinin açıklanması gerekmektedir.

2.1. Kır Yerleşmeleri

Kır yerleşmeleri; "kırsal alanda yer alan, şehir ve kasabalara göre fonksiyonları gelişmemiş, doğal ortam içerisinde yalın özelliğe sahip olan yerleşmeler" (Özçağlar, 2003:74), "yalnızca hayvancılık veya sadece rençperlik ile, ya da bu her iki faaliyeti bir arada, lâkin değişik şekillerde yürüten ve böylece geçinen iskân noktaları" (Yücel, 1995:1) şeklinde tanımlanmıştır. Ülkemizdeki kır yerleşmeleri, yararlanma süresi göz önünde bulundurularak; öncelikle *sürekli* ve *dönemlik* yerleşmeler olarak iki ayrı grupta incelenmektedir. Sürekli kır yerleşmelerini idarî yapıya göre sadece *köy yerleşmeleri* oluşturmaktadır. İdari anlamda köy; bir muhtar ve ihtiyar heyeti tarafından yönetilen, sınırları bilinen, ülkemizin en küçük idari alanlarıdır. Ancak bir köy muhtarı idaresi altında bulunan köy idari alanı içerisinde daimi bir tek yerleşme bulunabileceği gibi, geçici, dönemlik ya da daimi çok sayıda yerleşme bulunabilmektedir.

Ülkemizdeki köylerin idarî sınırları içerisinde çoğunlukla tek yerleşim alanı bulunmakla birlikte, sınırları dahilinde aynı muhtarlığa bağlı birden fazla sayıda yerleşim ünitesine sahip köy idarî alanları da bulunmaktadır. Bu özellikteki köylere idarî anlamda "*çok yerleşmeli köy"* (Özçağlar, 2003:75) denmektedir. Çok yerleşmeli köylerde birden fazla sayıda sürekli yerleşme bulunabileceği gibi, sadece bir adet sürekli yerleşme ile bir veya birden fazla sayıda dönemlik kır yerleşmesi bulunmaktadır. Ancak köyün, idari birim olma dışında yerleşme açısından farklı bir anlamı bulunmaktadır. Bu bağlamda köyü; Tanoğlu (1966:259); "*cemaati, ev topluluğu, bağ, bahçe, tarlaları ve cami, okul, otlak, yaylak, baltalık, koruluk, pınar, çeşme ve kuyu gibi köy orta malları ve nihayet bu yerleşme ünitesini diğer yerleşmelerden ayıran sınırları ile sosyal birlik oluşturan toplu kır yerleşmesi*", Yücel (1995:16); "*her hangi bir iskân yerinde, insanları yer değiştirmeğe zorlayan hayvancılık, bir çobanın sırtına yüklenmiş ise, ve sakinlerinin tamamına yakın kısmı hayâtını rençperlikle kazanıyorsa, ister gevşek ve dağınık, isterse toplu olsun, isterse ekstansif ziraatla uğraşsın ve hatta muhtarı ve köy idare heyeti bulunmasın, orası "köy"dür*" şeklinde tanımlarken, Özçağlar (2003:78) köy tanımının çok ayrıntılı bir açıklama gerektirdiğini belirterek, kısaca; "*belediye örgütü bulunmayan, kasaba özelliği taşımayan sürekli kır yerleşmeleri*" şeklinde tanımlamaktadır.

İdari merkez durumunda olan köy yerleşmeleri dışında kalan yerleşmeleri; Tunçdilek (1967) *köy-altı iskân şekilleri* olarak tanımlarken, Özçağlar (2003:76) bunlar için *"köy idarî alanlarındaki kır yerleşmeleri"* terimini önermektedir. Yücel (1995) ise ekonomik fonksiyonlarına göre bir ayrım yaparak; kır yerleşmelerinden ağıl, mandıra, yayla, tir, tol, kom gibi hayvancılıkla uğraşanları *çoban yerleşmeleri*; kışla, oba, cenik, dam, gibi hayvancılığı esas, rençperliğe tâli olanları *çoban-çiftçi yerleşmeleri;* güzle, mahalle gibi çiftçiliği, hayvancılığından ileride olanları *çiftçi-çoban yerleşmeleri,* mezra, zirai çiftlikler gibi çiftçiliği ön safa geçmiş yerleşmeleri *çiftçi yerleşmeleri* ve nihayet, hayvancılığı silinmeye yüz tutmuş; buna mukabil çiftçiliği ön safa geçmiş merkezleri de, ister toplu, ister seyrek dokulu ve hatta dağınık olsun, *köy* grubunda değerlendirmiştir.

Bir köyün idarî sınırları içerisinde birden fazla köy özellikli sürekli yerleşme bulunuyorsa, bu yerleşmelerin her biri idari yönden *mahalle* olarak isimlendirilmektedir. Ancak bu mahalleler, idarî sınıra bağlı kalmadan tek başına yerleşme olarak ele alındığında, bir köy idarî alanı içinde tek yerleşme durumunda olan köy yerleşmelerinden hiçbir farklarının olmadığı görülmektedir. Bu nedenle, kırsal kesimdeki mahallelerin, tek yerleşim alanı durumundaki köylerden farklı bir yerleşme tipi olarak görülmesi, yerleşmelerin sınıflandırılmasında problem oluşturmaktadır. Benzer durum görünüm itibariyle mahalleye benzeyen, ancak ülkemizin çeşitli bölgelerinde farklı isimlerle zikredilen, iskân grubu haline gelmiş mezra, kom, oba vb. yerleşme grupları için de geçerlidir. Birçok yöremizde daimi iskân grupları haline gelmiş olan mezra, kom, çiftlik, saya, oba gibi bir kısım yerleşmeler halk tarafından eski isimleri ile anıldığından, çoğunlukla araştırmacılar da bunları ayrı bir yerleşme tipi gibi görmektedirler. Aslında böyle durumlar yerleşmelerdeki evrimi gösterse de, bir köy alanı içerisindeki bu tip yerleşmeler sürekli hale gelmiş olduğundan, mahalle olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bunların dışında köy idari ünitesi içerisinde yer alan ve belirli bir ekonomik faaliyetin yürütülmesi veya amacın yerine getirilebilmesi maksadıyla yılın belirli dönemlerinde yararlanılan ve aynı zamanda kırsal alanın fonksiyonlarını da ifade eden dönemlik kır yerleşmeleri etkin fonksiyonlara göre şöyle sınıflandırılabilir;

1- *Tarım fonksiyonlu dönemlik kır yerleşmeleri;* mezraa, zirai çiftlikler, bağ, bahçe, tarla yerleşmeleri (bağ evleri, gümele, helik, seyvan, kelif, hollik, hayma, koğ, çardak, dam vb.).

2- *Hayvancılık fonksiyonlu dönemlik kır yerleşmeleri;* yayla, oba, güzle, barla, kışlak (cenik, banı, pey), kom (tir, tol, tola), ağıl (saya, tokat), hayvan besi ve üretme çiftlikleri, avcı kulübeleri, dalyanlar vb.

3- *Ormancılık faaliyetleri ile ilgili dönemlik kır yerleşmeleri*; orman işletme depoları, yangın gözetleme kuleleri, orman muhafaza (bekçi) kulübeleri vb.

4- *Madencilik faaliyetleri ile ilgili dönemlik kır yerleşmeleri*; taş ocakları, maden ocakları, maden istifleme depoları vb.

5- *Rekreasyon ve tatil amaçlı dönemlik kır yerleşmeleri; s*ayfiye yaylaları, tatil siteleri, yazlık evler, orman içi dinlenme tesisleri, tatil kampları, dağ evleri, kayak evleri, kaplıca, ılıca ve içmece vb.

Bunlara bir son madde olarak, köy idari sınırları içerisinde münferit şekilde bulunan, çoğunlukla daimi olarak kullanıldıkları halde bir mahalle teşkil etmeyen, sanayi, ticaret ve hizmete mahsus bazı yerleşme tiplerini de eklemek mümkündür. Yollar üzerinde bulunan benzin istasyonları, tamirhaneler, lokantalar, dinlenme tesisleri, iskeleler, demiryolu istasyonları, boru hatları pompa ve bakım istasyonları, depolar vb. gibi ulaşım ve ticarete yönelik tesisler ile değirmenler, fabrikalar ve tuğla-kiremit ocakları, enerji santralleri vb. gibi sanayi tesislerini de birer yerleşme tipi olarak bunlara dahil etmek mümkündür.

2.2. Kasabalar

Ülkemizde yerleşme konusunda çalışan araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda genellikle kasaba ve şehirler tek bir yerleşme tipiymiş gibi algılanmakta ve *kentsel yerleşmeler* başlığı altında toplamaktadırlar. Bununla birlikte araştırmacılar, ilçe merkezi olmayan kasaba yerleşmelerinin nüfusunu da her defasında kırsal nüfus içerisinde değerlendirilmekte sakınca görmemektedirler. Kasabalar, fonksiyonları itibariyle şehirler kadar gelişmemiş, fakat köy yerleşmelerine oranla bir hayli gelişmiş, fonksiyon ve strüktür bakımından kendine has özellikleri olan yerleşmelerdir. Ülkemiz yerleşmeleri arasında önemli bir yeri olan kasabaları, sahip oldukları farklı özellikleriyle hem kır yerleşmelerinden, hem de şehirlerden kolaylıkla ayırt etmek mümkündür. "Kasabalar ayrı bir yerleşme tipi

olarak, kendini hem köy hem de şehir karakterleriyle belli eder" (Özgür, 2000:21). Bu nedenle kimilerince kentsel, kimilerince de kırsal kabul edilen ve ülkemizin gerçek bir olgusu olan kasabaları ayrı bir yerleşme tipi olarak ele almayı uygun bulmaktayız.

Bir köy yerleşmesinin çeşitli faktörlere bağlı olarak gelişip büyümesi ile faal nüfus içerisinde sektörel çeşitlilik artar. Benzer durum paralel şekilde kendisini yerleşmenin strüktüründe de gösterir ve yerleşme planında hizmet, ticaret ve endüstri alanları yavaş yavaş kendisini belli etmeye başlar. Belediye teşkilatının kurulmasıyla cadde ve sokaklarda genişleme, kaldırımlar ve az çok yerleşmede planlılık gözlenir. Yerleşmede mütevazı şekilde başlayan bu değişimler hızlanarak devam eder ve yerleşme yavaş yavaş şehirsel nitelik kazanmaya başlar. Paesler'e (1976) göre "*şehirleşme, faktörlerin bütünüyle şehirsel özellik kazanmasıdır*" (Hofmeister, 1993:58). Şehirleri, faktörleri bütünüyle şehirsel özellik kazanmış yerleşmeler olarak ele alırsak, şehirsel özelliklerden sadece bir kısmının gelişmiş olduğu yerleşmeleri *kasaba* olarak kabul etmek mümkündür. Kasaba yerleşmeleri için genel bir tanım yapmadan önce, bazı özelliklerini ana hatlarıyla belirtmek gerekmektedir.

Kasabalarda, faal nüfusun tamamı değilse de çoğunluğu ziraat ve hayvancılık başta olmak üzere hammadde üretimi sektöründe çalışmaktadır. Bu tip yerleşmelerde şehirsel fonksiyonlar, zirai faaliyetlerle karışmış durumdadır. Kasaba yerleşmelerinde şehirsel fonksiyonlardan yalnız bir kısmının gelişmiş olduğu görülür. Aynı zamanda gelişen bu fonksiyonlar, şehirler kadar olamasa da yerleşmede mekânsal kullanım farklılaşmasını ortaya çıkarmıştır. "Bu tip yerleşmelerde şehirsel fonksiyonların toplandığı bir merkezi kısım teşekkül eder" (Tümertekin, 1973:47). "Kökü eskilere uzanan kasaba özellikli yerleşmelerde çarşı, yerleşmenin merkezî kısmındaki cami, han, hamam gibi yapıların etrafında gelişirken, yakın bir zamanda oluşmaya başlayan kasabalarda kısmen aynı özellik gözlenmekle beraber, yerel yönetim fonksiyonunun temsilini gerçekleştiren belediye binası, bu ticarî toplanma alanının yerini belirlemektedir" (Özgür, 2000:122). Kasaba, sunduğu mal ve hizmetler bakımından da kendine özgülük gösterir. Bu faaliyetler, sayı, nitelik ve yoğunluk bakımından, kasaba ve ihtiyaçlarını o kasabadan sağlayan bölge için belirlenmiştir. "Kasaba, zaman ile değişen bir fonksiyonlar dizisine sahip, aracı durumunda bir merkezdir" (Benedict, 1971:153).

Kasaba yerleşmelerinde diğer kırsal yerleşmelere oranla nispi bir yerleşme planı ortaya çıkar. Altyapı çalışmaları nedeniyle yerleşme mekânında beşeri müdahaleler, kırsal yerleşmelere oranla yoğunlaşmaya başlamıştır. Kasaba yerleşmeleri nüfus özellikleri bakımından da bazı hususiyetler gösterir. Nüfus artışı şehirler kadar hızlı değildir. Çoğunlukla nüfus artısı doğumlar yolu ile gerçekleşir. Göç yolu ile nüfus kazanımı oldukça sınırlıdır.

Kasabaları tanımlama konusunda kullanılan kıstaslardan birisi de nüfus miktarıdır. Türkiye'de 442 sayılı Köy Kanunu'nun birinci maddesi "nüfusu 2000 ile 20000 arasında olan yerleşmelere *kasaba* denir" hükmünü koymaktadır (Keleş, 1961:18; Darkot, 1967:3; Tümertekin,1973:54). Belirtilen nüfus miktarları ve ortaya çıkarmış oldukları yerleşme tipleri az sayıdaki istisnalar dışında gerçeğe yakın sonuçlar vermektedir. Ülkemizde 20000 nüfus miktarının, şehir yerleşmelerini ortaya çıkaran bir sınır değer olarak, çok sayıdaki araştırmacı (Çezik, 1982; Özçağlar, 2003; Yüceşahin ve Diğ., 2004) tarafından kabul gördüğünü ifade etmek gerekir. Diğer fonksiyonel özelliklerini dikkate almadan sadece nüfus miktarı esas alındığında nüfusu 2000 ile 20000 arasında olan yerleşmeleri kasaba olarak belirlemek mümkündür. Özçağlar (2003:81) nüfus miktarlarına göre; nüfusu 5000'den az olanları *küçük kasabalar,* 5000-10000 nüfus grubundakileri *Orta büyüklükteki kasabalar,*10000-20000 nüfus grubundakileri *Büyük kasabalar* olarak gruplamıştır. Ayrıca kasabalar, üstlendikleri ekonomik veya idari fonksiyonlara göre de sınıflandırılmaktadır.

Nüfusu fazla olmayan ve tarımsal ürünlerin satıldığı ve yapılmış eşya vb. ile mübadele edildiği merkezleri kasaba olarak nitelendiren Darkot (1967:6), 10000'den az nüfuslu yerleşme merkezlerini kasaba olarak değerlendirmekte ve "*kasabaları kırsal yerleşme sınırı dışında, kentsel yerleşmeye geçiş alanında görmek*" (Darkot, 1967:8) eğilimindedir. Tümertekin (1973:55) ise kasabayı, "*tamamen zirai yapıda olan köy ile ziraat dışı çeşitli fonksiyonların dengeli bir şekilde gelişmiş olduğu şehir arasında, az nüfuslu olanlarını köye, çok nüfuslu olanlarını da şehire dönük yerleşmeler olarak*" tanımlamıştır. Özçağlar (2003:81) ise, "*nüfusu 20000'den az olan belediye örgütlü yerleşmeleri kasaba olarak*" nitelendirmektedir. Özetle kasabalar, şehirsel özelliklerden yalnızca bir kısmının gelişmiş olduğu yerleşmeler olarak tanımlanabilir.

2.3. Şehirler

"Şehir kavramı; ülkelere, zamana, uygarlık düzeyine, sosyal yapıya, hatta kişisel görüşlere göre değişmekle beraber, bunun değişmeyen yönü kırsal yerleşme kavramının karşıtı olmasıdır" (Emiroğlu, 1975:126). Her ülkede kır ve şehir yerleşmeleri ayırt edilmiş olmasına rağmen, bu yerleşmeleri birbirinden ayırt etmede kullanılan kriterler ülkeden ülkeye, hatta araştırmacılara göre büyük farklar göstermektedir. Şehir kavramı üzerinde bilim dünyasında bütünüyle kabul görmüş ortak bir tanım henüz bulunmamaktadır.

Şehri tanımlamada veya sınıflandırmada, sadece yerleşmenin barındırdığı nüfus miktarını esas alanlar bulunduğu gibi, sayısal değerleri bırakıp sadece idare merkezliği durumunu ya da belediye ve hükümet kuruluşlarına sahip merkezliği esas alanlar da bulunmaktadır. Bunun yanında, tarımsal faaliyetin bulunmadığı yerleşmeleri veya çiftçi nüfus oranının %50'nin altında olan yerleşmeleri şehir kabul edenler de vardır. Sayılan her bir kriteri haklı gösterecek nedenler bulunduğu gibi, bunların yalnız başına şehir yerleşmelerini ayırt edecek nitelikler olduğunu söyleyebilmekte mümkün değildir.

Coğrafyacının konuya bakış açısı farklıdır. "Coğrafyacı şehri bir bütün olarak ele almakta ve incelemektedir" (Tolun-Denker, 1976:2). Coğrafyacılar şehir yerleşmesini, insan yapımı yaşama alanı olarak algılar. Salt istatistiksel veriler veya yönetim ölçütü gerçek şehri tanımlamaktan uzaktır. Fonksiyon ve form şehir tanımının esasını oluşturur. "Kırsallığın karşıtı olan şehir, toprakla ilişkisi olmayan ve birbiriyle yakından ilişkili faaliyetlerin (kültür, ticaret, sanayi, yönetim ve ikamet ile ilgili faaliyetler) sınırları belli bir alanda yapıldığı yerleşmelerdir" (Dickinson, 1960:10). Ancak şehir ile ilgili tanımlarda birden fazla ölçütün esas alınmasına dikkat edilmektedir. "Kuşkusuz kent-kır ayırımının ne kadar fazla ölçüt kullanılırsa o kadar sağlıklı ve kesine yakın ayırımın gerçekleştirilmesi mümkündür" (Emiroğlu, 1981:43). Bu bağlamda şehir, "*belirli büyüklükte, toplu yerleşme şekline sahip, çeşitli kısımları arasında farklılıkların olduğu, dolayısıyla şehirsel yaşam şeklinin oluştuğu ve çevresinin merkezi konumunda bir yerleşme olarak tanımlanabilir*" (Göney, 1984:13). Aynı şekilde şehri, "*tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın kontrol edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklük, yoğunluk, farklılaşma ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme*

türü" (Aktüre, 1975:101) olarak görmek mümkündür. Burada coğrafyacılar tarafından kullanılan ve şehirleri oluşturan farklı özellikler üzerinde biraz durmak gerekmektedir.

Şehirler, şehirsel özellikleri çıkardığı kabul edilen bir nüfus miktarı barındırmaktadır. Bu rakam ülkeye, zamana, gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. Ülkemizde "nüfusu 20000'den biraz aşağıda olduğu halde şehirsel özellikler kazanmış yerleşmelere nadiren rastlandığından" (Özçağlar, 2003:83), şehir yerleşmeleri için 20000 nüfus sınırı kabul görmüştür. Bu bağlamda şehirler ülke genel ortalamasının çok üzerinde nüfus yoğunluğuna sahip yerledir. Bu yoğunluğun ne olması gerektiği konusunda bir birlik yoksa da; ülkemizde "1990 sayımı esas alınarak 20000'den fazla nüfuslu yerleşmeler için yapılan bir çalışmada, km^2'ye düşen insan sayısının genelde 1000 ile 5000 eşik değerleri arasında olduğu belirlenmiştir" (Özgür, 2000:122). Ayrıca "şehirlerde doğum oranı düşüktür ve pozitif göç bilançosuna sahiptir" (Hofmeister, 1993:61).

Şehirler, idari ve mekânsal olarak sınırı belli kapalı bir alan durumundadır. "Şehirlerde, mekansal olarak bir bütünlük içerisinde yapı yoğunluğu bulunmaktadır " (Lienau, 2000:10; Hofmeister, 1993:59). Şehir yerleşmelerinde binalar araziyi hemen boşluk kalmayacak şekilde kaplamışlardır. Şehir adı altında mütalaa edilen bir yerleşme, az veya çok planlı bir şekilde kurulmuştur; sıkışık ve ekseriya açık bir şekilde göze çarpan bir nüve etrafında çok çeşitli şekiller arz eden bir iskân sahası durumundadır (Göney, 1984:9). Planlı gelişimi, hemen bütün mekânı kaplayan beşeri yapıları, sahip olduğu altyapı tesisleri ile şehirler, doğal şartların beşer tarafından çok fazla değiştirildiği yerlerdir. Özçağlar (2003:84) şehirlerde alt yapı hizmetlerinin düzenli ve planlı bir şekilde yerine getirilmiş, cadde ve sokak düzenlemeleri ile aydınlatmaların eksiksiz olarak yapılmış, trafik lâmbalarıyla trafik işaretleri gerekli yerlere yerleştirilmiş olduğunu, belediyelerin bünyelerinde güçlü bir itfaiye, temizlik ve zabıta teşkilâtının bulunduğunu belirterek, konut sayısı fazlalığı ile birlikte şehirlerde düzenli bir yerleşim planı bulunduğunu bildirmektedir. Şehirsel gelişmede mekansal kullanım genişlemesi çok hızlı olmadığını belirten Hofmeister (1993:61), öncelikle şehirlerde binaların çok katlı olmaya başladığını ifade etmektedir. Ayrıca şehirler endüstri ve hizmet faaliyetleri ile ilgili işyerlerinin toplanmış olduğu yerleşmelerdir.

Kendilerine özgü bir yerleşme tipi olarak şehirler, bilinen bazı fonksiyonlara sahiptir. Şehir yerleşmelerinin fonksiyonel olarak belirlenmesindeki ana esası yerleşmedeki iktisadi faaliyetlerin belirli oranlara sahip olması belirler. "Yerleşme coğrafyasında fonksiyon deyince, bir yandan mekana ihtiyaç gösteren faaliyet ve faydalanmalar, diğer yandan yerleşmenin yakın ve uzak çevresi ile olan bağlantıları anlaşılmaktadır" (Tolun-Denker, 1976:23). Şehirlerin belirlenmesinde kullanılan fonksiyon ölçütünde tarım dışı faaliyetler esas alınır. Ancak tarım dışı faaliyet yüzdesinin ne olması gerektiği, tarım dışı faaliyetin sanayi ve hizmet sektörleri arasında ne şekilde paylaştırılacağı, ayrıca tarım dışı faaliyet hacminin hangi kıstaslara dayalı olarak tespit edileceği konularında ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Tarım dışı faaliyetin hacminde ülkeler arasında kabul edilmiş bir sınır yoktur. "Gelişmişlik derecesine bağlı olarak bazı ülkeler %50'nin üzerinde sanayi faaliyetine sahip yerleşmeleri şehir kabul ederken, bazı ülkelerde bu değer %80 kadardır" (Çezik, 1982:6). Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de daha kolay bulunabilmesi nedeniyle, istihdam ölçütü esas alınmaktadır. Buna göre "yerleşme noktasında yaşayanlar içindeki faal nüfusun geçim kaynakları arasında tarımsal faaliyetler yer tutmuyorsa yahut hiç değilse yarıdan az bir oranda kalıyorsa, geçim daha ziyade endüstri, ticaret, serbest meslek ve hizmetlerden sağlanıyorsa, yerleşme noktası kentsel bir yerleşme, şehir veya kasabadır" (Darkot, 1967:4). Şehirler, "bünyesinde barındırdığı insanların ihtiyaçlarını başka yerleşmelere fazlaca muhtaç olmadan yerinde karşılayabilecek fonksiyonlara sahip bulunan " (Özçağlar, 2003:84) yerleşmelerdir.

Şehirlerde fonksiyon ve strüktür bir objenin iki farklı görünüşüdür. Bu nedenle şehirlerin fonksiyonunu sadece faal nüfusun oranları ile belirlemek, şehrin strüktüründe fonksiyonel mekân kullanımını gözardı etmek mümkün değildir. Sahip olduğu her fonksiyon şehir mekânında kendisine bir yer bulur. Şehirler yönetim ve idari anlamda güçlerin toplanma merkezidir. Bu bağlamda çoğunlukla şehirler idari merkez fonksiyonu üstlenmiş yerleşmelerdir. Ancak salt idari merkez olması bir yerleşmeyi şehir yapmaya yeterli değildir. Ülkemizde kanunla belirlenen idari merkezlerin, her defasında şehir özellikli yerleşmeler olmadığı bilinmektedir. Şehirler aynı zamanda çeşitli hizmetler ile ticari malların üretim ve dağıtım yeridir. Bu nedenle şehirler, ticari iş yerlerinin toplandığı, buna bağlı olarak da mekânsal

farklılaşmanın ortaya çıktığı yerlerdir. Şehirlerin fonksiyon ve strüktürlerinde spesifik konsantrasyon ve karışımlar bulunmaktadır. Nihayet yüzyıllar boyunca şehirlerde ziraat ile diğer faaliyetleri birlikte bulunmuşlardır. Tarihi süreç içerisinde hiçbir şehir yeterli tarım alanı bulunmayan yerde gelişimini sürekli hale getirememiştir. Bu nedenle geçmiş dönemler için şehri, zirai alanlardan tamamen soyutlamak mümkün değildir. Şehirsel bir fonksiyon olarak kabul edilmemekle birlikte gerek dünyada ve gerekse ülkemizde düşük miktarlarda da olsa tarımsal faaliyetler şehir bünyesinde yer almaktadır.

Şehirler aynı zamanda çevrelerine çeşitli mal ve hizmetler sunan merkezi yerlerdir. "Merkez ile çevresindeki bir mekân sektörü arasındaki ilişkiler sistemi ve maddesel bağlantılar ağını ifade eden bir geometrik kavram" (Gottmann, 1976:4) olarak tanımlanan merkeziyet, bir şehirsel yerde toplanmış merkezi fonksiyonların çokluğundan ve çeşitliliğinden meydana gelmektedir. Bu ise her zaman için iyi organize olmuş ulaşım ve arz şebekesinin varlığı ile mümkün olur. Bu bakımdan belirli bir sahayı işgal etmiş olan şehirler, kendisini çevreleyen geniş alanlara da mal ve hizmet faaliyetleri sunar.

Sonuç olarak şehir; "*belirlenmiş bir miktarın üzerinde nüfusa sahip, farklı amaç ve statüde bireylerin bir arada yaşamak zorunda olduğu, faal nüfusun büyük kısmının tarım dışı faaliyetlere yöneldiği, dolayısıyla çeşitli fonksiyonların ve farklı görünümlerin ortaya çıktığı, farklı kural ve kurumlara sahip, çevresiyle etkileşim halinde ve çevresine çeşitli mal ve hizmetler sunan merkezi yerleşmeler*" olarak tanımlanabilir.

Farklı özelliklerine göre çeşitli şehir tiplendirmeleri yapılabilir. Üstlendikleri idari merkezliğin derecesine göre (başkent, eyalet merkezi, il merkezi, ilçe merkezi, bucak merkezi vb.) gruplandırmalar yapılabildiği gibi, barındırdığı nüfus büyüklüklerine göre (küçük şehirler, orta büyüklükteki şehirler, büyük şehirler, metropolitan şehirler vb.) ya da hakim ekonomik fonksiyonların türüne yada konsantrasyonuna göre (hizmet, endüstri-hizmet, hizmet-tarım, endüstri-hizmet-tarım şehirleri vb.) gruplandırmalar yapmak mümkündür.

Bunların dışında fonksiyonları ve fonksiyonlarının etki alanlarına göre; "*Dünya Şehirleri* (Weltstadt), *Kıta şehirleri* (Kontinentstadt), *Bölgesel* veya *Büyük şehirler* (Grossstadt), *Merkezi Yer şehirleri* (Zentralort) *Çok Fonksiyonlu Şehirler*

(Multifonksiyon; endüstri ve merkezi yer fonksiyonlu şehirler, endüstri ve ticaret şehirleri, ticaret ve ulaşım şehirleri vb.), *Tek Fonksiyonlu* Şehirler (endüstri şehirleri, merkezi yer- idari fonksiyonlu- şehirler, ticaret şehirleri, ulaşım şehirleri vb.)" belirlenmiştir (Hofmeister, 1993:55).

3. NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİ

Niğde İli yerleşmeleri yukarıda belirtilen özellikleri esas alınrak değerlendirildiğinde; il merkezi görevi üstlenmiş olan Niğde ve ilçe merkezi görevi üstlenmiş olan Bor yerleşmelerinin şehir özellikleri gösterdiği tespit edilmektedir. Bu yerleşmeler dışında ilçe merkezi görevi üstlenmiş olan Altunhisar, Çamardı, Çiftlik ve Ulukışla, bucak merkezi görevi üstlenmiş Çiftehan, Yeşilgölcük ve Kemerhisar ile herhangi bir idari görev üstlenmemiş ancak belediye teşkilatına sahip 46 yerleşmenin kasaba özelliği gösterdiği belirlenmiştir. İfade edilen yerleşmeler dışında kalan her türden yerleşme şekli kır yerleşmeleri adı altında değerlendirilmiştir.

3.1. Şehir Yerleşmeleri

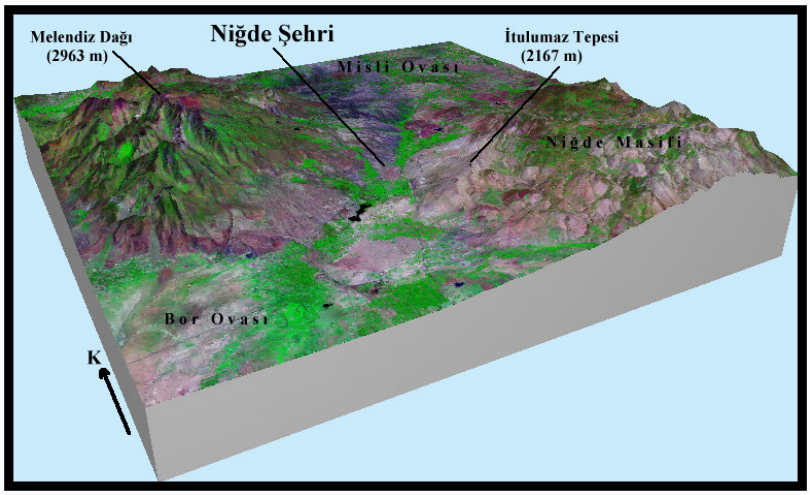
Şehir yerleşmelerini kolayca ayırt edebilecek olan nüfus miktarı, faal nüfusun sektörel dağılımı, yerleşmenin strüktrü, yerleşmedeki fonksiyonel kullanım farklılaşması ve etki sahalarının genişliği esas alınarak Niğde İli yerleşmeleri incelendiğinde Niğde ve Bor şehir özelliğine sahip yerleşmeler olarak ortaya çıkmaktadır.

3.1.1. Niğde Şehri

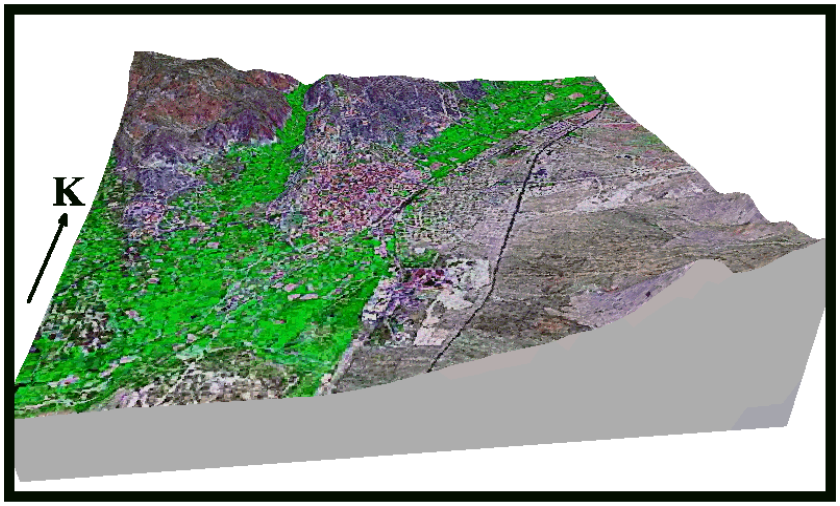
İl merkezi görevi üstlenmiş olan Niğde, çalışma alanını oluşturan idari ünitenin geometrik manada merkezi kısmında bulunur. Şehir, volkanik bir kütle olan Melendiz Dağı ile metamorfik kayaçlardan oluşmuş olan Niğde masif kütlesi arasındaki KD-GB yönlü bir boğaz içerisinde yer almaktadır (şekil 40). Bu boğaz, ilin kuzeydoğusunda yer alan Misli Ovası ile ilin batısında yer alan Bor Ovası arasında uzanış gösterir.

Şehir, batısında yer alan Melendiz Dağı'nın uzantısını teşkil eden, batıdan Kayardı Deresi, doğudan Niğde Çayı'nın açtığı vadilerle sınırlanmış ve andezit kayaçlarından müteşekkil bir sırtın doğu yamaçları üzerinde bulunmaktadır (şekil 41). Şehrin asıl yayılış sahasını yatay tabakalaşma gösteren Andezit tüfleri oluşturur. Bu tabakalar çoğu yerde 1.5 m kadar kalınlıkta toprakla örtülüdür. İstasyon ve

batısındaki derenin bulunduğu saha alüvyonlardan müteşekkildir. Şehir 4. derece deprem bölgesine yer almaktadır. Heyelan tehlikesinin bulunmadığı sahada, Niğde Çayı yağışlı mevsimlerde taşkın riski taşımaktadır.

Şekil 40: *Niğde Şehri'nin konumu*

Şekil 41: *Niğde Şehri'nin kuruluş yeri*

3.1.1.1. Niğde Şehri'nin Kuruluş ve Gelişimi

Niğde şehrinin kuruluşunu, "1890 yılında Aktaş (Andaval)'daki bir kilisede bulunmuş olan, 36x36 cm boyutundaki bir bazalt parçası üzerindeki Geç Hitit Krallıkları dönemine (M.Ö. 8. yüzyıl) ait kitabede okunan "Nahita kralı Saruvanas" (Ussıshkın, 1969:197) ibaresine atfen, Hitit döneminde kurulmuş olabileceğini ve isminin kitabe de geçen "*Nahita* kelimesinden geldiğini" (Sevgen, 1959) ifade edenler bulunmaktadır. Şehrin genetik olarak atası sayılabilecek bir yerleşmenin, bu

dönemde kurulmuş olduğunu ispatlayabilecek -eldeki kitabeden başka- bir delil bulunmamaktadır. Her ne kadar arkeologlar isim benzerliğine atfen Nahita'yı, Niğde'ye lokalize etmekte iseler de, kitabenin bir kilisede bulunmuş ve kolayca taşınabilecek büyüklükte olması yanında mevcut yerleşme alanında buna dair izler bulunmaması, bu düşüncenin doğruluğuna engel teşkil etmektedir. Nihayet bahsi geçen yerleşme, tarihi süreç içerisinde izlenememektedir.

Yerleşmenin kuruluşu ile ilgili diğer bir görüş; Gabriel (1931:107) tarafından belirtilen, "Dağlık Kilikya (Cilicie Trachée)'nın önemli şehri Nagidos'un, M.Ö. IV. ve V. yüzyıllara ait paralarının bulunduğunu, daha sonra meskûkât listesinden kaybolası nedeniyle tesis edilen yeni şehre halkının nakil edildiği ihtimali" ile ilgilidir. Birçokları tarafından ispata gerek duyulmaksızın yerleşmenin kuruluşu ile ilgili olarak kullanılan bu düşünce, tarihi coğrafya ilkeleri doğrultusunda ele alındığında ispattan yoksundur. Burada Gabriel, isim benzerliğine izafetle sadece bir ihtimal üzerinde durmaktadır. Ayrıca çalışmamızın yerleşmelerin tarihi gelişimini anlatan bölümünde detaylıca görüldüğü gibi, Anadolu Selçuklu dönemine kadar şehrin bulunduğu yerde, aynı isim veya başka bir isimle yerleşme izlerine de rastlanılmamaktadır. Bizans ve Arap akınları döneminin çağdaşı kaynaklar bu isimde herhangi bir yerleşmeden bahsetmediği gibi, şehrin bulunduğu mevkide de herhangi bir yerleşmeden söz etmezler. Ayrıca, Anadolu'nun Türkler tarafından fethi esnasında Niğde isimli bir yerleşmenin ya da kalenin muhasara ile alındığına dair kayıtlara da rastlanılmamaktadır. Neşri Tarihi'nde (Köymen, 1983:20) olduğu gibi sonradan yazılmış kronolojik tarih kitaplarında bölgenin adına izafeten Niğde'nin fethedildiği yer almaktadır.

Niğde Şehri'nin kuruluşu ve ismi ile ilgili ispat edilebilecek ilk veriler Anadolu Selçukluları dönemine aittir. Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Niğde ismine ilk kez Anadolu Selçuklu sultanlarından II. Kılıçaslan'ın 11 oğlunu, 1180 yılında ülkenin çeşitli yerlerine göndermesi sırasında rastlanır. Bu tarihte şehzadelerden "Muzafferüddin Arslanşah, Nigide'ye" (Baykara, 1990:45) gönderilmişti. Niğde Şehri'nin yer aldığı sahada şehrin atası sayılabilecek bir yerleşme izine ve Niğde ismine Anadolu Selçukluları'ndan önceki dönemde hiçbir şekilde rastlanmamış olması nedeniyle, Niğde'yi Anadolu Selçukluları tarafından kurulan ve geliştirilen bir yerleşme olarak kabul etmek gerekmektedir. Anadolu'nun tarihi, coğrafyası ve

arkeolojisi üzerine çalışma yapmak üzere geçen yüzyıllarda ülkemizi ziyaret etmiş olan çok sayıdaki seyyah da eserlerinde, Niğde'de Selçuklu döneminden eski bir esere rastlamadıklarını belirtirler (Texier, 2002:111).

Niğde kelimesi, Selçuklular döneminde sıkça kullanılan Farsça kelimelerden "iyi, güzel" anlamındaki "nik" ve "köy, memleket" anlamındaki "dih veya deh" kelimelerinin birleşmesiyle oluşturulmuş "güzel köy, güzel memleket" anlamında Nik'i-de(h*) kelimesinden türemiştir. 1916 tarihli Konya Vilayeti Salnamesi'nde Niğde kelimesinin Farsça'da "iyi köy, iyi memleket" anlamındaki "Nik-i de" kelimesinden geldiği belirtilmiştir (KVS, 1916:303). Farsça "iyi, güzel" anlamına gelen "nik" ve "köy, memleket" anlamına "dih, deh" kelimeleri Selçuklu yazı ve edebiyatında sık rastlanan kelimelerdir. Okunuşta "h" sesi ağızdan çıkmadığından kelime "Nik-i-di" ve "Nik-i-de" şekillerinde okunabilir. Niğde kelimesinin bu şekildeki yazılmış örneklerine Selçuklu dönemi yazma eserler (İbn-i Bibi ve Yakuti'de olduğu gibi) ve kitabelerinde (Sinop Kalesi kitabeleri gibi) rastlamaktayız. Hal böyle olunca Niğde'nin, Anadolu Selçukluları döneminde, önce aynı isimle bir köy şeklinde kurulmuş olduğu, savunmaya ve bölgeyi kontrol etmeye uygun konumu nedeniyle de yöneticiler tarafından tercih edilerek geliştirildiği ve şehir özelliği kazandığını düşünmekteyiz. "Selçuklu Sultanı Keykavus zamanında (1218) kalenin dış surlarının ve bir bedestenin inşa edildiği" (Gedik, 1997:13) bilinmektedir. Niğde'nin "aslen ufak bir tepe üzerine inşa edilerek, tepenin etrafının geniş yarıçapları K-G istikametinde olmak üzere oval bir surla çevrilmiş ve surun kuzey yönüne tesadüf eden bir noktasının bir içkale ile süslenmiş olduğu" (KVS, 1916:251) bildirilmektedir.

Yerleşmede varlığı bilinen en eski eserler Selçuklu dönemine aittir. Selçuklular, yerleşmenin kuruluşunu gerçekleştirmiş oldukları gibi 1305 yılına kadar süren yönetimleri süresince şehre; kale, şehir suru ve bedesten (1218), Alaeddin Camii (1224), Hatiroğlu Çeşmesi (1267), Alibey Mescidi (1302)'ni (Akyurt, 1946; Eldem, 1936) kazandırmışlardır (foto 16 -17). 1305 tarihinde son Selçuklu sultanı II. Mesut ölünce şehri, İlhanlı valileri yönetmeye başlamıştır. İlhanlılar döneminde şehre; Hüdavend Hatun Türbesi (1312), Beylerbeyi Türbesi (1325), Sungurbey

* Dih kelimedeki "h" harfi "sükun-u hâ" olduğundan (Mütercim Asım Efendi, 2000:178) genellikle ses olarak çıkmaz.

Camii (1335), Ahi Eyub Türbesi (1344), Hacıpaşa Mescidi (1344) (Eldem, 1936; Akyurt, 1946) inşa edilmiştir (foto 18-19).

Foto 16: *Niğde Kalesi (İçkale)*

Foto 17: *Alâeddin Camii*

Foto 18: *Sungurbey Camii*

Foto 19: *Hüdavend Hatun Türbesi*

İlhanlı Döneminde şehirde konaklayan İbn-i Batuta Niğde için; "Burası Irak sultanına bağlı bulunmaktadır. Büyük ve kalabalık bir şehir olmakla beraber bazı kesimleri haraba yüz tutmuştur. Karasu adındaki ırmak şehri ikiye böler. Üzerinde, biri şehir içinde, ikisi şehir dışında olmak üzere üç köprü vardır. Şehrin iç ve dışına konan dolaplarla ırmaktan alınan su, bağ ve bostanlara verilir. Burada meyve pek boldur" (Parmaksızoğlu, 1981:21) demektedir.

İlhanlıların Anadolu valisi olan Alâeddin Eratna'nın 1335'den sonra devletten bağımsızlığını ilan etmesiyle Eratna Beyliği'nin yönetimine giren Niğde'de, bu dönemle ilgili eser bulunmamaktadır. 1366 yılında Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey Niğde'yi ele geçirmişse de, saha Osmanlı-Karamanoğlu mücadelesine sahne olmuştur. Yıldırım Beyazıt zamanında bir süre Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Ancak 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra tekrar Karamanoğlu Beyliği'ne geçen şehir, "Karamanoğulları tarafından yazlık başkent olarak kullanılmıştır" (KVS, 1916:303). 1470 yılına kadar süren Karamanoğlu Beyliği döneminde kale burçları

onarıldığı gibi, imaret (1408), Akmedrese (1409), Karamanoğlu Hamamı (1409), Şah (1413), Hoca İbrahim (1422), Tavukçuoğlu (1422), Emir Mecdüddin (1426), İbni Dai (1426), Üzümpazarı (1429), Afife Hatun (1452), Ayasağa (1454), Burhan (1473), Esenbey isimli mescitler ve Şeref Ali Türbesi (Akyurt, 1946; Eldem, 1936) inşa edilmiştir (foto 20-21). Mescit isimlerinin büyük oranda Osmanlı dönemi tahrir defterlerinde mahalle olarak geçmesine bakılırsa şehir, Karamanoğulları döneminde hayli gelişme göstermiş ve nüfus toplamıştır.

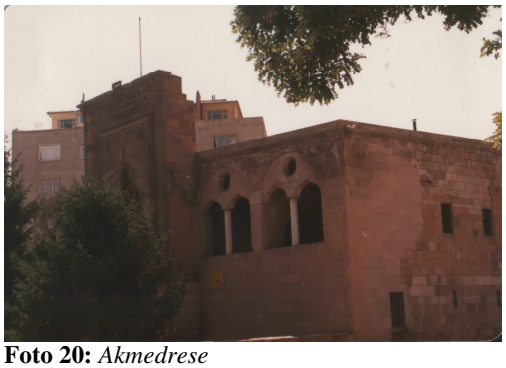

Foto 20: *Akmedrese*

Foto 21: *Hanım (Afife Hatun) Camii*

Karamanoğlu Ali Bey Vakıfiyesi (Uzunçarşılı, 1943) kayıtlarında "*şehir suru altında yer ve Bor kapısı mahallesi mescidi*"gibi ifadeler geçmektedir ki, bu durum şehrin bir sur içerisinde bulunduğunu ifade eder. Ayrıca; 2 cami ve 15 mahalle mescidi, 2 medrese, 1 imaret, 2 zaviye, 1 mevlevihane kaydı mevcuttur. Sungurbey Cami yanında 1 aşçı dükkânı, 3 kavaf dükkânı ile 2 hamam, ekmekçi fırını, bezirhane, bezzazistan yerleşmede bulunan ticarethaneler olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca vakfiyedeki kayıtlardan Niğde'de han, çarşı ve ayrıca bezzazlar çarşısı ile 10 dükkânın daha varlığını çıkarmaktayız. Değirmenler akarsu ile çalıştırıldığından şehir içerisinde değirmen kaydı geçmemekle birlikte çevresinde değirmenlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Şehrin vakfiyelerden çıkarılan diğer bir özelliği de, şehir çevresinde bol miktara bağ ve bahçelerin bulunduğudur.

Şehir, 1470 yılında Gedik Ahmet Paşa tarafından şiddetli bir muharebe ile Osmanlı topraklarına katılmıştır. Niğde kalesi yapılan muharebede epeyce zarar görmüş olmalı ki, Gedik Ahmet Paşa tarafından tekrar tamir edildiğine dair (KVS, 1916:251) kayıtlar bulunmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarafından yayınlanmış olan 1530 tarihli Muhasebe Defteri'ndeki kayıtlarda 32 mahallesi ve 678 hanesi bulunan Niğde'de; 2 cami, 19 mescit, 2 medrese, 4 zaviye, 1 mevlevihane, çarşı (suk) da dahil olmak

üzere 71 dükkan, 3 hamam ve 1 kervansaray bulunmaktadır. Ayrıca şehirde, kale ile birlikte 1041 nefer kaydı mevcut olup, tahminen 4000-5000 arasında bir nüfus yaşamaktadır. Yerleşmenin gelirleri arasında "bac-ı bazar, resm-i kapan bazarı, resm-i boyahane, resm-i bozahane ve meyhane vb." vergiler kayıtlıdır. Şehre, 1559 yılında Sokullu Mehmet Paşa tarafından bir bedesten yaptırılmıştır (foto 22).

Foto 22: *Bedesten ve Sungurbey Camii*

Kâtip Çelebi'nin 17. yüzyılda hazırlamış olduğu "*Cihannüma*" isimli eserinde "*Evsaf-ı Niğde*" başlığı altında sadeleştirilmiş haliyle şu bilgiler bulunmaktadır; "Bu şehirde üç kat hisar vardır ve bütün şehri sarmaktadır. Suru dayanıklı taş duvardır. Sultan Alâeddin'in ve Sungur Bey'in güzel camileri kale içinde olup, Alâeddin'in "Beyza" adında iki katlı büyük bir medresesi ve Hasan Çelebi Camii ile daha birçok camiler ve medreseler vardır. Kale ve hisar içinde on cami ve seçkin hamamlar vardır. Eski saray gibi bir kale yüksek bir ana kaya üzerinde yer almış olup, şehirden minareler gibi yüksek görünür. Şehirden batıya doğru yollar yapılmıştır. Kale duvarı üzerinde büyük konaklar vardır. Bu kale ortasında üç harman yeri büyüklüğünde bir kale vardır ki, dizdarı ve muhafızları ile onların evleri ve mescidi vardır. İkinci kaleden yüksektir. Bu şehirden ayrı duran ve sonradan oluşmuş bir büyük mahalle vardır. Bağ ve bahçeleri, akarsuları boldur" (Eldem, 1936:6-7). Kâtip Çelebi'nin verdiği bilgilerden şehrin büyük oranda sur içinde yer almakla birlikte, sur dışında yeni mahallelerin ortaya çıkmış olduğunu görmekteyiz. Nihayet Kanuni'nin Irak seferine katılmış olan Silahtar Matraki, gravüre ettiği Niğde şehir planında sur dışındaki mahalleyi de göstermiştir (şekil 42).

Şekil 42: *Silahtar Matraki'nin Niğde Şehri gravürü*

"1830 yılında yapılan nüfus sayımı hülasa defterine göre 6700 kişinin yaşadığı" (Çadırcı, 1991:50) Niğde Şehri'nde, 19. yüzyıl içinde büyük değişimler görülmektedir. "1803–1805 yılları arasında Niğde'de askeri kışla yaptırılarak nizam-ı cedid askerlerinin eğitim ve öğretimi başlamıştır" (Çadırcı, 1991:55). Bu dönemde şehre ilk defa giren askeri kışla, kendisine yer olarak Kayabaşı Mahallesi'nin yaslandığı sırtların üzerini seçmiştir. 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi'nin çıkarılmasıyla şehir çok sayıda resmi kurum kazanmıştır. Bunları; hükümet konağı, belediye, jandarma, telgrafhane, iptidai, idadi ve sultani mektepleri ile hastane şeklinde sıralanabilir. Bu kurumlar bütünüyle şehrin boş alanlarında kurularak şehrin büyümesine yardımcı olmuştur. Aynı dönemde şehir sur dışına taşmış ve güvenlik problemi de ortadan kalkmış olduğundan, bir zamanlar şehri çevreleyen duvarlar bakımsızlıktan harap hale gelmiştir. Vilayet Nizamnamesi gereğince kurulmuş olan Konya Vilayeti Meclis-i Umumisi'nin Nafia ile ilgili istekleri arasında; "Niğde sokaklarının kaldırımsız olduğu, yıkılmasına karar verilen harap surların taşlarıyla sokaklara kaldırım döşenmesi, kalenin yıktırılması için gerekecek para ile yapımı düşünülen ıslahhane ve hastahane masraflarının, dükkânlar yapılmak üzere satılacak kale arsasından karşılanması" (Çadırcı, 1991:263) önerisi yer almaktadır. Çok geçmeden 1870'li yılların sonlarında "eski şehir suru ile beraber kale üzerinde bulunan yedi adet burç, tehlikeli olduğu gerekçesi ile mutasarrıf vekâletinde bulunan Muhasebeci Münir Efendi tarafından yıktırılmıştır" (KVS, 1916:302). 1870 yılı vilayet salnamesine göre Niğde şehrinde; 1 hükümet konağı, 20 camii, 15 mescit, 3

kilise, 8 medrese, 1 rüştiye ve 15 sıbyan mektebi, 5 boyahane, 1 bezirhane, 20 kahvehane, bedestendekiler de dahil olarak 512 dükkan bulunmaktadır.

20. yüzyıl başında şehir; Şehiriçi, Tepeviran ve Kayabaşı isimleri ile üç bölümden oluşmaktadır. Bu üç kısmın ortasında bulunan ve "İmaret Tarlası" adıyla anılan boş ve geniş bir meydanda hükümet binası, sultani mektebi, jandarma, askerlik dairesi, belediye, evkaf, reji daireleri, özel muhasebeye ait bir mektep ve birkaç dükkân inşa edilerek meskûn bir yer haline getirilmeye başlanmıştır (foto 23). Şehriçi denilen bölüm kalenin bulunduğu tepe etrafında yer alırken, Tepeviran semti kuzeyi kayalık olduğundan büyük kısmı doğuya bakacak şekilde bulunduğu sırta yayılmıştır. Şehriçi semtinin batısında yer alan Kayabaşı semti, güneye doğru uzanan bir uzun sırtın doğu yamaçları üzerinde yer almaktadır.

Foto 23: *20. yüzyıl başlarında Niğde Şehri*

Yerleşmenin asıl merkezini teşkil eden kısmı bir sur içerisindeki ufak tepenin çevresi olup, *beden* ismiyle de anılmaktadır. Tepenin üzeri 500 m uzunluğunda ve 200 m genişliğinde bir sahadan ibarettir. Bu sahanın kuzey ucunda bir kale, ve kalenin yanında Rahmaniye Camii, güney tarafında ise Sultan Alaeddin Camii bulunmaktadır. Tepenin üzeri suyu olmadığından boş kalmıştır. Asıl şehir; kale çevresine yayılmıştır. Kale çevresindeki bu yerleşmeden ayrı olarak, biri kalenin kuzeybatısında Tepeviran adıyla bir kayalık yamaç üzerine, diğeri kalenin batısında Kayabaşı adıyla yine bir kayalık yamaç üzerinde iki semt ortaya çıkmış ve şehrin gelişmesiyle Tepeviran'a bağlantı sağlanmıştır. Kayabaşı semti ayrı bulunmaktadır.

Esas şehirde (Şehiriçi Semti) haneler arasında bahçeler bulunmamakta, burası sadece binalardan meydana gelmektedir. Tepeviran ve Kayabaşı semtleri ise

bahçelerle iç içedir. Şehrin bu üç kısmı arasında geniş ve düz bir arazi mezarlık olarak kullanılmaktadır. Sonradan bu mezarlık ortadan kaldırılarak, şehirde yeni teşekkül eden bütün resmi kurumlar burada toplanmaya başlamıştır.

Sağlıklı bir içme suyunun temini her dönemde şehir için problem teşkil etmiştir. Bu dönemde Niğde'nin içme ve kullanma sularını temin eden su kaynaklarından Kadarak suyu, Melendiz Dağı yamaçlarından Kırkpınar ismi verilen kaynaklardan açık kanallar yardımı ile şehre getirilmiştir. Bu su Kayaardı bağlarını, Tepeviran ve Kayabaşı semtlerindeki bahçeleri münavebe ile sulamakta, Kayabaşı ve Tepeviran semtlerindeki sarnıçlar da bu su ile doldurulmaktadır. Su kaynaklarından Margava suyu; şehrin batısında uzanan Kayaardı vadisinin içinden çıkmaktadır. Su önce bir havuzda toplanarak kimi yerlerde kayalar üzerine oyulan kanallar, kimi yerlerde toprak künk içinde Kayabaşı semtine ulaştırılmıştır. Şehrin içme suyu kaynaklarından üçüncüsünü oluşturan çeşme suları ise; 4 km kadar uzaklıktaki Deneği (Yeşilburç) Köyü yakınındaki bir kaynaktan çıkan suların toprak künkler vasıtasıyla şehre ulaştırılmasıyla elde edilmektedir. Suyun naklinde kullanılan toprak künklerin düzensizliği nedeniyle de esasen yetersiz olan su, yaz mevsiminde iyice azalmaktadır. İçme sularının kirli olmasından dolayı şehirde humma, tifo gibi önemli hastalıklar eksik olmamaktadır. Bu nedenle şehirde kalan memurlar, yaz mevsiminde pınarlar ve kaynaklardan tenekelerle su getirmektedir. Sayfiyelerde kuyu suları ve çayırlardan sızan yalancı memba suları içilmektedir. Ayrıca yüksekte yer alan Alâeddin Mahallesi civarına su çıkmadığından, burada oturanlar uzak mesafelerden yaz-kış su taşımaktadır.

Şehrin çarşısı, kalenin altından başlayarak surun batı kenarını takiben kale karşısındaki surun ucunda son bulmaktadır. Ayrıca surun Demirkapı isimli bir kapısı yanından bir çarşı daha başlayarak doğu-batı yönünde asıl çarşıya dik şekilde uzanmakta ve şehrin en işlek caddesi olan Kayseri-Ereğli Caddesi'ne bağlanmaktadır. Bor şosesinin şehre giriş yaptığı Sarıhan mevkiinden başlayarak Eskisaray civarında Kayseri-Ereğli şosesi ile birleşen, ancak tek arabanın geçmesine müsait olan Nalbantlaroku Caddesi, şehrin en muntazam ve en düz caddesini oluşturmaktadır. Ayrıca çarşının ortasından şehrin kuzeyine doğru düzensiz uzanan Paşakapısı Caddesi bulunmaktadır. Şehir içindeki yollar genellikle ivicaclı, dar,

geçişi zorlaştıracak türlü engelleri barındırmaktadır. Çarşının içi ve Nalbantlaroku Caddesi, karacingi adı verilen kesme taşlarla döşenmiştir (KVS, 1916:252).

1906 yılı Konya Vilayeti Salnamesine göre Niğde'de; hükümet konağı, askeri depo, saat kulesi, rüştiye mektebi, hastane, kütüphane ve hapishane olarak kullanılan kale'den başka, 10 cami, 30 mescit, 8 medrese, 10 iptidai mektebi, 10 tekke, 8 han, 3 hamam, 611 dükkân, 4750 hane ve 600 kadar halı ve dokuma tezgahı bulunmaktadır. Liva merkezi görevini üstlenmiş olan şehirde idari teşkilat olarak; mutasarrıf ve naibi, müftülük, liva meclis idaresi, muhasebe müdürlüğü, tahrirat müdürlüğü, vergi müdürlüğü, bidayet ve şeriye mahkemeleri, nafia dairesi, ziraat bankası, maarif müdürlüğü, nüfus dairesi, defter-i hakani dairesi, evkaf dairesi, belediye dairesi, reji dairesi, ticaret ve ziraat odası, telgraf ve posta idaresi, duyun-u umumiye idaresi, orman idaresi, polis idaresi, jandarma taburu dairesi, mülkiye idadi mektebi, muallim mektebi ve askeri teşkilat olarak Dördüncü Niğde Redif Taburu yer almakta olup, bu teşkilatların 200 kadar çalışanı bulunmaktadır.

Resmi binalardan *Hükümet Konağı*; 1898 tarihinde ahaliden toplanan yardımlarla ortaklaşa inşa edilmiştir. Askeriye, jandarma, evkaf daireleri hariç, bütün resmi daireleri içinde toplayan bina, kırk iki odalı ve iki katlıdır. İçinde bulunduğu geniş arsa hapishane, jandarma, asker alma dairelerini de içine almaktadır. *Hastahane*, şehrin batısındaki Kayabaşı mahallesinin üst kısmında, şehrin sayfiyelerini oluşturan Kayaardı ve Bucakçayır arasındaki bir sırt üzerinde bulunmaktadır. Eğitim kurumlarından 9 sınıfı bulunan *Sultani Mektebi,* hükümet konağı yakınındadır. Bir müdür ve 17 muallimle idare edilen bu mektepte 1901 talebe kayıtlıdır. Kiralık bir evde hizmet veren *Muallim Mektebi*'nin 17 muallimi ve 56 talebesi bulunmaktadır. Rüştiye ve idadi mektebi olarak kullanılmış olan iki katlı binada hizmet veren *Numune Kız Mektebi*, Paşa Camii yakınında olup 9 muallimi, 130 talebesi bulunmaktadır. Demirkapı, Kayabaşı, Karasoku mahallelerinde aynı isimlerle 3 adet ibtidai mektebi mevcuttur. Bu mekteplerin 12 muallimi ve 320 talebesi bulunmaktadır. *Dar'ül Hilafet'ül-Aliye* adı ile 1917 senesinde tahsis edilen medrese, Türk mimarlığının bir şaheseri olan Akmedrese isimli iki katlı binada yer almaktadır. Medresenin 13 muallimi ve 60 kadar talebesi mevcuttur.

Dini yapılardan *Sultan Alaeddin Camii*, kale içinde ve şehre hakim bir tepe üzerinde yer almakta ve taş işçiliği süslemeleri ile dikkat çekmektedir. *Sungur Cami,*

Paşa Camii, *Husameddin Camii*, *Hacı Osman Camii* merkez çevresinde yer almaktadır. Bunlardan başka hemen her mahallede bir iki mescit bulunmaktadır.

Jandarma dairesi, yarım kargir bir binadır. Evkaf dairesi iki kısımdan ibaret halde, Sultani Mektebi karşısındadır. *Belediye dairesi,* 1916 senesinde inşa edilmiştir. Şehirde 8 *han* ve 2 *otel* mevcutsa da binaları dış düzenden ve iç mefruşattan yoksundur. Birisi harap olarak üç hamam vardır. Şehirde fabrika ve sanayi müessesi bulunmamaktadır.

Camiler ve Akmedrese istisna edilirse şehirdeki resmi binalarda bilinen bir mimari tarz olmayıp, her binanın inşa tarzı ve planı münferit olarak düşünülmüştür. Geleneksel meskenlerde inşaat malzemesi olarak bütünüyle taş kullanılmıştır. Damlar hezen ve örtme adı verilen ağaçlarla kapatılarak üzerine tahta, hasır, saz döşenmekte, bunun üstüne çamurlu toprak, en üstüne de killi bir toprak dökülerek örtülmektedir. Bazı binaların çatısını tonoz oluşturmakla birlikte bunların da üzeri toprakla örtülüdür. Şehirde kiremit çatı resmi binalara mahsustur. Halk, yaz mevsimlerinde hava değişimi maksadıyla bağlara çıkmaktadır. Buralardaki meskenler insanlardan ziyade eşyaların muhafazası amacıyla inşa edildiğinden genellikle tek kattan ibarettir.

Cumhuriyetin ilanından sonra şehir, uzun süre yukarıda bahsedilen üç semt arasındaki boşluğu doldurma yönünde gelişim göstermiştir. Çoğunlukla ihtiyaca yetmeyen resmi binalar yenilenmiş veya restorasyonla birlikte genişletilmiştir. Cadde ve sokaklarda düzenlemelere gidilmiştir (Üstün, 1938; Gedik, 1997:61). Bu dönemde büyük sanayi tesisleri genel olarak devlet yatırımı şeklinde geliştiğinden, şehir strüktüründe önemli bir değişiklik meydana gelmemiştir. Niğde Şehri'nin gelişim yönü üzerindeki en büyük etkilerden birisini 1933 yılında tamamlanan *demiryolu* ve hizmete açılan *istasyon binası* oluşturmuştur.

1960 yılına ulaşıldığında kuzey-güney istikametinde uzanan asfalt kaplamalı bir ana cadde şehri iki parçaya bölmektedir (foto 24). Şehir, üzerinde kalenin yer aldığı uzunca bir tepenin yamaçlarını örtmekte ve bu tepenin doğu yamaçlarından Niğde Çayı'nın su basmayan kısımlarına kadar inmektedir. Bahsi geçen tepenin batısında yeni binalar ana caddenin kenarlarında dizilmektedir. Bu binalar kuzeyden güneye doğru kışla, hükümet konağı ve üzerinde üç türbenin yükseldiği bir meydana bitişik ortaokul ve lise binalarıdır. Bunların ötesindeki sırtın hafif meyilli yamacında

Kayabaşı mahallenin evleri, basamaklar şeklinde dizilmektedir. Tapeviran semti şehir ile bütünüyle birleşmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan bütün binalar nerdeyse şehri oluşturan üç semtin arasındaki geniş boşlukta inşa edilmiştir. 1960 yılında 21 mahalleden oluşan şehir, yukarıdaki üç semtin arasındaki geniş boşluğun seyrek dokulu resmi binalar tarafından doldurulmasıyla bütünlük kazanmaya başlamıştır. Ancak şehir planındaki yerleşme yoğunluğu dikkate alındığında şehrin, bütün kısımları henüz girift hale gelememiştir. Şehir strüktüründe hala Kayabaşı, Tepeviran, Beden (Alâaddin Mahallesi) semtleri ayırt edilebilmektedir.

Foto 24: *1966 yılında Niğde Şehri*

Şehrin batısını sınırlayan sırtların yamaç ve eteklerini tamamen *Kayabaşı semti* kaplamıştır. Geleneksel taş konutların yoğun olarak bulunduğu semtte, genellikle ikamet konutları yer almaktadır. Semtin meskenleri geniş arsalar içerisinde, bir veya iki katlı, çatılar bütünüyle toprak düz damlıdır. Meskenlerde dikkati çeken ortak özellik; giriş kapısından sonraki ahşap döşemeli geniş bir salon ve bu salandan geçilen geniş odaların varlığıdır. İlk katlar ahır, ambar ve mahzen, ikinci katlar ise ikametgâh olarak kullanılmaktadır. Bu semtin iskân alanı sırtlardan eteklere ve çarşı ile resmi binaların yer aldığı düzlüğe doğru genişlemektedir. Sonradan gelişmiş olan etek alandaki binalar yukarıdakilerden farklı olarak modern bir tarzda inşa edilmiştir. Duvarlar taş olmakla birlikte sıvanmış haldedir. Pencereler daha geniş, damlar çatılıdır.

Tepeviran semti, şehrin kuzey cephesini tamamen kaplamaktadır. Buradaki meskenleri de geleneksel taş konutlar oluşturmakla birlikte, meskenlerde Kayabaşı'ndakilerden farklı olarak ahşap işlemeciliği bulunmamaktadır. Meskenler

çoğunlukla iki katlı olup, salonda bulunan bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Bu sebepten dolayı bir tek aile veya kan bağı olan geniş aileleri barındırmaktadır.

Beden Semti ise kale ile birlikte tarihi yapıları barındıran Alaaddin tepesinin çevresinde yayılmaktadır. Şehrin en eski nüvesini teşkil eden ve barındırdığı çarşı nedeniyle Çarşıiçi Semti olarak bilinmekte iken, şehrin gelişmesiyle birlikte çarşının yeni merkeze doğru kaymasıyla "Beden" veya "Alaaddin Mahallesi" olarak anılmaya başlanmıştır (foto 25). Burada da meskenler bütünüyle taş yapılı, toprak düz damlıdır. Ancak farklı olarak meskenlerde balkonlar ve çıkmalar gözlenmektedir.

Foto 25: *1960'lı yıllarda Beden Semti*

Yukarda ifade edilen üç semt arasındaki eski büyük mezarlık ortadan kaldırılmış ve burası neredeyse şehrin ihtiyacı olan tüm resmi binaların inşa alanı olarak kullanılmıştır. Bu saha artık *Çarşı Semti* olarak anılır olmuştur. Şehirdeki resmi hizmet binaları ve ticaret alanları bütünüyle bu yeni semtte toplanmıştır. Bu sebepten dolayı semtte büyük gelişmeler görülür. İkamet alanı olarak kullanılan her üç semt arasındaki bu saha çarşı, pazar ve resmî binaları barındırması nedeniyle yeni iskân sahası olarak diğer semtlere tercih edilmiştir. Diğer semtlerinde bulunmayan 4-5 katlı modern binalar burada yer almaktadır. Düzenli caddeler üzerine dizilmiş olan binaların zemin katları ticarethane ve büro olarak kullanılmaktadır. Binaların üst katlarında ise daha ziyade şehirde bulunan memur aileleri ikamet etmektedir. Ticaret ve esnafın eski merkezini oluşturan bedesten ve çevresi, şehir gelişmesiyle birlikte yetersiz kalmış, ticari işyerleri de resmi kurumlar gibi, daha merkezi duruma gelen Çarşı Semti'ne kaymıştır.

Resmi binalar da dahil olarak geleneksel meskenler de yapı malzemesi olarak taş malzeme bol miktarda kullanılmıştır. Niğde çevresinde orman bulunmadığından yapı malzemesi olarak ihtiyaç duyulan kereste akarsu boyları ile bahçe kenarlarında yetiştirilen kavak ağaçlarından sağlanmıştır. Geleneksel ikametgâh konutları çoğunlukla revaklı iç avlular ve örtülü balkonlara sahiptir. Evlerin üstleri toprak düz damlıdır. Damlardaki yağmur ve kar sularını boşaltmaya yarayan taş çörtenler genellikle hayvan figürleriyle stilize edilmiştir. Meskenler genellikle tek veya iki katlı, 3-4 odalıdır. Yamaçlardaki bazı meskenlerin tüflere oyulmuş ambar ve ahırları bulunmaktadır.

1950'li yılların başından itibaren yapılan bazı yeni konutların ana iskeleti betonarme olup, duvarlar taş ve tuğlalarla örülmüştür. Yeni yapılmış binalar bulunduğu yerin önemine ve cadde genişliklerine göre tek veya birkaç katlıdır. 1957 yılında 2600 haneye sahip olan şehirde, 1960 yılı nüfus sayımına göre 18042 nüfus barınmaktadır.

İlde bulunan genel kamu hizmetlerinin büyük oranda Niğde'de toplanmış olmasından dolayı, gerek eğitim ve gerekse çalışmak amacıyla köylerden şehre daimi göç başlamıştır. Göçle gelenler şehrin kenar mahallelerinde toplanmış veya yeni mahalleler teşkil etmiştir. Bu nedenle Kırbağları gibi bazı eski sayfiyeler daimi iskân sahası haline gelmiştir. Aynı zamanda şehirde, doğumlar ölümlerden fazla olup, 1955 yılında 1757 doğuma karşılık 782 ölüm, 1960 yılında ise 3797 doğuma karşılık 797 ölüm gerçekleşmiştir (Üneri, 1963:20). Bu nedenle şehir nüfusunda 1955 yılından itibaren nispi bir nüfus artışı görülmeye başlar.

1960'lı yılların başında Niğde şehrinin fonksiyon alanlarına baktığımızda; genel hizmet binaları şehri oluşturan semtlerin ortadaki geniş düzlüğe yerleşmiştir. Bu merkezdeki resmi bina yoğunluğunun büyük kısmını okullar oluşturmuştur. Niğde'de 7 ilkokul, 1 ortaokul, 1 lise, 1 Kız Enstitüsü, 1 Erkek Sanat Enstitüsü, 1 İlköğretmen Okulu, 1 Ebe Okulu bulunmaktaydı. Ayrıca şehirde bulunan Çocuk Yetiştirme Yurdu, Vakıflar Öğrenci Yurdu, Çocuk kütüphanesi ve Halk kütüphanesi de eğitim amaçlı kurumlar arasında sayılabilir. 1949 senesinde Niğde'de 3 ilkokul ve 400 öğrenci var iken, 1960 senesinde 7 ilkokul ve 2000'e yakın öğrencisi bulunmaktadır. İlkokullardan Sakarya ve İnönü ilkokulları Kayabaşı semtinin Çarşı semtiyle birleştiği mevkide 1949 yılında yapılan binalarda eğitim vermektedir. 23

Nisan İlkokulu Paşakapısı mahallesi'nde, Dumlupınar İlkokulu Alâaddin Mahallesi'nde, Hazım Tepeviran ilkokulu Tepeviran Mahallesi'nde, Selçuk İlkokulu yeni kurulan Kerpiçlik Mevkii'nde, Şahin Ali İlkokulu ise istasyon yakınında yer almaktadır. Ortaöğretim kurumlarından 1949 yılında açılan lise, hükümet konağı yakınındaki binada ortaokulu ile birlikte eğitim hizmeti vermekte ve 1450 öğrencisi bulunmaktadır. 1957'de açılan ve İstiklal Caddesi üzerinde yer alan İlköğretmen Okulu'nda 350 öğrenci öğrenim görmektedir. Aralarında hastanenin yer aldığı Erkek Sanat Enstitüsü ve Kız Enstitüsü 1945 yılında bina edilmiş olup, 673 öğrencisi mevcuttur. Hüdavend Hatun türbesi yanında iki katlı bir bina Ebe Okulu'nu oluşturur. Eğitim kurumu olarak kabul edilen Çocuk Esirgeme Kurumu Yurdu Cumhuriyet Caddesi üzerinde, 1962 yılında tamamlanan Yetiştirme Yurdu Şahsüleyman Mahallesi'nde yer almaktadır. 1952 yılından itibaren Halkevi binasında hizmet veren Halk kütüphanesinin bulunduğu binada, ayrıca 1959 yılında Çocuk kütüphanesi kurulmuştur.

Hükümet konağı; İstiklal Caddesi üzerinde ve bu caddenin İstasyon Caddesi ile birleştiği yerde yer almaktadır (foto 26). Bunun hemen yanında Jandarma ve Cezaevi, arka kısmında ise Askeri mahfil yer almaktadır. Cumhuriyet sonrası yapılan Topçu Kıslası'da merkezde yer alan birimlerdendir. Belediye binası ise İstasyon Caddesi'nin İstiklal Caddesi ile kesiştiği yerde, alt kısmı hal olarak kullanılmakta olan yerin üst katında yer almıştır (foto 27). Bir kısmı nüfus müdürlüğü tarafından kullanılmakta olan adliye binası, Hükümet Konağı'nın hemen yanında 1956 senesinde inşa edilmiştir. 1961 yılında inşa edilmiş olan meteoroloji istasyonu ile Karayolları Müdürlüğü'ne ait binalar ise Ulukışla yolu üzerinde bulunmaktadır.

Foto 26: *Niğde Hükümet Konağı (1962)*

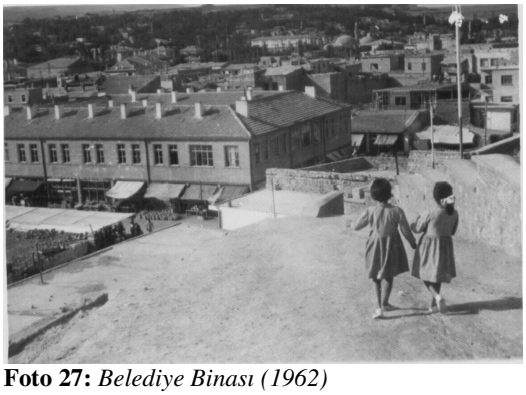

Foto 27: *Belediye Binası (1962)*

Redif Taburu kışlasındaki iki katlı binada hizmet veren hastane, 1929'da İstiklâl Caddesi'nin sol kesimindeki binasına taşınmıştır. 1930'da iki bina daha ilâve edilerek genişletilmiştir. Aynı binaların yanında 1955'de Verem Dispanseri binası, 1956'da çocuk servisi ve 1958'de kadın-doğum servisi binaları eklenmiştir.

İstasyon Caddesi'nin sol tarafında İstasyon Meydanı ile Kayseri Şosesi'nin birleştiği noktanın kuzey kesimindeki sahada bir stadyum yer almaktadır. Stadyum yanında 1960 yılında tamamlanan bir Spor Bölge binası bulmaktadır. Niğde Çayı vadisini takip eden demiryolu istasyonu şehrin doğu kesiminde yer almakta olup, istasyon çevresinde depolar ve lojmanlar yer almıştır. Vilayette bahçe ziraatını geliştirmek ve ıslahını sağlamak amacıyla Kayseri yolu üzerinde bir *Fidanlık* kurulmuştur. Şehrin 1 km kadar güneyinde bir *Mezbaha* binası ve garajları yer almaktadır.

Şehrin, Bedesten merkezli olan eski ticari merkezi, batı kesiminde açılan yeni caddelere doğru kaymıştır. Bu suretle çarşı, iskân alanı içinde merkezî bir durum arz etmeye başlamıştır. Şehrin kuzeyinden güneyine uzanan ve tam şehrin ortasından geçen Cumhuriyet Caddesi'nin sağ ve sol kesimleriyle, bu caddenin tam yarısında bulunan Hükümet Meydanı'ndan doğu istikametinde uzanan İstasyon Caddesi'nin sağ ve sol kesimlerinde yeni inşa edilmiş yüksek binaların alt katları ticarethane ve büro olarak faaliyet göstermektedir. Ayrıca, 1949 yılında inşa edilen lojmanlı Ziraat Bankası, 1953 yılında faaliyete geçen İş Bankası ve Halk Bankası, 1958 yılında açılan Emlak-Kredi Bankası Cumhuriyet Caddesi üzerinde sıralanmıştır. Aynı cadde üzerinde zemin katları ticarethane ve üst katları büro veya ikametgâh olarak kullanılan 3'er katlı apartmanlar, iki sinema binası ile bir sinemayı da barındıran işhanı bulunmaktadır. İstasyona Caddesi'nin sağında Zahire Pazarı muhitinde zemin katları depo ve üst katlar ikametgâh olarak kullanılan bitişik nizamda apartmanlar dikilmiştir.

Şehirde, Bor yolu üzerinde Otobüs Garajı ve kalenin bulunduğu tepede bir Belediye Gazinosu yer almaktadır (foto 28). İstasyona giden yolun sağ kesimindeki sahaya zemini 40 dükkânı ihtiva eden bir de hal binası yer almaktadır. Zahire ve hayvan pazarı, İstasyon Caddesi'nin sağ kesiminde Niğde Çayı'nın batısındaki boş arazide, sebze pazarı ise hal binası ve civarında perşembe günleri kurulmaktadır. Haftalık pazara şehirde ikamet edenlerin yanı sıra civar köylerden de birçok köylü

katılmaktadır (foto 29). Ayrıca 1961 yılından itibaren bir hafta süren Hayvan ve Emtia Panayırı küşat edilmiştir. Şehir stadyumu yanında kurulan panayıra komşu il ve ilçelerin müstahsil ve tüccarları iştirak etmektedirler. 1962 yılında şehirde, 13 manifaturacı, 9 tuhafiyeci, 21 bakkal, 18 kırtasiyeci, 5 ayakkabıcı, 10 berber, 3 kuaförü, 4 temizleyici, 13 bakırcı, 2 oyuncakçı, 3 çantacı ve 2 eczane 11 lokanta, 15 kahvehane, 2 otel, 9 fırın, 20 terzi, 28 manav, 10 kasap, 6 kuyumcu, 2 billuriyeci, 3 saatçi, 2 hamam, 2 matbaa ve 2 lokal mevcuttur (Üneri 1963:31).

Foto 28: *Belediye Gazinosu (1962)*

Foto 29: *Niğde'de halı pazarı (1972)*

Şehirde fabrika olarak üç tesis yer almaktadır. Bunlardan 500 iğlik İplik Dokuma Fabrikası ve bunun karşısında yer alan Un Fabrikası, Kayseri yolu üzerinde bulunmaktadır. Yapımı henüz tamamlanmamış olan Çimento Fabrikası ise Ulukışla yolu üzerindedir. Ayrıca İstasyon Caddesi'nin sağında ve İstasyon Meydanı ile Ulukışla yolunun batı kesimindeki sahada, içerisinde döküm atölyeleri, demirciler, oto tamircileri ve hızar atölyelerinin bulunduğu "Sanayi Çarşısı" kurulmuştur. Çimento fabrikasının güneyinde şehrin bütünüyle dışında kalan geniş boş sahada iş esasına göre faal olan Yarıaçık Cezaevi yer almıştır.

1930 yılında hazırlanan ilk imar planı doğrultusunda şehrin caddeleri düzgün hale getirilmeye çalışılmıştır. Şehrin sonradan gelişen Çarşı Semti'nde caddeler oldukça muntazam ve kaldırımlı olup, 1950'li yıllarda asfaltla kaplanmıştır. Eski iskân sahalarında ise cadde ve sokaklar dolambaçlı ve dardır. Şehrin muhtelif yerlerinde özellikle de geniş boş arazilere sahip Çarşı Semti'nde çeşitli alanlar park olarak düzenlenmiştir. Ayrıca kalenin bulunduğu Alâaddin Tepesi, 1961 yılında yeşil saha ve park şeklinde düzenlenmiştir. Çevre il ve ilçe merkezlerinden gelen karayolları şehir merkezinde düğümlenmekte ve tekrar dağılmaktadır. Vadiyi takip eden demiryolu şehrin doğusunda olup, çevresi henüz yoğun bir yerleşmeye sahne olmamıştır.

Yerleşmenin ikametgâh sahaları çarşıyı doğu, kuzey ve batıdan bir hilal gibi sarmaktadır. Fabrikaların kurulmasıyla buralarda çalışmak için civar köylerden gelen 200'ü aşan köylü ailesi, şehrin kuzey doğusundaki Çebiçderesi Semti ile şehrin batısındaki Kayabaşı Mahallesi'nin batısında bulunan sırtlardaki boş belediye arsalarına gece kondular yapmak suretiyle yerleşmişlerdir. Cumhuriyet Caddesi'nin güneye kıvrılan son kesiminde ve batı istikametinde Kerpiçlik Mevkii, imar plânında inkişaf sahası olarak tespit edilmiş ve bu kısma gece kondu mahiyetinde 100 hanelik bir mahalle tesis edilmiştir.

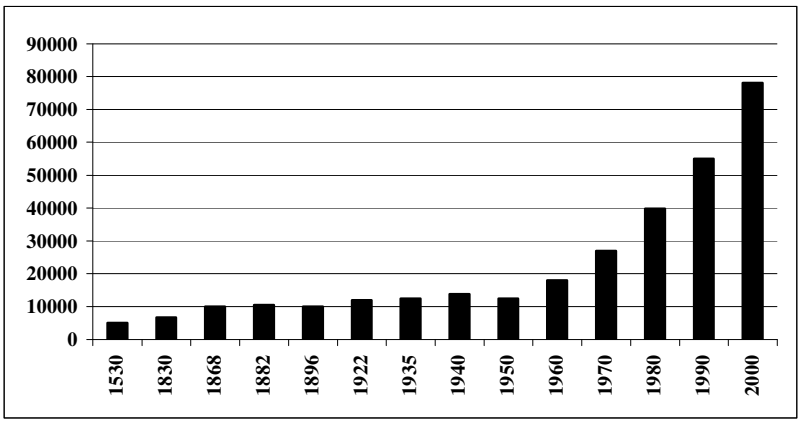
Şehir çevresinde yer alan elma bahçeleri ve üzüm bağları şehir için önemli gelir kaynağı olması yanında, Niğde halkının yaşamında da mühim bir yer işgal etmektedir. Niğde'de bağ ve bahçe sahibi aileler gerek sayfiye amacıyla gerekse, zirai faaliyetler için yılın bir bölümünü buralarda geçirmektedir. Bu nedenle bazı eski sayfiyeler daimi iskân sahası haline gelmiştir. Eski sayfiyelerden Kırbağları Mevkii ihtiyaç gerekçesiyle Belediye Meclisi kararıyla 1960 yılında yeni bir mahalle olarak iskâna açılmıştır. Ayrıca Niğde'de yaz mevsiminde, Çukurova'nın bunaltıcı sıcağından kaçanlar için sayfiye yeri olarak da kullanılmaktadır.

Şehrin geçmişteki içme ve kullanma suyu problemi, şehrin eski su kaynaklarının bulunduğu Yeşilburç Köyü'nün Gicimik mevkiinde yapımına 1935 yılında başlanıp, 1941 yılında tamamlanan Gebere Barajı ile çözülmeye çalışılmıştır. Malendiz Dağı yamacında bulunan barajdan şehre 150 lt/sn su verilmiştir. Barajdan alınan su şehre getirilmiş ve bir ana depo yardımı ile yeniden inşa edilen şehir şebekesine bağlanmıştır. Şehirdeki su abonesi 1950 yılında 327 iken, 1960 yılında 1176'ya ulaşmıştır (Üneri, 1963:11). Ayrıca şehrin muhtelif yerlerinde 80 kadar umumi çeşme bulunmaktadır.

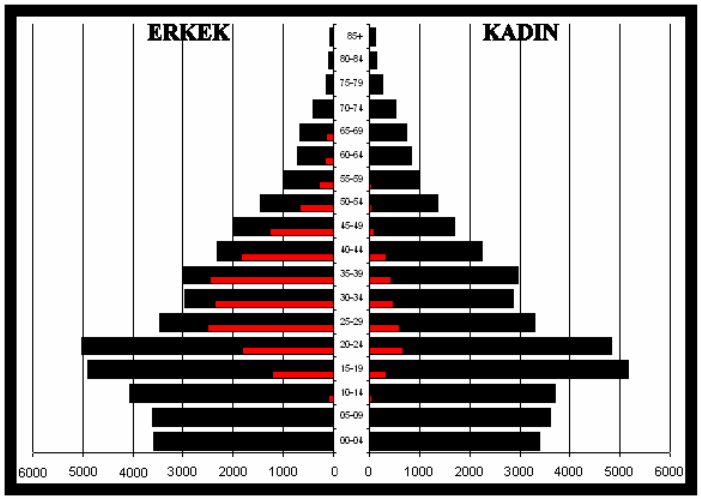
3.1.1.2. Niğde Şehri'nde Nüfusun Gelişimi ve Nüfus Özellikleri

Şehirde tespit edilmiş dönemler için nüfusun gelişimine göz atıldığında, 1960 yılına kadar nüfusun ufak dalgalanmalarla durağan bir seyir takip etmiş olduğunu görmekteyiz. Bu döneme kadar genel olarak idari merkez olma özelliği ve kapalı ekonomik sistem içerisinde işleyen ticari faaliyetler şehirde nüfusun toplanmasını sınırlayıcı bir faktör olmuştur. Bu süre içerisinde şehir nüfusunu artırabilecek bir dinamizm görülmemektedir. 1960 yılından sonra başlayan sanayi faaliyetleri şehrin il

içi göçlerle nüfus kazanmasında etkili faktör olmuş ve bu tarihten itibaren nüfus dinamik bir artış göstermiştir (şekil 43).

Şekil 43: *Niğde Şehri'nde nüfusun gelişimi(1530-2000)*

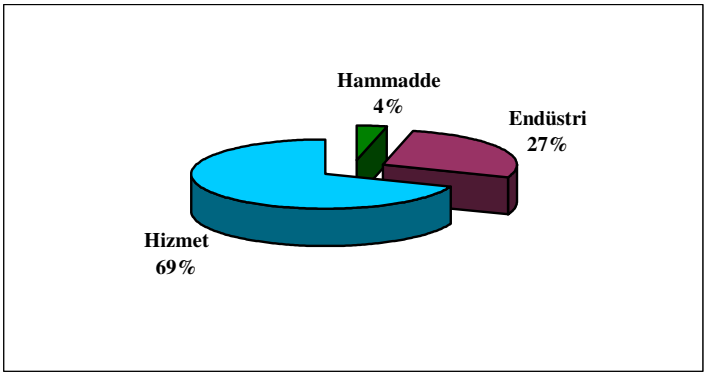

Şekil 44: *Niğde Şehri'nin nüfus piramidi ve çalışan nüfusu (2000)*

2000 yılı DİE verilerine göre şehirde 39431'ini erkek, 38657'sini kadın nüfusun oluşturduğu toplam 78088 nüfus yaşamaktadır. Sahip olduğu nüfus yerleşmede, şehirsel özellikleri ortaya çıkaracak miktara sahiptir. Niğde Şehri'nde nüfusun yaş yapısına bakıldığında öncelikle nüfusun dinamik bir artış içerinse girmiş olduğu ve daha sonra doğum olaylarının kontrol altına alınmış olduğu görülmektedir (şekil 44). 15-24 yaş grubunda gözlenen nüfus fazlalığı yerleşmenin göçle genç nüfus kazandığını göstermektedir. Bu genç nüfusun büyük oranda eğitim fonksiyonuna bağlı olarak burada toplanmış olduğu görülür. Niğde Şehri'nde iktisaden faal olabilecek yaştaki nüfusun miktarı 60790'dır. Ancak bu nüfusun 14796

erkek, 2965'i kadın olmak üzere 17763'ü (%29) çalışmaktadır. Ayrıca çalışan nüfusu büyük oranda erkekler oluşmaktadır.

Şehirde çalışan nüfusun sektörlere dağılımına bakıldığında %4'ü doğal hammadde üretimi alanında faaliyet göstermektedir. Bu faaliyet alanı içerisinde bahçe ziraatı önemli bir yer tutmaktadır. Nüfusun %27'si endüstriyel üretim alanında faaliyet göstermektedir (tablo 90). Çalışan nüfusun %69 oranında hizmet sektöründe yer alması şehirde genel hizmetlerin hakim olduğunu ortaya koymaktadır. Hizmet sektöründe çalışanların ise %28'i ticaret, %7'si ulaştırma ve haberleşme, %6'sı mali hizmetlerde ve %59'u toplumsal ve sosyal hizmetler alanında faal durumdadır. Bu haliyle Niğde'de, *genel hizmetlerin hakim olduğu çok fonksiyonlu şehir yerleşmesi* özelliği göstermektedir.

Şekil 45: *Niğde Şehri'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı (2000)*

Tablo 90: *Niğde Şehri'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı*

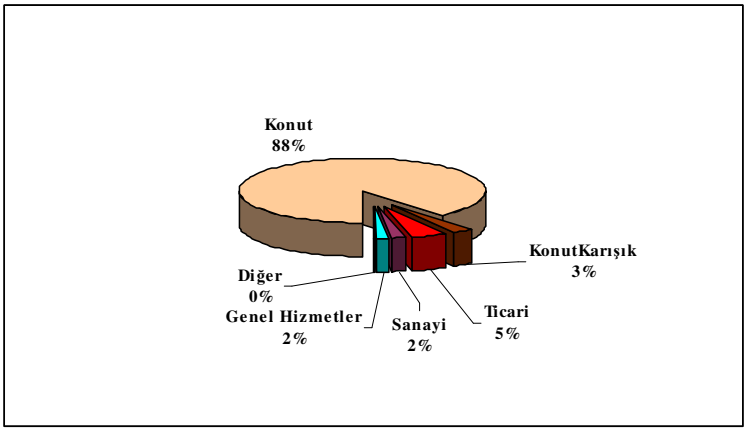
Yıllar	Doğal Hammadde		Endüstri		Hizmet	
	Çalışan	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*
1980	658	%7	3262	%33	5992	%60
1990	1658	%12	3916	%27	8676	%61
2000	624	%4	4838	%27	12301	%69

Kaynak: DİE verileri

3.1.1.3. Niğde Şehri'nin Strüktür Özellikleri ve Fonksiyon Alanları

2000 yılı DİE verilerine göre şehirde bulunan 8343 binanın %88'ini ikametgâh konutları oluşturmaktadır (şekil 45). Binaların %3'ünde ticaret ve işyerleri karışık olarak bulunmaktadır. Bu durum ana caddeler üzerindeki yüksek binaların zemin ve birinci katlarının büro ve ticari işyeri olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Mevcut binaların %5'inin ticari amaçlı kullanılan yapılardan oluşması, birçok bakımdan yerleşmenin ticari fonksiyonlarının gelişmiş, aynı zamanda ticaret alanlarının özelleşmiş olduğunu da ifade etmektedir. Sanayi

faaliyetlerinin yürütüldüğü binalar, sayısal anlamda tüm binaların %2'ini teşkil etmektedir (tablo 91, şekil 46)

Şekil 46: *Niğde Şehri'nde binaların fonksiyonlarına göre dağılımı(2000)*

Tablo 91: *Niğde Şehri'nde fonksiyonlarına göre bina sayıları (2000)*

Yerleşme	Konut	Karışık	Ticari	Sanayi	Genel Hizmet	Diğer	Toplam
Niğde	7398	247	401	133	141	23	8343

Kaynak: DİE, 2000 yılı bina sayımı verileri.

Niğde Şehri'nin strüktür özellikleri incelendiğinde; şehirdeki 8343 binanın %61'i beton, tuğla, briket ve kiremit gibi modern yapı malzemeleri, geri kalan %39'u ise taş, kerpiç ve ahşap gibi geleneksel yapı malzemelerinden inşa edilmiştir. Geleneksel yapı malzemeleri genellikle eski binalarda görülmektedir.

Foto 30: *Şehrin doğusundan bir görünüm.*

Foto 31: *Şehrin kuzeybatısından bir görünüm.*

Şehirlerde bir veya iki katlı binaların çevreye doğru hızlı yayılışı yerleşmede problem teşkil etmektedir. Bu nedenle şehir merkezlerinde binalar yüksek katlı olmaya başlar. Bu bakımdan Niğde incelendiğinde; sayısal olarak binaların %68'i 1 ve 2 katlı binalardan oluşurken, %32'si 3 ve daha yüksek binalardan oluşur (foto 30-31). Şehir merkezini teşkil eden kesimlerde bina kat sayısında yükselmeler görülmekte, ticaret ve ticari hizmetlere ait işyerleri merkezi cadde üzerinde altıncı

katlara kadar çıkmaktadır. Şehirde ortak yaşam gelişmiş olup, şehrin sahip olduğu 25120 dairenin %70'i 4 ve daha fazla daireye sahip binalarda yer almaktadır. Ayrıca dairelerin %68'i 4 ve daha fazla odaya sahiptir.

Yerleşmede güçlü bir belediye teşkilatı olup, yerleşme planlı bir şekilde düzenlenmektedir. Yerleşmeyi teşkil eden cadde ve sokaklar kaldırımlı, asfalt veya taş kaplama olarak düzenlenmiştir. Şehrin muhtelif yerlerinde park ve çocuk bahçeleri düzenlenmiş, trafik işaret ve ışıkları uygun yerlere yerleştirilmiştir. Şehrin gece ışıklandırması düzenli bir şekildedir. Şehirde binaların %89'u şehir kanalizasyon sistemine bağlı olup, tüm binalar içme ve kullanma suyu şebekesine bağlıdır. Şehiriçi ulaşım sistemi düzenlenmiş olup, dolmuş ve otobüslerden oluşan toplu taşım araçları için güzergâhlar belirlenmiştir.

Şehirlerde her fonksiyon kendisine bir mekân bulur. Niğde Şehri'nin fonksiyonlarına bağlı olarak mekânsal kullanım alanlarında da farklılaşmalar ve özelleşmeler görülmektedir. Şehrin asıl merkezinde ticari ve idari alanlar yer almaktadır (foto 32). Bunun hemen batısında eğitim ve kültür alanları yayılış gösterir. Bu yayılışta mekânın geçmişte geniş bir mezarlık ve vakıf arazisi olmasından kaynaklanmakta olup, büyük kısmı eğitim faaliyetlerine ait çoğu resmi binalar 1900'lü yılların başından itibaren uzun süre bu alanda toplanmıştır. İdari fonksiyon merkezli şehirde, idari merkezin hemen önünden geçen ana cadde ticari merkez olarak ortaya çıkmaktadır. Genellikle geniş alana ihtiyaç duyan (oto galerileri gibi) ticari faaliyetler şehrin merkezi kısmının dışına çıkarılmıştır.

Foto 32: *Niğde Hükümet Konağı*

Foto 33: *Niğde Üniversitesi Kampusu*

Güvenlik konusu her ne kadar şehrin ilk kuruluşunda önemli bir yer tutmuş ise de, bugün şehirdeki güvenlik hizmetleri il ve şehir içi asayiş ve güvenliğin sağlanması amacıyla oluşturulan teşkilatlardan oluşmaktadır. Şehrin asayiş ve güvenliğinden sorumlu emniyet birimleri şehrin merkezinde yer alırken kırsal alanın

asayiş ve güvenliğinden sorumlu Jandarma Teşlikatı şehrin doğusunda Çevre Yolu kenarında yer alır.

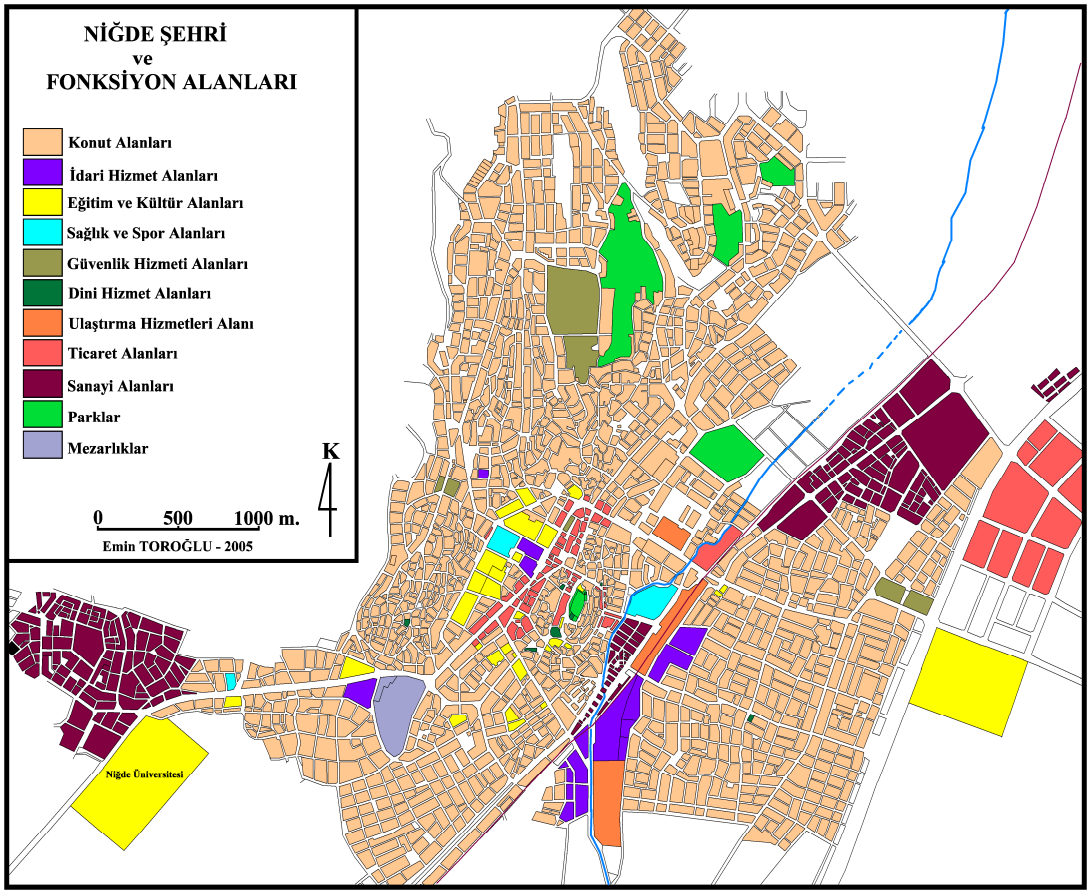
Şehirde genel idari hizmetlere ait binalar şehrin merkezi ile tren istasyonu çevresinde yoğunlaşmaktadır. İlk ve orta öğretime ait okullarda yine şehir merkezine yakın çevrede dizilmiştir. Şehre sonradan eklenen ve geniş alan kaplayan üniversite kampusü şehrin güneybatısında Bor Caddesi üzerinde (foto 33), Polis Meslek Yüksek Okulu ise şehrin doğusunda Kayseri-Adana yolu üzerinde kendisine yer bulmuştur.

Foto 34: *Küçük Sanayi Sitesi ve Çimento Fabrikası*

Şehirler, sanayi faaliyetleri sayesinde çevrelerine göre bir takım üstünlüklere sahip olurlar. Gerçekte sanayi tesislerinin daha çok şehir ve yakın çevresinde gelişiminin birçok nedeni vardır. Şehirlerde, çeşitli faaliyetlerin coğrafîk olarak bir yerde yoğunlaşması ile ortaya çıkan kazançlar anlamına gelen toplanma ekonomileri nedeniyle, değişik sanayi türlerinin birbirinden yararlanması mümkün olduğu gibi, yine aynı nedenlerle işgücü bulma kolaylığı da ortaya çıkmaktadır. Toplanma ekonomisi sonucu ortaya çıkan bir başka etki de şehirleşme ekonomisidir. Sanayi faaliyetleri, bu ekonomi sayesinde, şehrin kendi sakinlerine sunduğu hizmetlerden (belediye hizmetleri, bankacılık gibi) yararlanabilmektedir. Ayrıca şehirlerde ulaşım sonucu ortaya çıkan bir takım kolaylıklar da vardır. Bu kolaylıklar gerek hammadde ve mamul maddenin naklini kolaylaştırmakta gerekse bilginin şehirlerde toplanmasını sağlamaktadır (Wheeler ve Müller, 1986:132-136). Sanayi alanları da şehir strüktüründe kendisine önemli bir yer edinmiştir. Şehrin güneybatısında Bor Caddesi üzerinde Organize Sanayi Bölgesi oluşturularak büyük sanayi tesisleri burada toplanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca şehrin içerisinden geçen Niğde Çayı

çevresinde oto tamir ve bakımı ile atölye tipi sanayi tesislerinin bulunduğu küçük sanayi sitesi yer almaktadır. Sanayi tesislerinin yoğunlaştığı alanlardan bir diğeri de şehrin doğusunda, İstasyondan Kayseri Çevre yoluna ulaşan cadde üzerinde yer almaktadır (şekil 47). 1965 yılında kurulmuş olan Niğde Çimento Fabrikası ise şehrin güney doğusunda yer almaktadır (foto 34).

Şekil 47: *Niğde Şehri'nde fonksiyon alanlarının dağılışı*

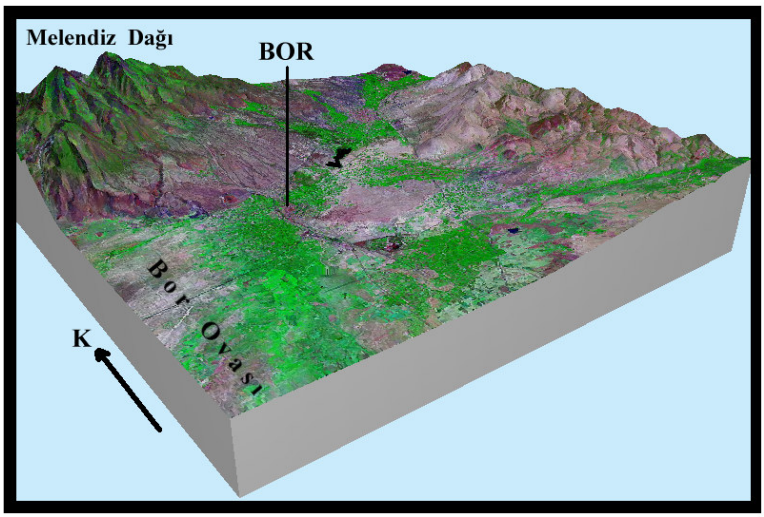
Şehirlerin önemli özelliklerinden birisi de çevrelerine çeşitli mal ve hizmetler sunan merkezi yer fonksiyonuna sahip olmasıdır. Merkez ile çevresindeki mekânlar arasındaki ilişkiler sistemi olarak tanımlanan merkeziyet, bir şehirsel yerde toplanmış merkezi fonksiyonların çokluğundan ve çeşitliliğinden meydana gelmektedir. Bu bakımdan Niğde Şehri, merkezini üstlendiği il idari ünitesinin geometrik olarak merkezinde yer almış olmasına rağmen, il bütünündeki jeomorfolojik şarlar ve oluşmuş olan ulaşım düzeni nedeniyle özellikle ticari ve ticari hizmetlere dayanan etki sahasıyla idari etki sahası birbiri ile çakışmaz. İl içerisinde özellikle Ulukışla İlçesi üzerinde Adana ve Mersin şehirlerinin etkileri açık olarak gözlenmektedir.

Benzer durum Çamardı ilçesindeki bir kısım yerleşmeler üzerinde de görülmektedir. Çiftlik İlçesi'nin bir kısım yerleşmeleri ise Aksaray Şehri'nin etki sahası içerisinde kalmaktadır. Ticari etki sahasındaki bu daralmalar şehirsel gelişim sürecinin çevresindeki il merkezlerine göre yavaşlamasına neden olmaktadır.

Niğde Şehri ticari etki sahasını genişletebildiği oranda gelişimini sürdürecektir. Ancak her defasında Kayseri, Konya, Adana ve Mersin gibi büyük şehirlerin ticari etki sahası içerisinde kalacak gibi görünmektedir. Çok uzun sürmeyecek yakın gelecekte Bor Şehri ile fiziki bağlantı sağlaması mümkün görünmektedir. Ayrıca bugün sondajlarla takviye edilen içme ve kullanma suyu temini gelecekte bir problem olarak yansıyabilir.

3.1.2. Bor Şehri

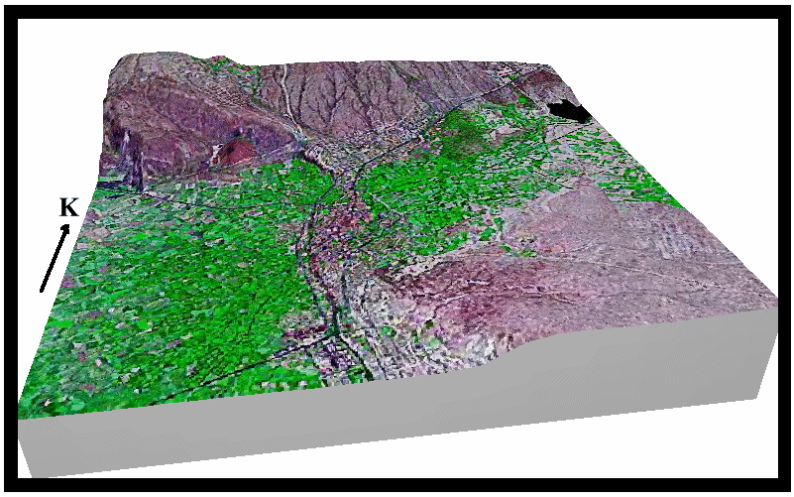
İlçe merkezliği görevi üstlenmiş olan Bor Şehri, kendi ismi ile anılan Bor Ovası'nın kuzeydoğu ucunda ve Melendiz Dağı'nın güneyinde yer almaktadır. Şehir, Melendiz volkan kütlesi ile Niğde Masif kütlesi arasında, KD-GB yönünde uzanış gösteren Niğde Boğazı'nın güneybatı yönündeki girişinde yer alır (şekil 48).

Şekil 48: *Bor Şehri'nin Konumu*

Şehir, Bor Ovası'nı Niğde Boğazı'ndan ayıran 30-40 m nispi yükseltiye sahip eşik arazi üzerinde, Niğde Çayı'nın açmış olduğu vadi yamaçları ile eşiğin ovaya bakan yamaçları üzerinde yayılmıştır (şekil 49). Şehrin üzerinde yer aldığı eşik arazi, miyosen yaşlı, yatay uzanışa sahip volkanik materyal ara katkılı göl kalkerlerinden oluşmaktadır. Bu eşik sahası Bor Ovası'ndan KB-GD yönlü bir fay basamağı ile ayrılır. Bu fay yamacı üzerinde Miosen yaşlı göl kalkeri tabakaları

mostra vermektedir. Şehrin bazı kısımlarının da üzerine yer aldığı ova, genç alüvyonlarla örtülüdür.

Şekil 49: *Bor Şehri'nin kuruluş yeri*

Ova geçmişte kontrolsüz şekilde yayılan Kızılcasu nedeniyle taban suyu problemi yaşamışsa da, gerek açılan sondaj kuyuları gerekse yapılan Akaya Barajı ile suyun kontrol altına alınması sayesinde problem ortadan kalkmıştır. Yerleşme sahası 4. derece deprem bölgesinde yer almakta olup, geçmişte yerleşmeye zarar veren bir deprem kaydına rastlanmamıştır. Heyelan tehlikesinin bulunmadığı yerleşme, Niğde Çayı'nın açmış olduğu vadinin içi ve yamaçları ile ova düzlüğünde yer aldığından, geçmişte şiddetli yağışları takip eden sel olaylarından zarar görmüşse de, Akaya Barajı'nın inşası ile bu risk de ortadan kalkmıştır.

3.1.2.1. Bor Şehri'nin Kuruluş ve Gelişimi

Bor'un yakınında bulunan, batısındaki Pınarbaşı ile doğusundaki Köşk kaynaklarının hemen yanı başlarındaki höyüklerde yapılan arkeolojik kazılarda Neolitik döneme ait kalıntılar bulunmuş ise de, her iki höyükte de Bor'un kurulmasından çok önce yerleşme sona ermiştir. Bu nedenle höyükleri oluşturmuş olan her iki yerleşme, gerek fiziki mekân farklılığı gerekse yerleşmenin sürekliliği bakımından Bor Şehri'nin atası sayılabilecek bir yerleşme teşkil etmekten uzaktır. Şehrin yakınında yer alması nedeniyle çoğunlukla Bor ile karıştırılan Kemerhisar, tarih içerisinde sürekliliği en uzun süre gözlenen yerleşmedir. Hititler döneminde Tavanuva, Persler döneminde Dana, Romalılar döneminde Tyana adları ile anılan yerleşme Arap akınları sırasında kayıtlara Tuvana olarak geçmiştir. Bu yerleşme

tarih içerisinde istilalar nedeniyle birçok kez harap hale gelmiş ve yeniden yerleşmeye sahne olmuştur. Türklerin 11. yüzyılda sahayı fethi esnasında çoktan harap bir vaziyette bulunmaktadır. Her ne kadar Ramsay (1960:91) "birçok yerde eski Roma ve Bizans şehirleri terk edilerek tam suyun bol olduğu noktalarda yeni şehirler türemiştir. Eskiden büyük bir suyoluna malik olduğu halde, bugün Niğde ve Bor şehirlerinin birkaç mil ötesinde küçük bir köyden ibaret kalan Tyana buna bir misaldir" diyerek, Bor'un Tyana (Kemerhisar)'nın harap olmasından sonra yerini alan bir yerleşme olduğunu ima etmekte ise de, öncelikle bunun için en uygun yer Bor'un bulunduğu yer değil Köşk kaynağının yakını olmalı idi. Ayrıca Bor, bulunduğu yeri su kaynakları bakımından değil, Niğde'den batıya ve güneye giden yol güzergâhlarının kontrolü ve savunmaya uygunluğu nedeniyle tercih etmiştir. Bu nedenle yerleşmenin kuruluşu için geçerli bir düşünce değildir.

Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerinde Bor adı ile ifade edilen bir yerleşmeye rastlanmadığı gibi, mevcut yerleşmenin coğrafi mekânını gösteren bir iskân mahallinden de söz edilmez. Hal böyle olunca zaman ve mekân belirtmeksizin Galanti (1951:5) tarafından Rumca "yol ve deniz limanı" anlamında olduğu belirtilen "Poros" isimli bir yerleşmenin Rum kilisesine bağlı yerleşmeler arasında sayılmasının bir anlamı bulunmaz. Nihayet Bor'da 19. yüzyılda mevcut olan Rum kilisesinin aynı yüzyıl içerisinde yapılmış olduğu, yerleşmede Roma ve Bizans döneminden de hiçbir dini mimarlık örneği bulunmadığı bildirilmektedir (Plehvarian, 1992).

Şehrin kuruluşu ile ilgili olarak Konya Vilayeti Salnamesi'nde geçen şu ibareler dikkat çekicidir; "Bor kasabası Türk aşiretleri tarafından bina edilmiş olup, bundan öncesine ait hiçbir eser mevcut olmadığından ismine "Bor" denmiştir. Burası Türk beyliklerinden Karamanoğulları'nın eline geçtikten sonra gelişme göstermiştir" (KVS, 1916). Türkçe sözlüklerde "Bor" kelimesinin "işlenmemiş, ekilmemiş toprak" (Eren ve diğ. 1988:206), "taşlık, işlenmemiş sert toprak, ekilmemiş tarla, yağmurdan sonra toprağın üstünde meydana gelen tuzlu beyaz tabaka" (Aksoy, 1995:737), "sürülmemiş otsuz sert toprak, henüz sökülüp sapan girmemiş toprak, bitkilerin nadir yetiştiği ak ve sulp zemin" (TDK, 1995:638) "şarap tortusu, kireçli killi toprak, kil ve kireç kalıntısı, tuzlu ve sürülmemiş otsuz sert toprak, boz renk, sulak arazi" (Atlı, 1999:57) gibi birçok mana zenginliği taşıdığı da görülür.

Bu şartlar altında Bor, 12. yüzyıldan sonra Anadolu Selçuklu dönemi yerleşmesi olarak ortaya çıkmaktadır. Yerleşmede tespit edilen en eski kitabe 1308 yılında Eretna Beyi Mehmed döneminde inşa edilmiş bir Mevlevihane'ye aittir (Atlı, 1999:61). 12. yüzyılda kalenin bulunduğu tepe ve vadi yamaçlarında oluşmaya başlayan yerleşmenin nüvesi, Karamanoğulları döneminde önemli gelişmeler göstermiştir. Karamanoğulları döneminde yerleşme Sarı Saltuk Türbesi (1360), Şeyh İlyas Camii (1366) (foto 35), Sarı Camii (1397), Çayırlı Camii (1397?), Vusta Mescidi (1408), Sultan Alaaddin Camii (1410), Cullah Mescidi (1429), Kütüklü Mescidi (1467), Karakaya Mescidi, Hacı Muhsin Mescidi, Hacı Kemal Mescidi, Sırrıoğlu Mescidi, Eski Hamam (1417) gibi dini ve sosyal yapıları kazanmıştır. Bu cami ve mescitlerden bir kısmı 1530 tarihli Muhasebe defterinde mahalle isimleri olarak verilmektedir.

Foto 35: *Şehy İlyas Camii*

Foto 36: *Sokullu Mehmet Paşa'nın 1573'te inşa ettirdiği cami, bedesten ve hamam*

1470 tarihinde daimi olarak Osmanlı hâkimiyetine giren Bor, 1507 tarihli Tahrir Defteri'nde "Karye-i Bor" şeklinde geçmektedir. 1518 tarihinde Bor Nahiyesi'nin, 1584 tarihli defterde ise Bor Kazası'nın idari merkezi olmuştur (Oflaz, 1992:50). 1530 tarihli Muhasebe Defteri'ne göre 13 mahallesi bulunan Bor'da, 477 hane ve 133 mücerred olmak üzere tahminen 2500-3000 arasında nüfus barındırmaktadır. 1584 tarihinde 1469 haneye ulaşan hane sayısı ile tahmini nüfusu 7500'e ulaşmıştır. Görüldüğü gibi Bor şehirleşme sürecini büyük oranda Osmanlı döneminde yaşamıştır. 1573 tarihinde Sokullu Mehmet Paşa Bor'da kendi ismiyle anılan bir cami, bir bedesten ve hamam inşa ettirmiştir (foto 36). Bu imar

faaliyetlerinin yerleşmede büyük bir gelişmeye neden olduğunu 1584 tarihli defterdeki kayıtlara göre yapılan nüfus tahmininde görmek mümkündür. Ayrıca Osmanlı döneminde Bor'da; Belkız Mescidi (1504), Oylu Mahallesi Mescidi (1617), Kör İsmail Cami (1708), İlaldı Camii (1751), Saray Mahallesi Mescidi, Abdullatif (Sufiyan) Mescidi, Kahvecioğlu Mescidi ile Hacı Osman Çeşmesi (1504), Çayırlı Çeşmesi (1626), Külhan Çeşmesi (1665), Künkbaşı Çeşmesi (1835) gibi çok sayıda eser inşa edilmiştir.

Görüldüğü gibi "12. yy'da kale ve vadi yamaçlarında oluşmaya başlayan yerleşme nüvesi" (Plehvarian, 1992:27; Kara-Plehvarian 1992:13), 16-18. yy'da giderek gelişmiş ve dönemin şartlarında şehir hüviyeti kazanmıştır. Mevcut dini mimarlık örneklerinin çoğunun bu döneme ait olması bunu kanıtlamaktadır (Plehvarian, 1992:27). Şehrin gelişmesinde 1637 tarihinde kurulan ve 1675 tarihindeki bir yangın sonucu kapanan barut fabrikasının da önemli bir yeri vardır. Fabrika bu süre içerisinde Bor ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. 17. yüzyıl ortalarında Bor'u ziyaret etmiş olan Katip Çelebi, Bor hakkında; "Bor, Niğde-Konya yolu üzerinde bir kasabadır. Zemini yabis yerlerdir. Orada devlet adına barut işlenir, büyük baruthanesinde 100 adet dibeği vardır. Suyu bol olup, Niğde önünden geçen sudur. Barut için güherçileyi Kemerhisar'dan eski kalanın yıkıntılarından toplarlar" (Atlı, 1999:17) demektedir.

17. yüzyılın ikinci yarısında Bor'u ziyaret eden Evliya Çelebi şehir hakkında özetle şu bilgileri vermektedir; "Niğde Sancağı'na bağlı kazadır. Hümam Çayı üzerinde barut değirmenleri bulunmaktadır. Kethüda yeri, serdarı, dizdarı, muhtesibi ve subaşısı vardır. Bor kalesi eski yapı bir kaledir. Bu sağlam kalenin esas yapısı düzlük bir yerde, kayalık üzerinde beşgen şeklinde yapılmış olup, iç ilde bulunmasından dolayı kaleye ihtiyacı olmadığından kalesi haraptır. Kale içinde elli adet ev, İlyaslı Camii ve eski bir kale kapısı vardır. Şehir varoşu geniş bir düzlükte, bağ ve bahçeli gelişmiş bir varoştur. Kale dibinden akan Hümam Çayı 22 su değirmenini döndürür. Şehrin evleri hep toprak ile örtülüdür. Çarşı yakınında olan Cami-i Atik, Sultan Alâeddin'indir. Gözlüzade Camii, Ramazanoğlu vakfıdır. Asıl Kale Camii adıyla meşhur camisi vardır. Sokollu Vezir Camii çarşı içindedir. Altında 60 adet dükkânı bulunan bir arasta yer alır. Hacı Mahmud Mahallesi'ndeki Çayırlı Camii ve Orta Mahalle Camii minareli olup, Sofyan Camii minaresizdir. Bundan

başka 46 adet mescid vardır. Her camide medrese bulunur. 40 adet sıbyan mektebi, 10 adet derviş tekkesi vardır. Gözlü Sultan ve Kisbi Mustafa Efendi Tekkeleri kale içinde, Sarı Saltuk Tekkesi eski mezarlıkta yer alır. Çarşı içinde Sokullu Mehmed Paşa hamamı ve üç adet han vardır. Biri kervansaray, biri kapan hanı diğeri de bekâr hanıdır. İki başı demir kapılı 60 adet dükkânı bulunan arasta ve cami altında 70 adet dükkânlı bedesteni Sokullu binasıdır. Bağ ve bahçelerinde mesiresi çoktur. Çeşitli sulu üzümleri, kişniş adıyla meşhur kuş üzümü ve köfteri, armut kakı, kayısı ve güherçilesi, siyah barutu meşhurdur" (Evliya Çelebi, 1978:842-843).

17.–18. yüzyıllarda celali isyanları ve eşkıyalık hareketlerinden oldukça muzdarip olan Bor'da, 1868 yılında 6937 nüfus (Öztürk, 1995:34) barınmaktadır. 1870 tarihinde Bor'da 30'un üzerinde cami ve mescit, 15 medrese, 1 kilise, 21 sıbyan mektebi, 4 hamam ve bedestendekiler de dâhil olarak 750 dükkân, 3 han ve 15 kahvehane, 1 bezirhane ve 1 debbağhane bulunmaktadır (KVS, 1870). 1896 yılında yerleşme 2082 haneden oluşmakta ve 8813 nüfusu barındırmaktadır (KVS, 1896)

1906 yılı salnamesinde, Niğde'nin 12 km kadar güneybatısında Kızılcasu Çayı'nın kenarında yer aldığı ve bağ ve bahçesi çok olduğu ifade edilen Bor'da, 8137 nüfus barınmakta ve yerleşmenin sahip olduğu binalar şöyle sıralanmaktadır; hükümet konağı, rüştiye mektebi, 11 sıbyan mektebi, 3 kütüphane, 6 medrese, 3 tekke, çok sayıda cami ve mescit, 2 kilise, 700 dükkân, 30 mağaza, 12 kahvehane, 8 han, 1 bedesten, 1 mezbahane, 2 hafafhane, 2 yağhane, 3 kiremithane, 4 hamam, 10 fırın, 50 tabakhane, 2187 hane ve büyük kısmı Bor şehrinde olmak üzere tüm kazada 60 değirmen, 3000 halı ve dokuma tezgâhı bulunmaktadır. İçinden akan Kızılcasu ve şehirde muhtelif yerlerdeki 50 kadar çeşmesi nedeniyle suyu bol olduğu ifade edilmiş ise de, içme suları kaliteden yoksun olduğundan 1880 yılında Melendiz Dağı yamaçlarındaki kaynaklardan su getirilerek, bir şadırvan ve altı çeşmeden yerleşmeye içme suyu verilmiştir (KVS, 1906).

1916 yılında; Kızılcasu kenarında, bol sulara ve meyveli-meyvesiz ağaçlara sahip güzel bir kasaba olarak tanımlanmaktadır. Ancak meskenlerinin inşa tarzı, ahalinin hıfzısıhhaya dikkat etmemesi ve içme suyu mecralarının kirlenmesinden kaynaklanan humma, tifo, kolera hastalığı yaygın olarak bulunduğu belirtilmektedir. Şehirde sokakların düzensiz olduğu, yerleşmenin birçok yerinden ve çarşının bazı kesimlerinden açıkta akan su mecralarının harap ve düzensizlik içinde bulunduğu

ifade edilmektedir. Hastanenin bulunmadığı Bor'da iki tabip ve bir eczanenin varlığı bildirilmektedir (KVS, 1916:353). Bor'da halı, kilim ve bez gibi dokumalar, meşin, sahtiyan, gön, kösele gibi deri ürünleri ile kundura, yemeni, postal ve çizme imali, ayrıca demirci dükkânlarında nal, mıh gibi ürünler imal edilmektedir. Üretilen ürünler Bor ve çevresindeki yerleşmelerde pazarlandığı gibi bazı tüccarlar tarafından İstanbul'a da gönderilmektedir (KVS, 1916:489). Ayrıca Bor'da 1670 yük hayvanı, 3800 sığır, 3055 koyun ve 1055 keçi beslenmektedir (KVS, 1916:446).

Şehirde; Sultanı Alaaddin Camii, Sokullu Mehmet Paşa Camii, Şeyh İlyas Camii, Ayas Ağa, Mevlüt Ağa, Kasım Ağa camileri ve çok sayıda mescit yer almaktadır. Ayrıca Derviş Ali, Kara Akçakoca, Sarı Saltuk, Şeyh İlyas, Sarıkız isimleri ile 5 zaviye ve Yeni Medrese binası bitişiğinde Müslümanlar tarafından ziyareti makbul kabul edilen Hacı Mahmut Rezzani ve Ahmet Kuddusi Efendi ziyaretgâhlarının ismi geçmektedir (KVS, 1916:531). Rum ve Ermenilere ait iki kilise bulunduğu, tiyatro, manastır, heykel, sur, abide gibi eski esere rastlanmadığı bildirilmiştir. Değirmen Sokağı'nda bir hane içinde geniş bir mağara mevcut olduğu, bu mağara da şehir ve köy ahalisinin bir peynir vs. depo ederek ihtiyacı kadar alıp tükettikleri bildirildikten sonra, kuyuların çok olduğu belirtilmiştir. Bor'da Çigelioğlu ve Ayvan Ağa adıyla eski iki köprünün ve altı adet han varlığı kaydedilmiştir (KVS,1916:604). Ayrıca şehir yakınında Pınarbaşı ve şehir içinde Çakalbahçe, Yunak ve Bendkavak isimleri ile mesire yerlerinin bulunduğu, bu mesirelere mart ayından itibaren eylül sonuna kadar gidildiği, pazartesi günleri Bendkavak ve cuma günleri Çakalbahçe mesiresine gitmenin eski bir adet haline gelmiş olduğu belirtilmektedir (KVS, 1916:634).

Bor, 1922 yılında 3500 haneden ibaret 12000 nüfuslu bir yerleşmedir. 1921 yılında küçük bir hastanenin tesis edildiği yerleşmedeki yetersiz bir eczane mevcuttur. Erkek Numune Mektebi ile iki iptidai mektebinden oluşan 3 okulu ve 355 öğrencisi bulunmaktadır. Otele sahip olmayan yerleşmede birkaç han ve 2 hamam vardır. Bor'daki imalat endüstrisi olarak çok sayıda tabakhane ve keçehane bulunmaktadır.

Bu dönemde inşaat malzemesi olarak daha çok kerpicin kullanıldığı yerleşmede, evler bütünüyle toprak düz damlıdır. Bir ve ekseriyetle iki katlı meskenlerin yaygın olduğu Bor'da, zemin katlar taş, üst katlar kerpiçle inşa

edilmiştir. Dış görünüşü itibariyle güzel, ancak iç düzeni itibariyle ihtiyaca cevap veremeyen bir hükümet konağı bulunmakta olup, bütün idari hizmetler bu binada toplanmıştır. Hükümet konağı karşısındaki belediye binası inşa halindedir. Kasabanın çeşitli yerlerinde mezarlıklar bulunmaktadır. Yerleşmenin üzerinde yer aldığı yamaçların bitiminde hemen bahçe ve çayırlıklar başladığından, içinden akan derenin fazla suları yağışlı dönemlerde şehrin hemen kenarında bataklıklar meydana getirmektedir.

Yerleşmenin su ihtiyacı iki kaynaktan temin edilmiş olup, birinci su kaynağını Niğde Çayı (Kızılcasu) oluşturur. Niğde'den geçerken kirlenen çayın suyu henüz temizlenmeye bile fırsat bulmadan 15 km sonra Bor'a girmekte ve bu çaydan alınan su şehirdeki bir kısım çeşmelere dağıtılmaktadır. Bu nedenle çeşme sularının genellikle bulanık ve tadının hoş olmadığı bildirilmiştir. İkinci su kaynağı ise Bor'a 7 km kadar uzaklıktaki Melendiz Dağı eteklerinde bulunan Okçu Köyü yakınından çıkan ve toprak künklerle şehre getirilerek bir kaç çeşmeye dağıtılan Okçu Suyu' dur (foto 37).

Foto 37: *1880 yılında Bor'a getirilen Okçu suyunun bir çeşmesi*

Cumhuriyetin ilanından sonra şehir, dönüşüm içerisine girmiştir. İlk göze çarpan ihtiyaç duyulan yeni hizmet binalarının inşasıdır. Bunlar yapılırken yerleşme içinde bazı düzenlemelere gidilmiştir. Düzgün ve geniş caddelerin inşası esnasında, Hükümet Meydanı'nda bulunan bir han, Paşa Cami karşısındaki zahire pazarı, belediye binası yerindeki Gön Hanı ortadan kaldırıldığı gibi, Paşa Cami doğusundaki Demirciler Çarşısı dere kenarına, dabakhaneler ise şehir dışındaki Acıgöl mevkiine taşınmıştır. Ayrıca bazı meydan ve yollara kesme taş döşenmiştir.

1931 yılında tamamlanan demiryolu hattı şehrin doğu kısmına bir istasyon binası kazandırmış, istasyon düzgün bir cadde ile şehre bağlanmıştır. Aynı yıllarda şehre bir de askeri kışla eklenmiştir. 1937 yılında İstasyon Caddesi üzerinde kurulan dizel motorlu bir elektrik santrali ile şehre günde birkaç saat elektrik verilmiştir. 1954 yılında su türbini ile çalışan bir santral binası daha yapılmıştır. 1940 yılında hükümet konağı aynı yerinde yenilenmiştir. Bazı eski mezarlıklar şehir içinden kaldırılarak burada bir halkevi inşa edildiği gibi, çoğu park olarak düzenlenmiştir. 1941 yılında bir ortaokul, 1960 yılında bir lise binası şehre dahil olmuştur. 1950 yılına kadar sağlık hizmetleri belediye tabipleri tarafından eski bir taş binadaki sağlık merkezinde verilmekte iken, yeni bir sağlık merkezi yapılmış, 1965 yılında sağlık merkezinin bitişiğinde 50 yataklı bir devlet hastanesi inşa edilmiştir. Şehrin gelişimi bakımından en önemli hamlelerden birisi 1963 yılında atılmış olup, şehrin güneyinde Acıgöl ile demiryolu arasında 600. Levazım Ana Depo ve Fabrikası tesis edilmiştir. Bu fabrika kurulduğu yıllarda 600 kadar nüfus istihdam etmiştir.

Cumhuriyet dönemine kadar Sokulu Mehmet Paşa tarafından inşa ettirilmiş olan cami ve bedesteni çevreleyen alanda toplanmış olan idari, ticari ve imalat merkezi, Cumhuriyetten sonra ayrışmaya başlamıştır. 1960 yılında sanayi ve imalat alanları büyük oranda şehir dışında, özellikle şehrin üzerinde yer aldığı eşik arazinin yamaçlarının altında ve ova düzlüğüne doğru dağılmıştır. Buradaki Acıgöl mevkiinde 42 tabakhane bulunmaktadır. Şehir merkezi daha ziyade resmi hizmetlerin ve ticaret faaliyetlerinin yoğun bulunduğu alanı oluşturmuştur (foto 38-39).

Foto 38: *1960'lı yıllarda şehrin görünümü.*

Foto 39: *1960'lı yıllarda şehir merkezi*

1960'lı yıllarda şehri doğudan demiryolu sınırlamakta ve içinden geçen Kızılcasu şehri ikiye bölmektedir (foto 40). Bu akarsu boyunca su baskını riski taşıyan seviyeler boş bırakılmıştır. Bu vadinin doğu yamaçları büyük oranda ikamet

meskenlerine ayrılmıştır. Vadinin batı kesiminde ise hizmet ve ticaret alanlarının toplandığı merkez çevresini ikametgâh konutlarının çevrelediği görülmektedir. 19. yüzyıl sonunda birçok yerleşmeyi yer değiştirmeye neden olacak kadar değişikliğe uğratan demiryolu ve istasyon (foto41), yerleşmede uzun süre beklenen etkiyi göstermemiştir. Sadece 1960'lı yılların ortasında tesis edilen 600. Levazım Ana Depo ve Fabrikası ile 1970'li yılların sonunda tesisine başlanan Bor Şeker Fabrikası için demiryolu dikkate alınarak yer tercihi yapmıştır. 1967 yılında şehrin kuzeyinde inşa edilen Akaya Barajı, şehir ve şehir altındaki arazileri su baskınlarından zarar görmekten kurtarmıştır.

Foto 40: *Bor'un ortasından akan Kızılcasu*

Foto 41: *Bor tren istasyonu*

1965 yılında şehirdeki 17 mahallede 3018 mesken bulunmakta olup, bunların ¾'ünü taş meskenler oluşturmaktadır. Geleneksel meskenler genellikle iki katlı inşa edilmiştir (foto 42). Meskenlerin alt katları umumiyetle sahibinin ekonomik faaliyetine göre depo, ambar, ahır, samanlık vb şekillerde kullanılırken üst katlar ikamete ayrılmıştır. İki katlı meskenlerin birinci katlarda taş, ikinci katlarında kerpiç yapı malzemesi daha yoğun şekilde kullanılmıştır. Meskenlerin üst kısmı toprak düz damlı olup, evler iç ve dıştan sıvanmış durumdadır. Asıl şehir merkezine yakın alanlarda meskenler birbirine bitişik şekilde parseller oluştururken, çevreye doğru meskenler birbirinden bağımsız olarak durmaktadır. Bu kesimlerde meskenler, özellikle Balkan göçmenlerinin iskân edildiği Yeni Mahallede olduğu gibi, tek katlı olarak inşa edilmiştir (foto 43). Yerleşme çevresinde yapı malzemesi olarak kereste temin edilecek orman sahası bulunmadığından akarsu boyları ve bahçeler çevresinde bol miktarda kavak ağaçları yer almaktadır. 1950'li yıllardan sonra yapılan hizmet binaları ile İstasyon Caddesi üzerinde yoğunlaşan ikamet konutları betonarme şeklinde inşa edilmiştir.

Foto 42: *1968 yılında Bor'da iki katlı meskenler*

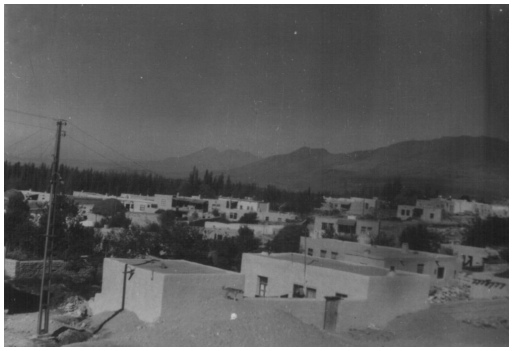

Foto 43: *1968 yılında Yenimahalle'de meskenler*

Meskenler, kullanıcıların uğraştığı ekonomik faaliyetlere göre çeşitli eklentiler taşımaktadır. Genellikle resmi hizmet faaliyetlerinde çalışanların meskenleri herhangi bir eklenti taşımayıp, sadece ikametgâh kısmından meydana gelmekte iken, halkı büyük kısmı çeşitli faaliyetleri bir arada yürütmektedir. Genel hizmet faaliyetleri dışındakilerin meskenlerinde hayvancılık, tarla ziraatı, meyvecilik ve imalata dair eklendiler bulunmaktadır. Şehirde yaz mevsiminde bağ ve bahçe içlerindeki sayfiyelere göç etmek geleneksel adetlerdendir. Bunlardan bir kısmı evlerini, yaz mevsiminde Çukurova'nın bunaltıcı sıcağından kaçarak buraya sayfiye amaçlı gelenlere kiraya vermektedir.

1965 yılında yerleşmede 725 ticari işyeri olup, bunların büyük kısmını yerleşmenin temel ihtiyaçlarının giderilmesini sağlamaktadır. Bu ticari iş yerlerinin 3/2'sini bakkal, manav, kasap, fırın, kahvehane, berber, terzi, ayakkabıcı vb temel ihtiyaç malzemelerinin satış yerleri oluşturmaktadır. Sanayi tesisleri ise büyük oranda zanaata dayalı atölyeler şeklindedir (foto 44-45).

Foto 44: *1968 yılında demirci atölyeleri*

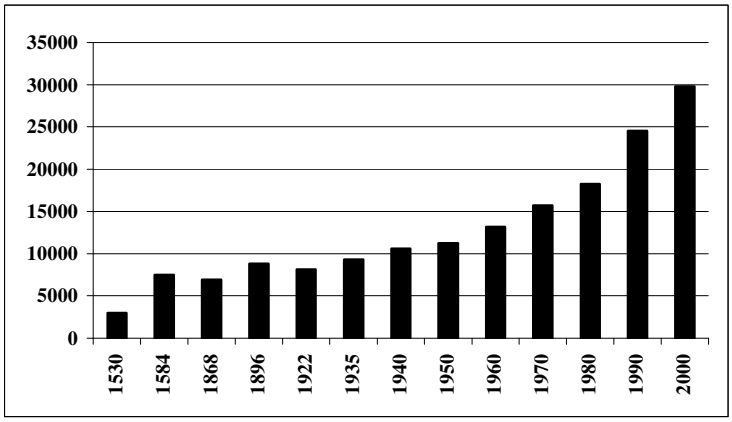

Foto 45: *1968 ylında ip boyahaneleri*

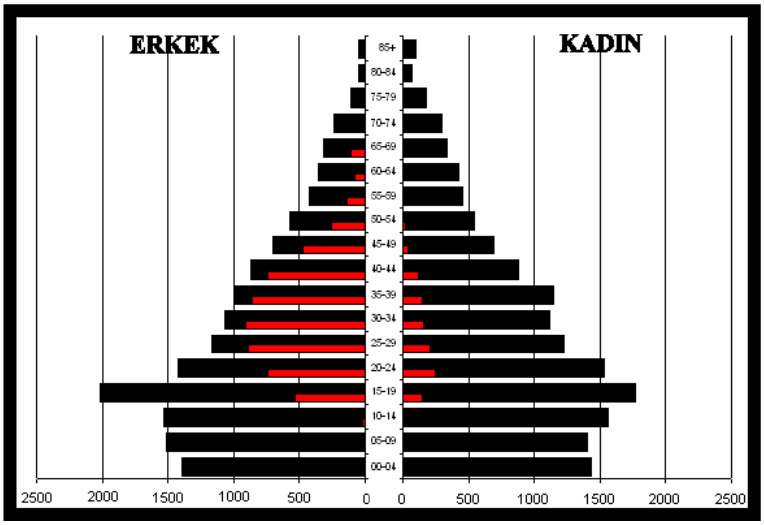
3.1.2.2. Bor Şehri'nde Nüfusun Gelişimi ve Nüfus Özellikleri

Şehirde tespit edilmiş dönemler için nüfusun gelişimine göz atıldığında, 1960 yılına kadar nüfusun ufak dalgalanmalarla durağan bir seyir takip etmiş olduğunu

görülür. Bu döneme kadar genel olarak idari merkez olma özelliği ve kapalı ekonomik sistem içerisinde işleyen ticari faaliyetler yerleşme nüfusunu yakın miktarlarda tutmuştur. Artan nüfus göç yolu ile dışarı gitmiştir. Bu süre içerisinde şehir nüfusunda önemli artış sağlayacak bir dinamizm görülmez. 1960 yılından sonra başlayan sanayi faaliyetleri şehrin yerleşmenin nüfus kazanmasında etkili faktör olmuş ve bu tarihten itibaren nüfus artmaya başlamıştır (şekil 50).

Şekil 50: *Bor Şehri'nde nüfusun gelişimi (1530-2000)*

Şekil 51: *Bor Şehri'nin nüfus piramidi ve çalışan nüfusu (2000)*

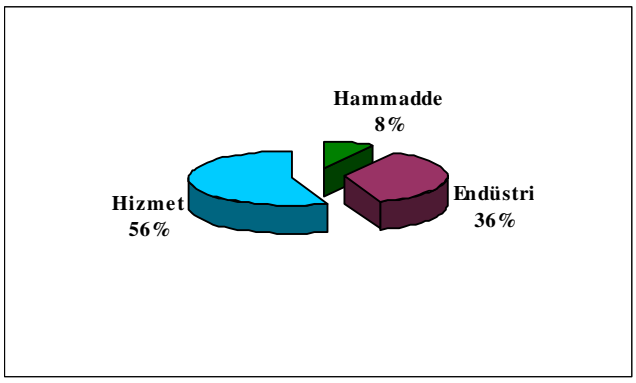
2000 yılı DİE verilerine göre Bor'da 14718'i erkek, 15086'sı kadın olmak üzere toplam 29804 nüfus yaşamaktadır. Sahip olduğu nüfus mikatrı, yerleşmede şehirsel özellikleri ortaya çıkaracak miktarda olup, Nüfus miktarı esas alındığında *küçük şehir*ler grubuna dâhil olmaktadır. Şehirde nüfusun yaş yapısına bakıldığında yine Niğde'dekine benzer şekilde öncelikle nüfusun dinamik bir artış içerinse girmiş

ve daha sonra doğum olaylarının kontrol altına alınmış olduğu görülür (şekil 51). 15-19 yaş grubunda gözlenen erkek nüfus fazlalığı yerleşmenin özellikle genç nüfus çektiğini göstermektedir. Bu genç nüfusun büyük oranda eğitim fonksiyonuna bağlı olarak burada toplanmış olduğu görülür. Bor şehrinde iktisaden faal olabilecek yaştaki nüfusun miktarı 22807'dir. Ancak bu nüfusun 5711'i erkek, 1082'si kadın olmak üzere 6793'ü (%30) çalışmaktadır. Ayrıca çalışanları büyük oranda erkek nüfus oluşturmaktadır.

Şehirde çalışan nüfusun sektörlere dağılımına bakıldığında %8'i doğal hammadde üretimi alanında faaliyet göstermektedir. Bu faaliyet alanı içerisinde bahçe ve tarla ziraatı önemli bir yer tutmaktadır. Nüfusun %36'sı endüstriyel üretim alanında faaldir (tablo 92, şekil 52). Çalışan nüfusun %56 oranında hizmet sektöründe yer alması, şehirde genel hizmetlerin hakim ekonomik fonksiyon olduğunu ortaya koymaktadır. Hizmet sektöründe çalışanların ise %27'si ticaret, %8'i ulaştırma ve haberleşme, %5'i mali hizmetlerde ve %60'ı toplumsal ve sosyal hizmetler alanında faal durumdadır. Bu haliyle şehir, genel hizmetlerin hakim olduğu çok fonksiyonlu, "*sanayi ve hizmet şehri*" özelliği göstermektedir.

Tablo 92: *Bor Şehri'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı*

Yıllar	Doğal Hammadde		Endüstri		Hizmet	
	Çalışan	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*
1980	607	%12	2075	%40	2538	%48
1990	861	%13	2672	%39	3327	%48
2000	551	%8	2442	%36	3800	%56

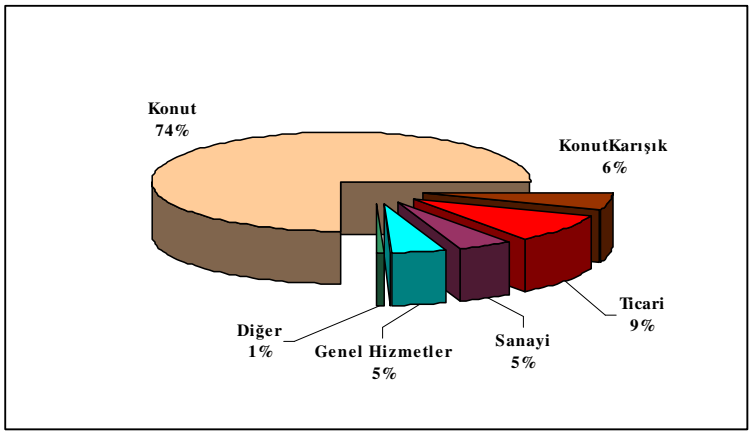

Şekil 52: *Bor Şehri'nde çalışan nüfusun sektörel dağılımı (2000)*

3.1.2.3. Bor Şehri'nin Strüktür Özellikleri ve Fonksiyon Alanları

2000 yılı DİE verilerine göre şehirde bulunan 5937 binanın %74'ünü ikametgâh konutları oluşturmaktadır. Binaların %6'sında da ticaret ve işyerleri

karışık olarak bulunur. Bu durum ana caddeler üzerindeki yüksek binaların zemin ve birinci katlarının büro ve ticari işyeri olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum ülkemizin bütün şehir yerleşmesinde görülmektedir. Mevcut binaların %9'unu ticari amaçlı kullanılan yapılar oluşturur. Bu miktar birçok bakımdan yerleşmenin ticari fonksiyonlarının gelişmiş, aynı zamanda ticaret alanlarının özelleşmiş olduğunu da ifade etmektedir. Sanayi faaliyetlerinin yürütüldüğü binalar, sayısal anlamda tüm binaların %5'ini teşkil etmektedir (şekil 53, tablo 93).

Şekil 53: *Bor Şehri'nde binaların fonksiyonlarına göre dağılımı*

Tablo 93: *Bor Şehri'nde fonksiyonlarına göre bina sayıları*

Yerleşme	Konut	Karışık	Ticari	Sanayi	Genel Hizmet	Diğer	Toplam
Bor	4 452	344	549	275	280	37	5 937

Kaynak: DİE, 2000 yılı bina sayımı verileri.

Bor Şehri'nin strüktür özellikleri incelendiğinde; şehirdeki 5937 binanın %61'i beton, tuğla, briket ve kiremit gibi modern yapı malzemeleri, geri kalan %39'u ise taş, kerpiç ve ahşap gibi geleneksel yapı malzemelerinden inşa edilmiştir. Geleneksel yapı malzemeleri tümüyle ortadan kalkmamış olan eski binalarda görülmektedir.

Foto 46: *Ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı cadde*

Foto 47: *İstasyon Caddesi'nde çok katlı binalar*

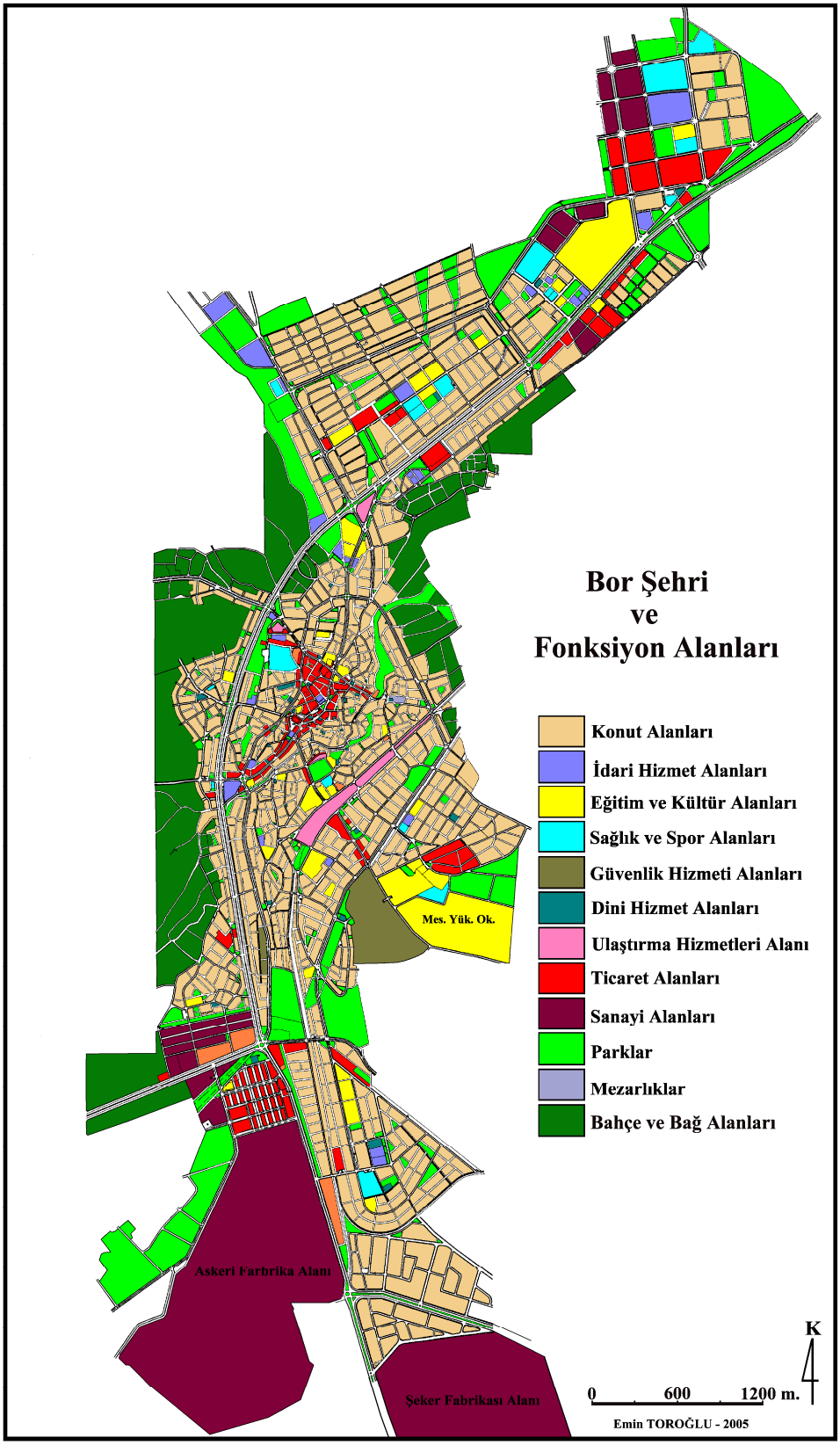
Bor'da binaların kat sayısı incelendiğinde; sayısal olarak binaların %84'ü 1 ve 2 katlı binalardan oluşurken, %16'sı 3 ve daha yüksek binalardan oluşmaktadır. Şehir merkezini teşkil eden kesimlerde bina kat sayısında yükselmeler görülmekte, ticaret ve ticari hizmetlere ait işyerleri merkezi cadde üzerinde 4. katlara kadar çıkmaktadır (foto 46-47). Şehirde ortak yaşam gelişmekte olup, şehrin sahip olduğu 9421 dairenin %41'i 3 ve daha fazla daireye sahip binalarda yer almaktadır. Ayrıca dairelerin %66'sı 4 ve daha fazla odaya sahiptir.

Yerleşmede güçlü bir belediye teşkilatı olup, şehir planlı bir şekilde düzenlenmektedir. Yerleşmeyi teşkil eden anacaddeler kaldırım ve refüjlerle düzenlenmiş, cadde ve sokaklar asfalt veya taş döşemelerle kaplanmıştır (foto 48). Şehrin muhtelif yerlerinde park ve çocuk bahçeleri düzenlenmiş, trafik işaret ve ışıkları uygun yerlere yerleştirilmiştir. Şehirde binaların %89'u şehir kanalizasyon sistemine bağlı olup, geri kalanlar sıhhi foseptik çukurlarına sahiptir. Tüm binalar içme ve kullanma suyu şebekesine bağlıdır. Şehiriçi ulaşım sistemi düzenlenmiş olup, dolmuş ve otobüslerden oluşan toplu taşım araçları için güzergâhlar belirlenmiştir.

Foto 48: *Bor'da bir caddeden görünüm*

Bor Şehri'nin fonksiyonlarına bağlı olarak mekânsal kullanım alanlarında da farklılaşmalar ve özelleşmeler görülmektedir. Şehrin asıl merkezinde ticari ve idari alanlar yer almakla birlikte, eski idari binaların dar alanları nedeniyle yenilerinin muhtelif yerlerde inşa edilmesine bağlı olarak resmi genel hizmet binaları şehrin muhtelif yerlerine dağılmıştır. Geniş alana ihtiyaç duymayan ticari faaliyetler merkezde yoğunlaşmaktadır. Geniş alana ihtiyaç duyan ticari faaliyetler ise (oto galerileri, mobilyacılar vb.) yine ana caddeler üzerinde bulunmakta ise de şehrin dış çevresine doğru dağılmaktadır (şekil 54).

Şekil 54: *Bor Şehri'nde fonksiyon alanlarının dağılışı*

Eğitim ve kültür alanları şehrin muhtelif yerlerine dengeli dağıtılmaya çalışılmıştır. Niğde Üniversitesine bağlı Meslek Yüksek Okulları şehrin doğusunda bir kampüs oluşturmuştur. Gerek ilçenin gerekse şehrin güvenlik ve asayişini sağlamak üzere jandarma ve emniyet teşkilatları güvenlik hizmetlerini yerine getirmek üzre şehirde yer almıştır.

Bor'da yer alan Askeri Levazım Fabrikası ve Bor Şeker Fabrikası şehrin fonksiyonel karakteri üzerinde etkisini göstermektedir. Her iki sanayi tesis de demiryolu göz önüne alınarak kurulmuş olduğundan şehrin güneyinde geniş alan kaplamaktadır. Bunların dışında Deri Atölyeleri için şehrin güney batısında bir sanayi sahası oluşturulmuştur. Bunun yanında oto tamirhaneleri, demirdoğrama atölyelerinin bulunduğu bir Küçük Sanayi Sitesi yer almaktadır. Mobilya ve konfeksiyon üreticileri şehrin kuzeyinde yer almaktadır. Bor'da Dericilik faaliyetlerini geliştirmek üzre Deri Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması için Bor - Zengen yolu üzerinde çalışmalar sürdürülmekte ise de henüz inşaat aşamasındadır.

Bor Şehri, merkezini üstlendiği ilçe idari ünitesinin geometrik olarak merkezinde yer almaz. Buna rağmen ticari etki alanı idari etki sahasından daha geniştir. Şehrin ticari etki alanı, bir zamanlar merkezini üstlendiği ilçenin bir nahiyesini teşkil etmekte iken 1990 yılında ilçe haline getirilmiş olan Altunhisar ilçesini ve Ulukışla İlçesi'nin kuzeydoğusunda kalan bir kısım köylerini de kapsamaktadır. Bor, il merkezi olan Niğde şehrine çok yakın olduğundan ticari etki sahası kuzey ve doğudan oldukça daralmaktadır.

Bor Şehri, Niğde'den sonra ildeki ikinci önemli merkezdir. Ticaret ve sanayiye dayalı etki sahasını genişlettikçe nüfus toplamaya devam edecektir. Yakın gelecekte Niğde Şehri ile fiziki olarak birleşmesi mümkün görülmektedir. Hali hazırda şehrin gelişimi için mekân problemi bulunmamaktadır. Yakın gelecekte oluşabilecek en büyük problem yeterli içme ve kullanma suyunun teminidir.

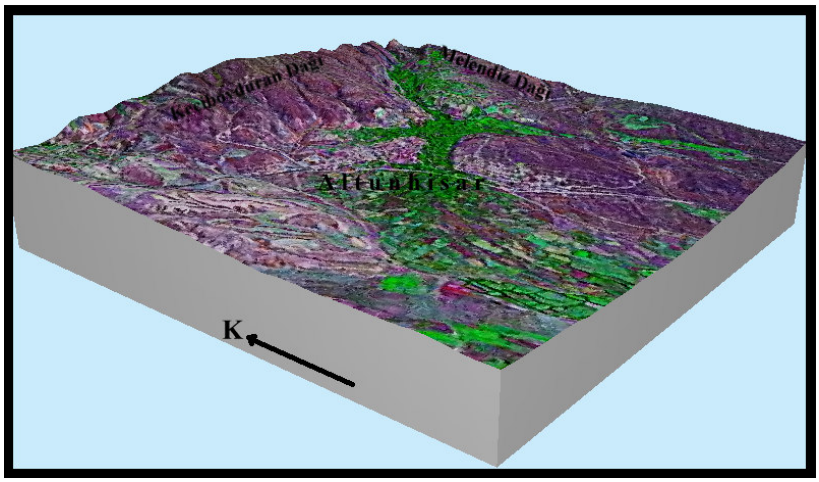
3.2. Kasaba Yerleşmeleri

Niğde İli'nde 4'ü ilçe merkezliği, 3'ü bucak merkezliği görevi üstlenmiş, 43'ü de belediye teşkilatına sahip 50 kasaba yerleşmesi ayırt edilmiştir. Üstlenmiş oldukları görevler kasaba yerleşmelerine belirleyici bazı özellikler kazandırmış olduğundan bu kasaba yerleşmelerini üstlendikleri görevler esas alınarak incelemeyi uygun bulmaktayız.

3.2.1. İlçe Merkezliği Görevi Üstlenmiş Kasaba Yerleşmeleri

3.2.1.1. Altunhisar Kasabası

Altunhisar Kasabası, ilin batısında yer almakta olup, kendi ismiyle anılan ilçenin idari merkezini oluşturmaktadır. Kasaba, Keçiboyduran ve Melendiz dağlarını ayıran bir boyundan başlayarak Bor Ovası'na ulaşan Ömerli Deresi'nin yardığı bir sırtın güneye bakan yamaçları üzerinde yer almaktadır (şekil 55). Ömerli Deresi tarafından yarılmış sırtın batıda kalan kesimi üzerinde teşekkül etmiş olan ilk yerleşme nüvesi, buradan itibaren yayılmaya başlamış, 20. yüzyılın ikici yarısında sırtın doğuda kalan parçasının güney yamaçlarına doğru sıçrama yapmıştır. Son yıllarda Niğde'yi Aksaray'a bağlayan karayolu boyunca lineer bir gelişme gözlenmektedir.

Şekil 55: *Altunhisar Kasabası'nın kuruluş yeri*

Kasabayı güneyden Niğde-Aksaray karayolu sınırlandırmaktadır. Bu karayolunun güneyinde bahçeler ve tarım alanları yer alır. Kasabada yoğunluk karayolunun kuzeyinde olmak üzere karayoluna paralel bir gelişme görülmektedir. Bu bakımdan yerleşmenin gelişmesine müsait alanlar bulunmaktadır. Yerleşme, üst neojen yaşlı andezit materyallerden oluşan sırtlar üzerindedir. 4. derece deprem bölgesinde bulunan kasabada, heyelan ve kaya düşmesi gibi doğal afet riski taşıyan saha yoktur. Ömerli Deresi'nin vadi yatağında yerleşme bulunmadığından sel riski sadece karayolu ulaşımını ve tarım alanlarını tehdit etmektedir. Ömerli Deresi üzerine inşa edilmiş olan baraj ile bu riskte en düşük seviyeye indirilmiştir.

Kuruluş ve gelişmesi; Kasabanın hemen kuzeyindeki Yeşilyurt Kasabası'nın bir mahallesini teşkil etmiş olan Keşlik Köyü'nün Bayındır Yaylası'nda bulunmuş

olan Geç Hitit dönemine ait bir sitel (Sezer, 1977:133), sahadaki yerleşme tarihinin eski olduğunu ortaya koymakla birlikte, tarihi kaynaklarda yerleşmenin ismine ilk defa Bizans döneminde rastlanır. İbn-i Hordazbeh (Ö.912) "Kitab'ül mesalik-i vel-memalik" isimli eserinde Kabaduk (Kapadokya) Eyaleti'nin kaleleri arasında "Antiguva" ismini de zikretmektedir (Konyalı, 1974:4). Bu kale Yakut-i Hamevî'nin (Ö.1229) Mu'cem-ül Büldan isimli eserinde "Antiyakos" şeklinde geçmektedir (Konyalı, 1974:27). Ayrıca Bizans kaynaklarında 971 yılındaki Karapınar (Bardata) yakınlarında geçen bir tarihi olayla ilgili olarak Tyrannoi'ların Antigous Kalesi ismi geçmektedir (Ramsay, 1960:152). Umar (1993:78), Tyrannon'un bazı eserlerde Tyanon şeklinde geçtiğini ve bazen bu kaleye Tyanoi kalesi denildiğini belirtmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla yerleşme Geç Bizans Dönemi'nde ortaya çıkmaktadır. Bu yerleşme, 9. yüzyıl içerisinde Arap akınları esnasında tahrip edilen ve boşaltılan Tyana (Kemerhisar) halkının savunmaya uygun bir yerde kale şeklinde ortaya çıkardıkları bir yerleşmedir. Bu durun Bizans'ın bu dönemdeki yerleşme tipleri ve özelliklerine uygun düşmektedir. Görüldüğü gibi yerleşmenin ilk kuruluşunda, savunma ve belirli bir sahayı kontrol etme düşüncesi yer tercihi üzerinde etkili olmuştur.

Türklerin bölgeyi fethinden sonrada yerleşme bir süre Anduğu ismi ile anılmıştır. 16. yüzyıl Osmanlı defterlerinde kaza ve nahiye adı olarak, Anduğu ismine rastlanmakla birlikte yerleşme Ortaköy ismi ile anılmıştır. 1530 tarihli Muhasebe Defteri'nde Anduğu Nahiyesi'nin merkezini oluşturan Karye-i Ortaköy'ün Cami, Hamam ve Veled-i Kalaycı isimleri ile 3 mahallesi, 132 hane ve 199 nefer'den oluşan tahminen 750 kadar nüfusu bulunmaktadır.

1894 tarihli Konya Vilayeti Salnamesi'ne göre "Bor Kazası'nın Anduğu Köyü, 38 hane ve 181 nüfusa" (Öztürk, 1995:223) sahiptir. Anlaşıldığı kadarıyla 17. ve 18. yüzyıl içerisinde meydana gelmiş olan celali isyanları ve eşkıyalık hareketlerinden oldukça fazla etkilenmiştir. 17. yüzyıl sonu - 18. yüzyıl başında Rakka'ya iskanı emredilen Güngördü, Delili ve Kırıntılı cemaatlerinden 400 kadar eşkıyanın Niğde, Bor, Şücaüddin, Anduğu, Ereğli çevresinde gezerek harman vakti ahalinin mallarını yağmaladıkları, yol kestikleri ve insanları öldürdükleri, zülüm ve tecavüzlerinin nihayetinin gelmediği bildirilmiştir (Halaçoğlu, 1991:47). Ayrıca Bor'da yaşamış olan Mutasavvıf Ahmed Kuddusî Efendi (1769-1848) Bor'u anlattığı

bir şiirinde; "… *Köyleri çok imiş evvel, cümlesi olmuş harab. Eyleyip viran, haramiler kamu bünyadını …*" (Atlı, 1999:4) demekte ve eşkıyalık hareketlerinin yerleşme üzerindeki etkilerini teyit etmektedir. Ayrıca ilçeye bağlı Ulukışla Kasabası'nda 19. yüzyılda yaşamış olan Aşık Kemalî bir şiirinde 1870'li yıllarda sahada meydana gelen büyük kıtlık ve yokluk yıllarından bahsetmektedir.

20. yüzyıl başlarında köy yerleşmesi (KVS, 1916:604) olduğu ifade edilen ve halkının büyük bir kısmı Melendiz ile Keçiboyduran dağları üzerindeki bulunan yaylalara çıkan kasabada, 1916 yılında "210 yük hayvanı, 570 büyükbaş ve 5275 küçükbaş hayvan" (KVS, 1916:446) varlığı mevcuttur. Ayrıca yerleşmede Karamanoğlu İbrahim Bey ve Yakup Bey tarafından yaptırılmış 2 cami, Aksaray yolu üzerinde bir vakıf hanın bulunduğu belirtilmektedir.

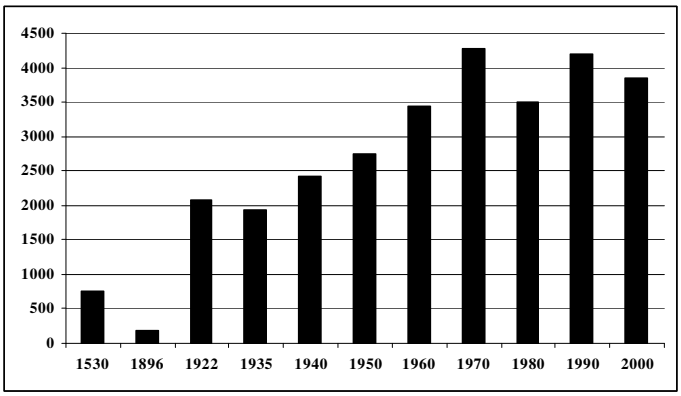
1922 yılında Bor İlçesi'ne bağlı bir köy olduğu bildirilen yerleşme, 2080 nüfusa ve bir iptidai mektebine sahiptir. 1923 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. Cumhuriyet dönemindeki ilk idari teşkilatlanmada Bor İlçesi'ne bağlı Ortaköy Bucağı'nın idari merkezi olmuştur. Bu idari görev yerleşmeye bucak müdürlüğü binası ve jandarma karakolu kazandırmıştır. 1950'li yıllarda zamanın belediye başkanı tarafından nahiyenin ilçeye dönüştürülmesi çalışmalarında isminde "köy" kelimesi geçtiği gerekçesi de gösterilerek reddedilince, 1956 yılında ismi "Altunhisar" olarak değiştirilmiştir. 1968 yılında 6 mahallesi 1491 hanesi bulunmaktadır. 1990 yılında TBMM'de çıkarılan bir kanunla Altunhisar Nahiyesi ilçe haline dönüştürülünce, bu tarihten itibaren ilçe merkezliği görevini üstlenmiştir.

Nüfusun gelişimi ve nüfus özellikleri; Tespit edilen dönemler için nüfusun gelişimine bakıldığında 1970 yılına kadar sürekli artış gösteren nüfus, bu tarihten sonra azalma göstermiştir. 1990 yılında ilçe haline getirilmesiyle bir miktar artış göstermiş olsa da bu tarihten itibaren tekrar azalma görülmektedir (şekil 56).

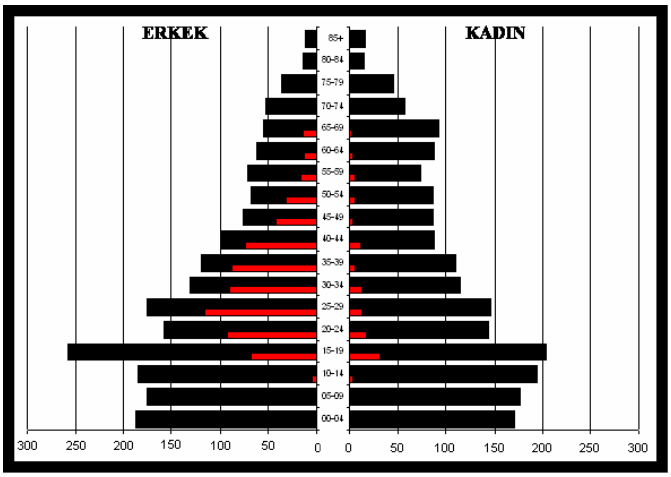
2000 yılı DİE verilerine göre Altunhisar'da 1932'si erkek, 1907'si kadın olmak üzere toplam 3839 nüfus yaşamaktadır. Sahip olduğu nüfus miktarı ile *küçük kasabalar* sınıfına dahil olmaktadır.

Yerleşmenin nüfus yaş yapısına bakıldığında nüfusun artış içerisinde olduğu ve doğum olaylarının henüz kontrol altına alınmaya başlandığı görülür (şekil 57). Piramitte 20 yaş nüfusunda görülen basamaklanma yerleşmenin göçle nüfus kaybettiğini göstermektedir. 15-19 yaş grubunda görülen erkek nüfus fazlalığı eğitim

fonksiyonu, 25-29 yaş grubunda görülen erkek nüfus fazlalığı ise ilçe merkezi olması nedeniyle atanan memur nüfusla ilgilidir. Piramidin 60 üzeri yaş grubunda gözlenen şişlik ortalama ömür süresinin uzunluğu ve yaşlı nüfusun çokluğu ile ilgilidir.

Şekil 56: *Altunhisar Kasabası'nda nüfusun gelişimi*

Şekil 57: *Altunhisar Kasabası'nın nüfus piramidi ve çalışan nüfusu (2000).*

Kasabada iktisaden faal olabilecek yaştaki nüfusun miktarı 2972'dir. Ancak bu nüfusun 645'i erkek, 113'ü kadın olmak üzere 758'i (%26) çalışmaktadır. Ayrıca çalışan nüfus büyük oranda erkek nüfustan oluşmakta ve çalışan nüfus sayısında 1980 yılından itibaren azalma görülmektedir.

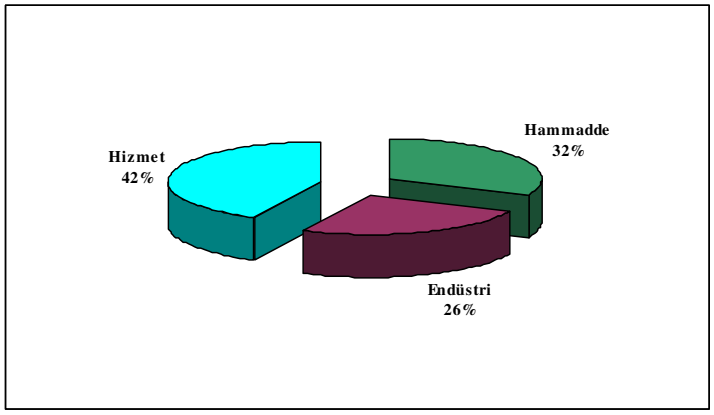
Altunhisar Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörlere dağılımına bakıldığında %32'sinin tarım ve hayvancılık faaliyetlerine bağlı doğal hammadde üretimi sektöründe faal olduğu görülür. Çalışan nüfusun %26'sı endüstriyel üretim sektöründe faaliyet göstermektedir (tablo 94, şekil 58). Sanayi tesisi adına sadece bir un fabrikasına sahip olan yerleşmede sanayi faaliyetleri atölye şeklindeki tamircilik ve evlerdeki halı dokuma faaliyetlerine münhasırdır. Çalışan nüfusun %42 oranında

hizmet sektöründe yer alması, yerleşmede genel hizmet fonksiyonunun hakim olduğunu ortaya koymaktadır. Hizmet sektöründe çalışanların ise %18'i ticaret, %12'si ulaştırma ve haberleşme, %5'i mali hizmetlerde ve %64'ü toplumsal ve sosyal hizmetler alanında faal durumdadır. Bu haliyle kasabada, *genel hizmetlerin hakim olduğu çok fonksiyonlu kasaba* özelliği görülmektedir.

Tablo 94: *Altunhisar Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı*

Yıllar	Doğal Hammadde		Endüstri		Hizmet	
	Çalışan	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*
1980	1109	%68	295	%18	235	%14
1990	454	%40	344	%31	321	%29
2000	239	%32	194	%26	325	%42

Kaynak: DİE verileri

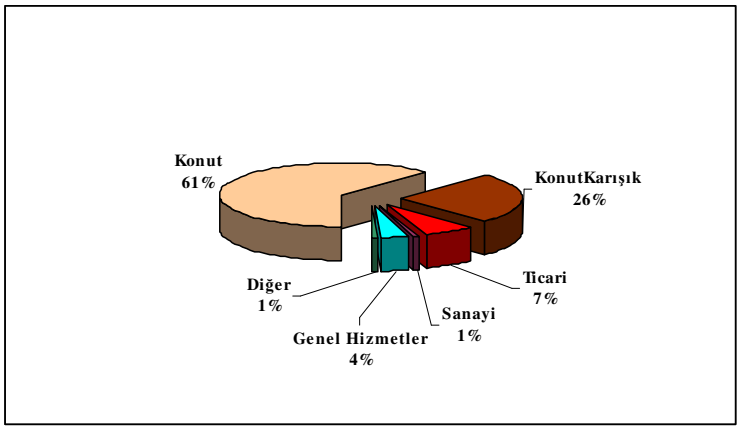
Şekil 58: *Altunhisar Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı (2000)*

Kasabanın strüktürel özellikleri ve fonksiyon alanları; 2000 yılı DİE verilerine göre yerleşmeyi oluşturan 1187 binanın %61'ini ikamete mahsus konutlar oluşturmaktadır (tablo 95, şekil 59). Binaların %26'sında ticari işyeri ve konutun karışık olması yerleşmede ticaret alanlarının yeterince ayrışmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca binaların %7'sini ticari işyerleri oluşturmaktadır. %1 oranına sahip sanayi yapıları, bu sektörün yerleşmede gelişmemiş olduğunu ifade eder (şekil 59). Bu durum yerleşmedeki %26 oranına sahip endüstri sektöründe faal nüfusun meskenlerde yapılan halıcılık faaliyeti ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 95: *Altunhisar Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları (2000)*

Yerleşme	Konut	Karışık	Ticari	Sanayi	Genel Hizmet	Diğer	Toplam
Altunhisar	738	304	83	10	43	9	1187

Kaynak: DİE, 2000 yılı bina sayımı verileri.

Şekil 59: *Altunhisar Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılışı (2000)*

Kasabadaki mevcut 1187 binanın %30 kadarı beton, tuğla ve kiremit kullanılarak inşa edilmiştir. Binaların %70'inde ise taş ve ahşap malzeme gibi doğal yapı malzemesi kullanılmıştır. Yerleşmeyi oluşturan binaların %96'sı 1 ve 2 katlı konutlardan oluşmaktadır. Toplam 1487 dairenin %85'i 3 ve daha az ailenin barındığı meskenlerden oluşmaktadır. Ayrıca meskenlerin %49'u 3 ve daha az odaya sahiptir. Kasabadaki binaların %87'sinde içme ve kullanma suyu tesisatı bulunmakta olup, binaların %75'i kanalizasyon sistemine bağlıdır. %25'inde ise atık sular foseptik çukurlarına veya dışarı verilmektedir. Yukarıda ifade edilmiş olan değerler mesken özellikleri bakımından yerleşmede kırsal karakterin sürdüğünü göstermektedir.

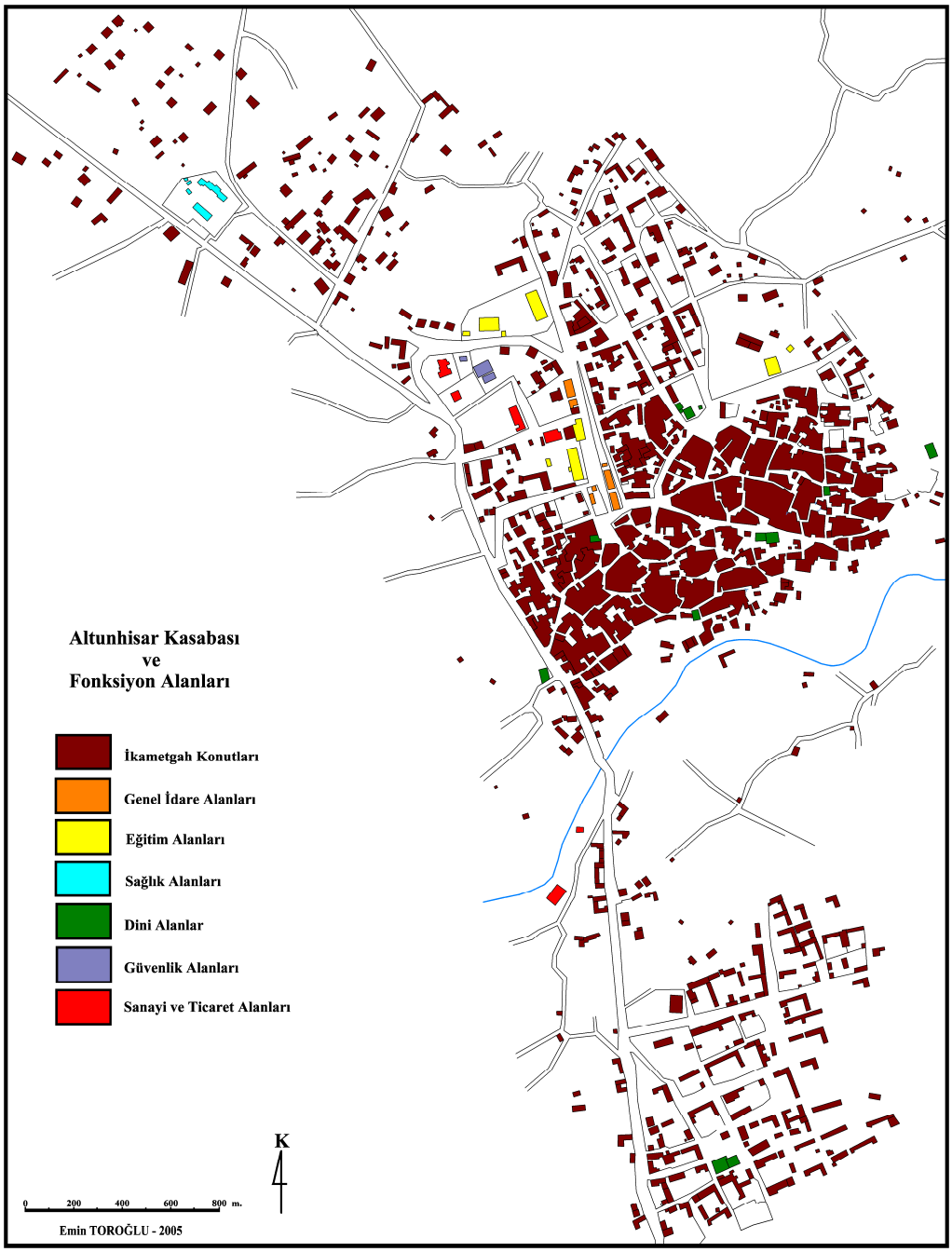
Foto 49: *Altunhisar'dan bir genel görünüm*

Foto 50: *Altunhisar'ın ticari merkezi*

Yerleşmede belediye teşkilatının kuruluşu eski olmakla birlikte, belediye teşkilatı bütün özellikleri ile uzmanlaşmış değildir. Yerleşme imar planına göre düzenlenmeye çalışılmaktadır. Daha ziyade yeni gelişen yerleşim alanları daha düz cadde ve sokaklara sahiptir. Bir kısım cadde ve sokaklar kaldırımlarla süslenmiş olmakla birlikte, bütünüyle tamamlanmış olduğu ifade edilemez. Yerleşmenin ana

caddeleri asfaltla kaplanmıştır. Niğde-Ankara Karayolu hariç yerleşme içinde yoğun trafik görülmediğinden trafik işaret ve lambaları yerleştirilmiş değildir. Yerleşme içi ulaşım sistemi bulunmamaktadır.

Şekil 60: *Altunhisar Kasabası'nda fonksiyon alanlarının dağılışı*

Altunhisar Kasabası'nda fonksiyonlarına bağlı mekânsal kullanım farklılaşmaları görülmekle birlikte, fonksiyonların mekânda yeterli ayrışmaya neden

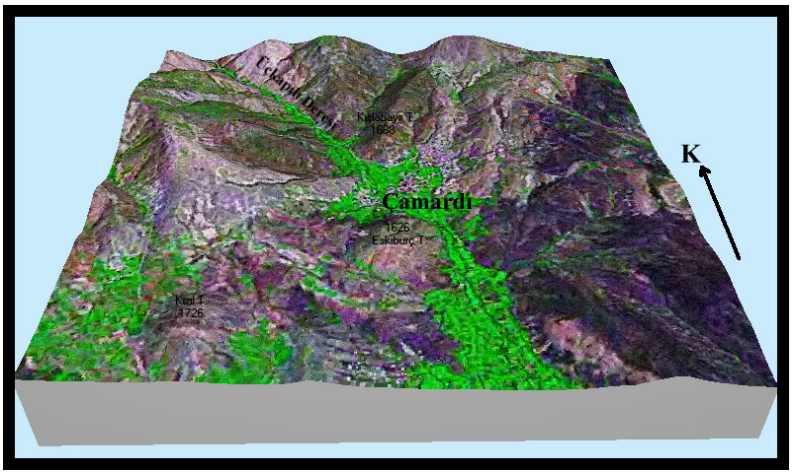
olduğunu söylemek güçtür. Hükümet Konağı ve belediyenin üzerinde yer aldığı Cumhuriyet Meydanı çevresi idari ve ticari merkez olarak ortaya çıkmaktadır (foto50, şekil 60). İlçe merkezliği görevini üstlendikten sonra yerleşmede kurulan Emniyet ve Jandarma Teşkilatları ile Devlet Hastanesi yerleşmenin batısında ana karayolu kenarında kendisine yer bulmuştur. 2000 yılı DİE verilerine göre faal nüfus içerisindeki %26'lık endüstri sektöründeki çalışan oranı, kasabada fonksiyon alanı olarak ortaya çıkmamıştır.

Altunhisar, merkezini üstlendiği ilçe idari ünitesinin geometrik olarak merkezinde yer almaz. Kasabanın fonksiyonları bütünüyle gelişmemiş olduğundan idari etki alanı ile ticaret ve ticari hizmete dayanan etki alanı çakışmamaktadır. Büyük oranda idari anlamda kendisinden ayrıldığı Bor İlçesi'nin merkezini teşkil eden Bor Şehri'nin ticari etki alanında kalmaktadır.

Kasaba, mevcut durumuyla merkezini üstlendiği ilçenin en önemli yerleşmesi olmakla birlikte genel kamu hizmetlerine dayanan idari fonksiyonları dışında yeterince merkeziyet meydana getirememiştir. Fonksiyonlarını çeşitlendirerek ve güçlendirerek istihdam yarattığı müddetçe gelişimini sürdürecektir. Yakın gelecekte yereşmenin gelişimini sınırlayacak doğal faktör bulunmayıp, kasaba gelişimini karayolu boyunca lineer bir şekilde sürdürecektir.

3.2.1.2. Çamardı Kasabası

Çamardı, Aladağlar ile Niğde masif kütlesini ayıran Ecemiş Koridoru içerisinde, batıdaki Üçkapılı platosu üzerinden kaynağını alan Üçkapılı deresinin bu koridora açılan KB-GD yönlü vadisi içerisinde yer almaktadır (şekil 61).

Şekil 61: *Çamardı Kasabası'nın kuruluş yeri*

Kasaba, Üçkapılı Deresi'nin geçtiği yatağın her iki yanındaki yamaçlar üzerinde kurulmuştur. Eosen yaşlı flişlerin teşkil ettiği kalker tabakalı yamaç arazi üzerinde yayılış gösterir. Meskenlerin yayılış gösterdiği yamaçlarda toprak tabakası ince olup, eğimin azaldığı vadi tabanında ise genç alüvyonlar bulunmaktadır. Yerleşme 4. dereceden deprem bölgesinde yer almakta olup, kasaba içerisinden geçen Üçkapılı Deresi sel olaylarına neden olmakta ve akarsu kenarındaki bahçeler ve meskenler için risk oluşturmaktadır. Meskenlerin üzerinde yer aldığı yamaçlar stabil durumda olup, belirgin bir heyelan ve kaya düşmesi riski görülmemektedir. Yerleşme için gerekli olan içme ve kullanma suyu kaynakları yeterli oranda mevcuttur.

Kuruluş ve gelişmesi; Sahaya yakın en eski yerleşme izleri İlk Tunç Çağı'na ait olduğu bildirilen Celaller Köyü sınırları içerisindeki Kestel yeraltı maden ocakları ve Göltepe höyüğünde görülür. Çamardı yerleşmesi kurulmadan binlerce yıl evvel terk edilen bu yerleşmenin genetik olarak Çamardı ile bir bağı bulunmamaktadır. Kasabanın bulunduğu saha, tarih boyunca İç Anadolu'dan Çukurova'ya inen önemli kervan ve askeri yol güzergâhı durumundadır. Arap akınları esnasında gerek Bizans orduları, gerekse Arap ordularının geçiş yeri olmuştur. Gülek Boğazı'ndan geçtikten sonra Kayseri istikametinde uzanan bu geçit, Bizanslılar tarafından "Karydion Geçidi" (Ramsay, 1960:388) olarak isimlendirilmiştir. Dönemle ilgili hiçbir kaynakta bu güzergâh üzerinde bir yerleşme isminden bahsedilmemektedir. Uzun süre fethetmekten ziyade saldırılara dayanan Arap Akınları 9. yüzyılda İslam ülkesinin sınırını Toroslara ulaştırmıştı. Şiddetlenen çarpışmalar nedeniyle Araplar, bu sınır bölgesindeki yerleşmeleri kuvvetli bir şekilde tahkim etmeye başlamışlardı (Honigmann, 1970:39). Bu bölge Müslüman Araplar tarafından "Bilad-ı Dürüb (geçit beldeleri)" ve "Şam-ı Şuğur" olarak anılmaya başlanmıştır. Şam-ı Suğur'un sınırları Gülek Boğazına kadar uzanmaktaydı. Bu nedenle sahayı Gülek Boğazı'ndan geçerek feth eden Türk orduları sahayı "Şamardı" olarak zikretmiş olmalıdır. Osmanlı tahrir defterlerinde sahanın ismi "Şamardı" olarak geçmekte ve teşkil edilmiş olan nahiyenin ismine de Şamardı Nahiyesi denilmektedir.

16. yüzyıl defterlerine göre Niğde Kazası'na bağlı olan Şamardı Nahiyesi'nin 1507 tarihinde 15 köyü ve 7 mezrası, 1518 tarihinde 19 köyü, 16 mezrası, 1530 tarihinde 16 köyü, 16 mezrası, 1584 tarihinde 40 köy, 42 mezrası kayıtlıdır. Ayrıca

nahiyede çok sayıda konar-göçer aşiretler de yaşamakta olup, saha Dündarlı Kabilesi'ne bağlı cemaatlerin yaylağı durumundadır. Çamardı Kasabası'nda Türk aşiretlerinin sahaya yerleşmesinden öncesine ait herhangi bir kalıntıya rastlanmaz. Mevcut yerleşme Bereketli ve Maden köylerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. 1530 tarihli Muhasebe Defteri'ne göre Maden, 15 haneden müteşekkil 23 nefere sahip, tahminen 90 kadar nüfuslu bir köy oluşturmakta iken, Bereketlü Cemaati 107 hane, 155 neferden oluşmaktadır. Aladağlar'ın yamaçlarından çıkarılan kurşun madeni 19. yüzyıl sonlarına kadar yerleşme çevresinde işlendiğinden, sahadaki aşiretlerinden bir kısmı buraya yerleştirilmiş olduğu gibi, Tarbzon Vilayeti'nden de bir kısım halk maden ameleliği için buraya getirilerek iskân edilmiştir. Yerleşme kimi zaman Ulukışla Kazası'nın bir dönem idari merkezliğini üstlenmiş olan Maden (Bulgarmadeni) kasabasından ayırt etmek için, kimi zamanda yan yana yer alan Bereketli ve Maden köylerinin isimleri birleştirilerek Bereketlimaden ismi ile anılmıştır. Nahiye 19. yüzyıl ortalarından itibaren merkezin adına izafetle Bereketlimaden ismiyle anılmaya başlanmıştır. 1856 yılı Devlet Salnamesi'nde Niğde Sancağına bağlı nahiyeler verilirken "Nahiye-i Bereketlü nam-ı diğer Çamardı" (Baykara, 1988:241) ibaresi kullanılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla bu dönemde Şam ile ilgisi bulunmadığını düşünen salname yazarı Şamardı kelimesini, çamlarla kaplı dağlık sahanın arkasında yer alması nedeniyle olsa gerek, Çamardı şeklinde yazmıştır.

Yerleşme mevcut konumunu iki nedenle tercih etmiş olabilir. Bunlardan birincisi Aladağların yamaçlarından çıkarılan madenin işlenmesi bakımından uygun konumu oluşturması, diğeri ise Pozantı'dan sonra Ecemiş Koridoru'nu takiple Kayseri istikametine ayrılan kervan yolu üzerinde bir konaklama yeri olmasıdır. Güzergah üzerinde bulunan Maden Köyü'ndeki "Şeyh Cemaleddin Veli Zaviyesi ve Bademdere Köyü'ndeki Şeyh Torasan Veli Zaviyesi" (K.V.S., 1916:568) yolcuların konaklamasına hizmet eden eski tesislerdendir. Her iki gerekçe de yerleşmenin kuruluşu üzerinde etkili olmakla beraber, yerleşme doğal şartlar bakımından sahanın en uygun yerlerinden birisi üzerindedir. Yüksek bir sahada; kuzeyi kapalı bir vadi içi, daimi bir akarsu, yamaçlarda yer alan kaynak suları ve vadi tabanında ziraata uygun alanların varlığı yerleşmenin yer tercihini belirlemiştir.

1872 tarihinde Niğde Merkez Kazası'na bağlı Bereketli Köyü'nde 161 hane ve 551 nüfus, Maden Köyü'nde ise 90 hane ve 325 nüfus bulunmaktadır (KVS, 1872:158-162). 1894 tarihinde ise Bereketli Köyü'nde 262 hanede 1049 nüfus, Maden karyesinde ise 307 hanede 1032 nüfus barınmaktadır (Öztürk, 1995:220-221).

20. yüzyıl başına ulaşıldığında sahada madencilik faaliyetinin çoktan sona ermiş olduğu görülür. 1916 yılında hala iki ayrı köy olarak ifade edilen Bereketli ve Maden köylerinden Maden'de 370 yük hayvanı, 423 sığır ve 440 koyun ve keçi mevcut iken, Bereketli'de 375 yük hayvanı, 920 sığır, 5876 koyun ve keçi beslenmektedir. Ayrıca her iki köyde toplam 50 kadar dükkân bulunmaktadır (KVS, 1916:449 ve 660).

1922 yılında kasabanın; Üçkapılı dağının doğu yamacında bir tepenin eteğinde eğimli bir arazide yer aldığı ve 300 haneden oluştuğu, hastane, eczane, otel, hamam ve fabrikadan mahrum olduğu belirtilmektedir. Üçkapılı yaylasından gelen bir derenin kasabayı Bereketli köyünden ayırdığı ve çeşme suları kireçli olduğundan bu dereden içme suyu temin edildiği ifade edilmektedir. Halkın bir kısmının yaz mevsiminde yaylaya çıktığı kasabada, meskenlerin büyük kısmı kerpiçten inşa edilmiştir. Kayseri-Mersin kervan yolu buradan geçmesi nedeniyle bir zamanlar önemli bir mevki iken, Niğde-Kayseri şosesinin açılması ile eski önemini yitirmiştir. Kasabada, 20 kadar dükkân, bir han, yolcu ikametine mahsus üç kahvehane, iki fırın ve bir iptidai mektebi bulunmaktadır. İfade edilen tarihte Bereketli'de 1521, Maden'de 1463 olmak üzere toplam 2984 nüfus barınmaktadır (Hayri, 1922:100).

Cumhuriyet döneminde 1948 yılına kadar Bereketlimaden nahiyesinin idari merkezliği görevini yürütmüş olan kasaba, 1948 yılında çıkarılan bir kanunla oluşturulan Çamardı İlçesi'nin idari merkezliğini üstlenmiş ve ismi de "Çamardı" olarak değiştirilmiştir. 1955 yılında yerleşme ile fiziki bir bütünlük oluşturmayan Ören, Çukurbağ, Demirkazık ve Elekgölü mahalleleri ayrılarak yeni köyler teşkil edilmiştir.

Kasaba ilçe merkezi görevini üstlendikten sonra, birbirinden ayrı şekilde duran Bereketli ve Maden mahallelerinin arasındaki az eğimli dar bir sahada idari ve ticari merkez teşekkül etmeye başlamıştır. Bu sayede iki mahalle fiziki olarak birbirine bağlanmıştır (foto 51-52). Yerleşmede belediye teşkilatı 1927 yılında kurulmuştur. 1965 yılında 2250 kadar nüfusu barındıran kasabada, ticari işyeri olarak

18 bakkal ve manifaturacı, 3 manav, 4 lokanta, 3 kasap, 3 fırın, 4 berber, 4 terzi, 8 kahvehane, 3 ayakkabıcı, 2 kalaycı, 3 demirci, 2 nalbant, 2 tenekeci, 4 hızar atölyesi, 3 marangoz, 1 radyo tamircisi, 1 sinema, 2 otel, 1 han, 1 banka, 1 kooperatif olmak üzere toplam 73 işyeri bulunmakta, cuma günleri haftalık pazar kurulmaktadır. Kasabada genel kamu hizmetlerine ait olarak tek katlı bir belediye binası, 1950 yılında inşa edilmiş olan ve idari birimlerin toplandığı 3 katlı bir hükümet konağı, 2 katlı ve 10 yataklı sağlık merkezi binası, 2 ilkokul ve 1 ortaokul binaları yer almaktadır (Özkan, 1967:32-34).

Foto 51: *Çamardı Kasabası (1967)*

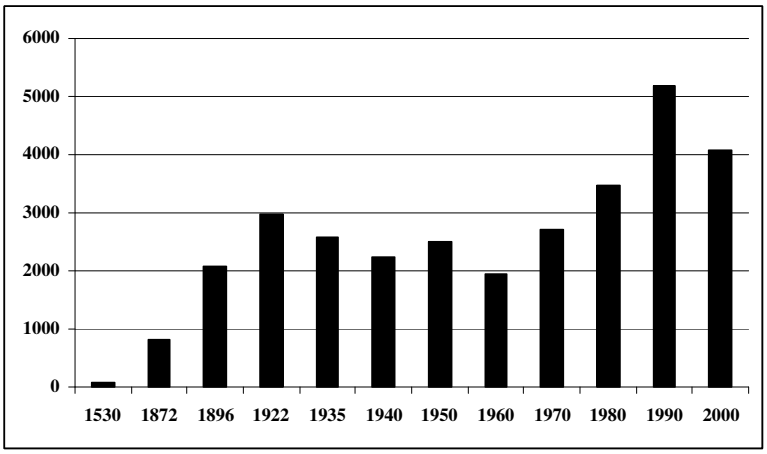

Foto 52: *Kasabanın ticari merkezi (1967)*

Yerleşmenin su ihtiyacı 2 km uzaklıktaki Karapınar ve 8 km uzaklıktaki Akpınar isimli kaynaklardan temin edilmiş olup, şehir içi su şebekesi mevcuttur. 1964 yılında tamamlanan ve su gücü ile çalışan yerel bir santralden kasabaya elektrik verilmiştir. İfade edilen tarihte halkın büyük bir kısmı tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile meşgul olmakta olup, hemen her evde geleneksel usulde halı dokunmaktadır. Bir kısım halkın yaylacılık faaliyetine katıldığı kasabanın geleneksel meskenleri, genellikle taştan inşa edilmiş, ancak iç bölmelerde kerpiç kullanılmıştır. İki katlı meskenlerin zemin katı taş, üst katı kerpiç malzeme ile inşa edilmektedir. Kış soğuklarının mesken içerisine nüfuzunu engellemek için duvarlar mümkün olduğu kadar saman takviyeli çamurla sıvanmıştır. Ortalama 25 cm kalınlığındaki üst örtü, ahşap kirişler üzerine serilen hasır veya kamışlar ile bunların üzerine örten ve şap denilen samanlı çamur katı ile killi topraktan oluşan düz damlardan oluşur. Mesken inşasında kullanılan kereste kolay temin edilemediğinden vadi boylarında bol miktarda kavak ağacı yetiştirilmektedir.

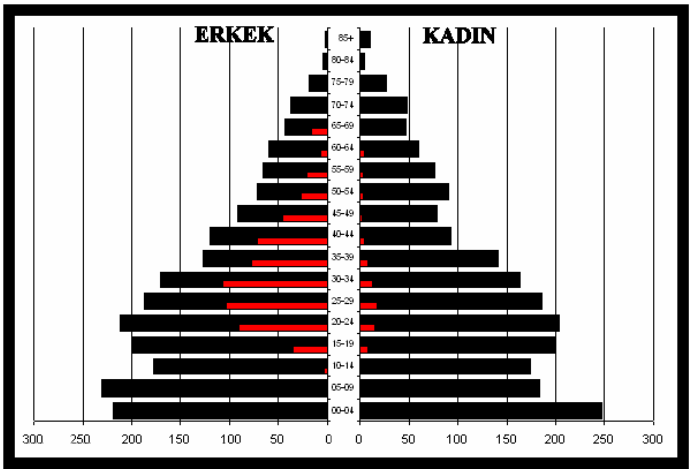
Nüfusun gelişimi ve özellikleri; Belirlenen dönemler için nüfusun gelişimine bakıldığında 1922 yılına kadar artış gösteren nüfus bu tarihten sonra ilçe merkezi haline getirildiği 1948 yılına kadar azalma göstermiş, ilçe merkezi olduğu dönemdeki

ilk nüfus sayımında bir miktar nüfus artışı sağlamıştır. Bu tarihten sonrada bazı eklentilerinin köy haline gelmesiyle bir miktar daha nüfus kaybetmişse de 1965'ten sonra 1990 yılına kadar nüfusu artmıştır. Bu tarihten sonra tekrar nüfus azalması görülmektedir (şekil 62).

Şekil 62: *Çamardı Kasabası'nda nüfusun gelişimi*

2000 yılı DİE verilerine göre kasabada 2037'si erkek, 2049'u kadın olmak üzere toplam 4086 nüfus yaşamaktadır. Sahip olduğu nüfus miktarı ile *küçük kasabalar* sınıfına girmektedir. Yerleşmenin nüfus yaş yapısına bakıldığında nüfusun önce dinamik artış içerisinde olduğu ve doğum olaylarının kontrol altına alınmakla birlikte tekrar artış içerisine girdiği görülür (şekil 63). Piramit, yerleşmenin göç yolu ile genç nüfus kaybettiğini de göstermektedir.

Şekil 63: *Çamardı Kasabası'nın nüfus piramidi ve çalışan nüfusu (2000)*

Kasabada iktisaden faal olabilecek yaştaki nüfusun miktarı 3073'dür. Bu nüfusun 602'si erkek, 80'i kadın olmak üzere 682'si (%22) çalışmaktadır. Çalışan

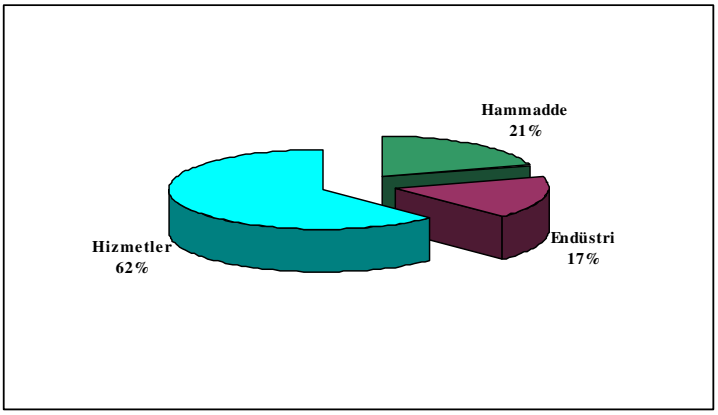
nüfus büyük oranda erkeklerden oluşmakta ve çalışan nüfus sayısında dönemler için farklılık bulunmakta olup 1990 yılından itibaren azalma görülmektedir.

Çamardı Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörlere dağılımına bakıldığında %21'inin tarım ve hayvancılık faaliyetlerine bağlı doğal hammadde üretimi sektöründe faal olduğu görülür. Çalışan nüfusun %17'si endüstriyel üretim sektöründe faaliyet göstermektedir (tablo 96, şekil 64). Sanayi adına hiçbir tesise sahip olmayan yerleşmede sanayi faaliyetleri atölye şeklindeki tamircilik ve evlerdeki halı dokuma faaliyetlerine münhasırdır. Çalışan nüfusun %62'si hizmet sektöründe faaliyet göstermekte olup, yerleşmede genel hizmet fonksiyonu hakimdir. Hizmet sektöründe çalışanların ise %22'si ticaret, %6'sı ulaştırma ve haberleşme, %6'i mali hizmetlerde ve %66'sı toplumsal ve sosyal hizmetler alanında faal durumdadır. Bu haliyle kasabada, *genel hizmetlerin hâkim olduğu çok fonksiyonlu kasaba* özelliği görülmektedir.

Tablo 96: *Çamardı Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı*

Yıllar	Doğal Hammadde		Endüstri		Hizmet	
	Çalışan	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*
1980	484	%50	148	%15	337	%35
1990	1077	%58	261	%14	517	%28
2000	140	%21	118	%17	424	%62

Kaynak: DİE verileri.

Şekil 64. *Çamardı Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı (2000)*

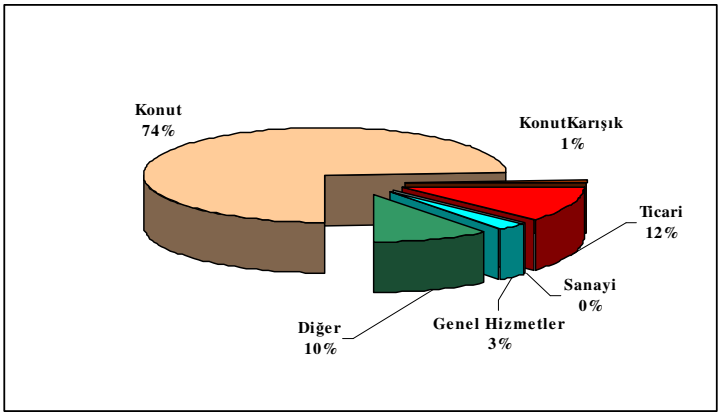
Kasabanın strüktürel özellikleri ve fonksiyon alanları; 2000 yılı DİE verilerine göre kasabayı oluşturan 1353 binanın %74'ünü ikamete mahsus meskenler oluşturmaktadır (tablo 97, şekil 65). Karışık konutların %1 oranına sahip olması meskenlerle ticaret ve diğer faaliyetlerin ayrışmış olduğunu göstermektedir. Bu durum üzerinde eski iki yerleşme arasındaki boş arazinin ticari ve idari merkez

olarak seçilmesinin büyük payı bulunmaktadır. Ticari amaçlı kullanılan binalar %12'lik orana sahiptir. Sanayi faaliyetlerine ait bina kaydının bulunmaması kasabadaki faal nüfus içerisinde %17 oranında gösterilen endüstri sektörünün evlerde gerçekleştirilen halı dokuma faaliyetleri ve ticaret ile ayrışmamış atölye işlerinde uğraştığını göstermektedir. Ayrıca tarım faaliyetleri ile ilgili konutların oranı %10 değerine sahiptir.

Tablo 97: *Çamardı Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları (2000)*

Yerleşme	Konut	Karışık	Ticari	Sanayi	Genel Hizmet	Diğer	Toplam
Çamardı	1001	15	160	0	39	138	1353

Kaynak: DİE, 2000 yılı bina sayımı verileri.

Şekil 65: *Çamardı Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı (2000)*

Kasabadaki mevcut 1353 binanın %16'sı beton, tuğla ve kiremit kullanılarak inşa edilmiştir. Binaların %84'ünde ise taş ve ahşap malzeme gibi doğal yapı malzemesi kullanılmıştır. Yerleşmeyi oluşturan binaların %96'sı 1 ve 2 katlı konutlardan oluşmaktadır. Toplam 1429 dairenin %85'i iki ailelik meskenlerden oluşmaktadır. Ayrıca meskenlerin %57'si 3 ve daha az odaya sahiptir. Kasabadaki binaların %81'inde içme ve kullanma suyu tesisatı bulunmakta olup, binaların %80'i kanalizasyon sistemine bağlıdır. %20'sinde ise atık sular foseptik çukurlarına veya dışarı verilmektedir. Meskenlerle ilgili olarak yukarıda ifade edilmiş olan değerler yerleşmede kırsal özelliklerin sürdüğünü göstermektedir.

Yerleşmede 1927 yılından beri belediye teşkilatı bulunmakla birlikte, belediye teşkilatı bütün özellikleri ile uzmanlaşmış değildir. Yerleşme imar planına göre düzenlenmeye çalışılmaktadır. Daha ziyade yeni gelişen yerleşim alanları daha düz cadde ve sokaklara sahiptir. Bir kısım cadde ve sokaklar kaldırımlarla süslenmiş olmakla birlikte, bütünüyle tamamlanmış olduğu ifade edilemez. Yerleşmenin ana

caddeleri asfalt vaya taş döşeme kaplıdır. Kasaba içerisinde yoğun trafik görülmediğinden trafik işaret ve lambaları yerleştirilmiş değildir. Yerleşme içi ulaşım sistemi bulunmamaktadır (foto 53).

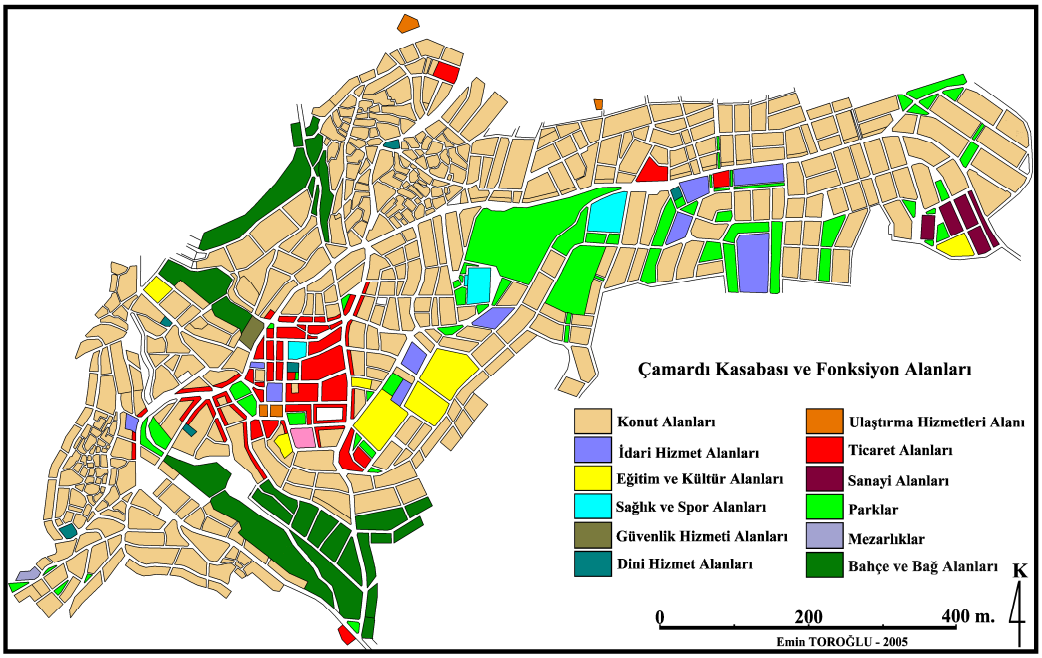

Foto 53: *Çamardı Kasabası'nın genel görünümü*

Çamardı Kasabası'nda fonksiyonlarına bağlı mekânsal kullanım farklılaşmaları görülmekle birlikte, fonksiyonların mekânda yeterli ayrışmaya neden olduğunu söylemek güçtür. Hükümet Konağı ve belediyenin üzerinde yer aldığı Cumhuriyet Meydanı çevresi idari ve ticari merkez olarak ortaya çıkmaktadır (foto 54, şekil 66). İlçe merkezliği görevini üstlendikten sonra yerleşmede kurulan Emniyet ve Jandarma Teşkilatları ile Devlet Hastanesi yerleşmenin batısında ana karayolu kenarında kendisine yer bulmuştur. 2000 yılı DİE verilerine göre faal nüfus içerisindeki %26'lık endüstri sektöründeki çalışan oranı, kasabada fonksiyon alanı olarak ortaya çıkmamıştır.

Foto 54: *Çamardı'nın idari ve ticari merkezinin genel görünümü*

Şekil 66: *Çamardı Kasabası'nda fonksiyon alanlarının dağılışı*

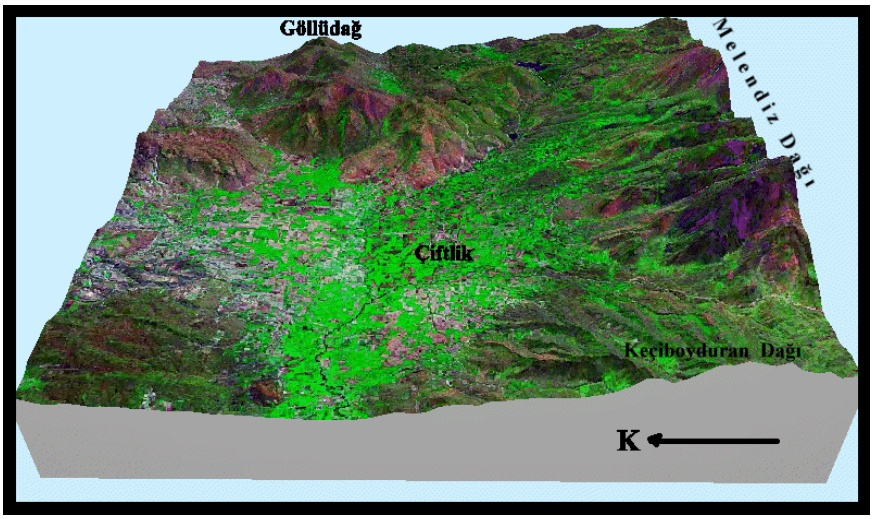
Çamardı, merkezini üstlendiği ilçe idari ünitesinin geometrik olarak merkezinde yer almakla birlikte, kasabanın fonksiyonları bütünüyle gelişmemiş olduğundan idari etki alanı ile ticaret ve ticari hizmete dayanan etki alanında kopmalar olmaktadır. Kasaba, mevcut durumuyla merkezini üstlendiği ilçenin en önemli yerleşmesi olmakla birlikte genel kamu hizmetlerine dayanan idari fonksiyonları dışında yeterince merkeziyet meydana getirememiştir. Fonksiyonlarını çeşitlendirerek ve güçlendirerek istihdam yarattığı müddetçe gelişimini sürdürecektir. Gelecekteki en büyük avantajı Çukurova yerleşmelerinin sayfiyesi olma özelliği olacaktır. Mevcut halinde bile bu özellik gözlenmekte ve sayfiye amaçlı meskenlerin inşasına başlanmıştır.

3.2.1.3. Çiftlik Kasabası

İlin kuzeybatısında yer alan Çiftlik İlçesi'nin idari merkezi görevini üstlenmiş olan kasaba, güneyden Keçiboyduran ve Melendiz dağları, doğudan Göllüdağ ile kuzeyden yüksek volkanik plato ile sınırlandırılmış olan Melendiz Ovası'nın orta kesiminde düz bir arazi üzerinde yer almaktadır (şekil 67)

Kasaba, çevresindeki volkanik arazilerden taşınarak biriktirilmiş alüvyon arazi üzerinde yer almaktadır. 4. derece deprem bölgesinde yer almakta olup, düz

arazide bulunduğundan heyelan ve kaya düşmesi riski görülmez. Yerleşmenin henem yakınından geçen Melendiz Suyu, ova yüzeyinde ve derin olmayan bir yatakta cereyan ettiğinden yağışlı dönemlerde taşkın riski taşımaktadır. Yapılmış olan Azatlı Göleti, bu riski oldukça azaltmış durumdadır.

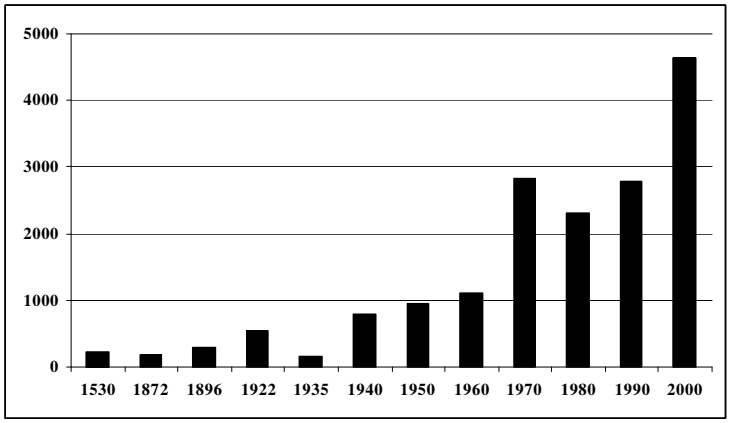
Şekil 67: *Çiftlik Kasabası'nın kuruluş yeri*

Kuruluş ve gelişmesi; Kasabanın yer aldığı Melendiz Ovası'nda yerleşmenin tarihi Neolitik döneme kadar inmektedir. 1500 m yükseltiye sahip ova tabanında mevcut olan Tepecik ve Dıvarlı höyüklerinde yapılan kazılarda neolitik bulgulara rastlanmıştır. Tepecik Höyüğü, kasabanın hemen yakınında yer almakta olup, neolitik ve kalkolitik dönem tabakaları tespit edilmiştir. Ancak bugünkü Çiftlik Kasabası ile genetik bir bağı mevcut değildir. Mevcut yerleşme kurulmadan çok önce yerleşme harabeleşmiş ve yerleşmede süreklilik kesintiye uğramıştır. Türkçe bir kelime olan "*çiftlik*"; "Türkiye'nin iskân şekilleri içinde çok köklü ve oldukça yaygın bir iskân şekli olup, genişçe bir toprak mülkiyeti içinde teşekkül etmiş, bir veya bir kaç ailenin geçimini ve aynı zamanda ikametini sağlayan ufak bir iskân şekli" (Tunçdilek, 1967:121) olarak tanımlanmaktadır. Tarih içerisinde bu tür yerleşmelerin zamanla büyüyerek, köy, kasaba ve şehir haline dönüşmüş olanlarının örneklerine rastlamak mümkündür. Bu nedenle Çiftlik Kasabası'nın da aynı dönüşümü yaşayarak, bugünkü haline dönüştüğü kabul edilebilir.

1530 tarihili Muhasebe Defteri'ne göre; Niğde Kazası'nın Melendiz Nahiyesi'ne bağlı bir köy olan Çiftlik, 45 hane nüfusuna sahip tahminen 250 kadar nüfusu barındırmaktadır. Gelirinin Konya'da bulunan Karamanoğlu İbrahim Bey

İmareti'ne vakıf olduğuna bakılırsa, yerleşme Karamanoğulları Beyliği döneminde mevcuttu. Yerleşme, Osmanlı dönemi boyunca varlığını köy olarak sürdürmüştür. 1872 tarihinde Niğde Merkez Kazası'na bağlı 58 hanesi bulunan 188 nüfuslu bir köy (KVS, 1872:159) durumundadır. 1894 tarihinde hane sayısı 77'ye, nüfusu ise 296'ya (KVS, 1894:275) yükselmiştir. 1916 yılında 128 yük hayvanı, 546 büyükbaş ve 125 küçükbaş havyan varlığı kaydedilmiştir (KVS, 1916:450). 1922 tarihinde Melendiz Ovası'nda 539 nüfuslu, hanı, hamamı, okulu bulunmayan, içme ve kullanma suyunu dereden temin eden bir köy yerleşmesi olarak geçmektedir (Hayri, 1922:96). Cumhuriyetin ilanından sonra ilk mülki teşkilatlanma ile teşkil edilen Çiftlik Bucağı'nın idari merkezliği görevini üstlenmiştir. Bu durum kendisine bucak müdürlüğü, jandarma karakolu ve ilkokul kazandırmıştır. 1972 yılında belediye teşkilatına kavuşan yerleşmenin, adı da *Özyurt* olarak değiştirilmiştir. 1990 yılında TBMM'de çıkarılan bir yasa ile "*Çiftlik*" ismi ile oluşturulan Çiftlik İlçesi'nin idari merkezi görevini üstlenmiştir.

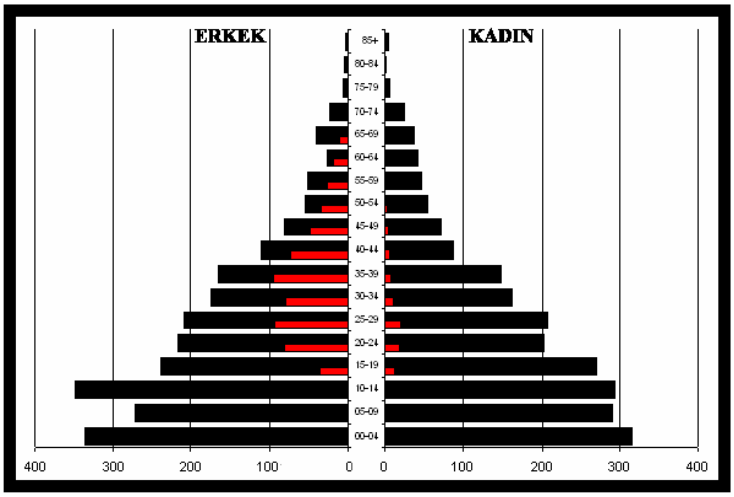
Nüfusun gelişimi ve özellikleri; Belirlenmiş dönemler için nüfusun gelişimine bakıldığında; 1922 yılına kadar artış gösteren nüfus bu tarihten sonra azalma göstermiştir. 1940 yılından sonra tekrar artış göstermeye başlayan nüfus 1975 yılından sonra göç yolu ile önemli miktar nüfus kaybetmiştir. 1980 yılından sonra nüfus tekrar artış içerisine girmiştir (şekil 68).

Şekil 68: *Çiftlik Kasabası'nda nüfusun gelişimi*

2000 yılı DİE verilerine göre Çiftlik'te 2361'i erkek, 2266'sı kadın olmak üzere toplam 4627 nüfus yaşamakta olup, sahip olduğu nüfus miktarı ile *küçük kasabalar* gurubuna girmektedir. Yerleşmenin nüfus yaş yapısına bakıldığında nüfusun dinamik artış içerisinde olduğu ve doğum olaylarının henüz kontrol altına

alınmadığı görülür (şekil 69). Piramitte görülen 10-14 yaş grubundaki erkek nüfus fazlalığı taşımalı eğitim sistemi ile ilgilidir.

Şekil 69: *Çiftlik Kasabası'nın nüfus piramidi ve çalışan nüfusu (2000)*

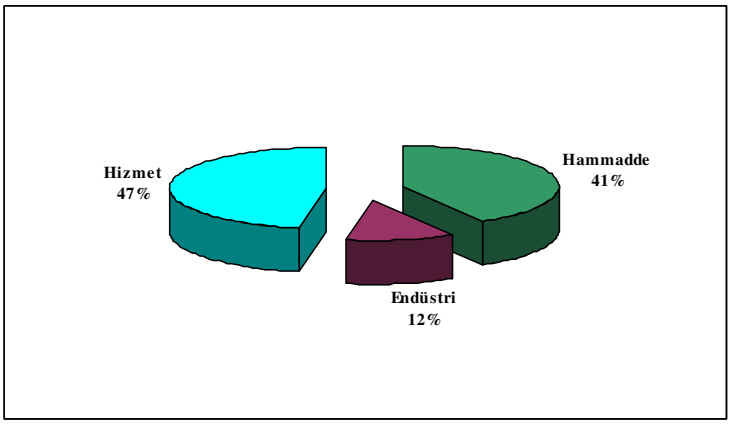
Kasabada iktisaden faal olabilecek yaştaki nüfusun miktarı 3163'dür. Ancak bu nüfusun 588'i erkek, 83'ü kadın olmak üzere 671'i (%21) çalışmaktadır. Çalışan nüfusu büyük oranda erkekler oluşturmakta ve çalışan nüfus sayısında 1980 yılından itibaren azalma görülmektedir.

Çiftlik Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörlere dağılımına bakıldığında %41'inin tarım ve hayvancılık faaliyetlerine faal olduğu görülür. Çalışan nüfusun %12'si endüstriyel üretim sektöründe faaldir (tablo 98, şekil 70). Sanayi adına bir adet un fabrikasına sahip olan yerleşmede sanayi faaliyetleri atölye şeklindeki tamircilik ve evlerdeki halı dokuma faaliyetlerine münhasırdır. Çalışan nüfusun %47'si hizmet sektöründe faaliyet göstermekte olup, yerleşmede genel hizmet fonksiyonu hakimdir. Hizmet sektöründe çalışanların ise %20'si ticaret, %5'i ulaştırma ve haberleşme, %4'ü mali hizmetlerde ve %71'i toplumsal ve sosyal hizmetler alanında faal durumdadır. Bu haliyle kasabada, *tarım ve hizmet sektörünün hakim olduğu çok fonksiyonlu kasaba yerleşmesi* özelliği görülmektedir.

Tablo 98: *Çiftlik Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı*

Yıllar	Hammadde		Endüstri		Hizmet	
	Çalışan	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*
1980	965	%90	20	%2	92	%8
1990	630	%79	32	%4	138	%17
2000	277	%41	78	%12	316	%47

Kaynak: DİE verileri.

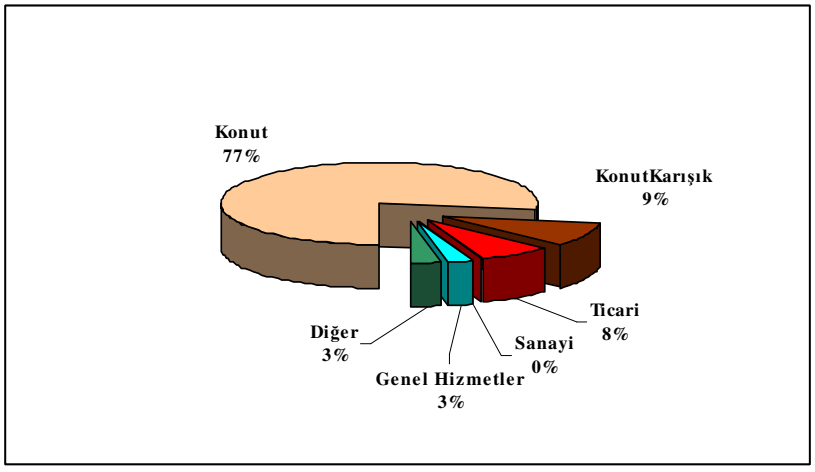
Şekil 70: *Çiftlik Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı (2000)*

Kasabanın strüktürel özellikleri ve fonksiyon alanları; 2000 yılı DİE verilerine göre kasabayı oluşturan 696 binanın %77'si ikamete mahsus konutlardan oluşmaktadır (tablo 99, şekil 71). Binaların %9'unda konut ve ticari işyerlerin karışık olma durumu, ticari faaliyetlerin henüz yeterince ayrışmamış olduğunu göstermektedir. Nihayet bağımsız ticari işyerlerinin oranı %8 kadardır. Kasabada sanayi amaçlı bina olmadığı belirtilmiş olup, yerleşmede gösterilen %12'lik endüstri sektöründeki nüfus, evlerdeki halıcılık faaliyetine ve ticaretle ayrışmamış tamirat atölyelerine ait olmalıdır. %3 oranına sahip hizmet binaları yerleşmenin muhtelif yerlerine dağılmıştır.

Tablo 99: *Çiftlik Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları (2000)*

Yerleşme	Konut	Karışık	Ticari	Sanayi	Genel Hizmet	Diğer	Toplam
Çiftlik	538	65	54	0	18	21	696

Kaynak: DİE, 2000 yılı bina sayımı verileri

Şekil 71: *Çiftlik Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı (2000)*

Kasabadaki 696 binanın %45'inde beton, tuğla ve kiremit gibi modern yapı malzemesi, %55'i ise taş ve ahşap malzeme gibi doğal yapı malzemesi kullanılmıştır. Yerleşmeyi oluşturan binaların %95'i 1 ve 2 katlıdır. Kasabadaki toplam 909 dairenin %82'si iki ailelik meskenlerde bulunmaktadır. Ayrıca meskenlerin %45'i 3 ve daha az odaya sahiptir. Kasabada kanalizasyon sistemi henüz tamamlanmamış olup, meskenler büyük oranda kanalizasyon atıklarını foseptik çukurlarına boşaltmaktadır. Ayrıca meskenlerin %76'sında içme ve kullanma suyu tesisatı bulunmaktadır. Kasabayı oluşturan meskenlerle ilgili olarak ortaya çıkan değerler yerleşmede kırsal özelliklerin sürdüğünü göstermektedir (foto 55).

Foto 55: *Çiftlik Kasabasının genel görünümü*

Kasaba 1972 yılından beri belediye teşkilatına sahip bulunmakla birlikte, belediye teşkilatı bütün özellikleri ile uzmanlaşmış değildir. Yerleşme imar planına göre düzenlenmeye çalışılmaktadır. Daha ziyade yeni gelişen yerleşim alanları daha düz cadde ve sokaklara sahiptir. Şehrin idari ve ticari merkezini teşkil eden ana cadde kaldırımlarla süslenmiş olmakla birlikte, bütün cadde ve sokaklar bütünüyle düzenlenmiş değildir (foto 56). Kasabada trafik yoğunluğu görülmediğinden trafik işaret ve lambaları yerleştirilmemiştir. Yerleşme içi ulaşım sistemi bulunmamaktadır.

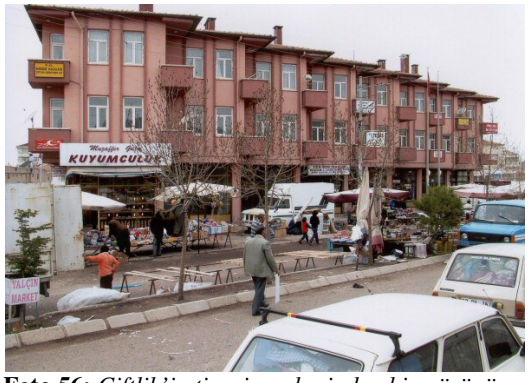
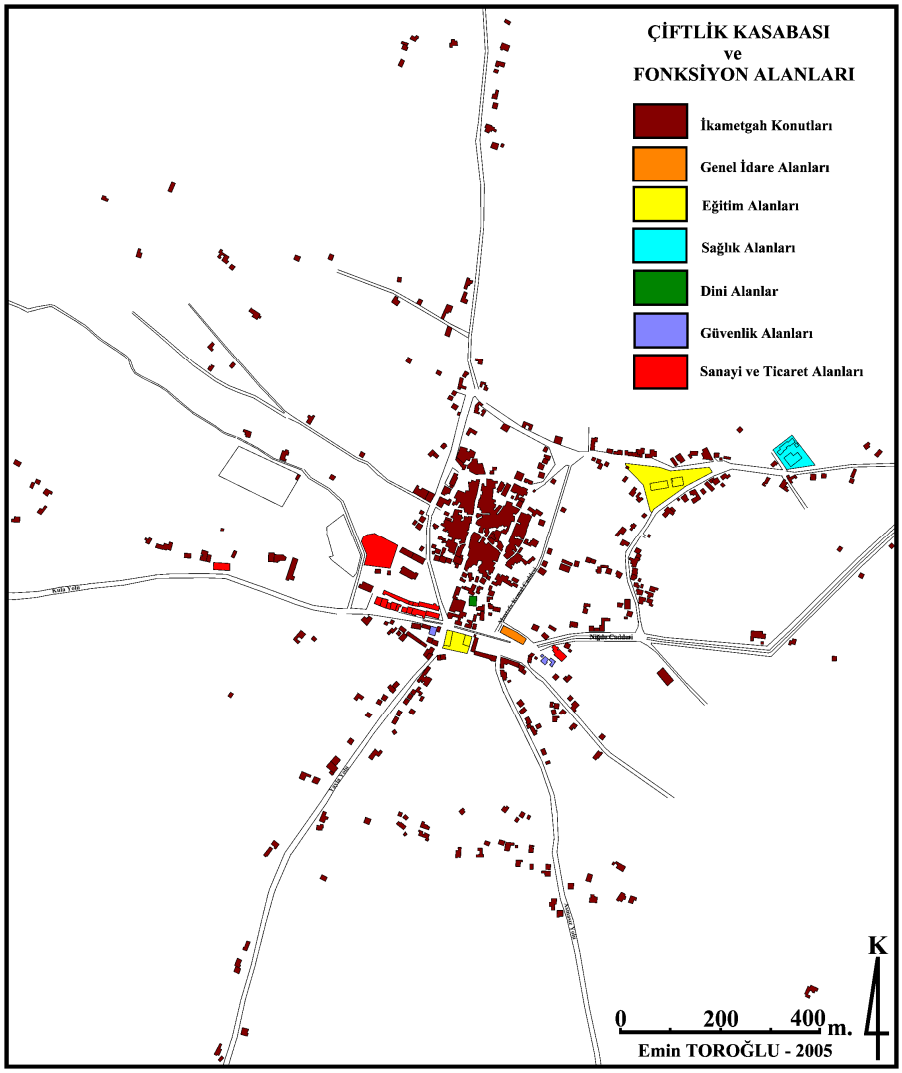

Foto 56: *Çiftlik'in ticari merkezinden bir görünüm*

Çiftlik Kasabası'nda fonksiyonlara bağlı mekânsal kullanım farklılaşmaları görülmeye başlamakla birlikte, fonksiyonların mekânda yeterli ayrışmaya neden olduğunu söylemek güçtür. Hükümet konağı ve belediyenin üzerinde yer aldığı anacadde idari ve ticari merkez olarak ortaya çıkmaktadır. İlçe merkezi görevi üstlendikten sonra kasabaya katılan resmi kurumlar şehrin muhtelif yerlerine dağılmıştır (şekil 72). 2000 yılı DİE verilerine göre %12'lik endüstri sektöründeki faal nüfus oranı, kasabada fonksiyon alanı olarak ortaya çıkmamıştır.

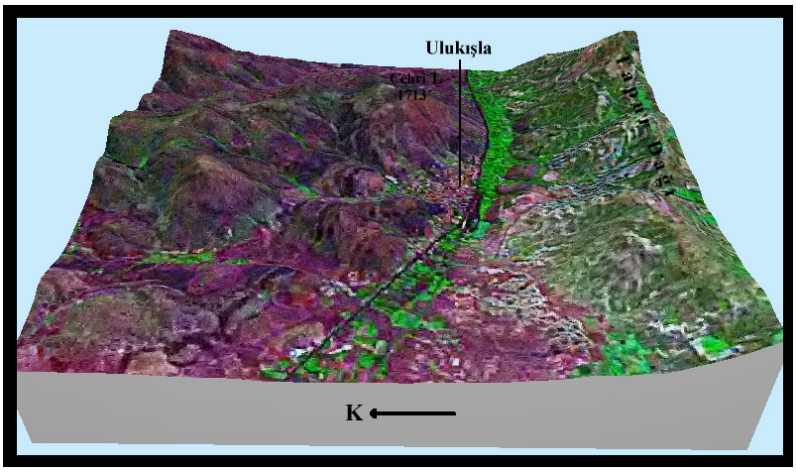
Şekil 72: *Çiftlik Kasabası'nda fonksiyon alanlarının dağılışı*

Çiftlik, merkezini üstlendiği ilçe idari ünitesinin geometrik olarak merkezinde yer almakla birlikte, kasabanın fonksiyonları bütünüyle gelişmemiş olduğundan idari etki alanı ile ticaret ve ticari hizmete dayanan etki alanında kopmalar olmaktadır.

Kasaba, merkezini üstlendiği ilçenin en önemli yerleşmesi olmakla birlikte genel kamu hizmetlerine dayanan idari fonksiyonları dışında yeterince merkeziyet meydana getirememiştir. Fonksiyonlarını çeşitlendirerek ve güçlendirerek istihdam yarattığı müddetçe gelişimini sürdürecektir. Gelecekteki en büyük dezavantajı büyük oranda geçimini temin ettiği ova ortasında yer aldığından kasabanın gelişmesiyle orantılı olarak tarım alanlarında daralma görülebilir.

3.2.1.4. Ulukışla Kasabası

İlin güneyinde yer alan Ulukışla İlçesi'nin idari merkezini oluşturan kasaba, KB-GD yönlü uzanan bir vadi oluğu içine ve bu vadinin doğu yamacındaki tali bir vadinin içine doğru yayılmıştır (şekil 73). Yerleşmenin içerisinde yer aldığı vadi İç Anadolu'dan Çukurova'ya geçişi sağlayan kara ve demiryolunun zorunlu geçiş güzergâhını oluşturmaktadır. Vadi, Ulukışla'nın hemen kuzeybatısından başlayarak güneye doğru alçalmakta ve Gülek Boğazı'ndan sonra Çukurova'ya dahil olmaktadır. Bu özelliği nedeniyle saha, tarih boyunca Torosları aşan önemli bir geçit yeri olmuştur.

Şekil 73: *Ulukışla Kasabası'nın kuruluş yeri*

Kasabayı güneyden Tapur Dağı'nın dik yamaçları sınırlamaktadır. Yerleşmenin asıl nüvesi, vadinin kuzeyinde sıralanan Cehri Tepe (1713 m), Çakılca Tepe (1603 m) ve Kara Tepe (1552 m) arasındaki az eğimli yamaçlara doğru sokulmuş durumdadır. Kasabada yoğunluk karayolunun kuzeyinde olmak üzere karayoluna paralel bir gelişme görülmektedir. Yerleşme, engebeli alanları oluşturan eosen yaşlı volkanik sedimentler ve vadi tabanında yer alan alüvyon örtülü saha üzerinde yer almaktadır. 4. derece deprem bölgesinde yer alan kasabada, heyelan

riski taşıyan bir mevki bulunmamaktadır. Bununla birlikte içerisinde yer aldığı ana vadi ve yan derelerde yağışlı dönemleri müteakip taşkın ve sel riski bulunmaktadır.

Kuruluş ve gelişmesi; Yerleşmenin kuruluşunu, Roma dönemine (M.S. II. Yy.) Marcus Aurelius'un ölen eşi Faustina adına inşa etmiş olduğu Faustinapolis'e dayandıranlar bulunmakta ise de, ifade edilen yerleşme Ulukışla'da değil Başmakçı Köyü'ne lokalize edilmektedir. Yerleşmeyi, Bizans döneminden başlayıp Osmanlı dönemine kadar ismine sık rastlanan Lülüve Kalesi ile özdeşleştirenler bulunmakla birlikte, Osmanlı kayıtlarında hem kalenin hem de yerleşmenin ismine aynı anda rastlanması bu düşünceyi de çürütmektedir. Ulukışla uzun süre idare merkezi olduğu Şücaüddin nahiyesinin ismi ile berber zikredilmiştir. Bu isim, Anadolu Selçuklu sultanlarından II. Kılıçaslan'ın ülke yönetimini şehzadeleri arasında paylaştırırken Ereğli'ye Şücaüddin Sencerşah'ı göndermesi ile ilk defa gündeme gelmektedir. İhtimaldir ki, Sencerşah'ın yönettiği bölgenin adına yöneticiye izafeten Şücaüddin ismi verilmiştir. Nihayet Sinop Kalesi kitabelerinde de Ereğli'nin yöneticisi olarak Şücaüddin Ahmed Bey'in (Baykara, 1990:46) ismi geçmektedir. Saha coğrafi özellikleri nedeniyle Türkler döneminde uzun süre uçili şeklinde kalmış olup, bu nedenle konar-göçer aşiretlerin yoğun olarak barındıkları bir saha olmuştur. Bolkar Dağları ve onun İç Anadolu'ya bakan kısımlarındaki yüksek sahalarda yarı-göçebelik faaliyetinde bulunan Türk aşiretlerinin, doğal olarak kış mevsimini geçirdikleri kışlakları da sahanın alçak yerlerindeki kuzeyi kapalı ve içerisinde daimi akış olan akarsuların kenarı olmaktaydı. Bugünkü yerleşme yeri de kuzey rüzgârlarına kapalı ve akarsuyu bulunan bir yer olduğundan kışlak olarak kullanılmıştır. Daimi yerleşme oluşmaya başlayınca mevcut ismiyle anılmış ve "Ulukışla" ismi kullanılmıştır.

Önemli bir geçidin önünde bulunan Ulukışla, Osmanlı dönemi 16. yüzyıl tahrir defterlerinde köy olarak geçmektedir. 1530 tarihli Muhasebe Defteri'ne göre bir camiye sahip Ulukışla Köyü'nde 56 hane ve 70 nefer nüfus kaydı bulunmaktadır. Silahtar Matrakçı, 1535 yılı kışında Irak seferinden dönen Kanuni'nin Ulukışla'da konakladığını, "bacdar hanı geçildikten sonra dağdan kurtulup Ulukışla'ya" varıldığını bildirmektedir (Matrakçı, 1976:113). Arap Seyyah Kutbeddin el-Mekkî, 1557 yılında İstanbul'a gidişi sırasında geçtiği Ulukışla hakkında "Gavursındık'tan göçtük. Dağlardan, geçitlerden ve düzlüklerden, yıkılmış bir köprüden geçtik.

Yolumuzun sağına düşen iki hana uğrayarak bir camisi, bir hanı ve birkaç evi bulunan mamur bir kasaba olan Ulukışlak'a vardık" (Kamil, 1937:27) demektedir.

Ulukışla en önemli gelişmelerden birini Sadrazam Öküz Mehmet Paşa tarafından 1619 yılında yaptırılan "mektep, büyük bir han ve dükkânları olan bezzazistan, birçok ev, hamam, fırın, kahvehane ve bir cami" (Gültekin, 2001:163) ile sağlamıştır (foto 57). Orhonlu (1990:29) "Ulukışla Köyü'nde, Sadrazam Damat Mehmet Paşa tarafından bir kervansaray, cami ile imaret inşa ettirmiş olduğunu ve bu hayrat için Ulukışla ile Koçak köylerinde bulunan ahalinin derbentçi kaydedildiğini belirterek, sonradan nizâmı ve idaresi bozulan Ulukışla'da derbendci yazılıp iskân edilen halkın başka yerlere göç ettiklerini, 1753'de hanın yeniden imar edildiğini ve hariçten ahali getirilerek şenlendirilmesine karar verildiğini, eskiden burada oturan firarilerin ve ilave olarak Atlıpınar ve Alpı köyleri ahalisinin de buraya yerleştirildiğini" belirtmektedir. Kâtip Çelebi, "Şücâüddin Kazası; bir kaç pare karyeden ibaret ismi Ulukışla'dır. Konya-Şam anayolu üzerinde Ulukışla denilen mahalde Öküz Mehmet Paşa tarafından ovaya bakan bir tepe yamacında güzel ve geniş bir han, cami ve suk bina ettirmiş olup, Karapınar ile Çiftehan arasında menzildir"(Gültekin, 2001:39) demektedir.

Foto 57: *Öküz Mehmet Paşa Kervansarayı*

Foto 58: *Ulukışla Tren İstasyonu*

Evliya Çelebi, Ulukışla hakkında özetle şu bilgileri vermektedir; "Ereğli'nden kıble tarafına giderek, 9 saatte Ulukışlak kasabasına menzil aldık Bu kasaba, Koca Mehmed Paşa vakfıdır. Kethüda yeri, serdarı vardır. Evleri bağ ve bahçeli olup toprakla örtülüdür. En meşhur camii, Koca Mehmet Paşa Camii'dir. Kubbeli ve minareli, avlusu mermer döşeli şirin bir camidir. Yanında bir zaviyesi, lâtif bir hamamı, büyücek bir hanı vardır. Güya bu han, bu şehrin kalesidir. 170 ocaktır. Başka harem odalığı, develiği, 300 at alan ahırı, avlusu ortasında büyük bir havuz,

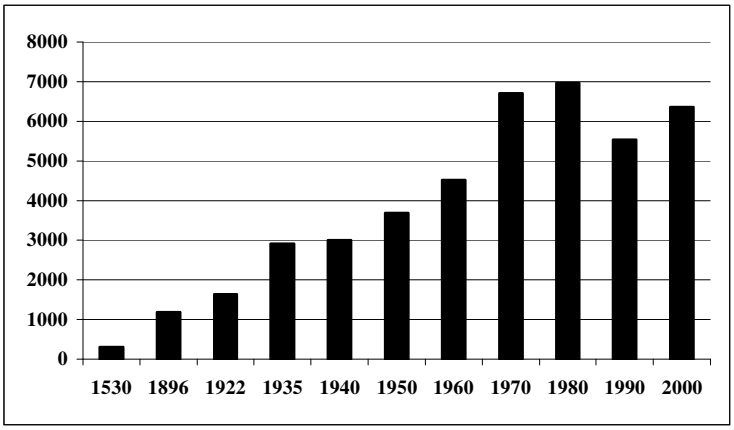
bir kileri ve bir yemek yedirilen imareti var. 300 kadar dükkânı vardır. Bu binaların hepsi kargir ve baştan başa hepsi kurşunla örtülüdür" (Evliya Çelebi, 1978:726-727) .

"1825 yılında keşfedilerek işletmeye açılan ve 1891 tarihine kadar işletilen altın, gümüş ve kurşun içerikli maden" (KVS, 1916:205) nedeniyle Ulukışla Kaza'sının idari merkezi, Bulgarmadeni isimi ile anılan yerleşmeye nakledilmiştir. İşletmesi devlet eliyle gerçekleştirilen bu madenin, ürünleri devlet almakta ve 25000 kadar amele ve usta istihdam etmekteydi. Maden işletmesi masraflarını karşılamadığı gerekçesiyle 1891 yılında durmuştur. Bu nedenle 1914 yılına kadar yerleşmenin nüfusunda önemli azalmalar ve değişimler görülür. Nihayet Bağdat demiryolunun Ulukışla'ya ulaşması ile yerleşme tekrar önem kazanmış ve kazanın idari merkezi olma özelliğini yeniden kazanmıştır (foto 58).

1916 yılı Konya Vilayeti Salnamesi'ne göre Ulukışla Kasabası; "Bağdat tren hattının en yüksek mahallinde ve deniz seviyesinden 1500 m. yükseklikte yer almaktadır. Bu nedenle daima kuvvetli rüzgârlar esmekte olup, kışı çok şiddetli geçmektedir. Kasaba genel durumu itibariyle köy görünümünde olup, evleri kerpiç ve topraktan inşa edilmiş ufak kulübelerden ibaret, ahalisi göçebe bir haldedir. Kasabada Seyyid Ali Ağa ve Mehmet Paşa camileri ile bir kervansaray bulunmaktadır. Yerleşmenin kuzeybatısında üzüm, elma ve kirazı ile meşhur Alpagut bağları yer almaktadır. Ayrıca yerleşmede kendi ihtiyaçlarına yetecek kadar halı ve kilim dokunmaktadır" (KVS, 1916:349-489).

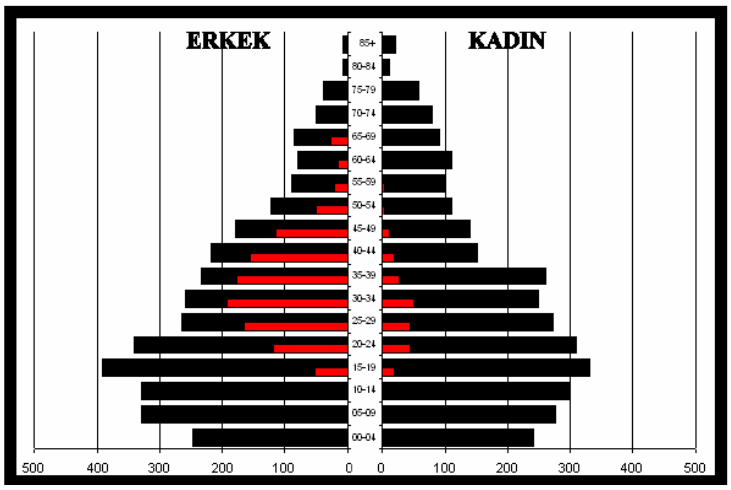
Yerleşmenin 1922 yılındaki durumu ile ilgili olarak Mehmed Hayri; "Porsuk Suyu ile Ereğli-Pozantı demiryolunun geçtiği bir vadide ve deniz seviyesinden 1427 m. yükseklikte, 350 haneli bir köydür. Poyraz rüzgârına kapalı bir yer olmakla beraber, vadi içinde yer aldığından kuvvetli rüzgârlara maruz kalmakta ve kış mevsimi şiddetli geçmektedir. Belediyeye ait küçük bir eczanesi, bir askeri temizleme evi, altı fırın, bir han ve otel, iptidai mektebi ile kasabaya ismini veren büyük bir kışlası vardır. Kışla harap ise de önemli bir güzergâh üzerinde bulunması nedeniyle askeri amaçlı olarak umumi harp esnasında tamir edilmiştir. Demiryolu idaresine ait olanlardan başka zikre değer binaları yoktur. Vadiyi kuzeyden sınırlandıran yamaçlar üzerinde yer aldığından evler güneye dönüktür. İçme ve kullanma suları avgın, künk ve demir borularla getirilmiş olup, çeşmelere dağıtılmıştır".

Nüfusun gelişimi ve özellikleri; Belirlenen dönemler için nüfusun gelişimine bakıldığında nüfus 1980 yılına kadar sürekli olarak artış görülür. 1980 yılından sonra nüfusta görülen azalma 2000 yılında tekrar artış içerisine girmiştir (şekil 74).

Şekil 74: *Ulukışla Kasabası'nda nüfusun gelişimi*

2000 yılı DİE verilerine göre Ulukışla'da 3265'i erkek, 3103'ü kadın olmak üzere 6368 nüfus yaşamaktadır. Sahip olduğu nüfus miktarıyla yerleşme *orta büyüklükteki kasaba* grubuna girmektedir.

Şekil 75: *Ulukışla Kasabası'nın nüfus piramidi ve çalışan nüfusu (2000)*

Kasabanın nüfus yaş yapısına bakıldığında öncelikle nüfusun dinamik bir artış içerinse girmiş ve daha sonra doğum olaylarının kontrol altına alınmış olduğu görülür (şekil 75). Yerleşmenin nüfus piramidi bazı problemleri de yansıtmaktadır. Kadın nüfusun 35-39 yaş grubundan sonra nedeni belirsiz ani bir azalma görülmektedir. Erkek nüfustaki 05-24 yaş grubunda gözlenen fazlalık yerleşmede mevcut okullarla ilgili olup, kasabanın eğitim fonksiyonları nedeniyle genç nüfus

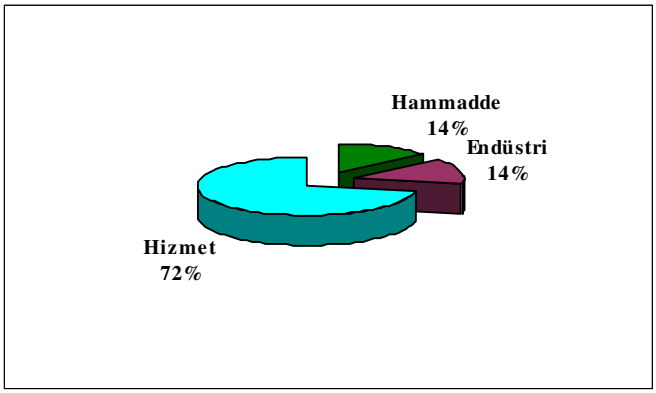
çektiğini göstermektedir. Kasabada iktisaden faal olabilecek yaştaki nüfusun miktarı 5000'dir. Ancak bu nüfusun 1085'i erkek, 215'i kadın olmak üzere 1300'ü (%26) çalışmaktadır. Ayrıca çalışan nüfusu büyük oranda erkekler oluşturmakta ve çalışan nüfus sayısında 1980 yılından itibaren azalma görülmektedir.

Ulukışla Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörlere dağılımına bakıldığında %14'ünün tarım ve hayvancılık faaliyetlerine bağlı doğal hammadde üretimi sektöründe faal olduğu görülür. Çalışan nüfusun %14'ü endüstriyel üretim sektöründe faaliyet göstermektedir (tablo 100, şekil 76). Çalışan nüfusun %72 oranında hizmet sektöründe yer alması, yerleşmede genel hizmetlerin hâkim olduğunu ortaya koymaktadır. Hizmet sektöründe çalışanların ise %23'ü ticaret, %15'i ulaştırma ve haberleşme, %6'sı mali hizmetlerde ve %56'sı toplumsal ve sosyal hizmetler alanında faal durumdadır. Bu haliyle kasabada, *genel hizmetlerin hâkim olduğu çok fonksiyonlu kasaba yerleşmsi* özelliği görülmektedir.

Tablo 100: *Ulukışla Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı*

Yıllar	Hammadde		Endüstri		Hizmet	
	Çalışan	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*	*Çalışan*	*Oranı*
1980	180	%11	211	%13	1188	%75
1990	214	%15	181	%13	1032	%72
2000	180	%14	187	%14	937	%72

Kaynak: DİE verileri

Şekil 76: *Ulukışla Kasabası'nda çalışan nüfusun sektörel dağılımı (2000)*

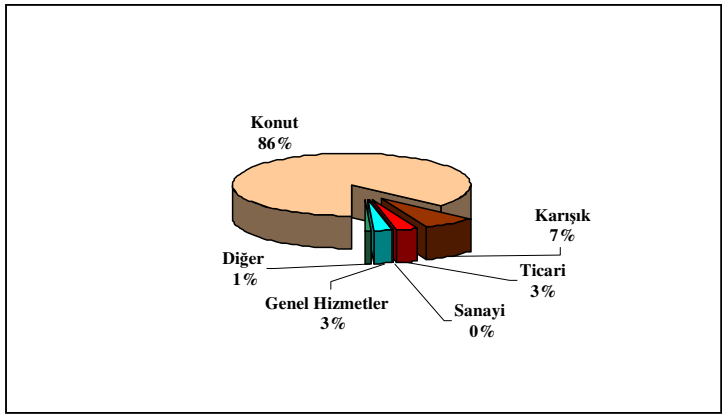
Kasabanın strüktürel özellikleri ve fonksiyon alanları; 2000 yılı DİE verilerine göre kasabayı oluşturan 1646 binanın %86'sını ikamete mahsus konutlar oluşturur (tablo 101). Binaların %7'sinde konut ve ticari işyerleri karışık olarak bulunmaktadır. Ticari işyeri niteliğine sahip binaların oranı ise %3'tür (şekil 77). Bu durum yerleşmede fonksiyon alanlarının yeterince ayrışmamış olduğunu göstermektedir. Çalışan nüfusun sektörel dağılımında görülen %14'lük endüstri

sektörünün payı binalara yansımamıştır. Yani yerleşmede endüstri faaliyetlerine bağlı mekânsal farklılaşmada görülmemektedir. Hizmet fonksiyonlu binaların oranı ise %3'ü oluşturmakta olup büyük kısmı eğitim kurumlarına aittir.

Tablo 101: *Ulukışla Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları (2000)*

Yerleşme	Konut	Karışık	Ticari	Sanayi	Genel Hizmet	Diğer	Toplam
Ulukışla	1424	122	44	1	43	12	1646

Kaynak: DİE, 2000 yılı bina sayımı verileri.

Şekil 77: *Ulukışla Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı(2000)*

Ulukışla'daki 1646 binanın %30'u beton, tuğla ve kiremit gibi modern yapı malzemesi, %70'i ise taş, kerpiç ve ahşap gibi doğal yapı malzemesi kullanılarak inşa edilmiştir. Yerleşmeyi oluşturan binaların %91'i 1 ve 2 katlı meskenlerden oluşmaktadır. Kasabadaki 2536 dairenin %76'si iki ailelik meskenlerde bulunmakta olup, meskenlerin %33'ü 3 ve daha az odaya sahiptir. Kasabada kanalizasyon sistemi mevcut olup meskenlerin %87'si kanalizasyon sistemine bağlıdır. Ayrıca meskenlerin %96'sında içme ve kullanma suyu tesisatı bulunmaktadır. Kasabayı oluşturan meskenlerle ilgili olarak ortaya çıkan değerler yerleşmede kırsal özelliklerin bütünüyle ortadan kalkmamış olduğunu göstermektedir.

Kasabada belediye teşkilatı cumhuriyetten önce kurulmuş olmakla birlikte, belediye teşkilatı bütün özellikleri ile uzmanlaşmış değildir. Yerleşme imar planları doğrultusunda düzenlenmeye çalışılmaktadır. Daha ziyade yeni gelişen yerleşim alanları daha düz cadde ve sokaklara sahiptir. Şehrin idari ve ticari merkezini teşkil eden ana cadde kaldırımlarla süslenmiş olmakla birlikte, bütün cadde ve sokaklar bütünüyle düzenlenmiş değildir (foto 59-60). Kasabada, E5 Karayolu dışında trafik yoğunluğu görülmediğinden yerleşme içerisine trafik işaret ve lambaları bulunmamaktadır. Ayrıca yerleşme içi ulaşım sistemi bulunmamaktadır.

Foto 59: *Ulukışla'da hükümet konağı ve haftalık pazar*

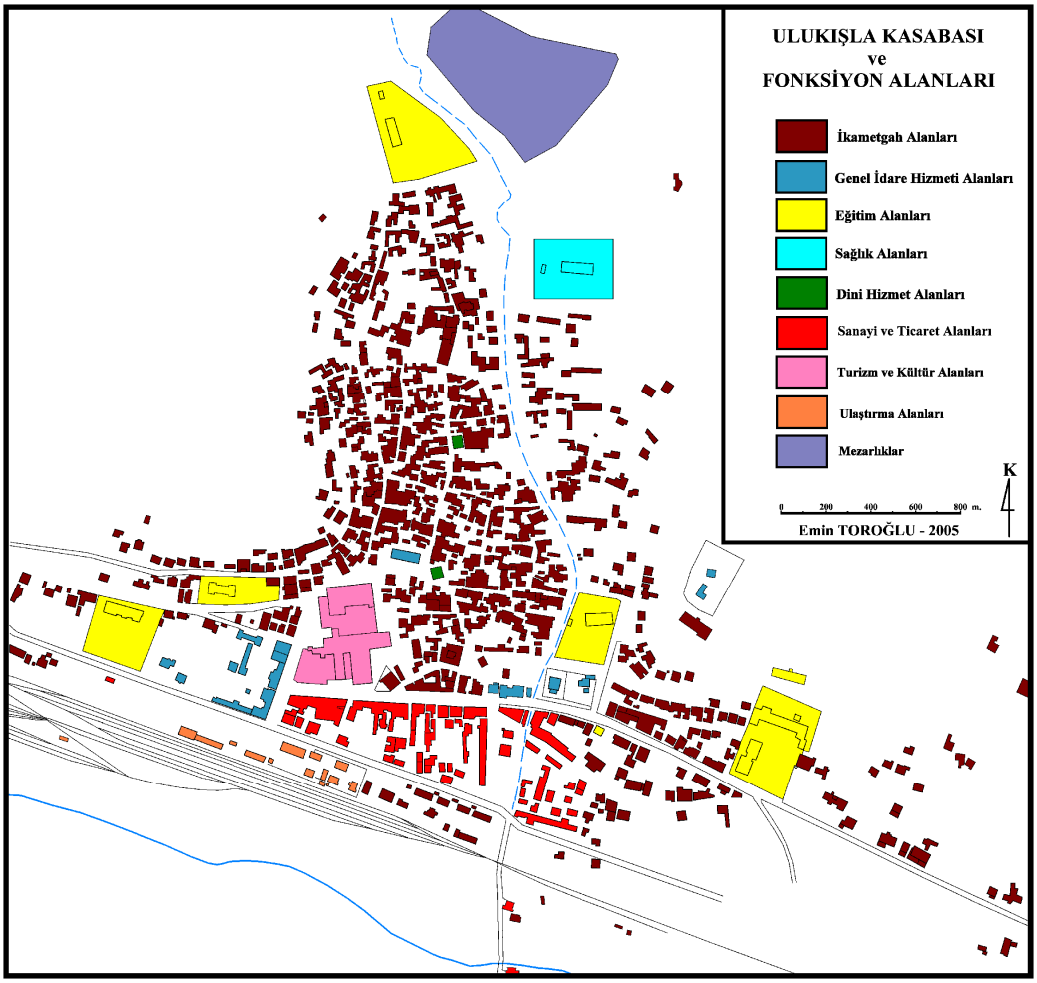

Foto 60: *Kasabanın ticari merkezinden görünüm*

Yerleşmede fonksiyonlara bağlı mekânsal kullanım farklılaşmaları ve özelleşmeler kısmen ortaya çıkmış durumdadır. İstasyon ile eski yerleşim alanının ortasından geçen E5 karayolu çevresi idari, ticari faaliyetlerin yürütüldüğü alanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Genellikle ulaşım araçlarının tamirine dayalı atölyeler şeklindeki sanayi faaliyetleri, ticaret faaliyetleri ile karışık olarak yine karayolu boyunca dizilmektedir. Demiryolu güzergâhları üzerinde önemli bir durak noktası olduğundan, demiryolu istasyonu ve çevresi ulaşım ve ulaştırma faaliyetleri için özelleşmiş bir alan olarak ortaya çıkmaktadır (şekil 78, foto 61).

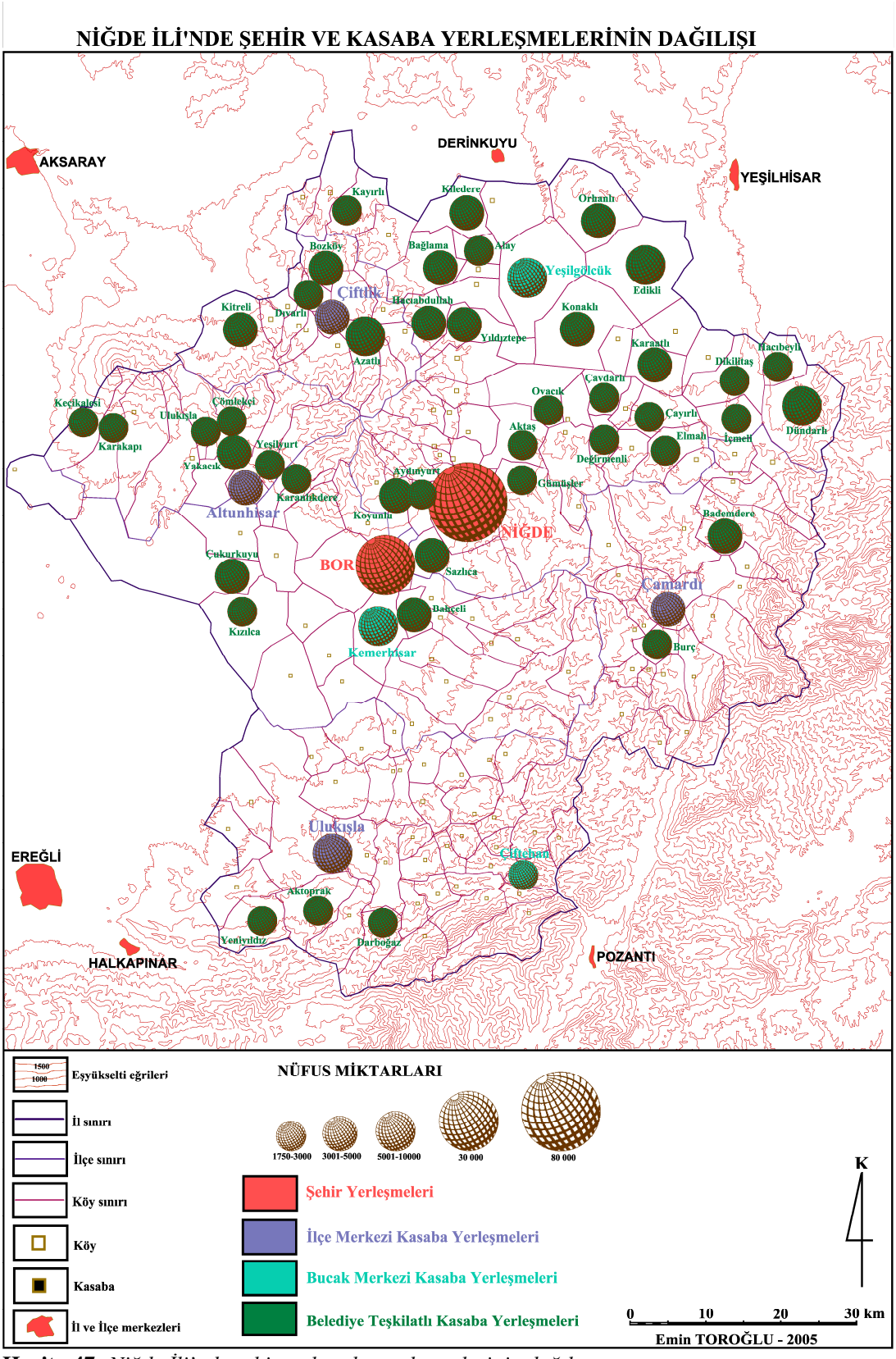

Foto 61: *Ulukışla'da ulaştırma alanı olarak özelleşmiş olan demiryolu istasyonu ve çevresi*

Şekil 78: *Ulukışla Kasabası'nda fonksiyon alanlarının dağılışı*

Ulukışla'nın, merkezini üstlendiği ilçe idari ünitesinin geometrik olarak merkezinde yer almaması ve sahip oldugu idari alanın da oldukça engebeli morfografik yapıda olması sebebiyle, ticari etki alanı idari etki alanından dardır. Ticaret ve ticari hizmetlere dayanan etki alanındaki kopmalar, yerleşmede fonksiyonların yeterince çeşitlenmesi ve gelişmesinde sınırlanmalara neden oluşturmaktadır. İlçe bütününde Çukurova'nın önemli metropol kentlerinin etkisi görülmektedir. Yapılmakta olan otoban E5 karayolunu takip etmediğinden, otoban hizmete açıldığında karayolunda ulaşım ağırlığı bu yola kayacaktır. Bu bağlamda kasaba karayolu ulaşımının ortaya çıkan faaliyetlerden mahrum kalacağından, yerleşme de olumsuz etkilenecektir. Günümüzde bile Çukurova'nın bunaltıcı sıcağından kaçanlar için önemli bir sayfiye yeri olan Ulukışla, gelecekte bu özelliğini daha iyi değerlendirerek gelişmeler sağlayabilir.

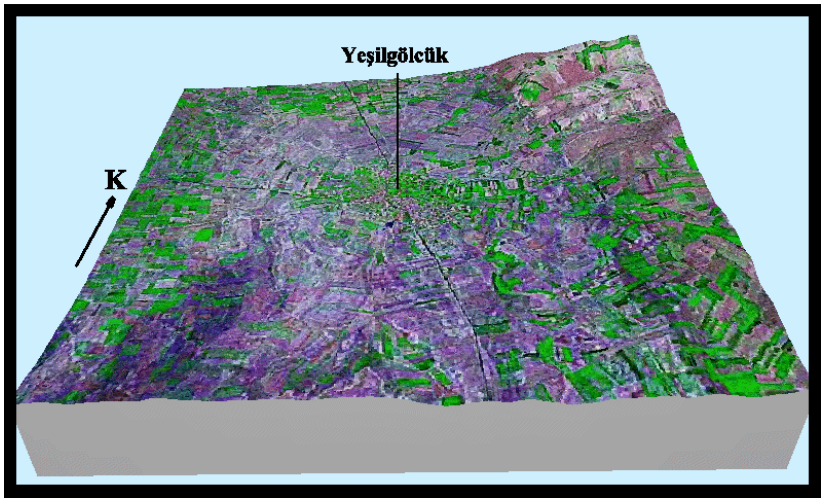
Harita 47: *Niğde İli'nde şehir ve kasaba yerleşmelerinin dağılışı*

3.2.2. Eskiden Bucak Merkezliği Görevi Üstlenmiş Kasaba Yerleşmeleri

Niğde İli'nde aktif olarak Bucak Müdürü bulunmasa da eskiden bucak merkezliği görevi üstlenmiş olan üç kasaba yerleşmesi bulunmaktadır. Bu üç kasaba yerleşmesi merkezi durumları ve gelişimleri ile hem ilçe merkezi görevi üstlenmemiş olan hem de belediye teşkilatlı kasabalardan farklı özellikler göstermektedir.

3.2.2.1. Yeşilgölcük Kasabası

Niğde Merkez İlçesi'ne bağlı Gölcük Bucağı'nın idari merkezini teşkil etmiş olan Yeşilgölcük Kasabası, Misli Ovası tabanında ve ovanın doğu kesiminde yer almaktadır (şekil 79). Niğde-Nevşehir karayolu yerleşmenin içerisinden geçmektedir. Yerleşme tüflerin ayrışması ve hemen doğusunda yer alan volkanik ignimbritlerin oluşturduğu plato sahasından taşınan materyalin oluşturduğu alüvyon ova tabanında yer almaktadır. Bu nedenle yerleşmede çığ, heyelan ve kaya düşmesi riski görülmez. 4. derece deprem bölgesinde yer alan yerleşme, kapalı bir havza oluşturan Misli Ovası tabanında yer alması ve doğusundaki plato sahasından gelen derelerin sularını buraya boşaltması nedeniyle yağışlı dönemlerde su baskınlarına sahne olmuştur. Bu amaçla hazırlanmış olan "Sel Önleme Kanal Projesi" uygulamaya konulmuş ve risk asgariye indirilmeye çalışılmıştır.

Şekil 79: *Yeşilgölcük Kasabası'nın kuruluş yeri*

Kuruluş ve gelişmesi; Bizans kaynaklarında *Limnai* ismi ile geçen yerleşme, kasabanın doğusundaki Gölcükbaşı mevkiinde lokalize edilmektedir. Kolay işlenebilir tüf ve ignimbritlerle kaplı olması nedeniyle sahada, bu dönemle ilgili oldukça fazla yeraltı mağarası, kaya mezarları bulunmaktadır. Yerleşme ilk olarak hemen doğusunda yer alan Gölcükbaşı mevkiinden çıkan kaynak suyu başında

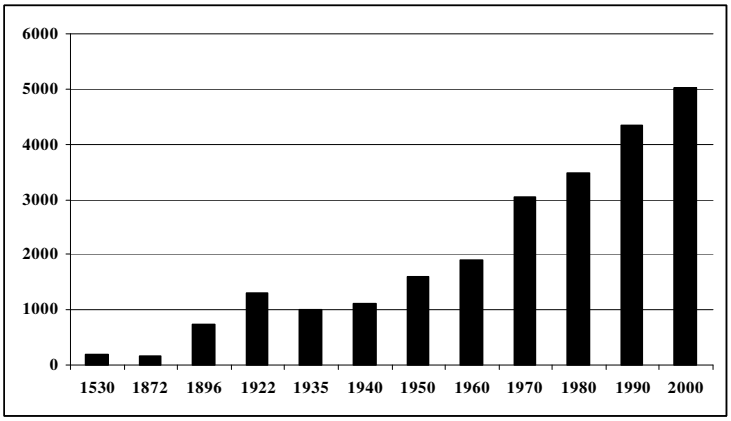
kurulmuş olmalıdır. Bu kaynak suyu eskiden çıktığı yerde küçük bir gölcük de oluşturmakta idi. Birçok kez beşeri faktörler nedeniyle kısa süreler için yerleşme kesintiye uğramıştır. Ancak her defasında kurak bir bölgede sahip olduğu daimi su kaynağı nedeniyle yerleşme tekrar teşekkül etmiştir. Mevcut konumunu Niğde-Nevşehir arasında uzanan kervan yolu üzerinde bir konaklama yeri olmasına borçludur.

Yerleşme, "*Gölcük*" olan ismini yukarıda bahsedilen kaynağın teşkil ettiği küçük bir gölden almaktadır. 1530 tarihli muhasebe defterlerinde Hafız Temur Mehmet Paşa'nın mülkü olarak kaydedilen *Karye-i Gölcük*'te 38 hane ve 49 nefer nüfusu ile tahminen 200 kadar nüfus barınmaktadır. 1872 yılında 32 hane ve 150 nüfusunun bulunduğu kaydedilmiştir (KVS, 1872:158). 1894 yılında ise Misli Nahiyesi'ne bağlı olan Gölcük Köyü'nün 208 hanesi ve 744 nüfusu bulunmaktadır. 1916 yılı salnamesinde yerleşmede 2 han ve yerleşme yakınında ayrıca 2 hanın daha varlığı bildirilmektedir (KVS, 1916:660). 1922 yılında Misli Nahiyesi'nin merkezini oluşturan yerleşmenin, Boduk (Misli) Ovası'nda bulunan büyükçe bir köy olduğu, Nevşehir yolu üzerinde yer almasından dolayı 2 hanı bulunduğu belirtilmiştir. Aynı tarihte 2301 nüfusa sahip yerleşmede, iptidai mektebinin varlığı belirtilmektedir (Hayri, 1922:58,92). Cumhuriyetten sonra ilk idari teşkilatlanmada oluşturulan Gölcük Bucağı'nın idari merkezi görevini üstlenmiştir. Bu idari teşkilatlanma ile yerleşme bucak müdürlüğü ve jandarma karakolu binalarına kavuşmuştur. Yerleşmede belediye teşkilatı 1972 yılında kurulmuştur. Günümüzde müdürü olmayan bucak merkezi durumundadır.

Nüfusun gelişimi ve özellikleri; Belirlenen dönemler için yerleşmede nüfusun gelişimi incelendiğinde; 20. yüzyıl başında bir miktar nüfus toplamış olduğu görülmektedir. Cumhuriyet döneminin başlangıcında bir miktar mübadele nedeniyle nüfus kaybetmesine rağmen 1950 yılından sonra nüfusunu sürekli olarak artırmıştır (şekil 80).

Mevcut haliyle yerleşme 6 mahalleden oluşmakta ve 2000 nüfus sayımına göre 2482'si erkek, 2538'i kadından oluşan 5020 nüfusu barındırmaktadır Nüfus bakımından yerleşme "*orta büyüklükteki kasaba*" grubuna girmektedir. 1990 yılı DİE verilerine göre yerleşmede 2648 kişi faal nüfusu oluşturmakta ve bu faal nüfusun %93'ü ziraat, %2'si endüstri, %5'i hizmet faaliyetlerinde çalışmaktadır. 2002 yılı

Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre ise kasabada mevcut aile sayısının %8.3'ü tarım dışı faaliyetlerle meşguldür. Bu haliyle yerleşmede tarım faaliyetinin hakim olduğu görülmekte ve *tarım kasabası* özelliği göstermektedir.

Şekil 80: *Yeşilgölcük Kasabası'nda nüfusun gelişimi*

Kasabanın strüktür özellikleri ve fonksiyon alanları; Kasabada bulunan ticari işyerlerinin tür ve sayı bakımından (tablo102) ilçe merkezi özelliği taşımayan diğer birçok kasaba yerleşmelerinden farklılıklar göstermektedir. Bu durum kasabanın ticari etki sahasının kasaba dışına da taşmış olduğunu göstermektedir. Çünkü sahamızdaki ilçe merkezi olan kasabalar dışında daha fazla nüfusa sahip olduğu halde ticari işyeri çeşitliliği bu kadar zengin olan kasaba sayısı nadirdir.

Tablo 102: *Yeşilgölcük Kasabası'nda bulunan ticari işyerleri ve sayıları (2004)*

İşyeri Türü	Sayısı	İşyeri Türü	Sayısı
Bakkal	15	Eczane	1
Manav	1	Veteriner	2
Kahvehane	10	Dişçi	1
Kasap	3	Zirai ilaç bayi	1
Lokanta	3	Soğukhava deposu	1
Dondurmacı	1	Benzin istasyonu	2
Fırın	1	Hırdavat ve nalburiye	4
Berber	3	Marangoz	1
Terzi	1	Mobilyacı	1
Kuyumcu	1	Demirci	3
Fotoğraf stüdyosu	1	Elektrikçi	1
Kırtasiyeci	1	Araç tamircisi	6
Camcı	1	Briket imalathanesi	1
Tüpçü	2	*TOPLAM*	*69*

Kasaba da bulunan hizmet kurumları ise şöyledir; belediye, 10 yataklı hastane, PTT, ziraat teknisyenliği, tarım-kredi kooperatifi, Toprak-su kooperatifi, pancar kooperatifi, 5 adet ilköğretim okulu ve 1 lise, 2 adet cami, jandarma karakolu. Bu hizmet kurumlarında ise 102 kişi çalışmaktadır. Ticaret ve hizmet faaliyetleri büyük oranda Cumhuriyet mahallesinde

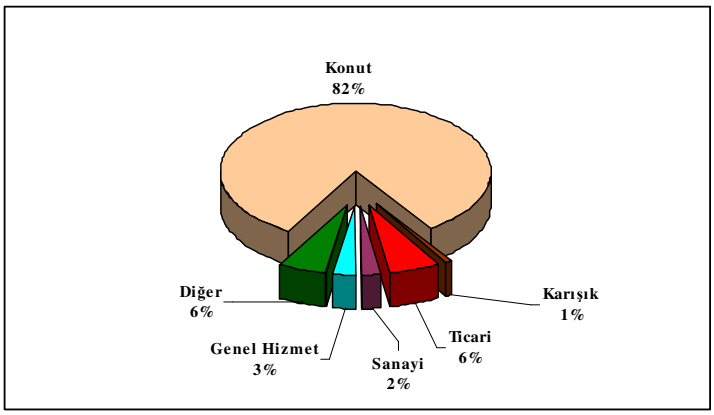
toplanmıştır. Belediye çevresi ve Niğde-Nevşehir karayolunun geçtiği cadde ticaret ve hizmet merkezi olarak belirmeye başlamıştır. Kasabada çarşamba günleri haftalık pazar kurulmakta olup, bu pazara çevre köy ve kasabalardan gelenler bulunmaktadır. Bunun dışında yerleşme çevresindeki tarım arazisinde yoğun olarak üretilen patatesin söküm döneminde 1000 kadar geçici işçi göçü almaktadır.

DİE verilerine göre 2000 yılında kasabada mevcut olan 1003 meskenin %82'sini ikametgâh konutları oluşturur. Kasaba meskenlerinde ticari işyeri ile karışık konutun bulunması ticaret alanının ayrılmış olduğunu göstermektedir. Binaların %6'sını ticari işyerleri, %2'sini atölye şeklindeki sanayi tesisleri, %3'ünü belediye, karakol, okullar ve sağlık ocağı gibi genel hizmet binaları oluşturmaktadır (şekil 81, tablo 103).

Tablo 103: *Yeşilgölcük Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları (2000)*

Yerleşme	Konut	Karışık	Ticari	Sanayi	Genel Hizmet	Diğer	Toplam
Yeşilgölcük	824	8	63	23	27	58	1003

Kaynak: DİE, 2000 yılı bina sayımı verileri.

Şekil 81: *Yeşilgölcük Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı (2000)*

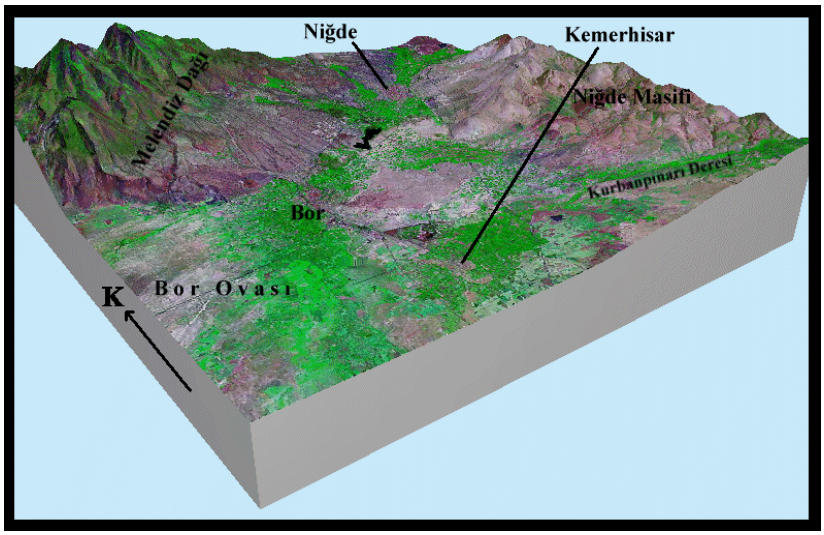
Kasabanın içme ve kullanma suyunun eskiden temin edilmiş olduğu Gölcükbaşı su kaynağı bütünüyle kurumuş olduğundan su temini için belediyece 2 sondaj kuyusu açılmıştır. Mevcut şartlarda içme ve kullanma suyu problemi bulunmamaktadır.

Mevcut şartlar göz önünde bulundurulduğunda yerleşme gelişimini sürdürecektir. Ancak bu gelişim büyük oranda tarım arazileri üzerinde meydana geleceği için tarım alanları daralabilir. Hali hazırda bu problem dışında risk görülmemektedir. Kasabanın nüfus artış eğilimi nüfusunun daha da artabileceğini göstermektedir. İyi organize edilebilirse yerleşme bir üst seviyedeki idari merkez görevi üstlenebilir.

3.2.2.2. Kemerhisar Kasabası

Bor İlçesi'ne bağlı Kemerhisar Bucağı'nın idari merkezini teşkil etmiş olan kasaba, kaynağını Niğde Masifi üzerinden alan Kurbanpınarı Deresi'nin Bor Ovası'nın kuzeydoğu ucunda meydana getirmiş olduğu geniş bir birikinti yelpazesi

üzerinde yer almaktadır (şekil 82). Bor'u Ulukışla'ya bağlayan karayolu ve demiryolu yerleşmenin içerisinden geçmektedir. 4. derece deprem bölgesinde yer alan kasabada, çığ, heyelan, kaya düşmesi ve sel riski görülez.

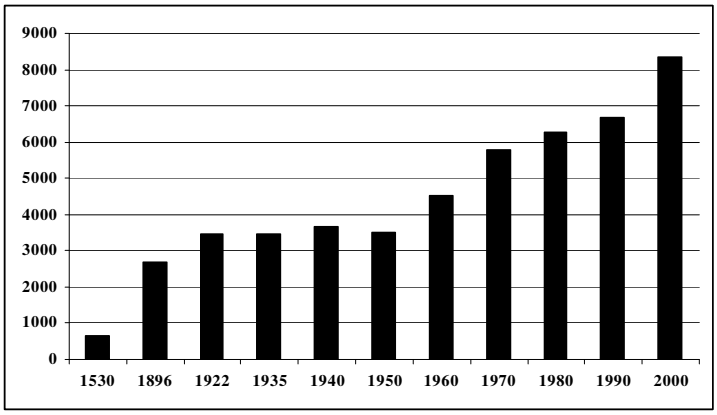
Şekil 82: *Kemerhisar Kasabası'nın kuruluş yeri*

Kuruluş ve gelişmesi; Kemerhisar Kasabası, yerleşme tarihi bakımından ildeki en eski yerleşmelerden birini oluşturur. Geç Hitit dönemindeki Tabal Krallığı'nın merkezini teşkil ettiği arkeologlar (Coşkun, 1989) tarafından belirtilmektedir. Yerleşme, Hititler döneminde *Tuvanuva*, Persler ve Helenistik dönemde *Dana*, Roma ve Bizans dönemlerinde *Tyana* isimleri ile izlenebilmektedir. Arap akınları sonucunda birçok kez tahrip olan yerleşme, *Tuvana* ismi ile anılmıştır.

Türklerin sahayı fethi esnasında yerleşme çoktan harap bir hale gelmişti. Yerleşmeye uygunluğu nedeniyle Türkler tarafından tekrar iskân edilmiş ve sahip olduğu su kemerleri nedeniyle "Kilisehisar" olarak isimlendirilmiştir. 1476 tarihinde Kilisehisar'da Şeref Ali Zaviyesi'nin bulunduğu bildirilmektedir (Uzluk, 1958:51). 1530 tarihi muhasebe defterinde "Karye-i Kilisehisar" olarak zikredilen yerleşmenin 115 hane ve 192 neferden oluşan nüfusu, tahminen 650 kadardır. 22623 Akçe olan vergi geliri padişah hassıdır. 17. yüzyılda Bor Barut Fabrikası'nda işlenen güherçile yerleşme çevresinden toplanmıştır. 1834 yılında bölgeyi gezen Texier (2002:119) Kilisehisar halkının Türk ve Türkmen'lerden oluştuğunu belirtmekte ve çevredeki konar-göçer aşiretlerin buraya iskân edilmeye çalışıldığından bahsetmektedir. 1894 yılı salnamesine göre Kilisehisar Köyü'nün 607 hanesi ve 2670 nüfusu bulunmaktadır (Öztürk, 1995:224). 1916 yılı salnamesinde Kilisehisar'da Sinan Paşa

Camii, müshil özellikli bir içmece ile 2250 yük hayvanı, 1640 büyükbaş ve 6140 küçükbaş hayvanın varlığı kaydedilmiştir. Mehmed Hayri (1922;11,22); Umumi harpte duyulan ihtiyaç nedeniyle köyde güherçile üretimi yapıldığını, üzüm ve meyve üretiminin meşhur olduğunu ve halkın %90'ının bu sayede geçimini sağladığını bildirmektedir. Ayrıca 2470 nüfusa sahip Kilisehisar köyünde, 4 sınıflı bir iptidai mektebi, bir han bulunmakta ve içme suyu kuyulardan temin edilmektedir. Daha önce Kilisehisar olan ismi, Cumhuriyet döneminde yerleşme de bulunan su kemerleri nedeniyle "Kemerhisar" olarak değiştirilmiş ve idari teşkilatlanmada aynı isimle teşkil edilen nahiyenin idari merkezi olmuştur. 1923 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur.

Kasabada nüfusun gelişimi ve nüfus özellikleri; 1950 yılına kadar fazla değişim göstermeyen nüfus miktarı, bu yıldan itibaren sürekli olarak artış göstermiştir (şekil 83). Bu artış üzerinde doğum olayları kadar göçle nüfus almış olmasının da etkisi bulunmaktadır.

Şekil 83: *Kemerhisar Kasabası'nda nüfusun gelişimi*

2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre kasaba; 4219'u erkek ve 4112'si kadın olmak üzere 8331 nüfusa sahiptir. Sahip olduğu nüfus miktarı ile *Orta Büyüklükteki Kasaba*lar grubuna girmektedir. 1990 yılı verilerine göre 3808 olan faal nüfusunun %53'ü tarım, %28'i Endüstri ve %19'u hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Yerleşmede endüstri tesisi yer almadığından endüstride çalışanların büyük oranda Bor ile Kemerhisar arasında yer alan Şeker fabrikası ve Askeri fabrikada çalışanlar oluşturmaktadır. Ayrıca Bor ve Niğde şehirleri yakın olduğundan buradan günlük gidiş gelişle endüstri tesislerinde çalışanlar bulunmaktadır. Aynı durum hizmet sektöründe çalışanların bir kısmı için de

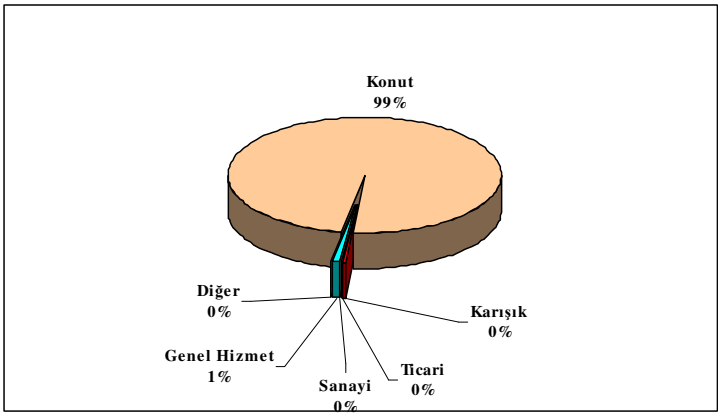
geçerlidir. 2002 yılı Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre mevcut 1170 ailenin %19'u tarım dışı faaliyetlerle geçimini temin etmektedir. Bu hali ile yerleşmede ikiz görevli olanların varlığı açık olarak görülmektedir. Mevcut haliyle yerleşme "*Tarım ve Hizmet*" fonksiyonlarının hakim olduğu çok fonksiyonlu kasaba yerleşmesi özelliği göstermektedir.

Kasabanın strüktür özellikleri ve fonksiyon alanları; Yerleşmede ticari faaliyetlerin yoğunluk kazandığı bir ana cadde gelişmiş durumdadır. Bir banka şubesine de sahip olan kasabada ticari işyeri çeşitliliği bakımından ilçe merkezi olan kasabalardan farksızdır. İstatistik verilerine göre her ne kadar kasabada yer alan meskenlerin %99'unu ikamete mahsus meskenler teşkil etmekte ise de (tablo 104, şekil 84) anacadde üzerinde yer alan binaların zemin katları ticarete ayrılmıştır.

Tablo 104: *Kemerhisar Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları (2000)*

Yerleşme	Konut	Karışık	Ticari	Sanayi	Genel Hizmet	Diğer	Toplam
Kemerhisar	1810	8	2	1	15	1	1837

Kaynak: DİE, 2000 yılı bina sayımı verileri.

Şekil 84: *Kemerhisar Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı (2000)*

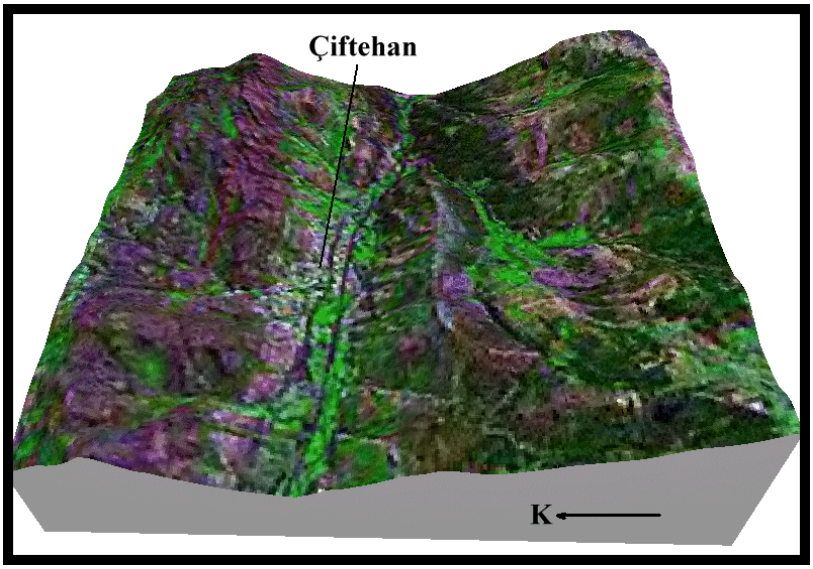
Cumhuriyet, Cami, Çayır, Han, Kemer ve Tepe isimleri ile 6 mahallesi bulunan kasabada; belediye, jandarma karakolu, 2 sağlık ocağı, 4 ilköğretim okulu, 1 lise, müdürü bulunmayan bir bucak müdürlüğü, ziraat bankası şubesi, PTT, tarım-kredi kooperatifi, demiryolu istasyonu gibi hizmet binaları yer almaktadır. Sağlık ve eğitim fonksiyonu yerleşmenin sınırları dışına da taşmaktadır. Badak ve Emen köylerinin öğrencileri taşımalı sistemle Kemerhisar'daki okullarda öğrenim görmektedir. Yerleşmenin 1 km kadar güneyinde belediye tarafından işletilen bir içmece ve çamur banyosu bulunmakta olup, tesis içerisinde 50 yataklı bir pansiyon, lokanta ve kafeterya bulunmaktadır. Tyana Örenyeri kazıları başlamış olup, ortaya

çıkarılan tarihi değerler gelecekte turizm bakımından değer kazanacağını göstermektedir.

Mevcut haliyle yerleşme doğal nüfus artışı oranında büyüyecek, artan nüfusun ihtiyaçları fonksiyonlarını çeşitlendirecek ve geliştirecektir. Ancak, Bor'un yakınında yer alması her defasında bir üst seviyede idari görev üstlenmesini engelleyecektir. Bor şehrine ve Niğde-Bor arasında yer alan Organize Sanayi Bölgesi'ne yakınlığı bir avantaj teşkil etmektedir.

3.2.2.3. Çiftehan Kasabası

Ulukışla İlçesi'ne bağlı Çiftehan Bucağı'nın idari merkezini teşkil etmiş olan Kasaba, ilin güneyinde Ulukışla Havzası'nın fazla sularını boşaltan Çakıt Çayı'nın açmış olduğu bir vadinin kuzey yamacına yaslanmış olarak bulunur. Çukurova'yı İç Anadolu'ya bağlayan önemli bir geçit içerisinde, kara ve demiryolu güzergâhı üzerinde yer almaktadır. Yerleşme, esasında dar bir vadi içerisine sıkışmış durumdadır (şekil 85). Yerleşmenin üzerinde bulunduğu sahanın jeolojisi ve morfolojisi oldukça karmaşık bir özelliğe sahiptir. Birbiri ile uyumsuz farklı aşınım dirençliliğine sahip jeolojik formasyonlar, oldukça arızalı bir morfolojinin oluşmasına neden teşkil etmiştir. Bu nedenle sahada eğim kısa mesafelerde sık olarak değişir. 3. derece deprem bölgesinde yer alan yerleşmede, çığ, sel, kaya düşmesi ve heyelan riski taşıyan alanlar bulunmaktadır.

Şekil 85: *Çiftehan Kasabası'nın kuruluş yeri*

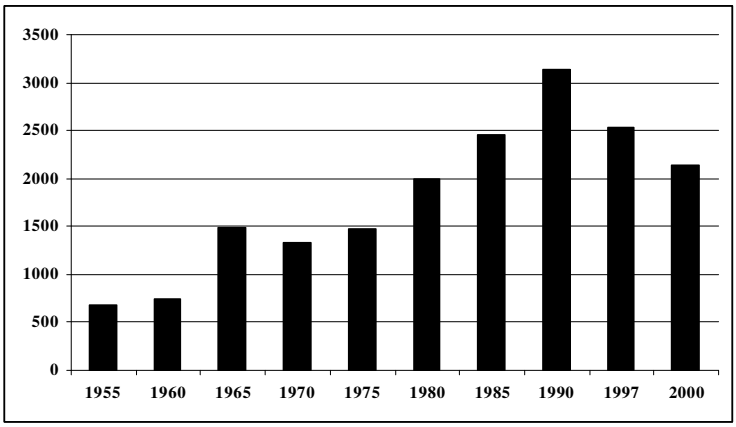
Kuruluş ve gelişmesi; Yerleşme mevcut konumunu öncelikle sahip olduğu kaplıcalara borçludur. Kaplıcanın Roma döneminde beri bilindiği düşünülmektedir. Ancak bu özellik sahada yerleşmenin sürekliliğini sağlayamamıştır. Öncelikle önemli bir geçit üzerinde bulunması nedeniyle saha çok sık istilaya uğramıştır. Ayrıca tarım alanı oldukça sınırlı olup, tarih boyunca daimi yerleşmenin sürdürülmesine olanak sunmaz. Yerleşmedeki en eski yapı kalıntılarının Anadolu Selçuklu dönemine ait olan havuz kalıntıları olduğu belirtilmektedir (KVS, 1916:208). Ancak cumhuriyet dönemine gelinceye kadar sahada sürekli bir yerleşme ünitesinden bahsedilmez.

Yerleşme ismini Osmanlı döneminde kervan ve askeri yolu kontrol etmek üzere kurulmuş olan derbent hanından almaktadır. Osmanlı döneminde zaman zaman bazı konar-göçer aşiretler yerleştirilerek şenlendirilmek istenmişse de her defasında yerleştirme faaliyeti başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1906 yılı salnamesinde sahadaki kaplıca ve bir derbent hanından bahsedilmektedir (KVS, 1906). 1916 yılı salnamesine göre Çiftehan İstasyonu'nun kuzey kesiminde suları çelikli ve kükürtlü bir ılıca bulunmaktadır. 55 lt/dk debisi bulunan kaplıca suyunun 56°C sıcaklığa sahip olduğu ifade edilmiştir. İnme denilen felç ve romatizma hastalıklarına iyi geldiği belirtilen kaplıcaya, haziran ayı başından ağustos ayı sonuna kadar hastalar gelmektedir. Salnameye göre Niğde Maarif Müdürlüğü adına her sene kiraya verilen Ilıca'da, erkek ve kadınlara ait iki hamam bulunmaktadır. Ilıca çevresinde ikamete mahsus daimi meskenlerin bulunmadığı ve ılıcanın kullanıldığı yaz mevsiminde ahşaptan barakalar ile bir fırın, bir bakkal ve bir kahvehane inşa edilmekte olduğu belirtilmekte, sezonunda kaplıcaya Adana, Niğde, Konya taraflarından 3000'in üzerinde hastanın geldiği bildirilmektedir. Ayrıca kaplıca etrafındaki arazinin kayalık ve uçurum olduğu, içmek için suyu bulunmadığı belirtilmiştir (KVS, 1916:208). Bu hali ile kaplıca çevresinin dönemlik olarak regreasyon ve sağlık amaçlı olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır.

1922 yılında Çiftehan İstasyonu yakınında aynı isimle bir kaplıcanın bulunduğu, kükürtlü ve çelikli sularının cilt ve mide hastalıkları ile inme ve kadın hastalıklarına iyi geldiği belirtilmektedir. Ilıca hamamına nisandan eylül ayına kadar istifade etmek üzere her taraftan insan geldiği belirtilmekte ve mevcut hamam binalarına yeni eklerin yapılması önerilmektedir (Hayri, 1922:35).

Demiryolu istasyonu ve kaplıcaya rağmen sahada uzun süre daimi bir yerleşme teşekkül etmemiştir. Niğde'yi ziyareti sırasında methedilen kaplıcayı ziyaret etmek isteyen Atatürk, 6 Şubat 1934 tarihinde Çiftehan kaplıcalarını ziyaret etmiş ve "*Burayı hemen özel idare kanalı ile yaptırın. Hem gelir olur, hem de halkın sağlığına faydası dokunur. Bunu sizden bekliyorum*" (Gedik, 1997:64) diyerek görevlilere talimat vermiştir. Anlaşıldığı kadarıyla yerleşme bu tarihten itibaren teşekkül etmeye başlamıştır. 1950 yılında yerleşmede bir ilkokul hizmete girmiştir. Çevre köylerden göçle nüfus toplayan yerleşme 1954 yılında köy tüzel kişiliği kazanmıştır. Bu tarihten sonra hızlı bir şekilde nüfus artışı sağlayan yerleşme, kendi ismiyle anılan bucağın idari merkezliğini üstlenmiştir. Kasabada belediye teşkilatı 1994 yılında kurulmuştur.

Nüfusun gelişimi ve özellikleri; Yerleşmede nüfusun gelişimi incelendiğinde, köy yerleşmesi olarak ortaya çıktığı 1955 yılından 1965 yılına kadar nüfusu artmış, 1970 nüfus sayımında nüfusu bir miktar azalmış ve bu tarihten itibaren artış içerisine giren nüfus 1990 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren nüfusu tekrar azalma eğilimine girmiştir (şekil 86).

Şekil 86: *Çiftehan Kasabası'nda nüfusun gelişimi*

2000 yılı nüfus sayımına göre kasaba, 1353'ü erkek, 789'u kadın olmak üzere 2142 nüfusu barındırmaktadır. Yerleşmede büyük oranda erkek nüfusu fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu durum çevre yerleşmelerde ikamet ettiği halde kasabadaki işyerlerinde çalışan erkek nüfusla açıklamak mümkündür. Sahip olduğu nüfus miktarı ile yerleşme "*küçük kasabalar*" grubuna girmektedir. 1990 yılı DİE verilerine göre faal nüfusunun %76'sı doğal hammadde üretimi, %6'sı endüstri ve %18'i hizmet sektörlerinde çalışmaktadır. 2002 yılına ait Tarım İl Müdürlüğü verilerine

göre ise mevcut ailelerin %15'i tarım dışı faaliyetlerden geçimini temin etmektedir. Yerleşme kaplıcası nedeniyle yaz mevsiminde oldukça fazla nüfus çekmektedir.

Kasabanın strüktür özellikleri ve fonksiyon alanları; Yerleşme çevresinde geniş tarım alanları bulunmadığından tarımın geliştirilmesi söz konusu olmadığı gibi, tarım sektöründen geçimini sağlayan nüfusun miktarı ifade edilen kadarda değildir. Yerleşme ekonomisinde kaplıca ile karayolunun etkisi büyüktür. Kaplıca büyük oranda nüfus çektiğinden sezon içerisinde ticari bir canlılık yaşanır. Karayolu üzerinde bulunan araç bakımı ve tamir istasyonları, benzin istasyonları ve dinlenme yerleri de önemli miktarda nüfusun geçimini temin eder. Üzerinde bulunduğu arazi şartları nedeniyle bucak sınırları içerisindeki bazı yerleşmelere de ticari mal ve hizmetler sunmaktadır. Sarp yamaçlarla bir diğerinden ayrılmış vadi içleri ve yamaçlarda yer alan yerleşmeler, başka merkezlere ulaşmak için Çiftehan'a uğramak zorundadır. Bu nedenle günlük ve haftalık ihtiyaçlarını büyük oranda bu kasabadan sağlamaktadır. Ayrıca Koçak ve Katrancı köylerinde olduğu gibi bir kısım köylerin ilköğretim öğrencileri Çiftehan'da taşımalı eğitim almaktadır. İstatistik verileri ve kasabanın mevcut durumu göz önüne alındığında "*hizmet ve tarım kasabası*" fonksiyonuna sahip bir kasaba özelliği görülmektedir.

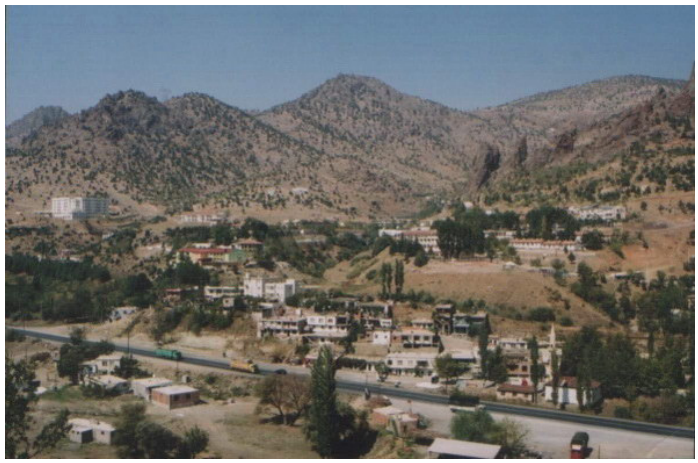

Foto 62: *Çiftehan Kasabası'nın genel görünümü*

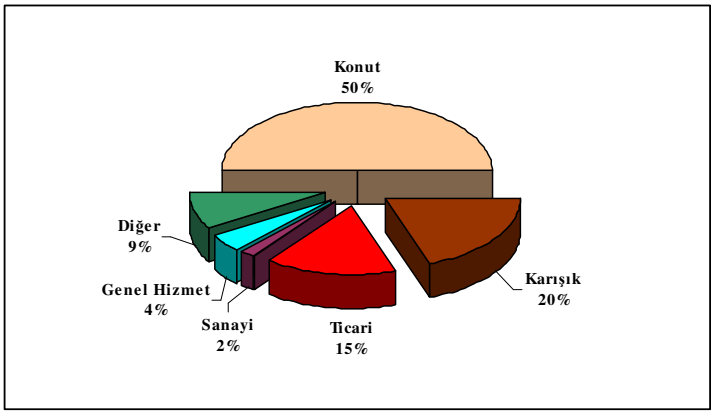
Kasaba merkezinde yollar kaldırımlı asfalt ve taş kaplamalıdır. Ancak kasaba aktif gelişimini sürdürmekte ve arazi yapısının da etkisiyle birbiriyle fiziki bağlantısı bulunmayan mesken gruplaşmaları görülmektedir. Geleneksel meskenler bir ve iki katlı, katlı çoğunlukla taş malzeme ile inşa edilmiş ve düz damlıdır. İnşa edilen yeni meskenler beton, tuğla ve kiremit kullanılmaktadır.

2000 yılı DİE verilerine göre kasabada yer alan toplam 532 binanın %50'sini konut amaçlı meskenler oluşturur. Ayrıca meskenlerin %20'sinde konut ve ticari işyeri aynı binada yer almaktadır (tablo 105, şekil 87). Ana cadde üzerinde yer alan binaların alt katları ticari işyerlerini oluştururken üst katları ikametgah olarak kullanılmaktadır. Bağımsız ticari işyerlerinin oranı ise %15 civarındadır. Sanayi binaları birkaç tamir atölyesine tekabül etmektedir. Bu ölçekteki bir kasabada 22 kadar genel hizmet faaliyetlerine ait binanın bulunması sahip olduğu kaplıca ile ilgilidir.

Tablo 105: *Çiftehan Kasabası'nda fonksiyonlarına göre bina sayıları (2000)*

Yerleşme	Konut	Karışık	Ticari	Sanayi	Genel Hizmet	Diğer	Toplam
Çiftehan	266	105	82	11	22	46	532

Kaynak: DİE, 2000 yılı bina sayımı verileri.

Şekil 87: *Çiftehan Kasabası'nda binaların fonksiyonlarına göre dağılımı (2000)*

Mevcut haliyle kasabanın değişken bir nüfusa sahip olacağı görülmektedir. Her ne kadar istatistik verilerine göre tarımsal özellik taşıdığı görülmekte ise de tarım alanları gerçekten yerleşmenin nüfusunu barındıracak nitelikten uzaktır. Hali hazırda inşaatı devam eden Otoyol tamamlandığında trafik ağırlığı bu yola kayacağından yol üzerinde ekonomik faaliyette bulunan benzin istasyonları dinlenme tesisleri ve araç tamir ve bakım istasyonları bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Yerleşmede fonksiyonel sürekliliği sağlayacak olan kaplıca tesisleridir. En iyi ihtimalde Çukurova'nın sayfiyesi olma fonksiyonunu kazanacak ve sürdürecektir.

3.2.3. Belediye Teşkilatlı Kasaba Yerleşmeleri

İçişleri Bakanlığı İller İdari Genel Müdürlüğü'nün 2004 yılı verilerine göre Niğde İli'nde idari görev üstlenmemiş ve belediye teşkilatına sahip olan 43 yerleşme bulunmaktadır. 442 sayılı Köy Kanunu, "nüfusu 2000 ile 20000 arasında olan

yerleşmelere *kasaba*" denileceğini belirttiği gibi, bu yerleşmeler sahip oldukları belediye teşkilatı sayesinde köylere nispetle az çok planlı bir yapı göstermektedir. Bu yerleşmelerin bazılarında belediye ve merkezi bir caminin bulunduğu meydan etrafında, bazılarında ise bir ana cadde üzerinde işyerlerinin toplandığı bir ticari merkez oluşmaya başlamıştır. Bu nedenle bu yerleşmeleri kasaba olarak değerlendirmekte bir mahzur görmemekteyiz. Çalışmamızın bu kısmında yerleşmelerin tek tek özelliklerinin belirtilmesi oldukça fazla yer kaplayacağından bunlarla ilgili bilgileri toplu olarak değerlendirmeyi uygun bulmaktayız.

Bir idari görev üstlenmemiş kasaba yerleşmelerinin ilçeler göre dağılımına baktığımızda; 24'ünün Niğde Merkez İlçesi, 6'sının Altunhisar İlçesi, 4'ünün Bor İlçesi, 4'ünün Çiftlik İlçesi, 2'sinin Çamardı İlçesi, 3'ünün Ulukışla İlçesi'nde yer aldığı görülür (tablo 106).

Tablo 106: *Belediye teşkilatına sahip kasabaların ilçelere göre dağılımı*

İlçe Adı	Yerleşme İsimleri
Niğde Merkez İlçesi	Aktaş, Alay, Aydınyurt, Bağlama, Çavdarlı, Çayırlı, Değirmenli, Dikilitaş, Dündarlı, Edikli, Elmalı, Gümüşler, Hacıabdullah, Hacıbeyli, İçmeli, Karaltı, Kayırlı, Kiledere, Konaklı, Koyunlu, Orhanlı, Ovacık, Sazlıca, Yıldıztepe.
Altunhisar İlçesi	Çömlekçi, Karakapı, Keçikalesi, Ulukışla, Yakacık, Yeşilyurt.
Bor İlçesi	Bahçeli, Çıukurkuyu, Karanlıkdere, Kızılca.
Çamardı İlçesi	Bademdere, Burç.
Çiftlik İlçesi	Azatlı, Bozköy, Dıvarlı, Kitreli
Ulukışla İlçesi	Aktoprak, Darboğaz, Yeniyıldız.

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü, 2004 yılı kayıtları.

Üzerinde yer aldığı morfografik birimlere göre kasaba yerleşmelerinin dağılışına bakıldığında; bu kasabalardan 15'inin (%35) dağ eteği ve yamacında, 16'sının (%37) ova tabanı ve kenarında ve 12'sinin (%28) de plato sahasında yer aldığı görülür. Anlaşılacağı gibi ilde bu türdeki kasaba yerleşmelerinin morfografik ünite bakımından özel bir tercihinin bulunduğunu ifade etmek mümkün değildir.

Tablo 107: *Üzerinde bulunduğu morfografik birimlere göre belediye teşkilatlı kasabalar*

İlçe Adı	Dağ yamacı ve eteği	Plato Sahası	Ova tabanı ve kenarı
Niğde Merkez İlçesi	Aydınyurt, Dündarlı, Hacıabdullah, Koyunlu.	Aktaş, Değirmenli, Dikilitaş, Elmalı, Çayırlı, Gümüşler, Hacıbeyli, İçmeli, Kayırlı, Orhanlı.	Alay, Bağlama, Edikli, Karaltı, Kiledere, Konaklı, Ovacık, Sazlıca, Yıldıztepe, Çavdarlı,
Altunhisar İlçesi	Çömlekçi, Karakapı Keçikalesi, Ulukışla, Yakacık, Yeşilyurt	-	-
Bor İlçesi	Karanlıkdere	-	Bahçeli, Çukurkuyu, Kızılca
Çamardı İlçesi	-	Bademdere, Burç	-
Çiftlik İlçesi	Kitreli	-	Azatlı, Bozköy, Dıvarlı
Ulukışla İlçesi	Aktoprak, Yeniyıldız , Darboğaz	-	-

Yerleşme için tercih etmiş oldukları konumlara göre belediye teşkilatlı kasabaların durumu incelendiğinde; 10'u (%23) ova tabanını, 19'u (%44) vadi içi ve yamaçlarını, 14'ü (%33) dağ, tepe veya sırt yamacını yerleşme yeri olarak seçmiştir (tablo 108). Niğde İli'nde sulu tarım arazisine sahip ve ticari tarım yapılan ova tabanı ile geniş bahçe alanlarına sahip vadi içlerindeki yerleşmeler kasabalaşma eğilimine sahip bulunmaktadır.

Tablo 108: *Konumlarına göre belediye teşkilatlı kasabalar*

İlçe Adı	Vadi içi ve yamacı	Dağ, tepe ve sırt yamacı	Ova tabanı
Niğde Merkez İlçesi	Değirmenli, Dikilitaş, Dündarlı, Elmalı, Hacıabdullah, Hacıbeyli Gümüşler, İçmeli, Kayırlı.	Aktaş, Aydınyurt, Çavdarlı, Çayırlı, Edikli, Karaaltı, Koyunlu Orhanlı, Yıldıztepe.	Alay, Bağlama, Kiledere, Konaklı, Ovacık, Sazlıca.
Altunhisar İlçesi	Keçikalesi, Yeşilyurt	Çömlekçi, Karakapı Ulukışla, Yakacık.	-
Bor İlçesi	Karanlıkdere	-	Bahçeli, Çukurkuyu, Kızılca.
Çamardı İlçesi	Bademdere, Burç.	-	-
Çiftlik İlçesi	Azatlı, Kitreli.	Bozköy	Dıvarlı
Ulukışla İlçesi	Aktoprak, Darboğaz, Yeniyıldız.	-	-

Niğde İli'nde belediye teşkilatına sahip kasaba yerleşmelerinde yerleşmenin kuruluş zamanlarına bakıldığında; 7 yerleşmesinin kuruluşu Türklerin sahayı fethinden öncesine aittir. 15 yerleşme 11.-16. yüzyıl arasındaki dönemde Türkler tarafından kurulmuştur. Geri kalan 21 yerleşme cumhuriyetten önce 16. ve 20. yüzyıllar arasında teşekkül etmiştir (tablo 109). Kuruluşu 16. yüzyıldan sonrasına dayanan kasabaların büyük oranda konar-göçer hayvancı grupların yerleştirilmesine veya yerleşmesine dayandığı ifade edilebilir.

Tablo 109: *Kuruluş dönemlerine göre belediye teşkilatlı kasabalar*

İlçe Adı	11. yüzyıl öncesi	11.-16. yüzyıl	16.-20. yüzyıl arası
Niğde Merkez İlçesi	Aydınyurt, Gümüşler, Konaklı, Dikilitaş, Aktaş	Çavdarlı, Değirmenli, Hacıabdullah, Kayırlı, Koyunlu, Ovacık, Sazlıca	Alay, Bağlama, Çayırlı, Dündarlı, Edikli, Elmalı, Hacıbeyli, İçmeli, Karaaltı, Kiledere, Orhanlı, Yıldıztepe
Altunhisar İlçesi	-	Ulukışla, Çömlekçi, Yeşilyurt, Yakacık	Keçikalesi
Bor İlçesi	-	Karanlıkdere, Bahçeli	Çukurkuyu, Kızılca, Karakapı
Çamardı İlçesi	-	-	Bademdere, Burç
Çiftlik İlçesi	Dıvarlı, Kitreli	Azatlı, Bozköy	Dıvarlı
Ulukışla İlçesi	-	Aktoprak,	Darboğaz, Yeniyıldız

2000 yılı nüfus sayımı verilerine göre belediye teşkilatlı kasabaların durumları incelendiğinde; 7 kasabanın nüfusu 2000'in altına düşmüştür. 17 kasabanın nüfusu 2000-3000 aralığında, 13'ünün nüfusu 3000-4000 aralığında, 3'ünün nüfusu 4000-5000 aralığında bulunmaktadır. 3 kasabanın nüfusu ise 5000'in üzerinde değer gösterir (tablo 110). Bu haliyle belediye teşkilatlı kasabaların

barındırdığı nüfus miktarı itibariyle %93'ü *küçük kasabalar* grubunda yer almaktadır. Dündarlı, Edikli ve Azatlı kasabaları ise *orta büyüklükteki kasabalar* grubuna girmektedir.

Tablo 110: *Nüfus büyüklüklerine göre belediye teşkilatlı kasabalar*

İlçe Adı	2000'den az nüfuslu	2000-3000 nüfuslu	3000-4000 nüfuslu	4000-5000 nüfuslu	5000'den azla nüfuslu
Niğde Merkez İlçesi	Aydınyurt Dikilitaş Elmalı İçmeli Hacıbeyli	Aktaş, Çavdarlı Çayırlı Değirmenli Gümüşler Kayırlı Ovacık	Bağlama Hacıabdullah Karaatlı Konaklı Koyunlu Orhanlı Sazlıca Yıldıztepe	Alay Kiledere	Dündarlı Edikli
Altunhisar İlçesi	Çömlekçi	Ulukışla Yeşilyurt Karakapı Keçikalesi	Yakacık		
Bor İlçesi	Kızılca	Karanlıkdere	Bahçeli Çukurkuyu		
Çamardı İlçesi	-	Burç	Bademdere	-	-
Çiftlik İlçesi	-	Dıvarlı	Kitreli	Bozköy	Azatlı
Ulukışla İlçesi	-	Aktoprak Darboğaz Yeniyıldız	-	-	-

Belediye teşkilatlı kasabaların nüfus gelişimi incelendiğinde; 25'inde (%58) nüfus artışı sürmekte, 13'ünde (%30) nüfus durağan halde bulunmakta ve 5'inde (%12) ise nüfus azalması görülür (tablo 111).

Tablo 111: *Belediye teşkilatlı kasabalarda son 20 yıl içerisinde nüfusun gelişimi*

İlçe Adı	Nüfusunu artıranlar	Nüfusu durağan olanlar	Nüfusu azalanlar
Niğde Merkez İlçesi	Aktaş, Alay, Bağlama, Çavdarlı, Değirmenli, Dündarlı, Edikli, Karaatlı, Kiledere, Konaklı, Orhanlı, Ovacık, Sazlıca	Aydınyurt, Çayırlı, Gümüşler, Hacıabdullah, Hacıbeyli, Kayırlı, Koyunlu, Yıldıztepe	Dikilitaş, Elmalı, İçmeli
Altunhisar İlçesi	Karakapı, Keçikalesi, Ulukışla, Yakacık	Çömlekçi	Yeşilyurt
Bor İlçesi	-	Bahçeli, Çukurkuyu, Karanlıkdere	Kızılca
Çamardı İlçesi	Bademdere, Burç	-	-
Çiftlik İlçesi	Azatlı, Bozköy, Dıvarlı	Kitreli	-
Ulukışla İlçesi	Aktoprak, Darboğaz, Yeniyıldız	-	-

1990 yılı DİE verilerine göre belediye teşkilatlı kasabalarda çalışan nüfusun sektörel dağılımına bakıldığında; 33 (%77) kasaba yerleşmesinde faal nüfusun %80'inden fazlası doğal hammadde üretimi sektöründe çalışmaktadır. 9 kasabada doğal hammadde üretiminde faal nüfusun oranı %60-%80 arasında yer alırken, sadece 1 kasabada doğal hammadde üretimi faaliyetleri %50 oranının altında bir değere sahiptir. Görüldüğü gibi idari görev üstlenmemiş belediye teşkiletlı kasaba yerleşmeleri büyük oranda ziraat ve hayvancılık potansiyelinin eseri olarak ortaya

çıkmaktadır. Tarım sektöründe çalışanlarının oranının %80'in altına düştüğü kasabalar ya Niğde ve Bor şehirleri yakınında bulunduklarından, kasabalarda ikamet ettikleri halde bu şehirdeki iş alanlarında faal olmakta (Koyunlu, Aydınyurt, Bahçeli gibi) yada yerleşme çevresindeki tarım faaliyetlerine ek olarak ikamet meskenlerinde el dokuma halıcılık faaliyetlerinde (Bademdere, Burç, Yakacık, Karakapı gibi) bulunmaktadırlar (tablo 112). Bunların yanında kasabadaki tarım faaliyetlerine ek olarak yılın belirli bir döneminde diğer il ve ilçe merkezlerinde işçilik yaparak kasabadaki ailelerinin geçimlerini temin edenlerde bulunmaktadır (Darboğaz, Yeşilyurt, Karanlıkdere gibi).

Tablo 112: *Faal nüfusun tarımsal faaliyetlerde çalışma oranlarına göre belediye teşkilatlı kasabalar*

İlçe Adı	%80'den fazla	%60-%80 arasında	%50'den az
Niğde Merkez İlçesi	Aktaş, Alay, Bağlama, Çavdarlı, Çayırlı, Değirmenli, Dikilitaş, Dündarlı, Edikli, Elmalı, Gümüşler, Hacıabdullah, Hacıbeyli, İçmeli, Karaatlı, Kayırlı, Kiledere, Konaklı, Orhanlı, Ovacık, Sazlıca, Yıldıztepe,	Aydınyurt	Koyunlu
Altunhisar İlçesi	Çömlekçi, Ulukışla, Keçikalesi	Karakapı, Yakacık, Yeşilyurt	-
Bor İlçesi	Çukurkuyu, Kızılca	Bahçeli, Karanlıkdere	-
Çamardı İlçesi	-	Bademdere, Burç	-
Çiftlik İlçesi	Dıvarlı, Bozköy, Kitreli, Azatlı	-	-
Ulukışla İlçesi	Yeniyıldız, Aktoprak	Darboğaz	-

2002 yılı Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre belediye teşkilatlı kasabalarda yaşayan ailelerin ortalama %84'ü tarımsal faaliyette bulunan ailelerden oluşmaktadır. Aynı verilere göre bu gruptaki kasaba yerleşmelerinin 15'inde tarım içi aile oranı %90'ın üzerinde bir değere sahiptir. 18 kasaba yerleşmesinde bu oran %80-%90 arasındadır. Bu oranın %70-%80 arasında olduğu kasaba sayısı 7 iken, Hacıabdullah Kasabası'nda bu oran %60, Karanlıkdere Kasabası'nda %48 değerlerine sahiptir.

Belediye teşkilatlı kasaba yerleşmelerinde büyük oranda çiftçilik ve hayvancılık faaliyetleri beraber yürütülmektedir. Bu gruptaki yerleşmelerin 38'sinde (%88) çiftçilik ve hayvancılık yerleşmenin temel ekonomisini oluşturmaktadır. Ancak bu 38 kasabanın 20'sinde mevsimlik göç yolu ile yapılan işçilik ve ticaret faaliyetlerinin bulunduğu, ayrıca bu kasabalardan 3'ünde de ev tipi halı dokumacığın yaygın olduğu tespit edilmiştir. Belediye teşkilatlı kasabalardan 1'inde (Bahçeli) çiftçilik ve işçilik faaliyetleri, 1'inde (Burç) çiftçilik ve el sanatları faaliyeti, 2'sinde (Aydınyurt ve Koyunlu) yerleşme dışında yapılan ticaret ve işçilik faaliyetleri, 1'inde

(Karanlıkdere) de il dışında yapılan ticaret ve işçilik faaliyetleri yerleşmenin ekonomisini teşkil etmektedir (tablo 113).

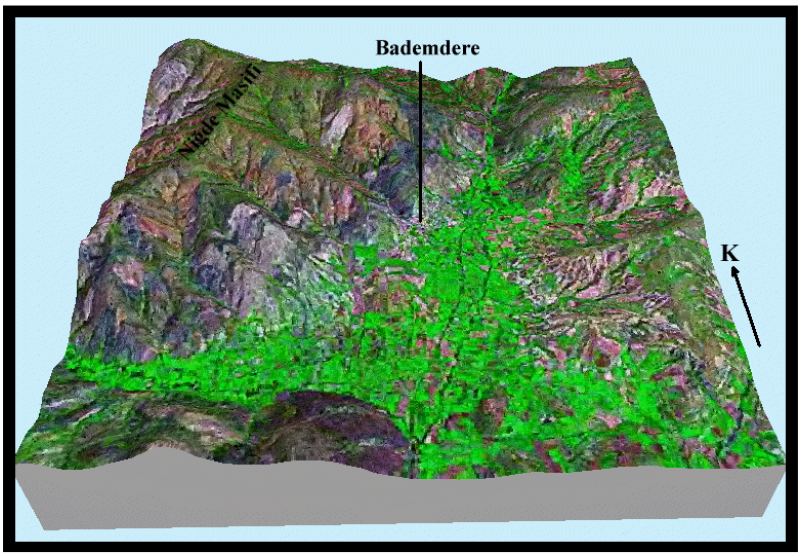
Tablo 113: *Yürütülen ekonomik faaliyet türlerine göre belediye teşkilatlı kasabalar*

Ekonomik Faaliyetler	Niğde	Altunhisar	Bor	Çamardı	Çiftlik	Ulukışla
Çiftçi-Hayvancı	Alay Bağlama Edikli Hacıbeyli İçmeli Karaltı, Kiledere Konaklı Orhanlı Yıldıztepe	-	Çukurkuyu Kızılca	-	Azatlı Bozköy Dıvarlı	-
Çiftçi+Hayvancı+İşçi	Aktaş Çavdarlı Çayırlı Değirmenli Dikilitaş Elmalı Gümüşler Hacıabdullah Kayırlı Sazlıca	Çömlekçi, Keçikalesi, Ulukışla, Yakacık, Yeşilyurt	-	-	Kitreli	Aktoprak Darboğaz Yeniyıldız
Çiftçi+Hayvancı+El Sanatları	Dündarlı	Karakapı	-	Bademdere	-	-
Çiftçi+İşçi	Ovacık	-	Bahçeli		-	-
Çiftçi+El Sanatları	-	-	-	Burç	-	-
İşçi+Çiftçi	Aydınyurt Koyunlu	-	-	-	-	-
Gurbetçi+Çiftçi+Hayvancı	-	-	Karanlıkdere	-	-	-

2000 yılı DİE bina sayımı verilerine göre belediye teşkilatlı kasaba yerleşmelerinde ortalama bina sayısı 702'dir. Bu değer bütün kasabaların ortalaması olup Dündarlı (1061), Edikli (1219), Darboğaz (1008), Koyunlu (1509) 1000'in üzerinde meskene sahiptir. Çoğunlukla binalarda mesken ve eklentileri beraber sayılmış olduğundan eklentilerle birlikte bu rakamların daha da artacağı açıktır. Bizi burada ilgilendiren konu yerleşmenin fonksiyonel farklılaşmasının göstergesi olan tarım ve konut dışı meskenlerin durumudur. Belediye teşkilatlı kasaba yerleşmelerinde binaların ortaklama olarak %86'sının ikamete yönelik meskenlerden oluştuğu görülür. 26 belediye teşkilatlı kasaba yerleşmesinde bu oran %90'ın üzerindedir. Ticaret ve endüstri faaliyetlerine ait işyerleri ile karışık bina oranı ortalaması %6'dır. Sadece ticari ve sadece sanayi faaliyetlerinin yürütüldüğü bina oranı ortalamaları ise %0.5'tir. Son iki rakamlar göz önünde bulundurulduğunda ticaret ve sanayi alanlarının bu türdeki kasaba yerleşmeleri içerisinde yeterince ayrışmaya uğramamış olduğu ifade edilebilir. Okullar, sağlık ocağı, belediye, camii gibi genel hizmet binaları bağımsız olarak bulunur ve bunların bütün meskenler içersisinde ortalama oranı ise %1,6 değerine sahiptir.

Aşağıda farklı özellikleri nedeniyle seçilmiş bazı belediye teşkilatlı kasabaların fonksiyon alanları belirlenmiş ve yerleşme strüktürleri izah edilmeye çalışılmıştır.

Bademdere Kasabası; Bademdere, 16 yüzyılda konar-göçer özelliğe sahip Şeyh Turasanlı Cemaati'nin yerleşmiş olduğu bir iskân merkezidir. İfade edilen cemaat 16. yüzyıldaki yaşam tarzı ile doğal olarak hayvancıdır. İskân, Niğde masif kütlesinin doğu yamacında, daimi akışa sahip Kumlu Dere'nin Ecemiş Koridoruna açılan vadisinin giriş kısmında ve soğuk kuzey rüzgârlarına kapalı bir mevkide yer almaktadır. Yerleşmenin ilk nüvesi düz ve sulanabilecek alanları tarım faaliyetlerine terk etmiş ve içerisinde yer aldığı vadinin iki yamacına yayılmıştır (şekil 88).

Şekil 88: *Bademdere Kasabası'nın konumu*

Bahçe tarımı ve hayvancılık faaliyetleri yerleşmenin temel ekonomisini oluşturmakla birlikte, yapılan küçükbaş hayvancılık ikametgâh meskenlerinde gerçekleştirilen el halısı dokumacılığı faaliyetlerini de teşvik etmiştir. 1990 yılı DİE verilerine göre faal nüfusunun %62'si tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde çalışmamaktadır. 2002 yılı İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre ise; yerleşmede mevcut ailelerin %97'si tarım faaliyetleri ile ilintilidir.

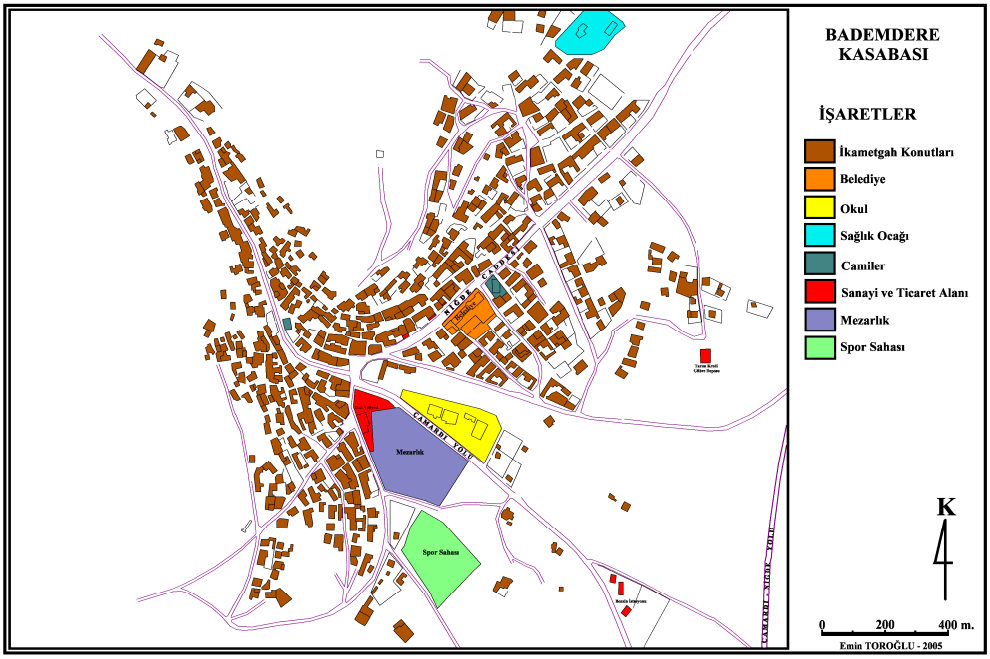
3278 (2000) nüfusu barındıran yerleşmede, nüfus artış eğilimi içerisindedir. 2004 yılında belediyeden temin edilen verilere göre 7 bakkal, 5 kahvehane, 1 fırın, 2 lokanta, 1 değirmen, 2 berber, 1 marangoz, 2 demirci-kaynakçı, 1 yem ve gübre bayii, 1 benzin istasyonu, 1 hırdavatçı, 1 halı atölyesi'nden oluşan 25 kadar ticari ve sanayi işyeri bulunmaktadır. Ayrıca ticari faaliyetlerden olarak 1 hayvan tüccarı ve 3

de nakliyat işleri ile uğraşan bulunmaktadır. Birkaçı müstesna işyerleri ana cadde üzerinde dizilmiş durumda ise de ikametgâh meskenlerinden ayrışmamıştır. Niğde Caddesi üzerindeki iki katlı konutların zemin katları ticarethane olarak kullanılmaktadır (foto 63).

Foto 63: *Bademdere Kasabası'ndan bir görünüm*

Genel hizmet faaliyetleri dahilinde kasabada, belediye, ilköğretim okulu, sağlık ocağı, tarım teknisyenliği, tarım-kredi kooperatifi, 2 cami ve PTT şubesi bulunmaktadır. Hizmet faaliyetlerinin yürütüldüğü binalar bağımsız olarak durmaktadır (şekil 89).

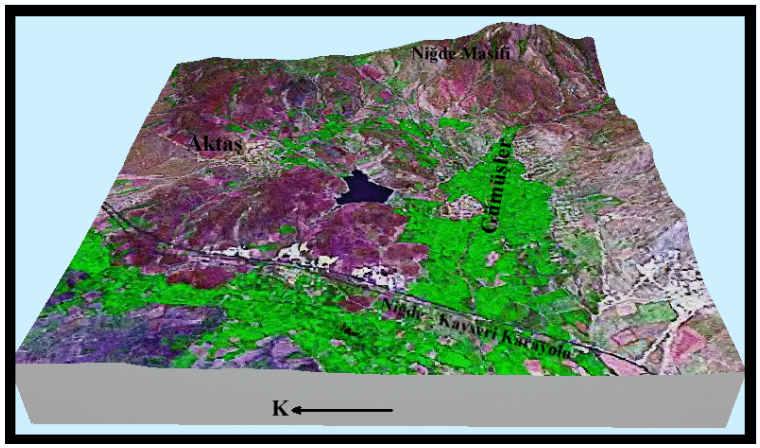
Şekil 89: *Bademdere Kasabası ve fonksiyon alanları*

Tarım İl Müdürlüğü'nün 2002 yılı verilerine göre kasaba, 11550 dekarı elma bahçesi olmak üzere 12800 dekar bahçe ve 1000 dekar bağ alanına, ayrıca 1800 büyükbaş ve 6600 küçükbaş hayvan varlığına sahiptir. Bu tarım ve hayvancılık

faaliyetlerinin yerleşmenin strüktürü üzerindeki etkisi açıktır. Hayvancı ailelerin meskenlerinde bir avlu bulunduğu yerleşme planında açık olarak görülmektedir.

Vadi içi ve yamaçlarında yer aldığından meskenlerin büyük kısmı bir ve iki katlıdır. Sahip olduğu 640 binanın %45'i tek katlı, %53'ü 2 katlı, %2'si 3 katlıdır. Geleneksel meskenlerde tek katlı binalar genellikle taş, iki katlı binalarda zemin katlar genellikle taş, ikinci katlar kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilmiş olup, üzerleri toprak düz damla örtülmüştür. Bina sayımı verilerine göre binaların %74'ü doğal taş malzeme ile inşa edilmiştir. Meskenler ihtiyaca göre zamanla inşa edilmiş eklentilere sahiptir. Hayvancı ailelerin meskenleri ahır, samanlık ve avlu gibi eklentilere sahip iken, meyveci ailelerin ambarları evlerde eklenti olarak görülür. Yerleşme toplu bir görünüm arz etmektedir. Yeni gelişim alanları daha ziyade yerleşmenin eski nüvesi ile doğusundan geçen Çamardı-Niğde karayolu arasındadır.

Gümüşler Kasabası; Gümüşler'de yerleşmenin tarihi geçmişi Roma dönemine dayanır. Bizans kaynaklarında "Tacias", Arap kaynaklarında "Macida" olarak geçen yerleşme Gümüşler kasabasında lokalize olmaktadır. Yerleşme ilk olarak Ören Dersi'nin açmış olduğu vadinin kuzey yamacında tüflerin oluşturduğu yamaçta teşekkül etmiştir. Buradaki eski meskenler büyük oranda tüflere oyulmuştur. Hali hazırdaki yerleşme, bu eski nüve çevresinde vadi yamacı boyuca uzanmış olan Eskigümüş Köyü ile aynı vadinin güney yamacında 16. yüzyıldan sonra teşekkül etmiş olan Merkepli Köyü'ünün birleşmesiyle teşekkül etmiştir. Yerleşmenin içerisinden geçen Ören Dere'nin yukarı havzasında çevre yerleşmelerle birlikte bir zamanlar Çukurova çevresinden de önemli miktarda nüfus çekmiş olan Tümnü Yayları yer almaktadır.

Şekil 90: *Gümüşler Kasabası'nın kuruluş yeri*

İskân, Niğde masif kütlesinin batı yamacında, daimi akışa sahip Ören Dere'nin Niğde Boğazı'na açılan geniş vadisinin iki yamacında ve soğuk kuzey rüzgârlarına kapalı bir mevkide yer almaktadır. Yerleşmenin ilk nüveleri burada genişçe bir taban arazi oluşturmuş vadi tabanını tarım faaliyetlerine ayırarak, bu vadinin kuzey ve güneyinde kalan yamaçlar üzerinde yayılmıştır (şekil 90).

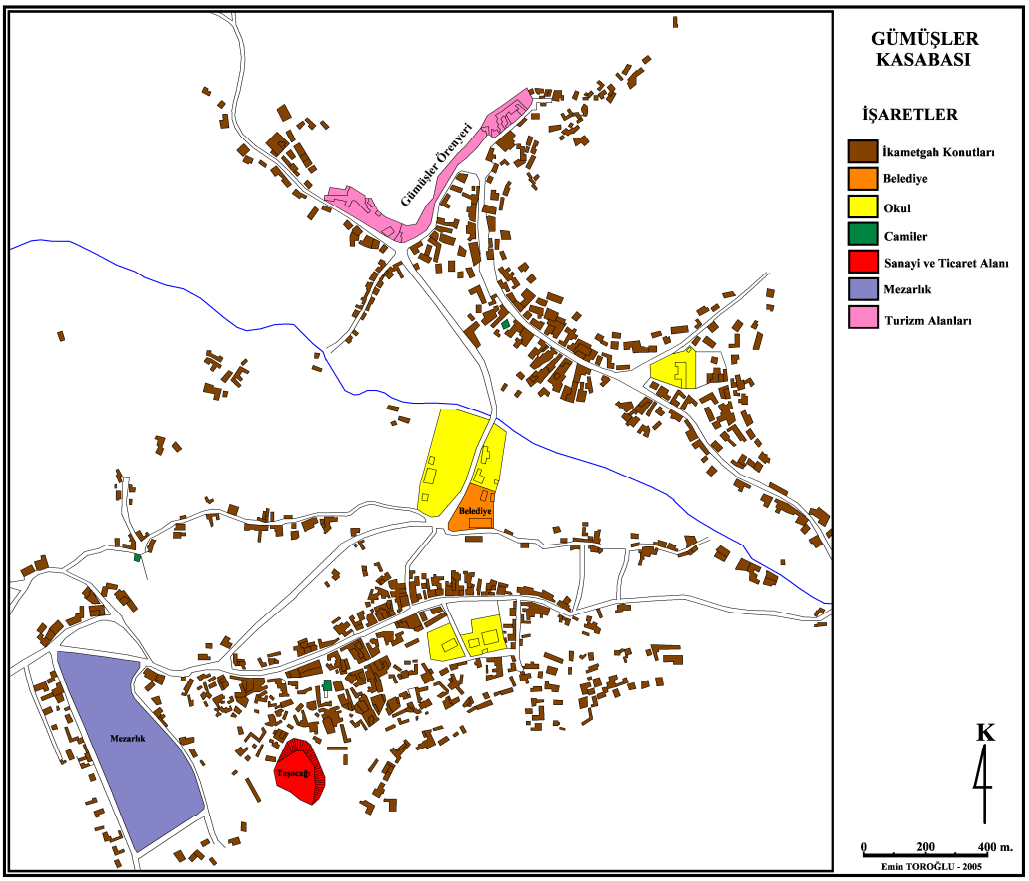
Bahçe tarımı ve hayvancılık faaliyetleri yerleşmenin temel ekonomisini oluşturmakla birlikte, Niğde Şehri'nin yakınında bulunması nedeniyle kasabada ikamet ettiği halde Niğde'de çeşitli işlerde çalışanlar bulunmaktadır. 1990 yılı DİE verilerine göre faal nüfusunun %66'sı doğal hammadde üretimi sektöründe faaliyet göstermektedir. 2002 yılı İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre ise; yerleşmede mevcut ailelerin %76'sı tarım faaliyetleri ile ilgilenmektedir.

2586 (2000) nüfusu barındıran yerleşmede, 25 kadar ticari işyeri bulunmaktadır. Büyük oranda ticari işyerleri ile ikamet alanları ayrışmamıştır. Ana cadde üzerindeki iki katlı binaların alt katı ticarethane olarak kullanılmaktadır. Genel hizmet faaliyetleri dahilinde kasabada, belediye, ilköğretim okulu, sağlık ocağı, tarım teknisyenliği, tarım-kredi kooperatifi, 2 cami ve PTT şubesi bulunmaktadır. Ayrıca diğer kasabalardan farklı olarak Gümüşler manastırı ve örenyeri turizm faaliyeti alanı olarak ortaya çıkmıştır (şekil 91).

Tarım İl Müdürlüğü'nün 2002 yılı verilerine göre kasaba, 5685 dekarı elma üretimine ayrılmış olarak 5829 dekar bahçe alanı, ayrıca 350 kadar büyükbaş ve 7250 kadar küçükbaş hayvan varlığına sahiptir. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yerleşmenin strüktürü üzerindeki etkisi açık olarak izlenebilmektedir.

Vadi içi ve yamaçlarında yer aldığından meskenlerin büyük kısmı bir ve iki katlıdır. Sahip olduğu 873 binanın %42'si tek katlı, %56'sı 2 katlı, %2'si 3 ve 4 katlı binalardan oluşur. Geleneksel meskenlerde nerdeyse bütünüyle taş malzeme kullanılmış olup, bütünüyle toprak düz damlıdır. Bina sayımı verilerine göre binaların %67'si doğal taş malzeme ile inşa edilmiştir. Geri kalanlarda ise briket ve tuğla kullanılmıştır. Kasaba kolay işlenebilir tüflerin oluşturduğu büyük taş ocaklarına sahiptir. Meskenlerde ihtiyaca göre zamanla inşa edilmiş eklentilere rastlanır. Hayvancı ailelerin meskenleri ahır, samanlık ve avlu gibi eklentilere sahip iken, meyveci ailelerin ambarları evlerde eklenti olarak görülür.

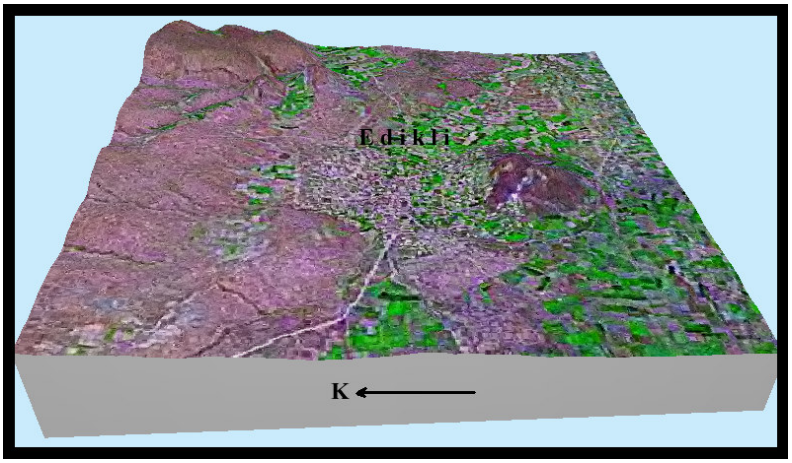
Mevcut durumuna göre yerleşme iki parçalı bir görünüm arz etmekte olup, meskenler genellikle toplu haldedir. Yerleşmedeki yeni gelişim alanları daha ziyade yerleşmenin eski nüveleri arasındaki boşluk alanları ile Niğde-Kayseri yolu arasındaki uygun sahalardır.

Şekil 91: *Gümüşler Kasabası ve fonksiyon alanları*

Edikli Kasabası; Edikli, 18. yüzyıla kadar konar-göçer özelliğe sahip Ediği Cemaati'nin yerleşmiş olduğu bir iskân merkezidir. Yerleşmeyi oluşturan cemaat yakın zamanlara kadar hayvancı bir grup olarak faaliyetini sürdürmüştür. İskân, ilin kuzeydoğusundaki volkanik plato sahasının tatlı eğimle Misli Ovası'na geçiş yaptığı sahada yer almaktadır (şekil 92). Yerleşmenin içerisinden Söğütlü Dere geçmekte ve yağışlı dönemlerde taşkın riski taşımaktadır.

Hayvancı gruplar yerleşmeyi oluşturduğu için ilk teşekkülünde dağınık bir yerleşme tipi görülür. Nüfus artışıyla birlikte yerleşme içerisinde bütünlük oluşmaya başlasa da yerleşme geniş bir sahaya yayılmıştır. Yer yer meskenlerde kümelenmeler görülmektedir.

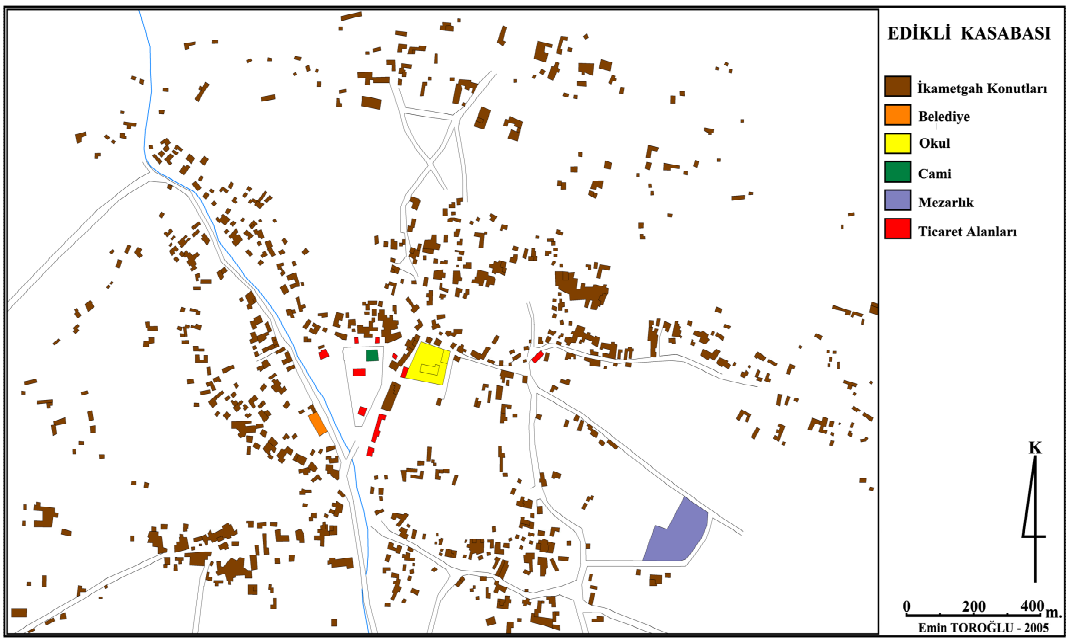
Şekil 92: *Edikli Kasabası'nın kuruluş yeri*

Biz zamanlar ekonomik faaliyetlerini bütünüyle hayvancılığın oluşturduğu yerleşmede sonaj yolu ile su elde ederek tarımda sulama metodu gelişince patates ziraatı önem kazanmıştır. Patates üretimi ve hayvancılık faaliyetleri yerleşmenin temel ekonomisini oluşturmaktadır. 1990 yılı DİE verilerine göre faal nüfusunun %95'i tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde çalışmamaktadır. 2002 yılı İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre ise; yerleşmede mevcut ailelerin %89'u tarım faaliyetleri ile bağlantılıdır.

6258 (2000) nüfusu barındıran yerleşmede, nüfus artışı sürmektedir. Belediyeden aldığımız verilere göre (2004) kasabada 26 bakkal, 17 kahvehane, 3 fırın, 3 berber, 1 terzi, 1 eczane, 6 araç bakım ve tamir atölyesi, 6 adet inşaat malzemesi dükkânı, 2 benzin istasyonu, 1 tüpgaz bayii, 1 yem ve gübre bayii, 60 kadar işçi çalıştıran taş ocağı bulunmaktadır. Kasabada çarşamba günleri haftalık pazar kurulmaktadır. Ticari işyerleri büyük oranda belediye binasının bulunduğu cadde ve bunun karşısındaki park çevresinde toplanmış ve bir ticari merkez teşekkül etmiştir. Genel hizmet faaliyetleri dahilinde kasabada, belediye, 3 ilköğretim okulu, 1 lise, sağlık ocağı, tarım teknisyenliği, 4 cami, tarım-kredi kooperatifi, hayvancılık kalkınma koperatifi ve PTT şubesi bulunmaktadır.

Tarım İl Müdürlüğü'nün 2002 yılı verilerine göre kasaba 72933 dekar tarla arazisine sahip olup, yıllık 35000 ton kadar patates üretilmektedir. Ayrıca kasaba 1250 büyükbaş ve 7500 kadar küçükbaş hayvan varlığına da sahiptir. Bu tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yerleşmenin strüktürü üzerindeki etkisi açık olarak görülmektedir. Temel olarak yerleşmenin dağınık olması üzerinde yapılan hayvancılık faaliyetinin etkisi büyüktür.

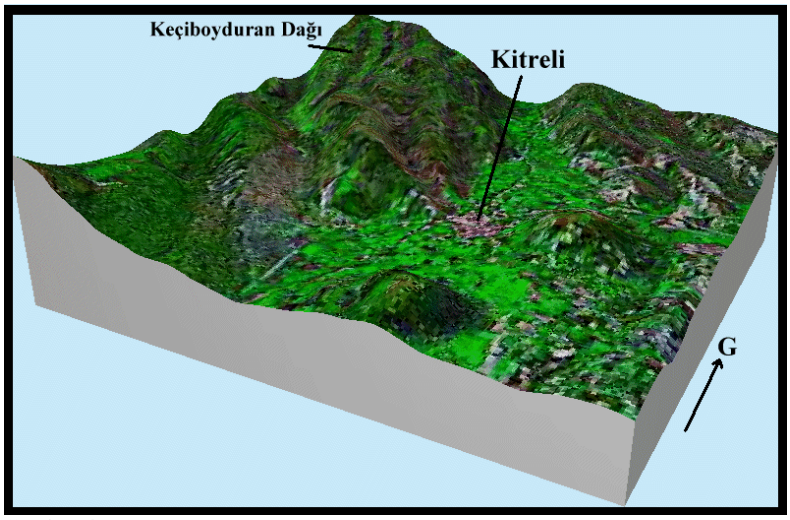
Sahip olduğu 1219 binanın %39'i tek katlı, %59'ü 2 katlı, %2'si 3 ve 4 katlıdır. Geleneksel meskenlerde bütünüyle yapı malzemesi olarak taş kullanılmış olup, meskenlerin üzerleri toprak düz damla örtülmüştür. Meskenler ihtiyaca göre zamanla inşa edilmiş eklentilere sahiptir. Hayvancı ailelerin meskenleri ahır, samanlık ve avlu gibi eklentilere sahip iken, patatesçi ailelerin meskenlerine bunlara ilaveten tarım aletleri ve patatesin depo edildiği eklentiler bulunur. Yerleşmede bazı toplu nüveler görülmekle birlikte bütünüyle fiziki bir bütünlük yoktur (şekil 93). Yerleşmenin yeni gelişim alanları daha ziyade yerleşmenin kendi içerisindeki boşlukları doldurma yönündedir.

Şekil 93: *Edikli kasabası ve fonksiyon alanları*

Kitreli Kasabası; Kitreli'de yerleşmenin tarihi geçmişi Bizans dönemine dayanır. Bizans kaynaklarında Kona, Arap kaynaklarında Kuniya olarak geçen yerleşme büyük olasılıkla Kitreli kasabasının bulunduğu yerde idi. Kasaba, Keçiboyduran Dağı'nın kuzey eteklerinde tali koniler ile asıl volkanik kütle arasındaki düzlükte yer alır. Volkanik kütlenin kuzey yamaçlarından kaynağını alan Kükürt Dere yerleşmenin içerisinden geçmektedir (şekil 94).

Yerleşme tek nüve etrafında toplanmıştır. Merkezi kısmı toplu görünüm arz eden kasabada, çevreye doğru meskenlerde dağılmalar görülmektedir.

Şekil 94: *Kitreli Kasabası'nın kuruluş yeri*

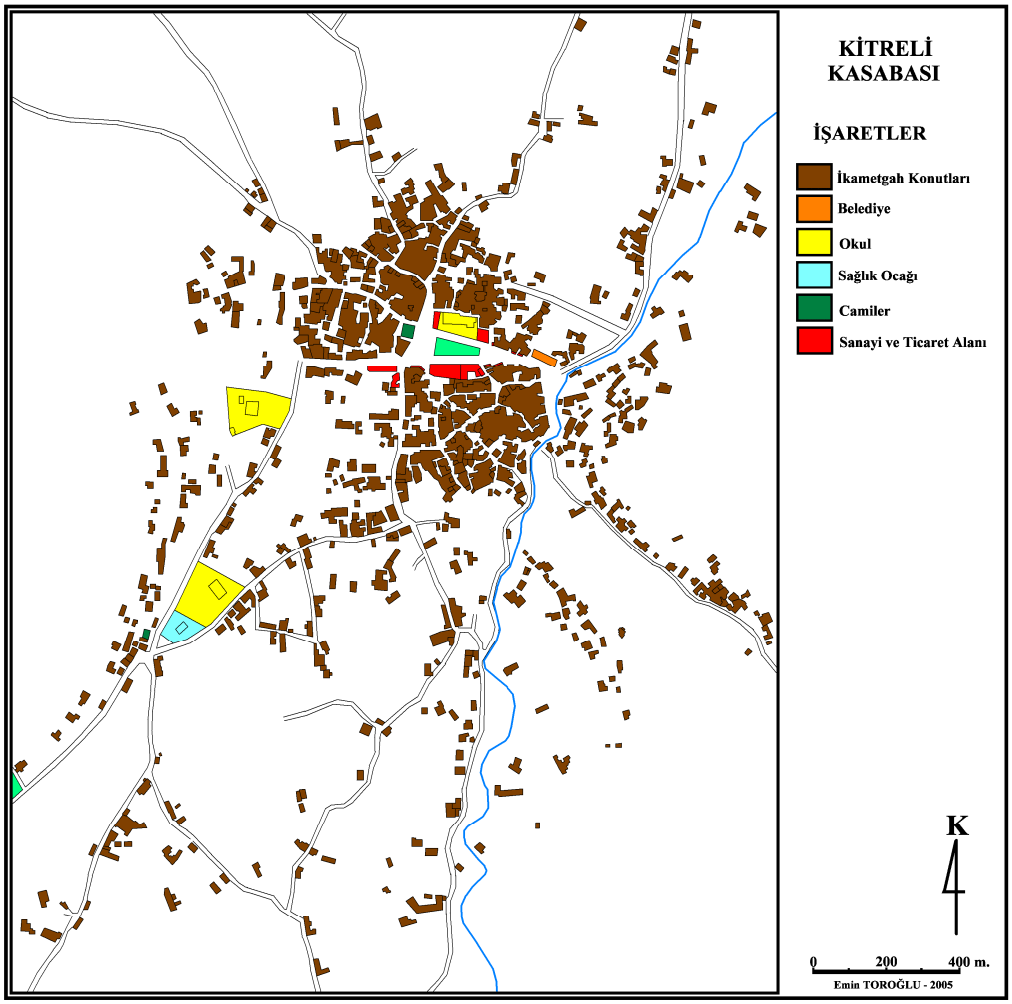
Bahçe tarımı ve hayvancılık faaliyetleri yerleşmenin temel ekonomisini oluşturmakla birlikte, yerleşmede gerek yurt dışı ve gerekse yurt içi gurbetçilik şeklinde yapılan işçilik faaliyetleri de yaygın olarak bulunmaktadır. 1990 yılı DİE verilerine göre faal nüfusunun %91'i tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. 2002 yılı İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre ise; yerleşmede mevcut ailelerin %77'si tarım faaliyetleriyle meşgul olmaktadır.

3881 (2000) nüfusa sahip kasabada, nüfusun son 20 yıl içerisindeki gelişimi durağandır. Yani mevcut nüfusunu korumaktadır. Belediye kaynaklı verilere (2004) göre kasabada; 10 bakkal, 2 kasap, 1 fırın, 1 pideci, 4 kahvehane, 4 berber, 1 değirmen, 2 marangoz, 4 demirci-kaynakçı, 1 mobilyacı, 25 kadar serbest pazarcı bulunmaktadır. Ayrıca kasabada ikamet ettiği halde günlük gidiş-gelişle Çiftlik ilçe merkezinde işyeri sahibi olanlar bulunmaktadır. Yerleşmede bir ticari merkez belirmiş olup, hemen bütün ticari işyerleri bu merkez çevresinde toplanmıştır. Genel hizmet faaliyetleri için kasabada; belediye, 2 ilköğretim okulu, sağlık ocağı, tarım-kredi kooperatifi, 3 cami ve PTT şubesi bulunmaktadır. Tarım İl Müdürlüğü'nün 2002 yılı verilerine göre kasaba, 2674 dekarı elma üretimine ayrılmış olarak 2879 dekar bahçe alanı, ayrıca 870 büyükbaş ve 4100 küçükbaş hayvan varlığına sahiptir.

Kasabanın sahip olduğu 661 binanın %86'sını ikamet meskenleri oluşturmaktadır. Bağımsız ticari işyeri ise %6.5 oranına sahiptir. Kasabadaki binaların %68'i tek katlı, %32'si 2 katlıdır. Geleneksel meskenler bütünüyle taş malzeme kullanılarak inşa edilmiş olup, meskenler toprak, düz damlıdır. 2000 yılı bina sayımı verilerine göre meskenlerin %57'si geleneksel taş meskenlerden oluşur.

Geri kalan %43'lük kısmı tuğla ve briket kullanılarak inşa edilmiştir. Gurbetçiler tarafından yaptırılmış olan yeni meskenler çoğu kez betonarme, tuğla ve briket kullanılarak inşa edilmiş olup, üzerleri kiremit örtülü beşik çatı şeklindedir. Hayvancı ailelerin geleneksel meskenlerinde ahır, samanlık ve avlu gibi eklentiler bulunurken meyveci ailelerde ambarlara rastlanır.

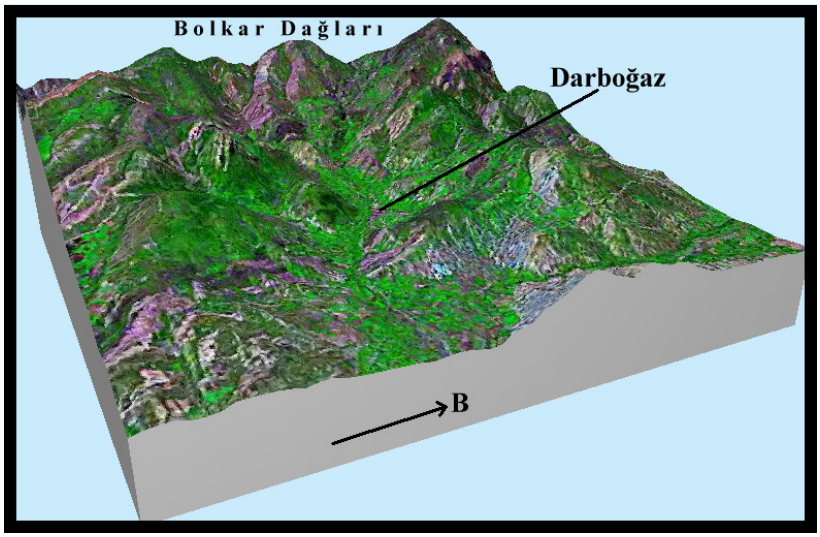
Mevcut haliyle merkezi kısmı toplu olan kasabanın strüktüründe, çevreye doğru dağılma eğilimi görülür (şekil 95). Yerleşmedeki yeni gelişim alanları çevreye doğru dağılan meskenler arasındaki boşlukları doldurma eğilimindedir.

Şekil 95: *Kitreli Kasabası ve fonksiyon alanları*

Darboğaz Kasabası; 16 yüzyılda konar-göçer özelliğe sahip hayvancı grupların yerleşmesi ile teşekkül etmiş iskân merkezidir. Yerleşmenin teşekkülündeki yarı göçebe gruplar doğal olarak havyacılık faaliyetiyle uğraşmakta idi. İskân, Bolkar dağlarının kuzey eteklerinde, kaynağını bu dağlık sahadan alan ve

daimi akışa sahip Darboğaz Deresi'nin açmış olduğu bir vadinin batı yamaçları üzerinde yer almaktadır (şekil 96, foto 64).

Şekil 96: *Darboğaz Kasabası'nın kuruluş yeri*

Foto 64: *Darboğaz Kasabası'nın genel görünümü.*

Bahçe tarımı ve hayvancılık faaliyetleri yerleşmenin temel ekonomisini oluşturmakla birlikte, Çukurova'nın Adana, Mersin ve Tarsus gibi şehirlerinde geçici olarak çalışanlar ve yurt dışında gurbetçi işçileri bulunmaktadır. 1990 yılı DİE verilerine göre faal nüfusunun %76'sı tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde çalışmamaktadır. 2002 yılı İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre ise; yerleşmede mevcut ailelerin %92'sini tarım faaliyetleri ile uğraşan aileler oluşturmaktadır.

2983 (2000) nüfusu barındıran kasabada, nüfus artma eğilimi göstermektedir. Kasabada 30 kadar ticari işyeri bulunmaktadır. Bu ticari işyerleri büyük oranda

belediyenin de üzerinde meydan ve bu meydana ulaşan ana cadde üzerindedir. Birkaçı müstesna işyerleri ana cadde üzerinde dizilmiş durumda ise de ikametgâh meskenlerinden ayrışmamıştır. Ana cadde üzerindeki iki katlı konutların alt katı ticarethane olarak kullanılmaktadır. Genel hizmet faaliyetleri için kasabada, belediye, ilköğretim okulu, sağlık ocağı, tarım-kredi kooperatifi, 3 cami ve PTT şubesi bulunmaktadır. Hizmet faaliyetlerinin yürütüldüğü bu binalar bağımsız olarak durmaktadır. Tarım İl Müdürlüğü'nün 2002 yılı verilerine göre kasaba, 2055 dekarı kiraz üretimine, 1554 dekarı elma üretimine mahsus toplam 4030 dekar bahçe alanına, 430 dekar sebze üretim alanına, ayrıca 150 kadar büyükbaş ve 1600 kadar küçükbaş hayvan varlığına sahiptir. Kasabada kiraz üretimi faaliyetine bağlı olarak her yıl "Kiraz Festivali" düzenlenmektedir.

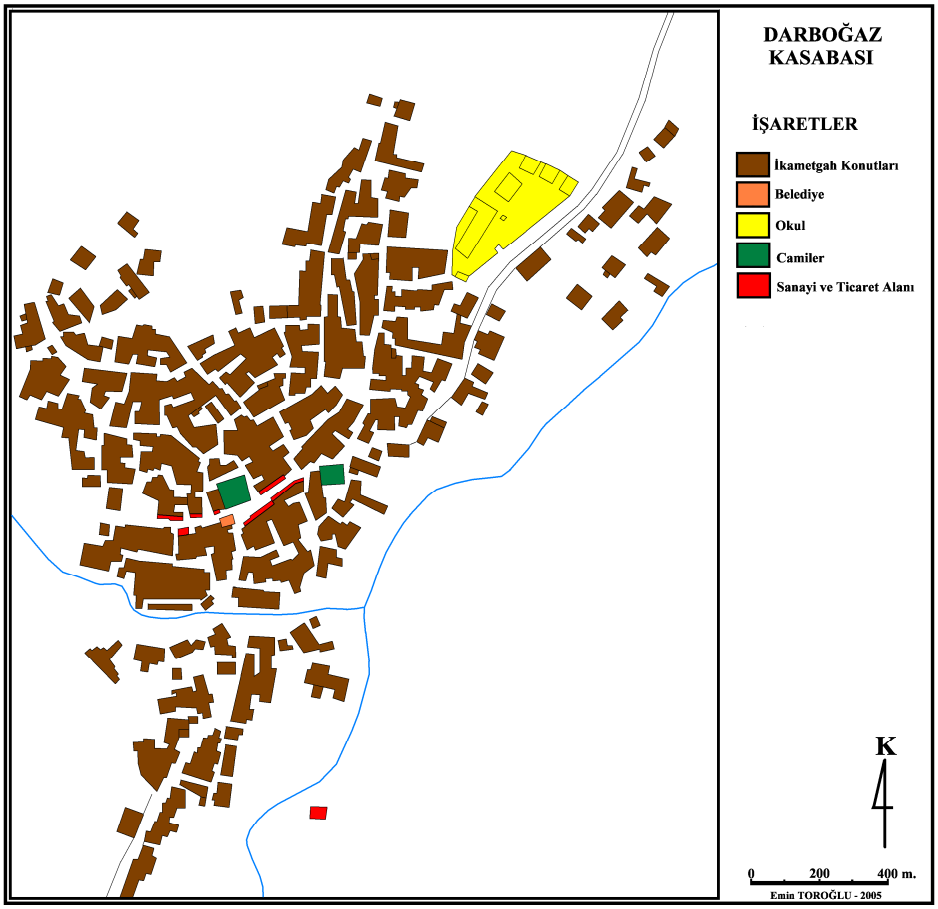

Foto 65: *Darboğaz Kiraz Festivali'nden bir görüntü*

Kasabanın sahip olduğu 1008 binanın %90'sını ikamet meskenleri oluşturmaktadır. Bağımsız ticari işyeri sayısı ise 12'dir. Kasabadaki binaların %23'ü tek katlı, %64'ü 2 katlı olup, %12'si 3 ve 4 katlı binalardan oluşmaktadır. Geleneksel meskenler taş ve kerpiç kullanılarak inşa edilmiş olmakla birlikte binaların %66'sını betonarme, briket ve tuğla kullanılarak yapılmış meskenler oluşturmaktadır. Ayrıca binaların %55'i son çeyrek asırda inşa edilmiştir. Yeni meskenler büyük oranda kiremit örtülü beşik çatı ile kapatılmıştır. Nispeten eski meskenlerde ise sac kaplamalı beşik çatı görülür. Hayvancı ailelerin geleneksel meskenlerinde ahır, samanlık ve avlu gibi eklentiler bulunurken meyveci ailelerde ambarlar bulunmaktadır.

Mevcut haliyle vadi boyunca uzanan kasabada, merkezi kısımda meskenler birbiri ile bitişik durumda iken çevreye doğru açılmalar görülmektedir (şekil 97). Yerleşmedeki yeni gelişim alanları çevreye doğru dağılan meskenler arasındaki

boşlukları doldurma yönündedir. Ayrıca Çukurova yöresindeki aileler için sayfiye amaçlı yerleşim alanları açılmaktadır.

Şekil 97: *Darboğaz Kasabası ve fonksiyon alanları*

Sazlıca Kasabası; Sazlıca'da yerleşmenin tarihi 16. yüzyıldan öncesine dayanır. Yerleşme Türkler tarafından kurulmuş olup, eski ismi Sazala'dır. Bu isim yerleşmenin yakında bulunan iki küçük kaynağın hemen çıktığı yerde oluşturduğu Dipsizgöl ve Humam Gölü sularının oluşturduğu sazlık araziden gelmektedir. İskân, Niğde Boğazı içindeki yapısal düzlük üzerindeki düz sahada yer almaktadır.

Bahçe tarımı ve hayvancılık faaliyetleri yerleşmenin temel ekonomisini oluşturmakla birlikte, Niğde şehrine yakın olması nedeniyle kasabada ikamet ettiği halde Niğde ve Bor'da ticari işyeri işletenler ve işçi olarak çalışanlar bulunmaktadır. 1990 yılı DİE verilerine göre faal nüfusunun %83'ü tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde çalışmamaktadır. 2002 yılı İl Tarım Müdürlüğü verilerine göre ise; yerleşmede mevcut ailelerin %91'ini tarım faaliyetleri ile uğraşan aileler oluşturmaktadır.

3052 (2000) nüfusa sahip kasabada nüfus ayım dönemleri için sürekli artış kaydetmiştir. Kasaba Niğde'ye oldukça yakın olduğundan ticari faaliyetler fazla gelişmemiştir. 10 kadar günlük temel ihtiyaçlara dayanan ticari işyeri bulunmaktadır. Belediye çevresinde ufak bir merkezileşme görülür. Genel hizmet faaliyetleri için kasabada, belediye, ilköğretim okulu, sağlık ocağı, tarım-kredi kooperatifi, 3 cami ve PTT şubesi bulunmaktadır. Hizmet faaliyetlerinin yürütüldüğü binalar bağımsız olarak durmaktadır. Tarım İl Müdürlüğü'nün 2002 yılı verilerine göre kasaba, 9144 dekarı elma üretimine, 880 dekarı kayısı ve şeftali üretimine mahsus olarak 11062 dekar bahçe alanına, yarısında lahana üretimi yapılan 8770 dekar sebze üretim alanına, ayrıca 886 büyükbaş ve 3250 küçükbaş hayvan varlığına sahiptir. Görüldüğü gibi kasabada tarım faaliyetleri büyük oranda ihtisaslaşmıştır.

Kasabanın sahip olduğu 790 binanın %97'sini ikamet meskenleri oluşturmaktadır. Bağımsız ticari işyeri sayısı ise 6'dır. Kasabadaki binaların %44'ü tek katlı, %56'sı 2 katlı meskenlerden oluşmaktadır. Geleneksel meskenler taş ve kerpiç malzeme ile inşa edilmiş ve düz toprak damlı olmakla birlikte binaların %53'ü betonarme, briket ve tuğla kullanılarak yapılmıştır.

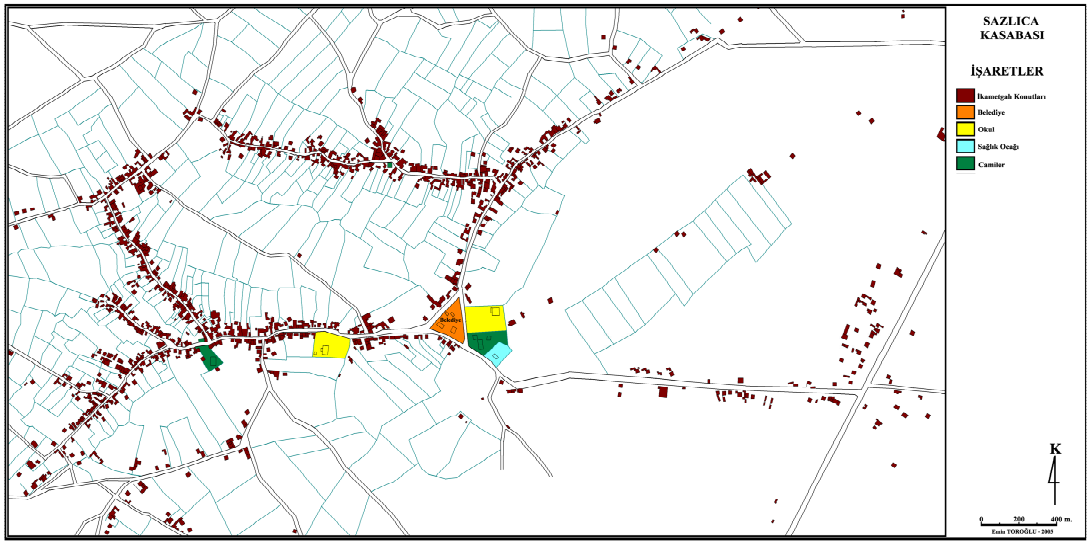
Kasabada meskenler, bahçe ve sebze alanları ile bütünleşmiştir (foto 66). Meskenler cadde ve sokaklar boyunca sıralanmış durumdadır. Hayvancılık faaliyetinde bulunulan geleneksel meskenlerinde ahır, samanlık ve avlu gibi eklentiler bulunurken meyveci ailelerde bahçenin bir kenarında ambarlar yer almaktadır.

Foto 66: *Sazlıca Kasabası'nın genel görünümü*

Mevcut haliyle cadde ve sokaklar boyunca dizilmiş meskenlerin oluşturduğu yolboyu yerleşme tipi gelişmiştir (şekil 98). Yerleşmede mevcut meskenler ailenin tarım alanı ile iç içe bulunduğundan, aile fertlerinin ihtiyaç duyduğu yeni meskenler

hemen bitişikteki tarım arazisine yapılabilmektedir. Bu nedenle ikamete yönelik mekânsal gelişme yerleşme içersinde yoğunluğun artması şeklinde gerçekleşecektir.

Şekil 98: *Sazlıca Kasabası ve fonksiyon alanları*

3.3. Kır Yerleşmeleri

3.3.1. Köyler ve Mahalleler

İdarî alan (muhtarlık alanı) olarak köy; "belirli bir idarî sınırı bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan sürekli ve dönemlik kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarından oluşan, nüfusu 2000'den az veya fazla, hammadde üretimiyle ilgili (çoğunlukla tarım-hayvancılık) faaliyetlerin egemen olduğu ve seçilerek görev başına gelen muhtar ile ihtiyar heyetinin yönettiği ülkemizin en küçük idarî alanları" (Özçağlar, 2003:74) olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda İller İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2004 yılı kayıtlarına göre Niğde İli'nde köy tüzel kişiliği kabul edilmiş 113 köy bulunmaktadır. Köylerden 28'i Niğde Merkez, 2'si Altunhisar, 21'i Bor, 19'u Çamardı, 9'u Çiftlik, 34'ü Ulukışla ilçelerinin sınırları içerisinde yer almaktadır (tablo 114).

İlde ortalama 37 km²'ye bir köy idari ünitesi düşmektedir. Ancak bu idari ünitelerin büyüklüğü ilin her yerinde eşit değerlere sahip değildir. Yerleşme merkezinin üzerinde yer aldığı morfografik birimler esas alındığında; dağ eteği ve yamacın konumlanmış köy yerleşmelerinin ortalama idari ünite büyüklüğü 36 km², plato üzerinde yer almış olan yerleşmelerin ortalama idari ünite büyüklüğü 38 km², Ova sahaları üzerinde bulunan köy yerleşmelerinin ortalama idari ünite büyüklüğü

ise 32 km²'dir. Köy idari ünitelerinden 2'si 100 km²'den daha geniş bir alana sahip iken, 22'si 50-100 km² arasında alana sahiptir.

Tablo 114: *Köy idari ünitelerinin ilçelere göre dağılımı*

İlçe Adı	Köy S.	Yerleşme İsimleri
Niğde Merkez	28	Aşlama, Ballı, Çarıklı, Fesleğen, Güllüce, Hamamlı, Hançerli, Himmetli, Hüyük, Kırkpınar, Kızılören, Kiçiağaç, Küçükköy, Kumluca, Özyurt, Pınarcık, Taşlıca, Tepeköy, Uluağaç, Yarhisar, Yaylayolu, Yeşilburç, Ağcaşar, Gösterli, Hasaköy, Kömürcü, Narköy, Tırhan.
Altunhisar	2	Akçaören, Uluören.
Bor	21	Balcı, Bayat, Kayı, Obruk, Okçu, Tepeköy, Badak, Bereket, Emen, Gökbez, Halaç, Havuzlu, Karacaören, Karamahmutlu, Kavuklu, Kaynarca, Kılavuz, Kızılkapı, Kürkçü, Postallı, Seslikaya.
Çamardı	19	Bekçili, Beyazkışlakçı, Celaller, Çardacık, Çukurbağ, Demirkazık, Elekgölü, Eynelli, Kavaklıgöl, Kavlaktepe, Kocapınar, Mahmatlı, Ören, Orhaniye, Pınarbaşı, Sulucaova, Üçkapılı, Yelatan, Yeniköy.
Çiftlik	9	Asmasız, Çardak, Çınarlı, Kula, Mahmutlu, Murtaza, Ovalıbağ, Sultanpınarı, Şeyhler.
Ulukışla	34	Altay, Başmakçı, Bayağıl, Eminlik, Emirler, Gedeli, Gümüş, Güney, Hacıbekirli, Hasangazi, Hüsniye, İlhan, İmrahor, Karacaören, Kolsuz, Ovacık, Porsuk, Şeyhömerli, Tekneçukur, Tepeköy, Toraman, Alihoca, Ardıçlı, Çanakçı, Çifteköy, Elmalı, Handere, Horoz, Katrancı, Koçak, Kozluca, Madenköy, Tabaklı, Ünlükaya

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü, 2004 yılı kayıtları.

İlde ortalama 37 km²'ye bir köy idari ünitesi düşmektedir. Ancak bu idari ünitelerin büyüklüğü ilin her yerinde eşit değerlere sahip değildir. Yerleşme merkezinin üzerinde yer aldığı morfografik birimler esas alındığında; dağ eteği ve yamacın konumlanmış köy yerleşmelerinin ortalama idari ünite büyüklüğü 36 km², plato üzerinde yer almış olan yerleşmelerin ortalama idari ünite büyüklüğü 38 km², Ova sahaları üzerinde bulunan köy yerleşmelerinin ortalama idari ünite büyüklüğü ise 32 km²'dir. Köy idari ünitelerinden 2'si 100 km²'den daha geniş bir alana sahip iken, 22'si 50-100 km² arasında alana sahiptir.

Tablo 115: *Sahip oldukları idari alanın büyüklüğüne göre köy idari üniteleri**

İlçe Adı	Köy S.	+ 100 km²	50-99 km²	30-49 km²	10-29 km²	1-9 km²
Niğde Merkez	28	-	4	8	11	5
Altunhisar	2	-	1	1	-	-
Bor	21	-	6	15	-	-
Çamardı	19	2	6	2	6	3
Çiftlik	9	-	-	1	4	4
Ulukışla	34	-	5	15	14	-
Toplam	113	2	22	42	35	12

*Köy alanları konusunda Tarım İl Müdürlüğü 2002 yılı verileri kullanılmıştır.

Geniş alana sahip köy idari üniteleri büyük oranda yüksek ve engebeli dağlık alanlar ile plato sahalarını bünyelerinde barındırmaktadır. Köy idari ünitelerinden 42'si 30-49'km² arasında, 35'i 10-29 km² arasında ve 12'si de 10 km²'den daha küçük alana sahiptir (tablo 115). Küçük alana sahip köy idari ünitelerinin daha çok Niğde Şehri çevresi ve Çiftlik Ovası çevresinde bulundukları dikkat çekmektedir. Genel olarak daha önce bir köy idari ünitesi içerisinde mahalle yerleşmesi iken sonradan köy tüzel kişiliği kazanmış olan köyler küçük alanlara sahip bulunmaktadır.

Niğde İli'ndeki köy idari ünitelerinden 17'si 2 veya daha fazla mahalle yerleşmesine sahiptir (tablo 116). Çok yerleşmeli köy idari ünitelerinde birden fazla mahalle yerleşmesini ortaya çıkaran bazı durumlar dikkat çekmektedir. Bazı köy idari üniteleri "Yenimahalle" isimleri ile mahallere sahiptir ki, bu köy idari ünitelerinde asıl yerleşme sahasındaki yerleşme yeri darlığı veya meydana gelen bir doğal afet nedeniyle veyahut sonradan açılan işlek bir yol kenarına inme düşüncesi ile yeni yerleşme alanları ortaya çıkmaktadır. Genellikle bu yeni iskân mahalleri "*Yeni Mahalle*" olarak adlandırılmıştır. Bazen "yeni" asıl yerleşmenin isminin önüne eklenerek (Eskiyarhisar-Yeniyarhisar gibi) yerleşme eski ve yeni olarak isimlendirilmektedir. Niğde İli'nde Gösterli, Uluağaç, Yarhisar ve Koçak köylerinin "*yeni*" ön eki ile oluşmuş birer mahallesi bulunmaktadır.

Bazı köy yerleşmeleri geçmişin güvensiz ortamları nedeniyle savunma amaçlı olarak yerleşmeye çok uygun olmayan yerleri yerleşme alanı olarak tercih etmiştir. Başlangıçta problem oluşturmayan bu durum, yerleşmede nüfusun artması ile gelişme başlayınca eski yerleşme yerleri dar gelmiş ve yeni iskân alanlarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu durumda mahalle şeklinde yeni iskân alanları ortaya çıkmıştır. Bu gibi durumlarda bazen Uluağaç, Gösterli ve Balcı köylerinde olduğu gibi köyün hemen yakınındaki uygun bir düzlük yerleşme sahası olarak seçilmiş, bazen de Tabaklı'nın Köşkönü Mahallesi, Koçak'ın Yenimahallesi, Pınarbaşı'nın Aktaş Mahallesi'nde olduğu gibi köy yakınından geçen anayolun kenarı yeni yerleşme sahası olarak tercih edilmiştir. Kimi zamanda yapılan bir ekonomik faaliyetin şekli yeni bir iskân şeklini ortaya çıkarmaktadır. Bazı asıl köy yerleşmesi yakınındaki bazı yayla alanları, çiftlikler veya bahçe alanları yeni isken çekirdeklerini ortaya çıkarabilmektedir. Çınarlı'nın Alıçlı Mahallesi, Demirkazık'ın Yaylak ve Karamık mahalleleri, Altay'ın Kayaoluk Mahallesi köy yakınındaki yayla alanlarının daimi iskân yeri haline gelmeleri ile oluşmuştur. Bereket Köyü'nün Ürgüpçiftliği Mahallesi, Balcı'nın Gayret Mahallesi, Çukurbağ'ın Martıderesi Mahallesi, Pınarbaşı, Hasangazi'nin Bahçe mahalleleri ve Porsuk'un Alanbahçesi Mahallesi tarımsal faaliyet alanının daimi iskân mahalli haline gelmesi ile teşekkül etmiştir. Yakınından önemli bir karayolu geçen köy yerleşmelerinin bu karayoluna doğru gelişme eğilimi bulunduğu görülmektedir. Hatta Altunhisar'ın Akçaören köyünde olduğu gibi eski yerleşme yerinin tümüyle terk edildiği görülmektedir.

Tablo 116: *İlçelere göre çok yerleşmeli köy idari üniteleri*

İlçe Adı	Köy Adı	Köyü Oluşturan Mahalleler
Niğde Merkez İlçesi	Gösterli	Gösterli, Yeni Mahalle
	Uluağaç	Uluağaç, Yeni Mahalle
	Yarhisar	Eski Yarhisar, Yeni Yarhisar
Bor İlçesi	Balcı	Balcı, Akbaş, Gayret
	Bereket	Bereket, Ürgüpçiftliği
Çiftlik İlçesi	Çınarlı	Çınarlı, Alıçlı
Çamardı İlçesi	Çukurbağ	Çukurbağ, Martıderesi
	Demirkazık	Demirkazık, Karamuk, Yaylak
	Pınarbaşı	Pınarbaşı, Aktaş, Bahçeli
	Yelatan	Yelatan, Cavizlik
Ulukışla İlçesi	Altay	Altay, Kayaoluk
	Çifteköy	Aşağıçifteköy, Yukarıçifteköy
	Hacıbekirli	Hacıbekirli, Çat
	Hasangazi	Hasangazi, Bahçe, Gümüş İstasyonu
	Koçak	Koçak, Yeni Mahalle.
	Posuk	Porsuk, Alanbahçesi
	Tabaklı	Tabaklı, Köşkönü

Yerleşmenin bulunduğu yükselti basamaklarına göre köy yerleşmeleri incelendiğinde köy yerleşmelerinden 21'i 1000-1250 m yükselti basamağı, 46'sı 1250-1500 m yükselti basamağı, 40'ı 1500-1750 m yükselti basamağı, 6'sı 1750-2000 m yükselti basamağı içerisinde yer almaktadır. Niğde İli'nde köy yerleşmelerinin %95'i 1000-1750 m yükselti basamağı üzerinde yer almakta olup, sahada 1650 m yükseltisi daimi kırsal yerleşmeler için bir kırılma çizgisi oluşturur.

İldeki köy yerleşmelerinin üzerinde bulunduğu morfografik ünitelere bakıldığında köy yerleşmelerinden 36'sı (%32) dağ eteği ve yamacında, 16'sı (%14) ova alanlarında ve 61'i (%54) plato sahasında yer almaktadır. Dağ etek ve yamaçlarındaki köy yerleşmelerinin ortalama 749 nüfusa, ova alanlarındaki köy yerleşmelerinin ortalama 1000 nüfusa ve plato sahasındaki köy yerleşmelerinin ise ortalama 550 nüfusa sahip oldukları tespit edilmiştir. Anlaşılacağı gibi plato sahasındaki köy yerleşmeleri daha az nüfuslu, ancak sayısal olarak daha fazladır.

İnceleme sahasındaki köy yerleşmelerinin konumları değerlendirildiğinde; 10 köy yerleşmesi ova düzlüklerinde yer almaktadır. Köy yerleşmelerinden 67'si vadi içi ve yamacında konumlanmıştır. 35 köy yerleşmesi dağ ve tepe yamaçlarını, 1 köy yerleşmesi de volkanik patlama çukuru tabanını kendisine yerleşme sahası olarak seçmiştir. Ova tabanında yer alan köy yerleşmeleri ortalama 717 nüfusa sahip iken, vadi yamacındaki köy yerleşmeleri ortalama 634, dağ ve tepe yamaçlarında yer alan köy yerleşmeleri ise ortalama 689 nüfusa sahiptir. Genel olarak tercih ettikleri konum bakımından yerleşmenin barındırdığı ortalama nüfus miktarı arasında büyük

farklılıklar bulunmamaktadır. Köy yerleşmeleri soğuk kuzey rüzgârlarına maruz kalmamak için büyük oranda bu yönü kapalı bakıları tercih etmektedir. Köy yerleşmelerinden 86'sının (%76) kuzeyi kapalı alanı tercih etmiş olması bunu durumu doğrulamaktadır.

Niğde İli'nde köy yerleşmelerinin kuruluş dönemleri incelendiğinde, bu yerleşmelerin neredeyse bütünüyle Türklerin sahayı fethinden sonra kurulmuş olduğu görülür. Tespit edebildiğimiz kadarıyla köy yerleşmelerinden 49'unun kuruluş tarihi, 16. yüzyıldan öncesine dayanır. 30 köy yerleşmesinin kuruluş tarihi 16-19. yüzyıllar arasındadır. Köy yerleşmelerinden 12'si 19. yüzyıl, 23'ü 20. yüzyıl içerisinde teşekkül etmiştir (tablo 117). Son yüzyıl içerisinde kurulmuş olan yerleşmelerin 3'ü dağ yamacında, 3'ü ova alanında, 17'si ide plato sahasında yer almaktadır. Bu durum büyük oranda yaylacı aşiretlerin yayla alanlarına iskânı ile ilgili bir durumdur. Ayrıca plato sahalarının küçük kompartımanlar halinde yerleşmeye uygun alanlar oluşturması da bu durumda etkili faktör olmaktadır.

Tablo 117: *Kuruluş dönemlerine göre köy yerleşmelerinin dağılımı*

Kuruluş Dönemi	Köy Sayısı	Oranı
16. yüzyıl Öncesi	49	%43
16-19. yüzyıl arası	30	%26
19. yüzyıl	12	%11
20. Yüzyıl	23	%20
Toplam	113	%100

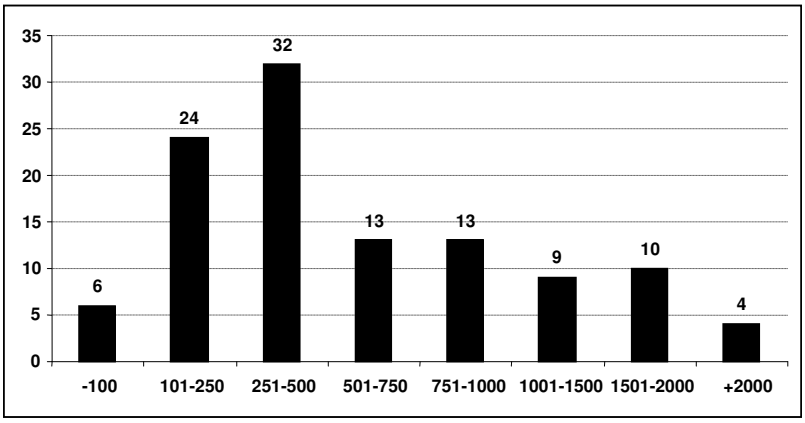
Sahadaki köy yerleşmelerinin mevcut isimleri esas alındığında; 45 köy yerleşmesi ismini kişi, boy ve cemaat adından (Bayat, Kayı, Şeyhler, Hacıbekirli, Celaller, Mahmutlu gibi) almıştır. Türklerin sahaya yerleşmesi esnasında büyük oranda yerleştikleri yerlere kendi boy ve cemaatlerinin ya da cemaat liderlerinin isimlerini vermiş oldukları bilinen durumlardandır. Köy yerleşmelerinden 16'sı ismini bulundukları yerin morfolojik şekli (Tepeköy, Ovacık, Obruk, Taşlıca, Ünlükaya gibi) , 10'u hidrografik elemanlardan (Pınarbaşı, Kırkpınar, Kavaklıgöl, Havuzlu gibi), 7'si bitki türü (Ardıçlı, Katrancı, Elmalı, Kozluca gibi), 1'i etkili klimatolojik elemandan (Yelatan), 1'i de bulunduğu yönden (Güney) almaktadır ki, doğal coğrafya elemanlarından ismini alan köy yerleşmesi sayısı 35'i bulur. Köy yerleşmelerinden 14'ü yerleşme içinde ya da yakınında bulunan eski yerleşme kalıntısından (Uluören, Yarhisar, Höyük, Yeşilburç gibi) ismini alırken, 6'sı yerleşme türü ve şekli (Beyağıl, Özyurt, Çardak, Çifteköy, Küçükköy gibi) 2'si yerleşmenin kuruluş zamanı (Yeniköy, Ağcaşar) ile ilgili olarak isim almıştır. Köy

yerleşmelerinden 9'u ekonomik faaliyetlerden (Balcı, Çanakçı, Maden gibi) ismini almış iken, 2'si bulunduğu mevki adını (Demirkazık, Aşlama) isim olarak almıştır (tablo118).

Tablo 118: *İsminin kaynağına göre köy yerleşmelerinin dağılımı*

Kuruluş Dönemi	Köy Sayısı	Oranı
Boy, Cemaat ve Kişi Adı	45	%40
Yeryüzü Şekli	16	%14
Hidroğrafik Elemanlar	10	%9
Bitki Örtüsü veya Bitki Türü	7	%6
Kimatoloji	1	%1
Yönle İlgili	1	%1
Eski Yerleşme Kakıntısı	14	%12
Yerleşme Türü ve Şekli	6	%5
Yerleşmenin Kuruluş Zamanı	2	%2
Ekonomik Faaliyetle İlgili	9	%7
Yer ve Mevki Adı	2	%2
Toplam	113	%100

Barındırdıkları nüfus miktarlarına göre köy yerleşmeleri incelendiğinde; köy yerleşmelerinden 6'sı 100'den az, 24'ü 100-250 nüfus aralığında, 32'si 251-500 nüfus aralığında, 13'ü 501-750 nüfus aralığında, 13'ü 751-1000 nüfus aralığında, 9'u 1001-1500 nüfus aralığında, 10'u 1501-2000 nüfus aralığında ve 4'ü 2000'in üzerinde nüfus miktarlarına sahiptir (şekil 99).

Şekil 99: *Nüfus gruplarına göre köy yerleşmelerinin dağılımı (2000)*

Köy yerleşmelerinin barındırdığı nüfus miktarı kadar, bu yerleşmelerde nüfusun gelişim yönü önemlidir. Son 20 yıl içerisindeki nüfus gelişimine bakıldığında 19 köy yerleşmesinde nüfus artma eğilimi göstermektedir. Genel olarak sulama potansiyeline sahip ova alanlarındaki köy yerleşmeleri ve ana karayolu üzerinde yer alan köylerin nüfus artırdığı dikkat çekmektedir. 32 köy yerleşmesinde nüfus durağan halde, 62 köy yerleşmesinde ise nüfus azalmaktadır (tablo 119).

Ovalarda yer alan köylerinin %38'inde, dağ eteği ve yamacında yer alan köylerin %50'sinde, plato üzerinde yer alan köylerin ise %62'sinde nüfus azalması görülmektedir. İlde nüfusu durağan halde olan köylerin morfografik ünitelere göre dağılım oranları yakın değerler göstermekte olup, ildeki köylerin %28'inde nüfus durağan haldedir. Nüfusu durağan halde olan köyler büyük oranda genç nüfusunu göç yolu ile kaybetmektedir. Bir süre sonra bu köylerde de nüfus azalmaları görülecektir.

Tablo 119: *Nüfusun gelişim özelliğine göre köy yerleşmeleri*

Morfografik Üniteler	Köy Sayısı	Nüfusu Artan Köy		Nüfusu Durağan Köy		Nüfusu Azalan Köy	
		Sayısı	*Oranı*	*Sayısı*	*Oranı*	*Sayısı*	*Oranı*
Dağlık Sahalar	36	7	%19	11	%31	18	%50
Plato Sahaları	61	7	%11	16	%26	38	%62
Ova Sahaları	16	5	%31	5	%31	6	%38
TOPLAM	113	19	%17	32	%28	62	%55

1990 yılı DİE verilerine göre köy yerleşmelerinin 46'sında faal nüfusun %90'ından fazlası tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde uğraşmaktadır. 35 köyde bu oran %80-89, 17 köyde %70-79, 11 köyde %50-69 değerlerini göstermektedir. 2 köy (Altay ve Kavaklıgöl) yerleşmesinde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde faal olanların oranı %50'nin altındadır.

2002 yılına ait Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre ise 42 köyde yaşayan ailelerin %90'ından fazlası tarım içi aileyi oluşturmaktadır. 42 köyde tarım içi aile oranı %80-89, 20 köyde tarım içi aile oranı %70-79, 7 köyde tarım içi aile oranı %50-69 değerlerine sahiptir. Bu verilere göre de 2 köy yerleşmesinde (Kayı ve Kumluca) tarım içi aile oranı %50'nin altında bir değer gösterir. Niğde İli köy yerleşmelerinde büyük oranda tarım ve hayvancılık faaliyetleri hâkimdir. Ancak bu faaliyetlerin yeterli olmadığı köy yerleşmelerinde tarım ve hayvancılık faaliyetlerine ek olarak el halısı dokumacılığı gibi el sanatları ve geçici göç şeklinde işçilik faaliyetleri görülmektedir.

1997 yılı Köy Envanteri verilerine göre Niğde İli köylerinde bulunan hanelerin ortalama %82'si tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaktadır. Tarım faaliyetleri ile uğraşan hanelerin ise %65'i tarım ve hayvancılık faaliyetlerini beraberce yürütülürken, hanelerin %29'u yalnız bitkisel üretim ve %6'sı sadece hayvancılık faaliyetleri ile meşgul olmaktadır. Görüldüğü gibi köy yerleşmelerinde büyük oranda tarım ve hayvancılık faaliyetleri birlikte yürütülmektedir. Niğde İli köy yerleşmelerinde çiftçi ailelerinin %98'ini topraklı çiftçi aileleri oluşturmaktadır.

2002 yılı Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre köy yerleşmelerinden 14'ünde çiftçi ailesi başına ortalama 10 dekardan daha az tarım alanı düşmektedir (tablo 120). Bir kısım yerleşmede her ne kadar çiftçi ailesine düşen ortalama tarım alanı yüksek değerler gösterse de Niğde İli'nde sulanmayan kıraç arazilerin büyük kısmında ekim faaliyetleri yapılmadığını yukarıda belirtmiştik.

Tablo 120: *Çiftçi ailesi başına düşen tarım arazisi miktarına göre köy yerleşmeleri(2002)*

İlçeler	Köy Sayısı	10 da'dan az	11-25 da	25-50 da	51-100 da	101-150 da	150 da'dan fazla
Niğde Merkez	28	5	2	3	12	3	3
Altunhisar	2	-	-	1	1	-	-
Bor	21	-	-	1	3	4	13
Çamardı	19	1	2	-	2	1	13
Çiftlik	9	1	7	-	-	-	-
Ulukışla	34	7	2	10	7	3	5
TOPLAM	113	14	13	16	25	11	34

Kaynak: Niğde Tarım İl Müdürlüğü verileri, 2002 (Değerler köy ortalamasını ifade etmektedir)

Niğde İli'nde hiçbir köy yerleşmesinin geçim kaynağını tek ekonomik faaliyet oluşturmaz. 1. dereceden geçim kaynakları esas alındığında köy yerleşmelerinin 30'unda tarla ziraatı, 25'inde hayvancılık, 15'inde meyvecilik, 4'ünde sebzecilik, 33'ünde işçilik, 5'inde el sanatları (4 halıcılık, 1 deri işlemeciliği), ve 1'inde de orman ürünleri yerleşmenin ana geçim kaynağını oluşturmaktadır. 2 dereceden geçim kaynakları ise 46 yerleşmede hayvancılık, 21 yerleşmede meyvecilik, 18 yerleşmede tarla ziraatı, 5 yerleşmede sebzecilik, 16 yerleşmede iççilik ve 7 yerleşmede el sanatları (halıcılık) yerleşmenin yardımcı geçim kaynağını teşkil etmektedir (tablo 121, foto 67-68).

Foto 67: *Ekonomisinde hayvancılık faaliyetinin önemli yer tuttuğu Murtaza Köyü*

Foto 68: *Meyvecilik faaliyetinin yoğun olarak yapıldığı Çukurbağ Köyü*

Görüldüğü gibi köylerin geçim kaynakları tek bir ekonomik faaliyete bağlı olmayıp, geçim kaynaklarının büyük oranda çeşitlenmiş olduğu dikkati çeker. Köy yerleşmelerinin 79'unda işçilik faaliyetinin gelir kaynakları arasında sayılması üzerinde durulması gereken hususlardandır. Bu işçilik faaliyetinin büyük kısmı il dışı

geçici veya daimi göç şeklinde gerçekleşmektedir. Anlaşılacağı kadarıyla çok sayıdaki köy yerleşmesi geçici ya da daimi olarak göçe katılan işçilerin köy alanı dışından elde etikleri gelir desteği ile yaşamaktadır. Bu durum aynı zamanda köy yerleşmelerinde büyük oranda görülen nüfus düşüşünü de izah etmektedir. Önce geçici olarak başlayan göç sonra daimi hale gelmektedir.

Tablo 121: *Geçim kaynaklarının önem sırasına göre köy yerleşmeleri*

Geçim Kaynağı	1.Derecede		2derecede		3, derecede		4 derecede		5.derecede	
	Köy S.	%	Köy S.	%	Köy S.	%	Köy S.	%	Köy S.	%
Tarla Ziraatı	30	%27	18	%16	20	%20	12	%21	6	%35
Hayvancılık	26	%23	44	%39	23	%23	14	%25	3	%18
Meyve ve Sebzecilik	19	%17	27	%24	23	%23	11	%19	5	%29
İşçilik	33	%29	17	%15	14	%14	12	%21	3	%18
El Sanatları	5	%4	7	%6	21	%20	8	%14	-	-
Toplam	113	%100	113	%100	101	%100	57	%100	17	%100

Kaynak: Köy Envanterleri

Niğde İli'nin köy yerleşmeleri hangi morfografik ünite üzerinde yer alırsa alsın toplu yerleşmeler şeklindedir. Çok yerleşmeli köylerde bile bu durum değişiklik göstermez. Köy yerleşmeleri çoğunlukla bir nüve etrafında toplanmışlardır (foto 69-70). Bununla birlikte merkezden çevreye doğru meskenlerde dağılmaların bulunduğu köy yerleşmelerine de rastlanır.

Foto 69: *Okçu Köyü (Bor)*

Foto 70: *Kozluca Köyü (Ulukışla)*

1997 yılı Köy Envanterleri verilerine göre Köy meskenlerinin %84'ünü tek katlı meskenler oluşturmaktadır. Bu oran 1981 Köy Envanteri'ne göre %94'dür. Köy yerleşmelerinde iki katlı meskenler sayısal artış göstermeye başlamıştır. Ancak tek katlı mesken hâkimiyeti açık olarak görülmektedir.

Köy yerleşmelerinde meskenlerin %77'si taş ve kerpiç gibi doğal malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Ancak %23 gibi azımsanamayacak bir oranın tuğla ve briket kullanılarak inşa edilmiş olması, köy yerleşmelerinde doğal malzemenin terk edilmeye başlanmış olduğunu göstermektedir. Bu durum köy yerleşmelerinde mesken üretim maliyetlerini artırmaktadır. Köy meskenlerinin %19'u kiremit ve sac

kaplamalı beşik çatı örtüsüne sahiptir. Ayrıca %16'sı beton düz damlı, geri kalan %65'i ise toprak düz dam şeklindedir. Envanterlerde köy meskenlerinin kullanım şekilleri verilmediğinden, ekonomik fonksiyonlarına göre meskenlerdeki eklentilerin sayısını vermek mümkün değildir. Bununla birlikte arazide yapmış olduğumuz gözlemler doğrultusunda yapılan ekonomik faaliyete bağlı olarak meskenlerin bazı eklentilere sahip olduğunu görmekteyiz. Hayvancılık faaliyeti ile uğraşan ailelerin meskenleri bu faaliyetle ilgili olarak ahır, samanlık ve kümes eklentilerine sahip iken, çiftçi ailelerin en azından ambar ve kiler eklentilerine sahiptir. Ailelerin büyük oranda çiftçilik ve hayvancılık faaliyetlerini beraber yürüttükleri düşünülürse, her iki ekonomik faaliyete ait eklentileri bulunan meskenler oldukça fazla olmalıdır.

Niğde İli kırsal yerleşmeleri içerisinde köy veya mahalle teşkil etmemiş olan daimi kır yerleşmelerine de rastlanır.

3.3.2. Hayvan ve Tarım Çiftlikleri

Hayvanlarını bir çobanın güttüğü, ekonomik hayatın ağırlık merkezini tarla ziraatının oluşturduğu çiftlikler, devamlı oturulan iskân yerleridir. Daha çok nüfus başına düşen ziraat alanlarının geniş olduğu bölgelerde ortaya çıkmaktadırlar. Bu yerleşmelerde hemen daima çiftlikte çalışan işçileri barındıran birkaç evden başka samanlık, ambar, ahır ile mülk sahibinin kaldığı gösterişli bir binadan müteşekkildir (Yücel, 1995:14). Çiftliklerin sosyo-ekonomik yapılarına gelince, bunların ya sadece hayvan üretilen, ya hayvan üretme ile beraber bir miktar da ziraat yapılan veya tamamen ziraat yapılan çiftlikler olmak üzere üç gurup altında toplanabilirler (Tunçdilek, 1971:43).

Niğde İli'nde çiftlik yerleşmelerinin tarihi açık olarak Roma dönemine kadar inmektedir. Sahada Roma döneminde gerek zirai çiftçilik, gerekse hayvancılık yapılan çiftliklerin varlığı bilinmektedir. Ancak bu çiftliklerin varlığı tarih boyunca süreklilik göstermemiştir. Bugün bir ilçe merkezi görevini üstlenmiş olan Çiftlik Kasabası, Türklerin sahayı fethinden sonra çiftlik şeklinde kurulmuş bir yerleşmedir. Ancak sahada gerçek anlamıyla çiftlik yerleşmelerinin yaygınlaşması 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyıl başlarında olmuştur. Bu dönemlerde ortaya çıkmış olan çiftliklerden bazıları sonradan gelişerek köy haline dönüşmüşlerdir. Bugün Bor İlçesi'ne bağlı Emen Köyü, 19. yüzyılda Emençiftliği ismi ile kayıtlıdır. Yerleşme önce çiftlik olarak kurulmuş ve gelişerek köy haline gelmiştir. Ayrıca 20. yüzyıl

başlarındaki Saitefendi Çiftliği'de gelişerek, önce Çiftlikköy olarak anılmış, nihayet ismi değiştirilerek Kızılkapı Köyü ortaya çıkmıştır. Bugün Ulukışla İlçesi'nin bir köyünü oluşturan Toraman'da Toramançiftliği'nin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Niğde İli'nin çeşitli ölçeklerdeki topoğrafya haritalarının taranmasından elde edilen verilere göre 8 adet çiftlik yerleşmesinin varlığı tespit edilmiştir. Bu çiftlik yerleşmeleri neredeyse bütünüyle Bor Ovası ve çevresinde yer almaktadır. Bu çiftlikler genellikle Halilhoca çiftliği, Halilibrahim çiftliği, Alibey çiftliği'nde olduğu gibi sahibinin ismi ile anılmaktadırlar. Bu çiftliklerde hayvancılık ve çiftçilik faaliyetleri beraber yürütülmektedir. Bu nedenle çiftlikleri oluşturan meskenler ikametgâh konutlarından başka ahır samanlık, ambar gibi eklentiler yanında tarım alet ve makinelerini içerisine alan geniş bir avluya da sahiptir (foto 71).

Foto 71: *Balcı Köyü yakınında küçükbaş hayvan çiftliği*

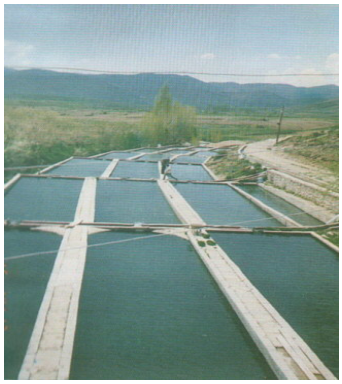

Foto 72: *Pınarbaşı Köyü'nde balık çiftliği*

Bunlara yine Bor Ovası dahilinde plantasyon şeklindeki *meyve çiftlikleri*ni eklemek uygun olur. Niğde İli'nde 2'si Türk-İtalyan ortaklığı (Uni-Tarım), 1'i yerli firma (Özler Tarım) tarafından oluşturulmuş 3 adet büyük meyve plantasyon çiftliği bulunmaktadır. Meyve plantasyon çiftliklerinden biri Altunhisar Kasabası ile Bayat Köyü arasında, biri Kaynarca Köyü güneyinde ve diğeri Ulukışla Kasabası'nın idari sınırları içinde, ancak Bor Ovası dahilinde yer almaktadır. Bu plantasyon bahçelerinden modern şekilde düzenlenmiş geniş meyve bahçeleri, bu faaliyetle ilgili olanların ikamet yeri, idari büroları ve depolarının bulunduğu meskenleri bulundurmaktadır. Bu meskenler modern yapı malzemeleri kullanılarak inşa edilmişlerdir.

Niğde İli'nde ikisi Çamardı İlçesi ve biri de Ulukışla İlçesi'nde olmak üzere 3 adet *alabalık üretme çiftliği* bulunmaktadır (foto 72). Yerleşmelerin dışında yer aldıklarından, tatlı su balıkçılığının ortaya çıkardığı balık çiftliklerini ayrı bir

yerleşme şekli olarak kabul etmek gerekmektedir. Balık çiftlikleri temiz su kaynağına yakın muhtelif büyüklükteki beton havuzlar ve bir veya birkaç meskenden ibarettir. Bu çiftliklerin genellikle yılın sıcak aylarına tekabül eden dönemde faal olan bir de restoran bölümleri de bulunabilmektedir.

Niğde şehri ile bir bütünlük oluşturmayan ve Niğde'nin yaklaşık 5 km kadar güneyinde yar alan Niğde Tarım Yarıaçık Ceza Evi'ni de tarım çiftlikleri grubu içinde değerlendirmek mümkündür.

3.3.3. Ulaşım ve Ulaştırma Faaliyetleri ile ilgili Sürekli Kır Yerleşmeleri

Niğde İli'nde ulaştırma faaliyetleri kara ve demiryolları ile sağlanır. İlde; 234 km devlet karayolu, 210 km il karayolu ve 150 km uzunluğunda demiryolu hattı bulunmaktadır. Demiryolu güzergâhı üzerinde 3 gar ve 7 istasyon bulunmaktadır. Demiryolu güzergahları üzerindeki garlar ve istasyonların büyük kısmı yerleşmeler dahilinde bulunmakla birlikte, 3 demiryolu istasyonu yerleşme alanlarının dışında yer almaktadır. Dolayısı ile bu *demiryolu istasyonları*nı sürekli kır yerleşmeleri şeklinde değerlendirmek mümkündür. Buralarda asgari bir istasyon binası ve personeli yer almaktadır.

Niğde İli'nde il ve ilçe merkezlerini birbirine bağlayan karayolları üzerinde bir yerleşme merkezi içerisinde yer alamayan *akaryakıt istasyonları* da yıl boyunca ikamet edilen sürekli yerleşmelerdendir. Bu istasyonlar karayolundaki trafiğin yoğunluğuna göre, bazen bir ya da birkaç tamir ve bakım atölyesi ile lokanta, kafeterya ve market gibi hizmet tesisleri de bünyesinde barındırabilmektedir.

Foto 73: *Şekerpınar dinlenme tesisleri*

Foto 74: *Çiftehan yakınında pompa ve bakım istasyonu*

Her biri bir bünyesinde akaryakıt istasyonunu barındıran karayolları üzerindeki *konaklama ve dinlenme tesislerini* de bu türdeki kırsal yerleşmeler içinde dahil etmek gerekmektedir (foto 73). Ayrıca devlet ve il karayolları üzerinde bulunan *Karayolu Bakım İstasyonlarını* ve boru hatları üzerinde yer alan *pompa ve bakım*

*istasyonları*nı da bu tip yerleşmeler içerisinde saymak mümkündür (foto 74). İl sınırları dahilinde 3 adet karayolu bakım istasyonu, 1 adet boru hatları pompa ve bakım istasyonu bulunmaktadır.

3.3.4. Dönemlik ve Geçici Kır Yerleşmeleri

3.3.4.1. Tarım fonksiyonlu dönemlik ve geçici kır yerleşmeleri

Niğde İli'nde yerleşmelerin hâkim ekonomik fonksiyonunu tarım ve hayvancılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Tarım alanları bakımından saha tekdüze bir görünüme sahip olmadığından, parçalı görünüm arz eden tarım alanları bazen asıl yerleşme sahalarından oldukça uzak mesafelerde bulunabilmektedir. Bu tarım alanlarında faaliyetin yoğunlaştığı dönemlerde tarım alanına gidiş-gelişler uzun zaman aldığı gibi, maliyeti de artırmaktadır. Gerek tarım alanlarının parçalı görünümü, gerekse bu tarım alanlarında farklı dönemlerde yoğunlaşan faaliyetler nedeniyle, tarım alanları içerisinde yılın farklı dönemlerinde kullanılan yerleşme ve mesken tipleri ortaya çıkmaktadır. Bunların bazıları sabit meskenli bazıları ise her yıl yenilenen basit mesken ve çadırlardan oluşmaktadır.

Foto 75: *Niğde- Kayardı mevkiinde bahçe evleri*

Foto 76: Çamardı'da geleneksel bahçe evi

Niğde İli'nde bugün bir kısmı villa şekline de dönüşmüş olan *bağ ve bahçe evleri*nin geçmişi eskiye dayanır. Şehir ve kasabalar çevresindeki bağ ve bahçe alanlarında eskiden beri bulunan basit birkaç odalı meskenlerden ibaret bağ ve bahçe evleri, son yıllarda biraz gelişerek Niğde ve Bor şehirleri çevresinde gelişerek villa görünümüne sahip olmuşlardır (foto 75). Bahçe tarımı faaliyetlerinin geniş yayılma alanı bulduğu Niğde İli'ndeki geleneksel bağ ve bahçe meskenlerinin her biri münferit olarak bağ ve bahçe sahibinin mülkiyeti içerisinde yer almakta ve genellikle taş ve kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilmiştir (foto 76).

Geleneksel bağ ve bahçe konutlar toprak düz damlı olmakla birlikte bazıları erken bozulmaları önlemek için beton kaplama ile örtülmüştür. Buralara bağ ve bahçelerde faaliyetin başladığı yaz başlarından itibaren gidilmekte ve meyvelerin toplanması ve depolanması ile buradaki faaliyetler sona ermektedir. Havaların soğumasıyla birlikte buralarda yaşayanlar yerleşme sahalarındaki konutlarına dönmektedir. Bu yerleşme tipinde meskenler sabit olmakla birlikte, yerleşmenin kullanım süresi dönemliktir.

Niğde İli'nde tarım faaliyeti ile ilgili meskenleri sabit olan, ancak dönemlik olarak kullanılan diğer bir iskân tipi de, sahada *evcik* olarak isimlendirilen iskân şeklidir. Bu iskân şekli bütünüyle sondaj ile sulama yapılan tarla alanlarının bulunduğu Misli Ovası ve Melendiz Ovası'nda görülür (foto 77). Asıl yerleşme yerini su çıkarımında kullanılan sondaj kuyuları belirlemektedir.

Foto 77: *Misli Ovası'nda sondaj sulamasına bağlı olarak ortaya çıkmış olan Evcikler*

Yüzey suları bakımından fakir Misli Ovası'nda yaygın olan patates tarımı sondaj kuyularından çekilen yeraltı sularıyla yapılabilmektedir. Her çiftçi ailesi geniş tarlalarının bir köşesine elektrikli sondaj kuyuları açtırmaktadır. Eskiden bu faaliyet akaryakıtla çalışan motorlar vasıtasıyla yapılmakta ve kullanım dönemi dışında motorlar sökülerek taşınmakta idi. Elektrikli motorların ortaya çıkışı ile bütün teçhizatı ve elektrik trafolarını sökmek mümkün olmadığından tesisatın korunması amacıyla her sondaj kuyusu başına bir oda teşkil edecek büyüklükte briket ve tuğla kullanılarak meskenler inşa edilmiştir. Bu meskenler sulama teçhizatını koruduğu gibi patates ekiminin başladığı dönemden itibaren sökümüne kadar geçen süre içinde tarla sahipleri tarafından da barınmak amacıyla kullanılmaktadır. Söküm ve depolama faaliyetleri sona erince Evcik'in demir kapısı kilitlenerek asıl yerleşmelere dönülmektedir. Bu hali ile sahamızda "*evcik*" adı ile bilinen iskân şeklini, meskeni sabit olan dönemlik yerleşme tipi olarak değerlendirmek mümkündür.

Sahamızda tarım faaliyetlerine bağlı geçici kır yerleşmeleri de görülür. Bunlar özellikle yoğun bakım isteyen sebze ve endüstri bitkilerinin ekim yapıldığı tarla alanlarında görülür. Sebze ekimi yapılan tarlaların başlarında faaliyetin yürütüldüğü dönemlerde dinlenmek ve mahsulü korumak, bazen de gecelemek amacıyla basit gölgelikler şeklinde eğreti yapılar görülür ki, bunlara sahada "*hayma*" adı verilir. Haymalar, tarlada faaliyetin sona ermesi ile ortadan kalkar. Bu nedenle geçici yerleşme tipine dahil olur.

Niğde İli'nde tarla faaliyetleri ile ilgili olarak geçici bir iskân şeklini, özellikle sahadaki patates söküm döneminde tarla başlarında çadır kurarak yerleşen geçici işçiler oluşturur. Misli Ovası, patates söküm döneminde il dışından gelen bir kısım işçi gruplarının oluşturduğu geçici iskân şeklini barındır. Kabala ve yevmiye usulü ile patates söküm işlerinde çalışan bu işçiler masraflarını azaltmak için tarlaların hemen yakınında çadırlar ve eğreti meskenler kurarak buralarda ikamet etmektedirler. Şanlıurfa çevresinde "*hollik*" (Elibüyük ve Güzel, 2003) ismi verilen bu yerleşme şekli, sahamızda tarım faaliyetlerine bağlı geçici yerleşme tiplerindendir.

3.3.4.2. Hayvancılık fonksiyonlu dönemlik ve geçici kır yerleşmeleri

Niğde İli'nin sahip olduğu doğal şartlar nedeniyle geniş alanlar tarım dışında kalmaktadır. İlin doğal ortam şartlarını en iyi şekilde değerlendirmek isteyen halk, tarım alanları dışında kalan geniş sahaları hayvancılık faaliyetleri ile değerlendirmek yoluna gitmiştir. Niğde İli ekonomisinde, en azından Türklerin sahaya gelmesinden sonra, hayvancılık faaliyetleri önemli bir yer tutmuştur. 20. yüzyıl başına kadar bu faaliyetler sadece il sınırları içerisinde yaşayanlara münhasır kalmamış, bilakis saha Çukurova ve sahillerde kışı geçiren aşiretlerin de yaylağını teşkil etmiştir. Mevcut haliyle bile Niğde İli yerleşmelerinin neredeyse bütününde hayvancılık faaliyeti çiftçilikle beraber yürütülmektedir. Bu nedenle hayvancılık faaliyeti ile ilgili dönemlik ve geçici yerleşme şekillerine oldukça sık rastlanır.

Niğde İli'nde yapılan hayvancılık faaliyetleri sonucu ortaya çıkmış olan dönemlik yerleşmelerin başında *yayla yerleşmeleri* gelir. Özellikler bakımından çeşitlilik arz eden yayla yerleşmeleri, "yazın belirli bir süre içerisinde hayvan otlatma, ziraat yapma ve geçimini sağlamasında menfaat temin eden; her türlü işte çalışmak, hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen köyün hayat sahasının dışında

kalan, çok defa köyün müşterek mülkü olan; köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyo-ekonomik bağlarla tamamen veya kısmen köye bağlı bir mahal; veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümü" (Tunçdilek, 1971:49), ve "çoban ve hayvan sahiplerinin davar ve sığırlarına taze ot yedirebilmek için, yazın dağların orman üst sınırı yukarısındaki zirvelerine çekilmiş baharı yakalayabildikleri alp çayırları kuşağının uygun bir köşesine kurdukları çadır veya taşla inşa edilmiş meskenlerden müteşekkil yerleşmelerin adı" (Yücel, 1995:6) şeklinde tanımlanmaktadır.

Ülkemizin hemen her yöresinde çeşitli şekillerde görülen yayla yerleşmelerinin sahamızda da yoğun olarak görülmesi, sahamızın relief şartları ile bu şartların ortaya çıkardığı bio-klimatik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Ancak bu konuda sahada eskiden beri mevcut olan hayvancılık kültürünü de göz ardı etmemek gerekir. Büyük oranda konar-göçer Türk aşiretlerinin yerleşmiş bulunduğu sahada, geleneksel olarak yaylacılık faaliyetleri 11. yüzyıldan beri mevcuttur. Yayla yerleşmelerinin büyük kısmı Hasan Dağı, Keçiboyduran Dağı, Melendiz Dağı, Niğde Masif kütlesi ile Aladağlar ve Bolkar dağları üzerinde yer almaktadır. Görüldüğü gibi sahada nispi yükselti farkı oluşturan dağ kütlelerinin üzeri yayla yerleşmeleri için tercih edilmiştir. Bu durum sahada yaylacılık faaliyetinin dikey hareketlilik (transhumans) sonucu ortaya çıktığını göstermektedir. Bununla birlikte Niğde İli'nin çeşitli ölçeklerdeki topoğrafya haritaları incelendiğinde, sahada yatay mesafelerde bulunan yayla alanlarına ve yerleşmelerine rastlanır. Her ne kadar Yücel (1995:7); yatay istikamette hareketliliğe dayalı yaylaların bulunamayacağını ifade etmişse de, sahamızda yatay yöndeki yaylacılığın kendine özgü bir geçmişi ve özel bir durumu da bulunmaktadır. Şöyle ki; sahamız uzun süre Çukurova ve kıyı kesimlerinde kışlayıp, yazı sahamızdaki dağ, ova ve plato gibi morfografik üniteler üzerindeki yaylalarında geçiren aşiretlerin yaylağı durumunda idi. Hal böyle olunca, sahamızda özellikle Bor Ovası'nda çok sayıda yayla alanları bulunmaktadır. Bu iskân noktaları zaman zaman sahillere inmeyen aşiretler veya sahadaki yaylacı aileler tarafından kışlak olarak da kullanılmıştır. Bor Ovası tabanında bu denli fazla sayıda yayla yerleşmesinin bulunmasındaki diğer bir neden de ova tabanının tuzluluk, sodiklik ve taban suyu seviyesinin yüksekliği gibi çeşitli nenlerle büyük oranda boş kalmış olmasının etkileri de bulunmaktadır. Çeşitli şekillerde değerlendirilmeyen oldukça

geniş ve boş bir ova sahasının varlığı, hayvancı grupları yılın çeşitli döneminde kendisine çekmiştir. Uluören Köyü'nde arazi çalışmaları sırasında yaptığımız görüşmeler esnasında, Bor Ovası'ndaki "yaylalara inildiğini" ifade eden cümleler kullanılmıştır. Durum böyle olunca Niğde İli'nde özel şartların ortaya çıkarmış olduğu yatay hareketliliğe bağlı yaylacılık faaliyetinin varlığı kabul edilebilir.

İlde, şehir yerleşmeleri dışındaki tüm kasaba ve köy yerleşmelerinin bir veya birkaç yaylası vardır (foto 78). Birçoğunda yaylacılık faaliyeti eskisi kadar yoğun olmamakla birlikte zaman zaman sürdürülmektedir. Yerleşmelerin oldukça çeşitlenmiş olan ekonomik faaliyetleri ve sosyo-ekonomik nedenler sebebiyle yaylacılık faaliyetine katılan aile sayısı oldukça azalmıştır. Bu nedenle yayla alanlarındaki mesken sayıları oldukça azalmış olduğu gibi, birçok yayla sahası çeşitli yıllarda boş kalabilmektedir.

Foto 78: *Keçikalesi Yaylası ve geride Keçikalesi Kasabası*

Niğde İli'nin dağ ve plato sahalarında, çok eğimli olmayan dağ yamaçlarının iskân yeri olarak kullanılabilecek kadar düzlüğe sahip alanları yayla yeri olarak tercih edilmiştir. Bu yer tercihinde relief şartları kadar içme ve kullanma suyunun bulunması da etkili rol üstlenir. Yayla yerleşmeleri suyun kolayca temin edilebileceği kaynaklar ve pınarlar çevresinde toplanmaktadır. Ova ve volkanik plato sahasında ise yayla alanlarını direk olarak su kaynakları belirlemektedir. Bu alanlarda yayla yerleşmelerinin su ihtiyacı çoğunlukla adi kuyulardan sağlanmıştır.

Niğde İli'nin yayla yerleşmelerinde hiçbir yerde daimi meskenler bulunmaz. Yayla meskenlerini bütünüyle çadırlar oluşturur. Yaylalarda çadır meskenlerin oluşturduğu iskân grubuna "yurt veya oba" denilir. Yurt ve oba terimleri farklı anlamlar ifade etmeyip, sahada aynı iskân noktası için her iki ismin kullanımına da rastlanır. Bazı yayla yerleşmelerinde ağıllara rastlansa da her defasında ağıllar

yaylanın bir parçasını oluşturmaz. Yayla yerleşmelerinde meskenler insanların ikametine yönelik olup, hayvan sürüleri için ayrıca bir mesken yer almaz. Buralarda hayvanlar, "yatak" denilen bir bölümde ve açıkta geceler. Gerçekte küçükbaş hayvan sürüleri gecenin bir bölümünü çoban nezaretinde yayılarak geçirmektedir. Yayla yerleşmelerinde bütünüyle hayvancılık faaliyeti ile uğraşılır ve hayvanlardan elde edilen ürünler değerlendirilir. Yayla yerleşmelerinde ayrıca tarım faaliyeti ile uğraşılmaz. Yerleşme yerinin kullanım süresi ve meskenlerin özellikleri göz önünde alındığında Niğde İli'nin *yayla yerleşmeleri* hayvancılık fonksiyonuna sahip dönemlik ve geçici yerleşmeler grubunda yer alır (foto 79).

Foto 79: *Hasan Dağı'nın güney yamacında Karakapı Yaylası*

Meraya bağlı hayvancılık faaliyetlerinde ana düşünce hayvanların beslenmesinde doğal bitki örtüsünden azami derecede istifade etmektir. Tarım alanlarının oldukça sınırlı olduğu sahalarda hayvan beslenmesi için kullanılacak yem bitkilerin üretimi de sınırlıdır. Zaten hayvancı gruplar yazı yaylada geçirdikleri için özel yem bitkileri üretemezler. Böyle alanlarda hayvanların kış mevsiminde beslenmesi sorun oluşturmaktadır. Kış mevsimine hayvan besleme maliyetini düşürmek için bazı hayvancı aileler, hayvanlarını kışın kar tutmayan veya karın yerde kalma süresinin kısa olduğu yerlere götürerek, kışlakçılık olarak adlandırılan faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Bu faaliyet sahada "*kışlak*" denilen geçici yerleşme şeklini ortaya çıkarmıştır. "Daha çok kışın uzun süre kar altında kalmayan veya kar yüzü görmeyen alanlara mahsus yerleşme şekli" (Yücel, 1995:9) olarak tanımlanmış olan kışlaklara, sahamızdaki Bor Ovası'nda rastlanabildiği gibi, bazen sahamızdaki kışlakçılar il sınırları dışındaki Develi Ovası, Aksaray Ovası ve Nevşehir çevresindeki vadi içlerine kadar gitmektedirler. İnceleme sahamızda Hasan Dağı,

Keçiboyduran Dağı ve Melendiz Dağı gibi volkanik dağlarının yamaçlarında ve eteklerinde yer almış olan bir kısım köylerde bu faaliyet görülmektedir.

Kışlakların Bor Ovası'nda yer alması tesadüfî değildir. Öncelikle ova sahip olduğu 1050 m yükseltisi ile bu faaliyet için ildeki en uygun yükselti basamağı içerisinde yer alır. Bazı kesimlerindeki taban suyu seviyesinin yüzeye yakın olduğu yerler kış mevsiminde fazla kar tutmaz ve kar örüsü kısa çevreye göre daha kısa süre yerde kalır. Ayrıca eskiden beri kullanılan çok sayıda kuyu bulunmaktadır. Kurak yaz mevsiminde kurumuş olan otsu bitkiler sonbahar yağışları ile yeşermeye de başlamıştır. Bununla birlikte ovanın kışlak sahası olarak tercih edilmesinde sadece doğal faktörler etkili değildir. Sonbahar mevsiminin ortalarından itibaren şekerpancarı işleme faaliyetine geçen Bor Şeker Fabrikası'ndan ucuz şekilde temin edilen pancar küspesinin de bu yer tercihi üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Foto 80: *Kayı Köyü yakınında küçükbaş hayvanların kışı geçirdiği Kışlak*

Bor Ovası'nda kışlak olarak seçilen yerler genellikle ağıllardır. Bu ağılların bir kısmında kapalı kısımları bulunur. Kış mevsiminin soğuk döneminde bazen bütün ağılın üzeri naylon brandalarla örtülmektedir. Bezende uygun yerlerde ahşap malzeme ve naylon örtüler kullanılarak portatif kışlak meskenleri inşa edilmektedir (foto 80). Kışlakçılık faaliyetinde hayvanlar sağılma dönemi dışında olduğundan bu faaliyete bütün aile katılmaz. Genellikle sürü sahibi ailelerin erkek fertleri veya bu amaçla tutulmuş çobanlar katılır. Kışlaklarda insanlar ve hayvanlar aynı barınaklar içerinde bulunmaktadır. Havaların ısınması ve karların ortadan kalkmasıyla bu kışlaklar terk edilmektedir. Bu haliyle sahamızdaki *kışlak yerleşmeleri*, hayvancılık fonksiyonuna sahip dönemlik yerleşmeler grubuna girmektedir.

Niğde İli'nin büyük ölçekli topografya haritaları incelendiğinde Bor Ovası'nın batısında ve ovanın güney batısındaki plato sahasında "*oba*" olarak

isimlendirilen bazı yerleşmelere rastlanır. Eski Türkçe sözlüklerde oba, aşiretleri meydana getiren aile topluluklarına verilen isim olarak tanımlanmaktadır (Tanoğlu, 1954; Yücel, 1995). Sonraları obaların meydana getirdiği "çadır yerleşmelerine" verilen bir isim olmuştur. Yerleşme coğrafyası ile ilgili çeşitli eserlerde (Yücel, 1995; Tunçdilek, 1967 ve 1971; Tanoğlu, 1954 ve 1966) oba yerleşmelerinin tam bir tanımı yapılmamış olup, oba olarak isimlendirilen yerleşmelerin özellikleri üzerinde durulmuştur. Bütününde ortak olan özellik hayvancılık faaliyeti ile uğraşan ailelerin, yaylacılık faaliyeti dâhilinde oluşturduğu birkaç meskenden müteşekkil yerleşmeler olduğudur.

Niğde İli'nin oba yerleşmeleri ifade edilen bazı özellikleri beraberinde barındırmakla birlikte kendine mahsus bazı özellikleri de vardır. Her şeyden önce bu yerleşmeler küçükbaş hayvancılık faaliyeti ile meşgul olan aileler tarafından oluşturulmuştur. Oba yerleşmelerinin diğer bir ortak özelliği sabit meskenlerin bulunması ve isimlerinin genellikle kişi veya aile adıyla zikredilmesidir. Ayrıca sahadaki oba yerleşmelerinde ziraat faaliyetleri yer almaz. Burada problem oba yerleşmelerinin kullanım süresidir. Bir kısım oba yerleşmeleri yıl boyunca daimi olarak kullanılırken, bir kısmı sadece sıcak yaz mevsiminde, bir kısmı da kış mevsiminde kullanılmaktadır. Gerek fonksiyon, gerekse şekil olarak birbirine çok benzeyen, ancak bulunduğu konuma ve kullanıcıya göre kullanım zamanı değişen bir iskân şekli ortaya çıkmaktadır.

Bu oba yerleşmelerinden daimi olarak kullanılanları küçükbaş hayvan çiftliği olarak değerlendirmek gerekir. Ayrıca sadece kış mevsiminde kullanılan oba yerleşmelerini de kışlaklara dâhil etmek mümkün ise de sabit meskenlerin mevcudiyeti, diğer kışlaklardan bunları ayırır. Burada zikredilmeye değer konulardan birisi de Bor Ovası ve çevresinde oba ismi ile birlikte zikredilen (Çukurkuyu Kasabası idari sınırları dahilindeki Kuleobası Yaylası, Sarayobası Yaylası gibi) yaylaların bulunması ve yine aynı çevrede yayla ve oba yerleşmelerinin yan yana bulunmasına bakılırsa obalar, daimi meskeni bulunan yayla yerleşmeleridir. Bu haliyle sahamızdaki oba yerleşmeleri ile Ordu-Giresun çevresindeki oba yerleşmeleri arasında bir benzerlik bulunur. Obaları yaylalardan ayıran özelliklerden bir diğeri de meskenlerin bilinen kişilere ait olmasıdır. Her aile dönemlik olarak her defasında aynı meskeni kullanmaktadır. Oba yerleşmelerinde ikamete yönelik meskenler

yanında hayvanların barınmasına mahsus ağıllarda bulunmaktadır (foto 81-82). Kullanım zamanları ve süresi bakımından farklı özellikleri bulunmakla birlikte, Niğde İli'nin *oba yerleşmeleri*ni hayvancılık fonksiyonuna sahip dönemlik yerleşmeler grubuna dahil etmek mümkündür.

Foto 81: *Hacıhüseyinler Obası*

Foto 82: *Uluören yakınında bir oba yerleşmesi*

Niğde İli'nde yapılan hayvancılık faaliyeti ile ilgili olarak sahada görülen en yaygın dönemlik iskân şeklini *ağıllar* oluşturmaktadır. Yayıldığı alanlar ve bulundukları yükseltiler itibariyle sahanın bütününde yaygın olarak görülür. "Her türden yerel malzeme ile yapılmış duvarların kuşattığı, yuvarlak, oval veya dikdörtgen şekillere sahip, davarların barındığı, dinlendiği, kırpıldığı, yavruladığı, sağıldığı yerler ile onlara refakat eden, tek bir çoban evinden ibaret iskân noktaları" (Yücel, 1995:6), "davarın muhafaza edildiği, bir çit, taş duvar veya ağaçla çevrilmiş mekân ismi" (Alagöz, 1941:154) şeklinde tanımlanmıştır.

Sahamızda az veya çok hayvancılık faaliyetinin yürütüldüğü her yerde ağıllara rastlamak mümkündür. Sahada ağıllar çoğunlukla belirli sürü sahiplerinin mülkü olabilirken, çobanların köy yada yayla sürüsünü barındırdığı köyün müşterek malı özelliğindeki ağıllar da görülür. Sahamızın engebeli dağ ve plato sahalarında bütünüyle taş malzeme kullanılarak inşa edilmişlerdir. Ağıl yerleşmeleri için tercih edilen konumlar ise daha ziyade etkili rüzgârlara karşı korunaklı yerlerdir. Bazen ağıllar bir tarafı yarı mağara şeklindeki arazilere yaslandırılmıştır. "Köyün hemen dışında yer alan ağıllar sadece hayvanların konaklama yeri değildir. Bu yer aynı zamanda her gün hayvanların sağıldığı, mevsiminde kırkıldığı ve yavruladıkları bir mahaldir. Bu nedenle ağılların yanında sürü miktarına bağlı olarak bir veya birkaç çoban kulübesi bulunur" (Tunçdilek, 1971:52). Niğde İli'nde yaygın olarak hemen her yerde bulunan ağıllar, küçükbaş hayvancılık faaliyetinin ortaya çıkardığı iskân

şeklidir. Bu haliyle Niğde İli'ndeki *ağıl yerleşmeleri,* hayvancılık fonksiyonuna sahip dönemlik yerleşmeler grubuna girmektedir.

Foto 83: *Azatlı yakınlarında bir ağıl yerleşmesi*

Foto 84: *Karanlıkdere yakınlarında ağıl yerleşmesi*

Araştırma sahamızda arıcılık faaliyeti ova alanları dışındaki her yerleşmede az çok yapılan bir faaliyettir. Ticari olarak düşünüldüğünde doğası gereği gezici olarak yapılan arıcılık faaliyeti, sahada "*arılık*" adı verilen geçici yerleşmeleri ortaya çıkarmaktadır (foto 85). Arıcılık faaliyeti ile ilgilenenler, vejetasyonun durumuna göre arılarını belirli aralıklarla yer değiştirirler. Bazen bu faaliyet ritmik olarak aynı yerlerin kullanılması şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle geçici olan bu yerleşme şeklinin düzenli geçici ve düzensiz geçici şekillerine rastlanmaktadır.

Foto 85: *Azatlı Kasabası yakınında bir arılık*

3.3.4.3. Madencilik faaliyetleri ile ilgili dönemlik kır yerleşmeleri

Niğde İli'nde taş ve toprağa dayalı madencilik faaliyetleri dışındaki tüm maden ocakları atıl durumdadır. Bununla birlikte zaman zaman Aladağların yamaçlarındaki çinko-kurşun ocakları faal hale geçebilmektedir. Bu ocaklar büyük oranda galeri şeklinde olup, ocakların bulunduğu yerlerde işçilerin barınmasına ve bu faaliyetle ilgili alet ve makinelerin korunmasına mahsus meskenler yer almaktadır. Bu maden ocakları bulundukları konum nedeniyle sadece yaz mevsiminde faaliyetler

sürmektedir. Benzer durum büyük oranda sahadaki taş ve mermer ocakları için de geçerlidir. Bu nedenle sahamızdaki madencilik faaliyetlerinin ortaya çıkarmış olduğu yerleşmeleri dönemlik yerleşmeler grubunda değerlendirmek gerekir.

3.3.4.4. Ormancılık faaliyetleri ile ilgili dönemlik kır yerleşmeleri

Niğde İli orman alanları bakımından fazla zengin değildir. Mevcut ormanlar büyük oranda sarp alanlara sığınmış durumda olup, mevcut orman örtüsü büyük oranda korunmaya çalışılmaktadır. Bunun dışında özellikle Ulukışla Havzası'nda toprak erozyonunun önlenmesi amacıyla ağaçlandırma faaliyetleri sürdürülmektedir. Sahamızın hiç bir yerinde ormancılık faaliyetinin ortaya çıkarmış olduğu dönemlik ya da geçici yerleşmelere rastlanılmamıştır.

3.3.4.5. Sayfiye (Rekreasyon) amaçlı dönemlik ve geçici kır yerleşmeleri

Niğde İli arazisi Çukurova'nın nemli ve bunaltıcı sıcağından kaçanlar için öenli bir sayfiye sahası olmuştur. Niğde, Bor, Ulukışla ve Çamardı yerleşmeleri geçmişten beri bu görevi az yada çok yerine getirmiştir. Çok sayıdaki daimi yerleşmede sayfiye amaçlı meskenler bulunmakla birlikte bunlar genellikle şehir, kasaba ve köy yerleşmelerinde yer aldığından ayrı bir yerleşme şekli olarak değerlendirilmezler. Ancak bazı sahalarda asıl daimi yerleşmelerin yakınlarında sayfiye evleri yapıldığı görülmektedir. Bu meskenler sayfiye amaçlı dönemlik yerleşmeler grubunda değerlendirilebilir. Özellikle Ulukışla ve Çamardı ilçelerinin bir kısım köy idari ünitelerinde böyle meskenlere oldukça sık rastlanmaktadır (foto 86). Ayrıca bazı yayla alanlarına kamp çadırları ile sayfiye amaçlı olarak çıkılmaktadır (foto 87).

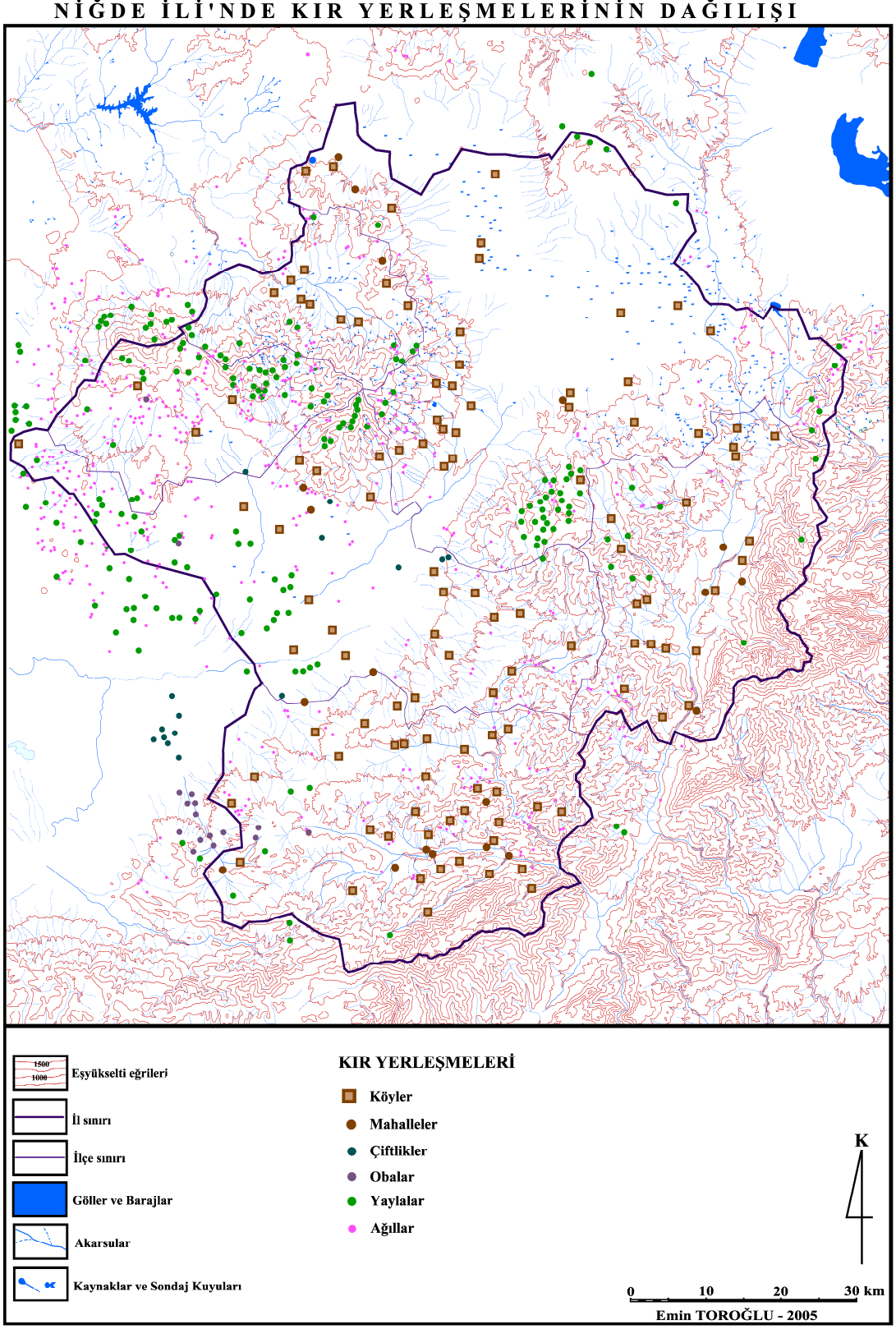

Foto 86:*Demirkazık yakınında sayfiye meskenleri*

Foto 87: *Meydan Yaylası'nda sayfiye yaylacılığı*

NİĞDE İLİ'NDE KIR YERLEŞMELERİNİN DAĞILIŞI

Harita 48: *Niğde İli'nde kır yerleşmelerinin dağılışı*

IV. NİĞDE İLİ YERLEŞMELERİNİN LOKASYONU VE PLANLAMASINA İLİŞKİN ÖNERİLER

1. LOKASYON KAVRAMI VE YERLEŞMELERİN LOKASYONUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Coğrafya araştırmalarında başta gelen "*nerede?*" sorusunun cevabı olan "*lokasyon*" (Tümertekin, 1994:23; Karabağ, 1998;29) terimi, coğrafi olay ya da objelerin mevkii, konumu, yeri, sit ve situasyonu anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Obje veya olayların bir nevi global adresi olarak da tanımlanabilen lokasyon kavramı, "bir yerde birbiriyle bağlantılı faaliyetler bileşimi" olarak göz önüne alınabilir.

Bulunulan yerin (lokasyon) insanların yaşamlarını nasıl etkilediği son yıllarda coğrafyacıların yoğun ilgisini çekmektedir. Mekânsal şartların ve mekânsal farklılıkların, bu mekânlarda yaşayan insanların yaşam seviyesi üzerindeki etkileri henüz yeterince aydınlatılmış değildir. Gerçek şudur ki; her bir coğrafi mekânın doğal şartları farklı kombinasyonlardan meydana gelmiş olduğu gibi, her bir lokasyona önem kazandıran değerlerde de çok sayıda çeşitlilik görülür. Bu bakımdan her bir lokasyonu ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Dolayısı ile bizim çalışmamızdaki hedefimiz Niğde İli'nin kendi özel coğrafi şartlarında yerleşmelerin lokasyonları, lokasyonlara önem kazandıran faktörleri belirtmek ve nihayet yerleşme lokasyonlarında meydana gelebilecek değişimleri irdelemek olacaktır.

Her pozitif bilimin amacı kurallar ortaya koymak olduğundan, coğrafyacılar da mekân üzerinde meydana gelen coğrafi faaliyetler ile insanlar arasındaki etkileşimleri sistemleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu düşünce mekânda benzer lokasyonları ayırt etmeyi de beraberinde getirmektedir.

Yerleşmeler, kuruluşu hangi nedene ya da zamana dayanırsa dayansın bir lokasyona sahiptir ve her bir lokasyona anlam kazandıran değerler bulunmaktadır. Lokasyonun önemi, taşımış olduğu fiziki veya beşeri birçok değerle ölçülebilir. Bu değerler lokasyon üzerine etki eden faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Genellemek gerekirse yerleşmelerin lokasyonu üzerinde etkili olan faktörler dört grupta toplanabilir.

1- Lokal Fiziki Faktörler: Üzerinde çalışılan lokasyonun sahip olduğu ve değiştirilmesi de mümkün olmayan iklim, bitki örtüsü, toprak, hidrografya, jeomorfolojik elemanlar gibi fiziki özelliklerdir. Bu faktörlerden her biri ayrı ayrı veya bir arada lokasyon üzerinde etkiye sahiptir. İnsanın yaşamına ve faaliyetlerini sürdürmesine en uygun kombinasyonları oluşturan doğal ortamlar, yerleşmeler için uygun lokasyonları oluşturur.

2-Lokal Beşeri Faktörler: Üzerinde çalışılan lokasyonun ürettiği ve dışarı transfer edilemeyen, insanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak organize olmuş beşeri özellikleri (tarım alanları, yerleşmeyi oluşturan paternler veya mekâna bağlı ekonomik faaliyet ve alanları vb.) içerir. Bulunduğu ortamla en iyi uyumu sağlamış nüfus grupları ve mekânı amaca uygun olarak iyi organize edilmiş lokasyonlar, yerleşmelerin sürekliliğini daima sağlamıştır.

3-Talep Faktörleri: İhtiyaçları karşılamak üzere başka lokasyonlardan transferi mümkün olan her türlü girdiyi içerir. Bu girdiler fiziki olabildiği (yeraltı ve yer üstü suları) gibi çoğu zaman beşeri (her türlü mal ve hizmet) karakter taşır. Günümüzde insanların ihtiyaçları kapalı ekonomik sistemle giderilemeyecek kadar çeşitlenmiştir. Bu nedenle kendi üretemediği mal ve hizmeti başka lokasyonlardan karşılamak zorundadır. Dolayısı ile her yerleşme az ya da çok diğer lokasyonlardaki faaliyetlerle de bağlantılıdır. İhtiyaçları olan mal ve hizmetleri ucuza mal eden lokasyonlar her zaman avantajlı durumdadır.

4-*Arz Faktörleri*: Üzerinde çalışılan lokasyonlardan dış çevrenin ihtiyaçları karşılamak üzere transferi yapılabilen her türlü değeri ifade eder. Her bir yerleşme ihtiyaçları olan mal ve hizmeti alabilmek için, karşılığında mal ya da hizmet üretmek zorundadır. Arz edebileceği mal ve hizmetleri bol miktarda üretebilen, üretimini en ekonomik şekilde ihtiyaç bölgelerine sunan lokasyonlar, yerleşmelerde sürekliliği sağlayabilmektedir.

Yukarıda belirtilmiş olan faktörler, lokasyona negatif veya pozitif anlam kazandırır. Bütünüyle ideal lokasyonları bulmak her zaman mümkün değildir. Bu durumda bir sahada sayılan faktörlerin en iyi kombinasyonu, yerleşmeler için en iyi lokasyonu oluşturacaktır. Birçok coğrafi faktörde olduğu gibi, yerleşmeler de lokasyondan kazandığı özellikleri yansıtır. Yani yerleşmeler sahip oldukları her türlü karakterini ve kendine özgülüğünü bulunduğu lokasyondan alır. Bu faktörlerin

detaylıca incelenmesi, mekânsal düzenin ortaya çıkarılması, gelecek için tahminlerde bulunulması lokasyonal perspektif bağlamında coğrafyanın çağdaş bakış açısını oluşturur.

2. PLANLAMA KAVRAMI ve YERLEŞMELERDE LOKASYON PLANLAMASI

"Yapılacak bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uygulanması tasarlanan düzene *plan,* gerekli olan planın hazırlanmasıyla ilgili eylemlere de *planlama* denilmektedir" (Özçağlar, 2003:200). Coğrafyacılar planlamayı kısaca "mekânın maksada en uygun şekilde düzenlenmesi" (Erinç, 1959:36) "mekânın, bünye ve imkânlarına en uygun ve cemiyet bakımından en faydalı tarzda kullanılmasını sağlamak maksadı ile bir tanzim ve gelişme programı" (Tümertekin, 1960:51) olarak tarif etmektedirler. Burada planlamaya konu olan mekân; bir köy, kasaba, şehir olabileceği gibi, bir yöre, bölge, hatta ülke olabilir.

Bu şartlar altında "yerleşmelerin lokasyon planlaması yapılabilir mi?" şeklinde bir soru akla gelebilir. Aslında, ister kendiliğinden ortaya çıkmış olsun, isterse kuruluş yeri planlı olarak seçilmiş olsun her yerleşmenin lokasyonunu yukarıda sayılan değerler belirlemektedir. Lokasyona etki eden faktörlerden değişebilir ve transfer edilebilir olanlar, zaten daimi bir değişim içerisindedir. Bu nedenle değişen ve transfer edilebilen lokasyon faktörleri kontrol edilebilir ve lokasyona pozitif değer kazandıracak hale getirilebilir. Dolayısı ile yerleşmelerin lokasyonu planlanabileceği gibi, lokasyona pozitif anlam kazandıracak değerlerin planlanması da mümkün olmaktadır.

Yerleşme tarihi incelendiğinde askeri, idari, hizmetler veya ticaret gibi nedenlerle yerleşme lokasyonlarında planlamalar yapıldığı görülmektedir. Yerleşme tarihi içerisinde dikkati çeken diğer bir durum da, lokasyona anlam kazandıran faktörlerde meydana gelen negatif değişmelerin, yerleşmelerin harabeleşmesine veya ortadan kalkmasına neden olduğudur. Bu nedenle yerleşmelerin "*nerede*" bulundukları kadar, "*niçin*" orada oldukları da önemlidir. Bu iki soru çözümlendiğinde lokasyon planlaması için temel zemin belirlenmiş olacaktır.

3. NİĞDE İLİ'NDE YERLEŞMELERİN LOKASYONU, PLANLAMA ve PLANLAMAYA İLİŞKİN ÖNERİLER

Doğal, beşeri ve ekonomik özellikleri yukarıdaki bölümlerde detaylıca incelenmiş olan Niğde İli'nde yerleşmelerin mevcut lokasyonunu, fiziki ve beşeri özellikler kadar tarihi süreç içerisinde meydana gelmiş olan olaylar belirlemiştir. Sahada yerleşmelerin tarihi incelendiğinde, tarihi süreç içerisinde değişmeyen veya çok az değişen fiziki şartlara karşılık çok sık değişen beşeri özelliklerle karşılaşmaktayız. Yerleşme mekânında veya yerleşme mekânı çevresinde ortaya çıkan yeni değerler, yerleşmelerin lokasyonlarında negatif yada pozitif etki gösterebilmektedir. Lokasyonları pozitif değerler kazanan yerleşmeler gelişim süreci içerisine girerken, negatif etki görülenler problem yaşamaya başlamaktadır. Negatif etki altındaki yerleşmeler öncelikle yeni arayışlar içerisine girmekte, nihayet negatif etkiye neden olan faktörler yeniden kazanılamaz ise yerleşmeler küçülme sürecinden sonra tümüyle terk edilmektedir.

Sahada yerleşmelerin lokasyonları bakımından geçmişte yaşananları bazı ilkeler çıkardıktan sonra bir kenara bırakıp, ***lokasyon planlaması için yerleşmelerin mevcut lokasyonlarını temel almak gerekmektedir***.

Burada üzerinde durulması gereken konulardan birisi de yerleşme lokasyonlarda bir problemin varlığının nasıl anlaşılacağıdır. Gerçekte "hangi özelliklere sahip yerleşmeleri problemli kabul etmek gerekir?" sorusunu burada cevaplandırmak gerekir. Bu hususta ortaya konmuş bir kriter yada değerlendirme mevcut olmamakla birlikte;

1- Sürekliliği olan ve yaşanabilir yerleşmeler için, bir yerleşmenin sahip olduğu nüfus miktarını en azından koruması gerekir. Şayet ***bir yerleşme mevcut nüfusunu koruyamıyor ve sürekli nüfus kaybediyorsa, bu yerleşmeler lokasyon problemi bulunan yerleşmeler olarak değerlendirilir***. Niğde İli'ndeki 165 yerleşme ünitesinin 81'inde 1980-2000 periyodunda önemli oranlarda nüfus azalması görülmektedir.

2- ***Yerleşmelerde bölünmelerin yada yer değiştirmelerin görülmesi mevcut lokasyonlarında bir problemin varlığını yansıtır***. İldeki yerleşmelerin 1'inin bütünüyle yer değiştirdiği (Akçaören), 17 yerleşmenin yeni iskân alanlarına kaymak suretiyle bölündüğü belirlenmiştir. Ayrıca 7'si belediye teşkilatlı kasaba olmak üzere 11 yerleşmede zemin şartlarından kaynaklanan (heyelan, kaya düşmesi) doğal afetler

nedeniyle, 4'ü belediye teşkilatlı kasaba olmak üzere 8 yerleşmede de sel ve çığ gibi nedenlerle bir kısım meskenlerin yerleri değiştirilmiştir.

3- ***Gelişen hayat standartlarına uygun olarak paternlerinde bir yenilenme görülmeyen yerleşmeler de lokasyon problemi bulunana yerleşmeler grubunda yer alır.*** Şayet yerleşmeler gelişen hayat standartlarına uygun olarak kendisini yenileyemez ise bir süre sonra yaşanabilir olma özelliğini kaybedecektir. İlde, özellikle nüfus kaybeden yerleşmelerin meskenlerinde bir yenilenme gözükmemektedir.

4-Bulunduğu mekânda fonksiyonlarını sürekli hale getiremeyen yerleşmeler, bir süre sonra fonksiyonlarını kaybeder ve terk edilir. Bu nedenle ***fonksiyonları ile lokasyonları birbirini tamamlamayan yerleşmeler de lokasyon problemi bulunan yerleşmeleri oluşturur.*** Niğde İli'nde 27 köy yerleşmesi ile 1 kasaba yerleşmesinde bulunduğu lokasyon ile fonksiyonlar arasında uyumsuzluk bulunduğu tespit edilmiştir.

Niğde İli'nin sahip olduğu fiziki şartlar yerleşmelerin lokasyonu bakımından değerlendirildiğinde; çoğunlukla bu faktörlerin sınırlandırıcı etkileriyle karşılaşılır. İnceleme alanının doğal şartları, sahanın her yerinde sürdürülebilir daimi iskânın mümkün olmayacağını ortaya koymaktadır. Sahanın yükselti, eğim, bakı gibi morfografik özellikleri yerleşmeleri sınırlandıran özelliklere sahiptir;

Niğde İli'nde 1650 m yükseltisi daimi yerleşmelerin yükseklik sınırı için bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Bu yükselti eğrisinin üzerinde geniş bir saha mevcut iken, bu sahalar sadece mevsimlik olarak meraya bağlı hayvancılık faaliyetleri potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca bu saha diğer fiziki özellikler bakımından da bütünüyle problemsiz değildir. ***Niğde İli'nde yükselti bakımından yerleşmeye uygun alanlar 1000-1650 m yükselti basamağı içerisinde yer almaktadır.*** İldeki tüm yerleşmelerin %97'si bu yükselti basamağında bulunmaktadır.

Daimi yerleşmelerin lokasyonu için uygun yükselti kademesini oluşturan 1000-1750 m yükselti basamağı da, morfolojik özellikler bakımından bütünüyle yerleşmeye müsaade etmez. Bu basamak dahilinde kısa mesafelerde sık değişen yüksek eğim değerlerine sahip plato ve dağ yamaçları da yer almakta olup, bu durum ifade edilen yükselti kademesi dahilinde de yerleşme ve ekonomik faaliyet alanlarını

sınırlandırmaktadır. ***Niğde İli'nde eğim ve arazinin yarılma şartları nedeniyle problemli konumlarda yer alan ve zaten nüfusları da göç yoluyla azalmakta olan 250'den az nüfuslu köy yerleşmelerinin uygun yerlere nakli teşvik edilmelidir***. İlde bu özelliklere sahip 30 köy yerleşmesi bulunmaktadır.

Niğde İli'nde belirlenen her bir morfografik ünite üzerinde yerleşmelerin tercih ettiği konumlar farklılık göstermektedir. Dağ ve plato sahalarında yerleşmelerin bulunması gereken yerler çoğunlukla sınırlıdır. Böyle sahalarda yerleşmelerin konumu üzerinde en dikkati çeken unsur vadilerdir. Dağ ve plato sahalarındaki yerleşmelerin %69'u vadi içinde yer almaktadır. ***Sahanın doğal şartlarında tabanında daimi su akışı olan genişçe tabana sahip vadiler, yerleşmeler için uygun konum oluşturmaktadır.*** Bu sahalar diğer konumlara nispetle bazı avantajlara sahiptir. Öncelikle yarı kurak iklim şartlarının hüküm sürdüğü bir sahada, su hayat kaynağıdır. Vadiler, özelliklede tabanında daimi su akışı bulunan vadiler, hem içme ve kullanma sularının hem de ekonomik faaliyetler için gerekli suyun kolayca temin edilebileceği konumları oluşturur. Vadilerin taban ve az eğimli yamaçları, yerleşmelerin büyük oranda geçim kaynağını teşkil eden tarımsal faaliyetleri için özel anlamlar ifade etmektedir. Ayrıca yerleşmelerde hayvancılık faaliyetinin, çoğunlukla tarım faaliyetleri ile beraber yürütüldüğü göz önünde bulundurulursa, böyle konumlarda meraya bağlı hayvancılık faaliyetleri tarım ürünlerine zarar vermeden yürütülebilir. Vadiler, soğuk rüzgârlara karşı yerleşmeler için korunaklı alanları da oluşturur. Bu alanların yerleşmeler bakımından dezavantajları ise; tarım alanlarının sınırlı olması ve iskân sahası için yeterli mekânın her zaman bulunamamasıdır. Ayrıca böyle konumlarda yerleşmelerin büyüklüğünü vadinin potansiyeli belirlemektedir.

Sahadaki plato yüzeylerinde su temini problem teşkil ettiği gibi, buralardaki tarımsal faaliyetler hem sığ toprak şartları hem de büyük oynaklık gösteren yağış şartları altında zorlukla yürütülür. Bunun yanında soğuk rüzgârlara karşı yerleşmeleri koruyacak bir engebeden de yoksundurlar. Bu nedenle ***sahanın plato düzlükleri yerleşmelerin lokasyonu için dezavtaj oluşturmaktadır***.

Sahamızın dağlık alanları, sahip oldukları yüksek eğim değerleri yanında su kaynakları bakımından da zengin değildir. Birçok yerde ortaya çıkmış olan çıplak kayalık alanlar tarımsal faaliyetleri sınırlandırmaktadır. ***Sahanın dağlık alanları***

meraya bağlı hayvancılık faaliyetleri dışında yerleşmeler için avantajlı bir konum oluşturmazlar. İlin dağlık sahaları, orman örtüsü bütünüyle ortadan kalmış olduğundan, bu potansiyelden de yoksundurlar. Soğuk rüzgârlara açık olan bu konumlar yerleşmeye uygun olmadığı gibi, bu konumlara ulaşmanın maliyeti de diğer bir dezavantajdır.

Verimli tarım alanlarına sahip ovalar, bölgesel olarak daha yoğun yerleşme ağına sahiptir. Bununla birlikte Niğde İli'nin ova alanları yerleşmelerin lokasyonu bakımından problemsiz sahalar değildir. İldeki ova sahalarında bulunan yerleşmeler büyük oranda barındırdıkları nüfus miktarlarını artırmakla birlikte, bu sahalardaki yerleşmelerin de belirli özellikteki lokasyonları tercih ettiği görülür. Niğde İli'ndeki tarım alanlarının değerlendirilmesi sulamaya bağlıdır. Sahadaki ova alanlarının bütünüyle sulaması mümkün olmamıştır. Her ne kadar dağ ve plato sahalarından ovalara boşalan bazı küçük akarsular üzerinde sulama göletleri inşa edilmişse de, bunlar ihtiyaçları gidermekte yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle de ova alanlarındaki yerleşmeler büyük oranda ova kenarlarındaki sulanabilen konumlarda yer almıştır. Bor Ovası'nda geniş bir alan kuraklık ve topraktaki kimyasal problemler nedeniyle hala boştur. Ayrıca Bor Ovası'ndaki birçok yerleşmenin içme ve kullanma suyu problemi bulunmaktadır. Misli Ovası yerleşmeleri, yeraltı suyu potansiyelini su temini amacıyla kullanmaya başladığından beri, büyük bir dinamizm yakalamışlardır. Bu ovada konumlanan yerleşmeler için oluşabilecek en büyük risk, bilançosu sürekli açık veren yer altı suyunun tükenmesi ya da su temininde karşılaşacağı problemler olacaktır. Bor ve Misli ovalarına oranla daha az problem taşıyan Melendiz Ovası'nın sahip olduğu yükseklik ve yetersiz sulama şartları yerleşmelerin ekonomisini oluşturan tarım faaliyetleri için dezavantaj durumundadır. Ayrıca büyüklüğüne nispetle diğer ovalara göre daha sık yerleşilmiştir. ***Niğde İli'nin ova alanlarında tarım fonksiyonlu yerleşmeler için yeterli su, problemsiz tarım toprakları vazgeçilmez unsurlardır***.

Niğde İli'nde iklim şartları sahanın bütününde benzer özellikler gösterir. Ancak genel iklim karakteri, oroğrafik şartlar altında bazı değişiklikler göstermektedir. Yükselti şartlarına bağlı olarak iklim elemanlarında görülen değişimler bir kenara bırakıldığında, ***sahada soğutucu etki yapan hava cereyanlarından korunan alanlar, açık alanlara oranla yerleşmeye daha uygun ve***

avantajlı konumları oluşturur. İldeki yerleşmelerin %73'ü kuzey sektörlü soğuk rüzgârlara karşı, güney yamaçlarda yer almış ya da soğuk rüzgârlara karşı dağ, tepe ve sırtları kendisine siper etmiştir.

Yeryüzünde hayatın devamını sağlamada temel bir unsur olan su, her dönemde yerleşmelerin lokasyonunu belirleyen başlıca faktörlerden birisi olmuştur. Günümüzde bile bu durum yerleşmelerin vazgeçilmezini oluşturmaktadır. Zaman zaman bütünüyle kurak şartların hüküm sürdüğü ilde, genel karakteri ile yarı kurak iklim şartları hakimdir. Akarsular, kaynak suları ve yüzey suları bakımından da fakir olan Niğde İli'nde, yerleşmelerin lokasyonu üzerinde suyun etkisi açık olarak görülür. Bu nedenle ildeki yerleşmeler az ya da çok su temin edilebilecek alanları yerleşme için tercih etmişlerdir. Bu bağlamda ***daimi akarsular ve kaynakların yakınları ile yeraltından kaliteli ve yeterli su temin edilebilecek alanlar yerleşmeler için uygun alanları oluşturmaktadır***.

Ekonomisi büyük oranda tarım ve hayvancılık faaliyetlerine bağlı olan Niğde İli yerleşmelerinin lokasyonları üzerinde, toprak özelliklerinin önemli etkileri görülür. Verimli tarım alanları tarih boyunca yerleşmelerin sürekliliğini sağlayan en önemli faktörlerden birisi olmuştur. Niğde İli'nin sahip olduğu toprak özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, sahada ekonomik anlamda tarıma uygun alanların sınırlı ve parçalı olduğu dikkat çekmektedir. Sadece engebeli dağ ve plato sahaları değil, ovalarda da benzer durum dikkati çekmektedir. ***İlde tarım faaliyetlerine bağlı fonksiyon üstlenmiş olan yerleşmelerin, toprak problemi bulunmayan ve sulanabilen tarım arazisine sahip konumlarda yer alması gerekir***. Niğde İli'nde sınırlı sahalar gerçek manada tarım fonksiyonlu yerleşmelerin kurulmasına müsaade eder. İldeki yerleşmelerin beklide en büyük problemlerinden biri, tarım fonksiyonlu olarak ortaya çıkmış olmalarına rağmen, mekânın fiziki şatlarının bu fonksiyonları yeterince desteklememesidir.

Niğde İli orman örtüsü bakımından oldukça fakir olup, orman ve fundalık alanlar ilin sadece %5'ini örter. Bu bakımdan sahada orman örtüsü yada ormancılık faaliyetlerinin yerleşmelerin lokasyonu üzerinde bir etkisi görülmez. Sahanın otsu bitki örtüsü, meraya bağlı hayvancılık faaliyetinin yürütüldüğü yerleşmeler için önemli anlamlar taşır. İlin otsu bitki örtüsü yarı kurak iklim şartları altında bulunduğundan, büyük oranda yaz başlarında kururlar. Bu nedenle ***sahada meraya***

bağlı hayvancılık faaliyetinin yürütüldüğü yerleşmeler için en ideal konumlar, yükselti farkına bağlı olarak daimi yeşil ot bulunabilecek dağ ve plato sahalarının yamaçlarıdır.

Coğrafi mekân ile insan arasındaki etkileşimlerin incelenmesi coğrafyanın temelini teşkil etmektedir. Bu etkileşimde, doğal çevrenin olgularını bilmek kadar, insanların çevrelerine uyum sağlarken ortaya koyduğu tepkileri de bilmek gerekir. İnsanın doğal çevreye uyum sağlarken ortaya koyduğu davranışlar oldukça karmaşık bir yapı gösterdiğinden, yapılmış olan çalışmalarda genellikle olayların lokasyonları belirtilmekte, ancak bağlantılar görmezlikten gelinmektedir. Gerçekte mekân ile üzerinde yaşayanların birbiriyle etkileşimleri deneye dayalı olarak çok yetersiz bir şekilde tanımlanmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı çalışma sahamızdaki lokal beşeri faktörlerin, yerleşmenin lokasyonu üzerindeki etkileri gözlemlere dayanan teorik bilgilerle izah edilecektir.

Yerleşmelerin lokasyonunu üzerinde lokal beşeri faktörlerin etkilerini ortaya koymak için, yerleşmenin hangi nedenle bulunduğu lokasyonda yer almış olduğunun bilinmesi gerekir. Bu durum aynı zamanda yerleşmelerin hangi fonksiyon ya da fonksiyonlara sahip olduğunu ortaya çıkaracaktır. Her konum bir fonksiyona sahip olabilir, ancak her fonksiyon türü sürekliliğini koruyabilmek için özel lokasyonlara ihtiyaç duyar. Bu nedenle öncelikle Niğde İli'nde yerleşmelerin lokasyonları ile fonksiyonları arasında bir uyumluluğun bulunup bulunmadığını değerlendirmek gerekir.

Niğde İli köy yerleşmelerinin geçim kaynakları esas alındığında, bu türdeki yerleşmelerin mekâna bağlı olarak büyük oranda zirai üretim (tarla bitkileri, meyve ve sebze üretimi) ve hayvancılık faaliyetleri ile meşgul oldukları görülmektedir. Ancak mekâna bağlı olmayan faaliyetlerden işçilik ve el sanatları ile geçimini temin eden yerleşmelerin sayısı da az değildir. DİE ve Tarım İl Müdürlüğü verileri birlikte değerlendirildiğinde köy yerleşmelerinden 4'ü hariç, 109'unda faal nüfusun yarısından fazlası mekâna ihtiyaç gösteren tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile meşgul olmaktadır. Dolayısıyla köy yerleşmelerinin lokasyonunu, bu iki faaliyeti esas alarak değerlendirmek gerekmektedir. Toprağa bağlı tarım faaliyetleri ve çiftçi ailelerinin sahip olduğu tarım alanı miktarları esas alındığında;

Niğde Merkez İlçe'de; Fesleğen, Gösterli, Hamamlı, Kırkpınar, Kömürcü,

Kumluca, Narköy, Özyurt, Pınarcık, Taşlıca, Tepeköy, Yeşilburç

Altunhisar İlçesi'nde; Akçaören, Uluören,

Bor İlçesi'nde; Obruk

Çamardı İlçesi'nde; Bekçili, Çardacık, Kavaklıgöl, Orhaniye, Ören

Çiftlik İlçesi'nde Asmasız, Çardacık, Çınarlı, Mahmutlu, Murtaza, Şeyler

Ulukışla İlçesi'nde Alihoca, Ardıçlı, Çanakçı, Çifteköy, Elmalı, Gedelli, Handeresi, Horoz, Koçak, Maden, Tabaklı, Ünlükaya

köylerinde mevcut haliyle çiftçi başına düşen ortalama tarım alanı miktarı çiftçi ailelerini geçindirme olanaklarından uzaktır. Özetle bu yerleşmelerin çiftçi aileleri geçimini sadece toprağa bağlı ziraat faaliyetleri ile temin edemez.

Aynı yerleşmelerdeki hayvancılık faaliyeti de göz önüne alındığında; tarım ve hayvancılık faaliyetleri bakımından problemli lokasyona sahip yerleşmelerin sayısı azalma gösterir. İldeki köy yerleşmelerinden;

Niğde Merkez İlçe'de; Gösterli, Hamamlı, Kırkpınar, Kumluca, Narköy, Pınarcık, Taşlıca ve Yeşilburç,

Altunhisar İlçesi'nde; Uluören ve Akçaören,

Bor İlçesi'nde; Obruk,

Çamardı İlçe'sinde Bekçili, Çardacık ve Kavaklıgöl,

Çiftlik İlçesi'nde Asmasız, Çınarlı, Mahmutlu, Murtaza ve Şeyhler,

Ulukışla İlçesi'nde; Alihoca, Çanakçı, Çifteköy, Gedelli, Horoz, Koçak, Tabaklı ve Ünlükaya köylerinde (27 köy yerleşmesi)

köylerin fonksiyonları ile lokasyonları arasında uyumsuzluk mevcuttur. İfade edilen köylerde mekân üzerinde yürütülen faaliyetler, yerleşmede yaşayanları barındırma niteliklerine sahip değildir. Bu ***köy yerleşmelerinde lokasyonla uyumlu fonksiyonel çeşitliliğin artırılması durumunda yerleşmeler süreklilik kazanabilecektir***.

İldeki belediye teşkilatlı kasaba yerleşmelerine bakıldığında; bu türdeki yerleşmelerden Karanlıkdere hariç, bütünüyle tarım ve hayvancılık faaliyetleri asıl geçim kaynağını oluşturmaktadır. Dolayısı ile ***belediye teşkilatlı kasabaların sahip oldukları lokasyonlar üzerinde, tarımsal faaliyetlere uygun alanlarının önemli bir yeri vardır***. İlginç olan durum bu türdeki kasaba yerleşmelerinden hiç birisi, sahip oldukları tarım dışı fonksiyonları nedeniyle merkezi yer olma potansiyeli

taşımamaktadır. Her ne kadar Karanlıkdere Kasabası'da faal nüfusun %50'sinden azı tarım sektöründe faal ise de, tarım dışı faaliyetler yerleşmenin mevcut mekânında yürütülmemektedir. Gerçekten yerleşme strüktürü incelendiğinde gerek tarımsal gerekse diğer fonksiyonlara ait paternler yerleşmede ayırt edilmez. Yerleşme sonradan oluşan ve fizyolojik bir bütünlük oluşturmayan mahallelere ayrılmıştır. Bu nedenle belediye teşkilatlı kasaba yerleşmelerinden Karanlıkdere, fonksiyonları ve lokasyonu uyumsuzluk gösteren kasaba yerleşmesidir.

Eskiden bucak merkezliği görevi üstlenmiş kasaba yerleşmelerinden yerleşmelerden Çiftehan'ın lokasyonu üzerinde, sahip olduğu kaplıcanın etkisi büyüktür. Ayrıca yerleşmenin hemen yanından geçen Ulukışla-Pozantı devlet karayolu, yerleşmenin lokasyonuna pozitif değer katmaktadır. Her ne kadar ***Çiftehan, fiziki faktörlerin zorlaması ile bazı köy yerleşmeleri için merkezi yer fonksiyonu üstlenmişse de, aynı fiziki faktörler yerleşmenin siti için negatif etki taşımaktadır***.

Kemerhisar Kasabası, tarım ve hizmet fonksiyonuna sahiptir. Lokasyonu bakımından problemsiz bir yerleşme olmakla beraber ***Kemerhisar'da bazı fonksiyonlarının gelişimini hemen yakınında bulunduğu Bor Şehri negatif etkilemektedir.***

Yeşilgölcük Kasabası'nın lokasyonu üzerinde büyük oranda sahip olduğu sulanabilir tarım alanları etkilidir. Yerleşme içerisinden geçen Niğde-Nevşehir karayolu yerleşme lokasyonuna pozitif değer kattığı gibi, çevre kasaba ve köylerden gelerek kasabada düğümlenen ulaşım güzergâhları nedeniyle kasabada, merkezi yer olma fonksiyonu da az çok hissedilir. ***Yeşilgölcük, fonksiyonlarını çeşitlendiği ve güçlendirildiği taktirde idari merkez fonksiyonu üstlenebilecek bir lokasyona sahiptir***.

Niğde İli'nde ilçe merkezliği üstlenmiş kasaba yerleşmelerinden Ulukışla dışındaki diğer ilçe merkezlerinin lokasyona pozitif değer kazandıran önemli faktörün tarım faaliyetleri olduğu dikkat çekmektedir. Ulukışla Kasabası'nda ise lokasyona pozitif değer kazandıran en önemli faktörlerin ulaşım ve merkezi yer özelliği olduğu görülür.

İlçe merkezliği görevi üstlenmiş kasaba yerleşmeleri; çevrelerine mal ve hizmetler sunan merkezi yer olma özelliği bakımından bulundukları idari üniteler

içerisinde alternatifsizdirler. Bununla birlikte, fiziki ve sosyal faktörlerden kaynaklanan olumsuz etkilerle karşı karşıyadırlar. İlçe merkezi olan kasaba yerleşmelerinden Ulukışla Kasabası'nın idari etki alanı ile genel idare hizmetleri dışındaki hizmet ve ticari etki alanı birbiriyle uyumlu değildir. Pozantı ve Çiftehan ticari ve özel hizmetlerden kaynaklanan etki alanını daraltmış olduğu gibi, bu idari ünite içerisindeki, özellikle güneyde yer alanlar üzerinde Adana ve Mersin şehirlerinin etkisi belirgin olarak görülür. Bu idari üniteye dahil olan Yeniyıldız Kasabası ticaret ve özel hizmet ilişkilerini Ereğli ile, ayrıca ilçenin kuzeyinde bulunan bir kısım yerleşmelerde Bor ile ticari ilişkiler içerisindedir.

İlçe merkezi görevi üstlenmiş olan Çamardı Kasabası'nın da idari etki alanı ile ticaret ve özel hizmetlere bağlı etki alanı birbiri ile çakışmaz. Genel idare hizmetlerine bağlı etki alanı daha geniş iken, ticaret ve özel hizmetlere bağlı etki alanı daha dardır. İlçenin kuzeyinde ve batısında yer alan yerleşmelerden bir kısmı ekonomik faaliyetlerini direk olarak il merkezi olan Niğde Şehri ile yürütmektedir. Bunun dışında güneyde yer alan bir kısım köy yerleşmelerinde Adana ve Mersin'in yoğun etkisi görülür.

1990 yılında ilçe merkeziği görevi üstlenmiş olan Altunhisar ve Çiftlik kasabaları da bulundukları konumları sahip oldukları tarımsal avantajlara borçludur. Her ne kadar DİE'nin 2000 yılı sayım verilerine göre bu yerleşmelerde faal nüfusun %50'sinden az bir kısmı tarım sektöründe çalışıyor gibi gözükse de, 2002 yılı Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre bu yerleşmelerde yaşayan ailelerin %80'in üzerindeki kısmı (Altunhisar %83, Çiftlik %85) tarımsal faaliyetlerle bağlantılıdır. Her iki kasaba da bulundukları idari ünite içerisinde idari merkez olabilecek en uygun lokasyonu oluşturmakla birlikte, bu kasabaların merkezi yer olarak fonksiyonlarını yeterince çeşitlendirmiş ve geliştirmiş değildir. Bu nedenle bu idari üniteler dahilinde yer alan birçok yerleşmeler ihtiyaçları olan mal ve hizmetleri daha uzak konumlardaki Niğde ve Bor şehirlerinden almaktadır. Gerçekte bu olay üzerinde etkili olan sosyal rekabet faktörleri de bulunmaktadır. Her iki idari ünite içerisinde de barındırdıkları nüfus bakımından idari merkez olarak seçilmiş yerleşmelerden daha fazla nüfusa sahip kasabalar bulunmakta, her bir kasaba idari merkez olma hakkını kendilerinde gördüklerinden, idari merkez olarak seçilmiş yerleşmelerle mümkün olduğu kadar ticari ilişki kurmama eğilimi göstermektedir. Gerçekte her iki

yerleşmede ticari ve hizmet fonksiyonları yeterince çeşitlenmemiş ve gelişmemiştir. ***Niğde İli'nde ilçe merkezliği görevi üstlenmiş kasabaların lokasyonlarını güçlendirmek için, fonksiyonlarını çeşitlendirme ve güçlendirmesi bakımından istihdan yaratacak yatırımlara ihtiyacı bulunmaktadır***.

Birçok şehir verimli tarım alanları üzerinde ya da yakınında ortaya çıkmış olduğu gibi, günümüzde de bir çok şehrin ekonomik faaliyetleri arasında tarımsal faaliyetler az yada çok yer alır. Ancak bu primer faaliyet türü gerçek şehirlerin temel fonksiyonlarından değildir. Bu nedenle şehirlerin bulunması gereken konumlar tarım dışı fonksiyonlarını en iyi şekilde yerine getirmeleri gereken yerler olmalıdır. Her şeyden önce şehirler, merkezi yer olma özelliğine sahiptir. Genellikle mal ve hizmetler şehirlerde üretilir ve buralardan dağılırlar. Bu bakımdan merkeziyet; yakın yada uzak çevresinin ihtiyaçlarını sağlamak üzere "bir şehirsel yerde toplanmış merkezi fonksiyonların çokluğundan ve çeşitliliğinden meydana gelmiştir ve o yerde toplanan bir yada bir kaç ulaşım şebekesine dayanmaktadır" (Gottmann, 1976:5-6). Dolayısı ile şehirler, endüstriyel üretim ile ticari ve idari karakterli ekonomik faaliyetlerin lokasyonu olmalıdır. Bu bakımdan şehirlerin büyüklüğü ve gelişmişliği ile sundukları mal ve hizmetin dağılış sahasının büyüklüğü arasında sıkı bir münasebet vardır. Daha geniş ve daha çok sayıdaki yerleşmelerin mal ve hizmet ihtiyaçlarını karşılayan şehir yerleşmeleri daha gelişmiş ve fonksiyonları daha fazla çeşitlenmiştir.

Bir şehir yerleşmesi olarak Bor'un konumu üzerinde doğal faktörler kadar, beşeri ve ekonomik faktörlerin de etkili olduğu görülür. Öncelikle su bakımından fakir ve çeşitli toprak problemleri arz eden Bor Ovası'na bir eşik araziden akan Niğde Çayı'nın giriş yaptığı bu yer, doğal faktörler bakımından sahadaki en uygun yerlerden birisidir. Saha, kolay su temini, sulanabilir tarım alanı, soğuk kuzey rüzgârlarına karşı az çok korunaklı yamaç arazileri ve nihayet dağların oroğrafik uzanışına bağlı olarak zorunlu ulaşım güzergâhı üzerinde yer alma avantajlarına sahiptir. İlçe merkezi olma fonksiyonunu üstlenmiş olması lokasyonuna artı değerler kazandırmıştır. Bor şehrinin idari etki alanı, mal ve özel hizmetlerin sunumuna dayalı etki alanından daha dardır. Yerleşme kendi idari etki alanının dışında, bütünüyle Altunhisar İlçesi ve Ulukışla İlçesi'nin sayılı birkaç köyüne ticari mal ve hizmetler sunmaktadır. İstihdam yaratan sanayi tesislerine sahip olması, il içerisinde nüfus

çekim merkezi olmasını sağlamıştır. ***Bor Şehri'nin etki alanı bakımından en büyük dezavantajı Niğde Şehri'ne yakın olmasıdır***. Yerleşme lokasyonunun dezavantajlarından bir diğeri de etki sahasının geometrik olarak merkezinde yer almamasıdır. Bu durum şehrin etki alanının zorunlu olarak sınırlandırmaktadır.

İdari bakımdan il merkezi görevi üstlenmiş olan Niğde, sahamızdaki en önemli ve en büyük yerleşmeyi oluşturur. Niğde Şehri mevcut konumunu, başından itibaren tarım dışı fonksiyonlardan almıştır. Bu nedenle geçmişte idari fonksiyonlarından bir kısmını kaybettiği yıllarda önemli nüfus kayıplarına uğramıştır. İdari etki sahasının geometrik olarak merkezinde yer almış olması yerleşmenin en büyük avantajı olmakla birlikte, sahanın morfografik özellikleri dikkate alındığında ticari mal ve hizmetlere dayanan etki sahasında bazı problemlerin bulunduğu görülmektedir. Zaman zaman 2000 metreyi aşan yükselti farkları ve oldukça arızalı görünüme sahip morfolojik yapı, il merkezinin ticari mal ve hizmet sunumuna dayalı etki alanında bölünmelere ve kopmalara neden olmaktadır. Aynı faktörler il içerisinde birbiriyle bağlantısız ve izole olmuş yöreleri ortaya çıkarmıştır. Bu durum il merkezi olarak Niğde Şehri'ndeki özellikle ticari mal ve hizmet fonksiyonlarının çeşitlenmesi ve direnci üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Aynı nedenden dolayı ***Niğde Şehrinde, yatırımlara dönüşebilecek yeterli sermaye birikimi gerçekleşmediğinden çevresindeki aynı özelliğe sahip il merkezi yerleşmelerle rekabet edememektedir***.

Sahadaki morfolojik şarların zorlaması yanında, ana ulaşım güzergahının uzanışı nedeniyle Ulukışla İlçesi yerleşmeleri, büyük oranda ticari mal ve hizmet alımını Çukurova'nın metropol yerleşmelerinden sağlamaktadır. Bu durum üzerinde daha önce Ulukışla yerleşmelerinden koparak buralara göç etmiş olan nüfus ile mevsimlik göç şeklinde gerçekleşen işçilik faaliyetlerinin etkisi de büyüktür. Benzer durum Çamardı İlçesi'nin güney kesiminde yer alan bir kısım köyler için de geçerlidir. Ayrıca Dündarlı, Hacıbeyli ve Edikli kasabaları Kayseri ve bu il dahilindeki ilçe merkezleri, Ağcaşar, Kiledere, Kayırlı yerleşmeleri Nevşehir'in Derinkuyu, Narköy, Gösterli, Kitreli yerleşmeleri Aksaray ve bu il dahilindeki ilçe merkezleri, Ulukışla İlçesi'ne bağlı Yeniyıldız Kasabası da Ereğli ile daha fazla ticari ilişkiler içerisindedir.

İl merkezi olarak Niğde Şehri'nin en büyük dezavantajlarından birisi de;

Adana, Mersin, Konya, Kayseri gibi ticari mal ve hizmetlerden kaynaklanan etki sahalarını kendi idari ünitelerinin dışındaki alanlara ulaştırmış büyük merkezlerin ortasında yer almasıdır. İl merkezi olan Niğde'de dahil olmak üzere sahamız dahilindeki bir çok yerleşme ticari mal ve hizmet ihtiyaçlarını bu merkezlerden sağlamaktadır.

Niğde İli'nde yerleşmelerin mevcut dağılımı ve lokasyonları arz-talep dengesinde gelişmiş değildir. Merkezi yer olarak belirmiş olan yerlerleşmeler kırsal alanı yeterince organize edememektedir. Sahada kır-şehir organizasyonu yeterince gelişmemiştir. Mevcut şehirler, kırsal alanın üretimini değerlendiremediği gibi, kırsal alanın ihtiyaçlarını bütünüyle karşılamaktan uzak görünmektedir. ***İlde, merkezi yer olarak yer olarak seçilmiş olan yerleşmelerde kırsal alanın ürünlerini değerlendirecek yatırımların teşvik edilmesi gerekmektedir***.

Geçmişten gelen nedenler ve ülkemizdeki hızlı ekonomik değişimler nedeniyle, yerleşmeler bütünüyle gelişmelere ayak uyduramamış ve birçok yerleşme fonksiyonları ile bütünleşememiş lokasyonlarda kalmıştır. Ülkemizde yaşanan ekonomik değişim süreçleri Niğde İli'nin özellikle kır yerleşmelerinin birçok ekonomik faaliyet alanlarını atıl halde bırakmıştır. Çoğunlukla yerleşmede eskiden yürütülen ekonomik faaliyetler geçim için yeterli olma niteliğinin dışına çıktığından kırsal yerleşmelerden hızlı bir şekilde gerçekleşen göç olayları gözlenmiş olup, bu durumun süreceği tahmin edilmektedir. Özellikle ildeki kır yerleşmelerinin potansiyellerinin yeniden iyice araştırılarak, bu yerleşmelerin fonksiyonlarının güçlendirilmesi, yeterli potansiyele sahip olanların yeni fonksiyonlar üstlenmeleri desteklenmelidir. Genç ve yetişmiş nüfusunu büyük oranda göçle kaybeden bu yerleşmelerde dönüşüm kendiliğinden gerçekleşemeyeceği için yerleşmelerin potansiyellerinin bilim kuruluşları, gönüllü kuruluşlar veya daraştırma enstitüleri tarafından incelenmesi ve önerilerin belirlenmesi gerekmektedir.

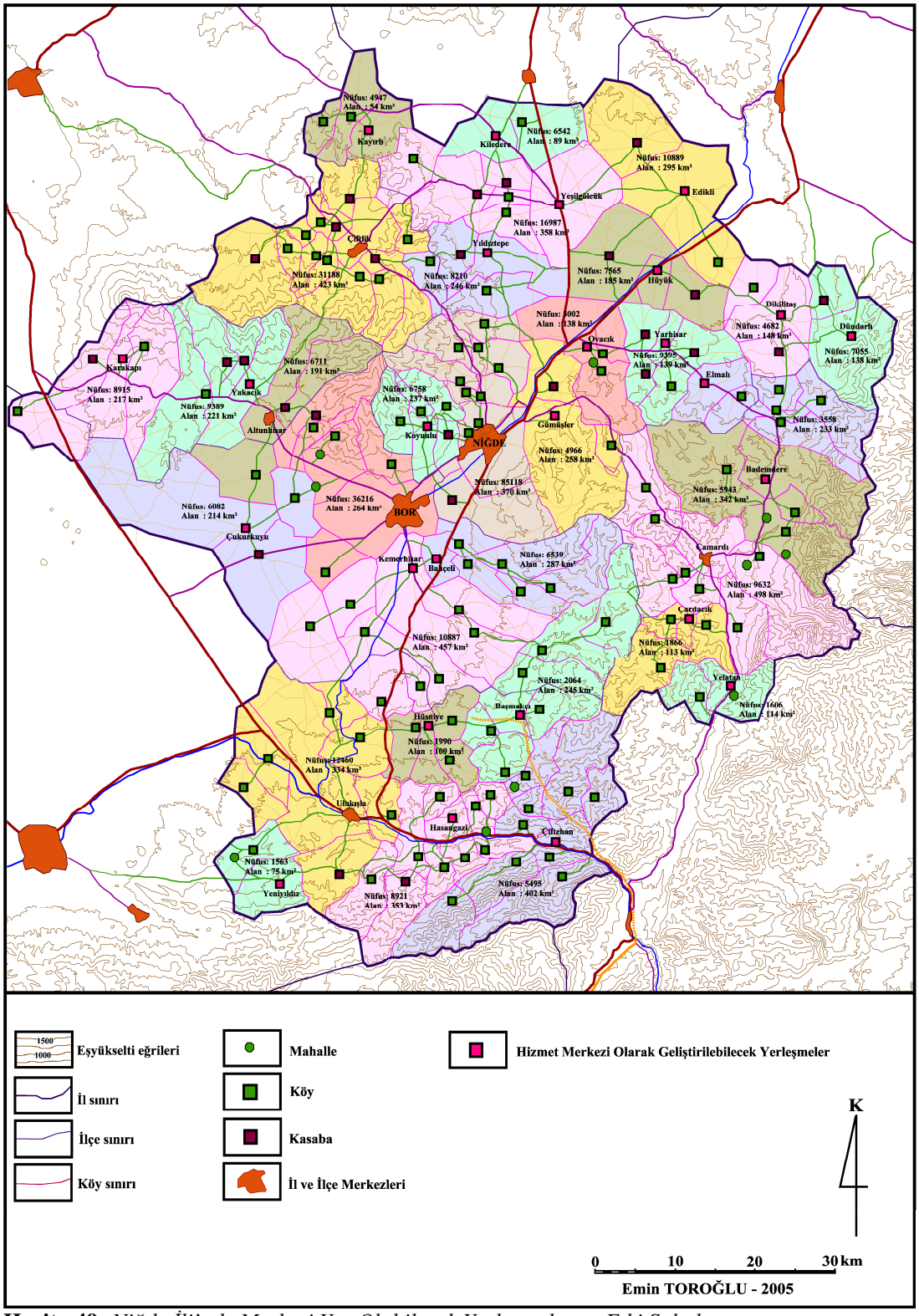
İldeki yerleşmelerin dağılış düzeni çoğunlukla birbiriyle münasebet içerisinde olamayan, izole yerleşmeleri ortaya çıkmıştır. Yerleşmelerin mevcut konumları ve ulaşım düzeni yakın gelecekte yerleşmeler arası organizasyonu sağlayacak nitelikte görünmemektedir. Ancak ***belirli alanlara hizmet sunacak merkezi yerlerin organizasyonuna şimdiden başlanmalı ve belirlenecek kriterler doğrultusunda merkezi yerleşmelerin fonksiyonları kuvvetlendirilmelidir***.

İnsan faaliyetlerinin esas karakteri hiyerarşik örgütlenmeye sahiptir. İnsan etkinliğinin mekâna ait dağılımı mekânlar arasında farklılaşmalara neden olduğu gibi, mesafe faktörünü ve çeşitli derecelerden kademelenmeleri ortaya çıkarmaktadır. Lokasyon kararları mesafeleri minimuma indirecek şekilde alınır. Çünkü hareketin insana bir maliyeti bulunmaktadır. Bu nedenle büyük mesafelere sahip alanlar yerleşmeler için normal bir sit değildir.

Genel kural olarak mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtım maliyetlerinin asgari seviyede tutulabilmesi için, bu mal ve hizmetleri sunan yerleşmeler arasında uygun bir kademelenmenin bulunması öngörülmektedir (DPT, 1982:V). Bu konuda bilinen en yaygın teori, Walter Christaller'in 1933 yılında ortaya attığı "merkezi yerler teorisi"dir. Teori, bazı temel ilkeler ve faktörleri ortaya koymakla birlikte, önerilen kalıplar tüm mekânlar için uygulanabilir olmaktan uzaktır. Christaller'in "merkezi yerler teorisi" doğrultusunda sahamızdaki yerleşmeler değerlendirildiğinde; yerleşme kademelenmesi üzerinde etkili olan faktörlerden kaynaklanan bazı sorunların bulunduğu dikkat çekmektedir. Yukarda da ifade edildiği gibi sahanın mevcut morfolojik şartları özellikle köy ve belediye teşkilatlı kasaba yerleşmeleri bakımından birbirleriyle kolayca ilişki kuramayacakları izole olmuş konumlarda yer almaktadır. Ayrıca birbiri ile ilişkilendirilebilecek olanlar arasında sosyal rekabet çekişmeleri bulunmaktadır.

İlde mevcut ulaşım ağı, teoride ifade edilen ilişkileri sağlayacak yoğunluk ve düzende de değildir. Genel olarak yerleşmeler bir ana yol güzergâhı üzerinde değil, daha ziyade bir anayola tali girişlerle bağlantılıdır. Çoğunlukla da bu tali girişler tek yerleşmeye ulaşmaktadır. Bu nedenle ildeki bazı yerleşmelerin bölünerek yol kenarlarında yeni iskân sahalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bir süre sonra yoldan uzakta kalan eski yerleşme yerleri terk edilecektir. ***İlde yerleşmelerin mevcut lokasyonlarının kuvvetlendirilmesi bakımından; yeni planlanacak olan ulaşım ağlarının yerleşmeleri birbirine ve merkezi yer olarak seçilen yerleşmelere en kısa yoldan bağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.***

Tüm bunların yanında hizmetlerin sunumu bakımından Christaller'in "merkezi yerler teorisi" doğrultusunda düzenlenebilecek yerleşmeler de yok değildir. Bu bağlamda çok sayıdaki zorlamalarla birlikte merkezi yer teşkil edebilecek yerleşme ve etki sahaları harita 49'da gösterilmiştir.

Harita 49: *Niğde İli'nde Merkezi Yer Olabilecek Yerleşmeler ve Etki Sahaları*

V. SONUÇ

Niğde İli'nin büyük kısmı İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümü'nde yer almakla birlikte Çamardı ve Ulukışla ilçeleri Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü sınırları içerisinde yer almakta olup, 7795.2 km² yüzölçümüne sahiptir. İl, idari olarak 6 ilçe ve bu ilçeler dahilinde 165 idari üniteye ayrılmıştır.

İl arazisi, Misli Ovası, Bor Ovası bir kenara bırakıldığında, yüksek ve engebeli bir görünüme sahiptir. Sahada yükselti, ilin güneyindeki Çiriş Boğazı mevkiinde 870 m ile en düşük seviyede iken, ilin doğusunda Demirkazık Tepesi'nde 3756 m.'ye ulaşır. İl morfolojisinde kendine özgü strüktür ve morfografik karakteriyle; volkanik dağlar ve volkanik materyallerin oluşturduğu platolar, Misli ve Bor ovaları, Üçkapılı ve Ulukışla platoları, Ecemiş koridoru, Aladağlar ve Bolkarların oluşturduğu Orta Toroslar dikkati çekmektedir.

Her bir morfografik ünitenin sahip olduğu özel şartlar, yerleşmelerin kuruluşu ve gelişmesi bakımından farklı anlamlar ifade etmektedir. Niğde İli'nin morfolojik özellikler bakımından yükselti, eğim, bakı, arazinin yarılma durumu gibi morfolojik unsurlar yerleşmelerin kuruluş yeri ve özellikleri üzerinde dolaylı yada doğrudan etki eden faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu şartlar göz önüne alındığında ildeki daimi yerleşmeler 1000-2000 m yükselti basamağında yer almaktadır. Ancak 1650 m yükseltisi yerleşmelerin yükseklik sınırı bakımından bir kırılma noktası teşkil etmektedir. Daimi yerleşmelerin %97'si 1000-1650 m yükselti basamağında yer alır.

Sahadaki yerleşmelerin sayısal %31'i dağların etek ve yamaçlarında, %22'si ovalarda ve %47'si plato sahalarında üzerinde yer almaktadır. Dağ yamaç ve eteklerinde yer alan 51 yerleşmeden 7'si Aladağlar'ın Ecemiş Koridoru'na bakan etek kısmında, 9'u Bolkar Dağları'nın eteklerinde geri kalan 35'i ise iç kesimde yer alan volkanik dağların yamaç ve eteklerinde yer almaktadır. Bu dağılışta volkanik dağların yapısal özellik nedeniyle kolay aşınabilir materyalden oluşması yanında Aladağlar ve Bolkar dağlarının saha içerisinde kalan kısımlarının faylanmalar nedeniyle oldukça dik yamaçlardan meydana gelmesi de etkili olmuştur. Dağlık sahada yer alan yerleşmelerin genellikle vadi içlerini (%59) tercih etmiş olmaları dikkat çekicidir.

Ovalarda bulunan 37 yerleşmenin 16'sı Misli Ovası, 13'ü Bor Ovası ve 8'i de Melendiz Ovası'nda yer almaktadır. Bor Ovası'nın daha geniş alan kaplamakla

birlikte nispeten daha az yerleşme barındırmasının nedeni, ovadaki içme ve sulama suyu kaynaklarının azlığı, toprağın sodiklik ve tuzluluk gibi kimyasal yapısı, yağışlı dönemlerden sonra biriken suyun hemen tabana sızmaması gibi doğal nedenlerdir. Misli Ovası, tüflerin ayrışması ile oluşmuş toprak yapısı yanında sondaj yardımı ile kolayca taban suyuna ulaşma gibi nedenlerle son 30 yıl içinde değer kazanmıştır.

Geniş alan kaplayan plato sahaları farklı özellikteki mekanları içerisinde barındırması nedeniyle yerleşmelerin sayısal olarak %46.7'lik kısmını, il nüfusunun da %44'ünü barındırır. Genel itibariyle yarı kurak bölgede yer alan Niğde İli'nde, plato sahası su kaynakları bakımından avantajlı bir durum ortaya koyar. Ayrıca yapısal olarak meydana gelmiş olan morfografik ünitelerin akarsular tarafından fazlaca işlenmiş olması nedeniyle yerleşmelerin kuruluş ve dağılışını etkileyecek oldukça fazla faktörü üzerinde barındırmaktadır.

Niğde İli'nde yerleşmelerin %14.6'sı ova düzlüğünü, %1.2'si volkanik patlama çukurunu, %3.6'sı münferit bir tepe yamacını, %53.3'ü vadi içindeki yamaçları, %27.3'ü sırt ya da dağ yamacını yerleşme yeri olarak tercih etmiştir. Yerleşmelerin %73'ü kuzey sektörlü soğuk rüzgârlara karşı ya güney yamaçlara yerleşmiş ya da dağ, tepe ve sırtları kendisine siper almıştır.

Niğde İli'nde yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve kar yağışlı geçen, yağış azamisi ilkbahar mevsiminde görülen İç Anadolu Karasal İklimi hüküm sürmektedir. İklimin en belirgin karakteri yarıkurak ve mezotermal olmasıdır. Sahada yıllık ortalama sıcaklıklar 10.3°C ile 13.6°C arasındadır. Aylık ortalama sıcaklıklar -1.4°C ile 25.2°C arasında, mutlak sıcaklık değerleri ise 40°C ile -29°C arasında değişmektedir. Sahada hüküm süren mevcut sıcaklık şartları burada yaşayan insanların yıl boyunca barınabilecekleri bir meskene ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Niğde İli'nde ortalama sıcaklıklar yılın sadece 4 ayında insan yaşamı için ideal sayılabilecek değerler göstermektedir. Özellikle düşük sıcaklıkların meskenlerin yapı tarzları üzerinde etkili olduğu dikkat çekmektedir. Vejetasyon süresi bakımından sıcaklık değerleri 220 gün uygun şartlar görülse de Mayıs ayının ortalarına kadar mutlak sıcaklıklar 0°C'nin altına inebilmekte ve don olayları görülmektedir. İlde ortalama ısıtıcı yakma süresi ise Ekim ayı ortalarından Mayıs ayı ortalarına kadar yaklaşık 250 gündür.

İlde hakim rüzgar yönü kuzey sektörlüdür. Kış mevsiminde de hakim olan kuzey sektörlü rüzgarlar bulundukları yerlere soğutucu etki yaptıklarından, kış soğukluklarının daha fazla hissedilmesine neden olurlar. Bu nedenle ildeki yerleşmelerin 121'i kuzey sektörlü soğuk rüzgârlara karşı ya güney yamaçlara yerleşmiş ya da dağ, tepe ve sırtları kendisine siper almıştır. 1.4 m/sec ile 6.3 m/sec arasında değişen ortala rüzgâr hızları ise yerleşmeler açısından olumlu şartlar göstermektedir. Niğde İli'nde etkili rüzgâr yönü ise güney sektörlü olup, sahada görülen maksimum rüzgâr hızları (azami 38 m/sec), güney sektörlü rüzgârların yıl boyunca fırtına niteliğini kazanabileceğini göstermektedir.

İnceleme alanı genel itibariyle yıllık ortalama 300-400 mm aralığında yağış alan bir sahadır. Yıllık ortalama yağış miktarı Niğde'de 339 mm, Çamardı'nda 395 mm, Ulukışla'da 346 mm'dir. Yıllık ortalama yağış miktarının %39'u ilkbahar mevsiminde düşmektedir. Sahadaki tarımsal ürünlerin yetişme devresine denk gelen bu yağışlı devre, yerleşmelerin ekonomik faaliyetlerinde büyük öneme sahiptir. Niğde İli'nde kuraklık afeti denildiğinde ilk olarak akla gelen, mutlak yaz kuraklığı değildir. Binlerce yıl süren tarım hayatı onlara yaz kuraklığının mevcudiyetini öğretmiştir. Ancak tarımsal ürünlerin yetişme devresinde yağışların yeterince düşmemesi veya zamanından geç düşmesi tam bir kuraklık afeti olarak kendini gösterir. Sahada yıllık yağışların standarttan sapma oranı %63 ile %78 arasında değişmektedir ki; bu değerler oldukça yüksektir. Aynı zamanda yağışlara bağlı olarak ziraat faaliyetlerinde bulunan yerleşmelerin ne kadar risk altında bulunduklarını da gösterir. Ayrıca sahada bitkilerin yetişme devresine denk gelen mart, nisan, mayıs ve haziran aylarında yağışlardaki standart sapma oranı diğer aylara göre yüksektir. Bu durum sahada, yağışlara bağlı tarımsal faaliyetlerin kuraklık riski ile karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir.

Niğde İli'nin 889.3 hm^3/yıl olan toplam su kaynakları potansiyelinin, %85'lik kısmını (763.8 hm^3/yıl) yer üstü suları oluşturmaktadır. Sahanın akarsular ve göller gibi yerüstü suları bakımından zengin olduğunu ifade etmek güçtür. Sahanın en şanssız olduğu hususlardan birisi de geniş sahaları sulayabilecek büyük akarsudan mahrum olmasıdır. Niğde İli'nde akım değerleri genellikle çok az olan akarsuların rejimleri de oldukça düzensiz, azami ve asgari akımlar arasındaki farklar çok büyüktür. Sularını büyükçe bir kaynağın beslemediği akarsuların tamamı yaz

başlarında kurumaktadır. Mevcut akarsular gerek akım miktarları ve gerekse rejim tipleri itibariyle sahanın su problemini çözmeye yeterli değildir. Bütün bunlara rağmen bu akarsulardan azami derece de istifade etmek, yaptıkları sel ve taşkınları önlemek amacıyla bu akarsular üzerinde sulama amaçlı gölet ve küçük barajlar inşa edilmiştir. Su kaynağı olarak göller bakımından da zengin olmayan Niğde İli'nde, oluşumları ve konumları itibariyle farklı bir potansiyel taşıyan küçük göller yer almaktadır.

Yerüstü suları bakımından zengin olmayan ve yarıkurak bir iklime sahip Niğde İli'nde, su eksiğini tamamlamak için yeraltı suları büyük bir önem taşır. İlde geniş alan kaplayan volkanik sahaların ana yapısını oluşturan ignimbrit ve tüfler, bu sahaların yüzey suları bakımından fakir olmasına neden teşkil ettiği kadar, yağış sularını kolayca yeraltına sızdırarak havza tabanlarında bol yeraltı suyunun oluşmasına da imkân hazırlamıştır. Niğde'nin akarsular ve kaynak suları bakımından fakir bu sahalarda, yerleşmelerde yaşayanların ve tarımsal faaliyetlerin su ihtiyacını yeraltı suları sağlamaktadır. Misli ve Melendiz ovalarındaki patates üreticileri tarafından açılmış sondaj kuyusu sayısı 11154'tür. Bunlara ilave olarak ilde sulama amacıyla DSİ tarafından 39, Toprak-Su tarafından 263 sondaj kuyusu açılmıştır. Yerleşmelere içme suyunu temin etmek için açılmış sondaj kuyusu sayısı ise 209'a ulaşmıştır. İldeki toplam su potansiyelinin %15'ini (125.5 hm^3/yıl) yer altı su kaynakları oluşturur.

Niğde İli farklı kimyasal bileşenlere ve sıcaklıklara sahip kaplıca, ılıca ve maden sularına da sahiptir. Bu suların bazıları sahadaki yerleşmelerin kuruluşu ve sürekliliğini sağlama bakımından önemli roller üstlenmiştir. Bunlardan en meşhuru Çiftehan kaplıcası ile Kemerhisar ve Ferheng içmeleridir.

Niğde İli'nde yerleşmelerin dağılışında su kaynaklarının önemli bir yeri vardır. Günümüzde yerleşmelerin %73'ü kaynak sularından, %18'i sondaj kuyularından içme suyu temin etmektedir. İlde dağ yamaç ve etekleri ile plato sahasında yer alan yerleşmeler %90 oranında kaynak sularını yerleşmelerin su temini amacıyla kullanmakta iken, ovalarda yer alan yerleşmeler ise %92 oranında yeraltı suyuna bağımlıdır. Yeraltı suyunda meydana gelecek olumsuz değişimler bu yerleşmeler için risk oluşturmaktadır.

Nüfusunun büyük kısmı kırsal alanlarda yaşayan ve çalışan nüfusun çoğunluğunun ziraat faaliyetlerinde yoğunlaştığı Niğde İli'nde, ekonomik faaliyetler bakımından arazi kullanımı ve toprak şartları önemlidir. 779522 hektarlık il arazisinin 275783 ha.'lık bir kısmını (%35.4) tarım alanlarını oluşturur. Ayrıca 361695 ha. (%46.4) mera ve 45131 ha. (%5.8) orman ve fundalık alan bulunmaktadır. 96913 ha.'lık (%12.4) kısmı ise, sahip olduğu yükselti, eğim değerleri ve çıplak kayalık olmasından dolayı hali arazi durumundadır. Niğde İli'nin sahip olduğu yükselti, eğim, anakaya ile iklim ve hidrografik şartların sınırlandırmaları nedeniyle mevcut arazilerinin tamamından iktisadi bakımdan yeterince faydalandığı söylenemez. İl sınırları içerisinde yüksek sahaların geniş yer kaplaması ve kısa mesafelerdeki yükselti değişimi nedeniyle eğim derecelerinin yüksekliği, şiddetli toprak erozyonu, saha üzerinde tarım alanlarını sınırlandıran faktörlerdir.

İlde görülen iklim ve jeolojik yapı farklılıkları ile vejetasyondaki çeşitlilik değişik özelliklere sahip toprakların oluşumuna neden olmuştur. Niğde İli topraklarının yaklaşık %51'i dik eğimli alanlar içerisinde kalırken, düzlük sahalar %18 oranında kalır. Ekim ve dikime imkân tanıyan hafif eğimli alanlar %16, orta eğimli sahalar ise %15 oranında yer kaplamaktadır. Niğde İli'ndeki toprakların %40'ının derin %4'ünün orta, %56'sının sığ ve çok sığ derinliğe sahip olduğu görülür. Görüldüğü gibi toprakların %56'sı, diğer şartlar uygun olsa bile, derinliği itibariyle tarımsal faaliyetleri sınırlamaktadır.

Niğde İli'nde I-IV. sınıf tarım arazileri 262577 ha olup, genelde tarım bu araziler üzerinde yapılmaktadır. Ayrıca ziraat dışı faaliyetlere ayrılması gereken 516945 hektarlık V-VIII. sınıf arazilerde bulunmaktadır ki; uygun olmamasına rağmen bir kısım yerlerinde zorunlu olarak tarım alanları açılmıştır.

Niğde İli orman örtüsü bakımından zengin sayılmaz. İl yüzölçümünün ancak %5'ini (45131 ha) orman ve fundalık alanlar örtmektedir. Bu orman sahalarının büyük kısmı da, VII ve VIII sınıf araziler içerisindeki arızalı ve dik yamaçlara sığınmış durumdadır. İlde step ve antropojen step sahaları geniş yer kaplamaktadır. İlin geleneksel meskenlerinde ağacın katılmadığı bir meskeni bulmak neredeyse imkânsızdır. Ancak ağacın az veya çok oluşu, para ödenip ödenmemesi gibi faktörler, evlerde ağaç malzemenin kullanılma yoğunluğunu belirlemektedir. Orman

bakımından fakir olan sahanın akarsu boylarındaki kavak ağacı üretimi ve ticareti, doğrudan doğruya ev yapımı ile ilgilidir.

Niğde İli yerleşmeleri neolitik dönemden beri süregelen uzun bir süreç içerisinde şekillenmiştir. Sahada yaşanan her bir kültür katı zamanın şartlarına göre farklı konumları ve özellikleri yerleşme amacıyla kullanmışlardır. Bu nedenle sahada oldukça fazla yerleşme kalıntılarına ve izlerine rastlanmaktadır. Bazı alanlara sahip oldukları potansiyellerle tarihin her döneminde yerleşmeye sahne olmuştur. Mevcut yerleşmelerin dağılışı ve şekillenmesi üzerinde ise en belirgin etkiyi Türklerin sahaya yerleşmesinden sonra gerçekleşen olaylar göstermiştir.

Niğde İli'nde 16. yüzyılın başından beri izlenebilen nüfus miktarı sürekli artış içerisinde olmuş ve günümüzde nüfus 348131 (2000)'e ulaşmıştır. Niğde İli'nde nüfusun artışı yerleşmelere; mevcut yerleşmelerin nüfuslarının artması ve yerleşme sayısının artması şeklinde yansımaktadır. 2000 yılı verilerine göre sahadaki 165 yerleşme ünitesinin %38'i 500'den az nüfusa sahiptir. Yerleşmelerin %16'sı 500-1000 nüfus aralığında, %16'sı 1001-2000 nüfus aralığında, % 26'sı 2001-5000 nüfus aralığında nüfus barındırırken, 5001'den fazla nüfus barındıran yerleşmelerin oranı ise %4'dür. Ancak ilde nüfusu 500'den az olan yerleşmelerin büyük oranda göç yolu ile nüfus kaybettiği, benzer durumun nüfusu 2000'in altında olan bazı yerleşmelerde de görüldüğü dikkat çekmektedir.

Niğde İli'nde 1000-1250 m yükselti basamağında yer alan 30 yerleşme nüfusun %42'sini barındırmaktadır. Niğde ve Bor gibi nüfus toplayan iki önemli şehir bu yükselti basamağında yer almaktadır. 1251-1500 m yükselti basamağı ise il nüfusunun %35'ini içerisinde barındırmakta olup, bu yükselti basamağının plato sahalarındaki 27 yerleşmede son 20 yıl içerisinde göçle izah edilebilecek büyük nüfus azalmaları görülmektedir. Bu yükselti basamağında yoğun nüfus barındıran yerleşmelerin yeraltı suyu ile sulanabilen Misli Ovası'nda, plato ve dağlık alanların içerisinde daimi su akışı olan tabanlı vadilerinde bulunduğu görülür.

1501-1750 m yükselti basamağı ise il toplam nüfusunun %23'ünü içerisinde barındırmaktadır. Bu yükselti basamağının plato ve dağlık sahalarındaki 47 yerleşmeden 32'sinde son 20 yıl içerisinde nüfus azalması gözlenmektedir. Bu yükselti basamağındaki Melendiz Ovası nüfus toplayan ve artıran önemli bir morfografik birimdir.

1751-2000 m yükselti basamağı nüfusun %1'inden az bir kısmını içerisinde barındırmakta olup, yükselti basamağında yer alan 6 köy yerleşmesinin tamamında nüfus azalmaları görülmektedir. Gerçekte sahada 1650 metre yükseltisi daimi yerleşmeler için kritik bir nokta olup, sürdürülebilir yerleşmeler bakımından bu yükseltinin üzerinde daimi yerleşmelerin bulunması uygun değildir.

Niğde İli'nde yerleşme ünitelerinin %22'si, il nüfusunun %36'sı ova alanlarında yer almaktadır. Genel olarak ova birimlerinde yer alan yerleşmelerin son yirmi yıl içerisinde büyük nüfus artışlarına sahne olduğu görülür. Plato alanları yerleşme ünitelerinin %47'sini, nüfusunun ise %44'ünü barındırır. İldeki bu morfografik birimler üzerinde yer alan 77 yerleşme ünitesinden 53'ünde, 1980-2000 yılı periyodunda göç olayları ile açıklanabilecek büyük nüfus azalmaları gözlenmektedir. İlin plato sahaları üzerinde nüfus toplayan alanlar içerisinde daimi su akışı bulunan ve nispeten geniş bir tabana sahip vadi içlerindeki yerleşmelerdir. İlin dağlık alanları ise yerleşme ünitelerinin %31'ini, il nüfusunun %20'sini barındırmaktadır. Bu morfografik ünite üzerinde yer alan 51 yerleşme ünitesinden 26'sında son 20 yıl içerisinde nüfus azalması gözlenmiştir. Geri kalan 25 yerleşme ya nüfusunu koruyabilmiş ya da küçük miktar nüfus artışı gerçekleştirmiştir. İlin dağlık alanlarında nüfus toplayan sahalar genellikle içerisinde daimi su akışı bulunan ve nispeten geniş bir tabana sahip vadi içlerindeki yerleşmelerdir.

Niğde İli'nin aritmetik nüfus yoğunluğu 44.6 kişi/km²'dir. İlin güney ve güneydoğusunda yer alan Aladağlar'ın ve Bolkarlar'ın sahamızda kalan kesimleri, Üçkapılı Platosu da dahil olmak üzere Bolkarlar'a kadar uzanan alandaki plato sahaları, Bor Ovası'nın sulanamayan güneybatı kesimleri ile Melendiz Dağı'nın Niğde'ye bakan yamaçlarında aritmetik nüfus yoğunluğu düşerken, Niğde Şehri çevresi, Bor Ovası'nın doğusundaki sulanabilen alanlar, Melendiz Ovası, Misli Ovası'nın kuzeybatı kesimlerinde aritmetik nüfus yoğunluğu artmaktadır.

İlde fizyolojik nüfus yoğunluğu ise 126.2 kişi/km² olup, ilin güneydoğusunda yer alan Aladağlar'dan başlayarak Çamardı çevresi hariç olmak üzere, batıya doğru plato sahası ve Bor ovasının güneydoğu ve batı kesimlerinde düşük değerler gösterirken, Niğde çevresi, Bor Ovası'nın doğusundaki sulanabilen alanlar, Melendiz Ovası, Misli Ovası'nın kuzeybatı kesimlerinde yüksek değerler göstermektedir. Aritmetik nüfus yoğunluğu az olan Ulukışla çevresinde fizyolojik nüfus yoğunluğu

artışı bu sahaların çok nüfus barındırmasından değil, temelde yerşekilleri ve eğim şartları nedeniyle tarım alanlarının çok az alan kaplamasından kaynaklanmaktadır.

Niğde İli'nde tarımsal nüfus yoğunluğu 76.5 kişi/km²'dir. Tarımsal nüfus yoğunluğu; ilin güneydoğusunda Aladağlar'dan başlayarak Çamardı çevresi hariç olmak üzere, batıya doğru plato sahası ve Bor ovasının güneydoğu ve batı kesimlerinde kuru tarım alanlarının geniş alanlar kapladığı yerlerde düşmekte iken, Niğde çevresi, Bor Ovası'nın doğusundaki sulanabilen alanlar, Melendiz Ovası, Misli Ovası'nın kuzeybatı kesimleri, Çamardı çevresindeki vadiler ile Ulukışla İlçesi'nin doğusundaki idari ünitelerde yüksek değerler göstermektedir. Gerek Ulukışla İlçesi'nde ve gerekse Çamardı çevresinde gözlenen tarımsal nüfus yoğunluğu artışı tarımsal nüfusun çokluğundan değil, tarım alanlarının azlığından kaynaklanmaktadır. Ayrıca hayvancılık faaliyetinde bulunan nüfus tarım sektörüne dahil edilmesine karşılık, kullanılan alanlar tarım alanı içerisine dahil edilmediğinden tarımsal nüfus yoğunluğu bazı yerler için olduğundan çok fazla görülmektedir.

Niğde İli'nde 65359 hane (2000) bulunmakta olup, ortalama hane büyüklüğü 5.3 kişidir. İldeki yerleşmelerin 29'unda ortalama hane büyüklüğü 3 kişiden azdır. Bu yerleşmelerin gerçekte göç veren nüfus özelliğine sahip kırsal yerleşmeler olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca 3.0-3.9 kişi aralığında ortalama hane nüfusuna sahip yerleşme sayısı ise 40'tır. Ortalama hane büyüklüğünün ildeki dağılışına bakıldığında; ilin kuzeyindeki Misli Ovası ve çevresindeki yerleşmelerde bir kuşak halinde ortalama hane büyüklüğünün yüksek olduğu görülmektedir. Bu kuşaktan itibaren güneye doğru ortalama hane büyüklüğünde düşüş olduğu izlenir. Ortalama hane büyüklüğü düşük olan yerleşmelerin Ulukışla İlçesi'nde bulunduğu görülür.

Niğde İli'nde yaşayan toplam 348131 nüfusun 172417 (%49.5)'si erkek, 175714 (%50.5)'i kadın nüfustan oluşmaktadır. İl genelinde gözlenen kadın nüfus fazlalığı, ilçe bazında bakıldığında Ulukışla hariç ilçelerin bütününde izlenmektedir. Niğde İli'nde nüfusun cinsiyet oranlarına baktığımızda 51 yerleşme ünitesinde kadın nüfus erkek nüfustan azdır. 5 yerleşme ünitesinde kadın ve erkek nüfus oranları eşit değer göstermektedir. Geri kalan 109 yerleşme ünitesinde ise kadın nüfusu erkek nüfustan fazladır. Genel olarak Niğde İli'nin kuzeyinde, doğuda Çamardı İlçesi ve çevresinde, Bor Ovası'nın güney ve batısında, Hasan Dağı'nın il sınırları içerisine giren kesimlerinde kadın nüfus fazlalığı görülür. Yerleşmelerde geçim temin etmek

için gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin kadın erkek nüfusunun dengesi üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Niğde İli geneli itibariyle genç nüfusa sahip olup, doğum olayları büyük oranda kontrol altında gerçekleşmektedir. Köy yerleşmelerine ait nüfus piramidinin şekli bazı problemleri yansıtmakta olup, nüfus piramidinde görülen basamaklar, sahada bazı dönemlerde gerçekleşen yoğun göç dalgaları ile açıklanmakta, orta yaş üzerindeki şişmeler yaşlı nüfusun göç olaylarına katılmadığını göstermektedir. Nüfusu 2001-5000 arasında olan kasaba yerleşmelerinin genel nüfus piramidi hakeza genç nüfusun varlığını göstermekle birlikte 20 yaş grubundan sonra erkek nüfusta gözlenen basamaklanma yeterli istihdam sağlanamadığı için genç erkek nüfusun göçe katıldığını belirtmektedir. Nüfusu 5001-10000 arasında olan kasaba yerleşmelerinin nüfus yaş piramidi nüfus artışının kontrol altında olduğunu ve nüfusun doğal artış düzeninde bulunduğunu göstermektedir. İldeki şehir yerleşmelerinin nüfus piramidi genç nüfusu ortaya koymakla birlikte, doğum oranlarının azaldığını göstermektedir. 15-24 yaş aralığında gözlenen nüfus fazlalığı eğitim ve istihdam amacıyla genç nüfusu kendine çektiğini belirtmektedir. Erkek ve kadın nüfus oranlarında gözlenen denklik, kır yerleşmelerinden olan erkek göçünün bu şehirlerde toplanmamış olduğunu ortaya koymaktadır.

Niğde İli'nde 2000 yılında mevcut 348131 nüfusun 157362'si (%45) çalışmaktadır. Ancak il genelindeki bu çalışan sayısı kırsal kesimde bulunan çalışabilir yaştaki nüfusun bütünüyle tarım sektöründe çalıştığı kabul edilmesinden kaynaklanır. İl genelinde faal nüfusun %73.5'i doğal hammadde üretimi sektöründe, %18.3'ü çoğunluğu genel kamu idaresinde olmak üzere hizmet sektöründe, %8.2'si sanayi sektöründe çalışmaktadır.

İl ve ilçe merkezlerinde çalışan nüfusun %64.7 oranında hizmet sektöründe, %28.1 oranında sanayi sektöründe ve %7.2 oranında da doğal hammadde üretimi sektöründe çalıştığı görülmektedir. Kırsal yerleşmeler olarak kabul edilen kasaba ve köy yerleşmelerinde ise; faal nüfusun %87.8 oranında doğal hammadde, %18.3 oranında hizmet ve %3.9 oranında sanayi sektörlerinde çalışmaktadır. Geneli itibariyle sahadaki il ve ilçe merkezlerinde hizmet sektörünün, kırsal yerleşmeler olan kasaba ve köy yerleşmelerinde ise doğal hammadde üretimi sektörünün

hakimdir. İlde, Niğde ve Bor şehirleri dışında hiçbir yerleşme çalışan nüfus özellikleri itibariyle nüfus çekim merkezi oluşturmamaktadır.

Niğde İli'nin Köy Envanter Etütleri'ne göre; köylerde yaşayan ailelerin %18'i tarım dışı faaliyetlerle, %82'si aile ise tarımsal faaliyetle meşgul olmaktadır. Çiftçi ailelerinin %2'sini topraksız aileler oluşurken, %32'si 1-20 dekar, %23'ü 21-50 dekar, %17'si 51-100 dekar, %19'u ise 100'dekardan fazla tarım arazisine sahiptir.

2002 yılında Niğde İli'ndeki her türden yerleşmede yaşayan aile sayısı 65359'dur. Bunun 38355'ini tarımsal faaliyetlerde bulunan aileler oluşturmaktadır. Tarım dışı faaliyetlerde bulunan aile sayısı ise 27004'dür. İlde ortalaması olarak çiftçi ailesi başına 26.5 dekarı sulu, 45 dekarı kuru olmak üzere ortalama 71.5 dekar arazi düşmektedir. Sahada kuru tarım alanlarının büyük oranda nadasa bırakılması ve çoğu kere kuru tarım alanlarında masraflarını kurtarmadığı gerekçesiyle ekim bile yapılmadığı dikkate alınırsa, çiftçi ailesi başına düşen sulu tarım alanları önem kazanmaktadır. Bu bakımdan en şanslı ilçe çiftçi başına düşen ortalama 40 dekarlık sulu tarım arazisi ile Niğde Merkez İlçe'dir. Bunu Çiftlik (27 dekar), Çamardı (25 dekar) ve Bor (20 dekar) ilçeleri izlemektedir. Sulu tarım arazisi bakımından en şanssız ilçe ise çiftçi başına düşen ortalama 9 dekarlık arazi ile Altunhisar'dır.

Niğde İli'nin negatif göç bilânçosuna sahip olup, daha çok dışarıya göç veren bir ildir. 1975-2000 yılları arasında göç bilânçosuna baktığımızda daimi olarak dış göç fazlalığı dikkat çekmektedir. Ancak ilin son yıllardaki net göç hızında bir düşme görülmektedir. Aslında il dışına olan göçte bir azalma görülmez. 1990 yılından sonra verdiği il dışı göçe mukabil, yaklaşık miktarda il dışından göç almıştır. İl içi göçler ise daha çok kırsal kesimden il ve ilçe merkezlerine doğru gerçekleşmektedir.

Niğde İli'nde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerle yerleşmelerin strüktürü arasında bir münasebet bulunmaktadır. İlde, kır insanlarının iktisadi faaliyetlerini doğal çevre faktörleri organize etmektedir. Doğal çevre faktörleri ise sahanın hiçbir yerinde, üzerinde yaşayan insanların yıl boyunca toplayıcılık ve avcılıkla yaşamını sürdürmesine müsaade etmez. Ayrıca sahada yaşayanların yılın ancak belirli bir süresinde topraktan bir şeyler elde etmesini zorunlu kılar. Bu nedenle doğal çevre şartları sahada yaşayanları her şeyden evvel ziraatçı ve hayvancı olmaya sevk etmiştir. Nitekim sahada ziraatın tarihi prehistorik dönemlere kadar uzanır. Bütün bunlara rağmen sahada ziraat alanları sınırlı olup, sahaya da eşit dağılmış değildir.

Ayrıca sahanın sahip olduğu yükselti basamakları, farklı bio-klimatik zonların meydana gelmesine imkân hazırlamıştır. Zirai faaliyete müsaade etmeyen zonların meydana getirdiği geniş sahalar, yer değiştirmeye bağlı bir hayvancılık ekonomisinin (yaylacılık) gerekçesini hazırlamıştır.

Sahanın kırsal ekonomisi tarihi süreç boyunca tarla tarımı ve meraya bağlı hayvancılık şeklinde sürdürülmüştür. Sahada hüküm süren ve ziraat için güvensiz olan iklim şartları nedeniyle de, genellikle hayvancılık ekonomisi daha öncelikli olarak yer almıştır. Çoğunlukla tarla tarımı yanında hayvancılık faaliyetleri güvensiz iklim şartlarına karşı bir sigorta görevi üstlenmiştir. Sahadaki yerleşmelerin geçmişi bu durumu teyit edecek durumdadır. Köy yerleşmelerinin neredeyse her birinin birer yayla alanı mevcuttur. Burada unutulmaması gerekenlerden biri de, sahanın, yüzyıllar boyunca sahiller ile saha arasında gerçekleşen göçebelik faaliyetine sahne olmasıdır. Yakın zamanlara kadar gerçekleşen bu tür hayvancılık ekonomisi, göçebelerin yerleşik hale getirilmesiyle sona ermiştir. Kırsal kesimde yerleşik olanların sayısı arttıkça ekonomik faaliyetler çeşitlenmeye başlamış, vadi içleri ve yamaçlarındaki uygun yerler bağ ve bahçe alanlarına dönüşmüştür. Bütün bunlar meydana gelirken sahada kır ekonomisi yeterli düzeye ulaşmamış olmalı ki, sahada geleneksel el dokuma halıcılık faaliyetleri de ekonomiye dahil olmuştur.

Sahadaki hiçbir yerleşmede salt tek bir ekonomik faaliyetin yürütülmesine dayalı geçim ekonomisi ortaya çıkmış değildir. Her bir yerleşme bulunduğu coğrafi konumun etkisi altında ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirme yoluna gitmiştir. Hayvancılık faaliyetinde bulunanlar asgari düzeyde kendi tahıl ihtiyaçlarını garanti edecek kadar tarım alanı işletmiş, ziraatla meşgul olanlar ise güvensiz doğa şartlarına karşı bir sigorta olarak hayvancılıkla meşgul olmuşlardır. Tarım ve hayvancılığın geçim için yeterli olmadığı yerleşmelerde ise nüfus, mevsimlik ve geçici göç yolu ile büyük şehirlerde ticaret, işçilik ve ırgatlık yapmak suretiyle gelir elde etmiştir. Bütün bunların yanında kırsal alanda geçim faaliyetine uzun süre el sanatları (halı dokumacılığı) yardımcı olmuştur. Bu ekonomik faaliyetlere ek olarak sahada; meyveciliğe, sebzeciliğe, sanayi bitkilerine dayanan ekonomik faaliyetler de vardır. Hatta bu ekonomilerden bazıları sahanın karakterini çizdiği gibi, ana faaliyetlerin yanında ikinci derecede ekonomik faaliyetler olma özelliği de göstermektedirler.

Hayvancılık faaliyetleri Niğde İli ekonomisinde önemli bir yer tutar. Bu gerçeklik birçok daimi kırsal yerleşmenin yer seçiminde kendisini göstermiştir. Mevcut yerleşmelerin büyük oranda engebeli ve yüksek sahaların yamaç kısımlarında yoğunlaştığı görülür. Bu durum ilk bakışta doğal nedenlerle izah edilebilirse de, yerleşmelerin yer seçiminde yapılan hayvancılık faaliyetlerinin de önemli bir yeri olduğu inkâr edilemez. Çünkü bu konumlardaki hemen bütün yerleşmelerin gerisinde bir yayla sahası mevcuttur ve bu faaliyet geleneksel olarak yakın zamanlara kadar yoğun bir şekilde sürdürülmüştür. Nispi yükselti farklarının önemli değerlere sahip olduğu bu alanlarda yaylacılık faaliyetlerinin bulunması doğal şartların empoze ettiği bir durum olduğu kadar, bu doğal şartları değerlendirmek isteyen halkın iktisadi kültürü ile de ilgilidir.

Niğde İli'nde hayvancılık faaliyetleri birçok yerleşmenin temel geçim kaynağını oluşturmaktadır. Hayvancılık faaliyeti saha yerleşmeleri için sonradan geliştirilen bir olgu olmayıp, geçmişten gelen ve sahadaki birçok yerleşmenin de kuruluş yerini belirleyen bir coğrafi fenomendir. Ziraat faaliyetlerinin temel geçim ekonomisini oluşturduğu yerleşmelerde hayvancılık faaliyeti bütünü ile yok değildir. Bu yerleşmelerde de ziraat faaliyetlerinin yanında önemli miktarda hayvan beslendiği görülmektedir. Gerçekte ziraat alanlarının işlenmesi uzun yıllar boyunca hayvan gücüne dayalı olarak gerçekleştirilmiş olduğundan, ziraat ve hayvancılık çoğu kez beraber yürütülen bir faaliyet olmuştur.

Niğde İli'nde sayısal olarak hakim hayvan türünü küçükbaş hayvanlar oluşturur. Sahanın arızalı morfografik birimleri ve kısa otlardan meydana gelen vejetasyonu küçükbaş hayvancılığı ön sıraya yerleştirmiştir. Küçükbaş hayvancılık geçmişte olduğu gibi günümüzde de meraya bağlı olarak yapılmaktadır. Sahadaki geçici kır yerleşmelerinden yaylalar ve dönemlik kır yerleşmelerinden ağıllar ve obalar küçükbaş hayvancılık faaliyetinin bir eseridir. Büyükbaş hayvan besiciliği sahada özellikle son yıllarda artırılmaya çalışılan ve desteklenen bir hayvancılık şeklidir. Büyükbaş hayvancılık faaliyeti meraya bağlı olmayıp, genellikle ahır hayvancılığı şeklinde sürdürülmektedir. Sahada büyükbaş hayvan varlığının yerleşmeler bazındaki dağılışı, ova tabanında ve sulu tarım alanlarının yoğunluk kazandığı vadi içlerinde büyükbaş hayvan besiciliğinin yoğunlaştığını göstermektedir. Bu haliyle büyükbaş hayvancılık faaliyetleri sahada daimi

yerleşmeleri teşvik eden bir faktör olmuş, ziraatla uğraşan ailelerin meskenlerinde bir eklenti olarak ahır ve samanlığın zorunlu olarak yer almasına neden teşkil etmiştir. Çoğunlukla tarımsal üretime ve hayvancılık gelirlerinin yüksekliğine bağlı olarak nüfus toplayan kasaba yerleşmelerinde, büyükbaş hayvancılığın iktisadi olarak önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Kümes hayvanı besiciliği her yerleşmede az çok yer almakla birlikte, Niğde İli'nin hiçbir yerleşmesinde temel geçim ekonomisini oluşturmaz.

İl arazisi sahip olduğu iklim şartları ve yükselti basamakları ile arıcılık faaliyeti için olumlu şartlara sahip ise de, gerek sahadaki kış şartları ve gerekse farklı vejetasyon kuşakları faaliyetin daha çok gezici olarak yapılmasına neden olmaktadır. Niğde İli'nde şehir, kasaba ve köy yerleşmeleri de dahil olmak üzere 128 yerleşme ünitesinde 790 aile arıcılık faaliyeti yapmaktadır. Arıcılık faaliyeti ile uğraşan ailelerin %79'u bulundukları yerleşmenin idari sınırları dahilinde, %21'i ise gezici arıcılık faaliyetinde bulunmaktadır. İlde nispi yükselti farklarının kısa mesafelerde sıkça değiştiği plato sahalarında ve dağ yamaçlarındaki yerleşmelerde arı kovanı sayılarının arttığı görülmektedir. Arıkovanı sayıları, tek düze görünüme sahip ova alanlarındaki yerleşmelerde ya hiç bulunmamakta ya da asgari miktarlarda yer almaktadır. Sahada bütünüyle arıcılık faaliyetleri ile geçimini temin eden bir daimi yerleşme ünitesi mevcut değildir. Bu ekonomik faaliyet türünün sahada "arılık" olarak isimlendirilen geçici yerleşme tipini ortaya çıkardığı görülür.

Niğde İli'nde tarım alanlarının %89'u tarla tarımı faaliyetlerine ayrılmıştır. Ayrıca tarım alanlarının, %8'ini meyve bahçeleri, %1.6'sını da bağ alanları işgal eder. Sebze tarımına ayrılmış alanlar il tarım alanlarının 1.6'sını oluşturur. Sahada, geniş ve kaliteli tarım alanlarına sahip olan yerleşmelerin, tarım faaliyetin getirisi ile doğru orantılı olarak gelişme içerisine girdikleri ve kasabalaşma süreci yaşadıkları görülmektedir. Nihayet Niğde İli'ndeki kasaba yerleşmeleri bütünüyle geniş ve sulanabilen tarım alanlarına sahip yerleşmelerden oluşturmaktadır. Tarım arazisi sınırlı ve problemli olan yerleşmelerin ise genellikle ekonomik bir kriz içinde bulundukları ve iktisadi faaliyetlerini çeşitlendiremedikleri oranda göç verdikleri görülmektedir.

Niğde İli'nde çiftçi ailesine düşen tarım alanlarının düşüklüğü ve orantısızlığı yanında, tarım alanlarının çok parçalı bir görünüme sahip olduğu dikkat çekmektedir.

Ziraat alanlarının küçük parsellerden oluştuğu yerleşmeler; aynı zamanda çiftçi ailesi başına düşen tarım alanı miktarının da düşük olduğu yerleşmeleri oluşturur. Böyle bir durumda bu yerleşmelerde yaşayan çiftçilerin zaten dar olan arazi miktarları, küçük parseller arasında kalan boş araziler nedeniyle daha da küçülmektedir. Sahada küçük parsellerden oluşan ziraat alanları makine kullanımını engellemekte, bu nedenle de ekonomik bir ziraat faaliyeti gerçekleştirmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca küçük parseller dağınık yerlerde bulunduğundan elde edilen ürünün üretim maliyeti artmakta ve rekabet şansı olmamaktadır.

Niğde İli'nde dağlık ve platoluk sahalardaki tarım alanlarının parsel büyüklükleri, ekonomik işletmeler olabilme niteliğini kaybetmiştir. Dolayısı ile bu sahalardaki çiftçilik faaliyetlerinin yalnız başına çiftçi ailelerini geçindirebilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle bu sahalardaki yerleşmelerde yaşayan çiftçi aileleri gelirlerini çeşitlendirmek zorundadır. Şayet bu gelir çeşitlendirme faaliyetlerini kendi bulundukları saha içerisinde gerçekleştiremezler ise bu sahalardaki yerleşmelerde göç olaylarının meydana geleceği açıktır ve nihayet böyle bir durum sahadaki yerleşmelerde gözlenmektedir.

Niğde İli'nde tarla tarımı, ziraat faaliyetleri içerisinde önemli bir yere sahip olup, tarım alanlarının %89'nun bu faaliyete ayrılmıştır. İldeki tarla alanlarının %68'inde tahıl tarımı gerçekleştirilmektedir. Tahıl tarımı içerisinde buğday büyük bir farkla önde gelmektedir. İlde nüfus başına üretilen tahıl miktarı 822 kg.'dır. İldeki tarla alanlarının en önemli ürünü patatestir. İl, ülkemiz patates üretiminin ¼'ünü gerçekleştirmektedir. Sahada, özellikle ayrışmış tüflerin oluşturduğu derin topraklara sahip Melendiz ve Misli ovalarındaki tarım alanları çoğunlukla patates tarımına ayrılmıştır. Patates tarımının yoğun olarak yapıldığı yerleşmeler, elde edilen gelirle orantılı olarak büyük bir gelişim süreci yaşamaya başlamışlardır. Patates ürünü tarladan çıkarıldıktan sonra ülkenin çeşitli yerlerinde pazarlanabildiği gibi bir kısmı da çeşitli şekillerde depolanarak bekletilmektedir. Bu depolama işi tüflü zemine sahip yerleşmelerde, tüfler içerisine oyulan depolarda gerçekleştirilir. Bu oyulmuş depolar meskenlerin avlularında veya depo olarak inşa edilmiş meskenlerin altlarında olduğu gibi, bazen de köyün bir kenarında aflöre olmuş tüf tabakalarının yamaçlarında yer alabilmektedir.

Niğde İli'nde büyük kısmı Bor İlçesi'ndeki yerleşmelerde olmak üzere yaklaşık 100000 ton şekerpancarı üretimi gerçekleştirilir. Üretilen şekerpancarını değerlendirmek üzere Bor'da bir Şeker Fabrikası kurulmuştur. Ticari öneme sahip bakliyat türlerinin ildeki toplam üretimi ise 19506 tondur. İlde geliştirilmeye çalışılan büyükbaş hayvancılığın yem ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla son yıllarda alternatif ürün olarak yem bitkileri üretimi gerçekleştirilmekte olup, yıllık ortalama 60000 ton kadar yonca üretimi, 21000 ton kadar sılaj mısırı üretimi gerçekleştirilmektedir. Sahada tarla ziraatının ortaya çıkardığı dönemlik yerleşmelere de rastlanır. Özellikle sondaj ile sulamanın yapıldığı alanlarda sondaj kuyusunun hemen yanında bir oda şeklinde inşa edilmiş "*evcik*" isimli yerleşmeler görülmektedir.

Niğde İli tarım arazilerinin %1.6'sı sebze ziraatına ayrılmış olup, sebze ekim alanlarının %25'ini lahana üretim alanları oluşturmaktadır. Bunu taze fasulye ve domates ekim alanları izlemektedir. Ticari olarak üretimi yapılan sebzelerin büyük kısmının tarladan direkt olarak pazara sunulması ve taze olarak tüketilmesi zorunluluğu nedeniyle yerleşmeler üzerinde belirleyici bir özellik taşımaz. Bununla birlikte sulanabilen arazilerin geniş yer kapladığı yerleşmelerde avlunun bir kenarında veya evlerin bitişiğinde yer alan bahçelerde bir miktar sebze alanları ekerler ki, bu durum yerleşmelerin dokusunda seyrekliğe neden olmaktadır.

Niğde İli tarım alanlarının %8'ini bahçe, 1.6'sını bağ alanları oluşturur. Bahçe alanları içerisinde en geniş sahayı elma üretim alanları oluşturur. İldeki tüm bahçe alanlarının %85'ini elma bahçeleri kaplar. Niğde İli'nde elma üretim alanları özellikle sulanabilen araziye sahip vadi içlerindeki yerleşmelerde yoğunluk kazanmaktadır. Meyvecilik faaliyetleri, gerek il ekonomisinde gerekse ildeki yerleşmelerinin ekonomisinde önemli bir yer tutar. Meyvecilik faaliyetlerinin yapıldığı yerleşmeler çoğunlukla vadi içlerinde yer almakta olup, sulanabilen vadi tabanları çoğunlukla bahçe ziraatına ayrıldığı için, bu vadi içlerindeki yerleşmeler genellikle vadi tabanına yakın yerlerden başlayarak yamaçlara doğru tırmanırlar. Böyle yerlerde ise mesken ve eklentilerinin inşa edilebileceği alanlar doğal olarak sınırlı olmaktadır. Bu tür yerleşmelerde yerleşme vadilerin bir yamacı veya iki yamacı boyunca uzanmakta, çoğunlukla meskenler iki katlı inşa edilmekte, üst katlar ikamete mahsus odaları oluştururken alt katlar ahır, samanlık, depo görevlerini

üstlenmektedir. Bu faaliyetin ortaya çıkardığı diğer bir yerleşme tipi Bahçeli ve Sazlıca kasabalarında tipik olarak gözlenen ve yol boyunca sıralanan bahçe içlerindeki mesken ve eklentilerinin ortaya çıkardığı dağınık yerleşme tipidir. Ayrıca meyvecilik faaliyetleri "*bahçe evleri*" denilen mesken ve eklentileri ile dönemlik kır yerleşmelerinin oluşmasına neden teşkil etmektedir.

İldeki mevcut 43840 dekarlık bağ alanlarından 19223 ton üzüm üretimi gerçekleştirilir. İldeki bağ alanlarının %55'i volkanik araziler üzerinde yer almaktadır. Bunun yanında Çamardı ve Ulukışla ilçelerinde sulanamayan alanlardaki gevşek materyale sahip vadi yamaçlarında bu faaliyet gerçekleştirilir. Niğde İli'nde genel olarak bağcılık faaliyetlerinin eskiye oranla günümüzde azalmış olduğundan bahsetmek mümkündür. Bu faaliyet şekli sahada, dönemlik yerleşme türlerinden "*bağ evleri*"ni ortaya çıkarmaktadır.

Niğde İli'nde madencilik faaliyetleri, kökleri neolitik döneme kadar inen eski bir faaliyettir. Niğde İli sahip olduğu farklı stratigrafik özelliklere sahip jeolojik yapısı nedeniyle çeşitli maden yataklarına sahiptir. Bunlardan bir kısmı tarihi dönemlerde, bir kısmı yakın zamanlarda işletilmiştir. Ancak günümüzde madencilik faaliyeti ihtiyaçlar doğrultusunda ekonomik olduğu sürece yapılan, fakat çoğunlukla atıl bırakılmış ocaklardan ibarettir. Sahanızda faal olan maden ocaklarının büyük kısmı inşaat malzemesi temin eden taş ve toprağa dayalı işletmelerdir. Ayrıca ildeki yerleşmelerinden hiç birinin esas geçim kaynağını madencilik faaliyeti oluşturmaz.

Niğde İli'nde modern sanayi faaliyetleri büyük oranda Niğde ve Bor şehirlerinde toplanmıştır. Ancak kırsal yerleşmeler de geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilen halı dokumacılığı, deri işlemeciliği, marangozluk, demir-doğrama ve araç tamirine dayanan atölyelerine sahiptir.

Niğde İli'nde sanayi tesislerinin yaklaşık %30'u tekstil ve konfeksiyon alanında faaliyet göstermektedir. İldeki sanayi faaliyetleri içerisinde geleneksel olmayan ve tarım ürünlerinin değerlendirilmesine dayanan gıda sanayi tesisleri de mevcuttur. Bor Şeker Fabrikası hariç bu tesisler büyük oranda Niğde Organize Sanayi Bölgesi'nde toplanmıştır. Niğde İli'nde maden, taş ve toprağa dayalı sanayi faaliyetleri eski olmakla birlikte, inşaat sektörüne yönelik sanayi faaliyetlerinde son yıllarda büyük gelişmeler görülmektedir. Ayrıca ildeki sanayi faaliyetlerin önemli bir miktarının yine inşaat ve meskenlerin ihtiyaçlarına yönelik olduğu dikkat

çekmektedir. Bunların dışında 2'si Niğde'de 1'i Bor'da bulunan küçük sanayi sitelerinde yer alan Küçük Sanayi Siteleri'ndeki 1057 işyerinin 331'i oto tamirci, soğuk demirci ve tornacılık alanlarında faaliyet göstermektedir.

Niğde İli'nde mevcut hiçbir yerleşmenin konumunu sanayi faaliyetleri belirlememiştir. Köy yerleşmelerindeki imalata yönelik sanayi faaliyetleri bir yerleşme dışında (Altay), halı dokuma faaliyetinden oluşmaktadır. Bu faaliyet Altay Köyü'nde, geleneksel deri ve deriden yapılmış giyim eşyalarının imalatından ibarettir. Bu faaliyetler ikamete mahsus meskenlerde gerçekleştirildiğinden, gerek yerleşmeler ve gerekse veya meskenler üzerinde belirgin izler göstermez. Ancak bu türden imalat faaliyetleri yerleşmelerde tarım potansiyelin belirleyeceği miktardan daha fazla nüfusun barınmasına imkân vermektedir. Bu faaliyetleri etkileyebilecek olaylar bu yerleşmelerde ekonomik problemlere neden olacak ve göç olayları görülecektir. Dolayısıyla bu faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı yerleşmeler, faaliyetlerde süreklilik sağlanmaz ise potansiyel risk altında bulunmaktadır.

Kasaba yerleşmelerinde yer alan değirmen, demirci-kaynakçı, marangoz ve oto tamir atölyeleri gibi küçük atölyeler, temel ihtiyaçların giderilmesine yönelik olup, imalat veya tamir ile satış aynı yerde gerçekleşmektedir. Çoğunlukla asıl meskenlerin kimi zaman alt katında veya avlunun bir köşesindeki özel meskenlerde gerçekleştirilen bu faaliyetler, kimi kasaba yerleşmelerinde bir araya toplanarak, kasabalar içinde fonksiyonel kullanım bakımından farklı alanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sanayi faaliyetlerinin bu türden yerleşmelerdeki durumu daha ziyade geçimlik olup, küçük imalat ve tamir işleri yürütülmektedir. Bu nedenle çevrelerindeki etki sahalarına göre bu faaliyette yoğunlaşmalar görülebilir. Yerleşmeler büyüdükçe bu faaliyetler bir mekânda yoğunlaşacaktır.

Sanayi faaliyetlerinin, yerleşmelerde farklı kullanım alanlarını ortaya çıkardığı yerleşmeler şehir yerleşmelerine tekabül etmektedir. Büyük sanayi tesisleri büyük oranda Niğde Şehri'nde toplanmıştır. Şehirde çalışan nüfusun %27'si sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir. Sanayi faaliyetlerine bağlı olarak yerleşmeye bir Organize Sanayi Bölgesi ve iki Küçük Sanayi Sitesi dahil olmuştur. Bunların yanında geniş mekân kullanımına ihtiyaç duyan çimento fabrikası, meyvesuyu fabrikası gibi bazı tesisler bağımsız olarak yer almaktadır. İlde önemli sanayi tesislerinin toplandığı ikinci bir yerleşme de Bor Şehri'dir. Borda'da çalışan nüfusun

%36'sı sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir. Şehirde; Şeker fabrikası, 600. Levazım Ana Depo ve Fabrikası, 241 kadar küçük atölyeyi barındıran Küçük Sanayi Sitesi ve 100 kadar dabakhaneyi barındıran Dabakhane Bölgesi Bor'da fonksiyonel bakımdan farklı mekânsal kullanım alanları ortaya çıkarmıştır.

İlde genel olarak modern sanayi tesislerinin şehirlerde toplanmaya başlamış olduğu görülmektedir. Modern sanayi tesislerinin şehirlerde toplanması bu yerleşmelerin nüfus çekim merkezi olmalarına neden olmaktadır. Şehir merkezlerinde yer alan sanayi tesislerinden tarım aletleri, yem ve gıda sanayiine ait faaliyetler kırsal yerleşmelerle bağlantılı olup, bu türden sanayi faaliyetlerinin artışı kırsal yerleşmelere bir dinamizm kazandırabilecektir. Ayrıca ziraat faaliyetlerinde ihtisaslaşmaya ve ticari ürünlerin üretiminde yoğunlaşmaya imkân sağlayacaktır. Yukarıda da ifade edildiği gibi kırsal yerleşmelerde geliştirilecek olan el sanatları, halıcılık gibi imalat faaliyetleri kır yerleşmelerinin ekonomik bakımdan güçlendirilmesinde önemli rol oynayacaktır. Kır yerleşmelerinde bu türden imalat faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi önerilerimiz arasında yer almaktadır.

Niğde İli'nde 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre faal nüfusun %18.3'ü hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Hizmet sektöründe faal olanların il ve ilçe merkezi olan yerleşmelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Çalışan nüfusun Niğde'de %69'u, Bor'da %56'sı, Ulukışla'da %71'i, Altunhisar'da %43'ü, Çamardı'da %62'si, Çiftlik'te %47'si hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Görüldüğü gibi genel idare hizmetlerinin oluşturduğu merkezi yer özelliği, il ve ilçe merkezlerinde hizmet faaliyetlerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Kasaba ve köy yerleşmelerinin toplamında ise çalışan nüfusun ancak %8'i hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir.

Niğde İli'nde hizmet sektöründe çalışan nüfusun faaliyet alanlarına bakıldığında sosyal ve toplumsal hizmetlerde faal olanların %57.8 gibi yüksek bir orana sahip olduğu görülür. Bu durum çoğunlukla genel idare, eğitim, güvenlik, sağlık, adliye hizmetleri gibi zorunlu genel kamu hizmetlerinden kaynaklanmaktadır. İlde hizmet sektöründe çalışanların %27.5'i ticaret alanında faaliyet göstermektedir. Bu faaliyetin tüm çalışanlar içerisindeki oranı ise %5 kadardır. Ticaret faaliyetlerinin büyük oranda il ve ilçe merkezlerini teşkil eden yerleşmelerde yoğunlaşmış olduğu

görülmektedir. İlde ulaştırma alanında faal olanların hizmet sektörü içerisindeki oranı %9.4'dür. Bunu %5.3'lük oranı ile bankacılık, sigortacılık gibi faaliyetleri içerisinde barındıran mali hizmet faaliyetleri izlemektedir.

Genel olarak ildeki idari merkezler, genel kamu hizmetlerinin toplandığı yerleşmeler durumundadır. Kasaba ve köy yerleşmelerinde genel kamu hizmetlerinde çalışanların toplam faal nüfus içerisindeki oranları genellikle %5'in altında bir değer göstermektedir. Ayrıca bu faaliyet alanında çalışanların kasaba ve köy yerleşmelerinde hizmet sektöründe çalışanların içerisindeki oranı da oldukça yüksektir. Çoğu kır yerleşmelerinde öğretmen, imam ve sağlık çalışanları gibi personel, hizmet sektöründe faal olanların tamamına yakınını oluşturmaktadır.

Niğde İli'nde ulaştırma faaliyetleri kara ve demiryolları ile sağlanır. Bor'a 8 km uzaklıkta, Niğde-Bor-Ankara karayolu kenarında yapımı 1996 yılında projelendirilmiş olan Niğde havaalanı inşaatı henüz gerçekleştirilmemiştir. İlde; 234 km'si devlet yolu, 210 km'si il yolu, 805 km'si köy yolu olmak üzere toplam 1239 km asfalt kaplamalı karayolu bulunmaktadır. Bunun yanında 614 km'si stabilize ve 56 km'si tesviyeli köy ve orman yoluna da sahiptir. İlde toplam 11811 adet çeşitli özellikte karayolu taşıtı bulunmaktadır. İl sınırları dahilinde 150 km uzunluğunda demiryolu hattı, 3 gar ve 7 istasyon bulunmaktadır. Niğde İli'nde Ulukışla İlçe merkezinde faal nüfusun %22'si, hizmet sektöründe faal olanların ise %30'u ulaştırma alanında faaliyet göstermektedir. Ulukışla'da, konum ve kuruluşuna da uygun olarak ulaşım faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca ulaştırma faaliyetlerinin Kaynarca, Obruk, Kızılören, Tepeköy (Ulukışla), Höyük yerleşmelerinin ekonomilerinde de önemli bir yer tuttuğu dikkati çekmektedir.

Ülkemizde yerleşmeler, en genel şekliyle *kır yerleşmeleri*, *kasabalar* ve *şehirler* olarak sınıflandırılmış olup, yerleşme coğrafyası uygulamalarında en çok tercih edilen yöntem de budur. İfade edilen yerleşme gruplarının özellikleri esas alındığında Niğde İli'nde il merkezi görevi üstlenmiş olan Niğde ve ilçe merkezi görevi üstlenmiş olan Bor yerleşmelerinin şehir özellikleri gösterdiği tespit edilmektedir. Bu yerleşmeler dışında ilçe merkezi görevi üstlenmiş olan Altunhisar, Çamardı, Çiftlik ve Ulukışla, bucak merkezi görevi üstlenmiş Çiftehan, Yeşilgölcük ve Kemerhisar ile herhangi bir idari görev üstlenmemiş ancak belediye teşkilatına

sahip 43 yerleşmenin kasaba özelliği gösterdiği belirlenmiştir. Belirtilen yerleşmeler dışında kalan her türden yerleşme şekli kır yerleşmelerini oluşturmaktadır.

Niğde İli'nin şehir yerleşmeleri; nüfus miktarı, faal nüfusun sektörel dağılımı, yerleşmenin strüktürü, yerleşmedeki fonksiyonel kullanım farklılaşması ve etki sahalarının genişliği ile dikkat çekmektedir. Ayrıca şehir yerleşmelerinde sürekli nüfus artışı göstermekte olup, göç yolu ile nüfus kazandıkları görülmektedir. Ancak sahip oldukları nüfus miktarı ile her iki şehir, küçük şehirler grubuna dahil olmaktadır. Faal nüfusun sektörel dağılımı esas alındığında her iki şehir de genel hizmetlerin hakim olduğu hizmet ve sanayi şehri özelliği göstermektedir. Ayrıca bu şehir yerleşmelerinde fonksiyon alanlarının ayrışmış ve özelleşmiş olduğu dikkat çekmekte olup, yerleşme merkezlerinde yüksek katlı binalar hakim olmaya başlamıştır.

Niğde İli'nde ilçe merkezliği görevi üstlenmiş olan Altunhisar, Çamardı, Çiftlik ve Ulukışla'da kasaba yerleşmesi özellikleri görülmektedir. Öncelikle bu yerleşmelerin barındırdıkları nüfus miktarı oldukça düşüktür. Nihayet barındırdığı nüfus miktarı bakımından en iyi durumda olan Ulukışla bile 6500 kadar nüfus barındırmaktadır. Kasaba özellikli diğer ilçe merkezleri ise 5000'den daha az nüfus barındırmakta olup, küçük kasabalar grubuna girmektedir. Bu kasaba yerleşmelerinde nüfus gelişimi düzenli olmayıp dönemlere göre nüfusta azalmalar da görülmektedir. Nüfus piramitleri düzensiz olup zaman zaman göç dalgası şeklinde nüfus kayıplarını belirtmektedir. Yerleşmelerdeki faal nüfusun sektörel dağılımı genel kamu hizmetlerinin hakim olduğu hizmet-tarım kasabası özelliği göstermektedir. İlçe merkezi görevi üstlenmiş kasaba yerleşmelerinde fonksiyonlara bağlı mekânsal kullanımda ayrışmalar belirmeye başlamıştır. Genellikle yüksek katlı binalar nadir görülmekle birlikte, diğer kasaba ve kır yerleşmelerine göre meskenlerin kat sayısında artmalar görülür.

Niğde İli'nde bucak merkezliği görevi üstlenmiş olan 3 kasaba yerleşmesi bulunmakta olup, bu kasabalar merkezi durumları, etki sahaları ve gelişim özellikleri ile kasaba yerleşmeleri arasında özel bir yer tutar. Bu kasabalardan Yeşilgölcük, Misli Ovası ortasında eski bir yerleşme olmakla birlikte, esas gelişimini 1970 yılından itibaren yeraltı suyundan sulamada faydalanılmaya başlanmasından itibaren göstermiştir. Düzenli nüfus gelişimi, Niğde-Nevşehir yolu üzerinde yer alarak

çevresindeki kasaba yerleşmelerine göre merkezi konumu ili dikkat çekmektedir. Kasaba çevresindeki verimli ve geniş tarım alanları nedeniyle faal nüfusunun %90'ı tarım sektöründe çalışmaktadır. Kasabada ticari bir merkez ortaya çıkmış olup, ticari ve genel hizmetlere dayanan işyeri sayısı ve miktarı ilçe merkezi görevi üstlenmiş kasaba yerleşmeleri ile benzerlik göstermektedir. Mevcut görüntüsü ile yerleşmede gelişimin süreceği görülmekte olup, gelecekte idari merkez görevi üstlenebilecektir.

Konum itibariyle Hititlerden beri tarihin her döneminde bir yerleşme çıkarmış olan konumda yer alan Kemerhisar Kasabası, 8300'ü aşan nüfus ile orta büyüklükteki kasabalar grubunda yer almaktadır. Yerleşmede nüfus artışı düzenlidir. Kasaba ortasından geçen ana cadde ticari ve idari merkez olarak ortaya çıkmıştır. Kasabada yaşayan nüfusun %53'ü tarım, %28'i sanayi ve %19'u hizmet sektöründe faaldir. Tarım faaliyetleri kasaba çevresinde gelişmiş iken, sanayi ve hizmet faaliyetleri yakınlığı nedeniyle Bor ve Niğde şehirlerinde gerçekleşir. İdari merkezliğini üstlendiği nahiyenin bazı köylerine de hizmet sunmaktadır. Bu nedenle tarım-hizmet kasabası olarak tanımlanabilir.

Kaplıca nedeniyle eski bir tarihe sahip Çiftehan'ın kuruluşu henüz geçen yüzyıla dayanır. Sahip olduğu kaplıca, demiryolu istasyonu ve Gülek boğazını aşan karayolu üzerinde bir konaklama noktası olarak köy tüzel kişiliği kazandığı 1950 yılından sonra hızlı bir gelişim göstermiştir. Nüfus 1990 yılına kadar düzenli bir artış göstermişse de bu yıldan sonra azalma göstermiştir. 2100'ü aşan nüfusu ile küçük kasabalar grubunda yer almaktadır. Faal nüfusunun %76'sı tarım, %18'i hizmet ve %6'sının sanayi sektöründe faal olduğu belirtilmiş ise de kasaba çevresinde tarım alanları oldukça sınırlıdır. Yerleşme ekonomisinde kaplıca ve karayolunun etkisi büyüktür. Kaplıca, sezonunda önemli miktarda nüfus çektiğinden bu dönemde ticari canlılık yaşanır. Kasaba büyük oranda kaplıca ve karayoluna bağlı konumlanmıştır. Ancak yerleşim yerinde doğal şartlardan kaynaklanan mekânsal problemler bulunmaktadır. Kasabada ticari ve hizmetlere dayanan bir merkez gelişmiş olmakla birlikte yerleşmede fiziksel bütünlük görülmez. Doğal şartların da zorlaması nedeniyle ticaret ve hizmetlere dayanan etki sahası geniştir.

Niğde İli'nde idari görev üstlenmemiş ve belediye teşkilatına sahip 43 kasaba yerleşmesi bulunmaktadır. Bu kasabalar sahip oldukları nüfus miktarları ve belediye teşkilatı sayesinde köylere nispetle az çok planlı bir yapı göstermektedir. Bu

kasabaların çoğunda belediye ve merkezi bir caminin bulunduğu meydan etrafında, bazılarında ise bir ana cadde üzerinde işyerlerinin toplandığı bir ticari merkez oluşmaya başlamıştır. Kasabalar çoğunlukla genişçe tarım alanına sahip alanlarda ortaya çıkmışlardır. Nüfus büyüklüğü bakımından 3'ü orta büyüklükteki kasabalar, 40'ı ise küçük kasabalar grubunda yer almaktadır. Bu kasabaların 5'ine son 1980-2000 döneminde nüfus düşüşü görülürken, 13'ünde nüfus durağan haldedir. 25'inde ise nüfus artışı izlenmiştir. Belediye teşkilatlı kasabaların 33'ünde doğal hammadde üretim sektöründe faal nüfusun oranı %80'in üzerinde, 9'unda bu sektörün oranı %60-%80 arasında, 1 kasabada ise %50'nin altında bir değere sahiptir. Belediye teşkilatlı kasabalar büyük oranda ziraat ve hayvancılık potansiyelinin eseri olarak ortaya çıkmıştır. Belediye teşkilatlı kasaba yerleşmelerinde binaların ortaklama olarak %86'sının ikamete yönelik meskenlerden oluştuğu görülür. 26 belediye teşkilatlı kasaba yerleşmesinde bu oran %90'ın üzerindedir. Ticaret ve endüstri faaliyetlerine ait işyerleri ile karışık bina oranı ortalaması %6'dır. Sadece ticari ve sadece sanayi faaliyetlerinin yürütüldüğü bina oranı ortalamaları ise %0.5'tir.

Niğde İli'nde köy tüzel kişiliği kabul edilmiş 113 yerleşme bulunmakta olup, ortalama 37 km²'ye bir köy idari ünitesi düşmektedir. Ancak bu idari ünitelerin büyüklüğü ilin her yerinde eşit değerlere sahip değildir. İldeki köy idari ünitelerinden 17'si 2 veya daha fazla mahalle yerleşmesine sahiptir. Çok yerleşmeli köy idari ünitelerinde birden fazla mahalle yerleşmesini ortaya çıkaran bazı durumlar dikkat çekmekte olup, bazı köy idari ünitelerinde yerleşme sahası darlığı veya meydana gelen bir doğal afet nedeniyle veyahut sonradan açılan işlek bir yol kenarına inme düşüncesi ile yeni yerleşme alanları ortaya çıkmıştır. İlde köy yerleşmelerinin %95'i 1000-1750 m yükselti basamağı üzerinde yer almakta olup, sahada 1650 m yükseltisi daimi kırsal yerleşmeler için bir kırılma çizgisi oluşturur. Ayrıca köy yerleşmelerinden 36'sı (%32) dağ eteği ve yamacında, 16'sı (%14) ova alanlarında ve 61'i (%54) plato sahasında yer almaktadır. Dağ etek ve yamaçlarındaki köy yerleşmelerinin ortalama 749 nüfusa, ova alanlarındaki köy yerleşmelerinin ortalama 1000 nüfusa ve plato sahasındaki köy yerleşmelerinin ise ortalama 550 nüfusa sahip oldukları tespit edilmiş olup, plato sahasındaki köy yerleşmelerinin daha az nüfuslu, ancak sayısal olarak daha fazla olduğu belirlenmiştir. Niğde İli'ndeki köy yerleşmelerinin bütünüyle Türklerin sahayı fethinden sonra kurulmuş olduğu

sonucuna varılmış olup, köy yerleşmelerinin %40'ı ismini kişi, boy veya cemaat adından, %31'i doğal coğrafya elemanlarından, %12'si eski yerleşme kalıntılarından, %8'i yürütülen ekonomik faaliyetlerden, %5'i yerleşme türü ve şeklinden, %4'ü de kuruluş zamanı ve mevki adlarından ismini almıştır.

Köy yerleşmelerinin %27'si 250'den az nüfusa sahip iken, %52'i 251-1000 nüfus aralığında, %21'i 1000'den fazla nüfusa sahiptir. Bu yerleşmelerin %17'sinde nüfus artarken, %28'inde nüfus durağan haldedir. Geri kalan %55'inde ise nüfus azalmaları görülmektedir.

Köy yerleşmelerinde hanelerin ortalama %82'si tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaktadır. Tarım faaliyetleri ile uğraşan hanelerin ise %65'i tarım ve hayvancılık faaliyetlerini beraberce yürütülürken, hanelerin %29'u yalnız bitkisel üretim ve %6'sı sadece hayvancılık faaliyetleri ile meşgul olmaktadır. Köy yerleşmelerinden 14'ünde çiftçi ailesi başına ortalama 10 dekardan daha az tarım alanı düşmektedir. Niğde İli'nde hiçbir köy yerleşmesinin geçim kaynağını tek ekonomik faaliyet oluşturmaz. 1. dereceden geçim kaynakları esas alındığında köy yerleşmelerinin 30'unda tarla ziraatı, 25'inde hayvancılık, 15'inde meyvecilik, 4'ünde sebzecilik, 34'ünde işçilik, 5'inde el sanatları (4 halıcılık, 1 deri işlemeciliği), yerleşmenin ana geçim kaynağını oluşturmaktadır. 2 dereceden geçim kaynakları ise 46 yerleşmede hayvancılık, 21 yerleşmede meyvecilik, 18 yerleşmede tarla ziraatı, 5 yerleşmede sebzecilik, 16 yerleşmede iççilik ve 7 yerleşmede el sanatları (halıcılık) yerleşmenin yardımcı geçim kaynağını teşkil etmektedir.

Köylerin geçim kaynakları tek bir ekonomik faaliyete bağlı olmayıp, geçim kaynaklarının büyük oranda çeşitlenmiş olduğu dikkati çeker. Köy yerleşmelerinin 79'unda işçilik faaliyetinin gelir kaynakları arasında sayılması üzerinde durulması gereken hususlardandır. Bu işçilik faaliyetinin büyük kısmı il dışı geçici veya daimi göç şeklinde gerçekleşmektedir. Anlaşılacağı kadarıyla çok sayıdaki köy yerleşmesi geçici ya da daimi olarak göçe katılan işçilerin köy alanı dışından elde etikleri gelir desteği ile yaşamaktadır. Bu durum aynı zamanda köy yerleşmelerinde büyük oranda görülen nüfus düşüşünü de izah etmektedir. Önce geçici olarak başlayan göç sonra daimi hale gelmektedir.

Niğde İli'nin köy yerleşmeleri hangi morfografik ünite üzerinde yer alırsa alsın toplu yerleşmeler şeklindedir. Meskenlerinin %84'ünü tek katlı meskenler

oluşmakta olup, meskenlerin %77'si taş ve kerpiç gibi doğal malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Ancak %23 gibi azımsanamayacak bir oranın tuğla ve briket kullanılarak inşa edilmiş olması, köy yerleşmelerinde doğal malzemenin terk edilmeye başlanmış olduğunu göstermektedir. Yürütülen ekonomik faaliyete bağlı olarak meskenlerin bazı eklentilere sahip olduğunu görülmektedir. Hayvancılık faaliyeti ile uğraşan ailelerin meskenleri bu faaliyetle ilgili olarak ahır, samanlık ve kümes eklentilerine sahip iken, çiftçi ailelerin en azından ambar ve kiler eklentilerine sahiptir. Ailelerin büyük oranda çiftçilik ve hayvancılık faaliyetlerini beraber yürütüldüğü için her iki ekonomik faaliyete ait eklentileri bulunan meskenler oldukça fazladır.

Niğde İli kırsal yerleşmeleri içerisinde köy veya mahalle teşkil etmemiş olan daimi kır yerleşmelerine de rastlanmakta olup, ziraat ve hayvancılık faaliyetleri ile ilgili olarak 8'adet ziraat ve hayvan çiftliği, 3 adet meyve plantasyon çiftliği, 3 adet balık üretme çiftliği tespit edilmiştir. Ayrıca Ulaşım-ulaştırma faaliyetleri ile ilgili olarak yerleşmelerden bağımsız olarak duran demiryolu istasyonları, karayolları üzerindeki akaryakıt istasyonları ile konaklama ve dinlenme tesisleri, karayolları bakım istasyonları, boru hatları pompa ve bakım istasyonları daimi kır yerleşmeleri olarak belirlenmiştir.

Niğde İli'nde yürütülen tarım ve hayvancılık faaliyetleri sonucu ortaya çıkan bazı dönemlik ve geçici yerleşme şekillerine rastlanmaktadır. Bu faaliyetlerle ilgili olarak bağ ve bahçe tarımı ile ilgili olan bağ ve bahçe evleri, tarla ziraatı ile ilgili olan evcikler, hollikler (çadır) ve haymalar, hayvancılık faaliyetleri ile ilgili olarak yaylalar, kışlaklar, ağıllar, obalar ve arılıklar tespit edilmiştir.

Niğde İli'nde taş ve çeşitli maden ocaklarının zaman zaman aktif hale gelerek, bu faaliyetlerle ilgili geçici ve dönemlik yerleşmeleri ortaya çıkardığı görülmekte olup, ormancılık faaliyetinin ortaya çıkardığı bu türden bir yerleşmeye rastlanmamıştır. Sahamızda özellikle Ulukışla ve Çamardı ilçelerinde sayfiye (rekreasyon) amaçlı dönemlik ve geçici yerleşme şekillerinin ortaya çıkmış olduğu ve gelecekte de yaygınlaşacağı görülmektedir.

Niğde İli'nde jeomorfolojik özelliklerden yükselti, eğim, bakı ve arazinin yarılma durumu, iklim özelliklerinden sıcaklık ve yağış şartları, hidrografik şartlardan kaynaklar, yeraltı suları ve akarsular, tarıma uygun toprakların ve alanların

dağılışı yerleşmelerin lokasyonları üzerinde etkili olan doğal coğrafya faktörleri olarak ortaya çıkmaktadır.

İlde, nüfusun sosyo-ekonomik kültürü, ekonomik faaliyet türleri, ulaşım güzergâhları ve idari merkezlerin dağılışı yerleşme lokasyonları üzerinde etkili olan beşeri coğrafya faktörleri olarak belirlenmiştir.

Yerleşmelerin mevcut durumu arz-talep dengesinde gelişmiş değildir. Geçmişten gelen nedenler ve ülkemizdeki hızlı ekonomik değişimler nedeniyle, yerleşmeler bütünüyle gelişmelere ayak uyduramamış ve birçok yerleşme fonksiyonları ile bütünleşememiş lokasyonlarda kalmıştır. Ülkemizde yaşanan ekonomik değişim süreçleri Niğde İli'nin özellikle kır yerleşmelerinin birçok ekonomik faaliyet alanlarını atıl halde bırakmıştır. Çoğunlukla yerleşmede eskiden yürütülen ekonomik faaliyetler geçim için yeterli olma niteliğinin dışına çıktığından kırsal yerleşmelerden hızlı bir şekilde gerçekleşen göç olayları gözlenmiş olup, bu durumun süreceği tahmin edilmektedir. Özellikle ildeki kır yerleşmelerinin potansiyellerinin yeniden iyice araştırılarak, bu yerleşmelerin fonksiyonlarının güçlendirilmesi, şayet yeterli potansiyel mevcut ise yeni fonksiyonlar üstlenmelerine yardımcı olunmalıdır. Genç ve yetişmiş nüfusunu büyük oranda göçle kaybeden bu yerleşmelerde dönüşüm kendiliğinden gerçekleşemeyeceği için yerleşmelerin potansiyellerinin bilim kuruluşları, gönüllü kuruluşlar veya devlet tarafından incelenmesi ve önerilerin belirlenmesi uygun olacaktır.

Niğde İli'nde yerleşmelerin birbiri ile olan münasebetleri genelde hiyerarşik düzen içerisinde ise de, bu hiyerarşik düzenin bütünüyle yerleşmiş olduğunu ifade etmek güçtür. Şehir yerleşmeleri dışındaki idari merkezlerin ticaret ve ticari hizmete dayanan etki alanlarında kopmalar ve daralmalar görülmektedir. Bu durum idari merkezlerin ticari ve ticari hizmetlere dayanan fonksiyonlarını kuvvetlendirmesini engellemektedir. Genel yerleşme düzeninde çoğunlukla birbiriyle münasebet içerisinde olamayan, izole yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Yerleşmelerin mevcut konumları ve ulaşım düzeni yakın gelecekte yerleşmeler arası organizasyonu sağlayacak nitelikte görünmemektedir. Ancak belirli alanlara hizmet sunacak merkezi yerlerin organizasyonuna şimdiden başlanmalı ve belirlenecek kriterler doğrultusunda merkezi yerleşmelerin fonksiyonları kuvvetlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akalan, İ., (1968), *Toprak (oluşumu, yapısı ve özellikleri).* Ankara Ünv. Ziraat Fak. Yay. No:356, Ankara.

Akkan, E., (1971), "Bingöl'ün Yer Değiştirmesinde Rol Oynayan Jeomorfolojik Etkenler". *Jeomorfoloji Dergisi*., yıl:3, 3:38-39.

Akman, Y., Ketenoğlu, O., Evren, H., Kurt, L., Düzenli, S., (2000), *Çevre Kirliliği, Çevre Biyolojisi*. Palme Yayıncılık, Ankara.

Aksoy, A., (Ed), (1995), *Derleme Sözlüğü II*., Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı:211/2, Ankara.

Aktüre, S., (1994), *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Akurgal, E., (1989), *Anadolu Uygarlıkları*. Net Turistik Yayınlar San. Tic. AŞ. İstanbul.

Akyol, İ. H., (1947), "Türkiye'de Akarsu Sistemleri ve Rejimleri". *Türk Coğrafya Dergisi*, IX-X:1-36. Ankara.

Akyol, İ.H., (1951). *Umumi Coğrafya*. İ.Ü. Edebiyat Fak. Coğrafya Enst. Neşriyatı No: 13, İstanbul.

Akyurt, Y., (1946), *Resimli Türk Abideleri: Niğde Şehri*. c:XV, (Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Y-609 nolu), Niğde.

Al, E., 2001, Tyana (Kemerhisar). *Başkent Niğde Vakfı Niğde'miz Dergisi*, 22:21.

Alagöz, C. A., (1941), "Yayla Tabiri Hakkında Rapor". *I. Coğrafya Kongresi (6-21 Haziran 1941), Raporlar, Müzakereler, Kararlar*. Ankara.

Arrianos, (1945), *İskender'in Anabasisi* (Çev: H. Örs). Maarif Matbaası, İstanbul.

Atalay, İ., (1982), *Toprak Coğrafyası.* Ege Ünv. Sosyal Bil. Fak. Yayın No: 8, İzmir.

Atalay, İ., (1987), *Türkiye Jeomorfolojisine Giriş*. Ege Ünv. Edebiyat Fak.Yay. No:9, İzmir.

Atalay, İ., (1994), *Türkiye Vejetasyon Coğrafyası*. Ege Ünv. Basımevi, İzmir.

Atlı, H. E., (1999), *Geçmişten Günümüze Bor*. Yardımsevenler Derneği Bor Şubesi Yayını, Boyut Yayın Grubu Matbaası, İstanbul.

B.O.A., (1996), *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530)*. Devlet Arşivleri Gen.Müd., Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı Yay. No:32, Ankara.

Balkan-Atlı, N. ve Cauvin, M. C., (1997), 1995 "Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri Obsidyen Yüzey Araştırması". XIV. *Araştırma Sonuçları Toplantısı (27-31 Mayıs 1996-Ankara)*. c:I, s:293-311, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Balkan-Atlı, N., **Cauvin, M. C.,** (1998), "1996 Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri Obsidyen Yüzey Araştırması". *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı (26-30 Mayıs 1996-Ankara)*. c:II, s:219-231, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Bayındırlık Bakanlığı, (1969), *Niğde İli Yapı Gereçleri ve Bölgesel Koşullar*. Bayındırlık Bakanlığı, Yapı ve İmar İşleri Reisliği Araştırma ve Geliştirme Dairesi yayını, Ankara.

Baykara, T., (1988), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I; Anadolu'nun İdari Taksimatı*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları No:86, Ankara.

Baykara, T., (1990), *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

Bediz, D., (1951), *Tarihten Önce ve İlk Tarihi Çağlarda Anadolu'nun Beşeri ve İktisadi Coğrafyası Hakkında Araştırmalar*. Çankaya Matbaası, Ankara.

Benedict, P., (1971), "Türkiye'de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar". İçinde: (Editör) Tümertekin, E, Mansur, F. Benedict, P., *Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar,* İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 147-186.

Blumenthal, M. M., (1941), *Niğde ve Adana Vilayetleri Dahilindeki Torosların Jeolojisine Umumi Bakış.* M.T.A. Enstitüsü Yayınları, Seri:B, No:6, Ankara.

Brice, W. C., (1955), "Türkiye Ormancılığının Tarihi" (çev: N. Balcı), *İ.Ü. Orman Fak. Dergisi,* Seri A, 5(1-2):19-38.

Buluş, G., (2002), "Niğde Bölgesinin Maden Yatakları". *Başkent Niğde Vakfı Niğde'miz Dergisi*, Yıl:8, 23:12-14.

Carter, H., (1977), *The study of urban geography*. London.

Childe, G., (1971), *Doğu'nun Prehistoryası* (Çev: Ş. A. Kansu). Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Childe, G., (1993), *Tarihte Neler Oldu* (Çev: M. Tuncay - A. Şenel). Alan Yayıncılık, İstanbul.

Coşkun, Y., (1989), "Hitit Çivi Yazılı Belgeler Işığı Altında İlk Çağda Tuụanuụa (Tuvanuva)". *Belleten*, LIII (207-208):478-485.

Çadırcı, M., (1991), Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları. Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi, No:124, Ankara.

Çağatay, A. ve Pehlivan, N., (1988), "Celaller (Niğde-Çamardı) Kalay Cevherleşmesinin Mineralizasyonu". *Jeoloji Mühendisleri Odası Dergisi*. 32-33 (Mayıs-Kasım 1888):27-31.

Çepel, N., (1988), *Toprak İlmi*. İstanbul Ünv. Orman Fak. Yayın No:389, İstanbul.

Çetik, A.R., (1985). *Türkiye Vejetasyonu I; İç Anadolu'nun Vejetasyon ve Ekolojisi*. Selçuk Ünv. Yay. No: 7, Konya.

Çezik, A., (1982), *Kent Eşiği Araştırması (Türkiye İçin Kent Tanımı),* DPT Yay. No: 1838, SPD (B) Yay. No: 350, Ankara.

Darkot, B., (1967), "Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri" *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi,* 16:3-8.

Darkot, B., 1972, *Türkiye İktisadi Coğrafyası* (5.baskı), İstanbul Ünv. Yay. No: 1307, İstanbul.

Dickinson, R.E., (1966), *City and Regıon,* Routledge & Kegan Paul Ltd, London.

DİE, Nüfus Sayımı Sonuçları (1927, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1997, 2000), Ankara.

DİE, (2000), Niğde İli Bina Sayımı Sonuçları. (Dijital Veri), Ankara.

DİE, (2002), *1997 Köy Enventerleri; 51 Niğde*.DİE Yayın No:2651, Ankara.

DİE, (2002), *Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer).* DİE Yanınları, Ankara.

DİE, (2004), *Türkiye İstatistik Yıllığı 2004*, Ankara.

Dinçol, A. M., (1982), "Hititler Öncesinde Anadolu", "Hititler" "Geç Hititler" *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, C:I, s:11-137, Görsel Yayınları, Ankara.

Dirisu, N. Ş., (1952), *İdroloji: İçmece ve Kaplıca Tedavisi*. Ankara Ünv. Tıp Fak. Yay. No:28. Akın Matbaası, Ankara.

D.M.İ.G.M. (2001), Aksaray, Çamardı, Develi, Ereğli, Nevşehir, Niğde, Pozantı İstasyonlarının Meteorolojik Verileri. Devlet Meteoroloji İşleri Gen. Müd. Ankara.

Dönmez, Y., (1984), *Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları*. İstanbul Ünv. Yay. No:2506, İstanbul.

Doğan, M., Atak, Ö., Şenol, L., Kurt, Y., Tokmak, S., Ermişer, D., Yavuz, T., (2002), *Niğde Tarım Master Planı*. Niğde Tarım İl Müd. Yay. Niğtek Matbaası, Niğde.

Doğanay, H., (1983), Erzurum'un Şehirsel Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları(yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Erzurum.

DPT., (1982), *Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi; Ülke Yerleşme Merkezleri Sistemi.* Cilt I., Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: 1806, Ankara.

Drahor, M. G., (1992), "Göltepe Erken Bronz Çağ Höyüğü Arkeojeofizik Araştırması- 1991". *VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (25-29 Mayıs 1992)*. s:39-70, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Drahor, M. G., (1993), "Acemhöyük Özdirenç ve Doğal Uçlaşma Çalışmaları." *IX. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (24-28 Mayıs 1993)*. s:1-12., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

DSİ., (1964), *Niğde-Bor Projesi İnkişaf Raporu*. DSİ Gen. Müd. İnkişaf Rapor No: 12-28, DSİ Etüt-Plan Teksirhanesi, Ankara.

DSİ., (1962), *Niğde-Misli Ovasının Yeraltı Suyundan Sulanmasına Ait Planlama Raporu*. DSİ Gen. Müd. No: 373, DSİ Matbaası, Ankara.

Eldem, H. E., (1936), *Niğde Kılavuzu*. Kültür Bakanlığı, Anıtlar Koruma Kurulu Yayını, Sayı: 3, Devlet Basımevi, İstanbul.

Elibüyük, M., (1978), Malatya Çevresinde Coğrafi Olayların Kartoğrafik Çizimi.(Basılmamış Doktora Tezi, D.T.C.F. Kütüphanesi), Ankara.

Elibüyük, M., (1990), "Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak, Mufassal Defterler". *A.K.D.T.Y.K..Coğrafya Bilimi ve Uygulama Kolu Coğrafya Araştırmaları*, 1 (2):11-42.

Elibüyük, M., (1995), *Matematik Coğrafya*. Ekol Yayınevi, Ankara.

Elibüyük, M., - Güzel, A., **(**2003), "Şanlıurfa İli'nde Dönemlik ve Geçici bir Yerleşme: Hollik". *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(1):55-67.

Emiroğlu, M., (1975), "Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus". *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 7:125-157.

Emiroğlu, M., (1981), "Türkiye'de Son Sayımlar ve Kentleşme Olayının Boyutları". *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 10:43-82.

Eren, H., - Gözaydın, N., - Parlatır, İ., - Tekin, T., - Zülfikar, H., (1988), *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları No:549, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Ergene, A., (1982), *Toprak Biliminin Esasları.* Atatürk Ünv. Yayın No:586, Erzurum.

Erinç, S., (1957), "Türkiye'de Akarsu Rejimlerine Toplu Bakış". *Türk Coğrafya Dergisi*, 17:93-114. İstanbul.

Erinç, S., (1957), *Tatbiki Klimatoloji ve Türkiye'nin İklim Şartları.* İ.T.Ü., Hidrojeoloji Enst. Yay., Sayı:2, İstanbul.

Erinç, S., (1959), "Bölge Plânı Nasıl Yapılır?". *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 5(10):36-51.

Erinç, S., (1973), "Türkiye: insan ve ortam". *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*,10:1-33.

Erinç, **S.**, (1984), *Ortam Ekolojisi ve Degradasyonel Ekosistem Değişiklikleri*. İstanbul Ünv. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:1, İstanbul.

Erinç, S., (1996), *Klimatoloji ve Metodları* (4. baskı). Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Esin, U., (1979), *İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa I; Doğal Çevre Sorunu.* İ. Ü. Edebiyet Fakültesi Yayın No:2507, İstanbul.

Esin, U., (1981), *İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa I; Kültürler Sorunu.* İ. Ü. Edebiyet Fakültesi Yayın No:2681, İstanbul.

Esin, U., (1991), "Aşıklı Höyük". *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXIX:1-34.

Esin, U., Gülçur, S., Kurar, H., (1998), "Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1996 Ortak Yüzey Araştırması". *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı (26-30 Mayıs 1997–Ankara).* c:II, s:233-246, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Evliya Çelebi, (1978), Evliya Çelebi Seyehatnamesi. cilt:3-4, (Sadeleştiren: T. Temelkıran, N. Aktaş, M. Çevik) Üçdal Neşriyat, İstanbul.

Eyice, S., (1971), *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler.* İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Faroqhi, S., (1977), **"**Anadolu İskanı ile Terkedilmiş Köyler Sorunu". İçinde:*Türkiye'de Toplumsal Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler Semineri*. ODTÜ Türk Halk Bilimleri Topluluğu Yayın No:2, Ankara, s:293-302.

Faydalı, E., (1977), "Gökbez Kaya Kabartması". *Anadolu (Anatolia) A.Ü. D.T.C.F. Eski Önasya-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi,* XVIII(1974):135-136.

Faydalı, E., (1992), "Kavlaktepe Yeraltı Şehri Kurtarma-Temizlik Kazısı". *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (27-33 Nisan 1992-Efes)*. s:365-372, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Faydalı, E., (1997), "Kültür". *Niğde İl Yıllığı (Niğde'97)*, s:159-206, Önder Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara.

Faydalı, E., (1998), **"**Niğde'nin Tarihi Coğrafyası". *Başkent Niğde Vakfı Niğde'miz Dergisi*, 10:14-15.

Faydalı, E., (1999), "Eski Gümüş Manastırı 1989 Yılı Kurtarma Kazısı". *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri (19-20 Nisan 1990-Ankara).* s:225-234, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Gabriel, A., (1931), *Monuments Turcs D'anatolie (Tome Premier Kayseri-Niğde).* Paris.

Gabriel, A., (1962), Niğde Tarihi (Çev:A.A. Tütenk), Bengi Matbaası, Ankara.

Galanti, A., (1951), *Niğde ve Bor Tarihi*. İstanbul.

Gedik, İ., (1997), "Niğde Tarihi". İçinde: *Niğde'97*, s:9-70, Niğde Valiliği Yayını, Niğde.

Gottmann, J., (1976), *Şehirsel Merkeziyetin Gelişmesi* (Çev: N. Özgüç). İstanbul Üniversitesi Yayın No. 2087, İstanbul.

Göney, S., (1984), *Şehir Coğrafyası I.* İstanbul Ünv. Edebiyat Fak. Yay. No:2274, İstanbul.

Güçer, L., (1964), XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler. İstanbul Ünv. Yay. No: 1075, İstanbul.

Gülçur, S., (1995), "Aksaray, Niğde ve Nevşehir İlleri 1993 Yüzey Araştırması". *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı (30 Mayıs-3 Haziran 1996–Ankara).* s:191-213, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Gülçur, S., (1997), "Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1995 Ortak Yüzey Araştırması". *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı (27-31 Mayıs 1996–Ankara)*, c:II, s:149-162, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Gülçur, S., (2000), "Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1998 Yüzey Araştırması". *XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı (24-28 Mayıs 1999–Ankara)*, c:II, s:401-411, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Gülçur, S., (2001), "Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1999 Yüzey Araştırması". *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı (22-26 Mayıs 2000–İzmir),* c:II, s:141-150, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Gültekin, R.E., (2001), *Ulukışla ve Öküz Mehmet Paşa Menzil Külliyesi*. Kültür Bakanlığı Yayınları No:2638, Sanat Eserleri Dizisi No:333, Ankara.

Gümüşçü, O., (2001), *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIV. Dizi No:25, Ankara.

Gürel, A., (1997) "Niğde İli'nin Jeolojik Yapısı". *Niğde 1997*, Niğde Valiliği Yayını, s:75-79, Niğde.

Güven, T., (1966), *Yerleşme Planlaması Esasları ve Çizim Normları*. İmar ve İskan Bakanlığı, Planlama ve İmar Gen. Müd. Yay., Kral Matbaası, İstanbul.

Halaçoğlu, Y., (1991), *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Sitaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Halmbloch, H., (1967), Höhengrenzen von Siedlungtypen in den Gebirgsregionen der westlichen USA. *Geographischen Zeitschrift*, 55:1-41.

Hayri, **M.,** (1922), *Türkiye'nin Sıhhi ve İçtimai Coğrafyası; Niğde Sancağı*. Öğüt Matbaası, Ankara.

Henkel, G., (1993), Der Laendliche Raum; Gegenwart und Wandlungprozesse in Deutschland seit dem 19.Jahrhundert. B. G. Taubner Studienbücher Verlag, Stuttgart.

Hirsch, J., (1936), "Şehirlerde Su İşleri". Komün Bilgisinin Esas Meseleleri (Ed: F. Neumark). İ.Ü., Hukuk Fak., İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı No:2, İstanbul, 74-184.

Hofmeister, B., (1993), *Stadtgeographie.* Westermann Schulbuchverlag, Braunschweig.

Honigmann, E., (1970), *Bizans Devletinin Doğu Sınırı* (Çev:F. Işıltan) İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay. No:1528, İstanbul.

Höhfeld, V., (1977), *Anatolische Kleinstadte*. Erlanger Geographische Arbeiten. Sonderband: 6, Erlangen.

Hütteroth, W.D., (1968), *Landliche Siedlungen im südlichen İnneranatolien in den letzten vierhundert Jahren*. Göttinger Geographische Abhandlung, Heft:46, Göttingen.

Hütteroth, W.D., (1969), **"**Das Wüstunsproblem im Orient". *Geographische Rundschau*, 21(2):60-63.

Hütteroth, W.D., (1971), "İç Anadolu'da Sosyal Yapının Arazi Bölünmesi ve İskan Üzerine Etkileri". İçinde: *Türkiye: Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, s:55-86, Edebiyat Fakültesi Matbaası. İstanbul.

İnandık, H., (1965), *Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş*. İstanbul Ünv. Coğrafya Enst. Yay. No:32, İstanbul.

Jäger, H., (1969), *Historische Geographie*. Georg Westermann Verlag, Braunschweig.

Kaptan, E., (1992), "Eski Anadolu Madenciliğine Ait Yeni Keşfedilen Eski Maden Sahası". *VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (25-29 Mayıs 1992–Ankara)*. s:431-439, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Karabağ, S., (1998), **"**Coğrafya Öğretiminde Anahtar Sorular ve Kavramlar". *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2):25-41.

Kara-Plehvarian, N., (1992), "Geleneksel Bor Konutları." *Niğde Günlüğü Kültür-Sanat Dergisi*, 2:13-17.

Karatekin, N., (1955), "Türkiye'de Kuraklık Meselesi ve Tesirlerinin Giderilmesi Çareleri". *Dokuzuncu Coğrafya Meslek Haftası (22-29 Aralık 1954) Tebliğler ve Konferanslar*, Türk Coğ. Kur. Yay. Sayı:2 İstanbul. S: 87-94

Keleş, R. Y., (1961), *Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri.* Ajans Türk Matbaası, Ankara.

Keleş, R., (1980), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara.

Kınal, F., (1991), *Eski Anadolu Tarihi* (3. baskı). Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Konyalı, İ. H., (1974), *Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde-Aksaray Tarihi*, I. Cilt, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul.

Kökten, K., (1952), "Anadolu'da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma". *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, X (3-4):167-207.

Köy İşleri Bakanlığı, (1967), *Köy Envanter Etüdlerine Göre Niğde*. Köy İşleri Bakanlığı Yayınları No: 75, Ankara.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (1981), 1981 Yılında Niğde İli Köylerinde yapılan Envanter Etüdleri, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Arşivi, Ankara.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (1993), *Niğde İli Arazi Varlığı.* Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü İl Rapor No:51, Ankara.

Köymen, M. A., (1983), *Neşri Tarihi I.* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:325, Ankara.

Ksenephon, (1975), *Anabasis* (Çev: H. Örs). 3. baskı, İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti. İstanbul.

Kutlu, M., (1987), Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları No:84, Ankara.

Kün, E., (1972), *Bitki Örtüsü.* Harita Yüksek Teknik Okulu, Ankara.

Kürschner, H., (1982), *Vegetation und Flora der Hochregionen der Aladağları und Erciyes Dağı / Türkei*. Dr Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden.

Kürschner, H., (1984), *Der östliche Orta Toroslar (Mittlerer Taurus) und angerenzende Gebiete; Eine formationskundliche Darstellung der Vegetation Südost-Anatoliens*. Dr Ludwig Reichert Verlag. Wiesbaden.

KVS, (1870), *Salname-i Vilayet-i Konya (1286)*. Vilayet Matbaası, Konya.

KVS, (1896), *Konya Vilayeti Salnamesi(1310).* Vilayet Matbaası, Konya.

KVS, (1906), *Konya Vilayeti Salnamesi (1322).* Vilayet Matbaası, Konya.

KVS, (1916), *Konya Vilayeti Salnamesi (1332)*. Cihan Matbaası, İstanbul.

Lienau, C., (2000), *Die Siedlungen des landlichen Raumes*. Westermann Schulbuchverlag GmbH., Braunschweig.

Louıs, H., (1939), *Das natürliche Pflanzenkleid Anatoliens*. Geographische Abhandlung, Reihe 3, Heft12, Stuttgart.

Mellaart, J., (1988), *Yakın Doğu'nun En Eski Uygarlıkları*. (Çev: B. Altınok). Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul.

Niemeier, G., (1969), *Siedlungsgeographie*. Georg Westermann Verlag, Braunschweig.

Niğde Valiliği, (2002), Sayılarla Niğde. İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, Niğde.

Niğde Tarım İl Müdürlüğü, (2002), Tarımsal Alan ve Üretim İstatistikleri. İstatistik Şube Müdürlüğü, Niğde.

Mütercim Asım Efendi, (2000), *Burhân-ı Katı*. (Haz: M.Öztürk - D.Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları No:773, Ankara.

Oflaz, M., (1992), *XVI. yüzyılda Niğde Sancağı*. Ankara Ünv. Sosyal Bil. Enst., Doktora Tezi (yayımlanmamış), Ankara.

Omura, S., (1991), "1990 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları". *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı (27-31 Mayıs 1991–Çanakkale)*. s:541-560, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Omura, S., (1997), "1996 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları". *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı (26-30 Mayıs 1997–Ankara)*. s:41-61, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Ortaylı, İ., (1996), Türkiye İdare Tarihine Giriş. Turhan Kitabevi Yayınları. Ankara.

Ozaner, F. S., (1992), "Celaller (Niğde-Çamardı) Antik Maden Sahası ve Göltepe Yerleşim/ Atölye Alanının Bölge Jeomorfolojisi ve Jeolojisindeki Konumu". *VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (25-29 Mayıs 1992–Ankara)*. s:469-483, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Önder, M., (1995), *Şehirden Şehre Anadolu*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No:344, Ankara.

Özbal, H., (1992), "Kestel-Göltepe Kalay İşletmesi". *VIII. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (25-29 Mayıs 1992)*. s:303-312, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Özbek, M., (1993), "Aşıklı Höyük İnsanları (1990-1992 Buluntuları)" *IX. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (24-28 Mayıs 1993)*. s:23-32., Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Özçağlar, A. (1988), "Türkiye'deki Tarım Alanlarının Coğrafi Dağılışının Doğal Çevreyle İlişkisi", *A.Ü. D.T.C.F. Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı:11, Ankara.

Özçağlar, A., (1997), *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler*. Ekol Yayınevi, Ankara.

Özçağlar, A., (2003), *Coğrafya'ya Giriş*. Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.

Özçağlar, A., (2005), "Türkiye'de Mülki İdare Bölümlerinin İdari Coğrafya Analizi" *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3(1):1-25.

Özgür, E.M. (1998), *Türkiye Nüfus Coğrafyası*. GMC Basın-Yayın, Ankara.

Özgür, E.M. (2000), *Türkiye Coğrafyası.* Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.

Özkan, M., (1967), *Çamardı'nın Monoğrafyası*. Ankara Ünv., Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ülkeler Coğrafyası Kürsüsü, Yayımlanmamış Lisans Tezi, Ankara.

Özkarcı, M., (2001), *Niğde'de Türk Mimarisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Özsait, M., (1982), "Anadolu'da Helenistik Dönem". *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, C:II, s:279-324, Görsel Yayınları, Ankara.

Öztürk, İ., (1995), *Niğde Sancağı'nın İdari ve Demografik Yapısı (1868-1923)*. Erciyes Ünv., Sos. Bil. Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Paesler, R., (1976), "Urbanisierung als Sozialgeographischer Prozess". *Münchner Studien zum Sozial- und Wierschaftsgeographie*, Band:12, Kallmünz.

Pamuk, M., (2002), **"**Türkiye'de Kırsal Yerlerde Yoksulluk", İçinde: C.C.Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.

Parmaksızoğlu, İ., (1981), *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*. Kültür Bakanlığı Yayınları No:485, Ankara.

Pekak, M. S., (2000), "Aksaray Çevresi Osmanlı Dönemi Hıristiyan Kiliseleri". *18. Araştırma Sonuçları Toplantısı (22-26 Mayıs 2000–İzmir)* c:II, s:61-74, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Pekak, S., (1998), "18-19. Yüzyıllarda Niğde ve Çevresinde Hristiyan Dini Mimarisi". *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı (25-29 Mayıs 1999–Tarsus)*. c:I, s:25-48, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Pekak, S., (2000), "Niğde-Andaval (Aktaş)'daki Konstantin-Helena Kiliseleri". *22. Kazı Sonuçları Toplantısı (22-26 Mayıs 2000–İzmir)*. c:II, s:359-370, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Planhol, X. De., (1965), "Les Nomades, la stepe et la Foret en Anatolia". *Geographische Zeitschrift*, 53 :101-116.

Plehvarian, H., (1992), "Bor'da Dini Mimari." *Niğde Günlüğü Kültür-Sanat Dergisi*, 2:27-30.

Ramsay, W. M., (1960), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (Çev: M. Pektaş). Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Richthofen, F.v., (1908), *Vorlesungen Über Allgemeine Siedlungs- und Verkehrsgeographie*. Berlin.

Roberts, B. K., (1996), *Landscapes of Settlement*. By Loutledge, London&New York.

Schirmer, W., (1993), "Göllüdağ 1992". *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı IX. (24-28 Mayıs 1993–Ankara)*. s:237-242, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Sever, H., Bayram, S., Çeçen, S., Menekşe, Ş., (1991), "1990 Yılı Nevşehir, Niğde ve Aksaray İlleri Yüzey Araştırması". *IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı (27-31 Mayıs 1991–Çanakkale)*. s:523-540, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Sevgen, N., (1959), *Anadolu Kaleleri*. I.Cilt, Doğuş Matbaası, Ankara.

Sevin, V., (1982). "Frygler". *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, C:II, s:129-244, Görsel Yayınları, Ankara.

Sevin, V., (1994), *Anadolu Arkeolojisinin ABC'si.* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Sezer, V., (1977), "Keşlik Steli". *Anadolu (Anatolia) A.Ü. D.T.C.F. Eski Önasya-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi*, XVIII (1974):133-134.

Somuncu, M., (2005), *Aladağlar; Yaylacılık ve Dağ Göçebeliği Konusunda Bir Araştırma*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

Sonel, N., **Sarı, A.,** (2004), "Ereğli-Ulukışla (Konya-Niğde) Havzasının Hidrokarbon Potansiyelinin İncelenmesi". *G.Ü. Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(4):393-403.

Sözer, A.N., (1983), "Türkiye'nin Kırsal Yerleşim Coğrafyasına İlişkin Terminolojik Sorunlar ve Tipolojik Yaklaşımlar". *Ege Coğrafya Dergisi*, 1:1-13.

Strabon, (1834), *Geografia* (IV. Cilt, XVII. Kitap). Milano.

Strabon, (1991), *Coğrafya* (Kitap XII,XIII,XIV). (Çev. A. Pekman) Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Sungur, K. A., (1980), "Türkiye'de İnsan Yaşamı Açısından Uygun Olan ve Olmayan Isı Değerlerinin Aylık Dağılışı ile İlgili Bir Deneme". *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 23:27-36.

Sümer, F., (1989), "Selçuklular Devrinde Türkiye'de Madenler". *Marmara Ünv. Fen-Edb. Fak. Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4(1988):159-164.

Sür, Ö., (1972), *Türkiye'nin, Özellikle İç Anadolu'nun Genç Volkanik Alanlarının Jeomorfolojisi.* Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No:223, Ankara.

Şahin, C., (1989), "Hava Kirliliği ve Hava Kirliliğini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri". *A.K.D.T.Y.K. Coğrafya Bilimi ve Uygulama Kolu Coğrafya. Araştırmaları Dergisi*,1:25-46.

Şahinalp, M.S., (2005), *Şanlıurfa Şehri'nin Kuruluş ve Gelişmesi*. Ankara Ünv. Sosyal Bil. Enst. Doktora Tezi (Yayınlanmamış), Ankara.

Şatır, D., Tüysüz, O., Akyüz, S., Barka, A., (2003), **"**Dündarlı-Elekgölü (Niğde) Civarının Morfolojik Özellikleri ve Ecemiş Fayı'nın Etkileri". İTÜ Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü, IV. Kuvaterner Çalıştayı Bildiri Özetleri, s:17, İstanbul.

T.D.K., (1995), *Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları No:212/1, Ankara.

Tanış, A., (1997), **"**Tiyana". *Başkent Niğde Vakfı Niğde'miz Dergisi*. 5: 21-23.

Tanoğlu, A., (1954), "İskan Coğrafyası: Esas Fikirler, problemler ve Metod". *Türkiyat Mecmuası*, XI:1-34.

Tanoğlu, A., (1966), *Beşeri Coğrafya: Nüfus ve Yerleşme*. İstanbul Ünv. Yay. No: 1183, İstanbul.

Texier, C., (2002), *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* (Çev: Ali Suat). III. Cilt, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayını, Ankara.

Tezcan, B., (1992), "1969 Göllüdağ Kazısı", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXX(1992):1-30.

Tolun-Denker, B., (1977), *Yerleşme Coğrafyası; Kır Yerleşmeleri*. İstanbul. Ünv. Yayın No:2275, İstanbul.

Toroğlu, E., (1999), *Aladağlar'ın (Toros) Bitki Coğrafyası*. Gazi Ünv. Sos. Bil. Enst., Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Tuğlacı, P., (1985), *Osmanlı Şehirleri*. Milliyet Tesisleri, İstanbul.

TUİK, (2005), *Genel Nüfus Sayımı 2000 Göç İstatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu Yayın No: 2976, Ankara.

Tuna, K., (1987), *Şehirlerin Ortaya Çıkış ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme*. İ.Ü. Edebiyat Fak. Yayın No:3232 İstanbul.

Tunçdilek, N., (1967), *Türkiye İskan Coğrafyası; Kır İskanı*. İstanbul Ünv. Edebiyat Fak. Yay. No: 1283, Coğrafya Enst. Yay. No: 49, İstanbul.

Tunçdilek, N., (1978), *Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları*. İstanbul Ünv. Yay. No: 2364, Coğrafya Enst. Yay. No: 96, İstanbul.

Tunçdilek, N., (1985), *Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı*. İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enst. Yay., No:3, İstanbul.

Tunçdilek, N., (1986), *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi*. İ.Ü. Yayın No: 3367, İstanbul.

Tümertekin, E., (1960), "Bölge Plânlamasında Coğrafyacının Rolü". *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 6(11):51-55.

Tümertekin, E., (1963), "Türkiye'de Toprak Reformu Hakkında Düşünceler Ziraat Sahalarının Birleştirilmesi (Konsolidasyon)". *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 7(13):64-82.

Tümertekin, E., (1973), "Yerleşme Planlaması (Şehir-Köy İlişkileri)", *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı:18-19, İstanbul.

Tümertekin, E., (1973a), *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*. İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Yayınları No:72, İstanbul.

Tümertekin, E., (1994), *Ekonomik Coğrafya*. İstanbul Ünv. Edeb. Fak. Yay. No:2926, İstanbul.

Tümertekin, E., - Özgüç, N., (1998), *Beşeri Coğrafya; İnsan, Kültür, Mekan.* Çantay Kitabevi, İstanbul.

Türkay, C., (1979), Oymak, Aşiret ve Cemaatler, Tercüman Kaynak Eserler Serisi, İstanbul.

Uslu, S., (1960), "Untersuchungen zum anthropogenen Charakter der Zentralanatolischen Steppe". *Giessener Abhandlung Agrar- und Wirtschaftsforschung europischen Ostens*. 12:1-71.

Ussıshkın, D., (1969), "On The Date Of The Neo-Hittite Relief From Andaval". *Anadolu (Anatolia) A.Ü. D.T.C.F. Eski Önasya-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi*, XI(1967):197-202.

Uzluk, F. N., (1958), *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*. Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı. Ankara.

Uzunçarşılı, İ. H., (1942), "Niğde'de Karamanoğlu Ali Bey Vakfiyesi" *Vakıflar Dergisi,* 2:45-69.

Üneri, G., (1963), Niğde'de İskan. A.Ü. DTCF. Coğrafya Bölümü, Basılmamış Mezuniyet Tezi, Ankara.

Üstün, F., (1938), *Cumhuriyetin 15. Yılında Niğde Vilayeti*. Niğde Valiliği Yayını, Niğde.

Walter H., (1956), "Das Problem der Zentralanatolischen Stepe". *Naturwissenschaften*, 43:97-102.

Walter, H., (1990), *Vegetation und Klimazonen*. Eugen Ulmer Verlag, Stuttgart.

Wheeler, J.O., Muller, P.O., (1986), *Economic Geography* (Second Edition), John Wiley & Sons, New York.

Wılle, M., (1954), "Arten der Menschensiedlung; Versuch einer Begriffsbestimmung und Klassıfıkation". İçinde: *Ergebnisse und Probleme moderner geographischer Forschung*. H. Mortensen zu seinem 60. Geburtstag, s:141-163 Bremen-Horn.

Wirth, E., (1969), Das Problem Der Nomaden im heutigen Orient, *Geographische Rundschau*, 21(2):41-51.

Yalçınlar, İ., (1967), Türkiye'deki Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller. *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 16:53-66, İstanbul.

Yener, K. A., (1985), "Bolkar, Aladağ ve Keban Madenlerinde 1984 Yılı İncelemeleri". *I. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (20-24 Mayıs 1985–Ankara)*. s:93-103, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Yener, K. A., (1995), "1994 Göltepe Arkeometrik Çalışmalar". *XI. Arkeometri Sonuçları Toplantısı (29 Mayıs- 2 Haziran 1995–Ankara).* s:91-104, Milli Kütüphane Basımevi, Ankara.

Yener, K. A., (1995), "Hitit Uygarlığında Madencilik, Kılıçlar, Heykelcikler". (Çev:Z. Özer), *Bilim ve Teknik Dergisi*, Cilt:28, 335:12-13.

Yücel, T., (1995), "Türkiye'nin Kır Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler" *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXXI (1-2):1-23.

Yüceşahin, M..M., - Bayar, R., - Özgür, E..M., (2004), "Türkiye'de Yerleşmenin Mekansal Dağılışı ve Değişimi".*Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1):23-40.

ÖZET

Niğde İli'nin büyük kısmı İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümü'nde yer almakta olup, Çamardı ve Ulukışla ilçeleri Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü sınırları içerisinde kalır. 7795.2 km² alana sahip olan Niğde İli, idari olarak 6 ilçe ve 165 idari üniteye ayrılmıştır.

Niğde İli'nde jeomorfolojik özelliklerden yükselti, eğim, bakı ve arazinin yarılma durumu, iklim özelliklerinden sıcaklık ve yağış şartları, hidrografik şartlardan kaynaklar, yeraltı suları ve akarsular, tarıma uygun toprakların ve alanların dağılışı yerleşmelerin lokasyonları üzerinde etkili olan doğal coğrafya faktörleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Nüfusunun büyük kısmı kırsal alanlarda yaşayan ve çalışan nüfusun çoğunluğunun ziraat faaliyetlerinde yoğunlaştığı Niğde İli'nde, bazı ekonomik faaliyetlerin kendine özgü strüktür ve özellikte yerleşme şekilleri ortaya çıkardığı görülmektedir. İlde, nüfusun sosyo-ekonomik kültürü, ekonomik faaliyet türleri, ulaşım güzergâhları ve idari merkezlerin dağılışı yerleşme lokasyonları üzerinde etkili olan beşeri coğrafya faktörleri olarak belirlenmiştir.

Niğde İli yerleşmeleri neolitik dönemden başlayan uzun bir süreç içerisinde şekillenmiştir. Mevcut yerleşmelerin dağılışı ve şekillenmesi üzerinde ise en belirgin etkiyi Türklerin sahaya yerleşmesinden sonra gerçekleşen olaylar göstermiştir.

Ülkemizde yerleşmeler, en genel şekliyle *kır yerleşmeleri*, *kasabalar* ve *şehirler* olarak sınıflandırılmış olup, Niğde İli'nde 2 şehir, 50 kasaba, 113 köy ve çok sayıda dönemlik ve geçici yerleşme şekilleri tespit edilmiştir.

Yerleşmelerin mevcut durumu arz-talep dengesinde gelişmiş değildir. Geçmişten gelen nedenler ve ülkemizde gerçekleşen hızlı ekonomik gelişimlere yerleşmeler bütünüyle ayak uyduramamış ve birçok yerleşeme fonksiyonları ile bütünleşememiş lokasyonlarda kalmıştır. Bu hızlı değişim sürecine uyum sağlayamayan birçok yerleşmede yürütülen ekonomik faaliyetler geçim için yeterli olma niteliğinin dışına çıkmış ve kırsal yerleşmeler göçle önemli miktarlarda nüfus kaybetmiştir. Göçle nüfus kaybetme süreci halen devam etmektedir. Sahada yerleşmelerin ekonomik potansiyellerinin iyice araştırılarak, bu yerleşmelerin fonksiyonlarının güçlendirilmesi, şayet yeterli potansiyel mevcut ise yeni fonksiyonlar üstlenmelerine yardımcı olunmalıdır.

Niğde İli'nde yerleşmelerin birbiri ile olan münasebetleri genelde hiyerarşik düzen içerisinde ise de, bu hiyerarşik düzenin bütünüyle yerleşmiş olduğunu ifade etmek güçtür. Şehir yerleşmeleri dışındaki idari merkezlerin ticaret ve ticari hizmete dayanan etki alanlarında kopmalar ve daralmalar görülmektedir. Bu durum idari merkezlerin ticari ve ticari hizmetlere dayanan fonksiyonlarını kuvvetlendirmesini engellemektedir. Genel yerleşme düzeninde çoğunlukla birbiriyle münasebet içerisinde olamayan, izole yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Yerleşmelerin mevcut konumları ve ulaşım düzeni yakın gelecekte yerleşmeler arası organizasyonu sağlayacak nitelikte görünmemektedir. Ancak belirli alanlara hizmet sunacak merkezi yerlerin organizasyonuna şimdiden başlanmalı ve belirlenecek kriterler doğrultusunda merkezi yerleşmelerin fonksiyonları kuvvetlendirilmelidir.

ABSTRACT

Large part of the Niğde province is located in the Orta Kızılırmak subregion of İç Anadolu region, Çamardı and Ulukışla regions are in the Adana subregion of the Akdeniz region. Niğde province, which covers around 7795.2 km^2, is subdivided into 6 sub provinces and 165 administrative units.

In the study area (Niğde), several socio-economic and physical geography conditions such as altitude, slope, aspect of topography, climate parameters (temperature, precipitation), hydrography (especially locations of springs), surface and groundwater availability and soil characteristics have an impact on the distribution and location selection of settlements.

In Niğde, large part of the population live in the rural areas and practice agricultural activities for living, therefore some economic activities lead to establish unique settlement types which represent unique structure and character. In the study area, several human geography factors such as socio-economic culture of population, economic activity types, transportation and locations of administrative centers, have significant affect on the location and distribution of settlements.

Settlements of Niğde have started to shape since Neolithic era. Several events which happened after Turkish frontiers had came to area, have significant impact on the distribution and characteristics of the concurrent settlements.

In Turkey, generally settlements are classified as villages, towns and cities. Based on this classification, in Niğde province two cities, 50 towns, 113 villages and several periodic settlements are determined.

Current condition of the settlements does not represent equilibrium between supply and demand. Because of several reasons which are remnant from past and not fitting and following quick economic developments in Turkey, several settlements fail to integrate with other developed areas and remain at separate locations. As a result of not fitting and following this quick economic development, several settlements come to stage that economic activities are not enough to feed so many people and face to loose their citizens to other developed provinces. The process of loosing people via migration is still continuing. In the study area, it is essential to research economic potential of the settlements. If there is a potential for improvement new functions should be adapted and encouraged.

In Niğde, although relationships among settlements are hierarchic in nature, it is difficult to say that all settlements are representing similar relationship characteristics. Excluding urban settlements, the rest do not show organized trade activities. Several settlements clearly loose their impact area in terms of trade and related functions. This negative situation appears to be an obstacle about developments of administrative divisions as a trade center. In general settlement structure, there are several isolated settlements which have no relationship among other settlements. On the other hand, current locations of settlements and transportations characteristics, does not have capacity to integrate and organize settlements in the near future. However, to be able to have establish strong relationship between settlements, it is essential to make stronger to all functions of the settlements in the study area.